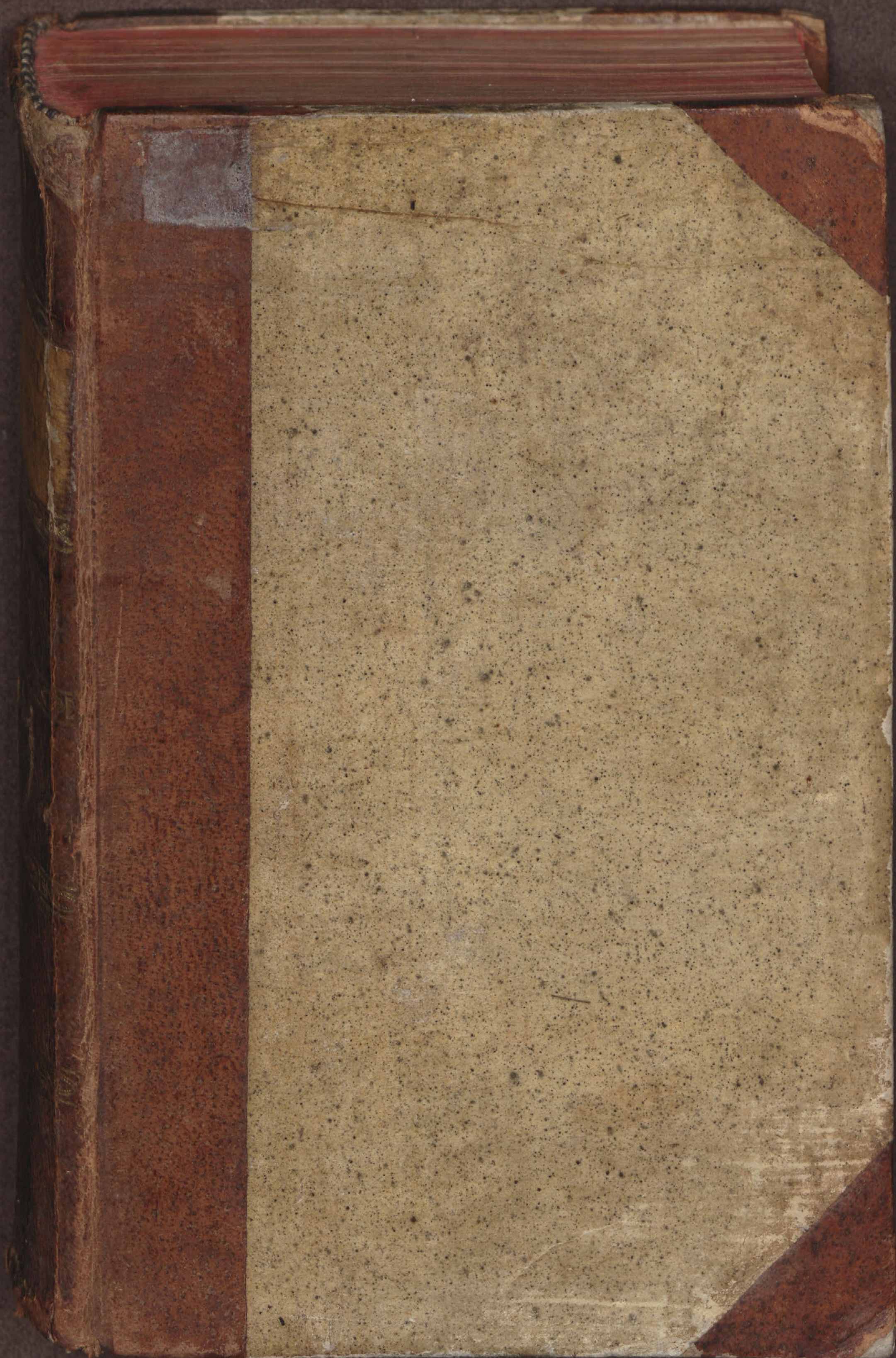

HISTORIÆ AUGUSTÆ
SCRIPTORES SEX

ÆLIUS SPARTIANUS, JULIUS CAPITOLINUS
ÆLIUS LAMPRIDIUS, VULCATIUS GALLICANUS
TREBELLIUS POLLIO, FLAVIUS VOPISCUS

AD OPTIMAS EDITIONES
COLLATI

PRÆMITTITUR NOTITIA LITERARIA
ACCEDIT INDEX

STUDIIS SOCIETATIS BIPONTINÆ

HADRIANUS.

EDITIO ACCURATA

BIPONTI
Ex Typographia Societatis
CIↃIↃCCLXXXVII

SCRIPTORES
HISTORIÆ AUGUSTÆ

SEX HISTORIÆ AUGUSTÆ SCRIPTORUM VITÆ ET SCRIPTA EX GERARDI JOANNIS VOSSII LIBRO II DE HISTORICIS LATINIS.

ÆLIUS SPARTIANUS.

Ælius Spartianus Imperatoris Diocletiani temporibus floruit: atque ad eum vitam misit Hadriani, Ælii Veri, Didii Juliani, Severi, & Pescennii Nigri. Ab eodem quoque traditam habemus vitam Antonini Caracalli: sed cui ea missa fuerit, libri non exprimunt. Item exstat vita Antonini Getæ, quæ Constantino Augusto nuncupatur. Verum eorum etiam vitas scripsisse, qui ante Hadrianum imperarunt, liquet ex initio vitæ Ælii Veri, ubi ait: In animo mihi est, Diocletiane Auguste, tot Principum maxime, non solum eorum, qui principem locum in hac statione, quam temperas, retentarunt, ut usque ad Divum Hadria-

num feci; sed illorum etiam, qui vel Cæsarum nomine appellati sunt, nec Principes, aut Augusti fuerunt, vel quolibet alio genere aut in famam, aut in spem principatus venerunt, cognitioni numinis tui sternere. *Ex quibus verbis etiam, quid sibi proposuerit, cognoscimus. De quo & in fine illius Augusti scribit:* Mihi propositum fuit, omnes, qui post Cæsarem dictatorem, hoc est divum Julium, vel Cæsares, vel Augusti, vel Principes appellati sunt, quique in adoptionem venerunt, vel Imperatorum filii, aut parentes, Cæsarum nomine consecrati sunt, singulis libris exponere. *Verum non perfecisse, quod in animo habebat, argumento illud erit, quod is, qui paulo junior est, Fl. Vopiscus, auctor est, Aureliani vitam scriptam esse a nemine. Ceterum summus vir, Claud. Salmasius, testatur, in optimæ notæ excerptis Spartiani, quæ e Palatina habuerat bibliotheca, etiam Spartiano tribui, tum vitam Antonini Pii, Antonini Philosophi, Veri Imper. Pertinacis, Clodii Albini, & Opilii Macrini: quæ vulgo Capitolini creduntur: tum vitam Avidii Cassii, quæ Vulcatio Gallicano adscribi solet: tum Commodi, Antonini Diadumeni, Heliogabali, & Alexandri Severi, quæ Lampridii creduntur. De illis, Vulcatio & Lampridio tributis, quid statuam, inferius exponam. De istis vero, quæ Capitolini putantur, ita censeo, propter sola illa excerpta, eum, qui hactenus vitarum illarum auctor creditur, antiqua possessione deturbari non debere. Nec movet, quod hic singuli Imperatores singulis exponantur libris; Capitolinus vero dicat, se hunc morem servaturum, ut sicubi possit, duos pluresque Imperatores uno*

volumine comprehendat. Nam non ſemper ſimiliter ſenſiſſe, ſed, cum prius libros ſingulos ſingulis deſtinaſſet, poſtea conſilium mutaſſe, liquet ex initio vitæ Gordianorum. Qua de re plura in Capitolino dicam.

JULIUS CAPITOLINUS.

JULIUS Capitolinus ad Diocletianum Auguſtum vitam ſcripſit Antonini Pii. Etiam vitam conſignavit M. Antonini Philoſophi: ſed non exprimunt libri, cui eam nuncuparit. Item Veri Imperatoris, quæ eidem dicata Diocletiano. Niſi illa potius Spartiani eſt. Ad hæc vitam Pertinacis. Tum autem Clodii Albini, quæ conſecrata Conſtantino Auguſto: non Diocletiano, quod putabat Caſaubonus initio notarum in Spartianum. Præterea vitam Opilii Macrini, quæ ad eundem miſſa eſt Conſtantinum. Uti & duorum Maximinorum, & Gordianorum trium. Ejuſdem quoque habemus Maximum & Balbinum: ſed, cui eos miſerit, ignoratur. Reliqui, quos ſcripſerat, Imperatores perierunt. Ceterum non eandem in vitis iſtis perſcribendis inſtitit viam. Primum enim ſingulis Imperatoribus librum ſuum deſtinarat. Poſtea conſilium id diſplicuit. En verba ipſius Capitolini, initio vitæ Gordianorum: Fuerat quidem conſilium, venerabilis Auguſte, ut ſingulos quoſque Imperatores, exemplo multorum, libris ſingulis ad tuam Clementiam deſtinarem, (nam id multos feciſſe, vel ipſe videram, vel lectione conceperam) ſed improbum viſum eſt, vel Pietatem tuam multitudine diſtinere librorum, vel meum laborem plurimis voluminibus occupare. *Ubi non*

tantum ſe mutaſſe ſententiam dicit; ſed etiam & prioris, & poſterioris conſilii cauſam exponit: prioris quidem, quod multi ſic facere ſoleant, quorum exemplo purgat factum prius, de quo tum omnibus ſatis conſtabat; poſterioris autem, quia ſi poſthac plures jungat Imperatores, & ſibi, ſcribendo, & Auguſto, legendo, minus creaturus ſit moleſtiæ ac laboris. Hunc in modum præfari voluit, ut omnes cognoſcerent, cur non eandem nunc viam iniret, quam antea inſtitiſſet.

ÆLIUS LAMPRIDIUS.

ÆLIUS Lampridius inter eos eſt, quos in vitis Principum perſcribendis imitari ſe dicit Vopiſcus in Probo ſuo. Scriptas ab eo habemus vitas quatuor iſtorum, Commodi Antonini, Antonini Diadumeni, Antonini Heliogabali, & Alexandri Severi: quarum duæ poſteriores dicatæ ſunt Conſtantino Auguſto. Dubitari tamen poſſit, utrum vita illa Alexandri Severi auctorem habeat Lampridium. Vulgo quidem ei, etiam in principe editione Mediolanenſi adſcribitur. Sed Spartiano aſſignat optimus Palatinæ quondam bibliothecæ codex: uti & Robertus a Porta Bononienſis. Quin excerpta Spartiani, quibus ex eapſe bibliotheca Salmaſius uſus fuit, non ei hanc modo vitam tribuunt, ſed etiam illas trium Antoninorum, quas ante referebam. Sed hoc ſi verum eſt, nihil amplius Lampridii ſuperſit. Verum non ego plus auſim fidei tribuere unis illis excerptis, quam ipſis codicibus Spartiani, & MSS. & excuſis. Aut ſi excerptis illis fidem derogari durius videtur: dixero, eundem mihi Ælium

Spartianum, atque Ælium Lampridium videri. Au-sonii isthoc notum:

Tria nomina nobiliorum.

Porro, præter tres quatuorve istas, aliorum quoque vitas reliquerat Spartianus: easque inter Marci Antonini, cujus ipse meminit initio vitæ Commodi. Non tamen pertexuisse omnium vitas usque ad Constantinum, vel etiam Diocletianum, immo ne Aureliani quidem vitam edidisse, clare colligitur ex Augusti ejus vita a Vopisco scripta.

VULCATIUS GALLICANUS.

VULCATIUS Gallicanus V. Cl. (eos autem clarissimos dixere, qui dignitatis essent senatoriæ) quid scribere propositum habuerit, & qua ætate vixerit, hæc ejus verba ostendunt: Proposui, Diocletiane Auguste, omnes, qui Imperatorum nomen, sive juste, sive injuste, habuerunt, in literas mittere, ut omnes purpuratos Augustos cognosceres. *Sed hodie nihil ejus habemus, præter vitam Avidii Cassii, unde verba ista depromsi. Immo nec omnium tradidisse vitas, certum est: quandoquidem ante Vopiscum vitam Aureliani prodidit nemo, ut initio illius Augusti locuples ipse testis est. Vopiscum autem paulo post Vulcatium scripsisse, ex eo colligo, quod Trebellii Pollionis meminerit initio Aureliani; Julii autem Capitolini, & Ælii Lampridii, initio Probi. Atqui isti ætate Vulcatii vixere. Sed nec illud memoratu indignum, in optimis & antiquissimis Spartiani excerptis, quæ fue-*

re in bibliotheca Palatina, illam Avidii Caſſii vitam tribui Spartiano, ut doctiſſimus Salmaſius obſervavit. Qui & tandem eo inclinat, ut eum genuinum eſſe auctorem arbitretur: idque propter tam multa, quæ conveniunt, uti ætas, dictio, etiam propoſitum, quia, ut Lampridius ait, ſtatuiſſe ſe omnes, qui poſt Julium Cæſarem vel Auguſti, vel Cæſares, vocati eſſent, ſingulis explicare libris; ita & apud ſcriptorem vitæ Avidii Caſſii legas, propoſuiſſe eum, omnes, qui Imperatorum nomen, ſive juſte, ſive injuſte habuerunt, in literas mittere, uti ante etiam audivimus. Adde, quod, ut Lampridium conſtat non præſtitiſſe, quod propoſuerat, ita nec ſcriptor vitæ Caſſianæ id fuit exſecutus. Nam Vopiſcus negat, quemquam ante ſe Aureliani vitam literis ſignaſſe. Atque item Vopiſcus plane præterit Vulcatii nomen, etiam ubi occaſio ejus memorandi optima erat: ut cum in tradendis Principum vitis imitari ſe ait Gargilium Martialem, Julium Capitolinum, Ælium Lampridium, ceteroſque, qui hæc, & talia, non tam diſerte, quam vere, memoriæ prodiderunt. Verum ſic dicere poſſumus, Vulcatium hic inter ceteros illos comprehendi: nomen vero ejus non exprimi hoc loco, quod etſi propoſuiſſet de omnibus Imperatoribus ſcribere, idque fortaſſe æmulatione aliqua Spartiani compulſus, tamen paucorum admodum vitam, immo fortean non aliam, quam illam Avidii, in lucem edidiſſet. Et ſi ea Avidii a Vulcatio ſcripta non eſt, unde factum dicemus, ut non tam Spartiani, Lampridii, aut Capitolini nomen, (in quo proclivis fuiſſet error in miſcella iſtac hiſtoria, ubi nunc hoc, nunc illud, nunc iſtud nomen inſcribitur) quam no-

men legatur Vulcatii Gallicani, quod non alibi occurrit, nec tamen a librariis temere præſcriptum videtur.

TREBELLIUS POLLIO.

PROXIMUS eſt Trebellius Pollio. Is in principe editione, quæ Mediolani prodiit, Trevellius dicitur, ſed perperam. Nam in antiquis inſcriptionibus conſtanter legas, Trebellius Pelidiamus, Trebellius Marinus proc. Trebellia Tyche, aliique id genus. Adde, quod Trebellius factum eſt e Trebius: quod in iiſdem inſcriptionibus crebrum: uti, Trebius Germanus, C. Trebius Longus, Trebia C. F. Filumena, ac ſimilia. Immo in membranis hic ipſe ſcriptor Trebius Pollio nominatur, ut Salmaſio monitum. Pollio hic, ut Flavius Vopiſcus in Aureliani vita ſcripſit, a duobus Philippis uſque ad Divum Claudium & ejus fratrem Quinctillum, Imperatores, tam claros, quam obſcuros memoriæ prodidit. Sed non habemus hodie vitam Philipporum, vel Decii, qui Philippis ſucceſſit, vel Galli, & Voluſiani, qui poſt Decium imperarunt. Quin e vita Valeriani patris, qui poſt Gallum & Voluſianum imperium tenuit, extrema ſolum ſuperſunt. Ac præterea habemus vitam Valeriani filii, item Gallienorum duorum, & XXX tyrannorum, qui Gallieni temporibus imperium occuparunt. Ad hæc Divi Claudii. Quod vero volumen ſuum de XXX tyrannis inſcripſit, eo reſpexit, quod Athenis a Lyſandro captis, XXX tyranni imperarunt. Bellum videbatur, ſi totidem tyranni Valeriani ac Gallieni temporibus imperaſſe vi-

derentur. Verum non plures reperit, quam XXIX. Itaque, ut numerum rotundum impleret, adjecit Valentem ſuperiorem, alieni temporis tyrannum, ut quem ipſe Decii temporibus rebellaſſe fateatur. Hoc vere eſt, quod Græci dicunt, δουλεύειν τῇ ὑποθέσει, *ac Lesbiorum more, in ſtructura uti plumbea regula, qua ſit, ut non paries normæ, ſed norma parieti accommodetur. Sane ſi extra Valeriani & Gallieni tempora ire licuit, quot alios adjicere potuit tyrannos! Sed ut in eo Pollionem excuſare non poſſumus, ita in illo culpari non meruit, quod duas addidiſſet feminas, Zenobiam & Victoriam. Viri quidem docti, qui in templo pacis convenire, deque literis tractare ſolent, illud in Pollione reprehendebant, quod, XXX tyrannos pollicitus, immiſcuiſſet duas, ut ſic dixerim, tyrannas, vel, ut Græci mallent,* Τυραννίδας. *Verum ea parte plane injurii fuerunt. Nam, quod feminas vulgo non vocamus tyrannos, haud magis mirandum, quam quod nec tyrannæ appellantur. Nempe id rei magis inſolentia, quam vocabuli vitio fit. Cur enim non eam tyrannam æque, ac furem, aut homicidam dicere liceat? Atque ut non aliter, quam tyrannam vocitare liceret, ſane ſic quoque ſub tyrannorum nomine, velut ſub digniori genere, recte tyrannas complectamur; haud aliter, ac qui poetas laudet, etiam poetrias intelligat. Pollio nihilominus, monitus ab amico propterea ſe vapulare, quod, pollicitus XXX tyrannos, tyrannas immiſceret, ſecunda editione XXX illis tyrannis duos adjecit, ut, ſi feminæ non viderentur tyrannorum nomen mereri, ſaltem, duobus illis additis, juſtus expleretur numerus. Atque hoc oſten-*

dunt verba illa, quæ adjecit post editionem primam: Hæc sunt, quæ de triginta tyrannis dicenda videbantur: quos ego in unum volumen idcirco contuli, ne, si de singulis singula quæque narrarem, nascerentur indigna fastidia, & ea, quæ ferre lector non posset. Studiose in medio feminas posui ad ludibrium Gallieni, quo nihil prodigiosius passa est respublica Romana. Duos etiam nunc tyrannos, quasi extra numerum, quod alieni essent temporis, additurus: unum, qui fuit Maximini temporibus; alterum, qui Claudii, ut tyrannorum XXX viri hoc volumine tenerentur. Quæso, qui expletum jam librum acceperas, boni consulas, atque hos volumini tuo volens addas: quos ego, quemadmodum Valentem superiorem huic volumini, sic post Claudium & Aurelianum, his, qui inter Tacitum & Diocletianum fuerunt, addere destinaveram. Sed errorem meum major historiæ diligentia tuæ eruditionis avertit. Habeo igitur gratiam, quod titulum meum prudentiæ tuæ benignitas implevit. Nemo in templo Pacis dicturus est, me feminas inter tyrannos, cum risu & joco, tyrannas videlicet, & tyrannides, ut ipsi de me solent jactare, posuisse. Habent integrum numerum ex arcanis historiæ in meas literas datum. Titus enim, & Censorinus, quorum unus, ut dixi, sub Maximino, alter sub Claudio fuit, ambo ab iisdem militibus, a quibus purpura velati fuerant, interemti sunt. *Hactenus Pollio. Atque ita ille quidem explevit numerum triginta virorum, qui tyrannidem invasissent: sed, si demas Zenobiam, & Victoriam,*

ſolum XXVIII erunt, qui Valeriani & Gallieni temporibus fuerint. Quantopere vero, ut ajebam, tyrannorum numerus excreſcere poterat, ſi alieni etiam temporis tyrannos addere licebat! Nec ſolum de triginta tyrannis, ſed etiam de Claudii vita, iteratam dedit editionem. Ea pleraque de Claudio recoxit: & quia reprehendebatur, quaſi in gratiam Conſtantii Cæſaris, virtutem Claudii, a cujus fratre Conſtantinus genus ducebat, nimis extuliſſet; ſubinde iſtiusmodi obtrectationibus occurrit. Ut, cum ait: Dicat nunc, qui nos adulationis accuſat, Claudium minus eſſe amabilem. *Item:* Vera dici fides cogit: ſimul ut ſciant hi, qui adulatores nos exiſtimari cupiunt, id, quod hiſtoria dici poſtulat, nos non tacere. *Addamus aliquid de vita Valeriani patris. In pleriſque enim membranis, quas & Robertus a Porta ſecutus fuit, vita ea tribuitur Julio Capitolino. Qui error inde provenit, quia codex ille, unde omnes promanarunt, mutilus erat: ut in quo præter alia deſideraretur, quomodo per annos LXX vita laudabili in eam gloriam conſcendiſſet. Hoc fuſe Pollio tractarat, quod nunc verbulo tantum attingitur. Prior igitur, ut dicebamus, pars vitæ Valeriani deperiit, & una vitæ inſcriptio. Unde factum, ut reſidua pars crederetur eſſe Capitolini, cujus liber de Maximi & Balbini vita proxime anteceſſerat. Credat aliquis, vitam Valeriani integram haberi, quæ a genere Imperatoris ejus incipit. Sed initium iſtoc in melioribus membranis deſideratur, ut omnino, velut ſtatuæ cuidam, caput hoc appoſitum ſit Pollioni. Quam inepte autem hoc fecerint, patebit conſideranti, quomodo vita illa legatur in codd. MSStis,*

quorum fidem optime in eruditiſſimis ſuis caſtigationibus ac notis Salmaſius expreſſit. Vita Claudii, quod ætatem Pollionis clare docet, ſcripta ab eo eſt, non quidem ad Conſtantinum Cæſarem, ut eſt in vulgatis codd. ſed, quod jam viris doctis obſervatum, ad patrem ejus Conſtantium, ut hæc verba docent: Quæ idcirco poſui, ut ſit omnibus clarum, Conſtantium, divini generis virum, ſanctiſſimum Cæſarem, & Auguſtæ ipſum familiæ eſſe, & Auguſtos multos de ſe daturum, ſalvis Diocletiano & Maximiano Auguſtis, & ejus fratre Galerio. *Etiam initio ejus vitæ legas:* Feliciter ventum eſt ad Principem Claudium, qui nobis intuitu Conſtantii Cæſaris cum cura in literis digerendus eſt. *Et ſatis liquet, Conſtantii, non Conſtantini, legi debere in Gallienis:* Contra Poſtumium igitur Gallienus cum Aureolo & Clodio duce, qui poſtea imperium obtinuit, principe generis Conſtantii Cæſaris noſtri, bellum incepit. *At aliquanto poſt:* Is enim eſt Claudius, a quo Conſtantius, vigilantiſſimus Cæſar, originem ducit. *Scriptoris hujus diligentiam Vopiſcus commendat initio Firmi ſui. Nec ſi ætatem cogitemus, qua vixit, laude caret dictio ejus. De qua non admodum refrager Geſnero, qui Tom. I Bibliothecæ, eam terſam eſſe ait, pauloque altius aſſurgere, qualis hiſtorico convenit.*

FLAVIUS VOPISCUS.

FLAVIUS Vopiſcus Syracuſius edidit vitam Aureliani Imp. item Taciti Imp. & fratris ejus Floria-

ni. ad hæc Probi, quam ad Celsum scripsit. Item quadrigam tyrannorum, Firmi, Saturnini, Proculi, & Bonosi. Præterea trigam Imperatorum, Cari puta, Numeriani, & Carini. Neque præter ista, quæ hodie exstant, quidquam, vel ab ipso auctore, vel ab alio scriptore, citatur. Qua vixerit ætate, non uno colligere est argumento. Avum enim suum interfuisse dicit concioni, cum Aper manu occideretur Diocletiani. In Carino autem quatuor hosce Principes laudat, Diocletianum, Maximianum, Galerium, & Constantium: atque horum singulis libris vitam esse proditam ait ab Claudio Eusthenio, qui Diocletiano ab epistolis erat: atque hoc idcirco a se dici, ne quis rem tantam a se petat, maxime cum vel virorum principum vita non sine reprehensione dicatur. Unde liquet, vixisse post obitum Constantii Chlori, qui Constantini M. pater fuit. Et tamen in Aureliano ait: Et est quidem jam Constantius Imp. *Sed puto, ab Aureliano scribendi initium fecit. Carinum vero in literas misit post obitum Constantii. Vel hoc verum est, vel scribi debet, jam Constantinus Imper. vel intelligendus Constantius, Constantini filius. At omnino verius est, quod primo loco dicebam. Nam Aurelianum multo ante alios editum fuisse, verba hæc ostendunt in Probo:* Sed non patiar ego ille, a quo dudum solus Aurelianus est expetitus, cujus vitam, quantum potui, persecutus, Tacito Florianoque jam scriptis, non me ad Probi facta conscendere; si vita suppetet, omnes, qui supersunt, usque ad Maximianum Diocletianumque dicturus. *In Vopisco, præter eruditionem, illud etiam laudamus, quod omnia ordine*

narrat meliori, quam factum fuit a Spartiano, Capitolino, atque aliis historiæ Augustæ scriptoribus, in quibus pleraque valde turbata. Ceterum decreverat quoque memoriæ tradere vitam Apollonii Tyanei, plani illius, cujus magicas fraudes veris Christi miraculis opponebant gentiles. Hunc impostorem Vopiscus in Aureliano appellat, celeberrimæ famæ auctoritatisque sapientem, veterem philosophum, amicum verum Deorum, ipsum etiam pro numine frequentandum. *Et post aliqua de eodem ait:* Quid enim illo viro sanctius, venerabilius, antiquius, diviniusque inter homines fuit? ille mortuis reddidit vitam: ille multa ultra homines & fecit, & dixit: quæ qui volet nosse, Græcos legat libros, qui de ejus vita conscripti sunt. *Ex his cognoscere est, ut Vopiscus magnis follibus propudiosa fuerit mendacia spiraturus, si scripsisset vitam Apollonii, quam continuo post promittit, his verbis:* Ipse autem, si vita suppetat, atque ipsius viri favori usquequaque placuerit, breviter saltem tanti viri facta in literas mittam: non quo illius viri gesta munere mei sermonis indigeant, sed ut ea, quæ miranda sunt, omnium voce prædicentur.

NOTITIA LITERARIA
DE
ÆLIO SPARTIANO
JULIO CAPITOLINO &c.
EX

Jo. Alb. Fabricii Bibliotheca Latina a Jo. Aug. Ernesti auctius edita T. III, lib. III, c. 6.

Scriptorum sex historiæ Augustæ ætas.

Sex [1] Scriptores Historiæ Augustæ, sive vitæ Im-

1. Forte quatuor tantum numerandi, si quidem vita Avidii Cassii non a Vulcatio Gallicano scripta est, sed a Spartiano, cujus integrum nomen est *Ælius Lampridius Spartianus*. Igitur Ælius Lampridius falso diversus a Spartiano esse creditur: certe Flavius Vopiscus in Probo, ubi Ælium Lampridium nominat, Spartianum inter scriptores hujus argumenti prætermittit, & vitam Septimii Severi, quam Spartiano plures codices Msti tribuunt, Casaubonus testatur in codice regis Galliæ, Ælio Lampridio adscribi. Etiam aliorum vitas, quæ sub Ælii Lampridii nomine feruntur, in Excerptis antiquissimis Palatinis ad Spartianum referri, auctor est vir summus Claudius Salmasius. Harduinum vero, doctissimum & ipsum hominem, cui scriptores hi toti suppositi ac commentitii habentur, somniis suis tetricisque suspicionibus relinquamus. Pro Ælio *Ælianum Lampridium* vocat Grotius ad Apocalyps. X ult.

peratorum, quos non attigit Suetonius, ab [1] Hadriano uſque ad Carinum deſcriptæ ab *Ælio Spartiano*, *Julio Capitolino*, *Ælio Lampridio* [2], *Vulcatio Gallicano*, *Trebellio Pollione* & *Flavio Vopiſco*, qui omnes imperante Diocletiano aut Conſtantio, qui ei ſucceſſit, vel certe filio ejus Conſtantino, vixerunt. Vide Voſſ. lib. 2 de Hiſt. Latinis cap. 5, 6, 7, & cl. Hankium de Romanarum rerum ſcriptoribus. *Vulcatius* [3] *Gallicanus* Senator Romanus fuit, & fortaſſe idem Conſul a. C. 317. *Flavius Vopiſcus* patria Syracuſanus, qui Suetonii imitatione ſcripſiſſe ſe non diffitetur in Probo: & in Aureliano cap. 44, Conſtantio tenente imperium vixiſſe ſe innuit. Interciderunt *Claudius Euſthenius*, qui quatuor libris ſcripſerat vitas Diocletiani, Herculei, Conſtantii & Galerii: *Acholius Septimius* & *Encolpius* [4], a quibus vitam Alexandri Severi ſcriptam novimus ex Spartiano c. 48, qui Dexippum quoque laudat cap. 49, atque Acholium itinera Alexandri Severi ſcripſiſſe teſtatur cap. 64: *Julius*

1. Mirum eſt, Nervæ & Trajani optimorum Principum vitas ex Spartiano vel alio auctore non addidiſſe, qui hanc συναγωγὴν vitarum primus confecit: neque enim hos Suetonius attigerat: niſi potius dicendum eſt, vitas iſtas ex hac collectione intercidiſſe. Ita Philipporum etiam Deciorumque vitæ cum initio Valeriani deſiderantur.

2. Fuit & Lampridius rhetor Burdegalenſis, quem acrem Sidonius appellat: & Gallicanus presbyter, quem laudat Sedulius præf. ad Macedonium.

3. Ælius Rufinus Vulcatius ap. Ammian. XXI, 12.

4. Imago imperii ſub Encolpii nomine a Thom. Elioto edita Anglice Lond. a. 1549 ſuppoſititia eſt, ut notavi in Bibl. Græca lib. 4, cap. 10, § 15.

Aterianus, quem citat Vopiſcus in XXX Tyrannis cap. 6, ubi de Victorino: & qui Græce vitam Aureliani tradidere, *Callicratides* Tyrius, *Theocles*, laudati ab eodem Vopiſco, ubi neminem ante ſe Latine idem feciſſe teſtatur. *Aſclepiodotum* etiam laudat Vopiſcus in Aureliano cap. 44, ubi de Diocletiano agit, ſive quod aliquid ab Aſclepiodoto, qui ſub Conſtantio Præfectus Prætorio fuit, coram acceperat; nam ita & patrem ſuum avumque ad teſtimonium Vopiſcus citat: ſive quod, ut Voſſio viſum, Diocletiani vitam Aſclepiodotus ſcripſit. Cum Julio Capitolino, videndum, an commune aliquid ſit *Cornelio Capitolino*, quem citat idem Vopiſcus in XXX Tyrannis cap. 14, ubi de Odenato. De vitis Imperatorum, a *Spartiano*, *Julio Capitolino &c.* ſcriptis a fine Trajani [1], ad Diocletiani initium, hoc eſt, ab a. C. 157 ad 284, confer etiam, ſi placet, Tillemontii Hiſtoriam Imperatorum T. IV, p. 99 ſq. edit. Bruxellenſis, & 529 ſeq. Etſi autem valde dubium eſt, quæ vitæ, a quibus, ſcriptæ ſint, quia ſcriptorum codicum mira hac in parte eſt varietas, ſingulas tamen ordine recenſentes, quænam unicuique veriſimiliter adſcribendæ videantur, virorum doctiſſimorum ſecuti judicium, paucis indicabimus.

1. Trajani vitam ſcripſerant *Marius Maximus*, *Fabius Marcellinus*, *Aurelius Verus* & *Statilius Valens*, omnes pridem deperditi, quos citat Spartianus in Alex. Severo cap. 48. *Avidium Caſſium* in vita Severi laudat Poggius lib. de infelicitate Principum p. 153, pro Dione Caſſio, ni fallor.

Quæ vitæ a quibus scriptæ.

Ælius Spartianus V. C. in vita Ælii Veri ait, sibi in animo esse, non solum Imperatorum post Julium Cæsarem, quemadmodum usque ad Hadrianum jam fecisset, sed illorum etiam, qui vel Cæsarum nomine appellati sint, nec Principes aut Augusti fuerint, vel quolibet alio genere aut in famam, aut in spem principatus venerint, vitas singulis libris exponere. Huic Spartiano ab omnibus tribuuntur *vita Hadriani* & *Ælii Veri*, quas misit ad Diocletianum Augustum, cujus se ἴδιον [1] vocat: unde illum Imperatoris familiarem vel libertum colligunt viri eruditi. Etiam vitam *Antonini Pii*, *M. Antonini* [2] *Philosophi*, & *Veri* Spartiano adscribunt antiquissima excerpta Bibl. Palatinæ, quibus stilum mirifice suffragari notat Salmasius: sed vulgo hæ feruntur sub nomine *Julii Capitolini*. Eadem excerpta Spartiano vindicant *vitam Avidii Cassii*, quæ in editionibus & scriptis exemplis refertur ad *Vulcatium* [3] *Gallicanum*. Sed in hac quoque tanta

1. *Diocletiano Augusto Ælius Spartianus suus salutem.* In vita Ælii Veri.

2. If. Casaubonus T. 1, p. 307, 308 testatur, hanc vitam in editis & scriptis Codicibus ita confusam ac diversimode interpolatam haberi, ut etiam judicio suo retexendam putaverit, separatimque fuerit editurus, quod tamen haud fecit.

3. Hujus quoque vitæ auctor, *Proposui*, inquit, *Diocletiane Auguste, omnes, qui Imperatorum nomen sive juste, sive injuste habuerunt, in literas mittere, ut omnes purpuratos Augustos cognosceres.* Flavius tamen Vopiscus negat, Aureliani Imperatoris vitam a quoquam ante se memoriæ proditam.

eſt cum dictione Spartiani ſimilitudo, ut, ſi diverſi ſunt auctores cenſendi, uno veluti ore locuti videantur.

Vita Commodi Antonini ſub nomine *Ælii Lampridii* legitur. Robertus a Porta *Julii Capitolini* eam eſſe dicit: in antiquis illis excerptis Palatinis eidem adſcribitur *Spartiano. Publii* autem *Helvii Pertinacis* [1] vitam Julio Capitolino, qui circa an. C. 335 vitas Imperatorum ſcripſit in gratiam Conſtantini M. editi & ſcripti libri tribuunt, quam itidem Spartiani eſſe innuunt excerpta vetera Palatinæ Bibl. Vitæ *Didii Juliani*, *Septimii Severi* & *Peſcennii Nigri*, *Spartiano* adſcribuntur etiam in vulgatis & ſcriptis libris, niſi quod codex regis Galliæ vitam *Severi* tribuit *Julio Capitolino:* ſed utique unus auctor vitas illas tres compoſuit, non minus quam *vitam Clodii Albini*, quæ in editis ſequitur ſub nomine *Julii Capitolini:* at in excerptis Palatinis rectius refertur ad *Spartianum.* Vita *Antonini Caracallæ* & *Antonini Getæ* dicata Conſtantino Imp. *Spartiani* nomen præfert tam in editis, quam in ſcriptis. Utramque ab uno auctore, illoque Spartiano, ſcriptam eſſe, oſtendit Salmaſius adverſus Iſaacum Caſaubonum, qui de vita Antonini Getæ ambiguus fuerat, quod in illa quædam diverſa, quam in ſuperiore tradantur, quæ Salmaſius in diverſos auctores rejicit, quos Spartianus

1. Pertinacis & Didii Juliani ac Sept. Severi vitam Lampridio tribuere mavult H. Dodwellus in prælectt. hiſtoricis procemialibus. Reliquas univerſas uſque ad vitas Gordianorum, Julio Capitolino.

fuerit ſecutus. *Vita Opilii Macrini Julio Capitolino*, *Antonini Diadumeni* & *Heliogabali* [1] in editt. & Mſſ. *Ælio* tribuuntur *Lampridio*. Sed & has omnes *Spartiano* adſcribunt excerpta Palatina. *Vitam* autem *Alexandri Severi*, quæ Conſtantino Auguſto dicata, ſub ejuſdem *Ælii Lampridii* nomine in editis legitur, non tantum excerpta illa, ſed & alius codex antiquiſſimus Biblioth. Palatinæ, aliuſque regis Galliæ, & Robertus de Porta Bononienſis, qui ſummam horum librorum compoſuit, *Spartiano* vindicant: atque adeo vitas omnes hactenus recenſitas, Salmaſius non dubitat eſſe illius unius Spartiani; idque liquido liquere ſibi ait in limine notarum ad *vitas duorum Maximinorum*, quæ omnium conſenſu ſunt *Julii Capitolini*, dicatæ Conſtantino Auguſto. Ab eodem etiam *Capitolino* habemus *vitas trium Gordianorum*, *Maximi* item & *Balbini*. Sed *Trebellium Pollionem* [2] auctorem agnoſcunt, etſi *Julio Capitolino* in quibuſdam Codicibus, & a Roberto Bononienſe adſcriptæ, *Valerianorum vitæ & utriuſque Gallieni*, & *triginta Tyrannorum*, *vita* denique *Flavii Claudii* [3] & *Quintilli fratris*. Poſtremo a *Flavio Vopiſco* Syracuſio, admodum ju-

1. In Heliogabali vita p. 230 Conſtantinum alloquitur auctor, & p. 231 memorat Judæorum & Samaritanorum religiones, ac *Chriſtianorum devotionem*.

2. Diligens & fidei cultor hiſtoricus dicitur Gaddio Tom. 1, pag. 200. Scripſit, ſi H. Dodwellum audimus, ſub Diocletiano poſt a C. 303; ſed ante Kal. Mai. a. 305.

3. In hac vita Trebellius ſæpe teſtatur, omnem ſe adulationem procul habere, ejuſque falſo ſe ab aliis argui. Hinc viris eruditis ſecunda hodie videtur exſtare editio vitæ Claudii a Trebellio recognita.

vene, iisdem [1], quibus Trebellius Pollio scripsit, temporibus, jussu Junii Tiberiani, præfecti Urbis [2], elaboratæ sunt *vita Aureliani*, quam itidem Julio Capitolino perperam inscribit Robertus Bononiensis, *Taciti* & *Floriani fratris*, *Probi*, *Firmi* & *Saturnini*, *Proculi* & *Bonosi*, *vita* denique *Cari*, *Numeriani* & *Carini*. Vitæ *Valerianorum* Julio Capitolino tribuuntur etiam a Lilio Gyraldo dialog. 21. Vitam *Getæ* ad Capitolinum refert Dodwellus in prælect. Cambdenianis, & *Guilelmus Musgrave* V. C. qui vitam illam novis suis & variorum eruditorum hominum notis illustratam edidit Iscæ Damnoniorum 1714. 8, adjuncta dissertatione de Geta Britannico &c. Jo. Harduinus in operibus selectis p. 866: *Ridicule satis hunc sibi propositum finem in scribendo fuisse Trebellius Pollio profitetur, ut nempe eundem XXX Tyrannorum in Hist. Romana numerum exhiberet, quem olim fuisse Athenis, literæ similes prodidissent. Nam ut promissis staret ille scilicet, necesse fuit & Tyrannos ab ipso appellari, qui non essent, & fingi Principes, qui ne quidem inter homines forte exstiterint. Fecit utrum-*

1. H. Dodwellus tamen observat, postea quædam inserta supplementa post a. C. 308; quin immo post a. 341 & 343.

2. Præfecturam urbis Junius Tiberianus, in cujus gratiam vitas quasdam Cæsarum scripsisse se Vopiscus innuit, gessit Diocletiano imperante a. C. 291. Nam licet fuerit etiam Præfectus eodem nomine a. 303, tamen in ejus Præfecturam non inciderunt Hilaria, quo festo, 25 Martii celebrari solito, monitum se a Tiberiano de scribenda Imperatorum quorundam vita Vopiscus refert. Vide Tillemont. not. 22 ad vitam Diocletiani T. 4. Hist. Imp. p. 530.

que. Nam ex illis XXX non omnino XII in numis antiquis invenimus, & tantum abest, ut hi, quos habemus, Tyranni fuerint, ut eorum etiam plerique inter divos relati fuerint, provinciæ saltem illius decreto, cui præfecti fuerunt &c.

INDEX EDITIONUM HISTORIÆ AUGUSTÆ SCRIPTORUM

AUCTIOR FABRICIANO ET IN III ÆTATES DIGESTUS.

ÆTAS I *NATALIS*

a principe editione Mediolanensi an. 1475, per M. Phil. de *Lavagnia* impressa, cui præfuit *Bonacursius* Pisanus. Secutæ sunt eam Venetæ quatuor an. 1480, 1489, 1490 & 1499, quarum binæ priores ex Bernardini Ritzii Novariensis, binæ posteriores Jo. Rubei Vercellensis officinis prodiere. Quinque vero his collectionibus scriptores hist. Aug. omnes, non solum VI dicti minores, sed & Suetonius cum Eutropio & Paullo Diacono exhibentur.

(1465) scriptorum Historiæ Augustæ Sylloge primum prodiisse *Mediolani* credebatur, Salmasii fide aut testimonio, qui in prima nota ad Spartiani Hadrianum, se usum esse dicit editione, *quinque* illa *&* *viginti* *annis* priori ea, quam Casaubonus primam dixisset: eam fuisse Mediolanensem, commodatam sibi a Jureto, eamque per omnia ferme consentire cum Codice praestantissimo Palatino, quo ad emendandos hos scriptores usus sit. Hoc testimonio fretus Dan. Guil. Mollerus in Diss. prima de Scriptt. H. A. quae est de Spartiano Altorf. 1687, p. 15 primam editionem as-

signavit an. 1455, deceptus mendo editionis Hakianæ, quæ in nota Casauboni expressit 1480, pro 1490, qui numerus est in editione Casauboniana: secundum quem annus 1465 efficitur. Hunc igitur numerum secuti sunt, qui post de editionibus Scriptorum H. A. tradiderunt. Saxius quidem in Prolegom. Hist. typograph. Mediol. cap. 3, pag. 88 valde pugnat pro eo anno, uno Salmasii testimonio nixus, cum fateatur, nemini alii tale exemplum visum, aut in Italicis biblioth. repertum esse. Utinam Salmasius diligentius illud exemplum Jureti descripsisset, ut liquidius judicare possemus. Ut nunc est, tamen multum dubitationis relinquitur, præsertim cum dicat, se hanc editionem omnium primam pronuntiare non audere. Quidni auderet, si anni quinti & sexagesimi erat? cum ante eum annum in Italia nullum librum excusum typis fuisse, satis constet, in Germania autem horum scriptorum typis editorum nullum vestigium repertum sit. Itaque assentimur Meermanno, qui in Origg. typogr. T. II, pag. 242 hanc editionem anni 1465 commentitiam pronuntiat; recteque conjicit, exemplum Salmasianum fuisse partem mediam Collectionis variorum Histor. Rom. Scriptorum, quæ Mediol. 1475 prodiit, habetque primum Suetonium cum subscriptione a. 1475; deinde Scriptores sex H. A. sine subscriptione a. l. & typogr. ad extremum Eutropium, cum eadem, quæ in prima parte est, subscriptione. Addit, se vidisse tale exemplum in bibliotheca Henr. Justice, Hagæ vendita a. 1763, idque plane consensisse cum exemplo suo a. 1475. Habemus & ipsi tale exemplum, sine præfatione & subscriptione anni & loci, ligatura Francica pulchra superioris seculi, fortasse illud ipsum Salmasianum, certe id, quod a. 1763 Hagæ venditum est: in quo scriptum est in capite chartæ ante initium libri: Historiæ Aug. Scriptores Mediolani 1465. quod exemplum si Salmasius habuit, hac nota decipi potuit. Est autem hoc exemplum hujusmodi: — Initium faciunt *Vitæ Nervæ* & *Trajani* recentioris scriptoris Christiani, quæ tria folia explent. Sequitur opus scriptorum ipsorum sic: *In hoc Codice continentur Vitæ diversorum Principum & Tyrannorum, a Divo Hadriano usque ad Numerianum a diversis scriptoribus compo-*

sitæ. Hæc literis majoribus: inde *Catalogus Imperatorum* &c. deinde in altero folio *Spartiani Vita Hadriani.* Exemplum nostrum habet eas omnes lectiones, quas Salmasius e suo affert. — Hæc cl. Ernestius in Bibliothecæ Fabricianæ T. III, pag. 98 sq. Adde Lairium in Spec. hist. de typogr. Rom. cap. II, § 3. ubi clare demonstratur, ante a 1470 typographiam non exstitisse Mediolani. Itaque primam editionem, qua Salmasius usus sit, teneamus eam esse, quæ Mediolani a. 1475 fol. primum separatim, deinde in ea, quam jam descriptum imus, Collectione, facta est. cf. Denis Merkwürdigk. der Garell. Bibl. p. 533 sq. & ex eo cl. Harlesius in Notitia liter. Rom. P. I, p. 77.

1475 *Editio princeps*, *Mediolani*, fol. III Vol. Titulus: *In hoc codice continentur Cajus Suetonius Tranquillus de XII Cæsaribus*, *Ælius Spartianus*, *Julius Capitolinus*, *Ælius Lampridius*, *Trevellius Pollio*, *Flavius Vopiscus*, *Eutropius & Paulus Diaconus*, *de regum ac imperatorum Romanorum vita.* Volumen primum habet Suetonium. Præmittitur *Bonacursii* Pisani præfatio ad Cicchum Simonetam, quæ etiam legitur apud Sassium Hist. med. lit. tum Ausonii versus in libros Suetonii: denique Calderini & Siconis Poletoni vita Suetonii, cum brevi ejusdem Calderini Commentario in tria capita priora Julii Cæsaris. In fine Suetonii: *Mediolani impressum per Magistrum Philippum de Lavagnia cIↃCCCCLXXV die XX Julii.* Sequuntur tandem capita quædam: De exordio Nervæ & bonis ejus moribus ac morte: De exordio imperii Trajani & de ortu & bonis moribus ac studiis in administrando imperio; de mira ejus clementia erga viduam & moderatione circa cultum Christianorum, & pestilentiis, quæ suo tempore contigerunt: Eutropius de morte ejusdem Trajani: Qualiter Trajani anima ab æterna pœna exempta est oratione Gregorii papæ. — In voluminis secundi titulo legitur: *In hoc codice continentur vitæ diversorum Principum & Tyrannorum a Divo Hadriano usque ad Numerianum a diversis scriptoribus compositæ.* Scilicet: *Ælii Spartiani* Hadrianus, Ælius Verus; *Julii Capitolini* Antoninus Pius, Antoninus Philosophus, & Verus; *Ælii Spartiani* Didius Julianus; *Ælii Lampridii* Commodus Antoninus; *Julii Capitolini* Ælius

Pertinax; *Vulcatii Gallicani* Avidius Caſſius; *Ælii Spartiani* Severus, Peſcennius Niger, Antoninus Caracallus & Antoninus Geta; *Ælii Lampridii* Antoninus Heliogabalus & Diadumenus Antoninus; *Julii Capitolini* Opilius Macrinus & Clodius Albinus; *Ælii Lampridii* Alexander Severus; *Julii Capitolini* duo Maximi, Gordiani tres, Pupienus & Balbinus, Valeriani duo, Galieni duo, Tyranni, Cyriades, Poſtumi duo, Lolianus, Victorini duo, Marius, Ingenuus, Regilianus, Aureolus, Macrini duo, Quietus, Odenatus, Herodes, Mæonius, Baliſta, Valentes duo, Piſo, Æmilianus, Saturninus, Tetrici duo, Trebellianus, Herennianus, Timolaus, Celſus, Zenobia, Victuria, Titus, Cenſorinus; *Trevellii Pollionis* Divus Claudius, *Flavii Vopiſci* Divus Aurelianus, Tacitus, Florianus, Probus, Firmus, Saturninus, Proculus & Bonoſus, Carus, Carinus & Numerianus. Finis eſt abſque ſubſcriptione. — Volumen tertium exhibet *Eutropii* & *Pauli Diaconi* hiſtoriam Romanam, cum hac ſubſcriptione: *Informatum eſt hoc opus per magiſtrum Philippum de Lavagna anno a nativitate Chriſti* ᴄɪↃᴄᴄᴄᴄʟxxv, *undecimo Kalendas Januarias*, *Mediolani.* — Rariſſimam hanc editionem, de cujus bonitate audivimus Salmaſium, ſervat bibliotheca publica Ratisbonenſis. Vid. Carl Theodor Gemeiners Nachrichten von den in der Regensburgiſchen Stadtbibliothek befindlichen merkwürdigen und ſeltenen Büchern aus dem funfzehnden Iahrhundert. Regensburg, 1785.

1480 *Veneta* I, fol. apud Bernardinum Novarienſem. cujus exemplum eſt Lipſiæ in bibliotheca Paullina, teſte Erneſtio l. c. Præter hiſtoriæ Aug. ſcriptores ſex, continet narrationem de Nerva, Trajano & Adriano, nec non de conflagratione montis Veſevi, Eutropium & Paulum Diaconum. Ratio huius edit. colligi poteſt ex ſequenti.

1489 *Veneta* II, fol. Alia Bernardini Novarienſis, quam a Fabricio omiſſam clar. Harleſius in Analectis P. I Introd. in Notit. liter. Rom. p. 398 ſic deſcribit: » In protocollo more antiquiſſimorum exemplorum deeſt titulus: in averſa pagina folii primi leguntur verſus Auſonii in libros Suetonii. Tum ſequitur: *Domitii Calderini, viri clariſſimi de vita Caji Suetonii Tranquilli.*

» Hac finita, subjecta sunt verba: *In Codice continen-*
» *tur Cajus Suetonius Tranquillus de XII Cæsaribus.*
» *Ælius Spartianus, Julius Capitolinus, Ælius Lam-*
» *pridius, Trevellius Pollio, Flavius Vopiscus, Eutro-*
» *pius & Paulus Diaconus de regum ac Imperatorum Ro-*
» *manorum vita.* In fine, postquam singulæ vitæ Im-
» peratorum a Cæsare usque ad Numerianum, quæ in
» hoc Codice continentur, enumeratæ sunt, leguntur
» hæc: *Habes candide Lector Cæsarum vitas parvo ære,*
» *quas olim anxius quærebas, maxima lucubratione a*
» *viris præstantissimis emendatas. Quæ omnia accuratissi-*
» *me Venetiis impressa sunt per Bernardinum Novarien-*
» *sem anno a natali Christiano MCCCCLXXXVIIII.*
» *Kal. Octobr.* »

1490 *Veneta* III, fol. Historiæ Augustæ Scriptores sex, sive vitæ Imperatorum Romanorum a Julio Cæsare usque ad Numerianum a diversis auctoribus eleganter compositæ. In fine, uti in prioribus Venetis, quas sequitur: *Habes, candide lector, Cæsarum vitas parvo ære, quas olim anxius quærebas, maxima lucubratione a viris præstantissimis emendatas. Quæ omnia emendatissime Venetiis impressa sunt per Joannem Rubeum de Vercellis anno a nativitate Christiana cIↃCCCCLXXXX die XV Julii.* Vid. Maittaire Ann. typ. T. I, p. 50. Fuit in Bibl. Uffenbach. testante ejus Catalogo Tom. II App. I inter Incunabula artis typogr. n. CXXII, p. 46 sq. & inter libros in Bibliotheca regia Academica Gœttingensi in duplo exstantes, & 1784 divenditos, num. 105. Casaubonus ea usus est; & adjunctos habet Suetonium, Eutropium & Paulum Diaconum, uti priores Venetæ.

1499 *Veneta* IV, fol. apud eundem Jo. *Rubeum.* Memoratur in Bibliotheca Fabriciana e Catalogo Bibl. Menarsianæ. Si non est error in numero, est tamen mera repetitio superioris.

ÆTAS II *EGNATIO — ERASMIANA* s. *ALDINO — FROBENIANA.* 1516 — 1603.

Aldinam collectionem Scriptt. hist. Aug. omnium a Jo. Bapt. *Egnatio* & castigatorum & illustratorum duobus voll.

quorum unum VI habet minores, comprehensam facimus duplicem, alteram 1517, quæ *Erasmi* & *Frobenii* curas, s. *Basiliensem* I ed. 1518 & Juntinam filiam Aldinæ 1519 præcessit, alteram, quæ iis est posterior an. 1519 sq. *Erasmianæ* repetitio Coloniæ Agr. 1527 facta, sed & est Basiliensis II, 1533, & III, 1546, quæ utraque Erasmi & Egnatii bona notasque coniuncta habent. Egnatii Aldinam alteram secuti sunt Rob. *Stephanus* in edendis Scriptt. H. A. minoribus cum Egnatii notis, 1544, & Seb. Gryphius 1551. Collectiones Lugdunenses 1552, 1559 & 1592, Henr. *Stephani* Corpus scriptt. hist. Rom. gr. & lat. 1568, ac Frid. *Sylburgii* Collectio eorundem Scriptt. 1588, etiam Scriptt. minores habent, illud cum notis Egnatii, hæc cum varr. lectt.

1516 — 1517 *Veneta*, *Aldi* I, 8. Quæ ex officina Aldi & Andreæ Soceri 1516 prodiit collectio scriptorum hist. Aug. cura Jo. Bapt. *Egnatii*, habet tantum Suetonium, S. Aur. Victorem, Eutropium & Paullum Diac. Ceteri vero, quos editiones princeps & Venetæ habent minores, serius demum, quod & ex Erasmi præf. edit. Basil. I colligi poterat, iique an. 1517 ex eadem officina editi sunt. Recusa est duplex hæc collectio apud Aldum an. 1519 & 1521; unde dissensio orta negantium vel affirmantium priorem ed. vel ejusdem ed. volumina varie ordinata disjungentium; cui modum facere liceat ea sic ordinando:

1516 *In hoc volumine hæc continentur: C. Suetonii Tranquilli XII Cæsares. Sexti Aurelii Victoris a D. Cæsare Augusto usque ad Theodosium excerpta. Eutropii de gestis Romanorum libri X. Pauli Diaconi libri VIII ad Eutropii historiam additi.* — In ultima pagina legitur: *Venetiis in ædibus Aldi & Andreæ Soceri mense Augusto MDXVI.* cf. Harlesium in Notit. liter. Rom. P. I, Analecta, p. 398, ubi se ipse correxit; & nostram notitiam liter. Suetonii p. XVI. Indicem librorum ex offic. Aldina, quos possidebat C. G. Schwarzius Prof. Altorf. in Fr. Jac. Beyschlagii Sylloge varr. Opp. T. I, fasc. III, n. X, p. 650. Exstabat quoque in Bibl. J. Aug. *Ernestii*, teste ejus Catal. p. 187 n. 2802.

(1517) *In hoc volumine hæc continentur: Joannis Baptistæ* Egnatii *Veneti de Cæsaribus libri III a dictatore Cæ-*

ſare ad Conſtantinum Palæologum hinc a Carolo Magno ad Maximilianum Cæſarem. Ejuſdem in Spartiani Lampridiique vitas & reliquorum annotationes. Nervæ & Trajani atque Adriani principum vitæ ex Dione, *Georgio* Merula *interprete. Ælius Spartianus, Julius Capitolinus, Lampridius, Flavius Vopiſcus, Trebellius Pollio, Vulcatius Gallicanus ab eodem Egnatio caſtigati.* Addita in calce *Heliogabali principis ad meretrices elegantiſſima oratio non ante impreſſa.* — *Egnatius*, qui etiam priori volumini præfuit, præfationi hujus ſubſcripſit: *Venetiis MDXVII d. X Junii.* Hinc Schwarzius hoc vol. in Indice ſuo l. c. p. 651 retulit ad an. 1517; viſum certe & conſultum, poſtquam Eraſmus præf. ſuæ ed. Baſil. I Nonis Jun. 1517 ſcripſiſſet, & antequam ed. Baſilienſis in publicum exiret 1518, Frobenio bibliopolæ docto. In Cat. bibl. Zechianæ 1780 Altenburgi divenditæ p. 50, n. 754 etiam ad an. 1516 refertur.

1518 *Baſileæ* I, fol. Ex recognitione Deſ. *Eraſmi* Roterodami C. Suetonius Tranquillus, Dio Caſſius Nicæus, Ælius Spartianus, Julius Capitolinus, Ælius Lampridius, Vulcatius Gallicanus, V. C. Trebellius Pollio, Flavius Vopiſcus Syracuſius. Quibus adjuncti ſunt Sext. Aurelius Victor, Eutropius, Paulus Diaconus, Ammianus Marcellinus, Pomponius Lætus Ro. Jo. Bapt. *Egnatius* Venetus. — In fine legitur: *Baſileæ apud Joannem Frobenium, menſe Junio MDXVIII.* — Dedicatio & præfatio Eraſmi ſcripta eſt Antverpiæ Nonis Juniis 1517, in qua ait, ſe in his auctoribus permulta correxiſſe & reſtituiſſe. Viderat autem nonniſi primum collectionis Aldinæ volumen; quod teſtantur hæc illius verba: *Cum hanc editionem jam adornaſſem, commodum allatus eſt Suetonius, Aldinis typis excuſus, ſed emendatus opera Baptiſtæ Egnatii, viri cumprimis tum integri, tum eruditi. Atque utinam, ut Suetonium, Aurelium Victorem, & Eutropium dedit, ita & Ælium Spartianum, ceteroſque huic adjunctos nobis dediſſet, in quibus nos permulta reſtituimus.* Sed hac præfatione jam ſcripta & expreſſa typis, accepit Frobenius Codicem MS. e monaſterio Morbacenſi, & ed. Aldinæ alterum volumen, quod habet ſcriptores H. A. minores. Itaque iis uſi ſunt ad reliqua caſtigan-

cta: in iis, quæ jam expressa erant typis, satis habuere lectiones varias utriusque libri excerpere, & in capite operis addere. Est igitur & hæc editio in principibus numeranda.

1519 *Florentiæ s. Juntina*, 8. Scriptores historiæ Augustæ. In hoc volumine hæc continentur &c. In fine: *Florentiæ, apud heredes Phil. Juntæ. MDXIX, mense Januario.* — Habet textum a Jo. Bapt. Egnatio emendatum, cum ejusdem notis, sequiturque adeo Aldinam ed. Rarum est exemplum. vid. Denis Merkwürdigk. der Garell. Biblioth. p. 533 seq. Eodem anno prodiit *Juntina* II Suetonii, repetitio Aldinæ, ut adeo hæc cum illa Scriptorum minorum collectionem H. A. unam duobus voll. exhibeat.

1519 — 1521 *Veneta*, *Aldi* II, 8. Repetita est Aldina I Suetonii & scriptorum minorum 1516 — 1517; sed mutato scriptorum ordine (etiam notante Hambergero l. l.) auctiusque:

1519 *In hoc volumine hæc continentur: Nervæ & Trajani atque Adriani Cæsarum vitæ ex Dione, Georg. Merula interprete, Æl. Spartianus, Julius Capitolinus, Lampridius, Flavius Vopiscus, Trebellius Pollio, Vulcatius Gallicanus, ab Jo. Bapt. Egnatio diligentissime castigati. Heliogabali principis ad meretrices elegantissima oratio; ejusdem J. Bapt. Egnatii de Cæsaribus libri III a dictatore Cæsare ad Constantinum Palæologum, hinc a Carolo M. ad Maximilianum Cæsarem continuati; ejusdem in Spartiani Lampridiique vitas & reliquorum annotationes: Aristidis Smyrnæi oratio de laudibus urbis Romæ a Scipione Carteromacho in latinum versa; in extrema operis parte addita conflagratio Vesevi montis ex Dione, Georg. Merula interprete. — Venetiis in ædibus Aldi & Andr. Soceri m. Aug.* 1519, 8. Titulum hunc ab exempli Aldini possessore cl. Wolfg. Jægero Prof. Altorf. plenius notatum ex Harlesii Not. lit. Rom. P. II, add. & corr. p. 477 sq. mutuati sumus.

1521 *C. Suetonii de vita XII Cæsarum: item de vita & moribus Imperatorum excerpta ex Sexto Aurelio: item Eutropii & Paulli Diaconi de gestis Romanorum libb. XVII curante Jo. Bapt. Egnatio. — Venetiis typis Aldinis.* Sic titulum dedit Cat. Bibl. Ludewig. P. III, n. 7617. cf. Notitiam edd. Suetonii nostram cett.

1527 *Coloniæ*, fol. in ædibus Eucharii *Cervicorni*. Repetitio editionis *Erasmianæ* 1518, in qua vero & Erasmi deest præfatio, & varr. lectt. Sylloge, editionis Basiliensis indici inserta.

1533 *Basileæ* II, fol. Omnia quam antehac emendatiora; Annotationes Des. Erasmi & Egnatii cognitu dignæ. C. Suetonius Tranquillus, Dion Cassius, Ælius Spartianus, Julius Capitolinus, Ælius Lampridius, Vulcatius Gallicanus, Trebellius Pollio, Flavius Vopiscus, Herodianus Politiano interp. Sex. Aurelius Victor, Pomponius Lætus, Jo. Baptista Egnatius, Ammianus Marcellinus quatuor libris auctus. Cum Indicibus copiosis. Basileæ in officina Frobeniana, anno MDXXXIII. — Repetita, quantum ad scriptores nostros, ex ed. 1518. Ejus exemplum est penes nos.

1544 *Parisiis*, 8. ap. Rob. Stephanum. Dio. Cassii Nerva, Trajanus, Adrianus, conflagratio Vesevi, Latine, Georg. Merula interprete; Ælius Spartianus; Julius Capitolinus; Ælius Lampridius; Vulcatius Gallicanus; cum Egnatii annotationibus.

——— *ibid. ap. eundem*, 8. Trebellius Pollio, Flavius Vopiscus, cum Egnatii annotationibus; Sext. Aur. Victor; Pomponii Læti compendium historiæ Romanæ; Egnatius de principibus Romanorum. — His separato volumine eodem anno accessit Ammianus Marcellinus.

1546 *Basileæ* III, fol. apud Frobenium. Repetitio ed. 1533, cum notis Egnatii. In ea accessit *Vellejus Paterculus* ex Beati Rhenani iterata recensione.

1551 *Lugduni*, 12. ap. Seb. *Gryphium*. 2 voll. Cæsarum vitæ post Suetonium Tranquillum conscriptæ. Quarum auctores sunt: hi, Dion Cassius Nicæus. Ælius Spartianus. Julius Capitolinus. Ælius Lampridius. Vulcatius Gallicanus. Joan. Bapt. Egnatii Veneti in eosdem Annotationes. — Vitarum Cæsarum Tomus II. Quarum auctores sunt hi, Trebellius Pollio. Flavius Vopiscus. Sextus Aurelius Victor. Pomponius Lætus. Joan. Bapt. Egnatii Veneti in eosdem Annotationes. — Des. Erasmi index quo obscuræ voces explicantur.

1552 *Lugduni*, 8. apud Franciscum le Preux. 7 voll.

1559 *Lugduni*, 8. In collectione auctorum præcipuorum, qui Romanorum Imperatorum vitas scripserunt, apud

Anton. Vincentium impressa voll. 3; cujus parti secundæ præter Dion. Cassium ex interpretatione Georg. Merulæ insunt Spartianus, Capitolinus, Lampridius & Vulc. Gallicanus, cum Jo. Bapt. Egnatii annotationibus. Vid. Püttmanii Scriptorum Hist. Aug. minorum Laus & Reprehensio pag. XXVI.

1560 *Parisiis.* Vincentii *Lupani* annotationes in Ælium Spartianum, Jul. Capitolinum, Æl. Lampridium, Vulc. Gallicanum, Treb. Pollionem, Flav. Vopiscum. His additus est ab ipso auctore prætermissorum libellus. — Haud magni pretii.

1568 Variæ historiæ Romanæ scriptores, partim Græci, partim Latini, in unum velut corpus redacti, de rebus gestis ab Urbe condita usque ad imperii Constantinopolin translati tempora. 4 Voll. 8. exc. Henr. Stephanus. — Insunt Sigonii Fasti consulares, ejusd. in Fastos & Triumphos comment. & de nominibus Romanorum liber, Vellejus Paterculus, Dio Cassius, Herodianus, Suetonius, Scriptores sex historiæ Aug. Pompon. Lætus, Egnatius, Ammian. Marcellinus & Eutropius.

1588 *Francofurti*, fol. ap. Andr. Wecheli heredes, Claud. Marnium, & Joh. Aubrium. 2 Voll. Historiæ Romanæ Scriptores Latini minores &c. Addita variantis scripturæ notatio, ex optimis quibusque editionibus scriptorumque partim veterum, partim recentiorum monumentis collecta. Adjecta etiam Græcorum, quæ citantur, interpretatio. Opera Frid. *Sylburgii.* — In hac collectione continentur Suetonius, Ælius Spartianus & socii, Ammianus Marcellinus, Pompon. Lætus, Egnatius, Ausonii Epigrammata in Cæsares Rom. Imperatorum catalogus, libellus incerti auctoris de XIV regionibus urbis Romæ, qui Notitiæ dignitatum imperii occidentis præmittitur a Pancirollo, & diversus a Rufi Festi & P. Victorii ejusdem argumenti. Addidit etiam Sylburgius opusculum Julii sive Lucii Exsuperantii, scriptoris antiqui, sed non satis exploratæ ætatis, de Marii, Lepidi & Sertorii bellis civilibus. — Duobus his voluminibus tertium accessit a. 1590, continens historiæ Romanæ scriptores Græcos minores.

1592 *Lugduni*, 8. apud Franciscum le Preux. 7 voll.

——— Eadem ibid. 8 apud Jac. Stoer. 7 voll.

ÆTAS III *CASAUBONIO — GRUTERIANA*

ſcilicet *Iſ. Caſauboni*, *J. Gruteri*, & qui ſe illi adjunxit comitem, *Cl. Salmaſii*, curis perfectior, ab an. 1603 ad noſtra uſque tempora procurrit. Nova oborta lux Scriptt. H. A. minoribus a triumviris hiſce, quorum *primus* an. 1603 & textum correctiorem & Comm. inſignem edidit; *alter* 1611 lectionem in Scriptt. H. A. minores omnes a ſe collectos cum MSS. Codd. Pal. denuo contulit, emendavit, ſupplevit, & capp. diſtinxit; *tertius* denuo recenſuit & Caſauboni notas atque emendd. cum ſuis reddidit 1620, quæ ed. Londini recuſa. Horum triumvirorum bona conjunxit editio Hackiana 1671. Mittimus enim Boxhornios & Schrevelios, quorum ille 1632, hic 1661, opellam ſuam contulerunt in hos ſcriptores. Laudatior vero eſt Ulr. *Obrechti* cura in iis poſita 1677, & Wilh. *Muſgrave* 1714. Textus Hackianæ ed. repetitus tandem eſt in ed. Lipſienſi 1774, de qua, ejuſque Indice fere in modum Gloſſarii aucto, quid exiſtimandum ſit, vide in Comm. rer. nov. Lipſ. germanice ſcriptis an. 1774 n. XXXI, p. 246 - 248.

1603 *Pariſiis*, 4. Scriptores hiſtoriæ Auguſtæ minores ſex, curante Iſaac. *Caſaubono*, qui & librum adjecit emendationum & notarum. — In hac ed. textus longe correctior eſt quam in ſuperioribus, & commentarius Caſauboni præſtantiſſimus habetur.

1609 in hiſtoriæ Romanæ Scriptt. Lat. Aureliæ Allobrogum per Petr. de la Roviere. fol. 2 voll.

1611 *Hanoviæ*, fol. Hiſtoriæ Auguſtæ Scriptores Latini minores a Julio fere Cæſare ad Carolum Magnum: L. Ann. Florus, Vellejus Paterculus, C. Suetonius Tranquillus, Æl. Spartianus, Julius Capitolinus, Vulcatius Gallicanus, Æl. Lampridius, Trebellius Pollio, Flavius Vopiſcus, Ammianus Marcellinus, Meſſala Corvinus, Julius Exſuperantius, Aurelius Victor, Paullus Diaconus, Landulphus Sagax, Jornandes, Paullus Warnefridus, Sextus Rufus. Priores quidem, ex optima cuiuſque editione, comparati, confirmatique ad Codices MSS. bibliothecæ Palatinæ; poſteriores vero mille locis emendati & ſuppleti, opera Jani *Gruteri*,

cujus etiam additæ notæ. Hanoviæ, impensis Claudii Marnii heredum, Joan. & Andreæ Marnii & consort.

1620 *Parisiis*, fol. Historiæ Augustæ Scriptores sex, Ælius Spartianus, Julius Capitolinus, Ælius Lampridius, Vulcatius Gallicanus, Trebellius Pollio, Flavius Vopiscus. Claudius *Salmasius* ex veteribus libris recensuit, & librum adjecit notarum & emendationum, quibus adjunctæ sunt notæ ac emendationes Isaaci *Casauboni* jam antea editæ. Vid. Niceroni Nachrichten von berühmten Gelehrten &c. II, pag. 406.

1623 in collectione Scriptt. vet. hist. Rom. Genevensi repetita ex illa 1609.

1632 *Lugduni Bat.* 12. ex offic. Jo. Mairii. 5 voll. Historiæ Augustæ Scriptores Latini minores, ex recensione M. Zuerii *Boxhornii*. In fine additas habet inscriptiones, quæ Imperatorum, quorum vitæ hic describuntur, mentionem faciunt, illustriores, nec non Boxhornii in ipsos illos scriptores animadversiones. Editor haud semel dissentit cum Salmasio; nec ita Salmasius præceperat omnia, ut haud inveniret Boxhornius, in quo ipsius diligentia laudabiliter posset versari. Reperiuntur vero in hac collectione: C. Jul. Florus, P. Vellejus Paterculus, Sex. Aur. Victor, Sex. Rufus Festus, Messala Corvinus, Eutropius, Cassiodorus, C. Suetonius, Ælius Spartianus cum sociis, & Ammianus Marcellinus.

1652 *Londini*, fol. per Rich. Twisden. Repetitio editionis Salmasianæ a. 1620.

1653 in collectione historiæ Romanæ Scriptorum Lat. veterum, qui exstant, omnium, Genevæ facta T. II. Sed neque nitore neque accuratione collectio illa sese commendare videtur.

1661 *Lugduni Bat.* 8. curante Cornelio *Schrevelio*, cum annotationibus excerptis e Grutero, Casaubono & Salmasio.

1671 *Lugduni Bat.* 8. ex offic. Hackiana. 2 voll. Historiæ Augustæ Scriptores sex, cum integris notis If. Casauboni, Cl. Salmasii, & Jani Gruteri. Cum indicibus locupletissimis rerum & verborum. — Editio elegans. Sed nescio quare hoc peccatum est, ut præfationes horum triumvirorum omitterentur, in quibus plura sunt necessaria & utilia ei, qui hos scriptores curio-

ſius legere & tractare velit: item indices locorum ex aliis ſcriptoribus, quæ obiter vel emendata vel explicata ſunt, quæ ſunt bene multa.

1677 *Argentorati*, 8. impenſis Jo. Frid. Spoor & Reinh. Wæchtler. Hiſtoriæ Auguſtæ Scriptores ſex, Ælius Spartianus, Jul. Capitolinus, Æl. Lampridius, Vulc. Gallicanus, Trebellius Pollio, Flavius Vopiſcus. Cum notis Ulrici Obrechti.

1692 *Oxoniæ*, 8. Henr. *Dodwelli* prælectiones academicæ ad initium vitæ Hadriani a *Spartiano* ſcriptæ; acc. diurnorum urbis e tabb. marmoreis fragmenta, cum notis. Oxoniæ e theatro Sheldoniano.

17[illegible]4 *Iſcæ Damnoniorum* (Exceſter), 8. ſumtibus Ph. Yeo. Julii Capitolini Antoninus Geta, cum notis integris Iſ. Caſauboni, Jani Gruteri, Cl. Salmaſii, & editoris: cujus accedunt de eodem imperatore, & de icuncula quondam M. regis Alfredi diſſertationes. — Editor eſt Wilh. *Muſgrave*. Vid. Hamberger. T. II, pag. 635.

1743 *Heidelbergæ*, fol. inter Scriptores hiſtoriæ Romanæ Latinos veteres qui exſtant omnes, a Bennone Caſparo Hauriſio editos, T. II, pag. 275 - 427.

1774 *Lipſiæ*, 8. ap. Siegfr. Lebrecht Cruſium. Hiſtoriæ Auguſtæ Scriptores ſex, Æl. Spartianus, Jul. Capitolinus, Æl. Lampridius, Vulc. Gallicanus, Treb. Pollio, Flav. Vopiſcus. — Præfatus eſt cl. Joſ. Lud. Ern. Püttmannus, Prof. Lipſ. curam geſſit Jo. Petr. Schmid, A. M. qui textum ex editione Hackiana reddidit, ſed mendoſe, & adjecit Indicem Latinitatis.

ÆLIUS SPARTIANUS

ÆLII SPARTIANI
HADRIANUS
IMPERATOR
AD
DIOCLETIANUM AUGUSTUM.

I. ORIGO Imperatoris Hadriani vetuſtior a Picentibus, poſterior ab Hiſpanienſibus manat: ſiquidem Hadria ortos majores ſuos, apud Italicam, Scipionum temporibus, reſediſſe, in libris vitæ ſuæ Hadrianus ipſe commemorat. Hadriano pater Ælius Hadrianus, cognomento Afer, fuit, conſobrinus Trajani Imperatoris; mater, Domitia Paulina, Gadibus orta; ſoror, Paulina, nupta Serviano; uxor, Sabina; atavus, Maryllinus, qui primus in ſua familia ſenator populi Romani fuit. Natus eſt Romæ, IX Kal. Febr. Veſpaſiano ſepties & Tito quinquies Conſulibus. Ac decimo ætatis anno patre orbatus, Ulpium Trajanum, prætorium virum, conſobrinum ſuum, qui poſtea imperium tenuit, & Celium Attianum, equitem Romanum, tutores habuit: imbutuſque impenſius Græcis ſtudiis, ingenio ejus ſic ad ea declinante, ut a nonnullis *Græculus* diceretur.

II. Quintodecimo anno ad patriam rediit: ac ſta-

tim militiam iniit; venandi usque ad reprehensionem studiosus. quare a Trajano abductus a patria, & pro filio habitus: nec multo post decemvir litibus judicandis datus; atque inde tribunus secundæ Adjutricis legionis creatus: post hæc in inferiorem Mœsiam translatus; extremis jam Domitiani temporibus, ibi a mathematico quodam, de futuro imperio id dicitur comperisse, quod a patruo magno, Ælio Hadriano, peritiam cœlestium callente, prædictum esse compererat. Trajano a Nerva adoptato, ad gratulationem exercitus missus, in Germaniam superiorem translatus est: ex qua festinans ad Trajanum, ut primus nuntiaret excessum Nervæ, a Serviano, sororis viro, (qui & sumtibus & ære alieno ejus prodito, Trajani odium in eum movit) diu detentus, fractoque consulte vehiculo tardatus, pedibus iter faciens, ejusdem Serviani beneficiarium antevenit; fuitque in amore Trajani: nec tamen ei per pædagogos puerorum, quos Trajanus impensius diligebat, Gallo favente defuit. Quo quidem tempore, cum sollicitus de Imperatoris erga se judicio, Virgilianas sortes consuleret,

Quis procul ille autem ramis insignis olivæ
Sacra ferens? nosco crines incanaque menta
Regis Romani, primam qui legibus Urbem
Fundabit, Curibus parvis & paupere terra
Missus in imperium magnum, cui deinde subibit,

sors excidit: quam alii ex Sibyllinis versibus ei provenisse dixerunt. Habuit autem præsumtionem imperii mox futuri, ex fano quoque Nicephori Jovis manante responso, quod Apollonius Syrus Pla-

tonicus libris suis indidit. Denique statim, suffragante Sura, ad amicitiam Trajani pleniorem rediit, nepte per sororem Trajani uxore accepta; favente Plotina, Trajano leviter (ut Marius Maximus dixit) volente.

III. Quæsturam gessit Trajano quater & Articulejo Consulibus: in qua cum, orationem Imperatoris in Senatu agrestius pronuntians, risus esset, usque ad summam peritiam & facundiam Latinis operam dedit. Post quæsturam acta Senatus curavit, atque ad bellum Dacicum Trajanum familiarius prosecutus est: quando quidem & *indulsisse vino se* dicit, *Trajani moribus obsequentem; atque ob hoc se a Trajano locupletissime muneratum.* Tribunus plebis factus est Candido & Quadrato iterum Consulibus. in quo magistratu, ad perpetuam tribuniciam potestatem omen sibi factum asserit, quod penulas amiserit, quibus uti tribuni plebis pluviæ tempore solebant, Imperatores autem nunquam. unde hodieque Imperatores sine penulis a togatis videntur. Secunda expeditione Dacica Trajanus eum primæ legioni Minerviæ præposuit, secumque duxit: quando quidem multa egregia ejus facta claruerunt. quare adamante gemma, quam Trajanus a Nerva acceperat, donatus, ad spem successionis erectus est. Prætor factus est sub Surano bis, Serviano iterum Consulibus; cum sestertiûm vicies ad ludos edendos a Trajano accepit. Legatus postea prætorius in Pannoniam inferiorem missus, Sarmatas compressit, disciplinam militarem tenuit, procuratores latius evagantes coercuit: ob hoc Consul est factus.

In quo magiſtratu, ut a Sura comperit, adoptandum ſe a Trajano eſſe, ab amicis Trajani contemni deſiit ac negligi. Et defuncto quidem Sura, Trajani ei familiaritas crevit, cauſa præcipue orationum, quas pro Imperatore dictaverat.

IV. Uſus Plotinæ quoque favore: cujus ſtudio etiam legatus, expeditionis Parthicæ tempore, deſtinatus eſt. Qua quidem tempeſtate utebatur Hadrianus amicitia Soſii Pappi, & Plætorii Nepotis, ex ſenatorio ordine: ex equeſtri autem, Attiani, tutoris quondam ſui, & Liviani Turbonis. In adoptionis ſponſionem venit, Palma & Celſo, inimicis ſemper ſuis, & quos poſtea ipſe inſecutus eſt, in ſuſpicionem affectatæ tyrannidis lapſis. Secundo Conſul favore Plotinæ factus, totam præſumtionem adoptionis emeruit. Corrupiſſe eum Trajani libertos, curaſſe delicatos, eoſdemque ſepeliſſe, per ea tempora, quibus in aula familiarior fuit, opinio multa firmavit. Quinto Iduum Auguſti die, legatus Syriæ, literas adoptionis accepit: quando & natalem adoptionis celebrari juſſit. Tertio Iduum earundem, quando & natalem imperii ſtatuit celebrandum, exceſſus ei Trajani nuntiatus eſt. Frequens ſane opinio fuit, Trajano id animi fuiſſe, ut Neratium Priſcum, non Hadrianum, ſucceſſorem relinqueret, multis amicis in hoc conſentientibus, uſque eo, ut Priſco aliquando dixerit: *Commendo tibi provincias, ſi quid mihi fatale contigerit.* Et multi quidem dicunt, Trajanum in animo id habuiſſe, ut, exemplo Alexandri Macedonis, ſine certo ſucceſſore moreretur: multi, ad ſenatum eum oratio-

nem voluisse mittere, petiturum, *ut, si quid ei evenisset, principem Romanæ Reipublicæ senatus daret*; additis dumtaxat nominibus, ex quibus optimum idem senatus eligeret. Nec desunt, qui factione Plotinæ, mortuo jam Trajano, Hadrianum in adoptionem adscitum esse prodiderint; supposito, qui pro Trajano fessa voce loqueretur.

V. Adeptus imperium, ad priscum se statim morem instituit, & tenendæ per orbem terrarum paci operam intendit. nam deficientibus his nationibus, quas Trajanus subegerat, Mauri lacessebant, Sarmatæ bellum inferebant, Britanni teneri sub Romana ditione non poterant, Ægyptus seditionibus urgebatur, Lycia denique ac Palæstina rebelles animos efferebant. quare omnia trans Euphratem ac Tigrim reliquit, *exemplo* (ut dicebat) *Catonis, qui Macedonas liberos pronuntiavit, quia teneri non poterant.* Psamatossirim, quem Trajanus Parthis regem fecerat, quod eum non magni ponderis apud Parthos videret, proximis gentibus regem dedit. Tantum autem statim clementiæ studium habuit, ut, cum sub primis imperii diebus ab Attiano per epistolas esset admonitus, ut & Bæbius Macer præfectus Urbis, si reniteretur ejus imperio, necaretur, & Laberius Maximus, qui, suspectus imperio, in insula exsulabat, & Frugi Crassus, neminem læderet: quamvis Crassum postea procurator, egressum insula, quasi res novas moliretur, injussu ejus occiderit. Militibus ob auspicia imperii duplicem largitionem dedit. Lusium Quietum, sublatis gentibus Mauris, quos regebat, quia suspectus imperio fuerat,

exarmavit; Martio Turbone, Judæis compressis, ad deprimendum tumultum Mauritaniæ destinato. Post hoc Antiochia digressus est ad inspiciendas reliquias Trajani, quas Attianus, Plotina & Matidia deferebant. Quibus exceptis & navi Romam dimissis, ipse Antiochiam regressus, præpositoque Syriæ Catilio Severo, per Illyricum Romam venit.

VI. Trajano divinos honores, datis ad senatum, & quidem accuratissimis, literis postulavit, & cunctis volentibus meruit, ita ut senatus multa, quæ Hadrianus non postulaverat, in honorem Trajani sponte decerneret. Cum ad senatum scriberet, veniam petiit, *quod de imperio suo judicium senatui non dedisset: salutatus scilicet præpropere a militibus imperator, quod esse respublica sine imperatore non posset.* Cum triumphum ei senatus, qui Trajano debitus erat, detulisset, recusavit ipse, atque imaginem Trajani curru triumphali vexit, ut optimus imperator ne post mortem quidem triumphi amitteret dignitatem. Patris patriæ nomen sibi delatum statim, & iterum postea, distulit: quod hoc nomen Augustus sero meruisset. Aurum coronarium Italiæ remisit, in provinciis minuit, & quidem difficultatibus ærarii ambitiose ac diligenter expositis. Audito dein tumultu Sarmatarum & Roxolanorum, præmissis exercitibus Mœsiam petiit. Martium Turbonem, post Mauritaniæ præfecturam insulis ornatum, Pannoniæ Daciæque ad tempus præfecit. Cum rege Roxolanorum, qui de imminutis stipendiis querebatur, cognito negotio pacem composuit.

VII. Nigrini insidias, quas ille sacrificanti Ha-

driano, conſcio ſibi Luſio & multis aliis, paraverat, cum eum etiam ſucceſſorem ſibimet Hadrianus deſtinaſſet, evaſit. Quare Palma Terracinæ, Celſus Bajis, Nigrinus Faventiæ, Luſius in itinere, ſenatu jubente, invito Hadriano (ut ipſe in vita ſua dicit) occiſi ſunt. Unde ſtatim Hadrianus, ad refellendam triſtiſſimam de ſe opinionem, quod occidi paſſus eſſet uno tempore quatuor conſulares, Romam venit, Dacia Turboni credita, titulo Ægyptiacæ præfecturæ, quo plus haberet auctoritatis, ornato: & ad comprimendam de ſe famam, congiarium duplex præſens populo dedit, ternis jam per ſingulos aureis ſe abſente diviſis. In ſenatu quoque, excuſatis, quæ facta erant, juravit, *ſe nunquam ſenatorem, niſi ex ſenatus ſententia, puniturum.* Statim curſum fiſcalem inſtituit, ne magiſtratus hoc onere gravarentur. Ad colligendam autem gratiam nihil prætermittens, infinitam pecuniam, quæ fiſco debebatur, privatis debitoribus in Urbe atque Italia, in provinciis vero etiam ex reliquis ingentes ſummas remiſit; ſyngraphis in foro Divi Trajani, quo magis ſecuritas omnibus roboraretur, incenſis. Damnatorum bona in fiſcum privatum redigi vetuit, omni ſumma in ærario publico recepta. Pueris ac puellis, quibus etiam Trajanus alimenta detulerat, incrementum liberalitatis adjecit. Senatoribus, qui non vitio ſuo decoxerant, patrimonium, pro liberorum modo, ſenatoriæ profeſſionis explevit; ita ut pleriſque in diem vitæ ſuæ dimenſum ſine dilatione reſtituerit. Ad honores explendos, non ſolum amicis, ſed etiam paſſim ali-

quantis, multa largitus eſt. Feminas nonnullas, ad ſuſtentandam vitam, ſumtibus juvit. Gladiatorium munus per ſex dies continuos exhibuit; & mille feras natali ſuo edidit.

VIII. Optimos quoſque de ſenatu in contubernium Imperatoriæ majeſtatis adſcivit. Ludos circenſes, præter natalitios, decretos ſibi ſprevit: & in concione, & in ſenatu ſæpe dixit, *ita ſe rempublicam geſturum, ut ſciret populi rem eſſe, non propriam.* Tertio conſules, cum ipſe ter fuiſſet, plures fecit: infinitos autem ſecundi conſulatus honore cumulavit. Ipſum autem tertium conſulatum, & quatuor menſibus tantum egit, & in eo ſæpe jus dixit. Senatui legitimo, cum in Urbe vel juxta Urbem eſſet, ſemper interfuit. Senatus faſtigium in tantum extulit, difficile faciens ſenatores, ut cum Attianum ex præfecto prætorii, ornamentis conſularibus præditum, faceret ſenatorem, nihil ſe amplius habere, quod in eum conferri poſſet, oſtenderit. Equites Romanos nec ſine ſe de ſenatoribus, nec ſecum judicare permiſit. Erat enim tunc mos, ut, cum Princeps cauſas cognoſceret, & ſenatores & equites Romanos in conſilium vocaret, ſententiam ex omnium deliberatione proferret. Exſecratus eſt denique Principes, qui minus ſenatoribus detuliſſent. Serviano, ſororis viro, cui tantum detulit, ut ei venienti de cubiculo ſemper occurrerit, tertium conſulatum, nec ſecum tamen, cum ille bis ante Hadrianum fuiſſet, ne eſſet ſecundæ ſententiæ, non petenti, ac ſine precatione conceſſit.

IX. Inter hæc tamen & multas provincias a Tra-

jano acquisitas reliquit: & theatrum, quod ille in campo Martio posuerat, contra omnium vota destruxit. Et hæc quidem eo tristiora videbantur, quod omnia, quæ displicere vidisset Hadrianus, mandata sibi, ut faceret, decreto Trajani esse simulabat. Cum Attiani, præfecti sui & quondam tutoris, potentiam ferre non posset, nisus est eum obtruncare: sed revocatus est, quia jam quatuor consularium occisorum (quorum quidem necem in Attiani consilia refundebat) premebatur invidia. Cui cum successorem dare non posset, quia non petebat; id egit, ut peteret: atque ubi primum petiit, in Turbonem transtulit potestatem: cum quidem etiam Simili, alteri præfecto, Septitium Clarum successorem dedit. Summotis his a præfectura, quibus debebat imperium, Campaniam petit: ejusque omnia oppida beneficiis & largitionibus sublevavit, optimum quemque amicitiis suis jungens. Romæ vero prætorum & consulum officia frequentavit: conviviis amicorum interfuit: ægros bis ac ter die, & nonnullos equites Romanos ac libertinos, visitavit, solatiis refovit, consiliis sublevavit, conviviis suis semper adhibuit. omnia denique ad privati hominis modum fecit. Socrui suæ honores præcipuos impendit, ludis gladiatoriis, ceterisque officiis.

X. Post hæc profectus in Gallias, omnes causariis liberalitatibus sublevavit. Inde in Germaniam transiit: pacisque magis quam belli cupidus, militem, quasi bellum immineret, exercuit, tolerantiæ documentis eum imbuens; ipse quoque inter manipulares vitam militarem magistrans, cibis etiam

castrensibus in propatulo libenter utens, hoc est, larido, caseo, & posca, exemplo Scipionis Æmiliani & Metelli, & auctoris sui, Trajani; multos præmiis, nonnullos honoribus donans, ut ferre possent ea, quæ asperius jubebat: siquidem ipse post Cæsarem Octavianum labantem disciplinam incuria superiorum Principum, retinuit, ordinatis & officiis & impendiis; nunquam passus aliquem a castris injuste abesse; cum tribunos non favor militum, sed justitia, commendaret; exemplo etiam virtutis suæ ceteros adhortatus, cum etiam vicena millia pedibus armatus ambularet; triclinia de castris, & porticus, & cryptas, & topia dirueret; vestem humillimam frequenter acciperet, sine auro balteum sumeret, sine gemmis fibulas stringeret, capulo vix eburneo spatham clauderet; ægros milites in hospitiis suis videret; locum castris caperet; nulli vitem, nisi robusto & bonæ famæ daret; nec tribunum nisi plena barba faceret, aut ejus ætatis, quæ prudentia & annis tribunatus robur impleret; nec pateretur quidquam tribunum a milite accipere; delicata omnia undique summoveret; arma postremo eorum, supellectilemque corrigeret. De militum etiam ætatibus judicabat, ne quis aut minor, quam virtus posceret, aut major, quam pateretur humanitas, in castris, contra morem veterem, versaretur: agebatque, ut sibi semper noti essent, & eorum numerus sciretur.

XI. Laborabat præterea, ut condita militaria diligenter agnosceret: reditus quoque provinciales sollerter explorans, ut, si alicubi quippiam deesset,

expleret. Ante omnes tamen enitebatur, ne quid otiosum vel emeret aliquando, vel pasceret. Ergo conversis regio more militibus, Britanniam petiit: in qua multa correxit, murumque per octoginta millia passuum primus duxit, qui Barbaros Romanosque divideret. Septicio Claro, præfecto prætorii, & Suetonio Tranquillo, epistolarum magistro, multisque aliis, qui apud Sabinam uxorem, injussu ejus, familiarius se tunc egerant, quam reverentia domus aulicæ postulabat, successores dedit: *uxorem etiam, ut morosam & asperam, dimissurus*, (ut ipse dicebat) *si privatus fuisset.* Et erat curiosus non solum domus suæ, sed etiam amicorum: ita, ut per frumentarios occulta omnia exploraret; nec adverterent amici, sciri ab Imperatore suam vitam, priusquam ipse hoc Imperator ostenderet. Unde non injucundum est rem inserere, ex quo constet, eum de amicis multa didicisse. nam cum ad quendam scripsisset uxor sua, *quod, voluptatibus detentus & lavacris, ad se redire nollet*, atque hoc Hadrianus per frumentarios cognovisset; petente illo commeatum, Hadrianus ei lavacra & voluptates exprobravit. cui ille: *num & tibi uxor mea, quod & mihi, scripsit?* Et hoc quidam vitiosissimum putant: atque huic adjungunt, quæ de adultorum amore ac nuptarum adulteriis, quibus Hadrianus laborasse dicitur, asserunt; jungentes, quod ne amicis quidem servaverit fidem.

XII. Compositis in Britannia rebus, transgressus in Galliam; Alexandrina seditione turbatus, quæ nata est ob Apin, qui cum repertus esset post multos annos, turbas inter populos creavit, apud quem

deberet locari, omnibus ſtudioſe certantibus. Per idem tempus, in honorem Plotinæ baſilicam, apud Nemauſum, opere mirabili exſtruxit. poſt hæc Hiſpanias petiit, & Tarracone hiemavit: ubi ſumtu ſuo ædem Auguſti reſtituit, omnibus Hiſpanis Tarraconem in conventum vocatis; delectumque joculariter, ut verba ipſa ponit Marius Maximus, detrectantibus, Italicis vehementiſſime, ceteris prudenter & caute conſuluit. Quo quidem tempore non ſine gloria graviſſimum periculum adiit, apud Tarraconem ſpatians per hoſpitiva viridaria, ſervo in ſe hoſpitis cum gladio furioſius irruente: quem retentum ille miniſtris accurrentibus tradidit; &, ubi furioſum eſſe conſtitit, medicis curandum dedit, in nullo omnino commotus. Per ea tempora, & alias frequenter in plurimis locis, in quibus barbari non fluminibus, ſed limitibus dividuntur, ſtipitibus magnis, in modum muralis ſepis, funditus jactis atque connexis, barbaros ſeparavit. Germanis regem conſtituit: motus Maurorum compreſſit: & a ſenatu ſupplicationes emeruit. Bellum Parthorum per idem tempus in motu tantum fuit; idque Hadriani colloquio repreſſum eſt.

XIII. Poſt hoc per Aſiam & inſulas ad Achajam navigavit, & Eleuſinia ſacra, exemplo Herculis Philippique, ſuſcepit: multa in Athenienſes contulit, & pro agonotheta reſedit. & in Achaja quidem etiam illud obſervatum ferunt, quod, cum in ſacris multi cultros haberent, cum Hadriano nullus armatus ingreſſus eſt. Poſt in Siciliam navigavit: in qua Ætnam montem conſcendit, ut ſolis ortum

videret, arcus ſpecie, ut dicitur, varium. Inde Romam venit, atque ex ea in Africam tranſiit, ac multum beneficiorum provinciis Africanis attribuit. Nec quiſquam fere Principum tantum terrarum tam celeriter peragravit. Denique cum poſt Africam Romam rediſſet, ſtatim ad Orientem profectus, per Athenas iter fecit, atque opera, quæ apud Athenienſes cœperat, dedicavit: ut Jovis Olympii ædem, & aram ſibi: eodemque modo per Aſiam iter faciens, templa ſui nominis conſecravit. Deinde a Cappadocibus ſervitia caſtris profutura ſuſcepit. Toparchas & reges ad amicitiam invitavit; invitato etiam Coſdroe rege Parthorum, remiſſaque illi filia, quam Trajanus ceperat, ac promiſſa ſella, quæ itidem capta fuerat. cumque ad eum quidam reges veniſſent, ita cum his egit, ut eos pœniteret, qui venire noluerunt, cauſa ſpeciatim Pharaſmanis, qui ejus invitationem ſuperbe neglexerit. Et circumiens quidem provincias, procuratores & præſides pro factis ſupplicio affecit; ita ſevere, ut accuſatores per ſe crederetur immittere.

XIV. Antiochenſes inter hæc ita odio habuit, ut Syriam a Phœnice ſeparare voluerit, ne tot civitatum metropolis Antiochia diceretur. Moverunt ea tempeſtate & Judæi bellum, quod vetabantur mutilare genitalia. Sed in monte Caſſio, cum videndi ſolis ortus gratia nocte aſcendiſſet, imbre orto, fulmen decidens hoſtiam & victimarium ſacrificanti afflavit. Peragrata Arabia, Peluſium venit, & Pompeji tumulum magnificentius exſtruxit. Antinoum ſuum, dum per Nilum navigat, perdidit;

quem muliebriter flevit. de quo varia fama est, aliis eum devotum pro Hadriano asserentibus; aliis, quod & forma ejus ostentat, & nimia voluptas Hadriani. & Græci quidem, volente Hadriano, eum consecraverunt, oracula per eum dari asserentes: quæ Hadrianus ipse composuisse jactatur. Fuit enim poematum & literarum omnium studiosissimus; arithmeticæ, geometriæ, picturæ, peritissimus. Jam psallendi & cantandi scientiam præ se ferebat. in voluptatibus nimius: nam & de suis dilectis multa versibus composuit: amatoria carmina scripsit. Idem armorum peritissimus, & rei militaris scientissimus: gladiatoria quoque arma tractavit. Idem severus, lætus, comis, gravis, lascivus, cunctator, tenax, liberalis, simulator, sævus, clemens, & semper in omnibus varius.

XV. Amicos ditavit; & quidem non petentes, cum petentibus nihil non negaret. Idem tamen facile de amicis, quidquid insusurrabatur, audivit: atque ideo prope cunctos vel amicissimos, vel eos, quos summis honoribus evexit, postea ut hostium loco habuit; ut Attianum, & Nepotem, & Septicium Clarum. nam Eudæmonem, prius conscium imperii, ad egestatem perduxit; Polyænum & Marcellum ad mortem voluntariam coegit; Heliodorum famosissimis literis lacessivit; Titianum, ut conscium tyrannidis, & argui passus est, & proscribi; Numidium Quadratum, & Catilium Severum, & Turbonem, graviter insecutus est; Servianum, sororis virum, nonagesimum jam annum agentem, ne sibi superviveret, mori coegit; libertos denique

& nonnullos milites insecutus est. Et quamvis esset oratione & versu promtissimus, & in omnibus artibus peritissimus, tamen professores omnium artium semper, ut doctior, risit, contemsit, obtrivit. Cum his ipsis professoribus & philosophis, libris vel carminibus invicem editis, sæpe certavit. Et Favorinus quidem, cum verbum ejus quoddam ab Hadriano reprehensum esset, atque ille cessisset; arguentibus amicis, quod male cederet Hadriano de verbo, quod idonei auctores usurpassent, risum jucundissimum movit. ait enim: *Non recte suadetis, familiares, qui non patimini me illum doctiorem omnibus credere, qui habet triginta legiones.*

XVI. Famæ celebris Hadrianus tam cupidus fuit, ut libros vitæ suæ, scriptos a se, libertis suis literatis dederit, jubens, ut eos suis nominibus publicarent: nam Phlegontis libri, Hadriani esse dicuntur. Catacrianos libros obscurissimos, Antimachum imitando, scripsit. Floro poetæ scribenti ad se,

Ego nolo Cæsar esse,
Ambulare per Britannos,
Scythicas pati pruinas,

rescripsit:

Ego nolo Florus esse,
Ambulare per tabernas,
Latitare per popinas,
Culices pati rotundos.

Amavit præterea genus dicendi vetustum. controversias declamavit. Ciceroni Catonem, Virgilio Ennium, Sallustio Cœlium prætulit. eademque jactatione de Homero ac Platone judicavit. Mathesim sic

ſcire ſibi viſus eſt, ut ſero Kalendis Januariis ſcripſerit, quod ei toto anno poſſet evenire: ita, ut eo anno, quo periit, uſque ad illam horam, qua eſt mortuus, ſcripſerit, quid acturus eſſet. Sed quamvis eſſet in reprehendendis muſicis, tragicis, comicis, grammaticis, rhetoribus, facilis; tamen omnes profeſſores & honoravit, & divites fecit, licet eos quæſtionibus ſemper agitavit. Et cum ipſe auctor eſſet, ut multi ab eo triſtes recederent; dicebat, *ſe graviter ferre, ſi quem triſtem videret.* In ſumma familiaritate Epictetum & Heliodorum philoſophos, & (ne nominatim de omnibus dicam) grammaticos, rhetores, muſicos, geometras, pictores, aſtrologos habuit; præ ceteris (ut multi aſſerunt) eminente Favorino. Doctores, qui profeſſioni ſuæ inhabiles videbantur, ditatos honoratoſque a profeſſione dimiſit.

XVII. Quos in privata vita inimicos habuit, imperator tantum neglexit, ita ut uni, quem capitalem habuerat, factus imperator diceret, *Evaſiſti.* Iis, quos ad militiam ipſe per ſe vocavit, equos, mulos, veſtes, ſumtus, & omnem ornatum ſemper exhibuit. Saturnalitia & ſigillaritia frequenter amicis inopinantibus miſit, & ipſe ab his libenter accepit, & alia invicem dedit. Ad deprehendendas obſonatorum fraudes, cum plurimis ſumentibus paſceret, fercula de aliis menſis etiam ultimis quibuſque juſſit apponi. Omnes reges muneribus ſuis vicit. Publice, & frequenter, & cum omnibus lavit: ex quo ille jocus balnearis innotuit. nam cum quodam tempore veteranum quendam notum ſibi in militia, dorſum

& ceteram partem corporis vidisset atterere, percontatus, cur se marmoribus destringendum daret, ubi audivit, hoc idcirco fieri, quod servum non haberet; & servis eum donavit, & sumtibus. verum alia die cum plures senes ad provocandam liberalitatem Principis, parieti se attererent, evocari eos jussit, & alium ab alio invicem defricari. Fuit & plebis jactantissimus amator. Peregrinationis ita cupidus, ut omnia, quae legerat de locis orbis terrarum, praesens vellet addiscere. Frigora & tempestates ita patienter tulit, ut nunquam caput tegeret. Regibus multis plurimum detulit: a plerisque vero etiam pacem redemit; a nonnullis contemtus est. multis ingentia dedit munera; sed nulli majora, quam Hiberorum, cui & elephantum, & quinquagenariam cohortem, post magnifica dedit dona. Cum a Pharasmane ipse quoque ingentia dona accepisset, atque inter haec auratas quoque chlamydes; trecentos noxios cum auratis chlamydibus in arenam misit, ad ejus munera deridenda.

XVIII. Cum judicaret, in consilio habuit non amicos suos aut comites solum, sed jurisconsultos, & praecipue Julium Celsum, Salvium Julianum, Neratium Priscum, aliosque; quos tamen senatus omnis probasset. Constituit inter cetera, ut in nulla civitate, domus aliquae transferendae ad aliam urbem, ullius materiae causa diruerentur. Liberis proscriptorum duodecimas bonorum concessit. Majestatis crimina non admisit. Ignotorum hereditates repudiavit: nec notorum accepit, si filios haberent. De thesauris ita cavit, ut, si quis in suo reperisset, ipse

potiretur: si quis in alieno, domino daret: si quis in publico, cum fisco æqualiter partiretur. Servos a dominis occidi vetuit, eosque jussit damnari per judices, si digni essent. Lenoni & lanistæ servum vel ancillam vendi vetuit, causa non præstita. Decoctores bonorum suorum, si suæ auctoritatis essent, catamidiari in Amphitheatro & dimitti jussit. Ergastula servorum & libertorum tulit. Lavacra pro sexibus separavit. Si dominus in domo interemtus esset, non de omnibus servis quæstionem haberi, sed de his, qui per vicinitatem poterant sentire, præcepit.

XIX. In Etruria præturam Imperator egit. Per Latina oppida dictator, & ædilis, & duummvir fuit. apud Neapolim demarchus; in patria sua quinquennalis: & item Hadriæ quinquennalis, quasi in alia patria; & Athenis archon fuit. In omnibus pæne urbibus & aliquid ædificavit, & ludos edidit. Athenis mille ferarum venationem in stadio exhibuit. Ab Urbe nunquam ullum venatorem aut scenicum avocavit. Romæ post ceteras immensissimas voluptates, in honorem socrus suæ, aromatica populo donavit. in honorem Trajani balsama & crocum per gradus theatri fluere jussit: fabulas omnis generis more antiquo in theatro dedit: histriones aulicos publicavit. In circo multas feras, & sæpe centum leones, interfecit. Militares pyrrichas populo frequenter exhibuit: gladiatores frequenter spectavit. Cum opera ubique infinita fecisset, nunquam ipse, nisi in Trajani patris templo, nomen suum scripsit. Romæ instauravit Pantheum, septa, basilicam Neptuni, sacras ædes pluri-

mas, forum Augusti, lavacrum Agrippæ: eaque omnia propriis & veteribus nominibus consecravit. Fecit & sui nominis pontem, & sepulcrum juxta Tiberim; & ædem Bonæ Deæ transtulit: & colossum, stantem atque suspensum per Decrianum architectum, de eo loco, in quo nunc templum Urbis est, ingenti molimine, ita ut operi etiam elephantes viginti quatuor exhiberet. & cum hoc simulacrum, post Neronis vultum, cui antea dicatum fuerat, Soli consecrasset; aliud tale, Apollodoro architecto auctore, facere Lunæ molitus est.

XX. In colloquiis etiam humillimorum civilissimus fuit; detestans eos, qui sibi hanc voluptatem humanitatis, quasi servantes fastigium Principis, inviderent. Apud Alexandriam in Musio, multas quæstiones professoribus proposuit; & propositas ipse dissolvit. Marius Maximus dicit, eum natura crudelem fuisse, *& idcirco multa pie fecisse, quod timeret, ne sibi idem, quod Domitiano accidit, eveniret.* Et cum titulos in operibus non amaret, multas civitates *Hadrianopoles* appellavit; ut ipsam Carthaginem, & Athenarum partem. Aquarum etiam ductus infinitos hoc nomine nuncupavit. Fisci advocatum primus instituit. Fuit memoriæ ingentis, facultatis immensæ. nam & ipse orationes dictavit, & ad omnia respondit. Joca ejus plurima exstant: nam fuit etiam dicaculus. Unde illud quoque innotuit, quod, cum cuidam canescenti quiddam negasset, eidem iterum petenti, sed infecto capite, respondit, *Jam hoc patri tuo negavi.* Nomina plurimis sine nomenclatore reddidit, quæ semel & congesta

ſimul audiverat, ut nomenclatores ſæpius errantes emendaverit. Dixit & veteranorum nomina, quos aliquando dimiſerat. Libros ſtatim lectos, & ignotos quidem, plurimis memoriter reddidit. Uno tempore ſcripſit, dictavit, audivit, & cum amicis fabulatus eſt. Omnes publicas rationes ita complexus eſt, ut domum privatam quivis paterfamilias diligens non ſatis novit. Equos & canes ſic amavit, ut eis ſepulcra conſtitueret. Oppidum *Hadrianotheras* in quodam loco, quod illic & feliciter eſſet venatus, & urſam occidiſſet aliquando, conſtituit.

XXI. De judicibus omnibus ſemper cuncta ſcrutando, tamdiu requiſivit, quamdiu verum inveniret. Libertos ſuos nec ſciri voluit in publico, nec aliquid apud ſe poſſe, dicto ſuo omnibus ſuperioribus Principibus vitia imputans libertorum; damnatis omnibus libertis ſuis, quicunque ſe de eo jactaverant. Unde exſtat etiam illud ſevere quidem, ſed prope joculare, de ſervis. nam cum quodam tempore ſervum ſuum inter duos ſenatores e conſpectu ambulare vidiſſet, miſit qui ei colaphum daret, & diceret: *Noli inter eos ambulare, quorum eſſe adhuc potes ſervus.* Inter cibos unice amabat tetrapharmacum, quod erat de faſiano, ſumine, perna & cruſtulo. Fuerunt ejus temporibus fames, peſtilentia, & terræ motus: quæ omnia, quantum potuit, procuravit, multiſque civitatibus, vaſtatis per iſta, ſubvenit. Fuit etiam Tiberis inundatio. Latium multis civitatibus dedit: tributa multis remiſit. Expeditiones ſub eo graves nullæ fuerunt: bella etiam ſilentio pæne tranſacta. A militibus, propter cu-

ram exercitus nimiam, multum amatus est, simul quod in eos liberalissimus fuit. Parthos in amicitia semper habuit; quod inde regem retraxit, quem Trajanus imposuerat. Armeniis regem habere permisit, cum sub Trajano legatum habuissent. A Mesopotamiis non exegit tributum, quod Trajanus imposuit. Albanos & Hiberos amicissimos habuit, quod reges eorum largitionibus prosecutus est, cum ad illum venire contemsissent. Reges Bactrianorum, legatos ad eum, amicitiæ petendæ causa, supplices miserunt.

XXII. Tutores sæpissime dedit. Disciplinam civilem non aliter tenuit, quam militarem. Senatores & equites Romanos semper in publico togatos esse jussit, nisi si a cœna reverterentur. Ipse, cum in Italia esset, semper togatus processit. Ad convivium venientes senatores stans excepit: semperque aut pallio tectus discubuit, aut toga submissa. Judicum sumtus constituit, & ad antiquum modum redegit. Vehicula cum ingentibus sarcinis Urbem ingredi prohibuit. Sederi equos in civitatibus non sivit. Ante octavam horam in publico neminem, nisi ægrum, lavari passus est. Ab epistolis & a libellis primus equites Romanos habuit. Eos, quos pauperes & innocentes vidit, sponte ditavit: quos vero calliditate ditatos, etiam odio habuit. Sacra Romana diligentissime curavit: peregrina contemsit. Pontificis maximi officium peregit. Causas Romæ atque in provinciis frequenter audivit, adhibitis consilio suo Consulibus atque Prætoribus, & optimis Senatoribus. Fucinum lacum emisit. Quatuor consula-

res per omnem Italiam judices conſtituit. Quando in Africam venit, ad adventum ejus, poſt quinquennium pluit: atque ideo ab Africanis dilectus eſt.

XXIII. Peragratis ſane omnibus orbis partibus capite nudo, & in ſummis plerumque imbribus atque frigoribus, in morbum incidit letalem: factuſque de ſucceſſore ſollicitus, primum de Serviano cogitavit, quem poſtea, ut diximus, mori coegit: Fuſcum, quod imperium, præſagiis & oſtentis agitatus, ſperaret, in ſumma deteſtatione habuit: Plætorium Nepotem, quem tantopere ante dilexit, ut veniens ad eum ægrotantem Hadrianus, impune non admitteretur, ſuſpicionibus adductus, eodem modo: & Terentium Gentianum: & hunc vehementius, quod a ſenatu diligi tunc videbat. omnes poſtremo, de quorum imperio cogitavit, quaſi futuros Imperatores, deteſtatus eſt. Et omnem quidem vim crudelitatis ingenitæ uſque eo repreſſit, donec in villa Tiburtina profluvio ſanguinis pæne ad exitum venit. tunc libere Servianum, quaſi affectatorem imperii, quod ſervis regiis cœnam miſiſſet, quod in ſedili regio juxta lectum poſito ſediſſet, quod erectus ad ſtationes militum ſenex nonagenarius proceſſiſſet, mori coegit: multis aliis interfectis, vel aperte, vel per inſidias: quandoquidem etiam Sabina uxor, non ſine fabula veneni dati ab Hadriano, defuncta eſt. Tunc Cejonium Commodum, Nigrini generum, inſidiatoris quondam ſui, forma commendatum, adoptare conſtituit. Adoptavit ergo Cejonium Commodum Verum, invitis omnibus: eumque *Ælium Verum Cæ-*

ſarem appellavit. Ob cujus adoptionem ludos Circenſes dedit, & donativum populo ac militibus expendit. quem Prætura honoravit, ac ſtatim Pannoniis impoſuit; decreto conſulatu cum ſumtibus: eundem Commodum ſecundum Conſulem deſignavit. Quem cum minus ſanum videret, ſæpiſſime dictitavit: *In caducum parietem nos inclinavimus, & perdidimus quater millies ſeſtertium, quod populo & militibus pro adoptione Commodi dedimus.* Commodus autem præ valetudine, nec gratias quidem in ſenatu agere potuit Hadriano de adoptione. denique, accepto largius antidoto, ingraveſcente valetudine, per ſomnum periit, ipſis Kalendis Januariis. quare ab Hadriano votorum cauſa lugeri eſt vetitus.

XXIV. Sed mortuo Ælio Vero Cæſare, Hadrianus, ingruente triſtiſſima valetudine, adoptavit Arrium Antoninum, qui poſtea Pius dictus eſt: ſed ea demum lege, ut ille ſibi duos adoptaret, Annium Verum & Marcum Antoninum. Hi ſunt, qui poſtea duo pariter Auguſti primi rempublicam gubernaverunt. Antoninus quidem *Pius* idcirco appellatus dicitur, quod ſocerum feſſum ætate manu ſublevarit: quamvis alii cognomentum hoc ei dicant inditum, quod multos ſenatores Hadriano jam ſævienti eripuiſſet; alii, quod ipſi Hadriano magnos honores poſt mortem detuliſſet. Antonini adoptionem plurimi tunc factam eſſe doluerunt; ſpeciatim Catilius Severus, præfectus Urbis, qui ſibi præparabat imperium. qua re prodita, ſucceſſore accepto, dignitate privatus eſt. Hadrianus autem, ultimo vitæ tædio jam affectus, gladio ſe transfigi a ſervo

jussit. quod cum proditum esset, & in Antonini usque notitiam venisset, ingressis ad se præfectis & filio, rogantibus, *ut æquo animo necessitatem morbi ferret;* iratus illis, auctorem proditionis jussit occidi: qui tamen ab Antonino servatus est, dicente Antonino, *parricidam se futurum, si Hadrianum, adoptatus ipse, pateretur occidi.* Statimque testamentum scripsit: nec tamen actus reipublicæ prætermisit. Et post testamentum quidem iterum se conatus occidere, subtracto pugione, sævior factus est. petiit & venenum a medico: qui se ipse, ne daret, occidit.

XXV. Ea tempestate supervenit quædam mulier, quæ diceret, *somnio se monitam, ut insinuaret Hadriano, ne se occideret, quod esset bene valiturus: quod cum non fecisset, esse cæcatam. Jussam tamen iterum, Hadriano eadem diceret, atque genua ejus oscularetur, receptura visum, si id fecisset.* Quod cum insomnium implesset, oculos recepit; cum aqua, quæ in fano erat, ex quo venerat, oculos abluisset. Venit & de Pannonia quidam natus cæcus ad febrientem Hadrianum, eumque contigit: quo facto & ipse oculos recepit, & Hadrianum febris reliquit: quamvis Marius Maximus, hæc per simulationem facta, commemoret. Post hoc Hadrianus Bajas petiit, Antonino Romæ ad imperandum relicto. Ubi cum nihil proficeret, arcessito Antonino, in conspectu ejus apud ipsas Bajas periit, die sexto Iduum Juliarum. Invisusque omnibus, sepultus est in villa Ciceroniana Puteolis. Sub ipso mortis tempore & Servianum, nonaginta annos agentem, ut supra dictum est, ne sibi superviveret, atque (ut putabat)

imperaret, mori coegit; & ob leves offensas plurimos jussit occidi, quos Antoninus reservavit. Et moriens quidem, hos versus fecisse dicitur:

Animula vagula, blandula,
Hospes comesque corporis,
Quæ nunc abibis in loca,
Pallidula, rigida, nudula;
Nec, ut soles, dabis jocos.

Tales autem, nec multo meliores, fecit & Græcos. Vixit annis septuaginta duobus, mensibus quinque, diebus septemdecim. Imperavit annis viginti uno, mensibus undecim.

XXVI. Statura fuit procerus, forma comtus, flexo ad pectinem capillo, promissa barba, ut vulnera, quæ in facie naturalia erant, tegeret, habitudine robusta. Equitavit ambulavitque plurimum, armisque & pilo se semper exercuit. Venatu frequentissime leonem manu sua occidit. Venando autem jugulum & coxam fregit. venationem semper cum amicis participavit. In convivio tragœdias, comœdias, Atellenas, sambucas, lectores, poetas, pro re semper exhibuit. Tiburtinam villam mire exædificavit, ita ut in ea & provinciarum & locorum celeberrima nomina inscriberet: velut Lyceum, Academiam, Prytaneum, Canopum, Pœcilen, Tempe, vocaret. &, ut nihil prætermitteret, etiam inferos finxit. Signa mortis hæc habuit. Natali suo ultimo, cum Antoninum commendaret, prætexta sponte delapsa caput ei aperuit. Anulus, in quo imago ipsius sculpta erat, sponte de digito delapsus est. Ante diem natalis ejus, nescio quis ad

ſenatum ululans venit: contra quem Hadrianus ita motus eſt, quaſi de ſua morte loqueretur; cum ejus verba nullus agnoſceret. Idem cum vellet in ſenatu dicere, *Poſt filii mei mortem; Poſt mortem meam* dixit. Somniavit præterea, ſe a patre potionem ſoporiferam impetraſſe. item ſomniavit, a leone ſe oppreſſum eſſe.

XXVII. In mortuum eum a multis multa ſunt dicta. Acta ejus irrita fieri ſenatus volebat. nec appellatus eſſet *Divus*, niſi Antoninus rogaſſet. Templum denique ei, pro ſepulcro, apud Puteolos conſtituit, & quinquennale certamen, & flamines, & ſodales, & multa alia, quæ ad honorem quaſi numinis pertinerent. qua re, ut ſupra dictum eſt, multi putant, Antoninum Pium dictum.

ÆLII SPARTIANI

ÆLIUS VERUS

AD

DIOCLETIANUM AUG.

DIOCLETIANO AUG. ÆLIUS SPARTIANUS SUUS SALUTEM.

I. In animo mihi eſt, Diocletiane Auguſte, tot Principum maxime, non ſolum eos, qui Principum locum in hac ſtatione, quam temperas, retentarunt, ut uſque ad Divum Hadrianum feci, ſed illos etiam, qui vel Cæſarum nomine appellati ſunt, nec Principes aut Auguſti fuerunt, vel quolibet alio genere aut in famam, aut in ſpem principatus venerunt, cognitioni numinis tui ſternere: quorum præcipue de Ælio Vero dicendum eſt, qui primus tantum *Cæſaris* nomen accepit, adoptione Hadriani familiæ Principum adſcriptus. Et quoniam nimis pauca dicenda ſunt, nec debet prologus enormior eſſe, quam fabula, de ipſo jam loquar.

II. Cejonius Commodus, qui & Ælius Verus ap-

pellatus eſt, quem ſibi Hadrianus, ævo ingraveſcente morbis triſtioribus preſſus, peragrato jam orbe terrarum, adoptavit, nihil habet in ſua vita memorabile, niſi quod primus tantum *Cæſar* eſt appellatus: non teſtamento, ut antea ſolebat, neque eo modo, quo Trajanus eſt adoptatus, ſed eo prope genere, quo noſtris temporibus a veſtra Clementia Maximianus atque Conſtantius Cæſares dicti ſunt, quaſi quidam Principum filii viri, deſignati auguſtæ majeſtatis heredes. Et quoniam de Cæſarum nomine in hujus præcipue vita eſt aliquid diſputandum, qui hoc ſolum nomen indeptus eſt; Cæſarem vel ab elephanto (qui lingua Maurorum *cæſar* dicitur) in prœlio cæſo, eum, qui primus ſic appellatus eſt, doctiſſimi & eruditiſſimi viri putant dictum; vel quia mortua matre, ventre cæſo ſit natus; vel quod cum magnis crinibus ſit utero parentis effuſus; vel quod oculis cæſiis, & ultra humanum morem viguerit. Certe, quæcunque illa, felix neceſſitas fuit, unde tam clarum, & duraturum cum æternitate mundi, nomen effloruit. Hic ergo, de quo ſermo eſt, primum Lucius Aurelius Verus eſt dictus, ſed ab Hadriano adſcitus, in Æliorum familiam, hoc eſt, in Hadriani transſcriptus, & appellatus eſt Cæſar. Huic pater Cejonius Commodus fuit, quem alii Verum, alii Lucium Aurelium, multi Annium prodiderunt: majores omnes nobiliſſimi: quorum origo pleraque ex Etruria fuit, vel ex Faventia. Et de hujus quidem familia plenius in vita Lucii Aurelii Cejonii Commodi Veri Antonini, filii hujuſce, quem ſibi adoptare Antoninus juſſus eſt, diſſeremus. is enim

liber debet omnia, quæ ad ſtemma generis pertinent, continere, qui habet Principem, de quo plura dicenda ſunt.

III. Adoptatus autem Ælius Verus ab Hadriano, eo tempore, quo jam, ut ſuperius diximus, parum vigebat, & de ſucceſſore neceſſario cogitabat: ſtatimque prætor factus, & Pannoniis dux ac rector impoſitus, mox conſul creatus, &, quia erat deputatus imperio, iterum conſul deſignatus eſt. Datum etiam populo congiarium cauſa ejus adoptionis, collatumque militibus HS. ter millies, circenſes editi; neque quidquam prætermiſſum, quod poſſet lætitiam publicam frequentare. Tantumque apud Hadrianum Principem valuit, ut, præter adoptionis affectum, quo ei videbatur adjunctus, ſolus omnia, quæ cuperet, etiam per literas impetraret. Nec provinciæ quidem, cui præpoſitus erat, defuit. nam bene geſtis rebus, vel potius feliciter, etſi non ſummi, medii tamen obtinuit ducis famam. Hic tamen valetudinis adeo miſeræ fuit, ut Hadrianum ſtatim adoptionis pœnituerit; potueritque eum amovere a familia imperatoria, cum ſæpe de aliis cogitaret, ſi forte vixiſſet. Fertur denique ab his, qui Hadriani vitam diligentius in literas retulerunt, Hadrianum Veri ſciſſe genituram, & eum, quem non multum ad rempublicam gerendam probaret, ob hoc tantum adoptaſſe, ut ſuæ ſatisfaceret voluptati; &, ut quidam dicunt, jurijurando, quod interceſſiſſe inter ipſum ac Verum ſecretis conditionibus ferebatur. Fuiſſe enim Hadrianum peritum matheſeos, Marius Maximus uſque adeo demonſtrat, ut eum dicat cun-

cta de se sciffe, sic, ut omnium dierum, usque ad horam mortis, futuros actus ante perscripserit.

IV. Satis præterea constat, eum de Vero sæpe dixiffe,

Ostendent terris hunc tantum fata, neque ultra
Esse sinent.

Quos versus cum aliquando in hortulo spatians cantitaret, atque adesset unus ex literatis, quorum Hadrianus speciosa societate gaudebat, velletque addere,

— — *Nimium vobis Romana propago*
Visa potens, superi, propria hæc si dona fuissent:

Hadrianus dixiffe fertur, *Hos versus vita non capit Veri;* illud addens:

— — *Manibus date lilia plenis:*
Purpureos spargam flores, animamque nepotis
His saltem accumulem donis, & fungar inani
Munere.

Cum quidem etiam illud dicitur cum irrisione dixiffe: *Ego mihi divum adoptavi, non filium.* Eum tamen cum consolaretur unus de literatis, qui aderant, ac diceret, *Quid si non recte constellatio ejus collecta est, quem credimus esse victurum?* Hadrianus dixiffe fertur: *Facile ista dicis tu, qui patrimonii tui, non reipublicæ, quæris heredem.* Unde apparet, eum habuiffe in animo alium deligere, atque hunc ultimo vitæ suæ tempore a republica submovere. sed ejus consilia juvit eventus. nam cum de provincia Ælius rediffet, atque orationem pulcherrimam, quæ hodieque legitur, sive per se, sive per scriniorum aut dicendi magistros paraffet, qua Kalendis Januariis Hadriano patri gratias ageret; accepta po-

tione, qua se existimaret juvari, Kalendis ipsis Januariis periit. jussusque ab Hadriano, quia vota interveniebant, non lugeri.

V. Fuit hic vitæ lætissimæ, eruditus in literis, Hadriano (ut malevoli loquuntur) acceptior forma, quam moribus. In aula diu non fuit: in vita privata, etsi minus probabilis, minus tamen reprehendendus, ac memor familiæ suæ: comtus, decorus, pulchritudinis regiæ, oris venerandi, eloquentiæ celsioris, versu facilis, in republica etiam non inutilis. Hujus voluptates ab iis, qui vitam ejus scripserunt, multæ feruntur; equidem non infames, sed aliquatenus diffluentes. nam tetrapharmacum, seu potius pentapharmacum, quo postea semper Hadrianus est usus, ipse dicitur reperisse; hoc est, sumen, fasianum, pavonem, pernam crustulatam & aprugnam. de quo genere cibi aliter refert Marius Maximus, non pentapharmacum, sed tetrapharmacum appellans: ut & nos ipsi in ejus vita prosecuti sumus. Fertur etiam aliud genus voluptatis, quod Verus invenerat. nam lectum eminentibus quatuor anacliteriis fecerat, minuto reticulo undique inclusum; eumque foliis rosæ, quibus demtum esset album, replebat; jacensque cum concubinis, velamine de liliis facto se tegebat, unctus odoribus Persicis. Jam illa frequentantur a nonnullis, quod & accubitationes ac mensas de rosis ac liliis fecerit, & quidem purgatis: quæ etsi non decora, non tamen ad perniciem publicam promta sunt. Atque idem Ovidii libros amorum in lecto semper habuisse; idem Martialem, epigrammaticum poetam, Virgi-

lium ſuum dixiſſe. Jam illa leviora, quod curſoribus ſuis exemplo Cupidinum alas frequenter appoſuit, eoſque ventorum nominibus ſæpe vocitavit; *Boream* alium, alium *Notum*, & item *Aquilonem*, aut *Circium*, ceteriſque nominibus appellans; & indeſeſſe atque inhumaniter faciens curſitare. Idem uxori, conquerenti de extraneis voluptatibus, dixiſſe fertur: *Patere me per alias exercere cupiditates meas: uxor enim dignitatis nomen eſt, non voluptatis.* Ejus filius eſt Antoninus Verus, qui adoptatus eſt a Marco, vel certe cum Marco, & cum eodem æquale geſſit imperium. nam ipſi ſunt, qui primi duo Auguſti appellati ſunt, & quorum faſtis Conſularibus ſic nomina præſcribuntur, ut dicantur non duo Antonini, ſed duo Auguſti: tantumque hujus rei & novitas & dignitas valuit, ut faſti Conſulares nonnulli ab his ſumerent ordinem Conſulum.

VI. Pro ejus adoptione infinitam pecuniam populo & militibus Hadrianus dedit. ſed cum eum videret, homo paulo argutior, miſerrimæ valetudinis, ita ut ſcutum ſolidius jactare non poſſet, dixiſſe fertur: *Ter millies perdidimus, quod exercitui populoque dependimus: ſiquidem ſatis in caducum parietem incubuimus, & qui non ipſam rempublicam, ſed nos ipſos ſuſtentare vix poſſit.* Et hoc quidem Hadrianus cum præfecto ſuo locutus eſt. quæ cum prodidiſſet præfectus, ac per hoc Ælius Cæſar indies magis magiſque ſollicitudine, utpote deſperati hominis, aggravaretur, præfecto ſuo Hadrianus, qui rem prodiderat, ſucceſſorem dedit: volens videri, quod verba triſtia temperaſſet. ſed nihil profuit:

nam, ut diximus, *Lucius Cejonius Commodus Verus Ælius Cæsar* (nam his omnibus nominibus appellatus est) periit: sepultusque est imperatorio funere; neque quidquam de regia, nisi mortis habuit dignitatem. Doluit ergo illius mortem ut bonus pater, non ut bonus Princeps. nam cum amici solliciti quærerent, qui adoptari posset, Hadrianus dixisse fertur his, *Etiam vivente adhuc Vero decreveram*: ex quo ostendit aut judicium suum, aut scientiam futurorum. Post hunc denique Hadrianus, diu anceps quid faceret, Antoninum adoptavit, Pium cognomine appellatum. cui conditionem addidit, ut ipse sibi Marcum & Verum Antoninos adoptaret; filiamque suam Vero, non Marco, daret. Nec diutius vixit, gravatus languore ac diverso genere morborum; sæpe dicens, *sanum Principem mori debere, non debilem.*

VII. Statuas sane Ælio Vero per totum orbem colosseas poni jussit; templa etiam in nonnullis urbibus fieri. Denique illius merito, filium ejus Verum, nepotem utpote suum, qui pereunte Ælio in familia ipsius Hadiani remanserat, adoptandum Antonino Pio cum Marco, ut jam diximus, dedit; sæpe dicens, *Habeat respublica quodcunque de Vero.* quod quidem contrarium his, quæ de adoptionis pœnitentia per auctores plurimos intimata sunt; cum Verus posterior nihil dignum præter clementiam in moribus habuerit, quod imperatoriæ familiæ lumen afferret. Hæc sunt, quæ de Vero Cæsare mandanda literis fuerunt. de quo idcirco non tacui, quia mihi propositum fuit, omnes, qui post Cæsa-

rem dictatorem, hoc est, Divum Julium, vel Cæsares, vel Augusti, vel Principes appellati sunt, quique in adoptionem venerunt, vel imperatorum filii, aut parentes, Cæsarum nomine consecrati sunt, singulis libris exponere, meæ satisfaciens conscientiæ; etiamsi multis nulla sit necessitas talia requirendi.

JULII CAPITOLINI
ANTONINUS PIUS
AD
DIOCLETIANUM AUG.

I. Tito Aurelio Fulvo Bojonio Antonino Pio, paternum genus e Gallia Transalpina, Nemausense scilicet: avus, Titus Aurelius Fulvus, qui per honores diversos ad secundum consulatum & praefecturam Urbis pervenit: pater, Aurelius Fulvus, qui & ipse fuit consul, homo tristis, & integer: avia materna, Bojonia Procilla: mater, Arria Fadilla: avus maternus, Arrius Antoninus, bis consul, homo sanctus, & qui Nervam miseratus esset, quod imperare cœpisset: soror uterina, Julia Fadilla: vitricus, Julius Lupus consularis: socer, Annius Verus: uxor, Annia Faustina: filii, mares duo, duæ feminæ: gener, per majorem filiam, Lamia Syllanus; per minorem, Marcus Antoninus, fuere. Ipse Antoninus Pius natus est tertiodecimo Kalendas Octobres, Flavio Domitiano duodecimo & Cornelio Dolabella Consulibus, in villa Lanuvina;

educatus Lorii, in Aurelia: ubi postea palatium exstruxit, cujus hodieque reliquiæ manent. Pueritiam egit cum avo paterno, mox cum materno; omnes suos religiose colens. atque adeo & consobrinorum & vitrici & multorum affinium hereditate ditatus est.

II. Fuit vir forma conspicuus, ingenio clarus, moribus clemens, nobilis vultu, & placidus ingenio, singularis eloquentiæ, nitidæ literaturæ, præcipue sobrius, diligens agri cultor, mitis, largus, alieni abstinens; & omnia hæc cum mensura, & sine jactantia: in cunctis postremo laudabilis, & qui merito Numæ Pompilio, ex bonorum sententia, comparatur. *Pius* cognominatus est a Senatu, vel quod socerum fessa jam ætate, manu, præsente Senatu, levaverit: (quod quidem non satis magnæ pietatis est argumentum; cum impius sit magis, qui ista non faciat, quam pius, qui debitum reddat) vel, quod eos, quos Hadrianus per malam valetudinem occidi jusserat, reservavit: vel, quod Hadriano, contra omnium studia, post mortem infinitos atque immensos honores decrevit: vel, quod, cum se Hadrianus interimere vellet, ingenti custodia & diligentia fecit, ne id posset admittere: vel, quod vere natura clementissimus, & nihil temporibus suis asperum fecit. Idem fœnus trientarium, hoc est, minimis usuris, exercuit, ut patrimonio suo plurimos adjuvaret. Fuit quæstor liberalis, prætor splendidus, consul cum Catilio Severo. Hic in omni vita privata in agris frequentissime vixit: sed clarus in locis omnibus fuit. Ab Hadriano in-

ter quatuor consulares, quibus Italia committebatur, electus est ad eam partem Italiæ regendam, in qua plurimum possidebat, ut Hadrianus viri talis & honori consuleret & quieti.

III. Huic, cum Italiam regeret, imperii omen factum est. nam cum tribunal ascendisset, inter alias acclamationes dictum est, *Auguste, Dii te servent.* Proconsulatum Asiæ sic egit, ut solus avum vinceret. In proconsulatu etiam sic imperii omen accepit: nam cum sacerdos femina Trallis ex more proconsules semper hoc nomine salutaret, non dixit, *Ave proconsul*, sed *Ave imperator.* Cyzici etiam de simulacro Dei ad statuam ejus corona translata est. Et post consulatum, in viridario taurus marmoreus, cornibus ramis arboris accrescentibus, appensus est: & fulgur cœlo sereno, sine noxa, in ejus domum venit: & in Etruria dolia, quæ defossa fuerant, supra terram reperta sunt: & ejus statuas in omni Etruria examen apum replevit: & somnio sæpe monitus, se * penitus ejus Hadriani simulacrum inserere. Proficiscens ad proconsulatum, filiam majorem amisit. De hujus uxore multa dicta sunt ob nimiam libertatem & vivendi facilitatem, quæ iste cum animi dolore compressit. Post proconsulatum, in consiliis Hadriani Romæ frequens vixit; de omnibus, de quibus Hadrianus consulebat, mitiorem sententiam semper ostendens.

IV. Genus sane adoptionis tale fertur. Mortuo Ælio Vero, quem sibi Hadrianus adoptaverat, & Cæsarem nuncupaverat, dies Senatus habebatur: eo Arrius Antoninus, soceri vestigia levans, venit;

atque idcirco ab Hadriano dicitur adoptatus. quæ causa sola esse adoptionis nec potuit omnino, nec debuit: maxime, cum & semper rempublicam bene egisset Antoninus, & in proconsulatu se sanctum gravemque præbuisset. Ergo eum cum Hadrianus adoptare se velle publicasset, acceptum est spatium deliberandi, utrum arrogari ab Hadriano vellet. Adoptionis lex hujusmodi data est, ut, quemadmodum Antoninus ab Hadriano adoptabatur, ita sibi ille adoptaret Marcum Antoninum, fratris uxoris suæ filium, & Lucium Verum, Ælii Veri, qui ab Hadriano adoptatus fuerat, filium, qui postea Verus Antoninus est dictus. Adoptatus est quinto Kalendas Martias die, in Senatu gratias agens, quod de se ita sensisset Hadrianus: factusque est patri & in imperio proconsulari, & in tribunicia potestate collega. Hujus primum hoc fertur, quod, cum ab uxore argueretur, quasi parum nescio quid suis largiens, dixerit: *Stulta, posteaquam ad imperium transivimus, & illud, quod habuimus ante, perdidimus*, Congiarium militibus ac populo de proprio dedit, & ea, quæ pater promiserat. Et ad opera Hadriani plurimum contulit: & aurum coronarium, quod adoptionis suæ causa oblatum fuerat, Italicis totum, medium provincialibus reddidit.

V. Et patri, quoad vixit, religiosissime paruit. Sed Hadriano apud Bajas mortuo, reliquias ejus Romam pervexit sancte ac reverenter, atque in hortis Domitiæ collocavit: etiam repugnantibus cunctis, inter Divos eum retulit. Uxorem Faustinam, *Augustam* appellari a Senatu permisit: *Pii* appella-

tionem recepit. Patri & matri atque avis & fratribus jam mortuis ſtatuas decretas, libenter accepit. Circenſes natali ſuo dicatos non reſpuit; aliis honoribus refutatis. Clypeum Hadriano magnificentiſſimum poſuit, & ſacerdotes inſtituit. Factus Imperator, nulli eorum, quos Hadrianus provexerat, ſucceſſorem dedit. fuitque ea conſtantia, ut ſeptenis & novenis annis in provinciis bonos præſides detineret. Per legatos ſuos plurima bella geſſit. nam & Britannos per Lollium Urbicum legatum vicit, alio muro ceſpiticio, ſubmotis Barbaris, ducto: & Mauros ad pacem poſtulandam coegit; & Germanos & Dacos & multas gentes, atque Judæos [rebellantes contudit per præſides ac legatos. In Achaja etiam atque Ægypto rebelliones repreſſit. Alanos, molientes ſæpe, refrenavit.

VI. Procuratores ſuos modeſte ſuſcipere tributa juſſit: excedentes modum, rationem factorum ſuorum reddere præcepit: nec unquam lætatus eſt lucro, quo provincialis oppreſſus eſt. Contra procuratores ſuos conquerentes libenter audivit. His, quos Hadrianus damnaverat, in ſenatu indulgentias petiit, dicens, etiam ipſum Hadrianum hoc fuiſſe facturum. Imperatorium faſtigium ad ſummam civilitatem deduxit: unde plus crevit; recuſantibus aulicis miniſtris, qui, illo nihil per internuntios agente, nec terrere poterant homines aliquando, nec ea, quæ occulta non erant, vendere. Senatui tantum detulit Imperator, quantum, cum privatus eſſet, deferri ſibi ab alio Principe optavit. Patris patriæ nomen delatum a ſenatu, quod primo diſtule-

rat, cum ingenti gratiarum actione suscepit. Tertio anno imperii sui Faustinam uxorem perdidit: quæ a senatu consecrata est, delatis circensibus atque templo, & flaminicis, & statuis aureis atque argenteis: cum etiam ipse hoc concesserit, ut imago ejus cunctis circensibus poneretur. Statuam auream, delatam a senatu, positam suscepit. Marcum Antoninum quæstorem, Consulem petente senatu creavit. Annium Verum, qui postea dictus est Antoninus, ante tempus quæstorem designavit: neque de provinciis, neque de ullis actibus quidquam constituit, nisi quod prius ad amicos retulit: atque ex eorum sententia formas composuit. Visus est sane ab amicis, & cum privatis vestibus, & domestica quædam gerens.

VII. Tanta sane diligentia subjectos sibi populos rexit, ut omnia & omnes, quasi sua essent, curaret. Provinciæ sub eo cunctæ floruerunt. quadruplatores exstincti sunt. Publicatio bonorum rarior quam unquam fuit, ita ut unus tantum proscriberetur affectatæ tyrannidis reus, hoc est, Attilius Tatianus, senatu puniente: a quo conscios requiri vetuit, filio ejus in omnibus semper adjuto. Periit & Priscianus, reus affectatæ tyrannidis; sed morte voluntaria. de qua conjuratione quæri vetuit. Victus Antonini Pii talis fuit, ut esset opulentia sine reprehensione, parsimonia sine sordibus; & mensa ejus per proprios servos, proprios aucupes, piscatores & venatores instrueretur. Balneum, quo usus fuisset, sine mercede populo exhibuit: nec omnino quidquam de vitæ privatæ qualitate mutavit. Sala-

ria multis ſubtraxit, quos otioſos videbat accipere, dicens, *Nihil eſſe ſordidius, immo crudelius, quam ſi rempublicam is arroderet, qui nihil in eam ſuo labore conferret.* unde etiam Meſomedi lyrico ſalarium imminuit. Rationes omnium provincialium apprime ſcivit, & vectigalium. Patrimonium privatum in filiam contulit: ſed fructus reipublicæ donavit. Species imperatorias ſuperfluas & prædia vendidit: & in ſuis propriis fundis vixit varie, ac pro temporibus: nec ullas expeditiones obiit, niſi quod ad agros ſuos profectus eſt ad Campaniam, dicens, *Gravem eſſe provincialibus comitatum Principis, etiam nimis parci.* Et tamen ingenti auctoritate apud omnes gentes fuit: cum in Urbe propterea ſederet, ut undique nuntios (medius utpote) citius poſſet accipere.

VIII. Congiarium populo dedit; militibus donativum addidit. Puellas alimentarias in honorem Fauſtinæ, Fauſtinianas conſtituit. Opera ejus hæc exſtant: Romæ, templum Hadriani, honori patris dicatum; Græcoſtadium poſt incendium reſtitutum; inſtauratum Amphitheatrum; ſepulcrum Hadriani; templum Agrippæ; pons ſublicius; phari reſtitutio; Cajetæ portus; Tarracinenſis portus reſtitutio; lavacrum Oſtienſe; Antiatum aquæ ductus; templa Lanuvina. Multas etiam civitates adjuvit pecunia, ut opera vel nova facerent, vel vetera reſtituerent: ita ut & magiſtratus adjuvaret, & Senatores urbis ad functiones ſuas. Hereditates eorum, qui filios habebant, repudiavit. Primus conſtituit, ne pœnæ cauſa legatum relictum maneret. Succeſſorem viventi bono judici nulli dedit, niſi Orphi-

to præfecto Urbi, sed petenti. nam Gavius Maximus, præfectus prætorii, usque ad vicesimum annum sub eo pervenit, vir severissimus: cui Tatius Maximus successit. in cujus demortui locum duos præfectos substituit, Fabium Repentinum, & Cornelium Victorinum. Sed Repentinus famosa voce percussus est, quod per concubinam Principis ad præfecturam venisset. Usque adeo sub eo nullus percussus est Senator, ut etiam parricida confessus in insula deserta poneretur, quia vivere illi naturæ legibus non licebat. Vini, olei, & tritici penuriam, per ærarii sui damna emendo, & gratis populo dando, sedavit.

IX. Adversa ejus temporibus hæc provenerunt: Fames, de qua diximus; Circi ruina; terræ motus, quo Rhodiorum & Asiæ oppida conciderunt: quæ omnia mirifice instauravit. & Romæ incendium, quod trecentas quadraginta insulas vel domos absumsit: & Narbonensis civitas, & Antiochense oppidum, & Carthaginiense forum arsit. Fuit & inundatio Tiberis: apparuit & stella crinita: natus est & biceps puer; & uno partu mulieris quinque pueri editi sunt. Visus est in Arabia jubatus anguis, major solitis, qui se a cauda medium comedit. Lues etiam in Arabia fuit. Hordeum in Mœsia in culminibus arborum natum est. Quatuor præterea leones mansueti, sponte se capiendos in Arabia præbuerunt. Pharasmanes rex ad eum Romam venit, plusque illi, quam Hadriano, detulit. Pacorum regem Lazis dedit. Parthorum regem ab Armeniorum expugnatione solis literis repulit. Abgarum regem ex

Orientis partibus ſola auctoritate deduxit. Cauſas regales terminavit. Sellam regiam Parthorum regi repetenti, quam Trajanus ceperat, pernegavit. Rimethalcen in regnum Boſporanum, audito inter ipſum & curatorem negotio, remiſit. Olbiopolitis contra Tauroſcythas auxilia miſit, & Tauroſcythas uſque ad dandos Olbiopolitis obſides vicit. Tantum ſane auctoritatis apud exteras gentes nemo habuit; cum ſemper amaverit pacem, eo uſque, ut Scipionis ſententiam frequentarit, qua ille dicebat, *Malle ſe unum civem ſervare, quam mille hoſtes occidere.*

X. Menſes Septembrem atque Octobrem, *Antoninum* atque *Fauſtinum* appellandos decrevit Senatus; ſed id Antoninus reſpuit. Nuptias filiæ ſuæ Fauſtinæ, cum Marco Antonino eam cunjungeret, uſque ad donativum militum, celeberrimas fecit. Verum Antoninum poſt quæſturam Conſulem fecit. Cum Apollonium, quem Chalcide acciverat, ad Tiberianam domum, in qua habitabat, vocaſſet, ut ei Marcum Antoninum traderet, atque ille dixiſſet, *Non magiſter ad diſcipulum debet venire, ſed diſcipulus ad magiſtrum;* riſit eum, dicens, *Facilius fuit Apollonio a Chalcide Romam venire, quam a domo ſua in palatium:* cujus avaritiam etiam mercedibus notavit. Inter argumenta pietatis ejus & hoc habetur, quod, cum Marcus mortuum educatorem ſuum fleret, vocareturque ab aulicis miniſtris ab oſtentatione pietatis, ipſe dixerit: *Permittite* (inquit) *illi, ut homo ſit: neque enim vel philoſophia vel imperium tollit affectus.* Præfectos ſuos & locuple-

tavit, & ornamentis Consularibus donavit. si quos repetundarum damnavit, eorum liberis bona paterna restituit: ea tamen lege, ut illi provincialibus redderent, quod parentes acceperant. Ad indulgentias pronissimus fuit. Edita munera, in quibus elephantos, & corocottas, & strepsicerotas, crocodilos etiam atque hippopotamos, & omnia ex toto orbe terrarum cum tigridibus exhibuit, centum etiam leones una missione edidit.

XI. Amicis suis in imperio suo non aliter usus est quam privatus: quia & ipsi nunquam de eo cum libertis suis per fumum aliquid vendiderunt: siquidem libertis suis severissime usus est. Amavit histrionum artes. piscando se & venando multum oblectavit, & deambulatione cum amicis atque sermone. Vindemias privati modo cum amicis agebat. Rhetoribus & philosophis per omnes provincias & honores & salaria detulit. Orationes plerique alienas dixerunt, quæ sub ejus nomine feruntur: Marius Maximus ejus proprias fuisse dicit. Convivia cum amicis & privata communicavit & publica: nec ullum sacrificium per vicarium fecit, nisi cum æger fuit. Cum sibi & filiis honores peteret, omnia quasi privatus fecit. Frequentavit & ipse amicorum suorum convivia. Inter alia etiam hoc civilitatis ejus præcipuum argumentum est, quod, cum, domum Omuli visens, miransque columnas porphyreticas, requisisset, unde eas haberet, atque Omulus ei dixisset, *Cum in domum alienam veneris, & mutus & surdus esto;* patienter tulit. cujus Omuli multa joca semper patienter accepit.

XII. Multa de jure ſanxit: uſuſque eſt juris peritis, Umidio Vero, Salvio Valente, Voluſio Meтiano, Ulpio Marcello, & Jaboleno. Seditiones, ubicunque factas, non crudelitate, ſed modeſtia & gravitate compreſſit. Intra urbes ſepeliri mortuos vetuit. Sumtum muneribus gladiatoriis inſtituit. Vehicularium curſum ſumma diligentia ſublevavit. Omnium, quæ geſſit, & in Senatu & per edicta rationem reddidit. Periit anno ſeptuageſimo: ſed quaſi adoleſcens deſideratus eſt. Mors autem ejus talis fuiſſe narratur. Cum Alpinum caſeum in cœna ediſſet avidius, nocte rejectavit; atque alia die febre commotus eſt: tertia die, cum ſe gravari videret, Marco Antonino rempublicam & filiam, præſentibus præfectis, commendavit; Fortunamque auream, quæ in cubiculo Principum poni ſolebat, transferri ad eum juſſit: ſignum tribuno æquanimitatis dedit: atque ita converſus quaſi dormiret, ſpiritum reddidit, apud Lorium. alienatus in febri, nihil aliud, quam de republica, & de his regibus, quibus iraſcebatur, locutus eſt. Privatum patrimonium filiæ reliquit. teſtamento autem omnes ſuos legatis idoneis proſecutus eſt.

XIII. Fuit ſtatura elevata decorus. ſed cum eſſet longus & ſenex, incurvareturque, tiliaceis tabulis in pectore poſitis faſciabatur, ut rectus incederet. Senex etiam, antequam ſalutatores venirent, panem ſiccum comedit, ad ſuſtentandas vires. Fuit voce rauca & ſonora, cum jucunditate. A Senatu *Divus* eſt appellatus, cunctis certatim annitentibus; cum omnes ejus pietatem, clementiam, inge-

nium, ſanctimoniam, laudarent. decreti etiam ſunt omnes honores, qui optimis Principibus ante delati ſunt. Meruit & flaminem, & circenſes, & templum, & ſodales Antoninianos: ſoluſque omnium prope Principum prorſus ſine civili ſanguine & hoſtili, quantum ad ſe ipſum pertinet, vixit: & qui rite comparatur Numæ, cujus felicitatem, pietatemque, & ſecuritatem, cærimoniaſque ſemper obtinuit.

JULII CAPITOLINI

MARCUS ANTONINUS

PHILOSOPHUS.

I. MARCO Antonino, in omni vita philoſophanti viro, & qui ſanctitate vitæ omnibus Principibus antecellit, pater Annius Verus, qui in prætura deceſſit; avus, Annius Verus, iterum Conſul & Præfectus Urbi, adſcitus in patricios a Principibus Veſpaſiano & Tito Cenſoribus; patruus, Annius Libo Conſul; amita, Galeria Fauſtina Auguſta; mater, Domitia Calvilla, Calviſii Tulli, bis Conſulis, filia; proavus paternus, Annius Verus prætorius, ex Succubitano municipio ex Hiſpania factus ſenator; proavus maternus, Catilius Severus, bis Conſul & Præfectus Urbi; avia paterna, Rupilia Fauſtina, Rupilii Boni conſularis filia, fuere. Natus eſt Marcus Romæ, ſexto Kalendas Majas, in monte Cœlio in hortis, avo ſuo iterum & Augure Conſulibus, cujus familia, in originem recurrens, a Numa probatur ſanguinem trahere, ut Marius Maximus docet: item a rege Salentino, Malennio, Daſummi

filio, qui Lopias condidit. Educatus est in eo loco, in quo natus est, & in domo avi sui Veri, juxta ædes Laterani. Habuit & sororem natu minorem, Anniam Cornificiam; uxorem, Anniam Faustinam, consobrinam suam. Marcus Antoninus principio avi sui nomen habuit, & Catilii Severi, materni proavi. Post excessum vero patris, ab Hadriano *Annius Verissimus* vocatus est: post virilem autem togam, *Annius Verus*. patre mortuo, ab avo paterno adoptatus est, & educatus.

II. Fuit a prima infantia gravis. at ubi egressus est annos, qui nutricum foventur auxilio, magnis præceptoribus traditus, ad philosophiæ scita pervenit. Usus est magistris ad prima elementa Euphorione literatore, & Gemino comœdo, musico Androne, eodemque geometra: quibus omnibus, ut disciplinarum auctoribus, plurimum detulit. Usus præterea grammaticis, Græco, Alexandro: quotidianis Latinis, Trosio Apro, & Pollione, & Eutychio Proculo Siccensi. Oratoribus usus est, Græcis, Aninio Macro, Caninio Celere, & Herode Attico; Latino, Frontone Cornelio. Sed multum ex his Frontoni detulit: cui & statuam in Senatu petiit. Proculum vero usque ad proconsulatum provexit, oneribus in se receptis. Philosophiæ operam vehementer dedit, & quidem adhuc puer. nam duodecimum annum ingressus, habitum philosophi assumsit, & deinceps tolerantiam, cum studeret in pallio, & humi cubaret; vix autem, matre agente, instrato pellibus lectulo accubaret. Usus est etiam Commodo magistro, cujus ei affinitas fuerat

destinata. Usus est & Apollonio Chalcedonio, Stoico philosopho.

III. Tantum autem studium in eo philosophiæ fuit, ut, adscitus jam in imperatoriam dignitatem, tamen ad domum Apollonii discendi causa veniret. Audivit & Sextum Chæronensem, Plutarchi nepotem; Junium Rusticum, Claudium Maximum, & Cinnam Catullum, Stoicos. Peripateticæ vero studiosus, audivit Claudium Severum, & præcipue Junium Rusticum, (quem & reveritus est, & sectatus; qui domi militiæque pollebat) Stoicæ disciplinæ peritissimum: cum quo omnia communicavit publica privataque consilia; cui etiam ante præfectos prætorio semper osculum dedit; quem & Consulem iterum designavit; cui post obitum a Senatu statuas postulavit. Tantum autem honoris magistris suis detulit, ut imagines eorum aureas in larario haberet, ac sepulcra eorum aditu, hostiis, floribus, semper honoraret. Studuit & juri, audiens Lucium Volusium Mæcianum. tantumque operis & laboris studiis impendit, ut corpus afficeret, atque in hoc solo pueritia ejus reprehenderetur. Frequentavit & declamatorum scholas publicas, amavitque ex condiscipulis præcipuos Senatorii ordinis, Sejum Fuscianum, & Aufidium Victorinum; ex Equestri, Bæbium Longum, & Calenum: in quos maxime liberalis fuit, & ita quidem, ut, quos non posset ob qualitatem vitæ reipublicæ præponere, locupletatos teneret.

IV. Educatus est in Hadriani gremio, qui illum, ut supra diximus, Verissimum nominabat; & qui ei

honorem, etiam publice, sexenni detulit; octavo ætatis anno in Saliorum collegium retulit. In Saliatu omen accepit imperii, coronas omnibus in pulvinar ex more jacientibus: aliæ aliis locis hæserunt; hujus, velut manu, capiti Martis aptata est. Fuit in eo sacerdotio & præsul, & vates, & magister; & multos inauguravit atque exauguravit, nemine præeunte, quod ipse carmina cuncta didicisset. Virilem togam sumsit quintodecimo ætatis anno; statimque ei Lucii Cejonii Commodi filia desponsata est, ex Hadriani voluntate. Nec multo post præfectus feriarum Latinarum fuit. in quo honore præclarissime se pro magistratibus agentem, & in conviviis Hadriani Principis ostendit. Post hoc, patrimonium paternum sorori totum concessit. cum eum ad divisionem mater vocaret, respondit, *avi bonis se esse contentum*: addens, *ut & mater, si vellet, in sororem suum patrimonium conferret, ne inferior esset soror marito.* Fuit autem ea vitæ indulgentia, ut cogeretur nonnunquam vel in venationes pergere, vel in theatrum descendere, vel spectaculis interesse. Operam præterea pingendo sub magistro Diogneto dedit. Amavit pugilatum, luctamina, & cursum, & aucupatus, & pila lusit apprime, & venatus est. Sed ab omnibus his intentionibus studium eum philosophiæ abduxit, seriumque & gravem reddidit, non tamen prorsus abolita in eo comitate: quam præcipue suis mox amicis atque etiam minus notis exhibebat, cum frugi esset sine contumacia, verecundus sine ignavia, sine tristitia gravis.

V. His ita ſe habentibus, cum poſt obitum Lucii Cæſaris Hadrianus ſucceſſorem imperii quæreret, nec idoneus, utpote decem & octo annos agens, Marcus haberetur; amitæ Marci virum, Antoninum Pium, Hadrianus ea lege in adoptionem legit, ut ſibi Marcum Pius adoptaret: ita tamen, ut & Marcus ſibi Lucium Commodum adoptaret. Sane ea die, qua adoptatus eſt, Verus in ſomnis ſe humeros eburneos habere vidit: ſciſcitatuſque, an apti eſſent oneri ferundo, ſolito reperit fortiores. Ubi autem comperit, ſe ab Hadriano adoptatum, magis eſt deterritus, quam lætatus: juſſuſque in Hadriani privatam domum migrare, invitus de maternis hortis receſſit. Cumque ab eo domeſtici quærerent, *cur triſtis in adoptionem regiam tranſiret?* diſputavit, *quæ mala in ſe contineret imperium.* Tunc primum pro Annio Aurelius cœpit vocari, quod in Aureliam, hoc eſt Antonini, adoptionis jure tranſiſſet. Octavodecimo ergo ætatis anno adoptatus, in ſecundo Conſulatu Antonini, jam patris ſui, Hadriano ferente, gratia ætatis facta, Quæſtor eſt deſignatus. adoptatuſque in aulicam domum, omnibus parentibus ſuis tantam reverentiam, quantam privatus, exhibuit. eratque haud ſecus rei ſuæ, quam in privata domo, parcus ac diligens; pro inſtituto patris volens agere, dicere, cogitare.

VI. Hadriano Bajis abſumto, cum Pius ad advehendas ejus reliquias eſſet profectus, relictus Romæ, avo juſta implevit: & gladiatorum, quaſi privatus, Quæſtor edidit munus. Poſt exceſſum Hadria-

ni ſtatim Pius per uxorem ſuam Marcum ſciſcitatus eſt: & cum diſſolutis ſponſalibus, quæ cum Lucii Cejonii Commodi filia deſponderi voluerat, impar adhuc ætati eſſet; habita deliberatione, *cogitare velle ſe* dixit. His ita geſtis, adhuc Quæſtorem & Conſulem ſecum Pius Marcum deſignavit, & Cæſaris appellatione donavit: & Sevirum turmis Equitum Romanorum, jam Conſulem deſignatum creavit: & edenti cum collegis ludos Sevirales aſſedit, & in Tiberianam domum tranſgredi juſſit, & aulico faſtigio renitentem ornavit, & in collegia ſacerdotum, jubente ſenatu, recepit, ſecundum etiam Conſulem deſignavit, cum ipſe quartum pariter iniret. Per eadem tempora, cum tantis honoribus occuparetur, & cum formandus ad regendum ſtatum reipublicæ patris actibus intereſſet, ſtudia cupidiſſime frequentavit. Poſt hæc Fauſtinam duxit uxorem: &, ſuſcepta filia, tribunicia poteſtate donatus eſt, atque imperio extra Urbem proconſulari, addito jure quintæ relationis. tantumque apud Pium valuit, ut nunquam quemquam ſine eo facile promoverit. Erat autem in ſummis obſequiis patris Marcus: quamvis non deeſſent, qui aliqua adverſum eum inſuſurrarent; & præ ceteris Valerius Omulus. qui, cum Lucillam, matrem Marci, in viridario venerantem ſimulacrum Apollinis vidiſſet, inſuſurravit, *Illa nunc rogat, ut diem tuum claudas, & filius imperet.* quod omnino apud Pium nihil valuit: tanta erat Marci probitas, & tanta in imperatorio principatu modeſtia.

VII. Exiſtimationis autem tantam curam habuit,

ut & procuratores suos puer semper moneret, ne quid arrogantius facerent, & hereditates delatas, reddens proximis, aliquando respuerit. Denique per viginti & tres annos in domo patris ita versatus, ut ejus quotidie amor cresceret: nec præter duas noctes per tot annos ab eo mansit, diversis vicibus. Ob hoc Antoninus Pius, cum sibi adesse finem vitæ videret, vocatis amicis & præfectis, ut successorem eum imperii omnibus commendavit atque firmavit: statimque signo *Æquanimitatis* tribuno dato, Fortunam auream, quæ in cubiculo solebat esse, ad Marci cubiculum transire jussit. Bonorum maternorum partem Mummio Quadrato, sororis filio, (quia illa jam mortua erat) tradidit. Post excessum Divi Pii, a senatu coactus regimen publicum capere, fratrem sibi participem in imperio designavit: quem *Lucium Aurelium Verum Commodum* appellavit, Cæsaremque atque Augustum dixit. atque ex eo pariter cœperunt rempublicam regere. tuncque primum Romanum imperium duos Augustos habere cœpit, * lictum cum alio participasset. Antonini mox ipse nomen recepit. & quasi pater Lucii Commodi esset, & Verum eum appellavit, addito Antonini nomine, filiamque suam Lucillam fratri despondit. Ob hanc conjunctionem, pueros & puellas novorum hominum frumentariæ perceptioni adscribi præceperunt. Actis igitur, quæ agenda fuerant, in Senatu, pariter castra prætoria petiverunt, & vicena millia nummûm singulis ob participatum imperium militibus promiserunt, & ceteris pro rata. Hadriani autem sepulcro corpus

patris intulerunt, magnifico exſequiarum officio: mox juſtitio ſecuto, publice quoque funeris expeditus eſt ordo. Et laudavere uterque pro roſtris patrem: flaminemque ei ex affinibus & ſodales ex amiciſſimis Aurelianos creavere.

VIII. Adepti imperium, ita civiliter ſe ambo egerunt, ut lenitatem Pii nemo deſideraret; cum eos Marullus, ſui temporis mimographus, cavillando impune perſtringeret. Funebre munus patri dederunt. Dabat ſe Marcus totum & philoſophiæ, amorem civium affectans. ſed interpellavit iſtam felicitatem ſecuritatemque Imperatoris prima Tiberis inundatio, quæ ſub illis graviſſima fuit. quæ res & multa Urbis ædificia vexavit, & plurimum animalium interemit, & famem graviſſimam peperit. Quæ omnia mala Marcus & Verus ſua cura & præſentia temperarunt. Fuit eo tempore etiam Parthicum bellum, quod Vologeſus, paratum ſub Pio, Marci & Veri tempore indixit, fugato Atidio Corneliano, qui Syriam tunc adminiſtrabat. Imminebat etiam Britannicum bellum: & Catti in Germaniam ac Rhætiam irruperant. Et adverſus Britannos quidem Calpurnius Agricola miſſus eſt; contra Cattos Aufidius Victorinus. Ad Parthicum vero bellum, ſenatu conſentiente, Verus, frater ejus, miſſus eſt: ipſe Romæ remanſit, quod res urbanæ Imperatoris præſentiam poſtularent. Et Verum quidem Marcus, Capuam uſque proſecutus, amicis comitantibus e ſenatu, ornavit, additis officiorum omnium principibus. Sed cum Romam rediſſet Marcus, cognoviſſetque, Verum apud Canuſium ægro-

tare; ad eum videndum contendit, susceptis in Senatu votis: quæ, posteaquam Romam rediit, audita Veri transmissione, statim reddidit. Et Verus quidem, posteaquam in Syriam venit, in deliciis apud Antiochiam & Daphnen vixit, armisque se gladiatoriis & venatibus exercuit, cum, per legatos bellum Parthicum gerens, Imperator appellatus esset: cum Marcus horis omnibus reipublicæ actibus incubaret, patienterque delicias fratris & prope invitus ac volens ferret. denique omnia, quæ ad bellum erant necessaria, Romæ positus & disposuit Marcus, & ordinavit.

IX. Gestæ sunt res in Armenia prospere per Statium Priscum, Artaxatis captis, delatumque *Armeniacum* nomen utrique Principum: quod Marcus per verecundiam primo recusavit, postea tamen recepit. Profligato autem bello, uterque *Parthicus* appellatus est. sed hoc quoque Marcus delatum nomen repudiavit, quod postea recepit. *Patris patriæ* autem nomen, delatum fratre absente, in ejusdem præsentiam distulit. Medio belli tempore & Civicam, patruum Veri, & filiam suam nupturam, commissam sororis suæ curæ, eandemque locupletatam, Brundisium usque deduxit, & ad eum misit. Romam vero statim rediit, revocatus eorum sermonibus, qui dicebant, Marcum velle finiti belli gloriam sibimet vindicare, atque idcirco in Syriam proficisci. Ad Proconsules scribit, *ne quis filiæ suæ iter facienti occurreret.* Inter hæc liberales causas ita munivit, ut primus juberet apud præfectos ærarii Saturni unumquemque civium natos liberos

profiteri, intra tricesimum diem, nomine imposito. Per provincias tabulariorum publicorum usum instituit, apud quos idem de originibus fieret, quod Romæ apud præfectos ærarii: ut, si forte aliquis in provincia natus causam liberalem diceret, testationes inde ferret. atque hanc totam legem de assertionibus firmavit: aliasque de mensariis & auctionibus tulit.

X. Senatum multis cognitionibus, & maxime ad se pertinentibus, judicem dedit. De statu etiam defunctorum intra quinquennium quæri jussit. neque quisquam Principum amplius senatui detulit. In Senatus autem honorificentiam, multis & prætoriis & consularibus privatis decidenda negotia delegavit, quo magis eorum cum exercitio juris auctoritas cresceret. Multos ex amicis in senatum allegit cum ædiliciis aut prætoriis dignitatibus. multis senatoribus pauperibus sine crimine, dignitates tribunicias ædiliciasque concessit. nec quemquam in ordinem legit, nisi quem ipse bene scisset. Hoc quoque Senatoribus detulit, ut, quoties de eorum capite esset judicandum, secreto pertractaret, atque ita in publicum prodiret; nec pateretur, equites Romanos talibus interesse causis. Semper autem, cum potuit, interfuit senatui, etiamsi nihil esset referendum, si Romæ fuit: si vero aliquid referre voluit, etiam de Campania ipse venit. Comitiis præterea etiam usque ad noctem frequenter interfuit: neque unquam recessit de curia, nisi Consul dixisset, *Nihil vos moramur, Patres conscripti.* Senatum appellationibus a Consule factis judicem dedit. Ju-

diciariæ rei ſingularem diligentiam adhibuit: faſtis dies judiciarios addidit, ita ut ducentos triginta dies annuos rebus agendis litibuſque diſceptandis conſtitueret. Prætorem tutelarem primus fecit, cum ante tutores a Conſulibus poſcerentur: ut diligentius de tutoribus tractaretur. De curatoribus vero, cum ante non niſi ex lege Lætoria, vel propter laſciviam, vel propter dementiam darentur, ita ſtatuit, ut omnes adulti curatores acciperent, non redditis cauſis.

XI. Cavit & ſumtibus publicis, & calumniis quadruplatorum interceſſit, appoſita falſis delatoribus nota. Delationes, quibus fiſcus augeretur, contemſit. De alimentis publicis multa prudenter invenit. Curatores multis civitatibus, quo latius ſenatorias tenderet dignitates, e Senatu dedit. Italicis civitatibus famis tempore frumentum ex Urbe donavit: omnique frumentariæ rei conſuluit. Gladiatoria ſpectacula omnifariam temperavit. Temperavit etiam ſcenicas donationes, jubens, ut quinos aureos ſcenici acciperent, ita tamen, ut nullus editor decem aureos egrederetur. Vias etiam Urbis atque itinerum diligentiſſime curavit. Rei frumentariæ graviter providit. Datis juridicis, Italiæ conſuluit, ad id exemplum, quo Hadrianus conſulares viros reddere jura præceperat. Hiſpaniis exhauſtis, Italica allectione, contra Trajani præcepta, verecunde conſuluit. Leges etiam addidit de viceſima hereditatum, de tutelis libertorum, de bonis maternis, & item de filiorum ſucceſſionibus pro parte materna; utque ſenatores peregrini quartam

partem in Italia possiderent. Dedit præterea curatoribus regionum ac viarum potestatem, ut vel punirent, vel ad præfectum Urbi puniendos remitterent eos, qui ultra vectigalia quidquam ab aliquo exegissent. Jus autem magis vetus restituit, quam novum fecit. Habuit secum præfectos, quorum ex auctoritate & periculo semper jura dictavit. Usus autem est Scævola præcipue, jurisperito.

XII. Cum populo autem non aliter egit, quam est actum sub civitate libera. Fuitque per omnia moderatissimus in hominibus deterrendis a malo, invitandis ad bona, remunerandis copia, indulgentia liberandis: fecitque ex malis bonos, ex bonis optimos: moderate etiam cavillationes nonnullorum ferens. nam cum quendam Vetrasinum, famæ detestandæ, honorem petentem moneret, *ut se ab opinionibus populi vindicaret*, & ille contra respondisset, *multos, qui secum in arena pugnassent, se Prætores videre;* patienter tulit. Ac ne in quemquam facile vindicaret, Prætorem, qui quædam pessime egerat, non abdicare se Prætura jussit, sed collegæ jurisdictionem mandavit. Fisco in causis compendii nunquam judicans favit. Sane, quamvis esset constans, erat etiam verecundus. Posteaquam autem a Syria victor frater rediit, Patris patriæ nomen ambobus decretum est: cum se Marcus, absente Vero, erga omnes senatores atque homines moderatissime gessisset. Corona præterea civica oblata est ambobus: petiitque Lucius, ut secum Marcus triumpharet. Petiit præterea Lucius, ut filii Marci Cæsares appellarentur. Sed Marcus tanta fuit moderatione,

ut, cum ſimul triumphaſſet, tamen poſt mortem Lucii tantum *Germanicum* ſe vocaret; quod ſibi bello proprio pepererat. In triumpho autem liberos Marci utriuſque ſexus ſecum vexerunt; ita tamen, ut & puellas virgines veherent. Ludos etiam, ob triumphum decretos, ſpectaverunt habitu triumphali. Inter cetera pietatis ejus hæc quoque moderatio prædicanda eſt: Funambulis poſt puerum lapſum culcitras ſubjici juſſit: unde hodieque rete prætenditur. Dum Parthicum bellum geritur, natum eſt Marcomannicum, quod diu eorum, qui aderant, arte ſuſpenſum eſt, ut, finito jam Orientali bello, Marcomannicum agi poſſet. Et cum famis tempore populo inſinuaſſet de bello; fratre poſt quinquennium reverſo, in Senatu egit, ambos neceſſarios dicens bello Germanico Imperatores.

XIII. Tantus autem terror belli Marcomannici fuit, ut undique ſacerdotes Antoninus acciverit, peregrinos ritus impleverit, Romam omni genere luſtraverit, retardatuſque a bellica profectione ſit. celebravit & Romano ritu lectiſternia per ſeptem dies. Tanta autem peſtilentia fuit, ut vehiculis cadavera ſint exportata ſarraciſque. Tunc autem Antonini leges ſepeliendi ſepulcrorumque aſperrimas ſanxerunt: quandoquidem caverunt, ne, uti quis vellet, fabricaret ſepulcrum: quod hodieque ſervatur. Et multa quidem millia peſtilentia conſumſit, multoſque ex proceribus: quorum ampliſſimis Antoninus ſtatuas collocavit. Tantaque clementia fuit, ut & ſumtu publico vulgaria funera juberet efferri, & vano cuidam, qui diripiendæ Urbis oc-

casionem cum quibusdam consciis requirens, de caprifici arbore in campo Martio concionabundus, *ignem de cœlo lapsurum, finemque mundi affore*, dicebat, *si ipse lapsus ex arbore in ciconiam verteretur;* cum statuto tempore decidisset, atque ex sinu ciconiam emisisset, perducto ad se atque confesso veniam daret.

XIV. Profecti itaque sunt paludati ambo Imperatores, Victovalis & Marcomannis cuncta turbantibus; aliis etiam gentibus, quæ pulsæ a superioribus barbaris fugerant, nisi reciperentur, bellum inferentibus. Nec parum profuit ista profectio, cum Aquilejam usque venissent. nam plerique reges & cum populis suis se retraxerunt, & tumultus auctores interemerunt. Quadi autem, amisso rege suo, non prius se confirmaturos eum, qui erat creatus, dicebant, quam id nostris placuisset Imperatoribus. Lucius tamen invitus profectus est, cum plerique ad legatos Imperatorum mitterent, defectionis veniam postulantes. Et Lucius quidem, quod amissus esset præfectus prætorio Furius Victorinus, atque pars exercitus interisset, redeundum esse censebat: Marcus autem, fingere barbaros existimans & fugam & cetera, quæ securitatem bellicam ostenderent, ob hoc, ne tanti apparatus mole premerentur, instandum esse ducebat. Denique transcensis Alpibus, longius processerunt; composueruntque omnia, quæ ad munimen Italiæ atque Illyrici pertinebant. Placuit autem, urgente Lucio, ut, præmissis ad Senatum literis, Lucius Romam rediret * * via quoque, posteaquam iter ingressi sunt: sedens

cum fratre in vehiculo Lucius, apoplexia correptus, periit.

XV. Fuit autem consuetudo Marco, ut in Circensium spectaculo legeret, audiretque ac subscriberet: ex quo quidem sæpe jocis popularibus dicitur lacessitus. Multum sane potuerunt liberti sub Marco & Vero, Geminas & Agaclytus. Tantæ autem sanctitatis fuit Marcus, ut Veri vitia & celaverit, & defenderit, cum ei vehementissime displicerent, mortuumque eum *Divum* appellaverit: amitasque ejus & sorores honoribus & salariis decretis sublevaverit atque provexerit: sacrisque eum plurimis honoraverit. Flaminem & Antoninianos sodales, & omnes honores, qui Divis habentur, eidem dedicavit. Nemo est Principum, quem non gravis fama perstringat; usque adeo, ut etiam Marcus in sermonem venerit, quod Verum vel veneno ita tulerit, ut parte cultri veneno lita vulvam inciderit, venenatam partem fratri edendam propinans, & sibi innoxiam reservans: vel certe per medicum Posidippum, qui ei sanguinem intempestive dicitur emisisse. Cassius post mortem Veri a Marco descivit.

XVI. Jam in suos tanta fuit benignitate Marcus, ut, cum in omnes propinquos cuncta honoris ornamenta contulerit, tum in filium Commodum, & quidem scelestum atque impurum, cito nomen Cæsaris, & mox sacerdotium, statimque nomen Imperatoris ac triumphi participationem & Consulatum. quo quidem tempore sine Imperatoris filio ad triumphalem currum in Circo pedes cucurrit. Post Veri obitum, Marcus Antoninus solus rempubli-

cam tenuit; multo melior & feracior ad virtutes, quippe qui nullis Veri jam impediretur aut ſimulatis callidæ ſeveritatis (quo ille ingenito vitio laborabat) erroribus, aut his, quibus præcipue diſplicebat Marco Antonino jam inde a primo ætatis ſuæ tempore, vel inſtitutis mentis pravæ, vel moribus. Erat enim ipſe tantæ tranquillitatis, ut vultum nunquam mutaverit mœrore vel gaudio: philoſophiæ deditus Stoicæ, quam & per optimos quoſque magiſtros acceperat, & undique ipſe collegerat. Et Hadrianus, ut dictum eſt, hunc eundem ſucceſſorem paraverat, niſi ei ætas puerilis obſtitiſſet. quod quidem apparet ex eo, quod generum Pio hunc eundem delegit, ut ad eum, dignum utpote virum, quandoque Romanum perveniret imperium.

XVII. Ergo provincias poſt hæc ingenti moderatione ac benignitate tractavit. Contra Germanos res feliciter geſſit. ſpecialiter ipſe bellum Marcomannicum, ſed quantum nulla unquam memoria fuit, tum virtute, tum etiam felicitate tranſegit; & eo quidem tempore, quo peſtilentia gravis multa millia & popularium & militum interemerat. Pannonias ergo, & Marcomannis, Sarmatis, Wandalis, ſimul etiam Quadis exſtinctis, ſervitio liberavit; & Romæ cum Commodo, quem jam Cæſarem fecerat, filio, ut diximus, ſuo, triumphavit. Cum autem ad hoc bellum omne ærarium exhauſiſſet ſuum, neque in animum induceret, ut extra ordinem provincialibus aliquid imperaret; in foro Divi Trajani auctionem ornamentorum imperialium fecit,

vendiditque aurea pocula & crystallina & myrrhina, vasa etiam regia, & vestem uxoriam sericam & auratam; gemmas quin etiam, quas multas in repostorio sanctiore Hadriani repererat. & per duos quidem menses hæc venditio celebrata est, tantumque auri redactum, ut, reliquias belli Marcomannici ex sententia persecutus, postea dederit potestatem emtoribus, ut, si quis vellet emta reddere, atque aurum recipere, sciret licere: nec molestus ulli fuit, qui vel non reddidit emta, vel reddidit. Tunc viris clarioribus permisit, ut eodem cultu, quo & ipse, vel ministeriis similibus convivia exhiberent. In munere autem publico tam magnanimus fuit, ut centum leones una missione simul exhiberet, sagittis interfectos.

XVIII. Cum igitur in amore omnium imperasset, atque ab aliis modo *frater*, modo *pater*, modo *filius*, ut cujusque ætas sinebat, & diceretur, & amaretur; octavodecimo anno imperii sui, sexagesimo & primo vitæ, diem ultimum clausit. tantusque illius amor die regii funeris claruit, ut nemo illum plangendum censuerit, certis omnibus, quod a Diis commodatus ad Deos redisset. Denique, priusquam funus conderetur, ut plerique dicunt, (quod nunquam antea factum fuerat, neque postea) Senatus populusque, non divisis locis, sed in una sede, *propitium Deum* dixit. Hic sane vir tantus & talis, ac Diis vita & morte conjunctus, filium Commodum dereliquit: qui, si felix fuisset, filium non reliquisset. Et parum sane fuit, quod illi honores divinos omnis ætas, omnis sexus, omnis

conditio ac dignitas dedit; nisi, quod etiam sacrilegus judicatus est, qui ejus imaginem in sua domo non habuit, qui per fortunam vel potuit habere, vel debuit. Denique hodieque in multis domibus Marci Antonini statuæ consistunt inter Deos penates: nec defuerunt homines, qui, somniis eum multa prædixisse augurantes, futura & vera concinuerunt. Unde etiam templum ei constitutum, dati sacerdotes Antoniniani, & sodales, & flamines, & omnia, quæ de sacratis decrevit antiquitas.

XIX. Ajunt quidam, (quod & verisimile videtur) Commodum Antoninum, successorem illius ac filium, non esse de eo natum, sed de adulterio; ac talem fabellam vulgari sermone contexunt, Faustinam quondam, Pii filiam, Marci uxorem, cum gladiatores transire vidisset, unius ex his amore succensam, cum longa ægritudine laboraret, viro de amore confessam: quod cum ad Chaldæos Marcus retulisset, illorum fuisse consilium, ut, occiso gladiatore, sanguine illius sese Faustina sublavaret, atque ita cum viro concumberet. quod cum esset factum, solutum quidem amorem, natum vero Commodum gladiatorem esse, non Principem; qui mille prope pugnas publice, populo inspectante, gladiatorias Imperator exhibuit, ut in vita ejus docebitur. Quod quidem verisimile ex eo habetur, quod tam sancti Principis filius his moribus fuit, quibus nullus lanista, nullus scenicus, nullus arenarius, nullus postremo ex omnium dedecorum ac scelerum colluvione concretus. Multi autem ferunt, Commodum omnino ex adulterio natum: siquidem Fau-

ſtinam ſatis conſtat apud Cajetam conditiones ſibi & nauticas & gladiatorias elegiſſe. de qua cum diceretur Antonino Marco, ut repudiaret, ſi non occideret, dixiſſe fertur: *Si uxorem dimittimus, reddamus & dotem.* Dos autem quid erat, niſi imperium, quod ille ab ſocero, volente Hadriano adoptatus, acceperat? Tantum ſane valet boni Principis vita, ſanctitas, tranquillitas, pietas, ut ejus famam nullius proximi decoloret invidia. Denique Antonino, cum ſuos mores ſemper teneret, neque alicujus inſuſurratione mutaretur, non obfuit gladiator filius, uxor infamis: Deuſque etiam nunc habetur, ut vobis ipſis, ſacratiſſime imperator Diocletiane, & ſemper viſum eſt, & videtur, qui eum inter numina veſtra, non ut ceteros, ſed ſpecialiter veneramini, ac ſæpe dicitis, *vos vita & clementia tales eſſe cupere, qualis fuit Marcus:* etiamſi philoſophia nec Plato eſſe poſſit, ſi revertatur in vitam. & quidem hæc breviter & congeſte.

XX. Sub Marco Antonino hæc ſunt geſta poſt fratrem. Primum corpus ejus Romam devectum eſt, & illatum majorum ſepulcris: divini honores decreti. deinde cum gratias ageret Senatus, quod fratrem conſecraſſet, occulte oſtendit, omnia bellica conſilia ſua fuiſſe, quibus ſuperati ſunt Parthi. Addidit præterea quædam, quibus oſtendit, nunc demum ſe quaſi a principio acturum eſſe rempublicam, amoto eo, qui remiſſior videbatur. Nec aliter Senatus accepit, quam Marcus dixerat; ut videretur gratias agere, quod Verus exceſſiſſet vita. Omnibus deinde ſororibus, & affinibus, & liberis,

juris & honoris & pecuniæ plurimum detulit. erat enim famæ ſuæ curioſiſſimus, & requirens ad verum, quid quiſque de ſe diceret; emendans, quæ bene reprehenſa viderentur. Proficiſcens ad bellum Germanicum, filiam ſuam, non decurſo luctus tempore, grandævo equitis Romani filio Claudio Pompejano dedit, genere Antiochenſi, nec ſatis nobili: quem poſtea bis Conſulem fecit, cum filia ejus Auguſta eſſet, & Auguſtæ filia. Sed has nuptias & Fauſtina, & ipſa, quæ dabatur, invitæ habuerunt.

XXI. Cum Mauri Hiſpanias prope omnes vaſtarent, res per legatos bene geſtæ ſunt. & cum per Ægyptum Bucolici milites gravia multa feciſſent, per Avidium Caſſium retuſi ſunt, qui poſtea tyrannidem arripuit. Sub ipſis profectionis diebus in ſeceſſu Præneſtino agens, filium nomine Verum Cæſarem, exſecto ſub aure tubere, ſeptennem amiſit: quem non plus quinque diebus luxit; conſolatuſque etiam medicos, actibus publicis ſe reddidit: & quia ludi Jovis Optimi Maximi erant, interpellari eos publico luctu noluit, juſſitque, ut ſtatuæ tantummodo filio mortuo decernerentur, & imago aurea Circenſibus per pompam ferenda, & ut Saliari carmini nomen ejus inſereretur. Inſtante ſane adhuc peſtilentia, & Deorum cultum diligentiſſime reſtituit, & ſervos, quemadmodum bello Punico factum fuerat, ad militiam paravit; quos Voluntarios, exemplo Volonum, appellavit. Armavit etiam gladiatores; quos Obſequentes appellavit. Latrones etiam Dalmatiæ atque Dardaniæ, milites fecit. Armavit & Diocmitas: emit & Germa-

norum auxilia contra Germanos. Omni præterea diligentia paravit legiones ad Germanicum & Marcomannicum bellum: &, ne provincialibus esset molestus, auctionem rerum aulicarum, ut diximus, fecit in foro Divi Trajani, in qua præter vestes & pocula & vasa aurea, etiam signa cum tabulis magnorum artificum vendidit. Marcomannos autem in ipso transitu Danubii delevit, & prædam provincialibus reddidit.

XXII. Gentes omnes ab Illyrici limite usque in Galliam conspiraverant, ut Marcomanni, Narisci, Hermunduri, & Quadi, Suevi, Sarmatæ, Latringes, & Buri: hi, aliique, cum Victovalis Sosibes, Sicobotes, Rhoxolani, Bastarnæ, Alani, Peucini, Costoboci. Imminebat & Parthicum bellum & Britannicum. Magno igitur labore etiam suo gentes asperrimas vicit, militibus sese invitantibus, ducentibus etiam exercitum legatis & præfectis prætorio: accepitque in deditionem Marcomannos, plurimis in Italiam traductis. Semper sane cum optimatibus non solum bellicas res, sed etiam civiles, priusquam faceret aliquid, contulit. Denique sententia illius præcipua semper hæc fuit: *Æquius est, ut ego tot & talium amicorum consilium sequar, quam ut tot & tales amici meam unius voluntatem sequantur.* Sane quia durus videbatur, ex philosophiæ institutione, Marcus ad militiæ labores atque ad omnem vitam, graviter carpebatur: sed male loquentium dictis, vel literis, vel sermone respondebat. Et multi nobiles bello Germanico sive Marcomannico, immo plurimarum gentium, interie-

runt: quibus omnibus ſtatuas in foro Ulpio collocavit. Quare amici frequenter ſuaſerunt, ut a bellis diſcederet, & Romam veniret: ſed ille contemſit, ac perſtitit; nec prius receſſit, quam omnia bella finiret. Provincias ex proconſularibus conſulares, aut ex conſularibus proconſulares, aut prætorias, pro belli neceſſitate, fecit. Res etiam in Sequanis turbatas, cenſura & auctoritate repreſſit. Compoſitæ res in Hiſpania, quæ per Luſitaniam turbatæ erant. Filio Commodo, arceſſito ad limitem, togam virilem dedit, quare congiarium populo diviſit, & eum ante tempus Conſulem deſignavit.

XXIII. Si quis unquam proſcriptus eſſet a præfecto Urbi, non libenter accepit. Ipſe in largitionibus pecuniæ publicæ parciſſimus fuit: quod laudi potius datur, quam reprehenſioni: ſed tamen & bonis viris pecunias dedit, & oppidis labentibus auxilium tulit, & tributa, vel vectigalia, ubi neceſſitas cogebat, remiſit. Abſens populi Romani voluptates curari vehementer præcepit per ditiſſimos editores. fuit enim populo hic ſermo, cum ſuſtuliſſet ad bellum gladiatores, quod populum, ſublatis voluptatibus, vellet cogere ad philoſophiam: juſſerat enim, ne mercimonia impedirentur, tardius pantomimos exhiberi non votis diebus. De amatis pantomimis ab uxore fuit ſermo, ut ſuperius diximus. Sed hæc omnia per epiſtolas ſuas purgavit. Idem Marcus ſederi in civitatibus vetuit in equis, ſive vehiculis: lavacra mixta ſubmovit: mores matronarum compoſuit diffluentes, & juvenum nobilium. Sacra Serapidis a vulgaritate Peluſiæ ſub-

movit. Fama fuit ſane, quod ſub philoſophorum ſpecie quidam rempublicam vexarent & privatos. quod ille purgavit.

XXIV. Erat mos iſte Antonino, ut omnia crimina minore ſupplicio, quam legibus plecti ſolent, puniret: quamvis nonnunquam contra manifeſtos & gravium criminum reos inexorabilis permaneret. Capitales cauſas hominum honeſtorum ipſe cognovit; & quidem ſumma æquitate, ita ut Prætorem reprehenderet, qui cito reorum cauſas audierat, juberetque illum iterum cognoſcere, dignitatis eorum intereſſe dicens, ut ab eo audirentur, qui pro populo judicaret. Æquitatem etiam circa captos hoſtes cuſtodivit. Infinitos ex gentibus in Romano ſolo collocavit. Fulmen de cœlo precibus ſuis contra hoſtium machinamentum extorſit, ſuis pluvia impetrata, cum ſiti laborarent. Voluit Marcomanniam provinciam, voluit etiam Sarmatiam facere. & feciſſet, niſi Avidius Caſſius rebellaſſet ſub eodem in Oriente: qui Imperatorem ſe appellavit (ut quidam dicunt) Fauſtina volente, quæ de mariti valetudine deſperaret. Alii dicunt, ementita morte Antonini, Caſſium Imperatorem ſe appellaſſe, cum *Divum* Marcum appellaſſet. Et Antoninus quidem non eſt ſatis motus defectione Caſſii; nec in ejus affectus ſæviit: ſed per Senatum hoſtis eſt judicatus, bonaque ejus proſcripta per ærarium publicum.

XXV. Relicto ergo Sarmatico Marcommannicoque bello, contra Caſſium profectus eſt. Romæ turbæ etiam fuerunt, quaſi Caſſius abſente Anto-

nino adventaret. ſed Caſſius ſtatim interfectus eſt. caput ejus allatum eſt ad Antoninum. Marcus tamen non exſultavit interfectione Caſſii, caputque ejus humari juſſit. Mæcianum etiam, filium Caſſii, cui Alexandria erat commiſſa, exercitus occidit: nam & præfectum prætorio ſibi fecerat. qui & ipſe occiſus eſt. In conſcios defectionis vetuit Senatum graviter vindicare. ſimul petiit, *ne quis Senator tempore principatus ſui occideretur*, ne ejus pollueretur imperium. eos etiam, qui deportati fuerant, revocari juſſit; cum pauciſſimi centuriones capite eſſent puniti. Ignovit & civitatibus, quæ Caſſio conſenſerant: ignovit Antiochenſibus, qui multa in Marcum pro Caſſio dixerant. quibus & ſpectacula & conventus publicos tulerat, & omnium concionum genus; contra quos edictum graviſſimum miſit. Seditioſos autem eos & oratio Marci indicat, indita a Mario Maximo, qua ille uſus eſt apud amicos. Denique noluit Antiochiam videre, cum Syriam peteret. nam nec Cyprum voluit videre, ex qua erat Caſſius. Fuit Alexandriæ, clementer cum iis agens. poſtea tamen Antiochiam vidit.

XXVI. Multa egit cum regibus, & pacem confirmavit ſibi occurrentibus cunctis regibus & legatis Perſarum. omnibus Orientalibus provinciis cariſſimus fuit. apud multas etiam philoſophiæ veſtigia reliquit. Apud Ægyptios civem ſe egit & philoſophum in omnibus ſtudiis, templis, locis. Et cum multa Alexandrini in Caſſium dixiſſent fauſta, tamen omnibus ignovit, & filiam ſuam apud eos reliquit. Fauſtinam ſuam in radicibus montis Tau-

ri, in vico Halale exanimatam, subito morbo amisit. Petiit a Senatu, ut honores Faustinæ ædemque decernerent, laudata eadem, cum tamen impudicitiæ fama graviter laborasset. quæ Antoninus vel nescivit, vel dissimulavit. Novas puellas Faustinianas instituit in honorem uxoris mortuæ. *Divam* etiam Faustinam a Senatu appellatam, gratulatus est: quam secum & in æstivis habuerat, ut *matrem castrorum* appellaret. Fecit & coloniam vicum, in quo obiit Faustina: & ædem illi exstruxit. sed hæc postea ædes Heliogabalo dedicata est. Ipsum Cassium pro clementia occidi passus est, non occidi jussit. Deportatus est Heliodorus, filius Cassii; & alii liberum exsilium acceperunt, cum bonorum parte. Filii autem Cassii & amplius media parte acceperunt paterni patrimonii, & auro atque argento adjuti; mulieres autem etiam ornamentis: ita ut Alexandra, filia Cassii, & Druncianus gener, liberam vagandi potestatem haberent, commendati amitæ marito. Doluit denique Cassium exstinctum, dicens, *voluisse se sine senatorio sanguine imperium transigere.*

XXVII. Orientalibus rebus ordinatis, Athenis fuit; & inter alia Cereris templum adiit, ut se innocentem probaret, & sacrarium solus ingressus est. Revertens ad Italiam navigio, tempestatem gravissimam passus est. Per Brundisium veniens in Italiam, togam & ipse sumsit, & milites togatos esse jussit: nec unquam sagati fuerunt sub eo milites. Romam ut venit, triumphavit. Exinde Lavinium profectus est. Commodum sibi deinde collegam in

tribuniciam poteſtatem junxit: congiarium populo dedit, & ſpectacula mirifica: dein civilia multa correxit. Gladiatorii muneris ſumtus modum fecit. Sententia Platonis ſemper in ore illius fuit: *Florere civitates, ſi aut Philoſophi imperarent, aut Imperatores philoſopharentur.* Filio ſuo Brutii Præſentis filiam junxit, nuptiis celebratis exemplo privatorum: quare etiam congiarium populo dedit. Deinde ad conficiendum bellum converſus, in adminiſtratione ejus belli obiit, labentibus jam filii moribus ab inſtituto ſuo. Triennio bellum poſtea cum Marcomannis, Hermunduris, Sarmatis, Quadis, etiam egit. &, ſi anno uno ſuperfuiſſet, provincias ex his feciſſet. Ante biduum, quam exſpiraret, admiſſis amicis, dicitur oſtendiſſe ſententiam de filio eandem, quam Philippus de Alexandro; cum de hoc male ſentiret, addens, *minime ſe ægre mortem ferre, filium ſuperſtitem relinquens.* nam jam Commodus turpem ſe & cruentum oſtentabat.

XXVIII. Mors autem talis fuit. Cum ægrotare cœpiſſet, filium advocavit, atque ab eo primum petiit, *ut belli reliquias non contemneret*, ne videretur rempublicam prodere. &, cum filius ei reſpondiſſet, *cupere ſe primum ſanitatem*; ut vellet, permiſit: petens tamen, ut exſpectaret paucos dies, aut ſimul proficiſceretur. deinde abſtinuit cibo potuque, mori cupiens, auxitque morbum. Sexta die vocatis amicis, & ridens res humanas, mortem autem contemnens, ad amicos dixit: *Quid me fletis, & non magis de peſtilentia & communi morte cogitatis?* & cum illi vellent recedere, ingemiſcens ait:

Si jam me dimittitis, vale vobis dico, vos præcedens. & cum ab eo quæreretur, cui filium commendaret, ille respondit: *Vobis, si dignus fuerit, & Diis immortalibus.* Exercitus, cognita mala valetudine, vehementissime dolebant, quia illum unice amabant. Septimo die gravatus est, & solum filium admisit. quem statim dimisit, ne in eum morbus transiret. Dimisso filio, caput operuit, quasi volens dormire; sed nocte animam efflavit. Fertur filium mori voluisse, cum eum talem videret futurum, qualis exstitit post ejus mortem; ne, ut ipse dicebat, similis Neroni, Caligulæ & Domitiano esset.

XXIX. Crimini ei datum est, quod adulteros uxoris promoverit, Tertullum, & Utilium, & Orphitum, & Moderatum, ad varios honores; cum Tertullum etiam prandentem cum uxore deprehenderit. de quo mimus in scena, præsente Antonino, dixit, cum stupidus nomen adulteri uxoris a servo quæreret, & ille diceret ter *Tullus*, & adhuc stupidus quæreret, respondit ille, *Jam dixi ter, Tullus dicitur.* Et de hoc quidem multa populus, multa etiam alii dixerunt, patientiam Antonini incusantes. Ante tempus sane mortis, priusquam ad bellum Marcomannicum rediret, in Capitolio juravit, *nullum Senatorem se sciente occisum;* cum etiam *rebelliones* dixerit *se servaturum fuisse, si scisset.* Nihil enim magis & timuit, & deprecatus est, quam avaritiæ famam: de qua se multis epistolis purgat. Dederunt ei vitio, quod & fictus fuisset, nec tam simplex, quam videretur, aut quam vel Pius vel Verus fuisset. Dederunt etiam crimini, quod aulicam arro-

gantiam confirmaverit, ſubmovendo amicos a ſocietate communi & a conviviis. Parentibus conſecrationem decrevit. Amicos parentum, etiam mortuos ſtatuis ornavit. Suffragatoribus non cito credidit, ſed ſemper diu quæſivit, quod erat verum. Eniſa eſt Fabia, ut, Fauſtina mortua, in ejus matrimonium coiret. ſed ille concubinam ſibi adſcivit procuratoris uxoris ſuæ filiam, ne tot liberis ſuperduceret novercam.

JULII CAPITOLINI
VERUS IMPERATOR
AD
DIOCLETIANUM AUG.

I. Scio, plerosque ita vitam Marci ac Veri literis atque historiæ dedicasse, ut priorem Verum intimandum legentibus darent, non imperandi secutos ordinem, sed vivendi: ego vero, quod prior Marcus imperare cœpit, deinde Verus, qui superstite periit Marco, priorem Marcum, dehinc Verum credidi celebrandum. Igitur *Lucius Cejonius Ælius Commodus Verus Antoninus*, qui ex Hadriani voluntate *Ælius* appellatus est, ex Antonini conjunctione *Verus* & *Antoninus*, neque inter bonos, neque inter malos Principes ponitur: quem constat non inhorruisse vitiis, non abundasse virtutibus; vixisse deinde non in libero principatu, sed sub Marco in simili ac pari majestatis imperio, a cujus secta, lascivia morum, & vitæ licentioris nimietate, dissensit. erat enim morum simplicium, & qui adumbrare nihil posset. Huic naturalis pater fuit

Lucius Ælius Verus, qui ab Hadriano adoptatus, primus *Cæſar* eſt dictus, & in eadem ſtatione conſtitutus periit. Avi ac proavi, & item majores plurimi, Conſulares. Natus eſt Lucius Romæ, in prætura patris ſui, decimo octavo Kalendas Januarias, die, quo & Nero, qui rerum potitus eſt. Origo ejus paterna pleraque ex Etruria fuit, materna ex Faventia.

II. Hac proſapia genitus, patre ab Hadriano adoptato, in familiam Æliam devenit, mortuoque patre Cæſare, in Hadriani familia remanſit. a quo Aurelio datus eſt adoptandus, cum ſibi ille Pium filium, Marcum nepotem, eſſe voluiſſet, poſteritati ſatis providens: & ea quidem lege, ut filiam Pii Verus acciperet, quæ data eſt Marco idcirco, quia hic ad hoc impar videbatur ætate, ut in Marci vita expoſuimus. Duxit autem uxorem, Marci filiam Lucillam. Educatus eſt in domo Tiberiana. Audivit Scaurum, grammaticum Latinum, Scauri filium, qui Grammaticus Hadriani fuit: Græcos, Telephum, Hephæſtionem, Harpocrationem: rhetores, Apollonium, Celerem Caninium, Herodem Atticum: Latinum, Cornelium Frontonem: philoſophos, Apollonium & Sextum. hos omnes amavit unice, atque ab his invicem dilectus eſt; nec tamen ingenioſus ad literas. Amavit autem in pueritia verſus facere: poſt, orationes. & melior quidem orator fuiſſe dicitur, quam poeta: immo (ut verius dicam) pejor poeta, quam rhetor. nec deſunt, qui dicant, eum fuiſſe adjutum ingenio amicorum, atque ab aliis ei illa, qualiacunque ſunt,

ſcripta. ſiquidem multos diſertos & eruditos ſemper ſecum habuiſſe dicitur. Educatorem habuit Nicomedem. Fuit voluptuarius & nimis lætus, & omnibus deliciis, ludis, jocis decenter aptiſſimus. Poſt ſeptimum annum in familiam Aureliam traductus, Marci moribus & auctoritate formatus eſt. Amavit venatus, palæſtras, & omnia exercitia juventutis. Fuitque privatus in domo imperatoria viginti & tribus annis.

III. Qua die togam virilem Verus accepit, Antoninus Pius ea occaſione, qua patris templum dedicabat, populo liberalis fuit: mediuſque inter Pium & Marcum idem reſedit, cum Quæſtor populo munus daret. Poſt quæſturam ſtatim Conſul eſt factus cum Sextilio Laterano. interjectis annis, cum Marco fratre iterum factus eſt Conſul. Diu autem & privatus fuit, & ea honorificentia caruit, qua Marcus ornabatur. Namque in Senatu ante quæſturam non ſedit; neque in itinere cum patre, ſed cum præfecto prætorii vectus eſt: nec aliud ei honorificentiæ ad nomen adjunctum eſt, quam quod *Auguſti filius* eſt appellatus. Fuit ſtudioſus etiam Circenſium, haud aliter quam gladiatorii muneris. Hic cum tantis deliciarum & luxuriæ quateretur erroribus, ab Antonino videtur ob hoc retentus, quod eum pater ita in adoptionem Pii tranſire juſſerat, ut nepotem appellaret: cui, quantum videtur, fidem exhibuit, non amorem. Amavit tamen Antoninus Pius ſimplicitatem ingenii puritatemque vivendi, hortatuſque eſt, ut imitaretur, & fratrem. Defuncto Pio, Marcus in eum omnia contulit, par-

ticipatu etiam Imperatoriæ poteſtatis indulto: ſibique conſortem fecit, cum illi ſoli Senatus detuliſſet imperium.

IV. Dato igitur imperio, & indulta tribunicia poteſtate, proconſulatus etiam honore delato, Verum vocari præcepit, ſuum in eum transferens nomen, cum ante *Commodus* vocaretur. Lucius quidem, Marco vicem reddens, ſuſcepit, obſecutus ut legatus proconſuli, vel præſes imperatori. jam primum enim Marcus pro ambobus ad milites eſt locutus, & pro conſenſus imperio graviter ſe, & ad Marci mores egit. Ubi vero in Syriam profectus eſt, non ſolum licentia vitæ liberioris, ſed etiam adulteriis & juventutis amoribus infamatus eſt. Siquidem tantæ luxuriæ fuiſſe dicitur, ut etiam, poſteaquam de Syria rediit, popinam domi inſtituerit, ad quam poſt convivium Marci divertebat, miniſtrantibus ſibi omni genere turpium perſonarum. Fertur & nocte perpeti alea luſiſſe, cum in Syria concepiſſet id vitium: atque in tantum vitiorum Cajanorum & Neronianorum ac Vitellianorum fuiſſe æmulum, ut vagaretur nocte per tabernas ac lupanaria, obtecto capite cucullione vulgari viatorio, & commiſceretur cum triconibus, & committeret rixas, & diſſimulans quis eſſet: ſæpeque afflictum livida facie rediſſe, & in tabernis agnitum, cum ſeſe abſconderet. jaciebat & nummos in popinas maximos, quibus calices frangeret. Amavit & aurigas, Praſino favens. Gladiatorum etiam frequentius pugnas in convivio habuit, trahens cœnam in noctem, & in toro convivali condor-

miens, ita ut levatus cum ſtromatibus in cubiculum perferretur. Somni fuit permodici, digeſtionis facillimæ. Sed Marcus, hæc omnia quaſi neſciens, diſſimulabat rem, pudore illo, ne reprehenderet fratrem.

V. Et notiſſimum ejus quidem fertur tale convivium, in quo primum duodecim accubuiſſe dicitur: cum ſit notiſſimum dictum de numero convivarum: *Septem convivium; novem vero, convicium.* donatos autem pueros decoros, qui miniſtrabant ſingulis: donatos etiam ſtructores & lances ſingulis quibuſque: donata & viva animalia, vel cicurum vel ferarum avium, vel quadrupedum, quorum cibi appoſiti erant: donatos etiam calices ſingulis per ſingulas potiones, murrhinos & cryſtallinos Alexandrinos, quoties bibitum eſt: data etiam aurea atque argentea pocula & gemmata: coronas quin etiam datas, lemniſcis aureis interpoſitis, & alieni temporis floribus: data & vaſa aurea cum unguentis, ad ſpeciem alabaſtrorum: data & vehicula cum mulabus ac mulionibus cum juncturis argenteis, ut ita de convivio redirent. Omne autem convivium æſtimatum dicitur ſexagies centenis millibus ſeſtertium. Hoc convivium poſteaquam Marcus audivit, ingemuiſſe dicitur, & doluiſſe publicum fatum. Poſt convivium, luſum eſt teſſeris uſque ad lucem. Et hæc quidem poſt Parthicum bellum: ad quod eum miſiſſe dicitur Marcus, ne vel in Urbe ante omnium oculos peccaret, vel ut parſimoniam peregrinatione addiſceret, vel ut timore bellico emendatior rediret, vel ut ſe Im-

peratorem esse cognosceret. Sed quantum profecerit, cum alia vita, tum hæc, quam narravimus, cœna monstravit.

VI. Circensium tantam curam habuit, ut frequenter provincialibus literas causa Circensium & miserit & acceperit. Denique etiam præsens & cum Marco sedens, multas a Venetianis est passus injurias, quod turpissime contra eos faveret. Nam & Volucri equo Prasino aureum simulacrum fecerat, quod secum portabat. Cui quidem passas uvas & nucleos, in vicem hordei, in præsepe ponebat; quem sagis fuco tinctis coopertum, in Tiberianam ad se adduci jubebat; cui mortuo sepulcrum in Vaticano fecit. in hujus equi gratiam primum cœperunt equi aurei vel bravia postulari. In tanto autem equus ille honore fuit, ut ei a populo Prasinianorum sæpe modius aureorum postularetur. Profectum eum ad Parthicum bellum Marcus Capuam prosecutus est: cumque inde per omnium villas se ingurgitaret, morbo implicitus, apud Canusium ægrotavit: quo ad eum visendum frater contendit. Multa in ejus vita ignava & sordida, etiam belli tempore, deteguntur. Nam cum, interfecto legato, cæsis legionibus, Syriis defectionem cogitantibus, Oriens vastaretur, ille in Apulia venabatur, & apud Corinthum & Athenas inter symphonias & cantica navigabat, & per singulas maritimas civitates Asiæ, Pamphyliæ, Ciliciæque clariores, voluptatibus immorabatur.

VII. Antiochiam posteaquam venit, ipse quidem se luxuriæ dedit, duces autem confecerunt Parthi-

cum bellum, Statius Priscus, & Avidius Cassius, & Martius Verus per quadriennium: ita ut Babylonem & Mediam pervenirent, & Armeniam vindicarent; partumque est ipsi nomen *Armenici*, *Parthici*, *Medici:* quod etiam Marco, Romæ agenti delatum est. Egit autem per quadriennium Verus hiemem Laodiceæ, æstatem apud Daphnen, reliquam partem Antiochiæ. Risui fuit omnibus Syris: quorum multa joca, in theatro in eum dicta, exstant. Vernas in triclinium Saturnalibus & diebus festis semper admisit. Ad Euphratem tamen impulsu comitum suorum secundo profectus est. Ephesum etiam rediit, ut Lucillam uxorem, missam a patre Marco, susciperet; & idcirco maxime, ne Marcus cum ea in Syriam veniret, ac flagitia ejus agnosceret. nam Senatui Marcus dixerat, se filiam in Syriam deducturum. Confecto sane bello, regna regibus, provincias vero comitibus suis regendas dedit. Romam inde ad triumphum invitus, quod Syriam quasi regnum suum relinqueret, rediit, & pariter cum fratre triumphavit, susceptis a Senatu nominibus, quæ in exercitu acceperat. Fertur præterea ad amicæ vulgaris arbitrium in Syria posuisse barbam. unde in eum a Syris multa sunt dicta.

VIII. Fuit ejus fati, ut in eas provincias, per quas rediit, Romam usque, luem secum deferre videretur. Et nata fertur pestilentia in Babylonia, ubi de templo Apollinis ex arcula aurea, quam miles forte inciderat, spiritus pestilens evasit, atque inde Parthos orbemque complesse. Et hoc non Lu-

cii Veri vitio, ſed Caſſii, a quo contra fidem Seleucia, quæ ut amicos milites noſtros receperat, expugnata eſt. quod quidem inter ceteros etiam Quadratus, belli Parthici ſcriptor, incuſatis Seleucenis, qui fidem primi ruperant, purgat. Habuit hanc reverentiam Marci Verus, ut nomina, quæ ſibi delata fuerant, cum fratre communicaret die triumphi, quem pariter celebrarunt. Reverſus e Parthico bello, minore circa fratrem cultu fuit Verus: nam & libertis inhoneſtius indulſit, & multa ſine fratre diſpoſuit. His acceſſit, quod, quaſi reges aliquos ad triumphum adduceret, ſic hiſtriones eduxit e Syria: quorum præcipuus fuit Maximinus, quem Paridis nomine nuncupavit. Villam præterea exſtruxit in via Clodia famoſiſſimam, in qua permultos dies & ipſe ingenti luxuria debacchatus eſt cum libertis ſuis & amicis paribus, quorum præſentiæ nulla inerat reverentia; & Marcum rogavit, qui venit, ut fratri venerabilem morum ſuorum & imitandam oſtenderet ſanctitudinem, & quinque diebus in eadem villa reſidens, cognitionibus continuis operam dedit, aut convivante fratre, aut convivia comparante. Habuit & Agrippam hiſtrionem, cui cognomentum erat Memphi, quem & ipſum e Syria veluti trophæum Parthicum adduxerat; quem Apolauſtum nominavit. Adduxerat ſecum & fidicinas, & tibicines, & hiſtriones, ſcurraſque mimarios & præſtigiatores, & omnia mancipiorum genera, quorum Syria & Alexandria paſcitur voluptate; prorſus ut videretur bellum, non Parthicum, ſed hiſtrionicum confeciſſe.

IX. Et hæc vitæ diversitas, atque alia multa, inter Marcum & Verum simultates fecisse, non aperta veritas indicabat, sed occultus rumor insusurrabat. Verum illud præcipuum, quod, cum Libonem quendam patruelem suum Marcus legatum in Syriam misisset, atque ille se insolentius, quam verecundus Senator, efferret, dicens, *ad fratres suos scripturum esse, si quid forte dubitaret*; nec Verus præsens pati posset, subitoque morbo, notis prope veneni exsistentibus, interisset; visum est nonnullis, (non tamen Marco) quod ejus fraude putaretur occisus. quæ res simultatum auxit rumorem. Liberti multum potuerunt apud Verum, ut in vita Marci diximus, Geminas & Agaclytus, cui dedit, invito Marco, Libonis uxorem. denique nuptiis ab Vero celebratis, Marcus convivio non interfuit. Habuit & alios libertos Verus improbos, Codem & Eclectum, ceterosque: quos omnes Marcus post mortem Veri, specie honoris abjecit, Eclecto retento, qui postea Commodum filium ejus occidit. Ad bellum Germanicum, quod Marcus nollet Lucium sine se vel ad bellum mittere, vel in Urbe dimittere, causa luxuriæ, simul profecti sunt, atque Aquilejam venerunt; invitoque Lucio Alpes transgressi, cum Verus apud Aquilejam tantum vectatus convivatusque esset, Marcus autem omnia prospexisset. De quo bello quid per legatos Barbarorum pacem petentium, quid per duces nostros gestum est, in Marci vita plenissime disputatum est. Composito autem bello in Pannonia, urgente Lucio, Aquilejam rediret, quod urbanas desiderabat Lucius volupta-

tes, in Urbem destinatus est: sed non longe ab Altino subito in vehiculo morbo, quem apoplexin vocant, correptus Lucius, depositus e vehiculo, detracto sanguine Altinum perductus, cum triduo mutus vixisset, apud Altinum periit.

X. Fuit sermo, quod & socrum Faustinam incestasset. & dicitur Faustinæ socrus dolo, aspersis ostreis veneno exstinctus esse: idcirco, quod consuetudinem, quam cum matre habuerat, filiæ prodidisset: quamvis & illa fabula, quæ in Marci vita posita est, abhorrens a talis viri vita sit exorta: cum multi etiam uxori ejus flagitium mortis assignent, idcirco quod Fabiæ nimium indulserat Verus, cujus potentiam uxor Lucii vel Marci ferre non posset. Tanta sane familiaritas inter Lucium & Fabiam sororem fuit, ut hoc quoque usurpaverit rumor, quod inierint consilium ad Marcum e vita tollendum. idque cum esset per Agaclytum libertum proditum Marco, ante adventum Lucium Faustina nece prævenerat. Fuit decorus corpore, vultu gemmatus, barba prope barbarice demissa, procerus, & fronte in supercilia adductiore venerabilis. Dicitur sane tantam habuisse curam flaventium capillorum, ut capiti auri ramenta resspergeret, quo magis coma illuminata flavesceret. Lingua impeditior fuit. aleæ cupidissimus: vitæ semper luxuriosæ, atque in pluribus Nero, præter crudelitatem & ludibria. Habuit inter alium luxuriæ apparatum calicem crystallinum nomine Volucrem, ex ejus equi nomine, quem dilexit, humanæ potionis modum supergressum.

XI. Vixit annis quadraginta duobus. Imperavit cum fratre annis undecim. Illatumque ejus corpus eſt Hadriani ſepulcro, in quo & Cæſar pater ejus naturalis ſepultus eſt. Nota eſt fabula, quam Marci non capit vita, quod partem vulvæ veneno illitam, cum eam exſecuiſſet cultro una parte venenato, Marcus Vero prorrexerit: ſed hoc nefas eſt de Marco putari: quamvis Veri & cogitata & facta mereantur, quod nos non in medio relinquimus. ſed totam purgatam confutatamque reſpuimus; cum adhuc poſt Marcum, præter veſtram Clementiam, Diocletiane Auguſte, Imperatorem talem, nec adulatio videatur potuiſſe confingere.

VULCATII GALLICANI

V. C.

AVIDIUS CASSIUS.

I. Avidius Cassius, ut quidam volunt, ex familia Cassiorum fuisse dicitur, per matrem tamen avo genitus Avidio Severo, qui ordines duxerat, & post ad summas dignitates pervenerat. Cujus Quadratus in historiis meminit, & quidem graviter, cum illum summum virum & necessarium reipublicæ asserit, & apud ipsum Marcum Antoninum prævalidum. nam jam eo imperante perisse fatali sorte perhibetur. Hic ergo Cassius ex familia, ut diximus, Cassiorum, qui in curia in Julium conspirarunt, oderat tacite principatum, nec ferre poterat imperatorium nomen: dicebatque, *nihil esse gravius nomine imperii, quod non posset e republica tolli, nisi per alterum imperatorem.* denique tentasse in pueritia dicitur extorquere etiam Pio principatum: sed per patrem, virum sanctum & gravem, affectationem tyrannidis latuisse; habitum tamen semper a ducibus suspectum. Vero autem illum pa-

raſſe inſidias, ipſius Veri epiſtola indicat, quam inſerui. Ex epiſtola Veri: *Avidius Caſſius avidus eſt imperii, quantum & mihi videtur, & jam inde ſub avo meo, patre tuo, innotuit: quem velim obſervari jubeas. Omnia ei noſtra diſplicent, opes non mediocres parat, literas noſtras ridet. te philoſopham aniculam, me luxurioſum morionem vocat. Vide, quid agendum ſit. ego hominem non odi: ſed vide, ne tibi & liberis tuis non bene conſulat, cum tales inter præcinctos habeas, quales milites libenter audiunt, libenter vident.*

II. Reſcriptum Marci de Avidio Caſſio: *Epiſtolam tuam legi, & ſollicitam potius, quam imperatoriam, & non noſtri temporis. nam ſi ei divinitus debetur imperium, non poterimus interficere, etiamſi velimus. ſcis enim proavi tui dictum:* Succeſſorem ſuum nullus occidit. *ſin minus, ipſe ſponte ſine noſtra crudelitate fatales laqueos inciderit. Adde, quod non poſſumus reum facere, quem & nullus accuſat & (ut ipſe dicis) milites amant. Deinde in cauſis majeſtatis hæc natura eſt, ut videantur vim pati, etiam quibus probatur. Scis enim ipſe, quid avus tuus Hadrianus dixerit:* Miſera conditio imperatorum, quibus de affectata tyrannide niſi occiſis non poteſt credi. *Ejus autem exemplum ponere, quam Domitiani, qui hoc primus dixiſſe fertur, malui. Tyrannorum enim etiam bona dicta non habent tantum auctoritatis, quantum debent. Sibi ergo habeat ſuos mores; maxime, cum bonus dux ſit & ſeverus, & fortis, & Reipublicæ neceſſarius. Nam quod dicis, liberis meis cavendum eſſe morte illius: plane liberi mei pereant, ſi magis amari merebitur Avidius, quam illi, & ſi Reipublicæ expediet, Caſſium*

vivere, quam liberos Marci. Hæc de Caſſio Verus; hæc Marcus.

III. Sed nos hominis naturam & mores breviter explicabimus. neque enim plura de his ſciri poſſunt, quorum vitam illuſtrare nullus audet, eorum cauſa, a quibus oppreſſi fuerint. Addemus autem, quemadmodum ad imperium venerit, & quemadmodum ſit occiſus, & ubi victus. Propoſui enim, Diocletiane Auguſte, omnes, qui Imperatorum nomen ſive juſte ſive injuſte habuerunt, in literas mittere, ut omnes purpuratos Auguſtos cognoſceres. Fuit his moribus, ut nonnunquam trux & aſper videretur, aliquando mitis & lenis; ſæpe religioſus, alias contemtor ſacrorum; avidus vini, interim abſtinens; cibi appetens, & inediæ patiens; Veneris cupidus, & caſtitatis amator. nec defuere, qui illum *Catilinam* vocarent: cum & ipſe ſe ita gauderet appellari, addens, *futurum ſe Sergium, ſi dialogiſtam occidiſſet;* Antoninum hoc nomine ſignificans, qui tantum enituit in philoſophia, ut, iturus ad bellum Marcomannicum, timentibus cunctis, ne quid fatale proveniret, rogatus ſit, non adulatione, ſed ſerio, ut præcepta philoſophiæ ederet: nec ille timuit, ſed per ordinem parænеſeon, hoc eſt, præceptionum, per triduum diſputavit. Fuit præterea diſciplinæ militaris Avidius Caſſius tenax, & qui ſe *Marium* dici vellet.

IV. Quoniam de ſeveritate illius dicere cœpimus, multa exſtant cudelitatis potius, quam ſeveritatis ejus, indicia. nam primum milites, qui provincialibus aliquid tuliſſent per vim, in illis ipſis lo-

cis, in quibus peccaverant, in crucem sustulit. Primus etiam id supplicii genus invenit, ut stipitem grandem poneret pedum octoginta & centum, id est, materiam, & a summo usque ad imum damnatos ligaret, & ab imo focum apponeret, incensisque aliis, alios fumi cruciatu, timore etiam alios necaret. Idem denos catenatos in profluentem mergi jubebat, vel in mare. Idem multis desertoribus manus excidit, aliis crura incidit ac poplites, dicens, *majus exemplum esse viventis miserabiliter criminosi, quam occisi.* Cum exercitum duceret, & inscio ipso manus auxiliaria, centurionibus suis auctoribus, tria millia Sarmatarum, negligentius agentium in Danubii ripis, occidissent, & cum præda ingenti ad eum redissent; sperantibus centurionibus præmium, quod perparva manu tantum hostium, segnius agentibus tribunis & ignorantibus, occidissent: rapi eos jussit, & in crucem tolli, servilique supplicio affici, quod exemplum non exstabat, dicens, *evenire potuisse, ut essent insidiæ, ac periret Romani imperii reverentia.* & cum ingens seditio in exercitu exorta esset, processit nudus, campestri solo tectus, &, *Percutite*, inquit, *me*, *si audetis*, *& corruptæ disciplinæ facinus addite.* Tunc, conquiescentibus cunctis, meruit timeri, quia non timuit. Quæ res tantum disciplinæ Romanis addidit, tantum terroris Barbaris injecit, ut pacem annorum centum ab Antonino absente peterent: siquidem viderant, damnatos Romani ducis judicio etiam eos, qui contra fas vicerant.

V. De hoc multa gravia contra militum licen-

tiam facta inveniuntur apud Æmilium Parthenianum, qui affectatores tyrannidis, jam inde a veteribus, historiæ tradidit. nam & virgis cæsos in foro & in mediis castris securi percussit, qui ita meruerunt, & manus multis amputavit. Et, præter laridum ac bucellatum atque acetum, militem in expeditione portare prohibuit: &, si aliud quippiam reperit, luxuriem non levi supplicio affecit. Exstat de hoc epistola Divi Marci ad præfectum suum talis: *Avidio Cassio legiones Syriacas dedi, diffluentes luxuria, & Daphnicis moribus agentes: quas totas excaldantes se reperisse Cæsonius Vectilianus scripsit. & puto me non errasse: siquidem & tu notum habeas Cassium, hominem Cassianæ severitatis & disciplinæ. neque enim milites regi possunt, nisi in vetere disciplina. Scis enim versum a bono poeta dictum, & omnibus frequentatum:* Moribus antiquis res stat Romana virisque. *Tu tantum fac adsint legionibus abunde commeatus. quos, si bene Avidium novi, scio non perituros.* Responsio præfecti ad Marcum: *Recte consuluisti, mi domine, quod Cassium præfecisti Syriacis legionibus. nihil enim tam expedit, quam homo severior Græcanicis militibus. Ille sane omnes excaldationes, omnes flores de capite, collo & sinu militi excutiet. Annona militaris omnis parata est, neque quidquàm deest sub bono duce: non enim multum aut quæritur, aut impenditur.*

VI. Nec fefellit de se judicium habitum. nam statim ad signa edici jussit, & programma in parietibus fixit, *ut, si quis cinctus inveniretur apud Daphnen, discinctus rediret.* Arma militum septima die semper

respexit, vestimenta etiam, & calceamenta, & ocreas: delicias omnes de castris submovit: jussitque eos hiemem sub pellibus agere, nisi corrigerent suos mores: & egissent, nisi honestius vixissent. Exercitium septimi diei fuit omnium militum, ita ut sagittas mitterent, & armis luderent. Dicebat enim, *miserum esse, cum exercerentur athletæ, venatores, & gladiatores, non exerceri milites: quibus minor esset futurus labor, si consuetus esset.* Ergo correcta disciplina, & in Armenia, & in Arabia, & in Ægypto res optime gessit: amatusque est ab omnibus Orientalibus, & speciatim ab Antiochensibus, qui etiam imperio ejus consenserunt, ut docet Marius Maximus in vita Divi Marci. Nam cum Bucolici milites per Ægyptum gravia multa facerent, ab hoc retusi sunt, ut idem Marius Maximus refert in eo libro, quem secundum de vita Marci Antonini edidit.

VII. Hic Imperatorem se in Oriente appellavit, ut quidam dicunt, Faustina volente, quæ valetudini Marci jam diffidebat, & timebat, ne infantes filios tueri sola non posset, atque aliquis exsisteret, qui, capta statione regia, infantes de medio tolleret. Alii autem dicunt, hanc artem adhibuisse militibus & provincialibus Cassium contra Marci amorem, ut sibi posset consentiri, quod diceret, Marcum diem suum obiisse. Nam & *Divum* eum appellasse dicitur, ut desiderium illius leniret. Imperatorio nomine cum processisset, eum, qui sibi aptaverat ornamenta regia, statim præfectum prætorii fecit; qui & ipse occisus est, Antonino invito, ab exercitu: qui & Mæcianum, cui erat com-

missa Alexandria, quique consenserat spe participatus Cassio, invito atque ignorante Antonino, interémit. Nec tamen Antoninus graviter est iratus, rebellione cognita, nec in ejus liberos aut affectus sæviit. Senatus illum hostem appellavit, bonaque ejus proscripsit: quæ Antoninus in privatum ærarium congeri noluit; quare, Senatu præcipiente, in ærarium publicum sunt relata. Nec Romæ terror defuit, cum quidam Avidium Cassium dicerent, absente Antonino, qui nisi a voluptariis unice amabatur, Romam esse venturum, atque Urbem tyrannice direpturum, maxime senatorum caussa, qui eum hostem judicaverant, bonis proscriptis. Et amor Antonini hoc maxime enituit, quod consensu omnium, præter Antiochenses, Avidius interemtus est: quem quidem occidi non jussit, sed passus est; cum apud cunctos clarum esset, si potestatis suæ fuisset, parsurum illi fuisse.

VIII. Caput ejus ad Antoninum cum delatum esset, ille non exsultavit, non elatus est, sed etiam doluit, ereptam sibi esse occasionem misericordiæ; cum diceret, *se vivum illum voluisse capere, ut illi exprobraret beneficia sua, eumque servaret.* Denique cum quidam diceret, *reprehendendum Antoninum, quod tam mitis esset in hostem suum, ejusque liberos & affectus, atque omnes, quos conscios tyrannidis reperisset*, addente illo, qui reprehendebat, *Quid si ille vicisset?* dixisse dicitur: *Non sic Deos coluimus, nec sic vivimus, ut ille nos vinceret.* Enumeravit deinde, *omnes Principes, qui occisi essent, habuisse caussas, quibus mererentur occidi; nec quemquam facile*

bonum vel victum a tyranno, vel occisum: (dicens, *meruisse Neronem, debuisse Caligulam, Othonem & Vitellium nec imperare voluisse.* Nam de Pertinace & Galba paria sentiebat, cum diceret, *In Imperatore avaritiam esse acerbissimum malum.* denique, *non Augustum, non Trajanum, non Hadrianum, non parentem suum Pium a rebellibus potuisse superari; cum & multi fuerint, & ipsis vel invitis vel insciis exstincti.* Ipse autem Antoninus a senatu petiit, *ne graviter in conscios defectionis animadverteretur*, eo ipso tempore, quo rogavit, ne quis senator temporibus suis capitali supplicio afficeretur: quod illi maximum amorem conciliavit. Denique, paucissimis centurionibus punitis, deportatos revocari jussit.

IX. Antiochensibus, qui Avidio Cassio consenserant, sed & aliis civitatibus, quæ illum juverant, ignovit: cum primo Antiochensibus graviter iratus esset, hisque spectacula sustulisset, & multa alia civitatis ornamenta, quæ postea reddidit. Filios vero Avidii Cassii, Antoninus Marcus parte media paterni patrimonii donavit; ita ut filias ejus auro, argento, & gemmis honestaret. nam & Alexandræ, filiæ Cassii, & genero Druentiano, liberam evagandi, ubi vellent, potestatem dedit: vixeruntque non quasi tyranni pignora, sed quasi senatorii ordinis, in summa securitate; cum illis etiam in lite objici fortunam propriæ vetuisset domus, damnatis aliquibus injuriarum, quod in eos petulantes fuissent: quos quidem amitæ suæ marito commendavit. Si quis autem omnem hanc historiam scire desiderat, legat Marii Maximi secundum librum de

vita Marci, in quo ille ea dicit, quæ solum Marcus, mortuo jam Vero, egit. tunc enim Cassius rebellavit, ut probat epistola missa ad Faustinam; cujus hoc exemplum est: *Verus mihi de Avidio verum scripserat, quod cuperet imperare. Audisse enim te arbitror, quod æruscatores de eo nuntiarent. Veni igitur in Albanum, ut tractemus omnia Diis volentibus, nihil timens.* Hic autem apparet, Faustinam ista nescisse, cum dicat Marius, infamari eam cupiens, quod ea conscia Cassius imperium sumsisset. nam & ipsius epistola exstat ad Verum, qua urget Marcum, ut in eum graviter vindicet. Exemplum epistolæ Faustinæ ad Marcum: *Ipsa in Albanum cras, ut jubes, mox veniam: tamen jam hortor, ut, si amas liberos tuos, istos rebelliones acerrime persequaris. Male enim assueverunt & duces & milites: qui nisi opprimantur, oppriment.*

X. Item alia epistola ejusdem Faustinæ ad Marcum: *Mater mea Faustina patrem tuum Pium ejusdem in defectione Celsi sic hortata est, ut pietatem primum circa suos servaret, sic circa alienos. non enim pius est Imperator, qui non cogitat uxorem & filios. Commodus noster vides in qua ætate sit: Pompejanus gener, & senior est, & peregrinus. Vide, quid agas de Avidio Cassio & de ejus consciis. noli parcere hominibus, qui tibi non pepercerunt; & nec mihi, nec filiis nostris parcerent, si vicissent. Ipsa iter tuum mox consequor: quia Fadilla nostra ægrotabat, in Formianum venire non potui. Sed si te Formiis invenire non potero, assequar Capuam: quæ civitas & meam, & filiorum nostrorum ægritudinem poterit adjuvare. Soteridam*

medicum in Formianum ut dimittas, rogo: ego autem Pisitheo nihil credo, qui puellæ virgini curationem nescit adhibere. Signatas mihi literas Calpurnius dedit: ad quas rescribam, si tardavero, per Cæcilium senem spadonem, hominem, ut scis, fidelem: cui verbo mandabo, quid uxor Avidii Cassii, & filii, & gener, de te jactare dicantur.

XI. Ex his literis intelligitur, Cassio Faustinam consciam non fuisse, quin etiam supplicium ejus graviter exegisse: siquidem Antoninum, quiescentem & clementiora cogitantem, ad vindictæ necessitatem impulit. Cui Antoninus quid rescripserit, subdita epistola perdocebit: *Tu quidem, mea Faustina, religiose pro marito & pro nostris liberis agis. nam relegi epistolam tuam in Formiano, qua me hortaris, ut in Avidii conscios vindicem. Ego vero & ejus liberis parcam, & genero, & uxori; & ad Senatum scribam, ne aut proscriptio gravior sit, aut pœna crudelior. non enim quidquam est, quod Imperatorem Romanum melius commendet gentibus, quam clementia. Hæc Cæsarem Deum fecit, hæc Augustum consecravit, hæc patrem tuum specialiter Pii nomine ornavit. denique si ex mea sententia de bello judicatum esset, nec Avidius esset occisus. Esto igitur secura: Dii me tuentur; Diis pietas mea cordi est. Pompejanum nostrum in annum sequentem Consulem dixi.* hæc Antoninus ad conjugem.

XII. Ad Senatum autem qualem orationem miserit, interest scire. Ex oratione Marci Antonini: *Habetis igitur, Patres conscripti, pro gratulatione victoriæ generum meum Consulem: Pompejanum dico, cujus ætas*

olim remuneranda fuerat Consulatu, nisi viri fortes intervenissent, quibus reddi debuit, quod a republica debebatur. Nunc quod ad defectionem Cassianam pertinet, vos oro atque obsecro, Patres conscripti, ut, censura vestra deposita, meam pietatem clementiamque servetis, immo vestram; neque quemquam ullum Senatus occidat. nemo senatorum puniatur, nullus fundatur viri nobilis sanguis: deportati redeant, proscripti bona recipiant. Utinam possem multos etiam ab inferis excitare! non enim unquam placet in Imperatore vindicta sui doloris: quæ etsi justior fuerit, acrior videtur. Quare filiis Avidii Cassii, & genero, & uxori, veniam dabitis. & quid dico veniam? cum illi nihil fecerint. Vivant igitur securi, scientes sub Marco se vivere. Vivant in patrimonio parentum, pro parte donato: auro, argento, vestibus fruantur: sint divites, sint securi, sint vagi & liberi, & per ora omnium ubique populorum circumferant meæ, circumferant vestræ pietatis exemplum. Nec magna hæc est, Patres conscripti, clementia, veniam proscriptorum liberis & conjugibus dari. ego vero a vobis peto, ut conscios senatorii ordinis & equestris, a cæde, a proscriptione, a timore, ab infamia, ab invidia, & postremo ab omni vindicetis injuria: detisque hoc meis temporibus, ut in causa tyrannidis, qui in tumultu cecidit, probetur occisus.

XIII. Hanc ejus clementiam Senatus his acclamationibus prosecutus est: *Antonine pie, Dii te servent! Antonine clemens, Dii te servent! Antonine clemens, Dii te servent! tu noluisti, quod licebat; nos fecimus, quod decebat. Commodo imperium justum rogamus: progeniem tuam robora, fac securi sint liberi no-*

ſtri. Bonum imperium nulla vis lædit. Commodo Antonino tribuniciam poteſtatem rogamus, præſentiam tuam rogamus. Philoſophiæ tuæ, patientiæ tuæ, doctrinæ tuæ, nobilitati tuæ, innocentiæ tuæ. Vincis inimicos, hoſtes exſuperas, Dii te tuentur, & reliqua. Vixerunt igitur poſteri Avidii Caſſii ſecuri, & ad honores admiſſi ſunt. Sed eos Commodus Antoninus, poſt exceſſum Divi patris ſui, omnes vivos incendi juſſit, quaſi in factione deprehenſos. Hæc ſunt, quæ de Caſſio Avidio comperimus: cujus ipſius mores (ut ſupra diximus) varii ſemper fuerunt; ſed ad cenſuram crudelitatemque propenſiores. qui, ſi obtinuiſſet imperium, fuiſſet non modo clemens, ſed bonus, ſed utilis & optimus Imperator.

XIV. Nam exſtat epiſtola ejus, ad generum ſuum, jam Imperatoris, hujuſmodi: *Miſera reſpublica, quæ iſtos divitiarum cupidos & divites patitur, miſera. Marcus homo ſane optimus, qui dum clemens dici cupit, eos patitur vivere, quorum ipſe non probat vitam. Ubi Lucius Caſſius, cujus nos fruſtra tenet nomen? ubi Marcus ille Cato Cenſorius? ubi omnis diſciplina majorum? quæ olim quidem intercidit, nunc vero nec quæritur. Marcus Antoninus philoſophatur, & quærit de clementia, & de animis, & de honeſto, & juſto; nec ſentit pro republica. Vides multis opus eſſe gladiis, multis elogiis, ut in antiquum ſtatum publica forma reddatur. Ego vero iſtis præſidibus provinciarum. an ego proconſules, an ego præſides putem, qui ob hoc ſibi a Senatu & ab Antonino provincias datas credunt, ut luxurientur, ut divites fiant? Audiſti, præfectum prætorii noſtri Philoſophi ante triduum,*

quam fieret, mendicum & pauperem, sed subito divitem factum. Unde, quæso, nisi de visceribus reipublicæ provincialiumque fortunis? Sint sane divites, sint locupletes: ærarium publicum refercient, tantum Dii faveant bonis partibus. Reddant Cassiani reipublicæ principatum. Hæc epistola ejus indicat, quam severus, & quam tristis futurus fuerit Imperator.

ÆLII LAMPRIDII
COMMODUS ANTONINUS
AD
DIOCLETIANUM AUG.

I. De Commodi Antonini parentibus in vita Marci Antonini ſatis eſt diſputatum. Ipſe autem natus eſt apud Lanuvium cum fratre Antonino gemino, pridie Kalendas Septembres, patre patruoque Conſulibus; ubi & avus maternus dicitur natus. Fauſtina cum eſſet Commodo cum fratre prægnans, viſa eſt in ſomnis ſerpentes parere; ſed ex his unum ferociorem. Cum autem peperiſſet Commodum atque Antoninum, Antoninus quadrimus eſt elatus: quem parem aſtrorum curſu Commodo mathematici promittebant. Mortuo igitur fratre, Commodum Marcus & ſuis præceptis, & etiam magnorum atque optimorum virorum erudire conatus eſt. Habuit literatorem Græcum, Oneſicritum; Latinum, Capellam Antiſtium; orator ei Atejus Sanctus fuit. Sed tot diſciplinarum magiſtri ei nihil profuerunt. tantum valet aut ingenii vis, aut eorum, qui in

aula institutores habentur. nam a prima statim pueritia, turpis, improbus, crudelis, libidinosus, ore quoque pollutus & constupratus fuit: jam in his artifex, quæ stationis imperatoriæ non erant, ut calices fingeret, saltaret, cantaret, sibilaret, scurram denique & gladiatorem se perfectum ostenderet. Auspicium crudelitatis apud Centumcellas dedit anno ætatis duodecimo. nam cum tepidius forte lotus esset, balneatorem in fornacem conjici jussit. quando a pædagogo, cui hoc jussum fuerat, vervecina pellis in fornace consumta est, ut fidem pœnæ de foetore nidoris impleret. Appellatus est autem *Cæsar* puer cum fratre suo Severo. decimoquarto ætatis anno in collegium Sacerdotum adscitus est. cooptatus inter tres solos *Principes juventutis*, cum togam sumsit. adhuc in prætexta puerili congiarium dedit, atque ipse in basilica Trajani præsedit.

II. Indutus autem toga est Nonarum Juliarum die, quo in terris Romulus non apparuit, & eo tempore, quo Cassius a Marco descivit. Profectus est, commendatus militibus, cum patre in Syriam & Ægyptum, & cum eo Romam rediit. Post hæc, venia legis Annariæ impetrata, Consul est factus: & cum patre Imperator est appellatus quinto Kalendarum Decembrium die, Pollione & Apro Consulibus, & triumphavit cum patre; nam & hoc Patres decreverant. Profectus est cum patre & ad Germanicum bellum. Adhibitos custodes vitæ suæ honestiores ferre non potuit; pessimos quosque detinuit, & submotos, usque ad ægritudinem desidera-

vit: quibus per patris mollitiem restitutis, popinas & ganeas in Palatinis semper ædibus fecit, neque unquam pepercit vel pudori, vel sumtui. In domo aleam exercuit. Mulierculas formæ scitioris, ut prostibula mancipia lupanarium, ad ludibrium pudicitiæ contraxit. Imitatus est propolas circumforaneos. Equos curules sibi comparavit. Aurigæ habitu currus rexit: gladiatoribus convixit: aquam gessit, ut lenonum minister, ut probris natum magis, quam ei loco, eum crederes, ad quem fortuna provexit.

III. Patris ministeria seniora submovit, amicos senes abjecit. Filium Salvii Juliani, qui exercitibus præerat, ad impudicitiam frustra tentavit, atque exinde Juliano tetendit insidias. Honestissimos quosque, aut per contumeliam, aut per honorem indignissimum, abjecit. Appellatus est a mimis quasi obstupratus: eosdemque ita, ut non apparerent, subito deportavit. Bellum etiam, quod pater pæne confecerat, legibus hostium addictus, remisit, ac Romam reversus est. Romam ut rediit, subactore suo Antero post se in curru locato, ita triumphavit, ut eum sæpius cervice reflexa publice oscularetur. etiam in orchestra hoc idem fecit. Et cum potaret in lucem, heluareturque viribus Romani imperii, vespera etiam per tabernas ac lupanaria volitavit. Misit homines ad provincias regendas, vel criminum socios, vel a criminosis commendatos. In senatus odium ita venit, ut & ipse crudeliter in tanti ordinis perniciem sæviret, fieretque contemtui.

IV. Crudelis vita Commodi Quadratum & Lucillam compulit ad ejus interfectionem consilia inire, non sine præfecti prætorio Tarruteni Paterni consilio. Datum autem est negotium peragendæ necis Claudio Pompejano propinquo: qui ingressus ad Commodum districto gladio, cum faciendi potestatem habuisset, in hæc verba prorumpens, *Hunc tibi pugionem Senatus mittit*, detexit facinus fatuus, nec implevit, multis cum eo participantibus caussam. Post hæc interfecti sunt Pompejanus primo & Quadratus: dein Narbana, atque Norbanus, & Paralius, & mater ejus, & Lucilla in exsilium exacta. Cum præfecti prætorio vidissent, Commodum in tantum odium incidisse, obtentu Anteri, cujus potentiam populus Romanus ferre non poterat, urbane Anterum eductum a palatio sacrorum causa, & redeuntem in hortos suos, per frumentarios occiderunt. Id vero gravius, quam de se ipso, Commodo fuit. Paternum autem, & hujus cædis auctorem, & (quantum videbatur) paratæ necis Commodi conscium, & interventurum, ne conjuratio latius puniretur, instigante Tigidio, per laticlavi honorem a præfecturæ administratione submovit. post paucos dies insimulavit eum conjurationis, cum diceret, ob hoc promissam Juliani filio filiam Paterni, ut in Julianum transferretur imperium: quare & Paternum, & Julianum, & Vitruvium Secundum, Paterni familiarissimum, qui epistolas imperatorias curabat, interfecit. Domus præterea Quintiliorum omnis exstincta, quod Sextus Condiani filius, specie mortis, ad defectionem dicere-

tur evasisse. Interfecta & Vitrasia Faustina, & Velius Rufus, & Egnatius Capito, Consulares. In exsilium autem acti sunt Æmilius Junctus & Atilius Severus, Consules. & in multos alios varie sævitum.

V. Post hæc Commodus nunquam facile in publicum processit, neque quidquam sibi nuntiari passus, nisi quod Perennis ante tractasset. Perennis autem, Commodi persciens, invenit, quemadmodum ipse potens esset. nam persuasit Commodo, ut ipse deliciis vacaret, idem vero Perennis curis incumberet: quod Commodus lætanter accepit. Hac igitur lege vivens ipse cum trecentis concubinis, quas ex matronarum meretricumque delectu ad formæ speciem conciliaverat, trecentisque aliis puberibus exoletis, quos æque ex plebe ac nobilitate, nuptiisque, forma disceptatrice collegerat, in palatio per convivia & balneas bacchabatur. Inter hæc, habitu victimarii, victimas immolavit: in arena rudibus, inter cubicularios gladiatores pugnavit lucentibus aliquando mucronibus. Tunc tamen Perennis cuncta sibimet vindicavit: quos voluit, interemit; spoliavit plurimos; omnia jura subvertit; prædam omnem in sinum contulit. Ipse autem Commodus Lucillam sororem, cum eam compressisset, occidit: sororibus dein suis ceteris, ut dicitur, constupratis, consobrina patris complexibus suis conjuncta, uni etiam ex concubinis matris nomen imposuit & uxoris. quam deprehensam in adulterio exegit, exactam relegavit, & postea occidit. Ipsas concubinas suas sub oculis suis stuprari jubebat. Nec irruentium in se

juvenum carebat infamia, omni parte corporis, atque ore in sexum utrumque pollutus. Occisus est eo tempore etiam Claudius, quasi a latronibus: cujus filius cum pugione quondam ad Commodum ingressus est: multique alii Senatores sine judicio interemti, feminæ quoque divites. Et nonnulli per provincias, a Perenni ob divitias insimulati, spoliati sunt, vel etiam interemti. his autem, quibus deerat ficti criminis appositio, objiciebatur, quod scribere voluissent Commodum heredem.

VI. Eo tempore in Sarmatia res bene gestas per alios duces, in filium suum Perennis referebat. Hic tamen Perennis, qui tantum potuit, subito, quod bello Britannico militibus Equestris loci viros præfecerat, amotis Senatoribus, prodita re per legatos, exercitus hostis appellatus, lacerandusque militibus est deditus. in cujus potentiæ locum Cleandrum ex cubiculariis subrogavit. Multa sane post interfectum Perennem ejusque filium, quasi a se non gesta, rescidit, velut in integrum restituens. Et hanc quidem pœnitentiam scelerum ultra triginta dies tenere non potuit, graviora per Cleandrum faciens, quam fecerat per supra dictum Perennem. Et in potentia quidem Cleander Perenni successerat, in præfectura vero Niger: qui sex tantum horis præfectus Prætorii fuisse perhibetur. mutabantur enim præfecti prætorii per horas ac dies, Commodo pejora omnia, quam fecerat ante, faciente. Fuit item Marcius Quartus præfectus prætorio diebus quinque. Horum successores ad arbitrium Cleandri aut retenti sunt, aut occisi. ad cu-

jus nutum etiam libertini in Senatum atque in patricios lecti sunt: tuncque primum vigintiquinque Consules in unum annum: venditæque omnes provinciæ. Omnia Cleander pecunia venditabat. revocatos de exsilio dignitatibus ornabat; res judicatas rescindebat. qui tantum per stultitiam Commodi potuit, ut Byrrum, sororis Commodi virum, reprehendentem, nuntiantemque Commodo, quæ fiebant, in suspicionem regni affectati traheret, & occideret; multis aliis, qui Byrrum defendebant, pariter interemtis. Præfectus etiam Ebutianus inter hos est interemtus: in cujus locum ipse Cleander cum aliis duobus, quos ipse delegerat, præfectus est factus. Tuncque primum tres præfecti prætorio fuere: inter quos libertinus, qui a pugione appellatus est.

VII. Sed & Cleandro dignus tandem vitæ finis impositus. nam cum insidiis illius Arrius Antoninus, fictis criminibus in Attali gratiam, quem in proconsulatu Asiæ damnaverat, esset occisus, nec eam tum invidiam, populo sæviente, Commodus ferre potuisset, plebi ad pœnam donatus est: cum etiam Apolaustus aliique liberti aulici pariter interemti sunt. Cleander inter cetera etiam concubinas ejus constupravit: de quibus filios suscepit, qui post ejus interitum cum matribus interemti sunt. In cujus locum Julianus & Regillus subrogati sunt: quos & ipsos postea pœnis affecit. His occisis, interemit Servilium & Dulium Silanos, cum suis: mox Anicium Lupum, & Petronios Mamertinum & Suram, filiumque Mamertini Anto-

ninum, ex sorore sua genitum. Et post eos sex simul ex Consularibus, Allium Fuscum, Cœlium Felicem, Lucejum Torquatum, Lartium Euripianum, Valerium Bassianum, Pactulejum Magnum cum suis: atque in Asia Sulpitium Crassum proconsulem & Julium Proculum cum suis, Claudiumque Lucanum, consularem, & consobrinam patris sui Faustinam Anniam in Achaja, & alios infinitos. Destinaverat & alios quatuordecim occidere, cum sumtus ejus vires Romani imperii sustinere non possent.

VIII. Inter hæc Commodus, senatu semet ridente, cum adulterum matris Consulem designasset, appellatus est *Pius*; cum occidisset Perennem, appellatus est *Felix*. Inter plurimas cædes multorum civium, quasi quidam novus Sulla, idem Commodus ille Pius, ille Felix, finxisse etiam quandam contra se conjurationem dicitur, ut multos occideret. Nec alia ulla fuit defectio præter Alexandri, qui postea se & suos interemit, & sororis Lucillæ. Appellatus est Commodus etiam *Britannicus* ab adulatoribus, cum Britanni etiam imperatorem contra eum deligere voluerint. Appellatus est etiam *Romanus Hercules*, quod feras Lanuvii in amphitheatro occidisset. erat enim hæc illi consuetudo, ut domi bestias interficeret. Fuit præterea ea dementia, ut urbem Romam, *coloniam Commodianam* vocari voluerit: qui furor dicitur ei inter delinimenta Marciæ injectus. Voluit etiam in circo quadrigas agitare. Dalmaticatus in publico processit, atque ita signum quadrigis emittendis dedit. Et eo

quidem tempore, quo ad ſenatum retulit de Commodiana facienda Roma, non ſolum Senatus hoc libenter accepit per irriſionem (quantum intelligitur,) ſed etiam ſe ipſum *Commodianum* vocavit, Commodum *Herculem* & *Deum* appellans.

IX. Simulavit, ſe & in Africam iturum, ut ſumtum itinerarium exigeret: & exegit, eumque in convivia & aleam convertit. Motilenum, præfectum prætorio, per ficus veneno interemit. Accepit ſtatuas in Herculis habitu; eique immolatum eſt ut Deo. Multos præterea paraverat interimere: quod per parvulum quendam proditum eſt, qui tabulam e cubiculo ejecit, in qua occidendorum erant nomina ſcripta. Sacra Iſidis coluit, ut & caput raderet, & Anubin portaret. Bellonæ ſervientes vere exſecare brachium præcepit, ſtudio crudelitatis. Iſiacos vere pineis uſque ad perniciem pectus tundere cogebat. Cum Anubin portaret, capita Iſiacorum graviter obtundebat ore ſimulacri. Clava non ſolum leones in veſte muliebri & pelle leonina, ſed etiam multos homines afflixit. Debiles pedibus, & eos, qui ambulare non poſſent, in gigantum modum formavit, ita ut a genibus de pannis & linteis quaſi dracones dirigerentur; eoſdemque ſagittis confecit. Sacra Mithriaca homicidio vero polluit, cum illic aliquid ad ſpeciem timoris vel dici vel fingi ſoleat.

X. Etiam puer & guloſus & impudicus fuit. Adoleſcens omne genus infamavit hominum, quod erat ſecum, & ab omnibus eſt infamatus. irridentes ſe feris objiciebat. eum etiam, qui Tranquilli librum,

vitam Caligulæ continentem, legerat, feris objici jussit, quia eundem diem natalis habuerat, quem & Caligula. Si quis sane se mori velle prædixisset, hunc invitum præcipitari jubebat. In jocis quoque perniciosus. nam eum, quem vidisset albescentes inter nigros capillos quasi vermiculos habere, sturno apposito, qui se vermes sectari crederet, capite suppuratum reddebat. Obtunsi oneris pinguem hominem medio ventre dissecuit, ut ejus intestina subito funderentur. *Monopedios* & *Luscinios*, eos, quibus aut singulos tulisset oculos, aut singulos pedes fregisset, appellabat. Multos præterea passim exstinxit: alios, quia barbarico habitu occurrerant; alios, quia nobiles & speciosi erant. Habuit in deliciis homines appellatos nominibus verendorum utriusque sexus; quos libentius suis oculis applicabat. Habuit & hominem pene prominente ultra modum animalium, quem *Onon* appellabat, sibi carissimum: quem & ditavit, & sacerdotio Herculis rustici præposuit.

XI. Dicitur sæpe pretiosissimis cibis humana stercora miscuisse, nec abstinuisse gustu; aliis, ut putabat, irrisis. Duos gibbos retortos in lance argentea sibi sinapi perfusos exhibuit, eosdemque statim promovit ac ditavit. Præfectum prætorio suum Julianum, togatum, præsente officio suo, in piscinam detrusit. quem saltare etiam nudum ante concubinas suas jussit, quatientem cymbala, deformato vultu. Genera leguminum coctorum ad convivium propter luxuriæ continuationem, raro vocavit. Lavabat per diem septies atque octies, & in

ipsis balneis edebat. Deorum templa polluit stupris & humano sanguine. Imitatus est & medicum, ut sanguinem hominibus emitteret scalpris feralibus. Menses quoque in honorem ejus pro Augusto *Commodum*, pro Septembri *Herculem*, pro Octobri *Invictum*, pro Novembri *Exsuperatorium*, pro Decembri *Amazonium*, ex signo ipsius adulatores vocabant. *Amazonius* autem vocatus est ex amore concubinæ suæ Marciæ, quam pictam in Amazone diligebat: propter quam & ipse Amazonico habitu in arenam Romanam procedere voluit. Gladiatorum etiam certamen subiit, & nomina gladiatorum recepit eo gaudio, quasi acciperet triumphalia. Ludum semper ingressus est: &, quoties ingrederetur, publicis monumentis indi jussit. Pugnasse autem dicitur septingenties tricies quinquies. Nominatus inter Cæsares quarto Iduum Octobrium, (quas Herculeas postea nominavit) Prudente & Pollione Consulibus. appellatus *Germanicus*, Idibus Herculeis, Maximo & Orphito Consulibus.

XII. Assumtus est in omnia collegia sacerdotalia sacerdos, decimotertio Kalendas Invictas, Pisone & Juliano Consulibus. profectus in Germaniam decimoquarto Kalendas Ælias, ut postea nominavit, iisdem Consulibus. togam virilem accepit, cum patre appellatus Imperator, quinto Kalendas Exsuperatorias, Pollione iterum & Apro Consulibus. triumphavit decimo Kalendas Amazonias, iisdem Consulibus. iterum profectus tertio Nonas Commodias, Orphito & Rufo Consulibus. datus in perpetuum ab exercitu & senatu in domo Palatina Com-

modiana conservandus, undecimo Kalendas Romanas, Præsente iterum Consule. tertio meditans de profectione, a Senatu & populo suo retentus est. vota pro eo facta sunt Nonis Piis, Fusciano iterum Consule. Inter hæc refertur in literas, pugnasse illum sub patre trecenties sexagies quinquies. Item postea tantum palmarum gladiatoriarum confecisse, vel victis retiariis, vel occisis, ut mille contingeret. Ferarum autem diversarum manu sua occidit multa millia, ita ut elephantos occideret. Et hæc fecit sæpe, spectante populo Romano.

XIII. Fuit autem validus ad hæc, alias debilis & infirmus; vitio etiam inter inguina prominenti, ita ut ejus tumorem per sericas vestes populus Romanus agnosceret. Versus in eum multi scripti sunt, de quibus etiam in opere suo Marius Maximus gloriatur. Virium ad conficiendas feras tantarum fuit, ut elephantum conto transfigeret, & orygis cornu hasta transmiserit, & singulis ictibus multa millia ferarum ingentium conficeret. Impudentiæ tantæ fuit, ut cum muliebri veste in amphitheatro vel theatro sedens, publice sæpissime biberit. Victi sunt sub eo tamen, cum ille sic viveret, per legatos, Mauri; victi Daci; Pannoniæ quoque compositæ; in Britannia, in Germania & in Dacia imperium ejus recusantibus provincialibus. quæ omnia ista per duces sedata sunt. Ipse Commodus in subscribendo tardus & negligens, ita ut libellis una forma multis subscriberet: in epistolis autem plurimis *Vale* tantum scriberet. agebanturque omnia per alios, qui etiam condemnationes in sinum vertisse dicuntur.

XIV. Per hanc autem negligentiam, cum & annonam vastarent ii, qui tunc rempublicam gerebant, etiam inopia ingens Romæ exorta est, cum fruges non deessent: & eos quidem, qui omnia vastabant, postea Commodus occidit atque proscripsit. Ipse vero seculum aureum, Commodianum nomine assimulans, vilitatem proposuit; ex qua majorem penuriam fecit. Multi sub eo & alienam pœnam, & suam salutem pecunia redemerunt. Vendidit etiam suppliciorum diversitates, & sepulturas, & imminutiones malorum, & alios pro aliis occidit. Vendidit etiam provincias & administrationes; cum hi, per quos venderet, partem acciperent, partem vero Commodus. Vendidit nonnullis & inimicorum suorum cædes. Vendiderunt sub eo etiam eventus litium liberti. Præfectos Paternum & Perennem non diu tulit; ita tamen, ut etiam de his præfectis, quos ipse fecerat, triennium nullus impleret: quorum plurimos interfecit vel veneno, vel gladio. Et præfectos Urbi eadem facilitate mutavit.

XV. Cubicularios suos libenter occidit, cum omnia ex nutu eorum semper fecisset. Electus cubicularius, cum videret, eum tam facile cubicularios occidere, prævenit eum, & factioni mortis ejus interfuit. Spectator gladiatoria sumsit arma, panno purpureo nudos humeros advelans. Habuit præterea morem, ut omnia, quæ turpiter, quæ impure, quæ crudeliter, quæ gladiatorie, quæ lenonice faceret, actis Urbis indi juberet, ut Marii Maximi scripta testantur. *Commodianum* etiam po-

pulum Romanum dixit: quo ſæpiſſime præſente gladiator pugnavit. Sane, cum illi ſæpe pugnanti, ut Deo, populus faviſſet, irriſum ſe credens, populum Romanum a militibus claſſiariis, qui vela ducebant, in amphitheatro interimi præceperat. Urbem incendi juſſerat, utpote coloniam ſuam. quod factum eſſet, niſi Lætus Præfectus prætorio Commodum deterruiſſet. Appellatus eſt ſane, inter cetera triumphalia nomina etiam ſexcenties vicies Palus primus ſecutorum.

XVI. Prodigia ejus imperio & publice & privatim hæc facta ſunt. Crinita ſtella apparuit: veſtigia Deorum in foro viſa ſunt exeuntia: & ante bellum deſertorum, cœlum arſit: & repentina caligo ac tenebra in Circo Kalendis Januariis oborta: & ante lucem fuerant etiam incendiariæ aves, ac diræ. De Palatio ipſe ad Cælium montem in Vectilianas ædes migravit, negans, ſe in Palatio poſſe dormire. Janus geminus ſua ſponte apertus eſt, & Anubis ſimulacrum marmoreum moveri viſum eſt. Herculis ſignum æneum ſudavit in Minucia per plures dies. bubo etiam ſupra cubiculum ejus deprehenſa eſt, tam Romæ, quam Lanuvii. Ipſe autem prodigium non leve ſibi fecit. nam cum in gladiatoris occiſi vulnus manum miſiſſet, ad caput ſibi deterſit: & contra conſuetudinem penulatos juſſit ſpectatores, non togatos, ad munus convenire, quod funebribus ſolebat; ipſe in pullis veſtimentis præſidens. Galea ejus bis per portam Libitinenſem elata eſt. Congiarium dedit populo, ſingulis denarios ſeptingenos vicenos quinos. Circa alios omnes par-

cissimus fuit, quod luxuriæ sumtibus ærarium minuerat. Circenses multos addidit ex libidine potius, quam religione, & ut dominos factionum ditaret.

XVII. His incitati, licet nimis sero, Quintus Æmilius Lætus præfectus, & Marcia, concubina ejus, inierunt conjurationem ad occidendum eum. Primum ei venenum dederunt: quod cum minus operaretur, per athletam, cum quo exerceri solebat, eum strangulaverunt. Fuit autem forma corporis justa, vultu insubido, ut ebriosi solent, & sermone incondito, capillo semper fucato, & auri ramentis illuminato, adurens comam & barbam timore tonsoris. Corpus ejus ut unco traheretur, atque in Tiberim mitteretur, Senatus & populus postulavit: sed postea jussu Pertinacis in monumentum Hadriani translatum est. Opera ejus, præter lavacrum, quod Cleander nomine ipsius fecerat, nulla exstant. sed nomen ejus, alienis operibus incisum, Senatus erasit. nec patris autem sui opera perfecit. Classem Africanam instituit, quæ subsidio esset, si forte Alexandrina frumenta cessassent. Ridicule etiam Carthaginem, *Alexandrinam Commodianam togatam* appellavit: cum classem quoque Africanam, *Commodianam Herculeam* appellasset. Ornamenta sane quædam colosso addidit: quæ postea cuncta sublata sunt. Colossi autem caput demsit, quod Neronis esset, ac suum imposuit: & titulum more solito subscripsit, ita ut illum gladiatorium effeminatum non prætermitteret. Hunc tamen Severus Imperator gravis, & vir nominis sui, odio, (ut videtur) Senatus, inter Deos retulit,

flamine addito, quem ipſe vivus ſibi paraverat, Herculaneo Commodiano. Sorores tres ſuperſtites reliquit. Ut natalis ejus celebraretur, Severus inſtituit.

XVIII. Acclamationes Senatus poſt mortem Commodi graves fuerunt. Ut autem ſciretur, quod judicium Senatus de Commodo fuerit, ipſas acclamationes de Mario Maximo indidi, & ſententiam Senatuſconſulti: *Hoſti patriæ honores detrahantur: parricidæ honores detrahantur: parricida trahatur. hoſtis patriæ, parricida, gladiator, in ſpoliario lanietur. hoſtis Deorum, carnifex Senatus, hoſtis Deorum, parricida Senatus. hoſtis Deorum, hoſtis Senatus. gladiatorem in ſpoliario. qui Senatum occidit, in ſpoliario ponatur: qui Senatum occidit, unco trahatur: qui innocentes occidit, unco trahatur: hoſtis, parricida, vere ſevere. qui ſanguini ſuo non pepercit, unco trahatur. qui te occiſurus fuit, unco trahatur. Nobiſcum timuiſti, nobiſcum periclitatus es. Ut ſalvi ſimus, Juppiter optime maxime, ſerva nobis Pertinacem. Fidei prætorianorum feliciter: prætoriis cohortibus feliciter: exercitibus Romanis feliciter: pietati Senatus feliciter. Parricida trahatur. Rogamus, Auguſte, parricida trahatur. Hoc rogamus, parricida trahatur. Exaudi Cæſar. Delatores ad leonem, exaudi Cæſar. Delatores ad leonem, exaudi Cæſar. Speratum ad leonem. Victoriæ populi Romani feliciter: fidei militum feliciter: fidei prætorianorum feliciter: cohortibus prætoriis feliciter. Hoſtis ſtatuas undique, parricidæ ſtatuas undique, gladiatoris ſtatuas undique, gladiatoris & parricidæ ſtatuæ detrahantur. necator civium trahatur: parricida*

civium trahatur. gladiatoris statuæ detrahantur. Te salvo, salvi & securi sumus, vere, vere: modo vere, modo digne, modo vere, modo libere. Nunc securi sumus: delatoribus metum. Ut securi simus, delatoribus metum: salvi simus, delatores de Senatu. delatoribus fustem, te salvo. delatores ad leonem, te imperante. delatoribus fustem.

XIX. *Parricidæ gladiatoris memoria aboleatur, parricidæ gladiatoris statuæ detrahantur. Impuri gladiatoris memoria aboleatur: gladiatorem in spoliario. Exaudi Cæsar. carnifex unco trahatur. carnifex Senatus more majorum unco trahatur. Sævior Domitiano, impurior Nerone, sicut fecit, sic patiatur. Memoriæ innocentium serventur. honores iunocentium restituas, rogamus. Parricidæ cadaver unco trahatur: gladiatoris cadaver unco trahatur: gladiatoris cadaver in spoliario ponatur. Perroga, perroga: omnes censemus unco trahendum. Qui omnes occidit, unco trahatur. qui omnem ætatem occidit, unco trahatur. qui utrumque sexum occidit, unco trahatur. qui sanguini suo non pepercit, unco trahatur. qui templa spoliavit, unco trahatur. qui testamenta delevit, unco trahatur. qui vivos spoliavit, unco trahatur. Servis servivimus. Qui pretia vitæ excepit, unco trahatur. qui pretia vitæ exegit, & fidem non servavit, unco trahatur. qui Senatum vendidit, unco trahatur. qui filiis abstulit hereditatem, unco trahatur. Indices de Senatu, delatores de Senatu, servorum subornatores de Senatu. & tu nobiscum timuisti: omnia scis; bonos & malos nosti: omnia scis; omnia emenda: pro te timuimus. O nos felices, te viro imperante! De parricida refer, refer, perroga: præsen-*

tiam tuam rogamus. Innocentes sepulti non sunt. Parricidæ cadaver trahatur. Parricida sepultos eruit: parricidæ cadaver trahatur.

XX. Et cum jussu Pertinacis Livius Laurensis, procurator patrimonii, Fabio Chiloni consuli designato dedisset, per noctem Commodi cadaver sepultum est. Senatus acclamavit: *Quo auctore sepelierunt? Parricida sepultus eruatur, trahatur.* Cingius Severus dixit: *Injuste sepultus est. Quia Pontifex dico, hoc collegium Pontificum dicit. Quoniam læta percensui, nunc convertar ad necessaria, censeoque, quod is, qui non nisi ad perniciem civium, & ad dedecus suum vixit, ob honorem suum decerni coegit, abolendas statuas: quæ undique sunt abolendæ, nomenque ex omnibus privatis publicisque monumentis eradendum: mensesque his nominibus nuncupandos, quibus nuncupabantur, cum primum illud malum in rempublicam incubuit.*

JULII CAPITOLINI

PERTINAX IMPERATOR.

I. PUBLIO Helvio Pertinaci pater libertinus Helvius Successus fuit: qui filio nomen ex continuatione lignariæ negotiationis, quod *pertinaciter* eam rem gereret, imposuisse fertur. Natus est Pertinax in Apennino in villa Martis. Equus pullus ea hora, qua natus est, in tegulas ascendit, atque ibi breviter commoratus, decidens exspiravit. Hac re pater motus ad Chaldæum venit. qui cum illi futura ingentia prædixisset, *stipem se perdidisse* dixit. Puer literis elementariis & calculo imbutus, datus etiam Græco grammatico, atque inde Sulpicio Apollinari; post quem idem Pertinax grammaticen professus est. Sed cum in ea minus quæstus proficeret, per Lollianum Avitum, Consularem virum, patris patronum, ducendi ordinis dignitatem petiit. Dein præfectus cohortis in Syria profectus, Tito Aurelio imperatore, a præside Syriæ, quod sine

diplomatibus cursum usurpaverat, pedibus ab Antiochia ad legationem suam iter facere coactus est.

II. Bello Parthico industria sua promeritus, in Britanniam translatus est, ac retentus. Post in Moesia rexit alam: deinde alimentis dividendis in via Æmilia procuravit. Inde classem Germanicam rexit. Mater eum usque in Germaniam prosecuta est, ibique obiit: cujus etiam sepulcrum stare nunc dicitur. Inde ad ducenum sestertium stipendium translatus in Daciam, suspectusque Marco quorundam relatu, a partibus remotus est: & postea per Claudium Pompejanum, generum Marci, quasi adjutor ei futurus, vexillis regendis adscitus est. in quo munere approbatus, lectus est in Senatum. Postea iterum re bene gesta, prodita est factio, quæ illi concinnata fuerat: Marcusque Imperator, ut compensaret injuriam, prætorium eum fecit, & primæ legioni regendæ imposuit: statimque Rhætias & Noricum ab hostibus vindicavit. ex quo eminente industria, studio Marci Imperatoris Consul est designatus. Exstat oratio apud Marium Maximum, laudes ejus continens, & omnia, vel quæ fecit, vel quæ perpessus est. & præter illam orationem, quam longum fuerit connectere, sæpissime Pertinax a Marco & in concione militari, & in Senatu laudatus est: doluitque palam Marcus, quod, cum Senator esset, præfectus prætorii fieri a se non posset. Cassiano motu composito, e Syria ad Danubii tutelam profectus est; atque inde Moesiæ utriusque, mox Daciæ regimen accepit. Bene gestis his provinciis, Syriam meruit.

III. Integre se usque ad Syriæ regimen Pertinax tenuit: post excessum vero Marci, pecuniæ studuit: quare etiam dictis popularibus est lacessitus. Curiam Romanam post quatuor provincias consulares, quia consulatum absens gesserat, jam dives ingressus est; cum eam Senator antea non vidisset. Jussus est præterea statim a Perenne in Liguriam secedere in villam paternam: nam pater ejus tabernam coctiliciam in Liguria exercuerat. sed posteaquam in Liguriam venit, multis agris coemtis, tabernam paternam, manente forma priore, infinitis ædificiis circumdedit: fuitque illic per triennium, & mercatus est per suos servos. Occiso sane Perenni, Commodus Pertinaci satisfecit, eumque petiit per literas, ut ad Britanniam proficisceretur. profectusque, milites ab omni seditione deterruit: cum illi quemcunque imperatorem vellent habere, & ipsum specialiter Pertinacem. Tunc Pertinax malevolentiæ notam subiit, quod dictus est insimulasse apud Commodum affectati imperii Antistium Burrum, & Arrium Antoninum. Et seditiones quidem contra ipse compescuit in Britannia: verum ingens periculum adiit, seditione legionis pæne occisus, certe inter occisos relictus. quam quidem rem idem Pertinax acerrime vindicavit. Denique postea veniam legationis petiit, dicens, sibi ob defensam disciplinam infestas esse legiones.

IV. Accepto successore, alimentorum ei cura mandata est: deinde Proconsul Africæ factus est. In quo proconsulatu multas seditiones perpessus dicitur, vaticinationibus earum, quæ de templo Cœ-

lestis emergunt. Post hoc præfectus Urbi factus: in qua præfectura post Fuscianum, hominem severum, Pertinax mitissimus & humanissimus fuit: & ipsi Commodo plurimum placuit, quia ille esset * iterum, cum Pertinax factus est. Tunc Pertinax interficiendi Commodi conscientiam delatam sibi ab aliis non fugit. Commodo autem interemto, Lætus præfectus prætorii, & Electus cubicularius, ad eum venerunt, ut eum confirmarent; atque in castra duxerunt. Illic Pertinax milites allocutus est: donativum promisit: ingeri sibi imperium a Læto & Electo dixit. Fictum est autem, quod morbo esset Commodus exstinctus, quia & milites, ne tentarentur, pertimescebant. Denique a paucis primum est Pertinax Imperator appellatus. Factus est autem sexagenario major Imperator, pridie Kalendas Januarias. De castris nocte cum ad Senatum venisset, & cellam curiæ jussisset aperiri, neque inveniretur æditiuus; in templo Concordiæ resedit. Et cum ad eum Claudius Pompejanus, gener Marci, venisset, casumque Commodi lacrimasset, eum hortatus est Pertinax, ut imperium sumeret: sed ille recusavit, quia jam Imperatorem Pertinacem videbat. Statim ergo omnis magistratus cum Consule ad curiam venerunt, ingressumque Pertinacem, nocte Imperatorem appellaverunt.

V. Ipse autem Pertinax post laudes suas, a Consulibus dictas, & post vituperationem Commodi, acclamationibus Senatus ostensam, egit gratias Senatui, & præcipue Læto, Præfecto prætorii, quo auctore & Commodus interemtus, & ipse Impera-

tor est factus. Sed cum Læto gratias egisset Pertinax, Falco Consul dixit: *Qualis Imperator es futurus, hinc intelligimus, quod Lætum & Marciam, ministros scelerum Commodi, post te videmus.* cui Pertinax respondit: *Juvenis es Consul, nec parendi scis necessitatem. Paruerunt inviti Commodo: sed ubi habuerunt facultatem, quid semper voluerint, ostenderunt.* Eadem die, qua Augustus est appellatus, & Flavia Titiana, uxor ejus, Augusta est appellata, his horis, quibus ille in Capitolium vota solvebat. primus sane omnium ea die, qua Augustus est appellatus, etiam Patris patriæ nomen recepit: nec non simul etiam imperium proconsulare, nec non jus quartæ relationis: quod ominis loco fuit Pertinaci. Ad palatium ergo Pertinax profectus, (quod tunc vacuum erat, quia Commodus in Vectilianis occisus est) petenti signum prima die tribuno dedit, *Militemus*, exprobrans utique segnitiem temporum superiorum: quod quidem etiam ante in omnibus ducatibus dederat.

VI. Exprobrationem autem istam milites non tulerunt, statimque de Imperatore mutando cogitarunt. Ea die etiam ad convivium magistratus & proceres Senatus rogavit: quam consuetudinem Commodus prætermiserat. Sane, cum postero Kalendarum die statuæ Commodi dejicerentur, gemuerunt milites; simul, quia iterum signum idem dederat Imperator. Timebatur autem militia sub sene Imperatore. Denique tertium Nonarum diem votis ipsis milites Triarium Maternum Lascivium, senatorem nobilem, ducere in castra voluerunt, ut eum re-

bus Romanis imponerent. ſed ille nudus fugit, atque ad Pertinacem in Palatium venit, & poſt ex Urbe diſceſſit. Timore ſane Pertinax coactus, omnia, quæ Commodus militibus & veteranis dederat, confirmavit. Suſcipere ſe etiam imperium a Senatu dixit, quod jam ſponte inierat. Quæſtionem majeſtatis penitus tulit, cum jurejurando. Revocavit etiam eos, qui deportati fuerant crimine majeſtatis; eorum memoria reſtituta, qui occiſi fuerant. Filium ejus Senatus Cæſarem appellavit. Sed Pertinax nec uxoris Auguſtæ appellationem recepit, & de filio dixit, *Cum meruerit.* Et cum Commodus allectionibus innumeris prætorios miſcuiſſet, ſenatuſconſultum Pertinax fecit, juſſitque *eos, qui Præturas non geſſiſſent, ſed allectione accepiſſent, poſt eos eſſe, qui vere Prætores fuiſſent.* Sed hinc quoque grande odium ſibi multorum commovit.

VII. Cenſus retractari juſſit. delatores vinctos graviter puniri juſſit: & tamen mollius, quam priores Imperatores; unicuique dignitati, ſi delationis crimen incurreret, pœnam ſtatuens. legem ſane tulit, ut teſtamenta priora non prius eſſent irrita, quam alia perfecta eſſent; neve ob hoc fiſcus aliquando ſuccederet. Ipſeque profeſſus eſt, nullius ſe aditurum hereditatem, quæ aut adulatione alicujus delata eſſet, aut lite perplexa, ut legitimi heredes, & neceſſarii privarentur: addiditque ſenatuſconſulto hæc verba, *Sanctius eſt, Patres Conſcripti, inopem rempublicam obtinere, quam ad divitiarum cumulum per diſcrimina atque dedecoris veſtigia pervenire.* Donativa & congiaria, quæ Commodus promiſe-

rat, ſolvit. Annonæ conſultiſſime providit. Et cum tantam penuriam ærarii haberet, ut præter decies ſeſtertium non ſe inveniſſe fateretur, coactus eſt ea exigere, quæ Commodus indixerat; contra, quam profeſſus fuerat. Denique aggreſſus eum Lollianus Gentianus Conſularis, quod contra promiſſum faceret, neceſſitatis rationem accepit. Auctionem rerum Commodi habuit, ita ut & pueros & concubinas vendi juberet; exceptis iis, qui per vim Palatio videbantur inſerti. & de his, quos vendi juſſit, multi poſtea reducti ad miniſterium, oblectaverunt ſenem: qui per alios Principes uſque ad ſenatoriam dignitatem pervenerunt. Scurras, turpiſſimorum nominum dedecora perferentes, proſcripſit ac vendidit. cujus nundinationis pecuniam, quæ ingens fuit, militibus donativo dedit.

VIII. A libertis etiam ea exegit, quibus Commodo vendente ditati fuerant. Auctio ſane rerum Commodi in his inſignior fuit: veſtis ſubtegmine ſerico aureis filiis inſignior, per tunicas pænulaſque lacernas & chirodotas Dalmatarum & cirratas militares, purpureaſque chlamydes Græcanicas atque caſtrenſes, & cuculli Bardaici, & toga armaque gladiatoria gemmis auroque compoſita, & machæras Herculaneas, & torques gladiatorias, vaſaque eluto auro, ebore, argento, citroque compoſita, atque etiam phallovitroboli ex materie eadem, & vaſa Samnitica, calfactandæ reſinæ ac pici divellendis hominibus ac lævigandis: nec non vehicula arte fabricæ nova, perplexis diverſiſque rotarum orbibus & exquiſitis ſedilibus, nunc ad ſo-

lem declinandum, nunc ad ſpiritus opportunitatem per vertiginem: & alia iter metientia, horaſque monſtrantia; & cetera vitiis ejus convenientia. Reddidit præterea dominis eos, qui ſe ex privatis domibus in aulam contulerant. Convivium imperatorium ex immenſo ad certum revocavit modum. ſumtus etiam omnes Commodi reddidit. Exemplo autem Imperatoris, cum ille parcius ſe ageret, ex omnium continentia vilitas nata eſt. nam imperatorium ſumtum, pulſis non neceſſariis, ad ſoliti dimidium detraxit.

IX. Præmia militantibus poſuit. Æs alienum, quod primo imperii tempore contraxerat, ſolvit: ærarium in ſuum ſtatum reſtituit. Ad opera publica certum ſumtum conſtituit. Reformandis ſuis pecuniam contulit: ſtipendia plurimis retro debita exſolvit. Obeundis poſtremo cunctis muneribus fiſcum parem fecit. Alimentaria etiam compendia, quæ novem annorum ex inſtituto Trajani debebantur, obdurata verecundia ſuſtulit. Avaritiæ ſuſpicione privatus non caruit, cum apud vada Sabatia oppreſſis fœnore poſſeſſoribus, latius ſuos teneret fines. Denique ex verſu Luciliano *agrarius mergus* eſt appellatus. Multi autem eum etiam in provinciis, quas Conſularis geſſit, ſordide ſe egiſſe in literas retulere. nam vacationes & legationes militares dicitur vendidiſſe. Denique cum parentum minimum eſſet patrimonium, & nulla hereditas obveniſſet, ſubito dives eſt factus. Omnibus ſane poſſeſſiones ſuas reddidit, quibus Commodus ademerat; ſed non ſine pretio. Senatui legitimo

ſemper interfuit, ac ſemper aliquid retulit. Civilem ſe ſalutantibus & interpellantibus ſemper exhibuit. Eos, qui calumniis appetiti per ſervos fuerant, damnatis ſervis delatoribus, liberavit; in crucem ſublatis talibus ſervis: aliquos etiam mortuos vindicavit.

X. Inſidias paravit ei Falco, volens imperare: de quo conqueſtus eſt in Senatu. quod quidem Senatus credidit. Dum ſibi quidam ſervus, quaſi Fabiæ eſſet filius, ex Cejonii Commodi familia, Palatinam domum ridicule vindicaſſet; cognitus, juſſus eſt flagellis cæſus domino reſtitui. In cujus vindicta hi, qui oderant Pertinacem, occaſionem ſeditionis inveniſſe dicuntur. Falconi tamen pepercit, & a Senatu impunitatem ejus petiit. Denique Falco in rebus ſuis ſecurus vixit, & herede filio periit: quamvis multi Falconem neſciſſe dixerint, imperium ſibi parari. alii etiam a ſervis, qui rationes interverterant, falſis teſtimoniis appetitum eum eſſe dixerunt. Sed Pertinaci factio præparata eſt per Lætum Præfectum prætorii, & eos, quos Pertinacis ſanctimonia offenderat. Lætum enim pœnituerat, quod Imperatorem fecerat Pertinacem, idcirco, quia eum velut ſtultum intimatorem nonnullarum rerum reprehendebat. Grave præterea militibus viſum, quod in cauſa Falconis multos milites ad unius ſervi teſtimonium occidi præceperat.

XI. Trecenti igitur de caſtris armati ad imperatorias ædes cuneo facto milites venere. Eadem tamen die immolante Pertinace, negatur in hoſtia cor repertum: & cum id vellet procurare, caput

extorum non deprehendit. Et tunc quidem omnes milites in castris manebant. Qui cum de castris ad obsequium Principis convenissent, & Pertinax eo die processionem, quam ad Athenæum paraverat, ut audiret poetam, ob sacrificii præsagium distulisset; hi, qui ad obsequium venerant, redire in castra cœperunt. Sed subito globus ille in Palatium pervenit: neque aut arceri potuit, aut Imperatori nuntiari. Enimvero tantum odium in Pertinacem omnium aulicorum fuit, ut ad facinus milites hortarentur. Supervenerunt autem Pertinaci, cum ille aulicum famulitium ordinaret; ingressique porticus Palatii usque ad locum, qui appellatur *Sicilia*, & *Jovis cœnatio*. Hoc cognito, Pertinax Lætum, Præfectum prætorii, ad eos misit. Sed ille declinatis militibus per porticus egressus, adoperto capite, domum se contulit. Verum cum ad interiora prorumperent, Pertinax ad eos processit, eosque longa & gravi oratione placavit. Sed cum Tausius quidam, unus e Tungris, in iram & timorem milites loquendo adduxisset, hastam in pectus Pertinacis objecit. Tunc ille precatus Jovem Ultorem, toga caput operuit, atque a ceteris confossus est. & Electus quidem, confossis duobus, cum eodem periit: reliqui autem cubicularii palatini (nam suos statim, ut Imperator factus est, filiis emancipatos dederat) diffugerunt. Multi sane dicunt, etiam cubiculum milites irrupisse, atque illic circa lectum fugientem Pertinacem occidisse.

XII. Fuit autem senex venerabilis, immissa barba, reflexo capillo, habitudine corporis pinguiore,

ventre prominulo, statura imperatoria, eloquentia mediocri, & magis blandus quam benignus, nec unquam creditus simplex. Et cum verbis esset affabilis, re erat illiberalis ac prope sordidus, ut dimidiatas lactucas & carduos in privata vita convivis apponeret: &, nisi quod missum esset edulium, quotquot essent amici, novem libras carnis per tres missus ponebat. si autem plus aliquid missum esset, etiam in alium diem differebat, cum semper ad convivium multos vocaret. Imperator etiam, si sine convivis esset, eadem consuetudine cœnitabat. Amicis si quando de prandio suo mittere voluit, misit offulas binas, aut omasi partem, aliquando lumbos gallinaceos. Fasianum nunquam privato convivio comedit, aut alicui misit. Cum sine amicis cœnaret, adhibebat uxorem suam & Valerianum; ut cum eodem, qui docuerat, fabulas literatas haberet. Sane nullum ex iis, quos Commodus rebus agendis imposuerat, mutavit, exspectans Urbis natalem, quod eum diem rerum principium volebat esse: atque ideo etiam in balneis ei Commodiani ministri necem parasse dicuntur.

XIII. Imperium & omnia imperialia sic horruit, ut sibi semper ostenderet displicere. denique non alium se, quam fuerat, videri volebat. Fuit in curia honorificentissimus, ita ut Senatum faventem adoraret, & quasi Præfectus Urbi cum omnibus sermonem participaret. Voluit etiam imperium deponere, atque ad privatam vitam redire. Filios suos in Palatio nutriri noluit. Tam parcus autem & tam lucri cupidus fuit, ut apud vada Sabatia mercatu-

ras exercuerit Imperator per homines ſuos, non aliter, quam privatus ſolebat. nec multum tamen amatus eſt. Siquidem omnes, qui libere fabulas conferebant, male Pertinacem loquebantur, *chreſtologum* eum appellantes, qui bene loqueretur, & male faceret. Nam & cives ſui, qui ad eum confluxerant jam Imperatorem, & nihil de eo meruerant, ſic eum appellabant. Munera quoque lucri libidine libenter accepit. Reliquit filium & filiam ſuperſtites, & uxorem, Flavii Sulpiciani filiam, quem Præfectum Urbi loco ſuo fecerat. Circa uxoris pudicitiam minus curioſus fuit, cum palam citharœdum illa diligeret: ipſe præterea Cornificiæ infamiſſime dicitur adhæſiſſe. Libertos aulicos vehementiſſime compreſſit: unde grande quoque odium contraxit.

XIV. Signa interitus hæc fuerunt. Ipſe ante triduum, quam occideretur, in piſcina ſibi viſus eſt videre hominem cum gladio infeſtantem. Et ea die, qua occiſus eſt, negabant in oculis ejus pupillas cum imaginibus, quas reddunt ſpectantibus, viſas. Et cum apud Lares ſacrificaret, carbones vivaciſſimi exſtincti ſunt, cum inflammari ſoleant: &, ut ſupra dictum eſt, cor & caput in hoſtiis non eſt repertum. Stellæ etiam juxta ſolem per diem viſæ ſunt clariſſimæ, ante diem quam obiret. Et ipſe omen de Juliano ſucceſſore dediſſe dicitur. nam cum ei Didius Julianus fratris filium obtuliſſet, cui deſpondebat filiam ſuam, adhortatus juvenem ad patrui obſervationem, adjecit, *Obſerva collegam & ſucceſſorem meum:* nam ante Julianus ei & in Con-

ſulatu collega fuerat, & in Proconſulatu ſucceſſerat. Milites eum & aulici odio habuerunt: populus mortem ejus indigniſſime tulit, quia videbat, omnia per eum antiqua poſſe reſtitui. Caput ejus conto fixum milites, qui eum occiderant, per Urbem in caſtra pertulerunt. Reliquiæ ejus, recuperato capite, in ſepulcro avi uxoris locatæ ſunt. & Julianus, ſucceſſor illius, corpus ejus quanto potuit honore funeratus eſt, cum id in Palatio reperiſſet: qui nunquam ejus ullam mentionem vel apud populum, vel apud ſenatum publice fecit: ſed cum ipſe quoque a militibus deſertus jam eſſet, per ſenatum & populum Pertinax in Deos relatus eſt.

XV. Sub Severo autem Imperatore cum Senatus ingens teſtimonium habuiſſet Pertinax, funus imaginarium ei & cenſorium ductum eſt; & ab ipſo Severo funebri laudatione ornatus eſt. Ipſe autem Severus amore boni Principis, & a Senatu *Pertinacis* nomen accepit. Filius Pertinacis patris flamen eſt factus. Marciani ſodales, qui Divi Marci ſacra curabant, *Helviani* ſunt dicti propter Helvium Pertinacem. Circenſes, & imperii natalis additi, (qui a Severo poſtea ſublati ſunt) & Genitiali, qui manent. Natus autem Kalendis Auguſtis, Vero & Bibulo Conſulibus. Interfectus autem eſt quinto Kalendas Aprilis, Falcone & Claro Conſulibus. Vixit annis ſexaginta, menſibus ſeptem, diebus viginti ſex. Imperavit menſibus duobus, diebus viginti quinque. Congiarium dedit populo denarios cen-

tenos. Prætorianis promisit duodena millia nummûm; sed dedit sena. Quod exercitibus promissum est, datum non est, quia mors eum prævenit. Horruisse autem illum imperium, epistola docet, quæ vitæ illius a Mario Maximo apposita est: quam ego inseri ob nimiam longitudinem nolui.

ÆLII SPARTIANI

DIDIUS JULIANUS

AD

DIOCLETIANUM AUG.

I. DIDIO Juliano, qui post Pertinacem imperium adeptus est, proavus fuit Salvius Julianus, bis Consul, Præfectus Urbi, & jurisconsultus: quod magis eum nobilem fecit. mater, Clara Æmilia: pater, Petronius Didius Severus: fratres, Didius Proculus & Nummius Albinus: avunculus, Salvius Julianus: avus paternus, Insuber Mediolanensis; maternus, ex Adrumentina colonia. Educatus est apud Domitiam Lucillam, matrem Marci Imperatoris. Inter viginti viros electus est, suffragio matris Marci. Quæstor ante annum, quam legitima ætas sinebat, designatus est. Ædilitatem suffragio Marci consecutus est. Prætor ejusdem suffragio fuit. Post præturam legioni præfuit in Germania vicesimæ secundæ Primigeniæ. Inde Belgicam sancte ac diu rexit. Ibi Cauchis, Germaniæ populis, qui Albim

fluvium accolebant, erumpentibus restitit, tumultuariis auxiliis provincialium: ob quæ Consulatum meruit, testimonio Imperatoris. Cattos etiam debellavit. Inde Dalmatiam regendam accepit, eamque a confinibus hostibus vindicavit. Post Germaniam inferiorem rexit.

II. Post hoc curam alimentorum in Italia meruit. Tunc factus est reus per quendam Severum Clarissimum, militem, conjurationis cum Salvio contra Commodum: sed a Commodo, quia multos jam Senatores occiderat, & quidem nobiles ac potentes, in caussis majestatis, ne tristius gravaretur, Didius liberatus est, accusatore damnato. Absolutus, iterum ad regendam provinciam missus est. Bithyniam deinde rexit: sed non ea fama, qua ceteras. Fuit Consul cum Pertinace, & in Proconsulatu Africæ eidem successit, & semper ab eo collega est & successor appellatus: maxime eo die, cum, filiam suam Julianus despondens affini suo, ad Pertinacem venisset, idque intimasset: dixitque debita reverentia, *quia collega, & successor meus est.* statim enim mors Pertinacis secuta est. Quo interfecto, cum Sulpicianus Imperator in castris appellari vellet, & Julianus cum genero ad Senatum venisset, quem indictum acceperat, cumque clausas valvas invenisset, atque illic duos tribunos repperisset, Publium Florianum & Vectium Aprum, cœperunt eum hortari tribuni, ut locum arriperet. quibus cum diceret, jam alium Imperatorem appellatum, retinentes eum ad prætoria castra duxerunt. Sed posteaquam in castra ventum est, cum,

Sulpiciano, Præfecto Urbi, socero Pertinacis, concionante, sibique imperium vindicante, Julianum, e muro ingentia pollicentem, nullus admitteret; primum Julianus monuit prætorianos, *ne eum facerent Imperatorem, qui Pertinacem vindicaret:* deinde scripsit in tabulis, *se Commodi memoriam restituturum:* atque ita & admissus est, & Imperator appellatus, rogantibus prætorianis, *ne Sulpiciano aliquid noceret, quod Imperator esse voluisset.*

III. Tunc Julianus Flavium Genialem & Tullium Crispinum suffragiis prætorianorum Præfectos prætorii fecit, stipatusque est caterva imperatoria per Maurentium, qui se antea Sulpiciano conjunxerat. Sane, cum vicena quina millia militibus promisisset, tricena dedit. Inde habita concione militari, vespera in Senatum venit, totumque se Senatui permisit, factoque senatusconsulto, Imperator est appellatus, & tribuniciam potestatem, jus proconsulare, in patricias familias relatus, emeruit. Uxor etiam Mallia Scantilla, & filia ejus Didia Clara, *Augustæ* sunt appellatæ. Inde se ad Palatium recepit, uxore ac filia illuc vocatis, trepidis & invitis eo transeuntibus, quasi jam imminens exitium præsagirent. Præfectum Urbi Cornelium Repentinum, generum suum, fecit in locum Sulpiciani. Erat interea in odio populi Didius Julianus, ob hoc, quod creditum fuerat, emendationem temporum Commodi Pertinacis auctoritate reparandam: habebaturque ita, quasi Juliani consilio esset interemtus. Et jam hi primum, qui Julianum odisse cœperant, disseminarunt, prima statim die Pertinacis cœna

despecta, luxuriosum parasse convivium, ostreis & altilibus & piscibus adornatum. quod falsum fuisse constat. nam Julianus tantæ parsimoniæ fuisse perhibetur, ut per triduum porcellum, per triduum leporem divideret, si quis ei forte misisset: sæpe autem, nulla exsistente religione, oleribus leguminibusque contentus, sine carne cœnaverit. Deinde neque cœnavit, priusquam sepultus esset Pertinax, & tristissimus cibum ob ejus necem sumsit, & primam noctem vigiliis continuavit, de tanta necessitate sollicitus.

IV. Ubi vero primum illuxit, Senatum & equestrem ordinem in Palatium venientem admisit, atque unumquemque, ut erat ætas, vel *patrem*, vel *filium*, vel *parentem* affatus blandissime est. Sed populus in Rostris atque ante curiam, ingentibus eum conviciis lacessebat, sperans, deponi ab eo posse imperium, quod milites dederant. Lapidationem quoque fecere: descendenti cum militibus & Senatu in curiam diras imprecati sunt: rem divinam facienti, ne litaret, optarunt. Lapides etiam in eum jecerunt, cum Julianus manu eos semper placare cuperet. Ingressus autem curiam, placide & prudenter verba fecit. Egit gratias, quod esset adscitus, quod & ipse, & uxor, & filia ejus Augustorum nomen acceperunt. Patris patriæ quoque nomen recepit: argenteam statuam respuit. E Senatu in Capitolium pergenti populus obstitit: sed ferro, & vulneribus, & pollicitationibus aureorum, quos digitis ostendebat ipse Julianus, ut fidem faceret, submotus atque depulsus est. inde ad Circense

ſpectaculum itum eſt. Sed occupatis indifferenter omnium ſubſelliis, populus geminavit convicia in Julianum: Peſcennium Nigrum, qui jam imperare dicebatur, ad Urbis præſidium vocavit. Hæc omnia Julianus placide tulit, totoque imperii ſui tempore mitiſſimus fuit: populus autem in milites vehementiſſime invehebatur, qui ob pecuniam Pertinacem occidiſſent. Multa igitur, quæ Commodus ſtatuerat, Pertinax tulerat, ad conciliandum favorem populi reſtituit. De ipſo Pertinace neque male, neque bene quidquam egit: quod graviſſimum plurimis viſum eſt. conſtitit, propter metum militum, de honore Pertinacis tacitum eſſe.

V. Et Julianus quidem neque Britannicos exercitus, neque Illyricos timebat: Nigrum vero miſſo primipilario occidi præceperat, timens præcipue Syriacos exercitus. Ergo Peſcennius Niger in Syria, Septimius Severus in Illyrico cum exercitibus, quibus præſidebant, a Juliano deſcivere. Sed cum ei nuntiatum eſſet, Severum deſciviſſe, quem ſuſpectum non habuerat, perturbatus ad Senatum venit, imperavitque, ut hoſtis Severus renuntiaretur: militibus etiam, qui Severum ſecuti fuerant, dies præſtitutus, ultra quem ſi cum Severo fuiſſent, hoſtium numero haberentur. Miſſi ſunt præterea legati Conſulares a Senatu ad milites, qui ſuaderent, ut Severus repudiaretur, & is eſſet Imperator, quem Senatus elegerat. Inter ceteros legatus eſt Veſpronius Candidus, vetus Conſularis, olim militibus inviſus, ob durum & ſordidum imperium. Miſſus eſt ſucceſſor Severo Valerius Catulinus; quaſi

possêt ei succedi, qui militem jam sibi tenebat. Missus præterea Aquilius centurio, notus cædibus senatoriis, qui Severum occideret. Ipse autem Julianus prætorianos in campum deduci jubet, muniri turres: sed milites desides, & urbana luxuria dissolutos, invitissimos ad exercitium militare produxit, ita ut vicarios operis, quod unicuique præscribebatur, mercede conducerent.

VI. Et Severus quidem ad Urbem infesto agmine veniebat: sed Didius Julianus nihil cum exercitu prætoriano proficiebat, quem quotidie populus & magis oderat, & ridebat. Sed Julianus, sperans Lætum fautorem Severi, cum per eum Commodi manus evasisset, ingratus tanto beneficio, jussit eum occidi. jussit etiam Marciam interfici. Sed dum hæc agit Julianus, Severus classem Ravennatem occupat: legati Senatus, qui Juliano promiserant operam suam, ad Severum transierunt. Tullius Crispinus, Præfectus prætorio, contra Severum missus, ut classem produceret, repulsus Romam rediit. Hæc cum Julianus videret, Senatum rogavit, ut virgines Vestales & ceteri sacerdotes cum Senatu obviam exercitui Severi prodirent, & prætentis infulis rogarent; inane contra barbaros milites præsidium parans. Hæc tamen agenti Juliano Faustus Quintillius Consularis augur contradixit, asserens, non debere imperare eum, qui armis adversario non possêt resistere. cui multi Senatores consenserunt. Quare iratus Didius, milites e castris petiit, qui Senatum ad obsequium cogerent, aut obtruncarent. Sed id consilium displicuit. neque

enim decebat, ut, cum Senatus hostem Severum Juliani causa judicasset, eundem Julianum pateretur infestum. Quare meliore consilio ad Senatum venit, petiitque, ut fieret senatusconsultum de participatione imperii. quod statim factum est.

VII. Tunc omen, quod sibi Julianus, cum imperium acciperet, fecerat, omnibus venit in mentem. nam cum Consul designatus de eo sententiam dicens, ita pronuntiasset, *Didium Julianum Imperatorem appellandum esse censeo;* Julianus suggessit, *Adde & Severum*, quod cognomentum avi & proavi sibi Julianus adsciverat. Sunt tamen, qui dicant, nullum fuisse Juliani consilium de obtruncando Senatu, cum tanta in eum Senatus contulisset. Post senatusconsultum statim Didius Julianus unum ex præfectis, Tullium Crispinum, misit. ipse autem tertium fecit præfectum, Veturium Macrinum; ad quem Severus literas miserat, ut esset præfectus. Sed pacem simulatam, tentatamque cædem Severi Tullio Crispino, Præfecto prætorii, & populus locutus est, & Severus suspicatus. Denique hostem se Juliano Severus esse maluit, quam participem, consensu militum. Severus autem statim & ad plurimos Romam scripsit, & occulto misit edicta, quæ proposita sunt. Fuit præterea in Juliano hæc amentia, ut per magos pleraque faceret, quibus putaret vel odium populi deliniri, vel militum arma compesci. nam & quasdam non convenientes Romanis sacris hostias immolaverunt, & carmina profana incantaverunt, & ea, quæ ad speculum dicunt fieri, in quo pueri præligatis oculis incan-

tato vertice respicere dicuntur, Julianus fecit. tuncque puer vidisse dicitur & adventum Severi, & Juliani decessionem.

VIII. Et Crispinus quidem, cum occurisset præcursoribus Severi, Julio Læto auctore, a Severo interemtus est. Dejecta sunt etiam ea consulta e Senatu. Julianus, convocato Senatu, quæsitisque sententiis, quid facto opus esset, certi nihil comperit a Senatu: sed postea sponte sua gladiatores Capuæ jussit armari per Lollianum Titianum, & Claudium Pompejanum e Tarracinensi ad participatum evocavit, quod & gener Imperatoris fuisset, & diu militibus præfuisset. Sed hoc ille recusavit, *senem se & debilem luminibus*, respondens. Transierant & ex Umbria milites ad Severum: & præmiserat quidem literas Severus, quibus jubebat interfectores Pertinacis servari. Brevi autem desertus est ab omnibus Julianus, & remansit in Palatio cum uno de præfectis suis Geniali & genero Repentino. Actum est denique, ut Juliano Senatus auctoritate abrogaretur imperium: & abrogatum est, appellatusque statim Severus Imperator, cum fingeretur, quod veneno se absumsisset Julianus. missi tamen a Senatu, quorum cura per militem gregarium in Palatio idem Julianus occisus est, fidem Cæsaris implorans, hoc est Severi. Filiam suam, potitus imperio, dato patrimonio emancipaverat: quod ei cum Augustæ nomine statim sublatum est. Corpus ejus a Severo uxori Manliæ Scantillæ ac filiæ ad sepulturam est redditum, & in proavi monumento translatum, milliario quinto via Lavicana.

IX. Objecta sane sunt Juliano hæc: quod gulosus fuisset, quod aleator, quod armis gladiatoriis exercitus esset, eaque omnia senex fecerit, cum antea nunquam adolescens his esset vitiis infamatus. objecta est etiam superbia; cum ille etiam in imperio fuisset humillimus. Fuit autem contra humanissimus ad convivia, benignissimus ad subscriptiones, moderatissimus ad libertatem. Vixit annis quinquaginta sex, mensibus quatuor: imperavit mensibus duobus, diebus quinque. Reprehensum in eo præcipue, quod eos, quos regere auctoritate sua debuerat, regendæ reipublicæ sibi præsules ipse fecisset.

ÆLII SPARTIANI
SEVERUS
AD
DIOCLETIANUM AUG.

I. INTERFECTO Didio Juliano, Severus, Africa oriundus, imperium obtinuit. cui civitas, Leptis: pater, Geta: majores, equites Romani, ante civitatem omnibus datam: mater, Fulvia Pia: patrui, Marcus Agrippa & Severus, Consulares: avus maternus, Macer; paternus, Fulvius Pius, fuere. Ipse natus est Erucio Claro bis & Severo Consulibus, sexto Idus Apriles. In prima pueritia, priusquam Latinis Græcisque literis imbueretur, quibus eruditissimus fuit, nullum alium inter pueros ludum, nisi *ad judices* exercuit; cum ipse, prælatis fascibus ac securibus, ordine puerorum circumstante, sederet ac judicaret. Octavodecimo anno publice declamavit. Postea studiorum causa Romam venit, latum clavum a divo Marco petiit, & accepit, favente sibi Septimio Severo, affine suo, bis jam Con-

ſulari. Cum Romam veniſſet, hoſpitem nactus, qui Hadriani vitam imperatoriam eadem hora legeret, quod ſibi omen futuræ felicitatis arripuit. Habuit etiam aliud omen imperii. Cum rogatus ad cœnam imperatoriam, palliatus veniſſet, qui togatus venire debuerat, togam præſidiariam ipſius Imperatoris accepit. Eadem nocte ſomniavit, lupæ ſe uberibus, ut Remum inhærere, vel Romulum. Sedit & in ſella imperatoria, temere a miniſtro poſita, ignarus, quod non liceret. Dormienti etiam in ſtabulo ſerpens caput cinxit, & ſine noxa, expergefactis & acclamantibus familiaribus, abiit.

II. Juventam plenam furorum, nonnunquam & criminum, habuit. Adulterii cauſam dixit, abſolutuſque eſt a Juliano Proconſule: cui & in Proconſulatu ſucceſſit, & in Conſulatu collega fuit, & in imperio item ſucceſſit. Quæſturam diligenter egit. Omnibus ſortibus natus, militari poſt Quæſturam ſorte Bæticam accepit: atque inde Africam petiit, ut mortuo patre rem domeſticam componeret. Sed dum in Africa eſt, pro Bætica Sardinia ei attributa eſt, quod Bæticam Mauri populabantur. Acta igitur Quæſtura Sardinienſi, legationem Proconſulis Africæ accepit. In qua legatione cum eum quidam municipum ſuorum Leptitanus, præcedentibus faſcibus, ut antiquum contubernalem ipſe plebejus amplexus eſſet, fuſtibus eum ſub elogio ejuſdem præconis cecidit, *Legatum populi Romani homo plebejus temere amplecti noli.* ex quo factum eſt, ut in vehiculo etiam legati ſederent, qui ante pedibus ambulabant. Tunc in quadam civitate Africana,

cum sollicitus mathematicum consuluisset, positaque hora, ingentia vidisset astrologus, dixit ei: *Tuam, non alienam, pone genituram.* cumque Severus jurasset, suam esse, omnia ei dixit, quæ postea facta sunt.

III. Tribunatum plebis, Marco Imperatore decernente, promeruit, eumque severissime exertissimeque egit. Uxorem tunc Marciam duxit, de qua tacuit in historia vitæ privatæ: cui postea in imperio statuas collocavit. Prætor designatus a Marco est, non in candida, sed in competitorum grege, anno ætatis tricesimo secundo. Tunc ad Hispaniam missus, somniavit primo, sibi dici, *ut templum Tarraconense Augusti, quod jam labebatur, restitueret.* deinde ex altissimi montis vertice orbem terrarum Romamque despexit, concinentibus provinciis lyra, voce, vel tibia. Ludos absens edidit. Legioni quartæ Scythicæ deinde præpositus est, circa Massiliam. Post hoc Athenas petiit studiorum sacrorumque causa, & operum ac vetustatum. ubi cum injurias quasdam ab Atheniensibus pertulisset, inimicus his factus, minuendo eorum privilegia jam Imperator se ultus est. Deinde Lugdunensem provinciam legatus accepit. Cum, amissa uxore, aliam vellet ducere, genituras sponsarum requirebat, ipse quoque matheseos peritissimus: & cum audisset, esse in Syria quandam, quæ id genituræ haberet, ut regi jungeretur, eandem uxorem petiit, Juliam scilicet, & accepit, interventu amicorum: ex qua statim pater factus est.

IV. A Gallis ob severitatem & honorificentiam

& abstinentiam, tantum, quantum nemo, dilectus est. Deinde Pannonias proconsulari imperio rexit. Post hoc Siciliam proconsularem sorte meruit: suscepitque Romæ alterum filium. In Sicilia, quasi de imperio vel vates, vel Chaldæos consuluisset, reus factus, apud Præfectos prætorio, quibus audiendus datus fuerat, jam Commodo in odium veniente, absolutus est, calumniatore in crucem acto. Consulatum cum Appulejo Rufino primum egit, Commodo se inter plurimos designante. Post Consulatum, anno ferme fuit Romæ otiosus: deinde, Læto suffragante, exercitui Germanico præponitur. Proficiscens ad Germanicos exercitus, hortos spatiosos comparavit, cum antea ædes brevissimas Romæ habuisset, & unum fundum. In his hortis cum humi jacens epularetur cum filiis parca cœna, pomaque apposita major filius, qui tunc quinquennis erat, cum collusoribus puerulis manu largiore divideret, paterque illum reprehendens dixisset, *Parcius divide; non enim regias opes possides:* quinquennis puer respondit, *Sed possidebo.* In Germaniam profectus, ita se in ea legatione egit, ut famam, nobilitatam jam ante, cumularet.

V. Et hactenus rem militarem privatus egit. Dehinc a Germanicis legionibus, ubi auditum est, Commodum occisum, Julianum autem cum odio cunctorum imperare, multis hortantibus, repugnans Imperator est appellatus apud Carnutum, Idibus Augustis. quingenta sestertia, quod nemo unquam Principum, militibus dedit. Deinde, firmatis, quas post tergum relinquebat, provinciis, Romam iter

contendit, cedentibus ſibi cunctis, quacunque iter fecit: cum jam Illyricani exercitus & Gallicani, cogentibus ducibus, in ejus verba juraſſent. excipiebatur enim ab omnibus, quaſi ultor Pertinacis. Per idem tempus, auctore Juliano, Septimius Severus a Senatu hoſtis eſt appellatus, legatis ad exercitum Senatus verbis miſſis, qui juberent, ut ab eo milites Senatu præcipiente diſcederent. Et Severus quidem, cum audiſſet Senatus conſentientis auctoritate miſſos legatos, primo pertimuit: poſtea id egit corruptis legatis, ut apud exercitum pro ſe loquerentur, tranſirentque in ejus partes. His compertis, Julianus ſenatuſconſultum fecit fieri de participando imperio cum Severo: incertum, vere id, an dolo fecerit; cum jam ante miſiſſet notos ducum interfectores quoſdam, qui Severum occiderent, ita ut ad Peſcennium Nigrum interficiendum miſerat: qui & ipſe imperium contra eum ſuſceperat, auctoribus Syriacis exercitibus. Verum Severus, evitatis eorum manibus, quos ad ſe interficiendum Julianus miſerat, miſſis ad prætorianos literis, ſignum vel deſerendi vel occidendi Juliani dedit, ſtatimque auditus eſt. nam & Julianus occiſus eſt in Palatio, & Severus Romam invitatus. Ita, quod nulli unquam contigit, nutu tantum Severus victor eſt factus, armatuſque Romam contendit.

VI. Occiſo Juliano, cum Severus in caſtris & tentoriis, quaſi per hoſticum veniens, adhuc maneret, centum Senatores legatos ad eum Senatus miſit ad gratulandum rogandumque: qui ei occurrerunt Interamnæ, armatumque, circumſtantibus

armatis, salutarunt, excussi, ne quid ferri habe-rent. Et postera die occurrente omni famulitio au-lico, septuagenos vicenos aureos legatis dedit. eos-dem præmisit, facta potestate, si qui vellent rema-nere, ac secum Romam redire. Fecit etiam statim Præfectum prætorio Flavium Juvenalem, quem etiam Julianus tertium Præfectum prætorii sibi as-sumserat. Interim Romæ ingens trepidatio militum civiumque, quod armatus contra eos Severus ve-niret, qui se hostem judicassent. His accessit, quod comperit, Pescennium Nigrum a Syriacis legionibus Imperatorem appellatum. cujus edicta & literas ad populum vel Senatum intercepit per eos, qui missi fuerant; ne vel proponerentur populo, vel legeren-tur in curia. Eodem tempore etiam de Clodio Al-bino sibi substituendo cogitavit, cui Cæsarianum decretum aut Commodianum videbatur imperium. Sed eos ipsos pertimescens, de quibus recte judi-cabat, Heraclitum ad obtinendas Britannias, Plau-tianum ad occupandos Nigri liberos misit. Cum Romam Severus venisset, prætorianos cum subar-malibus inermes sibi jussit occurrere: eosdem sic ad tribunal vocavit, armatis undique circumdatis.

VII. Ingressus deinde Romam, armatus cum ar-matis militibus Capitolium ascendit. inde in Pala-tium eodem habitu perrexit, prælatis signis, quæ prætorianis ademerat, supinis, non erectis. Tota deinde Urbe milites in templis, in porticibus, in ædibus Palatinis, quasi in stabulis manserunt: fuit-que ingressus Severi odiosus atque terribilis, cum milites inemta diriperent, vastationem Urbi mi-

nantes. Alia die, armatis ſtipatus non ſolum militibus, ſed etiam amicis, in Senatum venit. In curia reddidit rationem ſuſcepti imperii, cauſatuſque eſt, quod ad ſe occidendum Julianus notos ducum cædibus miſiſſet. Fieri etiam Senatuſconſultum coegit, *ne liceret Imperatori, inconſulto Senatu, occidere Senatorem.* Sed cum in Senatu eſſet, milites per ſeditionem dena millia popoſcerunt a Senatu, exemplo eorum, qui Auguſtum Octavium Romam deduxerant, tantumque acceperant. Et cum eos voluiſſet comprimere Severus, nec potuiſſet; tamen mitigatos, addita liberalitate, dimiſit. Funus deinde cenſorium Pertinacis imagini duxit, eumque inter Divos ſacravit, addito flamine, & ſodalibus Helvianis, qui Marciani fuerant. ſe quoque *Pertinacem* vocari juſſit: quamvis poſtea id nomen aboleri voluerit, querimonia amicorum. Dehinc æs alienum diſſolvit.

VIII. Filias ſuas dotatas, maritis Probo & Aetio dedit. Et cum Probo genero ſuo præfecturam Urbis obtuliſſet, ille recuſavit, dixitque, *minus ſibi videri Præfectum eſſe, quam Principis generum.* Utrumque autem generum ſuum ſtatim Conſulem fecit, utrumque ditavit. Alia die ad Senatum venit, & amicos Juliani, incuſatos, proſcriptioni ac neci dedit. Cauſas plurimas audivit. Accuſatos a provincialibus judices, probatis rebus, graviter punivit. Rei frumentariæ, quam minimam repererat, ita conſuluit, ut, excedens ipſe vita, ſeptem annorum canonem populo Romano relinqueret. Ad Orientis ſtatum confirmandum profectus eſt, nihil adhuc

de Nigro palam dicens. Ad Africam tamen legiones misit, ne per Lybiam & Ægyptum Niger Africam occuparet, ac populum Romanum penuria rei frumentariæ perurgeret. Domitium Dextrum in locum Bassi Præfecti Urbi reliquit; atque intra triginta dies, quam Romam venerat, est profectus. Egressus ab Urbe ad Saxa rubra, seditionem ingentem ob locum castrorum metandorum ab exercitu passus est. Occurrit ei & statim Geta frater suus: quem provinciam sibi creditam regere præcepit, aliud sperantem. Nigri liberos, ad se adductos, in eo habuit honore, quo suos. Miserat sane legionem, quæ Græciam Thraciamque præriperet, ne eas Pescennius occuparet: sed jam Byzantium Niger tenebat. Perinthum etiam Niger volens occupare, plurimos de exercitu interfecit: atque ideo hostis cum Æmiliano est appellatus. Cumque Severum ad participatum vocaret, contemtus est. Promisit sane Nigro tutum exsilium, si vellet: Æmiliano autem non ignovit. Æmilianus dehinc victus in Hellesponto a Severi ducibus, Cyzicum primum confugit, atque inde in aliam civitatem: in qua eorum jussu occisus est. Fusæ sunt item copiæ ab iisdem ducibus etiam Nigri.

IX. His auditis, ad Senatum Severus Pertinax, quasi confectis rebus, literas misit. deinde conflixit cum Nigro, eumque apud Cyzicum interemit, caputque ejus pilo circumtulit. Filios Nigri post hoc, quos suorum liberorum cultu habuerat, in exsilium cum matre misit. Literas ad Senatum de victoria dedit. Neque quemquam Senatorum, qui

Nigri partium fuerant, præter unum, supplicio affecit. Antiochensibus iratior fuit, quod & administrantem se in Oriente riserant, & Nigrum etiam victu juverant. denique multa his ademit. Neapolitanis etiam Palæstinensibus jus civitatis tulit, quod pro Nigro diu in armis fuerant. In multos animadvertit, præter ordinem Senatorium, qui Nigrum fuerant secuti. Multas etiam civitates ejusdem partis injuriis affecit & damnis. Eos Senatores occidit, qui cum Nigro militaverant ducum vel tribunorum nomine. deinde circa Arabiam plura gessit: Parthis etiam in ditionem redactis, nec non etiam Adiabenis; qui quidem omnes cum Pescennio senserant. Atque ob hoc reversus, triumpho delato, appellatus est *Arabicus*, *Adiabenicus*, *Parthicus*. Sed triumphum respuit, ne videretur de civili triumphare victoria. recusavit & Parthicum nomen, ne Parthos lacesseret.

X. Redeunti sane Romam post bellum civile Nigri, aliud bellum civile Clodii Albini nuntiatum est, qui rebellavit in Gallia. quare postea occisi sunt filii Nigri cum matre. Albinum igitur statim hostem judicavit, & eos, qui ad illum mollius vel scripserunt, vel rescripserunt. Et cum iret contra Albinum, in itinere apud Viminatium, filium suum majorem *Bassianum*, apposito *Aurelii Antonini* nomine, *Cæsarem* appellavit, ut fratrem suum Getam ab spe imperii, quam ille conceperat, submoveret. Et nomen quidem *Antonini* idcirco filio apposuit, quod somniaverat, Antoninum sibi successurum. Unde Getam etiam quidam *Antoninum* putant dictum, ut

& ipse succederet in imperio. Aliqui putant idcirco illum Antoninum appellatum, quod Severus ipse in Marci familiam transire voluerit. Et primo quidem ab Albinianis Severi duces victi sunt. Tunc sollicitus cum consuleret a Pannoniacis auguribus, comperit se victorem futurum, adversarium vero nec in potestatem venturum, nec evasurum, sed juxta aquam esse periturum. Multi statim amici Albinum deserentes venere, multi duces capti sunt; in quos Severus animadvertit.

XI. Multis interim varie gestis in Gallia, primo apud Trinurtium contra Albinum felicissime pugnavit Severus. cum quidem ingens periculum equi casu adiit, ita ut mortuus ictu plumbeæ crederetur, ita ut alius jam pæne Imperator ab exercitu deligeretur. Eo tempore lectis actis, quæ de Clodio Celsino laudando, qui Adrumetinus, & affinis Albini erat, facta sunt, iratus Senatui Severus, quasi hoc Albino Senatus præstitisset, Commodum inter Divos referendum esse censuit, quasi hoc genere se de Senatu posset ulcisci: primusque inter milites *Divum* Commodum pronuntiavit, idque ad Senatum scripsit, addita oratione victoriæ. Senatorum deinde, qui in bello erant interemti, cadavera dissipari jussit. Deinde Albini corpore allato, pæne seminecis caput abscindi jussit, Romamque deferri; idque literis prosecutus est. Victus est Albinus die undecima Kalendas Martii. Reliquum autem cadaver ejus ante domum propriam exponi ac dividi jussit. Equum præterea, ipse residens, supra cadaver Albini egit; expavescentemque admonuit, ut

effrenatus audacter protereret. Addunt alii, quod idem cadaver in Rhodanum abjici præcepit, simul etiam uxoris liberorumque ejus.

XII. Interfectis innumeris Albini partium viris, inter quos multi Principes civitatis, multæ feminæ illustres fuerunt, omnium bona publicata sunt, ærariumque auxerunt: tum Hispanorum & Gallorum proceres multi occisi sunt. Denique militibus tantum stipendiorum, quantum nemo Principum, dedit. Filiis etiam suis ex hac proscriptione tantum reliquit, quantum nullus Imperatorum, cum magnam partem auri per Gallias, per Hispanias, per Italiam, Imperator jam fecisset. tuncque primum privatarum rerum procuratio constituta est. Multi sane post Albinum, fidem ei servantes, bello a Severo superati sunt. Eodem tempore etiam legio Arabica defecisse ad Albinum nuntiata est. Ultus igitur graviter Albinianam defectionem, interfectis plurimis, genere quoque exstincto, iratus populo & senatoribus Romam venit. Commodum in Senatu & concione laudavit, *Deum* appellavit, infamibus displicuisse dixit; ut appareret, eum apertissime furere. Post hæc de sua clementia disseruit; cum crudelissimus fuerit, & Senatores infra scriptos occiderit.

XIII. Occidit autem sine causæ dictione hos nobiles: Mummium Secundinum, Asellium Claudianum, Claudium Rufum, Vitalium Victorem, Papium Faustum, Ælium Celsum, Julium Rufum, Lollium Professum, Aruncilejum Cornelianum, Antoninum Balbum, Postumium Severum, Sergium

Lustralem, Fabium Paulinum, Nonium Gracchum, Mustium Fabianum, Casperium Agrippinum, Cejonium Albinum, Claudium Sulpicianum, Memmium Rufinum, Casperium Æmilianum, Coccejum Verum, Erucium Clarum, Lucium Stilonem, Clodium Rufum, Egnatulejum Honoratum, Petronium Juniorem; Pescennios, Festum, & Neratianum, & Aurelianum, & Materianum, & Julianum, & Albinum; Cerellios, Macrinum, & Faustinianum, & Julianum; Herennium Nepotem, Sulpitium Canum, Valerium Catulinum, Novium Rufum, Claudium Arabianum, Marcum Asellionem. Horum igitur tantorum ac tam illustrium virorum (nam multi in his consulares, multi prætorii, omnes certe summi viri fuere) interfector, ab Afris ut Deus habetur. Cincium Severum calumniatus est, quod se veneno appetisset, atque ita interfecit.

XIV. Narcissum deinde, Commodi strangulatorem, leonibus objecit. Multos præterea obscuri loci homines interemit, præter eos, quos jus prœlii absumsit. Post hæc, cum se vellet commendare hominibus, vehicularium munus a privatis ad fiscum traduxit. Cæsarem deinde Bassianum filium suum Antoninum a Senatu appellari jussit, decretis Imperatoriis insignibus. Rumore deinde belli Parthici exstincto, patri, matri, avo, & uxori priori per se statuas collocavit. Plautianum ex amicissimo, cognita ejus vita, ita odio habuit, ut & hostem publicum appellaret, &, depositis statuis ejus, per orbem terræ gravi eum insigniret injuria; iratus præcipue, quod inter proquinquorum & affi-

nium Severi ſimulacra ſuam ſtatuam ille poſuiſſet. Palæſtinis pœnam remiſit, quam ob cauſam Nigri meruerant. Poſtea iterum cum Plautiano in gratiam rediit, & veluti ovans Urbem ingreſſus Capitolium petiit: quamvis & ipſum procedenti tempore occiderit. Getæ minori filio togam virilem dedit; majori Plautiani filiam uxorem junxit. Hi, qui hoſtem publicum Plautianum dixerant, deportati ſunt. ita omnium rerum ſemper quaſi naturali lege mutatio eſt. Filios deinde Conſules deſignavit. Getam fratrem extulit. Profectus deinde ad bellum Parthicum eſt, edito gladiatorio munere, & congiario populo dato. Multos inter hæc cauſis, vel veris, vel ſimulatis, occidit. Damnabantur autem plerique, cur jocati eſſent; alii, cur tacuiſſent; alii, cur pleraque figurata dixiſſent: ut eſſet Imperator vere nominis ſui, vere Pertinax, vere Severus.

XV. Erat ſane in ſermone vulgari, Parthicum bellum affectare Septimium Severum, gloriæ cupiditate, non aliqua neceſſitate, deductum. Trajecto denique exercitu a Brundiſio, continuato itinere venit in Syriam, Parthoſque ſubmovit. Sed poſtea in Syriam rediit, ita ut ſe pararet, ac bellum Parthis inferret. Inter hæc Peſcennianas reliquias Plautiano auctore perſequebatur, ita ut nonnullos etiam ex amicis ſuis, quaſi vitæ ſuæ inſidiatores, appeteret. Multos etiam, quaſi Chaldæos aut vates de ſua ſalute conſuluiſſent, interemit: præcipue ſuſpectos unumquemque idoneum imperio, cum ipſe parvulos adhuc filios haberet, idque dici ab his vel crederet, vel audiret, qui ſibi augurabantur im-

perium. Denique cum occisi essent nonnulli, Severus se excusabat: & post eorum mortem negabat fieri se jussisse, quod factum est: quod de Læto præcipue Marius Maximus dicit. Cum soror sua Leptitana ad eum venisset, vix Latine loquens, ac de illa multum Imperator erubesceret, dato filio ejus lato clavo, atque ipsi multis muneribus, redire mulierem in patriam præcepit: & quidem cum filio, qui brevi vita defunctus est.

XVI. Æstate igitur jam exeunte, Parthiam ingressus, Ctesiphontem, pulso rege, pervenit: & cepit, hiemali prope tempore, (quod in illis regionibus melius per hiemem bella tractantur) cum herbarum radicibus milites viverent, atque inde morbos ægritudinesque contraherent: quare cum, obsistentibus Parthis, fluente quoque per insuetudinem cibi alvo militum, longius ire non posset, tamen perstitit, & oppidum cepit, & regem fugavit, ac plurimos intermit, & *Parthicum* nomen meruit. Ob hoc etiam filium ejus Bassianum Antoninum, qui *Cæsar* appellatus jam fuerat, annum decimumtertium agentem, participem imperii dixerunt milites. Getam quoque, minorem filium, *Cæsarem* dixerunt, eundem *Antoninum*, ut plerique in literas tradunt, appellantes. Harum appellationum causa donativum militibus largissimum dedit, concessa omni præda oppidi Parthici, quod milites quærebant. Inde in Syriam rediit victor, & Parthicum deferentibus sibi Patribus triumphum, idcirco recusavit, quod consistere in curru affectus articulari morbo non posset. filio sane con-

cessit, ut triumpharet: cui Senatus Judaicum triumphum decreverat, idcirco, quod & in Syria res bene gestæ fuerant a Severo. Deinde cum Antiochiam transisset, data virili toga filio majori, secum eum Consulem designavit: & statim in Syria Consulatum inierunt. Post hoc, dato stipendio cumulatiore militibus, Alexandriam petiit.

XVII. In itinere Palæstinis plurima jura fundavit. Judæos fieri sub gravi pœna vetuit. Idem etiam de Christianis sanxit. Deinde Alexandrinis jus buleutarum dedit, qui sine publico consilio, ita ut sub regibus, ante vivebant, uno judice contenti, quem Cæsar dedisset. Multa præterea his jura mutavit. Jucundam sibi peregrinationem hanc propter religionem Dei Serapidis, & propter novitatem animalium vel locorum fuisse, Severus ipse postea semper ostendit. nam & Memphin, & Memnonem, & pyramides, & labyrinthum, diligenter inspexit. Et quoniam longum est minora persequi, hujus magnifica illa: Quod victo & occiso Juliano, prætorianas cohortes exauctoravit, Pertinacem contra militum voluntatem in Deos retulit, Salvii Juliani decreta jussit aboleri; quod non obtinuit. Denique cognomentum Pertinacis non tam ex sua voluntate, quam ex morum parsimonia videtur habuisse. nam & infinita multorum cæde crudelior habitus, & cum quidam ex hostibus eidem se suppliciter obtulisset, dixissetque ille, *Quid tu facturus es?* non mollitus tam prudente dicto, interfici eum jussit. Fuit præterea delendarum cupidus factionum: prope a nullo congressu nisi victor.

XVIII. Persarum regem Abgarum subegit. Arabas in deditionem accepit. Adiabenos in tributarios coegit. Britanniam (quod maximum ejus imperii decus est) muro per transversam insulam ducto, utrimque ad finem Oceani munivit: unde etiam Britannici nomen accepit. Tripolin, unde oriundus erat, contusis bellicosissimis gentibus, securissimam reddidit: ac populo Romano diurnum oleum gratuitum, & fœcundissimum agrum donavit. Idem cum implacabilis delictis fuit, tum ad eligendos industrios quosque judicii singularis. Philosophiæ ac dicendi studiis satis deditus, doctrinæ quoque nimis cupidus: latronum ubique hostis: vitam suam privatam publicamque ipse composuit ad fidem, solum tamen vitium crudelitatis excusans. De hoc Senatus ita judicavit, illum aut nasci non debuisse, aut non mori; quod & nimis crudelis, & nimis utilis reipublicæ videretur. Domi tamen minus cautus, qui uxorem Juliam famosam adulteriis tenuit, etiam conjurationis consciam. Idem, cum pedibus æger, bellum moraretur, idque milites anxie ferrent, ejusque filium Bassianum, qui una erat, Augustum fecissent; tolli se, atque in tribunal ferri jussit, adesse deinde omnes tribunos, centuriones, duces, & cohortes, quibus auctoribus id acciderat, sisti deinde filium, qui Augusti nomen acceperat: cumque animadverti in omnes auctores facti, præter filium, juberet, rogareturque omnibus ante tribunal prostratis, caput manu contingens ait, *Tandem sentitis caput imperare, non pedes.* Hujus dictum est, cum eum ex humili per li-

terarum & militiæ officia ad imperium plurimis gradibus fortuna duxisset, *Omnia* (inquit) *fui*, *& nihil expedit.*

XIX. Periit Eboraci in Britannia, subactis gentibus, quæ Britanniæ videbantur infestæ, anno imperii decimo octavo, morbo gravissimo exstinctus jam senex. Reliquit filios duos, Antoninum Bassianum & Getam, cui & ipsi, in honorem Marci, Antonini nomen imposuit. Illatus sepulcro Marci Antonini, quem ex omnibus Imperatoribus tantum coluit, ut & Commodum in Divos referret, & Antonini nomen omnibus deinceps quasi Augusti adscribendum putaret. Ipsi a Senatu, a gentilibus liberisque ejus funus amplissimum exhibitum fuit, atque inter Divos est relatus. Opera publica ejus, præcipue Romæ, exstant, Septizonium & thermæ Severianæ, ejus denique etiam Jani in Transtiberina regione ad portam nominis sui, quorum forma intercidens statim usum publicum invidit. Judicium de eo post mortem magnum omnium fuit: maxime quod diu nec a filiis ejus boni aliquid reipublicæ venit, & postea invadentibus multis rempublicam res Romana prædonibus direptui fuit. Hic tam exiguis vestibus usus est, ut vix tunica ejus aliquid purpuræ haberet, & cum hirta chlamyde humeros velaret: cibi parcissimus, leguminis patrii avidus, vini aliquando cupidus, carnis frequenter ignarus. Ipse decorus, ipse ingens, promissa barba, cano capite & crispo, vultu reverendus, canorus voce, sed Afrum quiddam usque ad senectutem sonans: ac post mortem multum amatus, vel invidia deposita, vel crudelitatis metu.

XX. Legiſſe me apud Ælium Maurum Phlegontis Tralliani libertum memini, Septimium Severum immoderatiſſime, cum moreretur, lætatum, quod duos Antoninos pari imperio reipublicæ relinqueret, exemplo Pii, qui Verum & Marcum Antoninos per adoptionem filios reipublicæ reliquit: hoc melius, quod ille filios per adoptionem, hic per ſe genitos, rectores Romanæ reipublicæ daret, Antoninum ſcilicet Baſſianum, quem ex priore matrimonio ſuſceperat, & Getam, quem de Julia genuerat. Sed illum multum ſpes fefellit. nam unum parricidium, alterum ſui mores reipublicæ inviderunt: ſanctumque illud nomen in nullo diu bene manſit. Et reputanti mihi, Diocletiane Auguſte, neminem prope magnorum virorum optimum & utilem filium reliquiſſe ſatis claret. Denique aut ſine liberis viri interierunt, aut tales habuerunt plerique, ut melius fuerit de rebus humanis ſine poſteritate diſcedere.

XXI. Et ut ordiamur a Romulo: hic nihil liberorum reliquit, nihil Numa Pompilius, quod utile poſſet eſſe reipublicæ. Quid Camillus? num ſui ſimiles liberos habuit? Quid Scipio? Quid Catones, qui magni fuerunt? Jam vero quid de Homero, Demoſthene, Virgilio, Criſpo, & Terentio, Plauto, ceteriſque aliis loquar? Quid de Cæſare? Quid de Tullio, cui ſoli melius fuerat liberos non habere? Quid de Auguſto, qui nec adoptivum bonum filium habuit, cum illi eligendi poteſtas fuiſſet ex omnibus. Falſus eſt etiam ipſe Trajanus in ſuo municipe ac nepote deligendo. Sed ut omittamus adoptivos,

ne nobis Antonini, Pius & Marcus, numina Reipublicæ, occurrant, veniamus ad genitos. Quid Marco felicius fuisset, si Commodum non reliquisset heredem? Quid Severo Septimio, si Bassianum non genuisset? qui statim insimulatum fratrem insidiarum contra se cogitatarum, parricidiali etiam figmento interemit: qui novercam, matrem quin immo, in cujus sinu Getam filium ejus occiderat, uxorem duxit: qui Papinianum juris asylum, & doctrinæ legalis thesaurum, quod parricidium excusare noluisset, occidit, & præfectum quidem suum, ne homini per se & per scientiam suam magno deesset & dignitas. Denique, ut alia omittam, ex hujus moribus factum puto, ut Severus tristior vir ad omnia, immo etiam crudelior, pius & dignus Deorum altaribus duceretur. qui quidem divinam Sallustii orationem, qua Micipsa filios ad pacem hortatur, ingravatus morbo misisse filio dicitur majori. idque frustra. * & hominem tantum valetudine. Vixit denique in odio populi diu Antoninus, nomenque illud sanctum ac venerabile diu, minus amatum est: quamvis & vestimenta populo dederit, (unde *Caracallus* est dictus) & thermas magnificentissimas fecerit. Exstat sane Romæ Severi porticus, gesta ejus exprimens, a filio, quamplurimo decore, structa.

XXII. Signa mortis ejus hæc fuerunt. Ipse somniavit, quatuor aquilis & gemmato curru, prævolante, nescio qua, ingenti humana specie, ad cœlum se raptum, cumque raperetur, octoginta & novem numeros explicuisse, (ultra quot annos ne unum

quidem annum vixit: nam ad imperium ſenex venit) cumque poſitus eſſet in circulo ingenti æreo, diu ſolus & deſtitutus ſtetit: cum vereretur autem, ne præceps rueret, a Jove ſe vocatum vidit, atque inter Antoninos locatum. Die Circenſium cum tres Victoriæ more ſolito eſſent locatæ gypſeæ cum palmis, media, quæ ipſius nomine adſcriptum orbem palmis tenebat, vento icta, de podio ſtans decidit, & humi conſtitit: eaque, quæ Getæ nomine inſcripta erat, corruit, & omnis comminuta eſt: illa vero, quæ Baſſiani titulum præferebat, amiſſa palma venti turbine vix conſtitit. Poſt murum apud vallum miſſum in Britannia, cum ad proximam manſionem rediret, non ſolum victor, ſed etiam in æternum pace fundata, volvens animo, quid ominis ſibi occurreret, Æthiops quidam e numero militari, claræ inter ſcurras famæ, & celebratorum ſemper jocorum, cum corona e cupreſſu facta eidem occurrit: quem cum ille iratus removeri ab oculis præcepiſſet, & coloris ejus tactus omine, & coronæ, dixiſſe ille dicitur joci cauſa, *Totum fuiſti: totum viciſti: jam Deus eſto victor.* Et in civitatem veniens, cum rem divinam vellet facere, primum ad Bellonæ templum ductus eſt, errore haruſpicis ruſtici, deinde hoſtiæ furvæ ſunt applicitæ. quod cum eſſet aſpernatus, atque ad Palatium ſe reciperet, negligentia miniſtrorum nigræ hoſtiæ uſque ad limen domus Palatinæ Imperatorem ſecutæ ſunt.

XXIII. Sunt per plurimas civitates opera ejus inſignia. magnum vero illud in civitate, ejus, quod

Romæ omnes ædes publicas, quæ vitio temporum labebantur, instauravit, nusquam prope suo nomine adscripto, servatis tamen ubique titulis conditorum. Moriens septem annorum canonem, ita ut quotidiana septuagena quinque millia modiorum expendi possent, reliquit: olei vero tantum, ut per quinquennium non solum Urbis usibus, sed & totius Italiæ, quæ oleo egeret, sufficeret. Ultima verba ejus dicuntur hæc fuisse: *Turbatam rempublicam ubique accepi, pacatam etiam Britannis relinquo: senex & pedibus æger: firmum imperium Antoninis meis relinquens, si boni erunt; imbecillum, si mali.* Jussit deinde signum tribuno dari, *Laboremus*: quia Pertinax, quando in imperium adscitus est, signum dederat, *Militemus*. Fortunam deinde regiam, quæ comitari Principes & in cubiculis poni solebat, geminare statuerat, ut sacratissimum simulacrum utrique relinqueret filiorum: sed cum videret, se perurgeri sub horam mortis, jussisse fertur, ut alternis diebus apud filios Imperatores in cubiculis Fortuna poneretur. Quod Bassianus prius contemsit, quam faceret parricidium.

XXIV. Corpus ejus a Britannia Romam usque cum magna provincialium reverentia susceptum est: quamvis aliqui urnulam auream tantum fuisse dicant, Severi reliquias continentem, eandemque Antoninorum sepulcro illatam, cum Septimius Pertinax Severus illic, ubi vita functus est, esset incensus. Cum Septizonium faceret, nihil aliud cogitavit, quam ut ex Africa venientibus suum opus occurreret: & nisi absente eo per Præfectum Urbis me-

dium ſimulacrum ejus eſſet locatum, aditum Palatinis ædibus, id eſt, regium atrium, ab ea parte facere voluiſſe perhibetur: quod etiam poſt Alexander cum vellet facere, ab haruſpicibus dicitur eſſe prohibitus, cum hoc ſciſcitatus non litaſſet.

ÆLII SPARTIANI

PESCENNIUS NIGER

AD

DIOCLETIANUM AUG.

I. Rarum atque difficile eſt, ut, quos tyrannos aliorum victoria fecerit, bene mittantur in literas: atque ideo vix omnia de his plene in monumentis atque annalibus habentur. Primum enim, quæ magna ſunt in eorum honorem, ab ſcriptoribus depravantur, deinde alia ſupprimuntur, poſtremo non magna diligentia in eorum genere ac vita requiritur: cum ſatis ſit, audaciam eorum, & bellum, in quo victi fuerint, ac pœnam, proferre. Peſcennius ergo Niger, ut alii tradunt, modicis parentibus, ut alii, nobilibus fuiſſe dicitur: patre Annio Fuſco, matre Lampridia, avo curatore Aquini, ex qua familia originem ducebat: quod quidem dubium etiam nunc habetur. Hic eruditus mediocribus literis, moribus ferox, divitiis etiam modicus, vita parcus, libidinis effrenatæ ad omne genus cu-

piditatum, ordines diu duxit, multiſque ducatibus pervenit, ut exercitus Syriacos juſſu Commodi regeret, ſuffragio maxime athletæ, qui Commodum ſtrangulavit: ut omnia tunc fiebant.

II. Is poſteaquam comperit occiſum Commodum, Julianum Imperatorem appellatum, eundemque juſſu Severi & Senatus occiſum, Albinum etiam in Gallia ſumſiſſe nomen Imperatoris, ab exercitibus Syriacis, quos regebat, appellatus eſt Imperator; ut quidam dicunt, magis in Juliani odium, quam in æmulationem Severi. Huic ob deteſtationem Juliani primis imperii diebus ita Romæ fautum eſt a Senatoribus dumtaxat, qui & Severum oderant, ut inter lapidationes exſecrationeſque omnium illi *feliciter* optarent, illum *Principem* inſuper, & illum *Auguſtum* populus acclamaret. Julianum autem oderant populares, quod Pertinacem milites occidiſſent, & illum Imperatorem adverſa populi voluntate appellaſſent. Denique ingentes ob hoc ſeditiones fuerunt. Ad occidendum autem Nigrum, primipilarem Julianus miſerat, ſtulte ad eum, qui haberet exercitus, & ſe tueri poſſet: perinde quaſi quilibet Imperator a primipilario poſſet occidi. Eadem autem dementia etiam Severo jam principi Julianus ſucceſſorem miſerat. Denique etiam Aquilium centurionem, notum cædibus ducum, miſerat, quaſi Imperator tantus a centurione poſſet occidi. Par denique inſania fuit, quod cum Severo ex interdicto de imperio egiſſe fertur, ut jure videretur ad principatum perveniſſe.

III. Et de Peſcennio Nigro judicium populi ex

eo apparuit, quod cum ludos Circenses Julianus Romæ daret, & indiscrete subsellia Circi maximi repleta essent, ingentique injuria populus affectus esset, per omnes uno consensu Pescennius Niger ad tutelam Urbis est expetitus, odio, ut diximus, Juliani, & amore occisi Pertinacis: cum quidem Julianus dixisse fertur, *Nec sibi, neque Pescennio longum imperium deberi, sed Severo, qui magis esset odio habendus a Senatoribus, militibus, provincialibus, popularibus.* quod probavit rei eventus. Et Pescennius quidem Severo eo tempore, quo Lugdunensem provinciam regebat, amicissimus fuit: nam ipse missus erat ad comprehendendos desertores, qui innumeri Gallias tunc vexabant. In quo officio quod se honeste gessit, jucundissimum fuit Severo, ita ut de eo ad Commodum Septimius referret, asserens necessarium reipublicæ virum. Et revera in re militari vehemens fuit. Nunquam sub eo miles provinciali lignum, oleum, operam extorsit. ipse a milite nihil accepit, cum tribunatus ageret, nihil accipi passus est. Nam & Imperator tribunos duos, quos constitit stellaturas accepisse, lapidibus obrui ab auxiliaribus jussit. Exstat epistola Severi, quam scribit ad Ragonium Celsum Gallias regentem: *Miserum est, ut imitari ejus disciplinam militarem non possimus, quem bello vicimus. Milites tui vagantur, tribuni medio die lavant, pro tricliniis popinas habent, pro cubiculis, meritoria: saltant, bibunt, cantant, & mensuris conviviorum vacant, cum sine mensura potent. Hæc, si ulla vena paternæ disciplinæ in nobis viveret, fierent? Emenda igitur primum tribunos, deinde mi-*

litem: quem quamdiu timueris, tamdiu non timeberis. Sed scias id de Nigro, militem timere non posse, nisi integri fuerint tribuni & duces militum.

IV. Hæc de Pescennio Severus Augustus, adhuc milite. Marcus etiam Antoninus ad Cornelium Balbum: *Pescennium mihi laudas, agnosco: nam & decessor tuus eum manu strenuum, vita gravem, & jam tum plusquam militem dixit. Itaque misi literas recitandas ad signa, quibus eum trecentis Armenicis, & centum Sarmatis, & mille nostris præesse jussi. Tuum est ostendere, hominem non ambitione, (quod nostris non convenit moribus) sed virtute venisse ad eum locum, quem avus meus Hadrianus, quem Trajanus proavus, non nisi exploratissimis dabat.* De hoc eodem Commodus: *Pescennium fortem virum novi, & ei tribunatus jam duos dedi: ducatum mox dabo, ubi per senectutem Ælius Corduenus rempublicam recusaverit.* Hæc de eo judicia omnium fuerunt. Sed & Severus ipse sæpe dixit, *ignoturum se Pescennio, nisi perseveraret.* A Commodo denique Pescennius Consul declaratus, Severo præpositus est: & quidem irato, quod primipilaribus commendantibus, Consulatum Niger mereretur. In vita sua Severus dicit, se, priusquam filii sui id ætatis haberent, ut imperare possent, ægrotantem id in animo habuisse, ut, si quid forte sibi accidisset, Niger Pescennius eidem & Clodius Albinus succederent, qui ambo Severo gravissimi hostes exstiterunt. Unde apparet, quod etiam Severi de Pescennio judicium fuerit.

V. Si Severo credimus, fuit gloriæ cupidus Niger, vita fictus, moribus turpis, ætatis provectæ,

cum imperium invasit: ex quo cupiditates ejus incusat, perinde quasi Severus minor ad imperium venerit, qui annos suos contrahit, cum decem & octo annis imperarit, & octogesimo nono perierit. Sane Severus Heraclium ad obtinendam Bithyniam misit: Fulvium autem ad occupandos adultos Nigri filios: nec tamen in Senatu quidquam de Nigro Severus dixit, cum jam audisset de ejus imperio, ipse autem proficisceretur ad componendum Orientis statum. Tantum sane illud fecit proficiscens, ut legiones ad Africam mitteret, ne eam Pescennius occuparet, & fame populum Romanum perurgeret. Et videbatur id facere posse per Lybiam Ægyptumque, vicinas Africæ, difficili licet itinere ac navigatione. Et Pescennius quidem, veniente ad Orientem Severo, Græciam, Thracias, & Macedoniam, interfectis multis illustribus viris, tenebat, ad participatum imperii Severum vocans: a quo, causa eorum, quos occiderat, cum Æmiliano hostis est appellatus: deinde a ducibus Severi per Æmilianum pugnans victus est. Et cum illi tutum exsilium promitteret, si ab armis recederet, persistens iterum pugnavit, & victus est, atque apud Cyzicum circa paludem fugiens sauciatus, & sic ad Severum deductus, atque statim mortuus.

VI. Hujus caput circumlatum pilo Romam missum, filii occisi, necata uxor, patrimonium publicatum, familia omnis exstincta. Sed hæc omnia, posteaquam de Albini rebellione cognitum est, facta sunt: nam prius & filios Nigri & matrem in exsilium miserat. Sed exarsit secundo civili bello,

immo etiam tertio, & factus est durior. Tunc enim innumeros Senatores interemit Severus, & ab aliis *Sullæ Punici*, ab aliis *Marii* nomen accepit. Fuit statura Pescennius prolixa, forma decorus, capillo in verticem ad gratiam reflexo, vocis canoræ, ita ut in campo loquens per mille passus audiretur, nisi ventus adversaretur: oris verecundi & semper rubidi: cervice adeo nigra, ut, quemadmodum multi dicunt, ab ea *Nigri* nomen acceperit. Cetera corporis parte candidus, & magis pinguis: vini avidus, cibi parcus, rei venereæ, nisi ad procreandos liberos, prorsus ignarus. Denique etiam sacra quædam in Gallia, quæ castissimis decernuntur, consensu publico celebranda suscepit. Hunc in Commodianis hortis, in porticu curva, pictum de musivo inter Commodi amicissimos videmus, sacra Isidis ferentem: quibus Commodus adeo deditus fuit, ut & caput raderet, & Anubim portaret, & omnes pausas expleret. Fuit ergo Niger miles optimus, tribunus singularis, dux præcipuus, legatus severissimus, Consul insignis, vir domi forisque conspicuus, Imperator infelix: usui denique reipublicæ sub Severo, homine tetrico, esse potuisset, si cum eo esse voluisset.

VII. Sed deceptus est consiliis Severi Aureliani, qui filias suas ejus filiis despondens, persistere eum fecit in imperio. Hic tantæ fuit auctoritatis, ut ad Marcum Antoninum primum, deinde ad Commodum scriberet, cum videret provincias facili administrationum mutatione subverti, primum ut nulli ante quinquennium succederetur provinciæ

præsidi, vel legato, vel proconsuli, quod prius deponerent potestatem, quam scirent administrare: deinde ne novi ad regendam rempublicam accederent. Præter militares administrationes, intimavit etiam, ut assessores, in quibus provinciis assedissent, in his administrarent: quod postea Severus, & deinceps multi tenuerunt, ut probant Pauli & Ulpiani præfecturæ, qui Papiniano in consilio fuerunt: ac postea cum unus ad memoriam, alter ad libellos paruisset, statim Præfecti facti sunt. Hujus etiam illud fuit, Ut nemo assideret in sua provincia, ut nemo administraret Romæ, nisi Romanus, hoc est, oriundus Urbe. Addidit præterea consiliariis salaria, ne eos gravarent, quibus assidebant, dicens, *Judicem nec debere dare, nec accipere.* Hic erga milites tanta fuit censura, ut, cum apud Ægyptum ab eo limitanei milites vinum peterent, responderit, *Nilum habetis, & vinum quæritis?* siquidem tanta illius fluminis dulcedo, ut accolæ vina non quærant. Idem tumultuantibus iis, qui a Sarracenis victi fuerant, & dicentibus, *Vinum non accepimus, pugnare non possumus; Erubescite*, inquit, *illi, qui vos vincunt, aquam bibunt.* Idem Palæstinis rogantibus, ut eorum censitio levaretur idcirco, quod esset gravata, respondit: *Vos terras vestras levari censitione vultis: ego vero etiam aerem vestrum censere vellem.*

VIII. Denique Delphici Apollinis vates in motu reipublicæ maximo, cum nuntiaretur tres esse Imperatores, Severum Septimium, Pescennium Nigrum, Clodium Albinum, consultus quem expedi-

ret reipublicæ imperare, versum Græcum hujusmodi fudisse dicitur:

Optimus est Fuscus, bonus Afer, pessimus Albus.

Ex quo intellectum, *Fuscum*, Nigrum appellatum vaticinatione: Severum, *Afrum*; *Album* vero, Albinum dictum. Nec defuit alia curiositas. Requisitum est, qui esset obtenturus rempublicam. ad quod ille respondit alium versum talem:

Fundetur sanguis Albi, Nigrique minantis,
Imperium mundi Pœna reget urbe profectus.

Idem, cum quæsitum esset, quis illi successurus esset, respondisse itidem Græco versu dicitur:

Cui dederint superi, nomen habere Pii.

quod omnino intellectum non est, nisi cum Bassianus Antonini, quod verum signum *Pii* fuit, nomen accepit. Item cum quæreretur, quamdiu imperaturus esset, respondisse Græce dicitur:

Bis denis Italum conscendet navibus æquor:
Si tamen una ratis transiliet pelagus.

Ex quo intellectum, Severum viginti annos expleturum.

IX. Hæc sunt, Diocletiane, maxime Augustorum, quæ de Pescennio didicimus ex pluribus libris. Non enim facile (ut in principio libri diximus) quisquam vitas eorum mittit in libros, qui aut Principes in republica non fuerunt, aut a Senatu appellati non sunt Imperatores, aut occisi citius, ad famam venire nequiverunt. Inde, quod latet Vindex, quod Piso nescitur, quod omnes illi, qui aut tantum adoptati sunt, aut a militibus Imperatores appellati, ut sub Domitiano Antonius, aut cito interemti, vitam

cum imperii usurpatione posuerunt. Ac ne quid ex iis, quæ ad Pescennium pertinent, præterisse videamur, (licet aliis libris cognosci possint) de hoc Pescennio vates dixerunt, quod neque vivus neque mortuus in potestatem Severi venturus esset, sed juxta aquas illi pereundum esset: quod quidam dicunt ipsum Severum de mathesi, quam callebat, dixisse. Nec absuit responsis veritas, cum ille inventus sit juxta paludem semivivus.

X. Hic tantæ fuit severitatis, ut, cum milites quosdam in caveo argenteo expeditionis tempore bibere vidisset, jusserit omne argentum submoveri de usu expeditionali, addito eo, ut ligneis vasis uterentur: quod quidem illi odium militare concitavit. Dicebat enim, posse fieri, ut sarcinæ militares in potestatem hostium venirent; ne se barbaræ nationes argento nostro gloriosiores facerent, cum alia minus apta hosticam viderentur ad gloriam. Idem jussit vinum in expeditione neminem bibere, sed aceto universos esse contentos. Idem pistores sequi expeditionem prohibuit, buccellato jubens milites & omnes contentos esse. Idem ob unius gallinacei direptionem, decem commanipulones, qui raptum ab uno commederant, securi percuti jussit; & fecisset, nisi ab omni exercitu prope usque ad metum seditionis esset rogatus: & cum pepercisset, jussit, ut denorum gallinaceorum pretia provinciali redderent decem, qui simul furto convixerant, addito eo, ut tota in expeditione in commanipulatione nemo focum faceret, ne unquam recens coctum cibum sumerent, sed pane ac frigidis

vescerentur, appositis speculatoribus, qui id curarent. Idem jussit, ne in zonis milites ad bellum aureos vel argenteos nummos portarent, sed publice commendarent, recepturi post prœlia, quod dederant: addens, liberis eorum & uxoribus & heredibus certe reddendum, qui venissent, ne ad hostes aliquid prædæ perveniret, si quid forte adversi fortuna fecisset. Sed hæc omnia, ut se habuerat Commodi temporum dissolutio, adversa eidem fuere. Denique etsi nemo fuit, qui suis temporibus dux severior videretur, ad perniciem illi magis ista fuere, quam mortuo, ubi & invidia & odium deposita erant, talia exempla valuerunt.

XI. Idem in omni expeditione ante omnes militarem cibum sumsit ante papilionem: nec sibi unquam vel contra solem, vel contra imbres quæsivit tecti suffragium, si miles non habuit. Tantum denique belli tempore, ratione militibus demonstrata, sibi & servis suis vel contubernalibus portavit, quantum a militibus ferebatur: cum servos suos oneraret annona, ne illi securi ambularent, & onusti milites, idque ab exercitu cum suspirio videretur. Idem in concione juravit, se, quamdiu in expeditionibus fuisset, essetque adhuc futurus, non aliter esse acturum se, quam militem, Marium ante oculos habentem, & duces tales. nec alias fabulas unquam habuit, nisi de Hannibale, ceterisque talibus. Denique cum Imperatori facto quidam panegyricum recitare vellet, dixit ei, *Scribe laudes Marii, vel Hannibalis, vel alicujus ducis optimi vita functi, & dic, quid ille fecerit, ut eum nos imitemur.*

nam viventes laudare irrisio est, maxime Imperatores, a quibus speratur, qui timentur, qui præstare publice possunt, qui possunt necare, qui proscribere: se autem vivum placere velle, mortuum etiam laudari.

XII. Amavit de Principibus Augustum, Vespasianum, Titum, Trajanum, Pium, Marcum, reliquos *fœneos*, vel *venenatos* vocans: maxime tamen in historiis Marium & Camillum & Quintum Coriolanum dilexit. Interrogatus autem, quid de Scipionibus sentiret, dixisse fertur, felices illos fuisse magis, quam fortes: idque probare domesticam vitam & juventutem, quæ in utroque nimis speciosa domi fuisse apud omnes constat. Quod si rerum potitus fuisset, omnia correcturus fuerat, quæ Severus vel non. potuit emendare, vel noluit: & quidem sine crudelitate, immo etiam cum lenitate, sed militari, non remissa, & inepta, atque ridicula. Domus ejus hodie Romæ visitur in campo Jovis, quæ appellatur *Pescenniana;* in qua simulacrum ejus in trichoro constituit, statim post annum ex Thebaico marmore, quod ille ad similitudinem sui factum a rege Thebæorum acceperat. Exstat etiam epigramma Græcum, quod Latine hanc habet sententiam:

Terror Ægyptiaci Niger adstat militis ingens,
Thebaidos socius, aurea secla volens.
Hunc reges, hunc gentes amant, hunc aurea Roma:
Hic Antoninis carus & imperio.
Nigrum nomen habet, nigrum formavimus ipsi,
Ut consentiret forma, metalle, tibi.

Quos quidem versus Severus eradi noluit, cum

hoc ei & Præfecti ſuggererent, & officiorum magiſtri, addens: *Si talis fuit, ſciant omnes, qualem vicerimus: ſi talis non fuit, putent omnes non talem viciſſe: immo ſic ſit, quia fuit talis.* Sequitur nunc, ut de Clodio Albino dicam, qui quaſi ſocius hujus habetur, quod & pariter contra Severum rebellaverunt, & ab eodem victi atque occiſi ſunt. De quo ipſo neque ſatis clara exſtant: quia eadem fortuna illius fuit, quæ Peſcennii, etiamſi vita ſatis diſpar.

JULII CAPITOLINI

CLODIUS ALBINUS

AD

DIOCLETIANUM AUG.

I. UNO eodemque tempore poſt Pertinacem, qui, auctore Albino, interemtus eſt, Julianus a Senatu Romæ, Septimius Severus ab exercitu in Illyrico, Peſcennius Niger in Oriente, Clodius Albinus in Gallia, Imperatores appellati ſunt. Et Clodium quidem Herodianus dicit Severi Cæſarem fuiſſe. ſed cum alter alterum indignaretur imperare, nec Galli ferre poſſent aut Germaniani exercitus, quod & ipſi ſuum ſpecialem Principem haberent, undique cuncta turbata ſunt. Fuit autem Clodius Albinus familia nobili, Adrumetinus tamen ex Africa. quare ſortem illam, qua Severum laudatum in Peſcennii vita diximus, ad ſe trahebat, nolens intelligi *Peſſimus Albus;* quod eodem verſu continebatur, quo & Severi laus, & approbatio Nigri Peſcennii. Sed priuſquam vel de vita ejus, vel de morte diſſeram, etiam hoc dicendum eſt, quod eum nobilem fecit.

II. Nam ad hunc eundem quondam Commodus, cum successorem Albino daret, literas dederat, quibus jusserat, ut Cæsar esset. Exemplum indidi. *Imperator Commodus Clodio Albino. Alias ad te publice de successore atque honore tuo misi: sed hanc familiarem & domesticam, omnem, ut vides, manu mea scriptam epistolam dirigo, qua tibi do facultatem, ut, si necessitas fuerit, ad milites prodeas, & tibi Cæsareum nomen assumas. Audio enim, & Septimium Severum & Nonium Murcum male de me apud milites loqui, ut sibi parent stationis Augustæ procurationem. Habebis præterea, cum id feceris, dandi stipendii usque ad tres aureos liberam potestatem: quin & super hoc ad Procuratores meos literas misi, quas ipse signatas excipies signo Amazoniæ: & cum opus fuerit, rationalibus dabis, ne te non audiant, cum de ærario volueris imperare. Sane ut tibi insigne aliquod imperialis majestatis accedat, habebis utendi coccinei pallii facultatem me præsente, & ad me, & cum mecum fueris, habiturus & purpuram, sed sine auro; quia ita & proavus meus Verus, qui puer vita functus est, ab Hadriano, qui eum adoptavit, accepit.*

III. His literis acceptis, omnino id, quod jubebat, facere noluit, timens odiosum Commodum propter mores suos, quibus rempublicam perdiderat, & se dedecoraverat, quandocunque feriendum, ne ipse pariter occideretur. Exstat denique illius concio, quæ, cum accepit imperium, & quidem Severi (ut quidam) voluntate firmatum, hujus rei memoriam facit. cujus hoc exemplum est: *Invitum me, commilitones, ductum ad imperium etiam illud probat,*

quod Commodum, donantem me Cæſariano nomine, contemſi: ſed & veſtræ voluntati, & Severi Auguſti parendum eſt; quia credo, ſub homine optimo & viro forti poſſe bene rempublicam regi. Nec negari poteſt, quod etiam Marius Maximus dicit, hunc animum Severo primum fuiſſe, ut, ſi quid ei contingeret, Peſcennium Nigrum, & Clodium Albinum ſibi ſubſtitueret: ſed poſtea & filiis jam majuſculis ſtudentem, & Albini amori invidentem, ſententiam mutaſſe, atque illos utroſque bello oppreſſiſſe, maxime precibus uxoris adductum. Denique Severus eum Conſulem deſignavit, quod utique niſi de optimo viro non feciſſet, homo in legendis magiſtratibus diligens.

IV. Sed ut ad eum redeam, fuit, ut dixi, Albinus Adrumento oriundus, ſed nobilis apud ſuos, & originem a Romanis familiis trahens, Poſtumiorum ſcilicet & Albinorum Cejoniorum. quæ familia hodie quoque, Conſtantine maxime, nobiliſſima eſt, & per te aucta & augenda, quæ per Gallienum & Gordianos plurimum crevit. Hic tamen natus lare modico, patrimonio pertenui, parentibus ſanctis, patre Cejonio Poſtumio, matre Aurelia Meſſalina, primus ſuis parentibus fuit; cum exceptus utero, quod contra conſuetudinem puerorum, qui naſcuntur, & ſolent rubere, eſſet candidiſſimus, *Albinus* eſt dictus. Quod verum eſſe, patris epiſtola ad Ælium Baſſianum tunc Proconſulem Africæ data deſignat, affinem (quantum videtur) eorum ipſorum. Epiſtola Cejonii Poſtumii ad Ælium Baſſianum: *Filius mihi natus eſt ſeptimo*

Kalendas Decembres, ita candidus statim toto corpore, ut linteamen, quo exceptus est, vinceret. Quare susceptum eum, Albinorum familiæ, quæ mihi tecum communis est, dedi, Albini nomine imposito. Fac, ut rempublicam, & te, & nos, ut facis, diligas.

V. Hic ergo omnem pueritiam in Africa transegit, eruditus literis Græcis ac Latinis mediocriter, quod esset animi jam militaris & superbi. Fertur in scholis sæpissime cantasse inter puerulos,

Arma amens capio, nec sat rationis in armis,

repetens, *Arma amens capio.*

Huic multa imperii signa, cum esset natus, facta dicuntur. nam & bos albus purpureis ad plenum colorem cornibus natus est, quod mirandum fuit: quæ tamen cornua, in templo Apollinis Cumani ab eodem posita jam Tribuno, diu fuisse dicuntur: quod, cum ille sortem de fato suo tolleret, his versibus eidem dicitur esse responsum:

Hic rem Romanam magno turbante tumultu
Sistet eques: sternet Pœnos, Gallumque rebellem.

Et in Gallia quidem eum multas gentes domuisse constat. Ipse autem suspicabatur de Severo sibi prædictum, *Sternet Pœnos*, quod Septimius Afer esset. Fuit & aliud signum futuri imperii. Nam cum Cæsariana familia hoc speciale habuerit, ut parvuli domus ejus in testudineis alveis lavarentur; nato infantulo testudo ingens patri ejus, munere piscatoris, allata est: quod ille homo literatus omen accipiens, & testudinem libenter accepit, & eam curari jussit, atque infantulo ad excaldationes pueriles dicari, nobilitandum etiam hinc sperans. Cum

rarum esset, aquilas in his locis videri, in quibus natus est Albinus; septima ejus diei hora convivii, quod celebritati pueri deputabatur, cum ei fierent nomina, septem aquilæ parvulæ de nido allatæ sunt, & quasi ad jocum circa cunas pueri constitutæ: nec hoc omen pater abnuit, qui jussit aquilas ali, & diligenter curari. Accessit omen, quod cum pueri ejus familiæ russulis fasciolis illigarentur, quod forte lotæ atque udæ essent russulæ fasciolæ, quas mater prægnans paraverat, purpurea matris illigatus est fascia: unde illi joco nutricis etiam *Porphyrii* nomen inditum est. Hæc atque alia signa imperii futuri fuere: quæ qui volet nosse, Ælium Cordum legat, qui frivola super hujusmodi ominibus cuncta persequitur.

VI. Adolescens igitur statim se ad militiam contulit, atque Antoninis per Lollium Serenum, & Bæbium Mæcianum, & Cejonium Postumianum suos affines innotuit. Egit Tribunus equites Dalmatas: egit & legionem Quartanorum & Primanorum: Bithynicos exercitus eo tempore, quo Avidius rebellabat, fideliter tenuit. Deinde per Commodum ad Gallias translatus, in qua, fusis Frisiis Transrhenanis, celebre nomen suum & apud Romanos, & apud Barbaros fecit. Quibus rebus accensus Commodus, Cæsarianum ei nomen obtulit, & dandi stipendii facultatem, & pallii coccini utendi. Quibus omnibus ille prudenter abstinuit, dicens, *Commodum quærere, qui aut cum eo perirent, aut quos cum causa ipse posset occidere.* Quæsturæ gratia illi facta est: qua concessa, Ædilis non amplius quam decem

diebus fuit, quod ad exercitum festinanter mitteretur. Deinde Præturam egit sub Commodo famosissimam. Nam ejusdem ludis Commodus & in foro, & in theatro pugnas exhibuisse perhibetur. Consul a Severo declaratus est eo tempore, quo Albinum sibi cum Pescennio paraverat subrogare.

VII. Ad imperium venit natu jam grandior, & major Pescennio Nigro, ut Severus ipse in vita sua testatur. Sed victo Pescennio, cum & filiis suis imperium servare cuperet, & voluntatem Senatus majorem circa Clodium Albinum videret, quod esset vir antiquæ familiæ, literas ad eum per quosdam summi honoris ac summæ affectionis misit, quibus hortabatur, ut, quoniam occisus esset Pescennius Niger, ipse cum eo fideliter rempublicam regeret. Quarum exemplum hoc esse Cordus ostendit: *Imperator Severus Augustus Clodio Albino Cæsari, fratri amantissimo & desideratissimo, salutem. Victo Pescennio, literas Romam dedimus, quas Senatus tui amantissimus libenter accepit. Te quæso, ut eo animo rempublicam regas, quo dilectus es frater animi mei, frater imperii. Bassianus & Geta te salutant. Julia nostra & te, & sororem salutat. Infantulo tuo Pescennio Prineo munera digna suo loco tuoque mittemus. Tu velim exercitus reipublicæ ac nobis retentes, mi unanime, mi carissime, mi amantissime.*

VIII. Et has quidem literas missis stipatoribus fidelissimis dedit, quibus præcepit, ut epistolam publice darent, postea vero dicerent, se velle pleraque occulte suggerere, quæ ad res bellicas pertinerent, & ad secreta castrorum atque aulicam fi-

dem: ubi vero in secretum venissent, quasi mandata dicturi, quinque validissimi eum interimerent gladiolis intra vestem latentibus. Nec illorum quidem fides defuit. Nam cum ad Albinum venissent, & epistolam dedissent, qua lecta, cum dicerent quædam secretius suggerenda, & locum semotum ab omnibus arbitris postularent, & cum omnino neminem paterentur ad porticum longissimam cum Albino progredi, ea specie, ne mandata proderentur, Albinus intellexit insidias. Denique indulgens suspicionibus, eos tormentis dedit, qui diu primo pernegarunt, sed postea victi necessitate, confessi sunt ea, quæ Severus iisdem præceperat. Tunc jam proditis rebus, & apertis insidiis, ea, quæ suspicabatur, Albinus clara esse intelligens, exercitu ingenti collecto, contra Severum atque ejus duces venit.

IX. Et primo quidem conflictu habito contra duces Severi, potior fuit: post autem Severus ipse, cum id egisset apud Senatum, ut hostis judicaretur Albinus, contra eum profectus, acerrime fortissimeque pugnavit in Gallia, non sine varietate fortunæ. Denique cum sollicitus augures consuleret, responsum illi est, ut dicit Marius Maximus, venturum quidem in potestatem ejus Albinum, sed non vivum nec mortuum: quod & factum est. Nam cum ultimum prœlium commissum esset, innumeris suorum cæsis, plurimis fugatis, multis etiam deditis, Albinus fugit: &, ut multi dicunt, se ipse percussit; ut alii, a servo suo percussus, semivivus ad Severum deductus est. Unde confirmatum est augurium, quod fuerat ante prædictum. Multi præ-

terea dicunt, a militibus, cujus nece a Severo gratiam requirebant. Fuit Albino unus, ut aliqui dicunt, filius: Maximus dicit duos. quibus primum veniam dedit, postea vero eos cum matre percussit, & in profluentem abjici jussit. Caput ejus excisum pilo circumtulit, Romamque misit, literis ad Senatum datis, quibus insultabat, quod Albinum tantopere dilexissent, ut ejus affines & fratrem præcipue ingenti honore cumularent. Jacuisse ante prætorium Severi Albini corpus per dies plurimos dicitur usque ad fœtorem, laniatumque a canibus in profluentem abjectum esse.

X. De moribus ejus varia dicuntur. Et Severus quidem ipse hæc de eodem loquitur, ut eum dicat turpem, malitiosum, improbum, inhonestum, cupidum, luxuriosum. sed hæc belli tempore, vel post bellum, quando ei jam velut de hoste credi non poterat: cum & ipse ad eum quasi ad amicissimum frequentes miserit literas, & multi de Albino bene senserint, & Severus ipse *Cæsarem* suum eundem appellari voluerit, & cum de successore cogitaret, hunc primum habuerit ante oculos. Exstant præterea Marci epistolæ de hoc eodem, quæ testimonium & virtutum ejus ferant & morum: quarum unam inserere ad Præfectos datam super ejus nomine, absurdum non fuit. *Marcus Aurelius Antoninus Præfectis suis salutem. Albino ex familia Cejoniorum, Afro quidem homini, sed non multa ex Afris habenti, Plautilli genero, duas cohortes alares regendas dedi. Est homo exercitatus, vita tristis, gravis moribus. puto eum rebus castrensibus profuturum: certe*

obfuturum non esse, satis novi. Huic salarium duplex decrevi, vestem militarem simplicem, sed loci sui stipendium quadruplum. Hunc vos adhortamini, ut se reipublicæ ostentet, habiturus præmium, quod merebitur. Est & alia epistola, qua idem Marcus Avidii Cassii temporibus de hoc eodem scripsit, cujus exemplum hoc est: *Laudanda est Albini constantia, qui graviter deficientes exercitus tenuit, cum ad Avidium Cassium confugerent. & nisi hic fuisset, omnes defecissent. Habemus igitur virum dignum consulatu, quem sufficiam in locum Cassii Papirii, qui mihi exanimis prope jam nuntiatus est. quod interim a te publicari nolo, ne aut ad ipsum Papirium, aut ad ejus affectus perveniat, nosque videamur in locum viventis Consulis subrogasse.*

XI. Istæ igitur epistolæ testantur, Albinum virum utilem fuisse. Indicat & illud præcipue, quod ad eas civitates instaurandas, quas Niger attriverat, pecuniam misit, quo facilius sibi earum accolas conciliaret. Gulosum eum Cordus, qui talia persequitur in suis voluminibus, fuisse dicit; & ita quidem, ut pomorum tantum hauserit, quantum ratio humana non patitur. nam & quingentas ficus passarias, quas Græci *callistruthias* vocant, jejunum comedisse dicit, & centum persica Campana, & melones Ostienses decem, & uvarum Lavicanarum pondo viginti, & ficedulas centum, & ostrea quadringenta. Vini sane parcum fuisse dicit: quod Severus negat, qui eum asserit ebrium etiam in bello fuisse. Cum suis etiam nunquam cœnavit, vel propter vinolentiam, ut dicit Severus, vel propter morum acrimoniam. Uxori odiosissimus fuit, servis

injustus, atrox circa militem. Nam sæpe & ordinarios Centuriones, ubi causæ qualitas non postulabat, in crucem sustulit. Verberavit certe virgis sæpissime: neque unquam delictis pepercit. In vestitu nitidissimus fuit, in convivio sordidissimus, & soli studens copiæ; mulierarius inter primos amatores, aversæ Veneris semper ignarus, & talium persecutor; agricolandi peritissimus, ita ut etiam Georgica scripserit. Milesias nonnulli ejusdem esse dicunt, quarum fama non ignobilis habetur, quamvis mediocriter scriptæ sint.

XII. A Senatu tantum amatus est, quantum nemo Principum, in odium speciatim Severi, quem vehementer ob crudelitatem oderant Senatores. Denique victo eo plurimi Senatores a Severo interfecti sunt, qui ejus partium vel vere fuerant, vel esse videbantur. Denique cum apud Lugdunum eundem interfecisset, statim literas inquiri jussit, ita ut inveniret, vel ad quos ipse scripsisset, vel qui ad eum rescripsissent: omnesque illos, quorum epistolas reperit, hostes judicari a Senatu fecit: nec his pepercit, sed & ipsos interemit, & bona eorum proscripsit, atque in ærarium publicum retulit. Extstat epistola Severi, quæ ostendit animum suum, missa ad Senatum, cujus hoc exemplum est: *Nihil mihi gravius potest evenire, Patres Conscripti, quam ut vestrum judicium Albinus haberet potius, quam Severus. Ego frumenta reipublicæ detuli, ego multa bella pro republica gessi, ego populo Romano tantum olei detuli, quantum rerum natura vix habuit. Ego, interfecto Pescennio Nigro, vos a malis tyrannicis li-*

beravi. Magnam ſane mihi reddidiſtis vicem, magnam gratiam. Unum ex Afris, & quidem Adrumetinis, fingentem, quod de Cejoniorum ſtemmate ſanguinem duceret, uſque adeo extuliſtis, ut eum Principem habere velitis, me Principe, ſalvis liberis meis. Defuitne quæſo tanto Senatui, quem amare deberetis, qui vos amaret? Hujus fratrem honoribus extuliſtis, ab hoc Conſulatus, ab hoc Præturas, ab hoc ſperatis cujuſvis magiſtratus inſignia. Non eam gratiam mihi redditis, quam majores veſtri contra Piſonianam factionem, quam item pro Trajano, quam nuper contra Avidium Caſſium præſtiterunt: fictum illum, & ad omnia mendaciorum genera paratum, qui nobilitatem quoque mentitus eſt, mihi præpoſuiſtis. Quin etiam audiendus in Senatu fuit Statilius Corſulenus, qui honores Albino & ejus fratri decernendos ducebat: cui hoc ſuperfuit, ut de me ille decerneret homo nobilis ad triumphum. Major fuit dolor, quod illum pro literato laudandum plerique duxiſtis, cum ille næniis quibuſdam anilibus occupatus inter Mileſias Punicas Apuleji ſui, & ludicra literaria conſeneſceret. Hinc apparet, quanta ſeveritate factionem vel Peſcennianam, vel Clodianam vindicaverit. quæ quidem omnia in vita ejus poſita ſunt: quæ qui diligentius ſcire velit, legat Marium Maximum, de Latinis ſcriptoribus; de Græcis, Herodianum, qui ad fidem pleraque dixerunt.

XIII. Fuit ſtatura procerus, capillo renodi & criſpo, fronte lata, & candore mirabili: &, ut plerique putant, ex eo nomen accepit: voce muliebri, & prope ad eunuchorum ſonum, motu facili, iracundia gravi, furore triſtiſſimo: in luxuria va-

rius; nam ſæpe appetens vini, frequenter abſtinens. Armorum ſtrenuus, prorſus ut non male ſui temporis Catilina diceretur. Non ab re eſſe credimus, cauſas oſtendere, quibus amorem Senatus Clodius Albinus meruit. Cum Britannicos exercitus regeret juſſu Commodi, atque illum interemtum adhuc falſo comperiſſet, cum ſibi ab ipſo Commodo Cæſarianum nomen eſſet delatum, proceſſit ad milites, & hac concione uſus eſt: *Si Senatus populi Romani ſuum illud vetus haberet imperium, nec in unius poteſtate res tanta conſiſteret, non ad Vitellios, neque ad Nerones, neque ad Domitianos publica fata veniſſent: in imperio conſulari noſtræ illæ gentes Cejoniorum, Albinorum, Poſtumiorum: de quibus patres veſtri, qui & ipſi ab avis ſuis audierant, multa didicerunt. Et certe Africam Romano imperio Senatus adjunxit: Galliam Senatus ſubegit, & Hiſpanias: Orientalibus populis Senatus dedit leges: Parthos tentavit Senatus, & ſubegiſſet, niſi tam avarum Principem Romano exercitui fortuna reipublicæ tunc dediſſet. Britannias Cæſar ſubegit, certe Senator, nondum tamen Dictator. Hic ipſe Commodus quanto melior fuiſſet, ſi timuiſſet Sena m? Et uſque ad Neronem quidem Senatus auctoritas valuit, qui ſordidum & impurum Principem damnare non timuit, cum ſententiæ in eum dictæ ſunt, qui vitæ neciſque poteſtatem atque imperium tunc tenebat. Quare, commilitones, ego Cæſareum nomen, quod mihi Commodus detulit, nolo. Dii faxint, ut ne alii quidem velint. Senatus imperet, provincias dividat: Senatus nos Conſules faciat. & quid dico Senatus? vos ipſi, & patres veſtri: eritis enim ipſi Senatores.*

XIV. Hæc concio, vivo adhuc Commodo, Romam delata eſt. quæ Commodum in Albinum exaſperavit: ſtatimque ſucceſſorem miſit Junium Severum, unum ex contubernalibus ſuis. Senatui autem tantum placuit, ut miris acclamationibus abſentem eum ornaret, & vivo Commodo, & deinceps interemto; ita ut nonnulli etiam Pertinaci auctores fuerint, ut eum ſibi ſocium adſciſceret; apud Julianum, de occidendo Pertinace, ipſius plurimum auctoritas valuerit. Ut autem hoc verum intelligatur, epiſtolam Commodi ad Præfectos prætorii ſuos datam inſerui, qua de occidendo Albino ſignificavit ſuam mentem. *Aurelius Commodus Severus Præfectis ſalutem. Audiſſe vos credo, primum fictum eſſe, quod ego meorum conſilio interfectus eſſem: deinde concionem Clodii Albini apud milites meos habitam, qui ſe multum Senatui commendat, idque, quantum videmus, non fruſtra. Nam qui Principem unum in republica negat eſſe debere, quique aſſerit a Senatu oportere totam rempublicam regi, is per Senatum ſibi petit imperium. Cavete igitur diligentiſſime: jam enim hominem ſcitis, vobis, militibus, populoque vitandum.* Has literas cum Pertinax inveniſſet, in Albini odium publicavit. quare Albinus occidendi Pertinacis Juliano auctor fuit.

ÆLII SPARTIANI

ANTONINUS

CARACALLUS.

I. Ex duobus liberis, quos Septimius Severus reliquit, Getam & Baſſianum, quorum unum exercitus, alterum pater dixit, Geta hoſtis eſt judicatus; Baſſianum autem obtinuiſſe imperium conſtat: de cujus majoribus fruſtra putamus iterandum, cum omnia in Severi vita ſatis dicta ſint. Hujus igitur pueritia blanda, ingenioſa, parentibus affabilis, amicis parentum jucunda, populo accepta, grata Senatui, ipſi etiam ad amorem conciliandum ſalutaris fuit. Non ille in literis tardus, non in benevolentiis ſegnis, non tenax in largitate, non lentus in clementia, ſed ſub parentibus, viſus. Denique, ſi quando feris objectos damnatos vidit, flevit, aut oculos avertit: quod populo pluſquam amabile fuit. Septennis puer, cum colluſorem ſuum puerum, ob Judaicam religionem gravius verbera-

tum audiſſet, neque patrem ſuum, neque patrem pueri, vel auctores verberum, diu reſpexit. Antiochenſibus & Byzantiis interventu ſuo jura vetuſta reſtituit: quibus iratus fuit Severus, quod Nigrum juverant. Plautiani odium, crudelitatis cauſa concepit. Quæ a parentibus gratia ſigillariorum acceperat, ea vel clientibus, vel magiſtris ſponte donavit. Sed hæc puer.

II. Egreſſus vero pueritiam, ſeu patris monitis, ſeu calliditate ingenii, ſive quod ſe Alexandro Magno Macedoni æquandum putabat, reſtrictior, gravior, vultu etiam truculentior factus eſt, prorſus ut eum, quem puerum ſcierant, multi eſſe non crederent. Alexandrum Magnum ejuſque geſta in ore ſemper habuit. Tiberium & Sullam in conventu plerumque laudavit. Patre ſuperbior fuit: fratrem magna ejus humilitate deſpexit. Poſt patris mortem in caſtra prætoria pergens, apud milites conqueſtus eſt, circumveniri ſe fratris inſidiis: atque ita fratrem in Palatio fecit occidi. ejus corpus ſtatim cremari præcepit. Dixit præterea in caſtris, fratrem ſibi venenum paraſſe, matri eum irreverentem fuiſſe: egitque publice iis gratias, qui eum occiderunt. Addidit denique iis, qui fideliores erga ſe fuerant, ſtipendium. Pars militum apud Albam, Getam occiſum ægerrime accepit, dicentibus cunctis, duobus ſe fidem promiſiſſe liberis Severi, duobus ſervare debere. clauſiſque portis diu Imperator non admiſſus, niſi delinitis animis, non ſolum querelis de Geta & criminationibus editis, ſed enormitate ſtipendii militibus (ut ſolet) placatis: atque

inde Romam rediit. Tunc ſub veſte Senatoria loricam habens, cum armatis militibus curiam ingreſſus eſt. Hos in medio inter ſubſellia duplici ordine collocavit, & ſic verba fecit. Queſtus eſt de fratris inſidiis involute & incondite, ad illius accuſationem, ſui vero excuſationem: quod quidem nec Senatus libenter accepit, cum ille dixiſſet, fratri ſe omnia permiſiſſe, fratrem ab inſidiis liberaſſe, & illum tamen ſibi graviſſimas inſidias feciſſe, nec vicem amori reddidiſſe fraterno.

III. Poſt hoc relegatis deportatiſque reditum in patriam reſtituit: inde ad prætorianos proceſſit, & in caſtris manſit. Altera die Capitolium petiit, & eos, quos occidere parabat, affabiliter eſt allocutus, innitenſque Papiniano & Ciloni, ad Palatium rediit. Cum flentem matrem Getæ vidiſſet, aliaſque mulieres, poſt necem fratris, mulieres occidere conatus eſt: ſed ob hoc retentus, ne augeretur fratris occiſi crudelitas. Lætum ad mortem coegit, miſſo a ſe veneno: ipſe enim inter ſuaſores Getæ mortis primus fuerat, qui & primus interemtus eſt. Ipſe mortem ejus ſæpiſſime flevit. Multos, qui cædis ejus conſcii fuerant, interemit, eumque & imaginem ejus honoravit. Poſt hoc fratrem patruelem Afrum, cui pridie partes de cœna miſerat, juſſit occidi. qui cum ſe præcipitaſſet percuſſorum timore, & ad uxorem crure fracto erepſiſſet, tamen per ludibrium a percuſſoribus deprehenſus eſt, & occiſus. Occidit etiam Pompejanum, Marci nepotem, ex filia natum & ex Pompejano, cui nupta fuerat Lucilla poſt mortem Veri Impe-

ratoris; quem & Consulem bis fecerat, & omnibus bellis præposuerat, quæ gravissima tunc fuerunt; & ita quidem, ut videretur a latronibus interemtus.

IV. Deinde in conspectu ejus Papinianus securi percussus est, & a militibus occisus: quo facto percussori dixit, *Gladio te exsequi oportuit meum jussum.* Occisus est etiam ejus jussu Petronius ante templum Divi Pii, tractaque sunt eorum per plateam cadavera, sine aliqua humanitatis reverentia. Filium autem Papiniani, qui ante triduum Quæstor opulentum munus ediderat, interemit. Iisdem diebus occisi sunt innumeri, qui fratris ejus partibus faverant. Occisi etiam liberti, qui Getæ administraverant. Cædes deinde in omnibus locis & in balneis factæ. Occisique nonnulli etiam cœnantes: inter quos etiam Sammonicus Serenus, cujus libri plurimi ad doctrinam exstant. In summum discrimen etiam Cilo iterum Præfectus & Consul venit, ob hoc, quod concordiam inter fratres suaserat. Et cum idem Cilo sublata veste senatoria, nudis pedibus, ab urbanicianis raptus esset, Antoninus seditionem compressit. Multas præterea postea cædes in Urbe fecit, passim raptis a militibus nonnullis hominibus, & occisis, quasi seditionem vindicans. Helvium Pertinacem, suffectum Consulem, ob hoc solum, quod filius esset Imperatoris, occidit. Neque cessavit unquam sub diversis occasionibus eos interficere, qui fratris amici fuissent. Sæpe in Senatum, sæpe in populum superbe invectus est, aut edictis propositis, aut orationibus editis, Sullam se etiam ostendens futurum.

V. His geſtis Galliam petiit: atque ut primum in eam venit, Narbonenſem Proconſulem occidit. Cunctis deinde turbatis, qui in Gallia res gerebant, odium tyrannicum meruit, quamvis aliquando fingeret ſe benignum, cum eſſet natura truculentus. Et cum multa contra homines & contra jura civitatum feciſſet, morbo implicitus graviter laboravit. Circa eos, qui eum curabant, crudeliſſimus fuit. Deinde ad Orientem profectionem parans, omiſſo itinere in Dacia reſedit. Circa Rhætiam non paucos Barbaros interemit, militeſque ſuos quaſi Sullæ milites & cohortatus eſt, & donavit. Deorum ſane ſe nominibus appellari vetuit, quod Commodus fecerat; cum illi eum, quod leonem aliaſque feras occidiſſet, Herculem dicerent. Et cum Germanos ſubegiſſet, *Germanicum* ſe appellavit, vel joco, vel ſerio, ut erat ſtultus & demens; aſſerens, ſi Lucanos viciſſet, *Lucanicum* ſe appellandum. Damnati ſunt eo tempore, qui urinam in eo loco fecerunt, in quo ſtatuæ, aut imagines erant Principis: & qui coronas imaginibus ejus detraxerant, ut alias ponerent. Damnati ſunt & qui remedia quartanis tertianiſque collo annexa geſtarent. Per Thracias cum Præfecto prætorii iter fecit. Inde cum in Aſiam trajiceret, naufragii periculum adiit, antenna fracta, ita ut in ſcapham cum protectoribus deſcenderet. unde in triremem a Præfecto claſſis receptus, evaſit. Excepit apros frequenter, contra leonem etiam ſtetit: quo etiam miſſis ad amicos literis gloriatus eſt, ſeque ad Herculis virtutem acceſſiſſe jactavit.

VI. Post hoc ad bellum Armeniacum Parthicumque conversus, ducem bellicum, qui suis competebat moribus, fecit. Inde Alexandriam petiit: in gymnasium populum convocavit, eumque objurgavit: legi etiam validos ad militiam præcepit. Eos autem, quos legerat, occidit, exemplo Ptolemæi Evergetis, qui octavus hoc nomine appellatus est. Dato præterea signo militibus, ut hospites suos occiderent, magnam cædem Alexandriæ fecit. Dehinc per Cadusios & Babylonios ingressus, tumultuarie cum Parthorum satrapis manum contulit, feris etiam bestiis in hostes immissis. Datis ad Senatum, quasi post victoriam, literis, Parthicus appellatus est: nam Germanici nomen patre vivo fuerat consecutus. Deinde cum iterum vellet Parthis bellum inferre, atque hibernare Edessæ, atque inde Carras Luni Dei gratia venisset, die natalis sui, octavo Idus Aprilis, ipsis Megalensibus, cum ad requisita naturæ discessisset, insidiis a Macrino Præfecto prætorii positis, qui post eum invasit imperium, interemtus est. Conscii cædis fuerunt Nemesianus, & frater ejus Apollinaris, Retianusque, qui Præfectus legionis secundæ Parthicæ militabat, & qui equitibus extraordinariis præerat, non ignorantibus Marcio Agrippa, qui classi præerat, & præterea plerisque officialium, impulsu Martialis.

VII. Occisus est autem in medio itinere inter Carras & Edessam, cum levandæ vesicæ gratia ex equo descendisset, atque inter protectores suos, conjuratos cædis, ageret. Denique cum illum in equum strator ejus levaret, pugione latus ejus con-

fodit: conclamatumque ab omnibus eſt, id Martialem feciſſe. Et quoniam Dei Luni fecimus mentionem, ſciendum, doctiſſimis quibuſque id memoriæ traditum, atque ita nunc quoque a Carrenis præcipue haberi, ut, qui Lunam femineo nomine ac ſexu putaverit nuncupandam, is addictus mulieribus ſemper inſerviat: at vero qui marem Deum eſſe crediderit, is dominetur uxori, neque ullas muliebres patiatur inſidias. Unde, quamvis Græci vel Ægyptii eo genere, quo feminam hominem, etiam Lunam Deam dicant, myſtice tamen Deum dicunt.

VIII. Scio de Papiniani nece multos ita in literas retuliſſe, ut cædis non ſciverint cauſam, aliis alia referentibus: ſed ego malui veritatem opinionum edere, quam de tanti viri cæde reticere. Papinianum amiciſſimum fuiſſe Imperatori Severo, &, ut aliqui loquuntur, affinem etiam per ſecundam uxorem, memoriæ traditur: & huic præcipue utrumque filium a Severo commendatum, eumque cum Severo profeſſum ſub Scævola, & Severo in advocatione fiſci ſucceſſiſſe, atque ad hoc concordiam fratrum Antoninorum foviſſe: egiſſe quin etiam, ne occideretur, cum jam de inſidiis ejus Baſſianus quereretur: atque ideo una cum iis, qui fautores fuerant Getæ, a militibus, non ſolum permittente, verum etiam ſuadente Antonino, occiſum. Multi dicunt, Baſſianum, occiſo fratre, illi mandaſſe, ut & in Senatu per ſe & apud populum facinus dilueret: illum autem reſpondiſſe, *Non tam facile parricidium excuſari poſſe, quam fieri.* Eſt etiam hæc fabella, quod dictare noluerit orationem, qua invehendum

erat in fratrem, ut causa ejus melior fieret, qui occiderat: illum autem negantem respondisse, *Aliud est parricidium, accusare innocentem occisum.* Sed hoc omnino non convenit: nam neque Præfectus poterat dictare orationem: & constat, eum quasi fautorem Getæ occisum. Et fertur quidem, Papinianum, cum raptus a militibus ad Palatium traheretur occidendus, prædivinasse, dicentem, *Stultissimum fore, qui in suum subrogaretur locum, nisi appetitam crudeliter Præfecturam vindicaret.* Quod factum est: nam Macrinus Antoninum occidit, ut supra exposuimus: qui cum filio factus in castris Imperator, filium suum, qui *Diadumenus* vocabatur, *Antoninum* vocavit, idcirco quod a prætorianis multum Antoninus desideratus est.

IX. Vixit autem Bassianus annis quadraginta tribus. Imperavit annis sex. Publico funere elatus est. Filium reliquit, qui postea & ipse *Marcus Antoninus Heliogabalus* est dictus: ita enim nomen Antoninorum inoleverat, ut velli ex animis hominum non posset, quod omnium pectora, velut Augusti nomen, obsederat. Fuit male moratus, & patre duro crudelior. Avidus cibi, vini etiam appetens, suis odiosus, &, præter milites prætorianos, omnibus castris exosus: prorsus nihil inter fratres simile. Opera Romæ reliquit, thermas nominis sui eximias: quarum cellam solearem architecti negant posse ulla imitatione, qua facta est, fieri. nam & ex ære vel cupro cancelli superpositi esse dicuntur, quibus cameratio tota concredita est: & tantum est spatium, ut id ipsum fieri negent potuisse docti

mechanici. Reliquit & porticum patris nomine, quæ gesta illius contineret, & triumphos, & bella. Ipse *Caracalli* nomen accepit a vestimento, quod populo dederat, demisso usque ad talos, quod ante non fuerat: unde hodieque Antoninianæ dicuntur caracallæ hujusmodi, in usu maxime Romanæ plebis frequentatæ. Idem viam novam munivit, quæ est sub ejus thermis, Antoninianis scilicet, qua pulchrius inter Romanas plateas non facile quidquam invenias. Sacra Isidis Romam deportavit, & templa ubique magnifica eidem Deæ fecit. Sacra etiam majore reverentia celebravit, quam ante celebrabantur. In quo quidem mihi mirum videtur, quemadmodum sacra Isidis primum per hunc Romam venisse dicantur; cum Antoninus Commodus ita ea celebraverit, ut & Anubin portaret, & pausas ederet: nisi si forte iste addidit celebritati, non eam primus invexit. Corpus ejus Antoninorum sepulcro illatum est, ut ea sedes reliquias ejus acciperet, quæ nomen addiderat.

X. Interest scire, quemadmodum novercam suam Juliam uxorem duxisse dicatur. Quæ cum esset pulcherrima, & quasi per negligentiam se maxima corporis parte nudasset, dixissetque Antoninus, *Vellem, si liceret:* respondisse fertur, *Si libet, licet. An nescis, te Imperatorem esse, & leges dare, non accipere?* Quo audito, furor inconditus ad effectum criminis roboratus est, nuptiasque eas celebravit, quas, si sciret se leges dare, vere solus prohibere debuisset. Matrem enim (non alio dicenda erat nomine) duxit uxorem, ad parricidium junxit incestum: siqui-

dem eam matrimonio sociavit, cujus filium nuper occiderat. Non ab re est, diasyrticum quiddam in eum dictum addere. nam cum *Germanici*, & *Parthici*, & *Arabici*, & *Alemannici* nomen adscriberet, (nam Alemannorum gentem devicerat) Helvius Pertinax, filius Pertinacis, dicitur joco dixisse, *Adde, si placet, etiam Geticus Maximus*, quod Getam occiderat fratrem, & Gothi *Getæ* dicerentur; quos ille, dum ad Orientem transiit, tumultuariis prœliis devicerat.

XI. Occidendi Getæ multa prodigia exstiterunt, ut in vita ejus exponemus. Nam quamvis prior ille e vita excesserit, nos tamen ordinem secuti sumus, ut, qui & prior natus est, & prior imperare cœperat, prior scriberetur. Eo sane tempore, quo ab exercitu appellatus est Augustus vivo patre, quod ille pedibus æger gubernare non posse videretur imperium, contusis animis militum & Tribunorum, Severus dicitur animo volutasse, ut & hunc occideret, nisi repugnassent Præfecti ejus, graves viri. Aliqui contra dicunt, Præfectos voluisse id fieri, sed Septimium noluisse, ne & severitas illius crudelitatis nomine inquinaretur: & cum auctores criminis milites fuerint, adolescens stultæ temeritatis pœnas lueret tam gravis supplicii titulo, ut a patre videretur occisus. Hic tamen omnium durissimus, &, ut uno complectamur verbo, parricida, & incestus, patris & matris & fratris inimicus, a Macrino, qui eum occiderat, timore militum, ac maxime prætorianorum, inter Deos relatus est. habet templum, habet Salios, habet sodales Antoninia-

nos, qui Faustinæ templum & divale nomen eripuit: certe templum, quod ei sub Tauri radicibus fundaverat olim maritus Antoninus, in quo postea filius hujus Bassiani Heliogabalus Antoninus sibi, vel Jovi Syrio, vel Soli (incertum enim id est) templum fecit.

ÆLII SPARTIANI
ANTONINUS GETA
AD
CONSTANTINUM AUG.

I. Scio, Constantine Auguste, & multos, & clementiam tuam quæstionem movere posse, cur etiam Geta Antoninus a me tradatur. de cujus priusquam vel vita, vel nece dicam, disseram, cur & ipsi *Antonini* a Severo patre sit nomen appositum. Neque enim multa in ejus vita dici possunt, qui prius rebus humanis exemtus est, quam cum fratre teneret imperium. Septimius Severus quodam tempore cum consuluisset ac petiisset, ut sibi indicaretur, quo esset successore moriturus, in somnis vidit Antoninum sibi successurum: quare statim ad milites processit, & Bassianum, filium majorem natu, *Marcum Aurelium Antoninum* appellavit. Quod cum fecisset, paterna cogitatione, vel, ut quidam dicunt, a Julia uxore commonitus, quæ gnara erat somnii, quod minori filio hoc facto ipse interclusisset adi-

tum imperandi, etiam Getam minorem filium, *Antoninum* vocari jussit. Itaque semper ab eo in epistolis familiaribus dictus est Antoninus; cum, si forte abesset, scriberet, *Salutate Antoninos filios & successores meos.* Sed nihil valuit patris matrisve cautio: nam solus ille successit, qui primus Antonini nomen accepit. Et hæc de Antonini nomine.

II. *Geta* autem dictus est, vel a patrui nomine, vel avi paterni: de cujus vita & moribus in vita Severi Marius Maximus primo septenario satis copiose retulit. Fuit autem Antoninus Geta etiam ob hoc ita dictus, quod in animo habuit Severus, ut omnes deinceps Principes, quemadmodum *Augusti*, ita etiam *Antonini* dicerentur: atque amore Marci, quem fuisse vel fratrem suum dicebat, & cujus philosophiam literarumque institutionem semper imitatus est. Dicunt aliqui, non in Marci honorem tantum Antonini nomini delatum, cum id Marcus adoptivum habuerit, sed in ejus, qui Pius cognominatus est, Hadriani scilicet successoris: & quidem ob hoc, quod Severum ille ad fisci advocationem delegerat ex formulario forensi, cum ad tantos processus ei patuisset dati ab Antonino primi gradus vel honoris auspicium: simul quod nemo ei videretur felicior Imperator ad commodandum nomen, eo Principe, cujus proprium nomen jam per quatuor Principes cucurrisset. De hoc eodem Severus, gnarus genituræ illius, cujus, ut plerique Afrorum, peritissimus fuit, dixisse fertur, *Mirum mihi videtur, Juvenalis amantissime, Geta noster Divus futurus, cujus nihil imperiale in genitura vi-*

deo, erat enim Juvenalis Præfectus ejus prætorio. Nec eum fefellit. nam Bassianus, cum eum occidisset, ac vereretur tyrannicam ex parricidio notam, audiretque, posse mitigari facinus, si Divum fratrem appellaret, dixisse fertur, *Sit Divus, dum non sit vivus*. Denique eum inter Divos retulit, atque ideo utcunque rediit cum fama in gratiam parricida.

III. Natus est Geta, Severo & Vitellio Consulibus, Mediolani, etsi aliter alii prodiderunt, sexto Kalendas Junias, ex Julia, quam idcirco Severus uxorem duxerat, quod eam in genitura habere compererat, ut regis uxor esset, isque privatus, sed jam optimi in republica loci. Statim ut natus est, nuntiatum est, ovum gallinam in aula peperisse purpureum. Quod cum allatum Bassianus frater ejus accepisset, & quasi parvulus applosum ad terram fregisset, Julia dixisse fertur joco, *Maledicte parricida, fratrem tuum occidisti*. Idque joco dictum, Severus altius quam quisquam præsentium accepit: a circumstantibus autem postea, velut divinitus effusum, approbatum est. Fuit etiam aliud omen. nam cum in villa cujusdam Antonini, plebei hominis, agnus natus esset, qui vellus in fronte purpureum haberet, eadem die atque hora, qua Geta natus est, audissetque ille ab haruspice, post Severum, Antoninum imperaturum, ac de se ille auguraretur, sed tamen tale fati timeret indicium, ferro eum adegit: quod & ipsum signo fuit, Getam ab Antonino interimendum, ut postea satis claruit. Fuit etiam aliud omen ingens postea, ut exitus docuit hujus facinoris, quod evenit. Nam cum infan-

tis Getæ natalem Severus commendare vellet, hostiam popa nomine Antoninus percussit: quod tunc nec quæsitum, nec animadversum, post vero intellectum est.

IV. Fuit adolescens moribus asperis, sed non impiis, a natura decorus, tractator, gulosus, cupidus ciborum & vini varie conditi. Hujus illud pueri fertur insigne, quod cum vellet partium diversarum viros Severus occidere, & inter suos diceret, *Hostes vobis eripio*; consentiretque adeo usque Bassianus, ut eorum etiam liberos, si sibi consuleret, diceret occidendos: Geta interrogasse fertur, quantus esset interficiendorum numerus: cumque dixisset pater, ille interrogavit, *Isti habent parentes, habent propinquos?* cum responsum esset, habere complures: *Ergo in civitate*, ait, *plures erunt tristes, quam læti, quod vicimus.* Et obtinuisset ejus sententia, nisi Plautianus Præfectus vel Juvenalis institissent spe proscriptionum, ex quibus ditati sunt. His accedebat Bassiani fratris nimia crudelitas: qui cum contenderet, & diceret quasi joco, quasi serio, omnes cum liberis occidendos partium diversarum, Geta ei dixisse dicitur, *Tu, qui nulli parcis, potes etiam fratrem occidere.* quod dictum ejus tunc nihil, post vero præsagio fuit.

V. Fuit in literis assequendis & tenax veterum scriptorum, & paternarum etiam sententiarum memor, fratri semper invisus, matri amabilior, quam frater, subbalbe, tamen canorus. Vestitus nitidi cupidissimus, ita ut patri doleret: si quid acciperet a præsentibus, id ad suum contulit cultum, neque

quidquam cuipiam dedit. Post Parthicum bellum pater cum ingenti gloria floreret, Bassiano participe imperii appellato, Geta quoque Cæsaris & Antonini, ut quidam dicunt, nomen accepit. Familiare illi fuit has quæstiones Grammaticis proponere, ut dicerent, singula animalia quomodo vocem emitterent, velut, *Agni balant, porcelli grunniunt, palumbes minurriunt, ursi sæviunt, leones rugiunt, leopardi rictant, elephanti barriunt, ranæ coaxant, equi hinniunt, asini rudunt, tauri mugiunt*, easque de veteribus approbare. Sereni Sammonici libros familiarissimos habuit, quos ille ad Antoninum scripsit. Habebat etiam istam consuetudinem, ut convivia, & maxime prandia, per singulas literas juberet, scientibus servis: velut in quo erat anser, aprugna, anas; item pullus, perdix, pavus, porcellus, piscis, perna, & quæ in eam literam genera edulium caderent; & item fasianus, farta, ficus, & talia. Quare comis etiam habebatur in adolescentia.

VI. Occiso eo, pars militum, quæ incorrupta erat, parricidium ægerrime accepit, dicentibus cunctis, duobus se liberis fidem promisisse, duobus servare debere: clausisque portis diu non est Imperator admissus. Denique nisi querelis de Geta editis, & animis militum delinitis, enormibus etiam stipendiis datis, Romam Bassianus redire non potuit. Post hæc denique & Papinianus, & multi alii interemti sunt, qui vel concordiæ faverant, vel qui partium Getæ fuerant, ita ut utriusque ordinis viri & in balneo coenantes, & in publico percuterentur; Papinianus ipse securi percussus sit, im-

probante Baſſiano, quod non gladio res peracta ſit. Ventum denique eſt uſque ad ſeditionem urbanicianorum militum, quos quidem non levi auctoritate Baſſianus compreſſit, tribuno eorum, ut alii dicunt, interfecto; ut alii, relegato. Ipſe autem tantum timuit, ut loricam ſub lato habens clavo, etiam curiam ſit ingreſſus, atque ita rationem facti ſui & necis Geticæ reddiderit. Quo quidem tempore Helvius Pertinax, qui poſtea eſt ab eodem Baſſiano interemtus, recitanti Fauſtino prætori & dicenti, *Sarmaticus maximus & Parthicus maximus*, dixiſſe dicitur, *Adde & Geticus maximus*, quaſi Gothicus: quod dictum altius in pectus Baſſiani deſcendit, ut poſtea nece Pertinacis eſt approbatum: nec ſolum Pertinacis, ſed & aliorum, ut ſupra dictum eſt, paſſim & inique. Helvium autem etiam ſuſpectum habuit affectatæ tyrannidis, quod eſſet in amore omnium, & filius Pertinacis Imperatoris: quæ res nulli facile privato ſatis tuta eſt.

VII. Funus Getæ accuratius fuiſſe dicitur, quam ejus, qui a fratre videretur occiſus. Illatuſque eſt majorum ſepulcro, hoc eſt Severi, quod eſt in Appia via euntibus ad portam dextrum, ſpecie Septizonii exſtructum, quod ſibi ille vivus ornaverat. Occidere voluit & matrem Getæ, novercam ſuam, quod fratrem lugeret, & mulieres, quas poſt reditum de curia flentes reperit. Fuit præterea ejus immanitatis Antoninus, ut iis præcipue blandiretur, quos ad necem deſtinabat, ut ejus magis blandimentum timeretur, quam iracundia. Mirum ſane omnibus videbatur, quod mortem Getæ toties ipſe

etiam fleret, quoties nominis ejus mentio fieret, quoties imago videretur aut statua. Varietas autem tanta fuit Antonini Bassiani, immo tanta sitis cædis, ut modo fautores Getæ, modo inimicos occideret, quos fors obtulisset: quo facto magis Geta desiderabatur.

JULII CAPITOLINI

OPILIUS MACRINUS

AD

DIOCLETIANUM AUG.

I. VITÆ illorum Principum, ſeu Tyrannorum, ſive Cæſarum, qui non diu imperaverunt, in obſcuro latent, idcirco quod neque de privata eorum vita digna ſunt quæ dicantur, cum omnino ne ſcirentur quidem, niſi aſpiraſſent ad imperium; & de imperio, quod non diu tenuerunt, non multa dici poſſunt: nos tamen ex diverſis hiſtoriis eruta in lucem proferemus, & ea quidem, quæ memoratu digna erunt. non enim eſt quiſquam in vita, qui non ad diem quodcunque fecerit. Sed ejus, qui vitas aliorum ſcribere orditur, officium eſt, digna cognitione perſcribere. Et Junio quidem Cordo ſtudium fuit eorum Imperatorum vitas edere, quos obſcuriores videbat: qui non multum profecit. nam & pauca reperit, & indigna memoratu, aſſerens, ſe minima quæque perſecuturum: quaſi vel de Tra-

jano, aut Pio, aut Marco ſciendum ſit, quoties proceſſerit, quando cibos variaverit, & quando veſtem mutaverit, & quos quando promoverit: quæ ille omnia exſequendo, libros mythiſtoriis replevit talia ſcribendo: cum omnino rerum vilium aut nulla ſcribenda ſint, aut nimis pauca, ſi tamen ex his mores poſſint animadverti, qui revera ſciendi ſunt; ſed ex parte, ut ex ea cetera colligantur.

II. Occiſo ergo Antonino Baſſiano, Opilius Macrinus, Præfectus prætorio ejus, qui antea privatas curarat, imperium arripuit, humili natus loco, & animi atque oris inverecundi: ſeque nunc *Severum*, nunc *Antoninum*, cum in odio eſſet omnium & hominum, & militum, nuncupavit. Statimque ad bellum Parthicum profectus, & judicandi de ſe militibus, & rumoribus, quibus premebatur, adoleſcendi poteſtatem demſit: quamvis Senatus eum Imperatorem odio Antonini Baſſiani libenter acceperit, cum in Senatu omnibus una vox eſſet, *quemvis magis quam parricidam, quemvis magis quam inceſtum, quemvis magis quam impurum, quemvis magis quam interfectorem & Senatus & populi.* Et mirum omnibus fortaſſe videatur, cur Diadumenus, filius Macrini, *Antoninus* voluerit nuncupari, cum auctor necis Antoninianæ fuiſſe dicatur.

III. De ipſo quæ in annales relata ſunt, proferam. Vates cœleſtis apud Carthaginem, quæ Deo repleta ſolet vera canere, ſub Antonino Pio, cum, ſciſcitante Proconſule de ſtatu, ut ſolebat, publico, & de ſuo imperio, futura prædiceret, ubi ad Principes ventum eſt, clara voce numerari

jussit, quoties diceret *Antoninum;* tuncque attentis omnibus, *Antonini* nomen *Augusti* octavo edidit. Sed credentibus cunctis, quod octo annis Antoninus Pius imperaturus esset, & ille transcendit hunc annorum numerum, & constitit apud credentes, vel tunc, vel postea, per vatem aliud designatum. Denique annumeratis omnibus, qui Antonini appellati sunt, is Antoninorum numerus invenitur. Enimvero Pius primus, Marcus secundus, Verus tertius, Commodus quartus, quintus Caracallus, sextus Geta, septimus Diadumenus, octavus Heliogabalus, Antonini fuere. Nec inter Antoninos referendi sunt duo Gordiani, qui aut prænomen tantum Antoninorum habuerunt, aut etiam Antonii dicti sunt, non Antonini. Inde est, quod se & Severus *Antoninum* vocavit, & plurimi fuerunt, & Pertinax, & Julianus, & idem Macrinus. Et ab ipsis Antoninis, qui veri successores Antonini fuerunt, hoc nomen magis, quam proprium, retentum est. Hæc alii. Sed alii idcirco *Antoninum* Diadumenum a Macrino patre appellatum ferunt, ut suspicio a Macrino interfecti Antonini Bassiani militibus tolleretur. Alii vero tantum desiderium nominis hujus fuisse dicunt, ut, nisi populus & milites Antonini nomen audirent, imperium non putarent.

IV. Et de Macrino quidem in Senatu a multis, quando nuntiatum est Varium Heliogabalum Imperatorem, cum jam Cæsarem Alexandrum Senatus dixisset, ea dicta sunt, ut appareat, ignobilem, sordidum, spurcum fuisse. Verba denique Aurelii Victoris, cui Pinio cognomen erat, hæc fuerunt:

Macrinum libertinum hominem proſtibulum, ſervilibus officiis occupatum in domo imperatoria, venali fide, vita ſordida ſub Commodo, a Severo remotum etiam a miſerrimis officiis, relegatumque in Africam, ubi, ut infamiam damnationis tegeret, lectioni operam dediſſe, egiſſe cauſulas, declamaſſe, jus poſtremo dixiſſe. Donatum autem anulis aureis, patrocinante ſibi liberto ſuo Feſto; advocatum fiſci factum ſub Vero Antonino. Sed & hæc dubia ponuntur, & alia dicuntur ab aliis, quæ ipſa quoque non tacebimus. Nam plerique gladiatoriam pugnam eum exhibuiſſe dixerunt, &, accepta rudi, ad Africam iſſe: venatorem primo, poſt etiam tabellionem fuiſſe, deinceps advocatum fuiſſe fiſci: ex quo officio ad ampliſſima quæque pervenit. Deinde cum eſſet Præfectus prætorio, collega ablegato, Antoninum Caracallum Imperatorem ſuum interemit, tanta fictione, ut ab eo non videretur occiſus. nam ſtratore ejus redemto, & ſpe ingenti propoſita, id egit, ut quaſi militaribus inſidiis, quod vel ob parricidium vel inceſtum diſpliceret, interemtus diceretur.

V. Statim denique arripuit imperium, filio Diadumeno in participatum adſcito, quem continuo, ut diximus, *Antoninum* appellari a militibus juſſit. Deinde corpus Antonini Romam remiſit, ſepulcris majorum inferendum. Mandavit collegæ dudum ſuo Præfecto prætorii, ut munus ſuum curaret, ac præcipue Antoninum honorabiliter ſepeliret, ducto funere regio: quod ſciebat, ob veſtimenta populo & congiaria data, multum Antoninum a plebe dilectum. Accedebat etiam illud, quod militarem mo-

tum timebat, ne, eo interveniente, ſuum impediretur imperium: quod raptum ierat, ſed quaſi invitus acceperat; ut ſunt homines, qui ad ea ſe cogi dicunt, quæ vel ſceleribus comparant. Timuit autem etiam collegam, ne & ipſe imperare cuperet, ſperantibus cunctis, quod ſi unius numeri conſenſus accederet, neque ille recuſaret, & omnes cupidiſſime id facerent odio Macrini, vel propter vitam improbam, vel propter ignobilitatem, cum omnes ſuperiores nobiles fuiſſent Imperatores. Inſulſit præterea nomen Severi, cum illius nulla cognatione tangeretur: unde jocus exſtitit, *Sic Macrinus eſt Severus, quomodo Diadumenus Antoninus.* Statim tamen ad delendum militum motum, ſtipendium & legionariis & prætorianis dedit ſolito uberius, utpote qui extenuare cuperet Imperatoris occiſi crimen: profuitque pecunia, ut ſolet, cui innocentia prodeſſe non poterat. Retentus eſt enim aliquanto tempore in imperio homo vitiorum omnium. Ad Senatum deinde literas miſit de morte Antonini, *Divum* illum appellans, excuſanſque ſe, & jurans, quod de cæde illius neſcierit. Ita ſceleri ſuo, more hominum perditorum, junxit perjurium, a quo incipere decuit hominem improbum.

VI. Cum ad Senatum ſcriberet, intereſt ſcire, cujuſmodi oratio fuerit, qua ſe excuſavit, ut & impudentia hominis noſcatur, & ſacrilegium, a quo initium ſumſit improbus Imperator. Capita ex oratione Macrini & Diadumeni Imperatorum: *Vellemus, Patres conſcripti, & incolumi Antonino noſtro, & revecto cum triumpho, veſtram clementiam videre.*

tunc demum enim florente republica & omnes felices essemus, & sub eo Principe viveremus, quem nobis Antoninorum loco Dii dederant. Verum quia id evenire per tumultum militarem non potuit, nuntiamus primum, quid de nobis exercitus fecerit: deinde honores divinos (quod primum faciendum est) decernimus ei viro, in cujus verba juravimus; cum exercitus ultorem cædis Bassiani neminem digniorem Præfecto ejus putavit, cui & ipse utique vindicandam factionem mandasset, si vivus deprendere potuisset. Et infra: *Detulerunt ad me imperium, cujus ego, Patres conscripti, interim tutelam recepi; tenebo regimen, si & vobis placuerit, quod militibus placuit, quibus & stipendium dedi, & omnia imperatorio more jussi.* Item infra: *Diadumenum filium meum vobis notum, & imperio miles donavit & nomine, Antoninum videlicet appellans, ut cohonestaretur prius nomine, sic etiam regni honore: quod vos, Patres conscripti, bono faustoque omine approbetis petimus, ne vobis desit Antoninorum nomen, quod maxime diligitis.* Item infra: *Antonino autem divinos honores & miles decrevit, & nos decrevimus: & vos, Patres conscripti, ut decernatis, cum possimus imperatorio jure præcipere, tamen rogamus; dicantes & duas statuas equestres, pedestres duas habitu militari, sedentes civili habitu duas; item divo Severo duas triumphales. Quæ omnia, Patres conscripti, vos impleri jubebitis, nobis religiose pro prioribus ambientibus.*

VII. Lectis igitur in Senatu literis, contra opinionem omnium & mortem Antonini Senatus gratanter accepit, & Opilium Macrinum, libertatem

publicam curaturum ſperans, primum in patricios allegit, novum hominem, & qui paulo ante procurator privatæ rei fuiſſet. Eundem, cum ſcriba Pontificum eſſet, (quos hodie Pontifices minores vocant) Pontificem maximum appellavit, *Pii* nomine decreto. Diu tamen, lectis literis, cum omnino nemo crederet de Antonini morte, ſilentium fuit. Sed poſteaquam conſtitit occiſum, Senatus in eum, velut in tyrannum, invectus eſt. Denique ſtatim Macrino & proconſulare imperium, & poteſtatem tribuniciam detulerunt. Filium ſane ſuum, cum ipſe *Felicis* nomen recepiſſet, ut ſuſpicionem occiſi a ſe Antonini Baſſiani removeret, *Antoninum* vocavit, *Diadumenum* antea dictum. quod quidem etiam Varius Heliogabalus, qui ſe Baſſiani filium diceret, homo ſordidiſſimus, & ex meretrice conceptus, idem poſtea nomen accepit. Denique verſus exſtant cujuſdam poetæ, quibus oſtenditur, Antonini nomen cœpiſſe a Pio, & paulatim per Antoninos uſque ad ſordes ultimas perveniſſe: ſiquidem ſolus Marcus nomen illud ſanctum vitæ genere auxiſſe videtur, Verus autem degeneraſſe, Commodus vero etiam polluiſſe ſacrati nominis reverentiam. jam quid de Caracallo Antonino, quidve de hoc poteſt dici? poſtremo etiam quid de Heliogabalo, qui Antoninorum ultimus in ſumma impuritate vixiſſe memoratur?

VIII. Appellatus igitur Imperator, ſuſcepto bello contra Parthos, profectus eſt magno apparatu, ſtudens ſordes generis & prioris vitæ infamiam victoriæ magnitudine abolere. Sed conflictu habito

contra Parthos, defectu legionum, quæ ad Varium Heliogabalum confugerant, interemtus est. Sed anno amplius imperavit. Sane cum esset inferior in eo bello, quod Antoninus gesserat, Artabane graviter necem suorum civium vindicante, primo Macrinus repugnavit; postea vero missis legatis petiit pacem, quam libenti animo interfecto Antonino Parthus concessit. Inde cum se Antiochiam recepisset, ac luxuriæ operam daret, justam causam interficiendi sui præbuit exercitui, ac Bassiani, ut putabatur, filium sequendi, id est, *Heliogabalum Bassianum Varium*, qui postea & *Bassianus* & *Antoninus* appellatus est.

IX. Fuit quædam mulier Mæsa, sive Varia, ex Emissena urbe, soror Juliæ uxoris Severi Pertinacis Afri, quæ post mortem Antonini Bassiani ex aulica domo fuerat expulsa per Macrini superbiam; cui quidem omnia concessit Macrinus, quæ diu illa collegerat. Huic erant duæ filiæ, Semiamira & Mammæa, quarum majori filius erat Heliogabalus, qui & Bassiani & Antonini nomen accepit. nam Heliogabalum Phœnices vocant solem. Sed Heliogabalus pulchritudine, ac statura, & sacerdotio conspicuus erat, ac notus omnibus hominibus, qui ad templum veniebant, militibus præcipue. His Mæsa, sive Varia, dixit, Bassianum filium esse Antonini, quod paulatim omnibus militibus innotuit. Erat præterea Mæsa ipsa ditissima, ex quo etiam Heliogabalus luxuriosissimus: qua promittente militibus, legiones abductæ sunt a Macrino. Suscepta enim illa noctu in oppidum cum suis, nepos

ejus *Antoninus* est appellatus, imperii delatis insignibus.

X. Hæc ubi sunt Macrino apud Antiochiam posito nuntiata, miratus audaciam muliebrem, simul etiam contemnens, Julianum Præfectum ad obsidendos eos cum legionibus misit. Quibus cum Antoninus ostenderetur, miro amore in eum omnibus inclinatis, occiso Juliano Præfecto, ad eum omnes transierunt. Deinde parte exercitus conjuncta, venit contra Macrinum Antoninus, contra se festinantem: commissoque prœlio, Macrinus est victus proditione militum ejus, & amore Antonini. fugiens sane Macrinus cum paucis & filio, in vico quodam Bithyniæ occisus est cum Diadumeno: ablatumque ejus caput est, & ad Antoninum perlatum. Sciendum præterea, quod Cæsar fuisse dicatur, non Augustus, Diadumenus puer, quem plerique pari fuisse cum patre imperio tradiderunt. Occisus est etiam filius, cui hoc solum attulit imperium, ut interficeretur a milite. non enim aliquid dignum in ejus vita erat, quod dicatur, præter hoc, quod Antoninorum nomini est velut nothus appositus.

XI. Fuit Macrinus tamen in vita imperatoria paulo rigidior & austerior, sperans, se anteacta omnia posse oblivioni dare, cum ipsa severitas illius occasionem reprehendendi & lacerandi ejus aperiret. Nam & *Severum* se & *Pertinacem* voluerat nuncupari: quæ duo illi asperitatis nomina videbantur. & cum illum Senatus *Pium* ac *Felicem* nuncupasset, Felicis nomen recepit, Pii habere noluit. Unde in

eum epigramma illatum Græci cujusdam poetæ videtur exstare, quod Latine hac sententia continetur:

Histrio jam senior turpis, gravis, asper, iniquus,
Impius, & felix sic simul esse cupit.
Ut nolit pius *esse, velit tamen esse* beatus:
Quod natura negat, nec recipit ratio.
Nam pius & felix poterat dici atque videri,
Cui imperium infelix est, erit ille sibi.

Hos versus nescio quis de Latinis, juxta eos, qui Græci erant propositi, in foro posuit: quibus acceptis, Macrinus his versibus respondisse fertur:

Si talem Grajum tetulissent fata poetam,
Qualis Latinus Gabalus iste fuit,
Nil populus nosset, nil nosset curia, magno
Nullus scripsisset carmina tetra mihi.

His versibus Macrinus, longe pejoribus, quam illi Latini sunt, respondisse se credidit; sed non minus est risui habitus, quam poeta ille, qui de Græco Latine coactus est scribere.

XII. Fuit igitur superbus & sanguinarius, & volens militariter imperare: incusans quin etiam superiorum temporum disciplinam, ac solum Severum præ ceteris laudans. Nam & in crucem milites tulit, & servilibus suppliciis semper affecit: & cum seditiones militares pateretur, milites sæpius decumavit, aliquando etiam centesimavit; quod verbum proprium ipsius est, cum se clementem diceret, quando eos centesimaret, qui digni essent decumatione atque vicesimatione. Longum est ejus crudelitates omnes aperire: attamen unam ostendam non magnam, ut ipse credebat, sed omnibus

tyrannicis immanitatibus tristiorem. Cum quidam milites ancillæ hospitis pudorem depravasse suspecti essent, atque per quendam frumentarium ille didicisset, adduci eos jussit, interrogavitque, utrum esset factum: quod cum constitisset, duos boves miræ magnitudinis vivos subito aperiri jussit, atque his singulos milites inseri, capitibus, ut secum colloqui possent, exsertis; itaque pœna hos affecit, cum ne adulteris quidem talia apud majores vel sui temporis essent constituta supplicia. Pugnavit tamen & contra Parthos, & contra Armenios, & contra Arabas, quos Eudæmonas vocant, non minus fortiter, quam feliciter. Tribunum, qui excubias deseri passus est, carpento rotali subterannexum per totum iter vivum atque exanimum traxit. Reddidit etiam Mezentii supplicium, quo ille vivos mortuis illigabat, & ad mortem cogebat, longa tabe confectos. Unde etiam in Circo, cum favor publicus in Diadumenum se proseruisset, acclamatum,

Egregius forma juvenis, cui pater haud Mezentius esset.

Vivos etiam homines parietibus inclusit, & struxit. Adulterii reos semper vivos simul incendit, junctis corporibus. Servos, qui a dominis fugissent, repertos ad gladium ludi deputabat. Delatores, si non probarent, capite affecit: si probarent, delato pecuniæ præmio infames dimisit.

XIII. Fuit in jure non incallidus, adeo ut statuisset omnia rescripta veterum Principum tollere, ut jure, non rescriptis, ageretur; nefas esse dicens, le-

ges videri Commodi, & Caracalli, & hominum imperitorum voluntates, cum Trajanus nunquam libellis responderit, ne ad alias causas facta præferrentur, quæ ad gratiam composita viderentur. In annonis tribuendis largissimus fuit: in auro parcissimus. In vernaculis vel aulicis tam impius, tam pertinax, tam asper, ut servi illum sui non Macrinum dicerent, sed *macellinum*, quod macelli specie domus ejus cruentaretur sanguine vernularum. Vini cibique avidissimus, nonnunquam usque ad ebrietatem: sed vespertinis horis. nam si prandisset vel privatim parcissimus, in cœna effusissimus. Adhibuit convivio literatos, ut loquens de studiis liberalibus necessario abstineret.

XIV. Sed cum ejus vilitatem homines antiquam cogitarent, crudelitatem nimiam viderent, hominem putidulum in imperio ferre non possent, & maxime milites, qui multa ejus meminerant funestissima, & aliquando turpissima, inita factione illum occiderunt cum puero suo Diadumeno, scilicet Antonino cognomine, de quo dictum est, quod in somnis Antoninus fuisset. Unde etiam versus exstant hujusmodi:

Vidimus in somnis cives (nisi fallor) & istud:
Antoninorum nomen puer ille gerebat,
Qui patre venali genitus, sed matre pudica:
Centum nam mœchos passa est centumque rogavit.
Ipse etiam calvus mœchus fuit, inde maritus:
En Pius, en Marcus: Verus nam non fuit ille.

Et isti versus ex Græco translati sunt in Latinum: nam Græce sunt disertissimi. videntur autem mihi

ab aliquo poeta vulgari translati esse. Quod cum Macrinus audisset, fecit jambos, qui non exstant: jucundissimi autem fuisse dicuntur. qui quidem perierunt in eo tumultu, in quo ipse occisus est, quando & omnia ejus a militibus pervastata sunt.

XV. Genus mortis, ut diximus, tale fuit. Cum in Antoninum Heliogabalum exercitus inclinasset, ille fugit, belloque victus est, & occisus in suburbano Bithyniæ, suis partim deditis, partim occisis, partim fugatis. Ita Heliogabalus clarus redditus est, quod videretur patris vindicasse mortem: atque inde in imperium venit, quod dedecoravit vitiis ingentibus, luxuria, turpitudine, abliguritione, superbia, immanitate: qui & ipse similem exitum vitæ suæ sortitus est. Hæc de Macrino nobis sunt cognita, multis aliqua variantibus, ut se habet omnis historia: quæ de plurimis collecta, Serenitati tuæ, Diocletiane Auguste, detulimus, quia te cupidum veterum Imperatorum esse perspeximus.

ÆLII LAMPRIDII

ANTONINUS DIADUMENUS.

I. Antonini Diadumeni pueri, quem cum patre Opilio Macrino Imperatorem dixit exercitus, occiso Bassiano factione Macriniana, nihil habet vita memorabile, nisi quod Antoninus est dictus, & quod ei stupenda omina sunt facta imperii non diuturni; ut evenit. Nam cum primum innotuit per legiones, occisum esse Bassianum, ingens moeror obsedit omnium pectora, quod Antoninum in republica non haberent, existimantium, quod cum eo Romanum esset imperium periturum. Id ubi Macrino jam Imperatori nuntiatum est, veritus, ne in aliquem Antoninorum, qui multi ex affinibus Antonini Pii erant inter duces, exercitus inclinaret, statim concionem parari jussit, filiumque suum hunc puerum Antoninum appellavit. Concionis verba ejusdem: *Videtis, commilitones, & me ætatis provectæ,*

& Diadumenum puerum : quem diu Principem, si Dii faveant, habebitis. Intelligo præterea, desiderium ingens Antonini nominis apud vos manere. quare, quoniam mihi per conditionem fragilitatis humanæ non multum superesse videtur ad vitam, hunc puerum Antoninum vobis auctoribus nuncupo, diu vobis Antoninum repræsentaturum. Acclamatum : *Macrine Imperator, Dii te servent. Antonine Diadumene, Dii te servent. Antoninum Divum omnes rogamus : Juppiter optime maxime, Macrino & Antonino vitam. Tu scis, Juppiter, Macrinus vinci non potest : tu scis, Juppiter, Macrinus vinci non potest. Antoninum habemus : omnia habemus. Antoninum nobis Dii dederunt patrem. Antoninus dignus imperio.*

II. Macrinus Imperator dixit : *Habete igitur, commilitones, pro imperio aureos ternos. pro Antonini nomine aureos quinos, & solitas promotiones, sed geminatas. Dii faciant, ut hæc sæpius fiant. Dabimus autem per cuncta quinquennia id, quod hodie deputavimus.* Post hoc ipse puerulus Diadumenus Antoninus Imperator dixit : *Gratias ago vobis, commilitones, quod me imperio donastis & nomine, siquidem dignos & me & patrem meum duxistis, quos Imperatores Romanos diceretis, & quibus committeretis rempublicam. Et pater quidem meus curabit, ne desit imperio : ego autem elaborabo, ne desim nomini Antoninorum. Scio enim, me Pii, me Marci, me Veri suscepisse nomen, quibus satisfacere perdifficile est. Interim tamen causa imperii, causa nominis, id omne, quod pater, & tantundem promitto, honoribus, ut venerandus Macrinus pater præsens promisit, duplicatis.* Herodianus

Græcus ſcriptor hæc præteriens, Diadumenum tantum Cæſarem dicit puerum a militibus nuncupatum, & cum patre occiſum. Hac habita concione, ſtatim apud Antiochiam moneta Antonini Diadumeni nomine percuſſa eſt: Macrini, uſque ad juſſum Senatus dilata eſt. Miſſæ etiam ad Senatum literæ, quibus nomen Antonini indicatum eſt. Quare etiam Senatus imperium id libenter dicitur recepiſſe: quamvis alii Antonini Caracalli odio id factum putent. Paraverat ſane pænulas populo coloris roſei dare Macrinus Imperator in honorem Antonini filii ſui, quæ vocarentur *Antoninianæ*, ut *caracallæ* Baſſiani dictæ ſunt, aſſerens, melius filium ſuum *Pænuleum*, vel *Pænularium* dicendum, quam *Caracallus* eſſet dictus Baſſianus. Congiarium etiam per edictum Antoninianum promiſit, ut ipſum edictum poterit indicare. Verba edicti: *Vellem, Quirites, jam præſentes eſſemus: Antoninus veſter vobis congiarium ſui nominis daret. daret præterea & pueros Antoninianos, & puellas Antoninianas, quæ tam grati nominis gloriam propagarent.* & reliqua.

III. His ita geſtis, ſigna in caſtris & vexilla fieri Antoniniana juſſit. Fecitque Baſſiani ſimulacra ex auro atque argento, atque dies ſeptem ſupplicatio pro Antonini nomine celebrata eſt. Puer fuit omnium ſpecioſiſſimus, ſtatura longiuſcula, crine flavo, nigris oculis, naſo deducto, ad omnem decorem mento compoſito, ore ad oſcula parato, fortis naturaliter, exercitio delicatior. Hic ubi primum indumenta coccea & purpurea, ceteraque caſtrenſia imperii inſignia accepit, quaſi ſidereus &

cœleſtis emicuit, ut amaretur ab omnibus gratia venuſtatis. Hæc ſunt, quæ de imperio pueri dicenda putavi. Nunc veniamus ad omina imperii, quæ cum in aliis, tum in hoc præcipue ſunt ſtupenda.

IV. Die, qua natus eſt, pater ejus purpuras, tum forte procurator jam ærarii majoris, inſpexit, & quas claras probavit, in id conclave redigi præcepit, in quo poſt duas horas Diadumenus natus eſt. Solent deinde pueri pileo inſigniri naturali, quod obſtetrices rapiunt, & advocatis credulis vendunt, ſiquidem cauſidici hoc juvari dicuntur: at iſte puer pileum non habuit, ſed diadema tenue, ſed ita forte, ut rumpi non potuerit, venis intercedentibus ſpecie nervi ſagittarii. Ferunt denique, *Diadematum* puerum appellatum, ſed ubi adolevit, avi ſui nomine materni, *Diadumenum* vocatum; quamvis non multum abhorruerit ab illo ſigno diadematis nomen Diadumeni. In agro patris ejus oves purpureas duodecim ferunt natas, quarum una tantum varia fuerit. Eadem die, qua hic natus eſt, aquilam ei conſtat ſenſim palumbum regium parvulum attuliſſe, & poſuiſſe in cunis dormienti, ac receſſiſſe ſine noxa. Panthagati in domo patris ejus nidum poſuerunt.

V. His diebus, quibus ille natus eſt, mathematici, accepta genitura ejus, exclamaverunt, & ipſum filium Imperatoris eſſe, & ipſum Imperatorem: quaſi mater ejus adulterata eſſet, quod fama retinebat. Huic eidem aquila pileum in agro ambulanti tulit: & cum comitum infantis clamor eſſet factus, in monumento regio, quod juxta villam eſſet, in qua

tunc pater agebat, supra statuam regis posuit, ita ut capiti ejus aptaret; quod multi ominosum putarunt, & morti accommodum. clarum autem eventus ostendit. Natus est præterea natali Antonini, & ea hora, & signis prope concinentibus, quibus & Antoninus Pius: quare dixerunt mathematici, & Imperatoris illum filium futurum, & Imperatorem, sed non diu. Die, qua natus est (quod Antonini esset natalis) mulier quædam propinqua dicitur exclamasse, *Antoninus vocetur*; sed Macrinum timuisse, quod nullus ex ejus genere hoc nomine censeretur, abstinuisseque nomine imperatorio, simul quod jam rumor de vi genituræ illius emanasset. Hæc atque alia omina fuisse multi in literas retulerunt: sed illud præcipue, quod cum in cunis esset Diadumenus, & leo, ruptis vinculis, & quidem ferus, effugisset, atque ad incunabula ejus venisset, puerum delinxit, & inviolatum reliquit; cum nutrix se in leonem misisset, atque ejus morsu affecta periisset, quæ sola forte in areola inventa erat, in qua infans jacebat.

VI. Hæc sunt, quæ digna memoratu in Antonino Diadumeno esse videantur: cujus vitam junxissem patris gestis, nisi Antoninorum nomen me ad edendam puerilis specialem expositionem vitæ coegisset. Et fuit quidem tam amabile illis temporibus nomen Antoninorum, ut, qui eo nomine non niteretur, mereri non videretur imperium. Unde etiam quidam & Severum, & Pertinacem, & Julianum, Antoninorum prænominibus honorandos putant: unde postea duos Gordianos, patrem & fi-

lium, Antoninos cognominatos putant. Sed aliud eſt, cum prænomen adſciſcitur; aliud, cum ipſum nomen imponitur. Nam Pius verum nomen Antonini habuit, cognomen Pii: Marcus verum nomen Veriſſimi habuit; ſed hoc ſublato atque abolito, non prænomen Antonini, ſed nomen accepit. Verus autem Commodi nomen habuit: quo abolito, Antonini non prænomen, ſed nomen accepit. Commodum autem Marcus Antoninum appellavit, atque ita in publicas edidit diem natalis ſui. Jam Caracallum Baſſianum ſatis conſtat vel ſomnii cauſa, quod Severus viderat, cum ſibi Antoninum ſucceſſorem prædictum ſenſiſſet, anno demum decimotertio Antoninum dixiſſe, quando ei etiam imperatoriam addidiſſe dicitur poteſtatem. Getam vero, quem multi Antoninum negant dictum, eadem ratione, qua Baſſianum, appellatum, ſatis conſtat, ut patri Severo ſuccederet, quod minime factum eſt. Poſt hoc ipſe Diadumenus ut commendaretur exercitui, Senatui, populoque Romano, cum eſſet ingens deſiderium Baſſiani Caracallæ, Antoninum appellatum, ſatis conſtat.

VII. Exſtat epiſtola Opilii Macrini, patris Diadumeni, qua gloriatur non tam ſe ad imperium perveniſſe, qui eſſet ſecundus imperii, quam quod Antoniniani nominis eſſet pater factus, quo clarius illis temporibus non fuerat vel Deorum. Quam epiſtolam priuſquam intexam, libet verſus inſerere in Commodum dictos, qui ſe Herculem appellaverat, ut intelligant omnes, tam clarum fuiſſe Antoninorum nomen, ut illi nec Deorum nomen commo-

de videretur adjungi. Versus in Commodum Antoninum dicti:

Commodus Herculeum nomen habere cupit,
Antoninorum non putat esse bonum:
Expers humani juris & imperii,
Sperans quin etiam clarius esse Deum,
Quam si sit Princeps nominis egregii:
Non erit iste Deus, nec tamen ullus homo.

Hi versus, a Græco nescio quo compositi, a malo poeta in Latinum translati sunt: quos ego idcirco inserendos putavi, ut scirent omnes, Antoninos pluris fuisse, quam Deos, ac trium Principum amorem, quo sapientia, bonitas, pietas consecrata sit; in Anotonino pietas, in Vero bonitas, in Marco sapientia. Redeo nunc ad epistolam Opilii Macrini. *Opilius Macrinus Noniæ Celsæ conjugi. Quid boni adepti sumus, mea uxor, caret æstimatione. & fortassis de imperio me putes dicere: non magnum istud, quod etiam indignis fortuna concessit. Antonini pater factus sum. Antonini mater es facta. O nos beatos, o fortunatam domum, præclaram laudem nunc demum felicis imperii. Dii faxint, & bona Juno, quam colis, ut & ille Antonini meritum effingat; & ego, qui sum pater Antonini, dignus omnibus videar.*

VIII. Hæc epistola indicat, quantum gloriæ adeptus sibi videretur, quod vocatus est filius Antoninus. Hic tamen quartodecimo mense imperii ob incivilem patris atque asperum principatum interfectus est cum patre, non suo nomine. Quamvis etiam istum ultra ætatem sævisse in plerosque reperiam, ut docent literæ ab hoc eodem ad patrem missæ.

nam cum quidam defectionis suspicionem incurrissent, & eos Macrinus sævissime punisset, filio forte absente, atque hic audisset, auctores quidem defectionis occisos, quorum tamen unus dux Armeniæ erat, & item legatos Asiæ atque Arabiæ ob antiquam familiaritatem dimissos, his literis convenisse patrem dicitur, paribus missis etiam ad matrem, quarum exemplum historiæ causa inserendum putavi. *Patri Augusto filius Augustus. Non satis, mi pater, videris in amore nostro tenuisse tuos mores, qui tyrannidis affectatæ conscios reservasti, sperans eos vel amiciores tibi futuros, si iis parceres, vel ob antiquam familiaritatem dimittendos: quod nec debuit fieri, nec potuit. Nam primum omnium jam te exulcerati suspicionibus amare non possunt. denique crudeliores inimici sunt, qui obliti veteris familiaritatis se inimicissimis tuis junxerunt. Adde, quod exercitus adhuc habent.*

Si te nulla movet tantarum gloria rerum,
Ascanium surgentem, & spes heredis Iuli
Respice, cui regnum Italiæ Romanaque tellus
Debetur. *Feriendi sunt isti, si vis esse securus. Nam vitio generis humani alii non sunt defuturi, cum isti servantur.* Hanc epistolam quidam ipsius, quidam magistri ejus Cæliani ferunt, Afri quondam rhetoris: ex qua apparet, quam asper futurus juvenis, si vixisset.

IX. Exstat alia epistola ad matrem ab eodem destinata talis: *Dominus noster & Augustus nec te amat, nec ipsum se, qui inimicos suos servat. Age igitur, ut Arabianus, & Tuscus, & Gellius, ad palum deligen-*

tur: ne, ſi occaſio fuerit, nos interimant. Et, quantum Lollius Urbicus in hiſtoria ſui temporis dicit, iſtæ literæ per notarium proditæ, illi puero multum apud milites obſuiſſe dicuntur. Nam, cum patrem occidiſſent, quidam hunc ſervare voluerunt: ſed exſtitit cubicularius, qui has epiſtolas concioni militum legit. Interfectis igitur ambobus, & capitibus pilo circumlatis, in Marcum Aurelium Antoninum, caritate nominis, inclinavit exercitus. Is filius Baſſiani Caracalli ferebatur. Erat autem templi Heliogabali ſacerdos, homo omnium impuriſſimus, & qui fato quodam Romanum deformaverit imperium. De quo quidem, quia multa ſunt dicenda, loco ſuo differam.

ÆLII LAMPRIDII

ANTONINUS HELIOGABALUS

AD CONSTANTINUM AUG.

I. VITAM Heliogabali Antonini, qui *Varius* etiam dictus est, nunquam in literas misissem, ne quis fuisse Romanorum Principem sciret, nisi ante Caligulas, & Nerones, & Vitellios, hoc idem habuisset imperium. Sed cum eadem terra & venena ferat & frumentum, atque alia salutaria, alia contraria, eadem serpentes & ciconias, compensationem sibi lector diligens faciet, cum legerit Augustum, Vespasianum, Titum, Trajanum, Hadrianum, Pium, Marcum, contra hos prodigiosos tyrannos: simul intelliget Romanorum judicia, quod illi & diu imperarunt, & exitu naturali functi sunt; hi vero interfecti, tracti, tyranni etiam appellati, quorum nec nomina libet dicere. Igitur occiso Macrino, ejusque filio Diadumeno, qui, pari pote-

ſtate imperii, Antonini etiam nomen acceperat, in Varium Heliogabalum imperium collatum eſt, idcirco quod Baſſiani filius diceretur. Fuit autem Heliogabalus, vel Jovis, vel Solis ſacerdos, atque Antonini ſibi nomen adſciverat, vel in argumentum generis, vel quod id nomen uſque adeo carum eſſe cognoverat gentibus, ut etiam parricida Baſſianus cauſa nominis amaretur. Et hic quidem prius dictus eſt *Varius*, poſt *Heliogabalus* a ſacerdotio Dei Heliogabali, cui templum Romæ in eo loco conſtituit, in quo prius ædes Orci fuit, quem e Syria ſecum advexit. poſtremo cum accepit imperium, *Antoninus* appellatus eſt: atque ipſe in Romano imperio ultimus Antoninorum fuit.

II. Hic tantum Semiamiræ matri deditus fuit, ut ſine illius voluntate nihil in republica faceret, cum ipſa meretricio more vivens, in aula omnia turpia exerceret; Antonino autem Caracallo ſtupro cognita, ita ut hinc vel Varius vel Heliogabalus vulgo conceptus putaretur. Et ajunt quidam, Varii etiam nomen idcirco eidem inditum a condiſcipulis, quod vario ſemine, de meretrice utpote, conceptus videretur. Hic fertur, occiſo Macrini factione patre, ut dicebatur, Antonino, in templum Dei Heliogabali confugiſſe, velut in aſylum, ne interficeretur a Macrino, qui ſæviſſime cum filio luxurioſo & crudeli exercuit imperium. Sed de nomine hactenus, quamvis ſanctum illud Antoninorum nomen polluerit: quod tu, Conſtantine ſacratiſſime, ita veneraris, ut Marcum & Pium inter Conſtantios Claudioſque, velut majores tuos, au-

reos formaveris, adoptans virtutes veterum, tuis moribus congruentes, & tibi amicas carasque.

III. Sed ut ad Antoninum Varium revertamur; nactus imperium Romam nuntios misit: excitatisque omnibus ordinibus, omni etiam populo ad nomen Antoninum, quod non solum titulo, ut in Diadumeno fuerat, sed etiam in sanguine redditum videbatur, cum se Antoninum Bassiani filium scripsisset, ingens ejus desiderium factum est. Erat praeterea etiam rumor, qui novis post tyrannos solet donari Principibus: qui nisi ex summis virtutibus non permanet, & quem multi mediocres Principes amiserunt. Denique ubi in Senatu lectae sunt literae Heliogabali, statim fausta in Antoninum, & dira in Macrinum ejusque filium dicta sunt, appellatusque Antoninus Princeps, volentibus cunctis, & studiose credentibus, ut sese habent vota hominum ad credulitatem festinantium, cum, quod optant, verum esse desiderant. Sed ubi primum ingressus est Urbem, omissis iis, quae in provincia gerebantur, Heliogabalum in Palatino monte juxta aedes imperatorias consecravit, eique templum fecit, studens & Matris typum, & Vestae ignem, & Palladium, & ancilia, & omnia Romanis veneranda in illud transferre templum, & id agens, ne quis Romae Deus, nisi Heliogabalus, coleretur. Dicebat praeterea, Judaeorum & Samaritanorum religiones, & Christianam devotionem illuc transferendam, ut omnium culturarum secretum Heliogabali sacerdotium teneret.

IV. Deinde ubi primum diem Senatus habuit, matrem suam in Senatum rogari jussit. Quae cum

venisset vocata ad Consulum subsellia, scribendo affuit, id est, senatusconsulti conficiendi testis: solusque omnium Imperatorum fuit, sub quo mulier quasi clarissima, loco viri Senatum ingressa est. Fecit & in colle Quirinali senaculum, id est, mulierum Senatum, in quo ante fuerat conventus matronalis, solemnibus dumtaxat diebus, & si unquam aliqua matrona Consularis conjugii esset ornamentis donata: quod veteres Imperatores affinibus detulerunt, & his maxime, quæ nobilitatos maritos non habuerant, ne innobilitatæ remanerent. Sed Semiamirica facta sunt senatusconsulta ridicula de legibus matronalibus: quæ quo vestitu incederet, quæ cui cederet, quæ ad cujus osculum veniret; quæ pilento, quæ equo sagmario, quæ asino veheretur; quæ carpento mulari, quæ boum; quæ sella veheretur, & utrum pellicea, an ossea, an eborata, an argentata; & quæ aurum vel gemmas in calciamentis haberent.

V. Ergo cum hibernasset Nicomediæ, atque omnia sordide ageret, inireturque a viris & subaret, statim milites facti sui pœnituit, quod in Macrinum conspiraverant, ut hunc Principem facerent: atque in consobrinum ejusdem Heliogabali Alexandrum, quem Cæsarem Senatus, Macrino interemto, appellaverat, inclinavere animos. Quis enim ferre posset Principem, per cuncta cava corporis libidinem recipientem, cum ne belluam quidem talem quisquam ferat? Romæ denique nihil egit aliud, nisi ut emissarios haberet, qui ei bene vasatos perquirerent, eosque ad aulam perduce-

rent, ut eorum conditionibus frui poſſet. Agebat præterea domi fabulam Paridis, ipſe Veneris perſonam ſubiens, ita ut ſubito veſtes ad pedes defluerent, nuduſque, una manu ad mammam, altera pudendis adhibita, ingenicularet, poſterioribus eminentibus in ſubactorem rejectis & oppoſitis. Vultum præterea eodem, quo Venus pingitur, ſchemate figurabat, corpore toto expolitus: eum fructum vitæ præcipuum exiſtimans, ſi dignus atque aptus libidini plurimorum videretur.

VI. Vendidit & honores, & dignitates, & poteſtatem, tam per ſe, quam per omnes ſervos ac libidinum miniſtros. In Senatum legit ſine diſcrimine ætatis, cenſus, generis, pecuniæ merito: militaribus etiam præpoſituris, & tribunatibus, & legationibus, & ducatibus venditis; etiam procurationibus & Palatinis officiis. Aurigas Protogenem & Gordium, primo in certamine curuli ſocios, poſt in omni vita & actu participes habuit. Multos, quorum corpora placuerant, de ſcena, & circo, & arena in aulam traduxit. Hieroclem vero ſic amavit, ut eidem inguina oſcularetur, quod dictu etiam verecundum eſt, Floralia ſacra ſe aſſerens celebrare. In virginem Veſtalem inceſtum admiſit. Sacra populi Romani ſublatis penetralibus profanavit. Ignem perpetuum exſtinguere voluit. Nec Romanas tantum exſtinguere voluit religiones, ſed per orbem terræ unum ſtudens, ut Heliogabalus Deus unus ubique coleretur: & in penum Veſtæ, quod ſolæ virgines ſolique pontifices adeunt, irrupit pollutus ipſe omni contagione morum, cum iis, qui

se polluerant. Et penetrale sacrum est auferre conatus: cumque seriam, quasi veram rapuisset, (quamvis Virgo maxima falsam monstraverat) atque in ea nihil reperisset, applosam fregit: nec tamen quidquam religioni demsit, quia plures similes factæ dicuntur esse, ne quis veram unquam possit auferre. Hæc cum ita essent, signum tamen, quod Palladium esse credebat, abstulit, & auro fictum, in sui Dei templo locavit.

VII. Matris etiam Deûm sacra accepit & tauroboliatus est, ut typum eriperet, & alia sacra, quæ penitus habentur condita. Jactavit autem caput inter præcisos fanaticos, & genitalia sibi devinxit, & omnia fecit, quæ Galli facere solent: ablatumque sanctum in penetrale Dei sui transtulit. Salambonem etiam omni planctu & jactatione Syriaci cultus exhibuit, omen sibi faciens imminentis exitii. Omnes sane Deos sui Dei ministros esse ajebat, cum alios ejus cubicularios appellaret, alios servos, alios diversarum rerum ministros. Lapides, qui Divi dicuntur, ex proprio templo Dianæ Laodiceæ, ex adyto suo, in quo id Orestes posuerat, afferre voluit. Et Orestem quidem ferunt non unum simulacrum Dianæ, nec uno in loco posuisse, sed multa in multis. Posteaquam se apud Tria flumina circa Hebrum ex responso purificavit, etiam Orestam condidit civitatem, quam sæpe cruentari hominum sanguine necesse est. Et Orestam quidem urbem Hadrianus suo nomine vindicari jussit, eo tempore, quo furore cœperat laborare, ut ex responso, cum ei dictum esset, ut in furiosi alicujus

domum vel nomen irreperet. nam ex eo emollitam insaniam ferunt, per quam multos Senatores occidi jusserat: quibus servatis, Antoninus Pii nomen meruit, quod eos post ad Senatum adduxit, quos omnes jussu Principis interfectos credebant.

VIII. Cædit & humanas hostias, lectis ad hoc pueris nobilibus & decoris per omnem Italiam patrimis & matrimis, credo, ut major esset utrique parenti dolor. Omne denique magorum genus aderat illi, operabaturque quotidie, hortante illo, & gratias Diis agente, quod amicos eorum invenisset; cum inspiceret exta puerilia, & excuteret hostias ad ritum gentilem suum. Cum consulatum inisset, in populum, non nummos vel argenteos vel aureos, vel bellaria, vel minuta animalia, sed boves opimos, & camelos, & asinos, & servos populo diripiendos objecit, imperatorium id esse dictitans. Insectatus est famam Macrini crudeliter; sed multo magis Diadumeni, quod Antoninus dictus est, *Pseudoantoninum* & *Pseudophilippum* eum appellans, simul quod, cum luxuriosissimus exstitisset, vir fortissimus, optimus, gravissimus, severissimus diceretur. Coegit denique scriptores nonnullos nefanda, immo potius non ferenda ejus dicta de luxuria disputare, in vita ejus. Lavacrum publicum in ædibus aulicis fecit; simul & Plautini populo exhibuit, ut ex eo conditiones bene vasatorum hominum colligeret. Idque diligenter curatum est, ut ex tota penitus urbe atque ex nauticis monobelos quærerent: sic eos appellabant, qui viriliores videbantur.

IX. Cum Marcomannis bellum inferre vellet; quod Antoninus pulcherrime profligaverat, dictum est a quibusdam, per Chaldæos & magos Antoninum Marcum id egisse, ut Marcomanni populo Romano semper devoti essent atque amici, idque factis carminibus: & consecrationem cum quæreret, quæ illa esset, vel ubi esset, suppressum est. constabat enim, illum ob hoc consecrationem quærere, ut eam dissiparet spe belli concitandi: & idcirco maxime, quod audierat responsum fuisse, ab Antonino bellum Marcomannicum finiendum; cum hic Varius, & Heliogabalus, & ludibrium publicum diceretur; nomen autem Antonini pollueret, in quod invaserat. Prodebatur autem per eos maxime, qui dolebant, sibi homines ad exercendas libidines bene vasatos & majoris peculii opponi. Unde etiam de nece ejus cogitari cœpit. Et hæc quidem domi.

X. Sed milites, pestem illam velari Imperatoris nomine, pati nequiverunt, ac primum inter sese, deinde per coronas jecere sermones, in Alexandrum omnes inclinantes, qui jam Cæsar erat a Senatu dictus eo tempore, quo Macrinus, consobrinus hujus Antonini; nam Varia una his erat avia: unde Heliogabalus Varius dicebatur. Zoticus sub eo tantum valuit, ut ab omnibus officiorum principibus sic haberetur, quasi domini maritus esset. Erat præterea idem Zoticus, qui hoc familiaritatis nomine abutens, omnia Heliogabali dicta & facta venderet fumis, quam maxime divitias enormes sperans; cum aliis minaretur, aliis polliceretur, omnes falleret, egrediensque ab illo singulos adiret, dicens, *De te*

hoc locutus sum: de te hoc audivi: de te hoc futurum est: ut sunt homines hujusmodi, qui, si admissi fuerint ad nimiam familiaritatem Principum, famam non solum malorum, sed & bonorum Principum vendunt, & qui, stultitia vel innocentia Imperatorum, qui hoc non perspiciunt, infami rumigeratione pascuntur. Nupsit & coiit, ut & pronubum haberet, clamaretque, *Concide Magire*, & eo quidem tempore, quo Zoticus ægrotabat. Quærebat deinde a philosophis & gravissimis viris, an & ipsi in adolescentia perpessi essent, quæ ipse pateretur, & quidem impudentissime: neque enim unquam verbis pepercit infamibus, cum & digitis impudicitiam ostentaret, nec ullus in conventu & audiente populo esset pudor.

XI. Fecit libertos Præsides, Legatos, Consules, Duces, omnesque dignitates polluit ignobilitate hominum perditorum. Cum ad vindemias vocasset amicos nobiles, & ad corbes sedisset, gravissimum quemque percontari cœpit, an promtus esset in Venerem, erubescentibusque senibus exclamabat, *Erubuit, salva res est*, silentium ac ruborem pro consensu ducens. Addidit præterea, ipse quæ faceret, sine ullius pudoris velamento. Posteaquam senes vidit erubescere ac tacere, vel quia ætas, vel quia dignitas talia refutabat; contulit se ad juvenes, & ab his cœpit omnia exquirere. a quibus cum audiret ætati congrua, gaudere cœpit & dicere, vere liberam vindemiam esse, quam sic celebrarent. Ferunt multi, ab ipso primum repertum, ut in vindemiarum festivo multa in dominos jo-

cularia & audientibus dominis dicerentur, quæ ipse composuerat, & Græca maxime. Horum pleraque Marius Maximus dicit in vita ipsius Heliogabali. Erant amici improbi, & senes quidam, & specie philosophi, qui caput reticulo componerent, qui improba quædam pati se dicerent, qui maritos se habere jactarent: quos quidam finxisse dicunt, ut illi fierent vitiorum imitatione cariores.

XII. Ad Præfecturam prætorii saltatorem, qui histrionicam Romæ fecerat, adscivit: Præfectum vigilum Gordium aurigam fecit: Præfectum annonæ Claudium Censorem. ad honores reliquos promovit, commendatos sibi pudibilium enormitate membrorum: ad vicesimam hereditatum mulionem curare jussit, & cursorem, jussit & cocum & claustrarium artificem. Cum ingressus est vel castra vel curiam, aviam suam Variam nomine, de qua superius dictum est, secum induxit, ut ejus auctoritate honestior fieret, quia per se non poterat: nec ante eum (quod jam diximus) Senatum mulier ingressa est ita, ut ad scribendum rogaretur & sententiam diceret. In conviviis exoletos maxime juxta se ponebat, eorumque attrectatione & tactu præcipue gaudebat: nec quisquam ei magis poculum, cum bibisset, dabat.

XIII. Inter hæc mala vitæ impudicissimæ, Alexandrum, quem sibi adoptaverat, a se amoveri jussit, dicens, se pœnitere adoptionis: mandavitque ad Senatum, ut Cæsaris ei nomen abrogaretur. sed in Senatu, hoc prodito, ingens silentium fuit. siquidem erat optimus juvenis Alexander, postea

comprobatus genere imperii ejus, cum ideo displiceret patri, quod impudicus non esset. Erat autem idem consobrinus, &c, ut quidam dicunt, a militibus etiam amabatur, & Senatui acceptus erat, & equestri ordini. Nec defuit tamen furor usque ad exitum voti pessimi. nam ei percussores immisit. Et hoc quidem modo ipse secessit ad hortos spei veteris, quasi contra novum juvenem vota concipiens, relicta in Palatio matre, & avia, & consobrino suo: jussitque, ut trucidaretur juvenis optimus & reipublicæ necessarius. Misit & ad milites literas, quibus jussit, ut abrogaretur nomen Cæsaris Alexandro. Misit, qui in castris statuarum ejus titulos luto tegerent, ut fieri solet de tyrannis. Misit & ad nutritores ejus, quibus imperavit sub præmiorum spe atque honorum, ut eum occiderent, quo vellent modo, vel in balneis, vel veneno, vel ferro.

XIV. Sed nihil agunt improbi contra innocentes. nam nulla vi quis adduci potuit, ut tantum facinus impleret, cum in ipsum magis conversa sint tela, quæ parabat aliis, ab iisque sit interfectus, quibus alios appetebat. Sed ubi primum lutati sunt tituli statuarum, milites omnes exarserunt: & pars in Palatium, pars in hortos, in quibus erat Varius, ire tendunt, ut Alexandrum vindicarent, hominemque impurum, eundemque parricidialis animi, tandem a republica depellerent. Et cum in Palatium venissent, Alexandrum cum matre atque avia custoditum diligentissime postea in castra duxerunt. Secuta autem erat illos Semiamira mater

Heliogabali pedibus, sollicita filio. Inde itum est in hortos: ubi Varius invenitur certamen aurigandi parans, exspectans tamen intentissime, quando eidem nuntiaretur consobrinus occisus. Qui subito militum strepitu exterritus in angulum se condidit, objectuque veli cubicularis, quod in introitu erat cubiculi, se texit. Misit ex Præfectis, alios ad compescendos milites in castra, alios vero ad eos placandos, qui jam in hortos venissent. Antiochianus igitur ex Præfectis unus, milites, qui in hortos venerant, & sacramenti admonitione exoravit, ne illum occiderent, quia nec multi venerant, & plerique cum vexillo, quod Aristomachus tribunus retinuerat, remanserant. hæc in hortis.

XV. In castris vero milites precanti Præfecto dixerunt, se parsuros esse Heliogabalo, si & impuros homines, & aurigas, & histriones a se dimoveret, atque ad bonam frugem rediret; his maxime submotis, qui cum omnium dolore apud eum plurimum poterant, & qui omnia ejus vendebant, vel vanitate, vel fumis. Remoti sunt denique ab eo Hierocles, Gordius, & Murissimus, & duo improbi familiares, qui eum ex stulto stultiorem faciebant. Mandatum præterea a militibus Præfectis, ne paterentur illum ita diutius vivere, & ut Alexander custodiretur, ne vel illi aliqua vis afferretur; simul ne Cæsar quempiam amicum Augusti videret, ne ulla fieret imitatio turpitudinis. Sed Heliogabalus & ingenti prece Hieroclem reposcebat impudicissimum hominem, & insidias in dies Cæsari propagabat. Denique Kalendis Januariis, cum simul

tum deſignati eſſent Conſules, noluit cum conſobrino procedere. Ad extremum cum ei avia & mater dicerent, imminere milites ad ejus exitium, niſi concordiam viderent inter ſe conſobrinorum, ſumta prætexta, hora diei ſexta proceſſit ad Senatum, avia ſua ad Senatum vocata, & ad ſellam producta. Deinde in Capitolium ad vota concipienda & perficienda ſolemnia ire noluit: omnia per Præfectum urbanum facta ſunt, quaſi Conſules illic non eſſent.

XVI. Nec diſtulit cædem conſobrini: ſed timens, ne Senatus ad aliquem ſe inclinaret, ſi ille conſobrinum occidiſſet, juſſit ſubito Senatum Urbe decedere: omneſque etiam, quibus aut vehicula, aut ſervi deerant, ſubito proficiſci juſſi ſunt; cum alii per bajulos, alii per fortuita animalia & mercede conducta veherentur. Sabinum Conſularem virum, ad quem libros Ulpianus ſcripſit, quod in Urbe remanſiſſet, vocato centurione, mollioribus verbis juſſit occidi. Sed centurio, aure ſurdior, imperari ſibi credidit, ut Urbe pelleretur; itaque fecit. ſic vitium centurionis Sabino ſaluti fuit. Removit & Ulpianum juriſconſultum, ut bonum virum: & Silvinum rhetorem, quem magiſtrum Cæſaris fecerat. Et Silvinus quidem occiſus eſt, Ulpianus vero reſervatus. Sed milites, & maxime prætoriani, vel ſcientes, quæ mala in Heliogabalum paraverant, vel quod ſibi viderent invidiam, facta conſpiratione ad liberandam rempublicam, primum in conſcios vario genere mortis, cum alios vitalibus

exemtis necarent, alios ab ima parte perfoderent, ut mors esset vitæ consentiens.

XVII. Post hoc in eum impetus factus est, atque in latrina, ad quam confugerat, occisus. Tractus deinde per publicum, additaque injuria cadaveri est, ut id in cloaculam milites mitterent. sed cum non cepisset cloacula fortuito, per pontem Æmilium, annexo pondere, ne fluitaret, in Tiberim abjectum est, ne unquam sepeliri posset. Tractum est cadaver ejus etiam per Circi spatia, priusquam in Tiberim præcipitaretur. Nomen ejus, id est Antonini, erasum est, Senatu jubente, remansitque Varii Heliogabali: siquidem illud affectato retinuerat, cum vult videri filius Antonini. Appellatus est post mortem *Tiberinus*, & *Tractitius*, & *Impurus*, & multa, si quando ea erant designanda, quæ sub eo facta videbantur: solusque omnium Principum tractus est, & in cloacam missus, & in Tiberim præcipitatus: quod odio communi omnium contigit, a quo speciatim cavere debent imperatores; siquidem nec sepulcra mereantur, qui amorem Senatus, populi, ac militum non merentur. Opera publica ipsius præter ædem Heliogabali Dei, quem Solem alii, alii Jovem dicunt, & amphitheatri instauratio post exustionem, & lavacrum in vico Sulpicio, quod Antoninus Severi filius cœperat, nulla exstant. Et lavacrum quidem Antonini Caracallus dedicaverat, & lavando, & populum admittendo: sed porticus defuerant, quæ postea ab hoc subditilio Antonino exstructæ sunt, & ab Alexandro perfectæ.

XVIII. Hic ultimus Antoninorum fuit, quamvis cognomine poftea Gordianos multi Antoninos putent, qui Antonii dicti funt, non Antonini. Vita, moribus, improbitate ita odibilis, ut ejus nomen Senatus eraferit: quem nec ego Antoninum vocaffem, nifi caufa cognitionis, quæ cogit plerumque dici ea etiam nomina, quæ funt abolita. Occifa eft cum eo & mater Semiamira probrofiffima mulier & digna filio. cautumque ante omnia poft Antoninum Heliogabalum, ne unquam mulier Senatum ingrederetur, utque inferis ejus caput dicaretur devovereturque, per quem id effet factum. De hujus vita multa in literas miffa funt obfcœna: quæ quia digna memoratu non funt, ea folum prodenda cenfui, quæ ad luxuriam pertinebant; quorum aliqua privatus, aliqua jam Imperator, feciffe perhibetur, cum ipfe privatus diceret, fe Apicium, Imperator vero, Neronem, Othonem, & Vitellium imitari.

XIX. Nam primus omnium privatorum, toros aureis toralibus texit, quia tunc ex Antonini Marci auctoritate id fieri licebat, qui omnem apparatum imperatorium publice vendiderat. Deinde æftiva convivia coloribus exhibuit, ut hodie prafinum, vitreum, alia die venetum, & fic deinceps exhiberet, femper varie, per dies omnes æftivos. Primus deinde menfas & capfas argenteas habuit: primus etiam caçabos. Vafa deinde centenaria argentea fculpta, & nonnulla fchematibus libidinofiffimis inquinata. Et maftichatum, & pulejatum, & omnia hæc, quæ nunc luxuria retinet, primus invenit. Nam rofatum ab aliis acceptum, pinearum etiam attritione odo-

ratius reddidit. Denique hæc genera poculorum ante Heliogabalum non leguntur. nec erat ei ulla vita, nisi exquirere voluptates. Primus fecit de piscibus isitia, primus de ostreis, & lejostreis, & aliis hujusmodi marinis conchis, & locustis, & cammaris, & scillis. Stravit & triclinia de rosa, & lectos & porticus, ac sic per ea deambulavit, idque omni florum genere, liliis, violis, hyacinthis & narcissis. Hic non nisi unguento nobili aut croco piscinis infectis natavit. Nec cubuit in accubitis facile, nisi iis, quæ pilum leporinum haberent, aut plumas perdicum subalares, sæpe culcitas mutans.

XX. Senatum nonnunquam ita contemsit, ut mancipia togata appellaret: populum vero Romanum unius fundi cultorem: equestrem ordinem in nullo loco habens. Præfectum urbicum sæpe post cœnam ad potandum vocabat, adhibitis & Præfectis prætorio, ita ut, si recusarent, magistri horum eos cogerent. Voluit & per singulas urbes lenones Præfectos urbi facere, & ut essent in urbe quatuordecim. & fecisset, si vixisset; promoturus omnes turpissimos & ultimæ professionis homines. Hic solido argento factos habuit lectos, & tricliniares, & cubiculares. Comedit sæpius, ad imitationem Apicii, calcanea camelorum, & cristas vivis gallinaceis demtas, linguas pavonum & lusciniarum: quia dote tali pestilentia tutus diceretur. Exhibuit & Palatinis ingentes dapes extis mullorum refertas, & cerebellis phœnicopterum, & perdicum ovis, & cerebellis turdorum, & capitibus psittacorum, & fasianorum, & pavonum. Barbas sane mullorum tan-

tas jubebat exhiberi, ut pro nasturtiis, apiastris, & facelaribus, & fœnogræco exhiberet plenis fabatariis & discis: quod præcipue stupendum est.

XXI. Canes jecinoribus anserum pavit. Habuit leones & leopardos exarmatos in deliciis: quos edoctos per mansuetarios, subito ad secundam & tertiam mensam jubebat accumbere, ignorantibus cunctis, quod exarmati essent, ad pavorem & ridiculum excitandum. Misit & uvas Apamenas in præsepia equis suis: & psittacis atque fasianis leones pavit, & alia animalia: exhibuit & sumina aprugna per dies decem tricena quotidie cum suis bulbis; pisum cum aureis, lentem cum cerauniis, fabam cum electris, & orizam cum albis exhibens. Albas præterea in vicem piperis piscibus & tuberibus conspersit. Oppressit in tricliniis versatilibus parasitos suos violis & floribus, sic ut animam aliqui efflaverint, cum erepere ad summum non possent. condito piscinas & solia temperavit, & rosato atque absinthiato. Vulgus ad bibendum invitavit: & ipse cum populo tantum bibit, ut in piscina eum bibisse intelligeretur, viso quod unus bibisset. Eunuchos pro apophoretis dedit: dedit quadrigas, equos, stratos, mulos, basternas & rhedas: dedit & aureos millenos, & centena pondo argenti.

XXII. Sortes sane convivales scriptas in cochlearibus habuit tales, ut alius exhiberet decem camelos, alius decem muscas, alius decem libras auri, alius decem plumbi, alius decem struthiones, alius decem ova pullina, ut vere sortes essent, & fata tentarentur: quod quidem & ludis suis exhi-

buit, cum & urſos decem, & decem grillos, & decem lactucas, & decem auri libras in ſorte habuit. primuſque hunc morem ſortis inſtituit, quem nunc videmus. Sed vere ad ſortem ſcenicos vocavit, cum & canes mortuos, & libram bubulæ carnis haberet in ſorte: & item centum aureos, & mille argenteos, & centum folles æris, & alia talia; quæ populus tam libenter accepit, ut eum poſtea imperare gratularentur.

XXIII. Fertur in euripis vino plenis navales Circenſes exhibuiſſe, pallia de œnanthio fudiſſe, & elephantorum quatuor quadrigas in Vaticano agitaſſe, dirutis ſepulcris, quæ obſiſtebant: junxiſſe etiam camelos quaternos ad currus in Circo, privato ſpectaculo. Serpentes per Marſicæ gentis ſacerdotes collegiſſe fertur, eoſque ſubito ante lucem, ut ſolet populus ad ludos celebres convenire, effudiſſe, multoſque afflictos morſu & fuga. Uſus eſt aurea omni tunica, uſus & purpurea, uſus & de gemmis Perſica, cum gravari ſe diceret onere voluptatis. Habuit & in calciamentis gemmas, & quidem ſculptas; quod riſum omnibus movit: quaſi poſſent ſculpturæ nobilium artificum videri in gemmis, quæ pedibus adhærebant. Voluit uti & diademate gemmato, quo pulchrior fieret, & magis ad feminarum vultum aptus: quo & uſus eſt domi. Fertur & promiſiſſe phœnicem convivis, vel pro ea libras auri mille, ut in prætorio eas dimitteret. Marinæ aquæ colymbos exhibuit, in mediterraneis locis maxime, eoſdem & ſingulis amicis natantibus dimiſit, & iterum piſcibus implevit.

Montem nivium in viridario domus æstate fecit, advectis nivibus. Ad mare piscem nunquam comedit: in longissimis a mari locis omnia marina semper exhibuit: muraenarum lactibus & luporum in locis mediterraneis rusticos pavit.

XXIV. Pisces semper quasi in marina aqua cum colore suo coctos conditura veneta comedit: momentarias de rosato, & rosis piscinas exhibuit: & bibit cum omnibus suis, caldaria de narda exhibens. Idem in lucernis balsamum exhibuit. Idem mulieres nunquam iteravit, præter uxorem. Lupanaria domi amicis, clientibus & servis exhibuit. Idem nunquam minus centum sestertium cœnavit, hoc est argenti libris triginta. Aliquando autem tribus millibus sestertium cœnavit, omnibus supputatis, quæ impendit. Cœnas vero & Vitellii & Apicii vicit. Pisces ex vivariis suis bubus traxit: per macellum transiens mendicitatem publicam flevit. Parasitos ad rotam aquariam ligabat, & cum vertigine sub aquas mittebat, rursusque in summum revolvebat: eosque *Ixionios amicos* vocavit. Stravit & saxis Lacedæmoniis ac Porphyreticis plateas in Palatio, quas *Antoninianas* vocavit: quæ saxa usque ad nostram memoriam manserunt, sed nuper eruta & exsecta sunt. Constituerat & columnam unam dare ingentem, ad quam ascenderetur intrinsecus, ita ut in summo Heliogabalum Deum collocaret: sed tantum saxum non invenit, cum id de Thebaide afferre cogitaret.

XXV. Ebrios amicos plerumque claudebat, & subito nocte leones, & leopardos, & ursos exar-

matos immittebat, ita ut expergefacti in cubiculo eodem, leones, ursos, pardos, cum luce, vel quod est gravius, nocte invenirent, ex quo plerique exanimati sunt. Multis vilioribus amicis folles pro accubitis sternebat, eosque reflabat prandentibus illis, ita ut plerumque subito sub mensis invenirentur prandentes. Primus denique invenit sigma in terra sternere, non in lectulis, ut a pedibus utres per pueros ad reflandum spiritum solverentur. Mimicis adulteris ea, quæ solent simulato fieri, effici ad verum jussit. Meretrices a lenonibus cunctis redemit sæpe, & manumisit. Cum inter fabulas privatas sermo esset ortus, quanti herniosi esse possent in Urbe Roma, jussit omnes notari, eosque ad balneas suas exhibere, & cum iisdem lavit, nonnullis etiam honestis. Gladiatores ante convivium pugnantes & pyctas sibi frequenter exhibuit. Stravit sibi triclinium in summo lusorio. Et dum pranderet, noxios & venationes sibi exhibuit. Parasitis in secunda mensa sæpe ceream cœnam, sæpe ligneam, sæpe eburneam, aliquando fictilem, nonnunquam vel marmoream, vel lapideam exhibuit: ita ut omnia illis exhiberentur videnda de diversa materia, quæ ipse cœnabat, cum tantum biberent per singula fercula, & manus, quasi comedissent, lavarent.

XXVI. Primus Romanorum holoserica veste usus fertur, cum jam subserica in usu essent. Linteamen lotum nunquam attigit, mendicos dicens, qui linteis lotis uterentur. Dalmaticatus in publico post cœnam sæpe visus est, *Gurgitem Fabium* & *Scipionem* se appellans, quod cum ea veste esset, cum

qua Fabius & Cornelius a parentibus, ad corrigendos mores, adolescentes in publicum essent producti. Omnes de circo, de theatro, de stadio, & omnibus locis, & balneis, meretrices collegit in ædes publicas, & apud eas concionem habuit quasi militarem, dicens eas *commilitones:* disputavitque de generibus schematum & voluptatum. Adhibuit in tali concione postea lenones exoletos undique collectos, & luxuriosissimos puerulos & juvenes. Et, cum ad meretrices muliebri ornatu processisset, papilla ejecta, exoletos habitu puerorum, qui prostituuntur, post concionem pronuntiavit his, quasi militibus, ternos aureos donativum: petiitque ab his, ut a Diis peterent, ut alios haberet ipsis commendandos. Jocabatur sane ita cum servis, ut eos juberet millena pondo sibi aranearum deferre, proposito præmio; collegisseque dicitur decem millia pondo aranearum, dicens, & hinc intelligendum, quam magna esset Roma. Mittebat parasitis per cellarios salaria annua, vasa cum ranis & scorpiis, & cum serpentibus, & hujusmodi monstris. Claudebat in ejuscemodi vasis infinitum muscarum, apes mansuetas eas appellans.

XXVII. Quadrigas Circensium in tricliniis & in porticibus sibi semper exhibuit pransitans & cœnitans, convivas senes agitare cogens, nonnullos honoratos jam Imperatori. jubebat sibi & decem millia murium exhiberi, mille mustelas, mille sorices. Dulciarios & lactarios tales habuit, ut, quæcunque coqui de diversis edulibus exhibuissent, vel structores, vel pomarii, illi modo de dulciis, mo-

do de lactariis exhiberent. Exhibuit parasitis cœnas & de vitreis, & nonnunquam tot picta mantilia in mensam mittebat, his edulibus picta, quæ apponerentur, quot missus esset habiturus; ita ut de acu aut de textili pictura exhiberentur. Nonnunquam tamen & tabulæ illis pictæ exhibebantur, ita ut quasi omnia illis exhiberentur, & tamen fame macerarentur. Miscuit gemmas pomis ac floribus. jecit & per fenestram cibos totidem, quot exhibuit amicis. Jusserat & canonem populi Romani unius anni meretricibus, lenonibus, exoletis intramuranis dari; extramuranis alio promisso: cum eo tempore juxta provisionem Severi & Trajani septem annorum canon frumentarius Romæ esset.

XXVIII. Canes quaternos ingentes junxit ad currum, & sic est vectatus intra domum regiam: idque privatus in agris suis fecit. Processit in publicum & quatuor cervis junctis ingentibus. Junxit sibi & leones, Matrem magnam se appellans. Junxit & tigres, Liberum sese vocans, eodemque habitu agens, quo Dii pinguntur, quos imitabatur. Ægyptios dracunculos Romæ habuit, quos illi agathodæmonas vocant. Habuit & hippopotamos, & crocodilum, & rhinocerotem, & omnia Ægyptia, quæ per naturam sui exhiberi poterant. Struthocamelos exhibuit in cœnis aliquoties, dicens, præceptum Judæis, ut ederent. Illud sane mirum videtur, quod dicitur ab eo factum, ut de croco sigma straverit, cum summos viros rogasset ad prandium, pro eorum dignitate dicens se fœnum exhibere. Trajecit & dierum actus noctibus, & nocturnos die-

bus, æstimans hoc inter instrumenta luxuriæ; ita ut sero de somno surgeret & salutari inciperet, mane autem dormire inceptaret. Amicis quotidie nec quemquam facile indonatum relinquebat, nisi quem frugi, quasi perditum reperisset.

XXIX. Habuit gemmata vehicula & aurata, contemtis argentatis, & eboratis, & æratis. Junxit & quaternas mulieres pulcherrimas, & binas ad papillam, vel ternas & amplius, & sic vectatus est: sed plerumque nudus, cum illum nudæ traherent. Habuit & hanc consuetudinem, ut octo calvos rogaret ad cœnam, item octo luscos, & item octo podagrosos, octo surdos, octo nigros, octo longos, & octo pingues, cum capi non possent uno sigmate, ut de his omnibus risus citaret. Donavit & argentum omne convivis, quod habuit in convivio, & omnem apparatum poculorum, idque sæpius. Hydrogarum Romanorum ducum primus publice exhibuit, cum antea militaris mensa esset; quam postea statim Alexander reddidit. Proponebat præterea his quasi themata, ut jura nova dapibus condiendis invenirent: cujus placuisset commentum, ei dabat maximum præmium, ita ut sericam vestem donaret, quæ tunc & in raritate videbatur, & in honore. Si aliquis autem displicuisset, jubebat, ut semper id comesset, quamdiu tamen melius invenisset. Semper sane aut inter flores sedit, aut inter odores pretiosos. Amabat sibi pretia majora dici earum rerum, quæ mensæ parabantur, orexin convivio hanc esse asserens.

XXX. Pinxit se, ut cupediarium, ut seplasia-

rium, ut popinarium, ut tabernarium, ut lenonem; idque totum domi semper exercuit. Sexcentorum struthionum capita una cœna multis mensis exhibuit ad edenda cerebella. Exhibuit aliquando & tale convivium, ut haberet viginti & duo fercula ingentium epularum, sed per singula lavarent, & mulieribus uterentur & ipse & amici, cum jurejurando, quod efficerent voluptatem. Celebravit item tale convivium, ut apud amicos singulos singuli missus appararentur, & cum alter maneret in Capitolio, alter in Palatio, alter super Aggerem, alter in Cœlio, alter trans Tiberim, & ut quisque mansisset, tamen per ordinem in eorum domibus singula fercula ederentur, ireturque ad omnium domos: sic unum convivium vix toto die finitum est, cum & lavarent per singula fercula, & mulieribus uterentur. Sybariticum missum semper exhibuit ex oleo & garo: quem quo anno Sybaritæ repererunt, perierunt. Dicitur & balneas fecisse multis locis, ac semel lavisse, atque statim destruxisse, ne ex usu balneas haberet. Hoc idem de domibus, de prætoriis, de zetis fecisse dicitur. Sed & hæc nonnulla fidem transeuntia, credo esse ficta ab iis, qui in gratiam Alexandri Heliogabalum deformare voluerunt.

XXXI. Fertur & meretricem notissimam & pulcherrimam redemisse centum sestertium, eamque intactam, velut virginem coluisse. Huic eidem privato cum quidam diceret, *Non times pauper fieri?* dixisse dicitur, *Quid melius, quam ut ipse mihi heres sim & uxori meæ?* Habuerat præterea faculta-

tes, a multis dimiſſas gratia patris. Idem filios ſe nolle dicebat, ne quis ei frugi contingeret. Odores Indicos ſine carbonibus ad vaporandas zetas jubebat incendi. Iter privatus nunquam minus ſexaginta vehiculis fecit, avia ſua Varia reclamante, quod omnia perditurus eſſet. Imperator vero etiam ſexcenta vehicula dicitur duxiſſe, aſſerens, decem millibus camelorum Perſarum regem iter facere, & Neronem quingentis carrucis iter iniiſſe. Cauſa vehiculorum erat lenonum, lenarum, meretricum, exoletorum, ſubactorum etiam bene vaſatorum multitudo. In balneis ſemper cum mulieribus fuit, ita ut eas ipſe pſilothro curaret: ipſe quoque barbam pſilothro accurans: quodque pudendum dictu eſt, eodem, quo mulieres accurabantur, & eadem hora: raſit & virilia ſubactoribus ſuis, novacula manu ſua, qua poſtea barbam fecit. Scobe auri porticum ſtravit & argenti, dolens, quod non poſſet & electri: idque frequenter, quacunque fecit iter pedibus uſque ad equum vel carpentum, ut fit hodie de auroſa arena.

XXXII. Calciamentum nunquam iteravit, anulos etiam negatur iteraſſe. Pretioſas veſtes ſæpe conſcidit, vel lanam cepit & appendit, atque ad ejus æſtimationem ponderis, piſces amicis exhibuit. Naves onuſtas merſit in portu, magnanimitatis hoc eſſe dicens. Onus ventris auro excepit: in myrrhinis & onychinis minxit. Idem dixiſſe fertur, *Si habuero heredem, dabo illi tutorem, qui illum hæc facere cogat, quæ ipſe feci, facturuſque ſum.* Habuit etiam iſtam conſuetudinem, ut cœnas ſibi

exhiberet tales: una die nonnisi de fasianis tantum ederet, omnesque missus sola fasianorum carne strueret: item alia die de pullis, alia de pisce illo, & item illo, alia de porcis, alia de struthionibus, alia de holeribus, alia de pomis, alia de dulciis, alia de opere lactario. Sæpe amicos suos cum Æthiopibus aniculis inclusit nocturnis mansionibus, & usque ad lucem detinuit, cum pulcherrimas his diceret apparatas. Fecit hoc idem etiam de pueris: & tunc, utpote ante Philippum, licebat. Ridebat autem sic nonnunquam, ut publice in theatro solus audiretur: ipse cantavit, saltavit, ad tibias dixit, tuba cecinit, pandurizavit, organo modulatus est. Fertur & una die ad omnes circi, & theatri, & amphitheatri, & omnium Urbis locorum meretrices, tectus cuculione mulionico, ne agnosceretur, ingressus; cum tamen omnibus meretricibus sine effectu libidinis aureos donaret, addens, *Nemo sciat, Antoninus hæc donat.*

XXXIII. Libidinum genera quædam invenit, ut spinthrias veterum malorum vinceret: & omnes apparatus Tiberii, & Caligulæ, & Neronis norat. Et prædictum eidem erat a sacerdotibus Syris, biothanatum se futurum. Paraverat igitur funes, blatta & serico & cocco intortos, quibus, si necesse esset, laqueo vitam finiret. Paraverat & gladios aureos, quibus se occideret, si aliqua vis urgeret. Paraverat & in cerauneis & hyacinthis & in smaragdis venena, quibus se interimeret, si quid gravius immineret. Fecerat & altissimam turrim, substratis aureis gemmatisque ante tabulis, ex qua se

præcipitaret, dicens, etiam mortem suam pretiosam esse debere, & ad speciem luxuriæ, ut diceretur nemo sic perisse. Sed nihil ista valuerunt. nam, ut diximus, & occisus est per scurras, & per plateas tractus sordidissime, per cloacas ductus, & in Tiberim submissus est. Hic finis Antoninorum nomini in republica fuit, scientibus cunctis, istum Antoninum tam vita falsum fuisse, quam nomine.

XXXIV. Mirum fortasse cuipiam videatur, Constantine venerabilis, quod hæc clades, quam retuli, loco Principum fuerit, & quidem prope triennio, ita ut nemo inventus fuerit, qui istum a gubernaculis Romanæ majestatis abduceret, cum Neroni, Vitellio, Caligulæ, ceterisque hujusmodi nunquam tyrannicida defuerit. Sed primum omnium ipse veniam peto, quod hæc, quæ apud diversos reperi, literis tradidi; cum multa improba reticuerim, & quæ ne dici quidem sine maximo pudore possunt. Ea vero, quæ dixi, prætextu verborum adhibito, quantum potui, texi. Deinde illud, quod clementia tua solet dicere, credidisse reficiendum, *Imperatorem esse, fortunæ est.* nam & minus boni reges fuerunt, & pessimi. Agendum vero, quod pietas tua solet dicere, *Ut sint imperio digni, quos ad regendi necessitatem vis fatalis adduxerit.* Et quoniam hic ultimus Antoninorum fuit, neque postea hoc nomen in republica loco Principum frequentatum est, etiam illud addendum est, ne quis error oriatur, cum duos Gordianos narrare cœpero, patrem ac filium, qui se de Antoninorum genere dici volebant, non nomen in illis primum fuit, sed prænomen. dein-

de, ut plerisque in libris invenio, Antonii dicti sunt, non Antonini.

XXXV. Hæc sunt de Heliogabalo, cujus vitam me invitum & reluctantem, ex Græcis Latinisque collectam, scribere ac tibi offerre voluisti, cum jam aliorum ante tulerimus. Scribere autem ordiar, qui post sequentur: quorum Alexander optimus, & cum vera dicendus assertione, & annorum tredecim Princeps: semestres alii, & vix annui & bimi. Aurelianus præcipuus: & horum omnium decus, auctor tui generis Claudius: de quo vereor ad clementiam tuam scribens vera dicere, ne malevolis adulatus videar esse: sed absolvar contra livorem improborum, cum & apud alios clarum esse perspexerim. His jungendi sunt Diocletianus, aurei parens seculi, & Maximianus, ut vulgo dicitur, ferrei, ceterique ad pietatem tuam. Te vero, Auguste venerabilis, multis paginis, iisdemque disertioribus, illi prosequentur, quibus id felicior natura detulerit. His addendi sunt Licinius, Severus Alexander, atque Maxentius, quorum omnium jus in ditionem tuam devenit: sed ita, ut nihil eorum virtuti derogetur. Non enim ego id faciam, quod plerique scriptores solent, ut de his detraham, qui victi sunt: cum intelligam, gloriæ tuæ accedere, si omnia de illis, quæ bona in se habuerunt, vera prædicaro.

ÆLII LAMPRIDII

ALEXANDER SEVERUS

AD

CONSTANTINUM AUG.

I. INTERFECTO Vario Heliogabalo (ſic enim maluimus dicere, quam Antoninum: quia & nihil Antoninorum peſtis illa oſtendit, & hoc nomen ex annalibus, Senatus auctoritate, eraſum eſt) ad remedium generis humani Aurelius Alexander, urbe Arcena genitus, Varii filius, Variæ nepos, & conſobrinus ipſius Heliogabali, accepit imperium; cum ante Cæſar a Senatu eſſet appellatus, mortuo ſcilicet Macrino: Auguſtumque nomen idem recepit, addito eo, ut & Patris patriæ nomen, & jus proconſulare, & tribuniciam poteſtatem, & jus quintæ relationis, deferente Senatu, uno die aſſumeret. Et ne præceps iſta honorum continuatio videatur, exponam cauſas, quibus id & Senatus coactus eſt facere, & ille perpeti. non enim aut gravitati Se-

natus congruebat omnia ſimul deferre, aut bono Principi raptum ire tot ſimul dignitates. Milites jam inſueverant ſibi Imperatores & tumultuario judicio facere, & item facile mutare, afferentes nonnunquam ad defenſionem, ſe idcirco feciſſe, quod neſciſſent Senatum Principem appellaſſe: nam & Peſcennium Nigrum, & Clodium Albinum, & Avidium Caſſium, & antea Lucium Vindicem, & Lucium Antonium, & ipſum Severum, cum Senatus jam Julianum dixiſſet Principem, Imperatores fecerant: atque iſta res bella civilia ſeverat, quibus neceſſe fuit militem, contra hoſtem paratum, parricidialiter perire.

II. Hac igitur cauſa feſtinatum eſt, ut omnia ſimul Alexander, quaſi verus jam Imperator, acciperet. Huc acceſſit nimia & Senatus & populi inclinatio poſt illam cladem, quæ non ſolum Antoninorum nomen decoloravit, ſed etiam Romanum dehoneſtavit imperium. Certatim denique omnia decreta ſunt & nominum genera, & poteſtatum. Primus denique omnium cuncta inſignia & honorificentiæ genera ſimul recepit, ſuffragante ſibimet Cæſaris nomine, quod jam ante aliquot annos meruerat: & magis ſuffragante vita & moribus, cum illi magnum conciliaſſet favorem, quod eum Heliogabalus occidere conatus eſt, nec potuit, & militibus repugnantibus, & Senatu refragante. Atque hæc parva, niſi quod dignum ſe exhibuit, quem Senatus ſervaret, quem ſalvum milites cuperent, quem omnium bonorum ſententia Principem diceret.

III. Alexander igitur, cui Mammæa mater fuit, (nam & ita dicitur a plerisque) a prima pueritia artibus bonis imbutus, tam civilibus, quam militaribus, ne unum quidem diem sponte sua transire passus est, quo se non & ad literas, & ad militiam exerceret. Nam in prima pueritia literatores habuit Valerium Cordum, & Titum Veturium, & Aurelium Philippum libertum patris, qui vitam ejus postea in literas misit. Grammaticum in patria Græcum Nebonem, rhetorem Serapionem, philosophum Stilionem: Romæ grammaticos, Scaurinum Scaurini filium, doctorem celeberrimum: rhetores, Julium Frontinum, & Bæbium Macrinum, & Julium Granianum, cujus hodieque orationes declamatæ feruntur. Sed in Latinis non multum profecit, ut ex ejusdem orationibus apparet, quas in Senatu habuit, vel in concionibus, quas apud milites, vel apud populum: nec valde amavit Latinam facundiam, sed amavit literatos homines, vehementer eos etiam reformidans, ne quid de se asperum scriberent. Denique eos dignos adesse jubebat: singula quæque, quæ publice privatimque agebat, se ipso docente, volebat addiscere, si forte ipsi non affuissent, eaque petebat, ut, si vera essent, in literas mitterent.

IV. Dominum se appellari vetuit. Epistolas ad se quasi ad privatum scribi jussit, servato tantum nomine Imperatoris. Gemmas de calciamentis & vestibus tulit, quibus usus fuerat Heliogabalus: veste, ut & pingitur, alba usus est, nec aurata; pænulis togisque communibus. Cum amicis tam familiari-

ter vixit, ut communis esset ei sæpe consessus, iret & ad convivia eorum; aliquos autem haberet quotidianos etiam non vocatos; salutaretur vero quasi unus de Senatoribus, patente velo, admissionalibus remotis, aut solis iis, qui ministri ad fores fuerant: cum antea salutare Principem non liceret, quod eos videre non poterat. Et erat corporis venustate decorus, ut hodieque in picturis & in statuis videmus. Fuit & staturæ militaris: robur militis, valetudo ejus, qui vim sui corporis sciret, ac semper curaret. Erat præterea cunctis hominibus amabilis: & ab aliis pius appellabatur, ab omnibus certe sanctus, & utilis reipublicæ. Huic sors in templo Prænestinæ talis exstitit, cum illi Heliogabalus insidiaretur:

— — *Si qua fata aspera rumpas,*
Tu Marcellus eris.

V. Alexandri nomen accepit, quod in templo dicato, apud Arcenam urbem, Alexandro Magno, natus esset; cum casu illuc, die festo Alexandri, pater cum uxore patriæ solemnitatis implendæ caussa venisset. cui rei argumentum est, quod eadem die natalem habet hic Mammææ Alexander, qua ille Magnus excessit e vita. Delatum sibi *Antonini* nomen a Senatu recusavit, cum hic magis affinitate Caracalli jungeretur, quam ille subditivus. Siquidem (ut Marius Maximus dixit in vita Severi) nobilem Orientis mulierem Severus, cujus hanc genituram esse compererat, ut uxor Imperatoris esset, adhuc privatus & non magni satis loci, duxit uxorem: ex qua affinitate hic Alexander fuit, cui ve-

re per matrem ſuam conſobrinus Varius Heliogabalus fuit. Recuſavit & *Magni* nomen, quod ei, quaſi Alexandro, eſt oblatum Senatus judicio.

VI. Intereſt retexere orationem, qua nomen Antonini & Magni, delatum ſibi a Senatu, recuſavit: quam priuſquam referam, addam acclamationes Senatus, quibus id decretum eſt. Ex actis Urbis ante diem pridie Nonas Martias. Cum Senatus frequens in curiam, hoc eſt, in ædem Concordiæ, templumque inauguratum, conveniſſet, rogatuſque eſſet Aurelius Alexander Cæſar Auguſtus, ut concineret, ac primo recuſaſſet, quod ſciret de honoribus ſuis agendum, deinde poſtea veniſſet, acclamatum: *Auguſte innocens, Dii te ſervent. Alexander Imperator, Dii te ſervent. Dii te nobis dederunt, Dii conſervent. Dii te ex manibus impuri eripuerunt, Dii perpetuent. Impurum tyrannum & tu perpeſſus es: impurum & obſcœnum & tu vivere doluiſti. Dii illum eradicaverunt: Dii te ſervent. Infamis Imperator rite damnatus. Felices nos imperio tuo, felicem rempublicam. Infamis unco tractus eſt, ad exemplum timoris: luxurioſus Imperator jure punitus eſt. Contaminator honorum jure punitus eſt. Dii immortales Alexandro vitam: judicia Deorum hinc apparent.*

VII. Et cum egiſſet gratias Alexander, acclamatum eſt: *Antonine Alexander, Dii te ſervent. Antonine Aureli, Dii te ſervent. Antonine Pie, Dii te ſervent. Antonini nomen ſuſcipias rogamus. Præſta bonis Imperatoribus, ut Antoninus dicaris. Nomen Antoninorum tu purifica. Quod ille infamavit, tu purifica. Redde in integrum nomen Antoninorum. Sanguis*

Antoninorum se cognoscat. Injuriam Marci tu vindica. Injuriam Veri tu vindica. Injuriam Bassiani tu vindica. Pejor Commodo solus Heliogabalus; nec Imperator, nec Antoninus, nec civis, nec senator, nec nobilis, nec Romanus. In te salus, in te vita, ut vivere delectet. Antoninorum Alexandro vitam, ut vivere delectet, & Antoninus vocetur, Antoninorum templa Antoninus dedicet. Parthos & Persas Antoninus vincat. Sacrum nomen sacratus accipiat. Sacrum nomen castus accipiat. Antonini nomen, Antoninorum nomen, Dii conservent. In te omnia, per te omnia, Antonine, habemus.

VIII. Et post acclamationes Aurelius Alexander Cæsar Augustus: *Gratias vobis, Patres conscripti, non nunc primum, sed & de Cæsareo nomine, & de vita servata, & Augusti nomine addito, & de Pontificatu maximo, & de tribunicia potestate & proconsulari imperio: quæ omnia novo exemplo uno die in me contulistis.* Et cum diceret, acclamatum: *Hæc suscepisti, Antonini nomen tu suscipe: mereatur Senatus, mereantur Antonini. Antonine Auguste, Dii te servent, Dii te Antoninum conservent. Monetæ nomen Antonini reddatur. Templa Antoninorum Antoninus consecret.* Aurelius Alexander Augustus: *Ne quæso, Patres conscripti, ne me ad hanc certaminis necessitatem vocetis, ut ego cogar tanto nomini satisfacere; cum etiam hoc ipsum nomen, licet peregrinum, tamen gravare videatur. Hæc enim nomina insignia onerosa sunt. Quis enim Ciceronem diceret mutum? quis indoctum Varronem? quis impium Metellum? Et (ut hoc Dii avertant) quis non æquantem nomina, ferat digeren-*

tem in clarissima specie dignitatum? Item acclamata, quæ supra.

IX. Item Imperator dixit: *Antoninorum nomen, vel jam numen potius, quale fuerit, meminit vestra clementia: si pietatem, quid Pio sanctius? si doctrinam, quid Marco prudentius? si innocentiam, quid Vero simplicius? si fortitudinem, quid Bassiano fortius? Nam nunc Commodi meminisse nolo, qui hoc ipso deterior fuit, quod cum illis moribus Antonini nomen obtinuit. Diadumenus autem nec tempus habuit, nec ætatem, & arte hoc patris nomen incurrit.* Item acclamatum, ut supra. Item Imperator dixit: *Nuper certe, Patres conscripti, meministis, cum ille omnium non solum bipedum, sed etiam quadrupedum spurcissimus, Antonini nomen præferret, & in turpitudine atque luxuria Nerones, Vitellios, & Commodos vinceret, qui gemitus omnium fuerint, cum per populi & honestorum coronas una vox esset, hunc non rite Antoninum dici, & per hanc pestem tantum violari nomen.* Et cum diceret, acclamatum est: *Dii mala prohibeant! hæc te imperante non timemus: de his, te duce, securi sumus. Vicisti vitia, vicisti crimina, vicisti dedecora. Antonini nomen ornavisti. certi sumus, bene præsumimus, nos te & a pueritia probavimus, & nunc probamus.* Item Imperator: *Neque ego, Patres conscripti, idcirco timeo istud venerabile omnibus nomen accipere, quod verear, ne in hæc vitia delabatur vita, aut quod nominis pudeat: sed primum displicet alienæ familiæ nomen assumere; deinde quod gravari me credo.*

X. Et cum hæc diceret, acclamatum est, ut su-

pra. Item dixit: *Si enim Antonini nomen accipio, possum & Trajani, possum & Titi, possum & Vespasiani.* Et cum diceret, acclamatum est: *Quomodo Augustus, sic & Antoninus.* Tunc Imperator: *Video, Patres conscripti, quid vos moveat ad hoc nobis addendum. Augustus primus, primus est auctor imperii, & in ejus nomen omnes, velut quadam adoptione, aut jure hereditario, succedimus: Antonini ipsi Augusti dicti sunt. Antoninus idem Pius Marcum & item Verum jure adoptionis vocavit; Commodo autem hereditarium fuit: susceptum Diadumeno, affectatum in Bassiano, ridiculum in Aurelio.* Et cum diceret, acclamatum est: *Alexander Auguste, Dii te servent. verecundiæ tuæ, prudentiæ tuæ, innocentiæ tuæ, castitati tuæ. hinc intelligimus, qualis futurus sis: hinc probamus. Tu facies, ut Senatus bene Principes eligat. tu facies, optimum esse judicium Senatus, Alexander Auguste, Dii te servent. Templa Antoninorum Alexander Augustus dedicet. Cæsar noster, Augustus noster, Imperator noster, Dii te servent. Vincas, valeas, multis annis imperes.*

XI. Alexander Imperator dixit: *Intelligo, Patres conscripti, me obtinuisse, quod volui, & id acceptum refero, plurimas gratias & agens & habens; enisurus, ut & hoc nomen, quod in imperium detulimus, tale sit, ut & ab aliis desideretur, & bonis, vestræ pietatis judiciis offeratur.* Post hæc acclamatum est: *Magne Alexander, Dii te servent. Si Antonini nomen repudiasti, Magni prænomen suscipe. Magne Alexander, Dii te servent.* Et cum sæpius dicerent, Alexander Augustus ait: *Facilius fuit, Patres conscripti,*

ut Antoninorum nomen acciperem: aliquid enim vel affinitati deferrem, vel consortio nominis imperialis. Magni vero nomen cur accipitur? quid enim jam magnum feci? cum id Alexander post magna gesta, Pompejus vero post magnos triumphos, acceperit. Quiescite igitur, venerandi Patres, & vos ipsi magnifici unum me de vobis esse censete potius, quam Magni nomen ingerite.

XII. Post hæc acclamatum est: *Aureli Alexander Auguste, Dii te servent.* & reliqua ex more. Dimisso Senatu, cum & alia multa eo die essent acta, quasi triumphans domum se recepit. multo clarior visus est alienis nominibus non receptis, quam si recepisset. atque ex eo constantiæ ac plenæ gravitatis famam obtinuit. siquidem uni adolescenti Senatus totus persuadere non potuit. Sed quamvis Senatu rogante non potuerit persuaderi, ut vel Antonini vel Magni nomina susciperet; tamen ob ingentem vigorem animi & mirandam singularemque constantiam contra militum insolentiam, *Severi* nomen a militibus eidem inditum est: quod illi ingentem in præsentia reverentiam, magnam apud posteros gloriam peperit; cum eo accessisset, ut de animi virtute nomen acceperit: siquidem solus inventus sit, qui tumultuantes legiones exauctoraverit, ut suo loco ostendetur; in milites autem gravissime animadverterit, qui forte incurrerunt aliquid, quod videretur injustum; ut & ipsum locis suis declarabimus.

XIII. Omina imperii hæc habuit: primum, quod ea die natus est, qua defunctus vita Magnus Alex-

ander dicitur: deinde, quod in templo ejus mater enixa eſt: tertio, quod ipſius nomen accepit: tum præterea, quod ovum purpurei coloris, eadem die natum, qua ille natus eſt, palumbinum, anicula quædam matri ejus obtulit: ex quo quidem haruſpices dixerunt, Imperatorem quidem illum, ſed non diu futurum, & cito ad imperium perventurum. tum præterea, quod tabula Trajani Imperatoris, quæ geniali lecto patris imminebat, dum mater eum in templo pareret, in lectum ejus decidit. His acceſſit, quod nutrix ei Olympias data eſt, quo nomine mater Alexandri appellata eſt. Nutritor Philippus provenit caſu unus ex ruſticis, quod nomen patri Alexandri Magni fuit. Fertur die prima natalis ejus toto die apud Arcam Cæſaream ſtella primæ magnitudinis viſa, & ſol circa domum patris ejus fulgido ambitu coronatus. Cum ejus natalem haruſpices commendarent, dixerunt, eum ſummam rerum tenturum, idcirco quod hoſtiæ de ea villa, quæ eſſet Severi Imperatoris, adductæ eſſent, & quas in illius honorem coloni paraſſent. Nata in domo laurus juxta perſici arborem, intra unum annum perſici arborem vicit. unde etiam conjectores dixerunt, Perſas ab eo eſſe vincendos.

XIV. Mater ejus pridie, quam pareret, ſomniavit, ſe purpureum dracunculum parere. Pater eadem nocte in ſomniis vidit, alis ſe Romanæ Victoriæ, quæ in Senatu, ad cœlum vehi. Ipſe, cum vatem conſuleret de futuris, hos accepiſſe dicitur verſus adhuc parvulus; & primis quidem ſortibus:

Te manet imperium cœli terræque marisque:
intellectum est, quod inter Divos etiam referretur.
Te manet imperium, quod tenet imperium.
ex quo intellectum est, Romani illum imperii Principem futurum. nam ubi est imperium, nisi apud Romanos, quod tenet imperium? Et hæc quidem de Græcis versibus sunt prodita. Ipse autem, cum, parentis hortatu, animum a philosophia & musica ad alias artes traduceret, Virgilii sortibus hujusmodi illustratus est:

Excudent alii spirantia mollius æra,
Credo equidem, vivos ducent de marmore vultus,
Orabunt causas melius, cœlique meatus
Describent radio, & surgentia sidera ducent:
Tu regere imperio populos, Romane, memento:
Hæ tibi erunt artes, pacique imponere morem,
Parcere subjectis & debellare superbos.

Fuerunt multa alia signa, quibus Principem humani generis esse constaret. nimius ardor oculorum, & diutius intuentibus gravis: & divinatio mentis frequentissima: rerum memoria singularis, quam nemo nisi Acholius ferebat adjutam. Et cum puer ad imperium pervenisset, fecit cuncta cum matre, ut & illa videretur pariter imperare, mulier sancta, sed avara, & auri atque argenti cupida.

XV. Ubi ergo Augustus agere cœpit imperium, primum removit judices omnes a republica, & a ministeriis, atque muneribus, quos impurus ille Heliogabalus ex genere hominum turpissimo provexerat: deinde Senatum & equestrem ordinem purgavit. Ipsas deinde tribus, & eos, qui militaribus

nituntur prærogativis, purgavit, & Palatium suum comitatumque omnem, abjectis ex aulico ministerio cunctis obscœnis & infamibus: nec quemquam passus est esse in Palatinis, nisi necessarium hominem. Jurejurando deinde se constrinxit, ne quem adscriptum, id est vacantium, haberet, ne annonis rempublicam gravaret; dicens, malum pupillum esse Imperatorem, qui ex visceribus provincialium homines non necessarios, nec reipublicæ utiles pasceret. Fures judicare jussit in civitatibus ullis nunquam videri: & si essent visi, jussit deportari per rectores provinciarum. Annonam militum diligenter inspexit. Tribunos, qui per stellaturas militibus aliquid tulissent, capitali pœna affecit. Negotia & causas prius a scriniorum Principibus, & doctissimis jurisperitis & sibi fidelibus, quorum primus tunc Ulpianus fuit, tractari ordinarique, atque ita referri ad se præcepit.

XVI. Leges de jure populi & fisci moderatas & infinitas sanxit: neque ullam constitutionem sacravit sine viginti jurisperitis, & doctissimis ac sapientibus viris, iisdemque disertissimis, non minus quinquaginta: ut non minus in consilio essent sententiæ, quam senatusconsultum conficerent: & id quidem ita, ut iretur per sententias singulorum, ac scriberetur, quid quisque dixisset, dato tamen spatio ad disquirendum cogitandumque, priusquam dicerent, ne incogitati dicere cogerentur de rebus ingentibus. Fuit præterea illi consuetudo, ut si de jure, aut de negotiis tractaret, solos doctos & disertos adhiberet; si vero de re militari, milites vete-

res & senes, ac bene meritos, & locorum peritos, ac bellorum, & castrorum, & omnes literatos; & maxime eos, qui historiam norant: requirens, quid in talibus causis, quales in disceptatione versabantur, veteres Imperatores vel Romani, vel exterarum gentium fecissent.

XVII. Referebat Encolpius, quo ille familiarissimo usus est, illum, si unquam furem judicem vidisset, paratum habuisse digitum, ut illi oculum erueret: tantum odium eum tenebat eorum, de quibus apud se probatum, quod fures fuissent. Addit Septimius, qui vitam ejus non mediocriter exsecutus est, tanti stomachi fuisse Alexandrum in eos judices, qui furtorum fama laborassent, etiamsi damnati non essent, ut, si eos casu aliquo videret, commotione animi, stomachi choleram evomeret, toto vultu inardescente, ita ut nihil posset loqui. Nam cum quidam Septimius Arabinus, famosus crimine furtorum, & sub Heliogabalo jam liberatus, inter Senatores Principem salutatum venisset, exclamavit, *O numina, O Juppiter, O Dii immortales, Arabinus non solum vivit, verum etiam in Senatum venit? fortassis etiam de me sperat? tam fatuum, tam stultum esse me judicat?* Salutabatur autem nomine, hoc est, *Ave, Alexander.*

XVIII. Si quis caput flexisset, aut blandius aliquid dixisset, uti adulator vel abjiciebatur, si loci ejus qualitas pateretur, vel ridebatur ingenti cachinno, si ejus dignitas graviori subjacere non posset injuriæ. Salutatus consessum obtulit omnibus Senatoribus: atque adeo nisi honestos & bonæ famæ ho-

mines ad ſalutationem non admiſit: juſſitque (quemadmodum in Eleuſiniis ſacris dicitur, *ut nemo ingrediatur, niſi qui ſe innocentem novit*) per præconem edici, *ut nemo ſalutaret Principem, qui ſe furem eſſe noſſet, ne aliquando detectus, capitali ſupplicio ſubderetur*. Ipſe adorari ſe vetuit, cum jam cœpiſſet Heliogabalus adorari regum more Perſarum. Erat præterea hæc illius ſententia, *Solos fures de paupertate conqueri, dum volunt ſcelera vitæ ſuæ tegere*. Idem addebat ſententiam de furibus notam, & Græce quidem, quæ Latine hoc ſignificat, *Qui multa rapuerit, pauca ſuffragatoribus dederit, ſalvus erit*: quæ Græce talis eſt:

Ὁ πολλὰ κλέψας, ὀλίγα δοὺς, ἐκφεύξεται.

XIX. Præfectum prætorii ſibi ex Senatus auctoritate conſtituit. Præfectum Urbis a Senatu accepit. alterum Præfectum prætorii fecit, qui, ne fieret, etiam fugerat, dicens, *Invitos, non ambientes in rempublicam collocandos*. Senatorem nunquam ſine omnium Senatorum, qui aderant, conſilio fecit, ita ut per ſententias omnium crearetur, teſtimonia dicerent ſummi viri; ac ſi fefelliſſent vel teſtes, vel ii, qui ſententias dicebant, poſtea in ultimum rejicerentur locum civium, condemnatione adhibita, quaſi falſi rei approbati, ſine ullius indulgentiæ propoſito. Idem Senatores nonniſi ad ſummorum in Palatio virorum ſuffragium fecit, dicens, *magnum virum eſſe oportere, qui faceret Senatorem*. Idem libertinos nunquam in equeſtrem locum redegit, aſſerens, *ſeminarium Senatorum equeſtrem locum eſſe*.

XX. Moderationis tantæ fuit, ut nemo unquam

ab ejus latere submoveretur, ut omnibus se blandum affabilemque præberet, ut amicos non solum primi ac secundi loci, sed etiam inferiores, ægrotantes viseret, ut sibi ab omnibus libere, quæ sentiebant, dici cuperet, & cum dictum esset, audiret, & cum audisset, ita, ut res poscebat, emendaret atque corrigeret; si minus bene factum esset aliquid, etiam ipse convinceret, idque sine fastu & sine amaritudine animi; consessum omnibus semper offerret, præter eos, quos furtorum densior fama perstrinxerat, de absentibus semper requirens. Denique cum ei objiceret nimiam civilitatem & Mammæa mater, & uxor Memmia, Sulpicii consularis viri filia, Catuli neptis, & sæpe dicerent, *Molliorem tibi potestatem & contemtibiliorem imperii fecisti:* ille respondit, *Sed securiorem, atque diuturniorem.* Dies denique nunquam transiit, quin aliquid mansuetum, civile, pium faceret; sed ita, ut ærarium non everteret.

XXI. Condemnationes & raras esse jussit, &, quæ factæ fuerant, non indulsit. Vectigalia civitatibus ad proprias fabricas deputavit. Fœnus publicum trientarium exercuit, ita ut pauperibus plerisque sine usuris pecunias dederit ad agros emendos, reddendas de fructibus. Præfectis prætorio suis senatoriam addidit dignitatem, ut viri clarissimi & essent, & dicerentur: quod antea vel raro fuerat, vel omnino non fuerat, eousque, ut si quis Imperatorum successorem Præfecto prætorii dare vellet, laticlaviam eidem per libertum submitteret, ut in multorum vita Marius Maximus dixit. Alexander

autem idcirco Senatores esse voluit Præfectos prætorii, ne quis non Senator de Romano Senatore judicaret. Milites suos sic ubique scivit, ut in cubiculo haberet breves, & numerum, & tempora militantium, semperque, cum solus esset, & rationes eorum, & numerum, & dignitates, & stipendia recenseret, ut esset ad omnia instructissimus. Denique cum inter militares aliquid ageretur, multorum dicebat & nomina. de promovendis etiam sibi annotabat, & perlegebat cuncta pittacia, & sic faciebat, diebus etiam pariter annotatis, & quis, & qualis esset, & quo insinuante promotus. Commeatum populi Romani sic adjuvit, ut, cum frumenta Heliogabalus evertisset, vicem de propria pecunia loco suo reponeret.

XXII. Negotiatoribus, ut Romam volentes concurrerent, maximam immunitatem dedit. Oleum, quod Severus populo dederat, quodque Heliogabalus imminuerat, turpissimis hominibus Præfecturam annonæ tribuendo, integrum restituit. Jus conferendi rationes, quod impurus ille sustulerat, hic omnibus reddidit. Mechanica opera Romæ plurima instituit. Judæis privilegia reservavit. Christianos esse passus est. Pontificibus tantum detulit, & Quindecimviris atque Auguribus, ut quasdam caussas sacrorum, a se finitas, iterari, & aliter distingui pateretur. Præsides provinciarum, quos vere, non factionibus, laudari comperit, & in itineribus secum semper in vehiculo habuit, & muneribus adjuvit, dicens, & fures a republica pellendos, ac pauperandos, & integros esse redimendos, atque ditan-

dos. Cum vilitatem populus Romanus ab eo peteret, interrogavit per Curionem, quam ſpeciem caram putarent. illi continuo exclamaverunt, carnem bubulam, atque porcinam. tunc ille non quidem vilitatem propoſuit, ſed juſſit, ne quis ſuminatam occideret, ne quis lactantem, ne quis vaccam, ne quis damalionem: tantumque intra biennium, vel prope annum, porcinæ carnis fuit & bubulæ, ut, cum fuiſſet octominutalis libra, ad duos unumque utriuſque carnis libra redigeretur.

XXIII. Cauſas militum contra Tribunos ſic audivit, ut, ſi aliquem reperiſſet tribunorum in crimine, pro facti qualitate ſine indulgentiæ propoſito puniret. De omnibus hominibus per fideles homines ſuos ſemper quæſivit: & per eos, quos nemo noſſet hoc agere; cum diceret, omnes præda corrumpi poſſe. Servos ſuos ſemper cum ſervili veſte habuit, libertos cum ingenuorum. Eunuchos de miniſterio ſuo abjecit, & uxori ut ſervos ſervire juſſit. & cum Heliogabalus mancipium eunuchorum fuiſſet, ad certum numerum eos redegit, nec quidquam in Palatio curare voluit, niſi balneas feminarum: cum pleroſque eunuchos rationibus & procurationibus præpoſuiſſet Heliogabalus, hic illis & veteres ſuſtulit dignitates. Idem tertium genus hominum eunuchos eſſe dicebat, nec videndum, nec in uſu habendum a viris, ſed vix a feminis nobilibus. Qui de eo fumum vendiderat, & a quodam militari centum aureos acceperat, in crucem tolli juſſit per eam viam, qua eſſet ſervis ſuis ad ſuburbana imperatoria iter frequentiſſimum.

XXIV. Provincias prætorias, præsidiales plurimas fecit: proconsulares ex Senatus voluntate ordinavit. Balnea mixta Romæ exhiberi prohibuit; quod quidem jam ante prohibitum, Heliogabalus fieri permiserat. Lenonum vectigal, & meretricum, & exoletorum, in sacrum ærarium inferri vetuit, sed sumtibus publicis ad instaurationem theatri, circi, amphitheatri, & ærarii, deputavit. Habuit in animo, ut exoletos vetaret, quod postea Philippus fecit: sed veritus est, ne prohibens, publicum dedecus in privatas cupiditates converteret, cum homines illicita magis poscant, prohibitaque furore persequantur. Braccariorum, linteonum, vitreariorum, pellionum, plaustrariorum, argentariorum, aurificum, & ceterarum artium, vectigal pulcherrimum instituit: ex eoque jussit thermas, & quas ipse fundaverat, & superiores, populi usibus exhiberi: silvas etiam thermis publicis deputavit. Addidit & oleum luminibus thermarum, cum antea non ante auroram paterent, & ante solis occasum clauderentur.

XXV. Hujus imperium incruentum quidam literis tradiderunt: quod contra est. nam & *Severus* est appellatus a militibus ob austeritatem, & in animadversionibus asperior in quibusdam fuit. Opera veterum Principum instauravit: ipse nova multa constituit: in his thermas nominis sui, juxta eas, quæ Neronianæ fuerunt, aqua inducta, quæ *Alexandrina* nunc dicitur. Nemus thermis suis, de privatis ædibus suis, quas emerat, dirutis ædificiis, fecit. *Oceani solium* primus inter Principes appella-

vit, cum Trajanus id non feciſſet, ſed diebus ſolia deputaſſet. Antonini Caracalli thermas additis ſortionibus perfecit, & ornavit. Alexandrinum opus marmoris, de duobus marmoribus, hoc eſt, Porphyretico & Lacedæmonio, primus inſtituit, Palatio exornato hoc genere marmorandi. Statuas coloſſas in Urbe multas locavit, artificibus undique conquiſitis. Alexandri habitu nummos plurimos figuravit; & quidem electreos aliquantos, ſed plurimos tamen aureos. A mulieribus ſamoſis matrem & uxorem ſuam ſalutari vetuit. Conciones in Urbe multas habuit more veterum Tribunorum & Conſulum.

XXVI. Congiarium populo ter dedit, donativum militibus ter: carnem populo addidit. Uſuras fœneratorum contraxit ad trientes penſiones, etiam pauperibus conſulens. Senatores ſi fœnerarentur, uſuras accipere primo vetuit, niſi aliquid muneris cauſa acciperent: poſtea tamen juſſit in ſemiſſes acciperent donum, munus tamen ſuſtulit. Statuas ſummorum virorum in foro Trajani collocavit undique translatas. Paulum & Ulpianum in magno honore habuit: quos Præfectos ab Heliogabalo alii dicunt factos, alii ab ipſo. nam & conſiliarius Alexandri, & magiſter ſcrinii Ulpianus fuiſſe perhibetur: qui tamen ambo aſſeſſores Papiniani fuiſſe dicuntur. Baſilicam Alexandrinam inſtituerat inter campum Martium, & ſepta Agrippiana, in latum pedum centum, in longum pedum mille, ita ut tota columnis penderet: quam efficere non potuit, morte præventus. Iſium & Serapium decenter or-

navit, additis ſignis, & deliacis, & omnibus myſticis. In matrem Mammæam unice pius fuit, ita ut Romæ in Palatio faceret diætas nominis Mammææ, quas imperitum vulgus hodie *ad Mammam* vocant. Et in Bajano palatium cum ſtagno, quod Mammææ nomine hodieque cenſetur. Fecit & alia in Bajano opera magnifica in honorem affinium ſuorum, & ſtagna ſtupenda, admiſſo mari. Pontes, quos Trajanus fecerat, inſtauravit pæne in omnibus locis: aliquos etiam novos fecit: ſed inſtauratis nomen Trajani reſervavit.

XXVII. In animo habuit, omnibus officiis genus veſtium proprium dare, & omnibus dignitatibus, ut a veſtitu dignoſcerentur: & omnibus ſervis, ut in populo poſſent agnoſci, ne quis ſeditioſus eſſet, ſimul ne ſervi ingenuis miſcerentur. Sed hoc Ulpiano Pauloque diſplicuit, dicentibus, plurimum rixarum fore, ſi faciles eſſent homines ad injurias. Tum ſatis eſſe conſtituit, ut Equites Romani a Senatoribus clavi qualitate diſcernerentur. Pænulis intra Urbem frigoris cauſa ut ſenes uterentur permiſit, cum id veſtimenti genus ſemper itinerarium aut pluviæ fuiſſet. Matronas tamen intra Urbem pænulis uti vetuit, in itinere permiſit. Facundiæ fuit Græcæ magis, quam Latinæ, nec verſu invenuſtus, & ad muſicam pronus, matheſeos peritus: & ita quidem, ut ex ejus juſſu mathematici publice propoſuerint Romæ, ac ſint profeſſi, ut docerent. Haruſpicinæ quoque peritiſſimus fuit. ὀρνεοσκόπος magnus, ut & Vaſcones Hiſpanorum, & Pannoniorum augures vicerit. Geometriam fecit. pin-

xit mire, cantavit nobiliter: ſed nunquam alio conſcio, niſi pueris ſuis teſtibus. Vitas Principum bonorum verſibus ſcripſit. Lyra, tibia, organo cecinit: tuba etiam, quod quidem Imperator nunquam oſtendit. Palæſtes primus fuit, in armis magnus, adeo ut multa bella, & glorioſe geſſerit.

XXVIII. Conſulatum ter iniit tantum ordinarium, ac primo nundino ſibi alios ſemper ſuffecit. Severiſſimus judex contra fures, appellans eoſdem quotidianorum ſcelerum reos, & damnans acerrime, ac ſolos hoſtes, inimicoſque reipublicæ vocans. Eum notarium, qui falſum cauſæ brevem in conſilio imperatorio retuliſſet, inciſis digitorum nervis, ita ut nunquam poſſet ſcribere, deportavit. Cum quidam ex honoratis, vitæ ſordidæ & aliquando furtorum reus, per ambitionem nimiam ad militiam aſpiraſſet, idcirco quod per reges amicos ambierat, admiſſus, ſtatim in furto, præſentibus patronis, detectus eſt, juſſuſque a regibus audiri, damnatus eſt, re probata. Et cum quæreretur a regibus, quid apud eos paterentur fures, illi reſponderunt, *Crucem*: ad eorum reſponſum, in crucem ſublatus eſt. ita & patronis auctoribus damnatus ambitor eſt, & Alexandri, quam præcipue tuebatur, ſervata clementia eſt. Statuas coloſſas, vel pedeſtres nudas, vel equeſtres, divis Imperatoribus in foro divi Nervæ, quod *Tranſitorium* dicitur, locavit, omnibus cum titulis, & columnis æreis, quæ geſtorum ordinem continerent, exemplo Auguſti, qui ſummorum virorum ſtatuas in foro ſuo e marmore collocavit, additis geſtis. Volebat videri originem de

Romanorum gente trahere, quia eum pudebat Syrum dici: maxime, quod quodam tempore festo, ut solent, Antiochenses, Ægyptii, Alexandrini, lacessiverant eum conviciolis, *Syrum Archisynagogum* eum vocantes, & *Archierea.*

XXIX. Antequam de bellis ejus, & expeditionibus, & victoriis loquar, de vita quotidiana & domestica pauca disseram. Usus vivendi eidem hic fuit: primum ut, si facultas esset, id est, si non cum uxore cubuisset, matutinis horis in larario suo, in quo & divos Principes, sed optimos, electos, & animas sanctiores, in queis & Apollonium, & quantum scriptor suorum temporum dicit, Christum, Abraham, & Orpheum, & hujusmodi ceteros habebat, ac majorum effigies, rem divinam faciebat. Si id non poterat, pro loci qualitate vel vectabatur, vel piscabatur, vel deambulabat, vel venabatur. Dehinc si hora permitteret, actibus publicis post multam horam operam dabat, idcirco quod & res bellicæ, & res civiles, ut superius dictum est, per amicos tractabantur, sed sanctos & fideles, & nunquam venales: & tractatæ firmabantur, nisi quid novi ipsi etiam placeret. Sane si necessitas cogeret, ante lucem actibus operam dabat, & in longam horam producebat, neque unquam tædiavit, aut morosus, aut iratus resedit, fronte semper pari, & lætus ad omnia. erat enim ingentis prudentiæ, & cui nemo posset imponere, & quem si aliquis urbane tentare voluit, intellectus tulit pœnas.

XXX. Post actus publicos, seu bellicos, seu civi-

les, lectioni Græcæ operam majorem dabat, *De republica* libros Platonis legens. Latina cum legeret, non alia magis legebat, quam *De officiis* Ciceronis & *De republica:* nonnunquam & oratores, & poetas, in queis Serenum Sammonicum, quem ipse noverat & dilexerat, & Horatium. Legit & vitam Alexandri, quem præcipue imitatus est: etsi in eo condemnabat ebrietatem, & crudelitatem in amicos; quamvis utrumque defendatur a bonis scriptoribus, quibus sæpius ille credebat. Post lectionem, operam palæstræ, aut sphæristerio, aut cursui, aut luctaminibus mollioribus, dabat, atque inde unctus lavabatur, ita ut caldariis vel nunquam, vel raro, piscina semper uteretur, in eaque una hora prope maneret, biberet etiam frigidam Claudiam jejunus, ad unum prope sextarium. Egressus balneas multum lactis & panis sumebat, ova, deinde mulsum: atque his refectus aliquando prandium inibat, aliquando cibum usque ad cœnam differebat, prandit tamen sæpius. Ususque est Hadriani tetrapharmaco frequenter, de quo in libris suis Marius Maximus loquitur, cum Hadriani differit vitam.

XXXI. Post meridianas horas, subscriptioni & lectioni epistolarum semper dedit operam, ita ut ab epistolis, & libellis, & a memoria, semper assisterent: nonnunquam etiam, si stare per valetudinem non possent, sederent, relegentibus cuncta librariis, & iis, qui scrinium gerebant, ita ut Alexander sua manu adderet, si quid esset addendum: sed ex ejus sententia qui disertior habebatur. Post

epiſtolas, omnes amicos ſimul admiſit, cum omnibus pariter eſt locutus: neque unquam ſolum quemquam, niſi Præfectum ſuum, vidit, & quidem Ulpianum, ex aſſeſſore ſemper ſuo, cauſa juſtitiæ ſingularis. Cum autem alterum adhibuit, & Ulpianum rogari juſſit. Virgilium autem *Platonem poetarum* vocabat, ejuſque imaginem cum Ciceronis ſimulacro, in ſecundo larario habuit, ubi & Achillis & magnorum virorum. Alexandrum vero Magnum inter Divos & optimos in larario majore conſecravit.

XXXII. Injuriam nulli unquam amicorum comitumve fecit, nec magiſtris quidem, aut principibus officiorum. Præfectis autem ſemper detulit, aſſerens, *eum, qui mereatur injuriam pati, ab Imperatore damnandum eſſe, non dimittendum.* Si unquam alicui præſentium ſucceſſorem dedit, ſemper illud addidit, *Gratias tibi agit reſpublica:* eumque muneratus eſt, ita ut privatus pro loco ſuo poſſet honeſte vivere: his quidem muneribus, agris, bobus, equis, frumento, ferro, impendiis ad faciendam domum, marmoribus ad ornandum, & operis, quas ratio fabricæ requirebat. Aurum & argentum raro cuiquam, niſi militi diviſit, *nefas eſſe* dicens, *ut diſpenſator publicus in delectationes ſuas & ſuorum converteret id, quod provinciales dediſſent.* Aurum negotiatorium & coronarium Romæ remiſit.

XXXIII. Fecit Romæ curatores Urbis quatuordecim, ſed ex conſularibus: quos audire negotia urbana cum Præfecto Urbis juſſit, ita ut omnes, aut magna pars adeſſet, cum acta fierent. Corpora omnium conſtituit, vinariorum, lupinariorum,

caligariorum, & omnino omnium artium: hisque ex sese defensores dedit, & jussit, quid ad quos judices pertineret. Scenicis nunquam aurum, nunquam argentum, vix pecuniam donavit: pretiosas vestes, quas Heliogabalus dederat, etiam sustulit. Milites, quos *ostensionales* vocant, non pretiosis, sed speciosis, clarisque vestibus ornabat: nec multum in signa, aut ad apparatum regium, auri & serici deputabat, dicens, *Imperium in virtute esse, non in decore.* Chlamydes hirtas Severi, & tunicas asemas, vel macrocheras, ex purpura non magna, ad usum revocavit suum.

XXXIV. In convivio aurum nesciit: pocula mediocria, sed nitida semper habuit. Ducentarum librarum argenti pondus ministerium ejus nunquam transiit. Nanos, & nanas, & moriones, & vocales exoletos, & omnia acroamata, & pantomimos, populo donavit: qui autem usui non erant, singulis civitatibus deputavit alendos singulos, ne gravarentur specie mendicorum. Eunuchos, quos Heliogabalus & in consiliis turpibus habebat, & promovebat, donavit amicis, addito elogio; ut, si non rediissent ad bonos mores, eosdem liceret occidi sine auctoritate judicii. Mulieres infames, quarum infinitum numerum deprehenderat, publicari jussit, exoletis omnibus deportatis, aliquibus etiam naufragio mersis, cum quibus illa clades consuetudinem habuerat funestissimam. Auratam vestem ministrorum vel in publico convivio nullus habuit. Cum inter suos convivaretur, aut Ulpianum, aut doctos homines adhibebat, ut haberet fabulas

literatas, quibus ſe recreari dicebat & paſci. Habebat, cum privatim convivaretur, & librum in menſa, & legebat, ſed Græca magis. Latinos autem poetas lectitabat. Publico convivio ea ſimplicitate egit, qua privato; niſi quod numerus accubantium creſcebat, & multitudo convivarum, qua ille offendebatur, dicens, ſe in theatro & circo manducare.

XXXV. Oratores & poetas, non ſibi panegyricos dicentes, (quod exemplo Nigri Peſcennii ſtultum dicebat) ſed aut orationes recitantes, aut facta veterum, quos ante retuli, libenter audivit: libentius tamen, ſi quis ei recitavit Alexandri Magni laudes, aut meliorum retro Principum, aut magnorum urbis Romæ virorum. Ad Athenæum, audiendorum & Græcorum & Latinorum rhetorum vel poetarum cauſa, frequenter proceſſit. Audivit autem etiam forenſes oratores cauſas recitantes, quas vel apud ipſum, vel apud Præfectos Urbis egerant. Agoni præſedit, & maxime Herculeo, in honorem Magni Alexandri. Solus poſt meridiem, vel matutinis horis idcirco nunquam aliquos videbat, quod ementitos de ſe multa cognoverat: ſpeciatim Vetronium Turinum: quem cum familiarem habuiſſet, ille omnia vel fingendo ſic vendiderat, ut Alexandri, quaſi ſtulti hominis, & quem ille in poteſtate haberet, & cui multa perſuaderet, infamaret imperium: ſicque omnibus perſuaſerat, quod ad nutum ſuum omnia faceret.

XXXVI. Denique hac illum arte deprehendit, ut quendam immitteret, qui a ſe quiddam publice

peteret, ab illo autem occulte quaſi præſidium poſtularet, ut pro eo Alexandro ſecreto ſuggereret. Quod cum factum eſſet, & Turinus ſuffragium promiſiſſet, dixiſſetque, ſe quædam Imperatori dixiſſe, cum nihil dixiſſet, ſed in eo pendere, ut adhuc impetraret, eventum vendens: cumque iterum juſſiſſet Alexander interpellari, & Turinus, quaſi aliud agens, nutibus annuiſſet, neque tamen interim quidquam dixiſſet, impetratum autem eſſet, quod petebatur, Turinuſque ab illo, qui meruerat, fumi venditor, ingentia præmia percepiſſet; accuſari eum Alexander juſſit, probanſque per teſtes omnibus, & quibus præſentibus quid accepiſſet, & quibus audientibus quid promiſiſſet, in foro Tranſitorio ad ſtipitem illum ligari præcepit, & fumo appoſito, quem ex ſtipulis atque humidis lignis fieri juſſerat, necavit, præcone dicente, *Fumo punitur, qui vendidit fumum.* Ac ne una tantum cauſa videretur crudelior fuiſſe, quæſivit diligentiſſime, antequam eum damnaret: & invenit, Turinum ſæpe & in cauſis ab utraque parte accepiſſe, cum eventus venderet, & ab omnibus, qui aut præpoſituras, aut provincias acceperant.

XXXVII. Spectacula frequentavit cum ſumma donandi parſimonia, dicens, & venatores, & ſcenicos, & aurigas ſic alendos, quaſi ſervos noſtros, aut venatores, aut muliones, aut voluptarios. Convivium neque opimum, neque nimis parcum, ſed nitoris ſummi fuit: ita tamen, ut pura mantilia mitterentur, ſæpius cocco clavata, aurata vero nunquam; cum hæc Heliogabalus jam recepiſſet, & ante,

ut quidam prædicant, Hadrianus habuiſſet. Uſus convivii diurnus hic fuit: vini ad totum diem ſextarii triginta, panis mundi pondo triginta, panis ſequentis ad donandum pondo quinquaginta. Nam ſemper de manu ſua miniſtris convivii & panem, & partes aut olerum, aut carnis, aut leguminum dabat, ſenili prorſus maturitate patremfamilias agens. Erant decreta & carnis diverſæ pondo triginta, erant & gallinacei duo. Adhibebatur & anſer diebus feſtis: Kalendis autem Januariis, & hilariis Matris Deûm, & ludis Apollinaribus, & Jovis epulo, & Saturnalibus, & hujuſmodi feſtis diebus, faſianus: ita ut aliquando & duo ponerentur, additis gallinaceis duobus. leporem quotidie habuit, venationem frequentem: ſed eam cum amicis dividebat, & his maxime, quos ſciebat per ſe non habere. nec divitibus quidquam talium munerum miſit, ſed ab his ſemper accepit. Habuit quotidie milii ſine pipere ſextarios quatuor, cum pipere duo: &, ne ſit longum omnia inſerere, quæ Gargilius Martialis ejus temporis ſcriptor ſingulatim perſecutus eſt, omnia & ad modum & rationem illi ſunt præbita. Pomis vehementer indulſit, ita ut ſecunda menſa illius ſæpius ponerentur: unde etiam jocus exſtitit, *Non ſecundam menſam Alexandrum habere, ſed ſecundum*. Ipſe cibo plurimò reficiebatur; vino neque parce, neque copioſe, affatim tamen. Frigida ſemper pura uſus, æſtate vino cum roſa condito: quod quidem ſolum ex diverſo genere Heliogabali tenuerat.

XXXVIII. Et quoniam de lepuſculis facta eſt

mentio, quod ille leporem quotidie haberet, jocus poeticus emersit, idcirco quod multi septem diebus pulchros esse dicunt eos, qui leporem comederint, ut Martialis etiam epigramma significat, quod contra quandam Gelliam scripsit hujusmodi:

Cum leporem mittis, semper mihi, Gellia, mandas,
Septem formosus, Marce, diebus eris.
Si verum dicis, si verum, Gellia, mandas,
Edisti nunquam, Gellia, tu leporem.

Sed hos versus Martialis in eam, quæ deformis esset, composuit: poeta vero temporum Alexandri hæc in eum dixit:

Pulchrum quod vides esse nostrum regem,
Quem Syrum sua detulit propago,
Venatus facit, & lepus comesus,
Ex quo continuum capit leporem.

Hos versus cum ad eum quidam ex amicis detulisset, respondisse ille dicitur Græcis versibus, in hanc sententiam:

Pulchrum quod putas esse vestrum regem,
Vulgari, miserande, de fabella:
Si verum putas esse, non irascor.
Tantum tu comedas velim lepusculos,
Ut fias, animi malis repulsis,
Pulcher, ne invideas livore mentis.

XXXIX. Cum amicos militares habuisset, ut usum Trajani, quem ille post secundam mensam, potandi usque ad quinque pocula instituerat, reservaret, unum tantum poculum amicis exhibebat, in honorem Alexandri Magni: id autem brevius, nisi si quis, quod licebat, majus habere po-

ſtulaſſet. Uſus Veneris in eo moderatus fuit, exoletorum ita expers, ut (quemadmodum ſupra diximus) legem de his auferendis ferre voluerit. Horrea in omnibus regionibus publica fecit, ad quæ conferrent bona ii, qui privatas cuſtodias non haberent. Balnea omnibus regionibus addidit, quæ forte non habebant. nam hodieque multa dicuntur Alexandri. Fecit & domos pulcherrimas, easdemque amicis ſuis maxime integris viris donavit. Vectigalia publica in id contraxit, ut, qui decem aureos ſub Heliogabalo præſtiterant, tertiam partem aurei præſtarent, hoc eſt, triceſimam partem. tuncque primum ſemiſſes aureorum formati ſunt: tunc etiam, cum ad tertiam aurei partem vectigal decidiſſet, tremiſſes; dicente Alexandro, etiam quartarios futuros, quod minus non poſſet: quos quidem jam formatos in moneta detinuit, exſpectans, ut, ſi vectigal contrahere potuiſſet, & eoſdem ederet: ſed cum non potuiſſet per publicas neceſſitates, conflari eos juſſit, & tremiſſes tantum ſolidoſque formari. Formas binarias, ternarias, & quaternarias, & denarias etiam, atque amplius, uſque ad bilibres quoque & centenarias, quas Heliogabalus invenerat, reſolvi præcepit, neque in uſu cujuſquam verſari, atque ex eo his materiæ nomen inditum eſt, cum diceret, plus largiendi hanc eſſe Imperatori cauſam, ſi, cum multos ſolidos minores dare poſſit, dans decem vel amplius una forma, triginta & quinquaginta & centum dare cogeretur.

XL. Veſtes ſericas ipſe raras habuit: holoſericas

nunquam induit, subsericam nunquam donavit. Divitiis nullius invidit. pauperes juvit. honoratos, quos pauperes vere, non per luxuriam, aut simulationem vidit, semper multis commodis auxit, agris, servis, animalibus, gregibus, ferramentis rusticis. In thesauris vestem nunquam nisi annum esse passus est, eamque statim expendi jussit. Omnem vestem, quam donavit, ipse perspexit: omne aurum, omne argentum, idque frequenter, appendit. Donavit & ocreas, & braccas, & calceamenta inter vestimenta militaria. Purpuræ clarissimæ non ad usum suum, sed ad matronarum, si quæ aut possent, aut vellent, certe ad vendendum, gravissimus exactor fuit: ita ut *Alexandrina purpura* hodieque dicatur, quæ vulgo *Probiana* dicitur, idcirco quod Aurelius Probus baphiis præpositus, id genus muricis reperisset. Usus est ipse chlamyde coccinea sæpe. In urbe tamen semper togatus fuit, & in Italiæ urbibus. Prætextam & pictam togam nunquam nisi Consul accepit: & eam quidem, quam de Jovis templo sumtam alii quoque accipiebant, aut Prætores, aut Consules. Accepit prætextam etiam cum sacra faceret, sed loco Pontificis maximi, non Imperatoris. Boni linteaminis appetitor fuit, & quidem puri, dicens, *Si linea idcirco sunt, ut nihil asperum habeant, quid opus est purpura?* in linea autem aurum mitti, etiam dementiam judicabat, cum asperitati adderetur rigor. Fasciis semper usus est. Braccas albas habuit, non coccineas, ut prius solebant.

XLI. Gemmarum quod fuit, vendidit, & aurum

in ærarium contulit, dicens, gemmas viris usui non esse: matronas autem regias contentas esse debere uno reticulo, atque inauribus, & baccato monili, & corona, cum qua sacrificium facerent, & unico pallio auro sparso, & cyclade, quæ sex uncias auri plus non haberet. Prorsus censuram suis temporibus de propriis moribus gessit. Imitati sunt eum magni viri, & uxorem ejus matronæ pernobiles. Aulicum ministerium in id contraxit, ut essent tot homines in singulis officiis, quot necessitas postularet: ita ut annonas, non dignitatem, acciperent fullones, & vestitores, & pictores, & pincernæ, omnes castrenses ministri, quemadmodum pestis illa instituerat; sed annonas singulas, vix binas. Et cum argentum in ministerio plus ducentis libris non haberet, nec plures ministros, argentum & ministros ante quando poscebat, accipiebat ab amicis: quod hodieque fit, si præstatur a Præfectis absente Imperatore. Voluptates scenicas in convivio nunquam habuit, sed summa illa oblectatio fuit, ut catuli cum porcellis luderent, aut perdices inter se pugnarent, aut aves parvulæ sursum & deorsum volitarent. Habuit sane in Palatio unum genus voluptatis, quo maxime delectatus est, & quo sollicitudines publicas sublevaret. nam aviaria instituerat pavonum, fasianorum, gallinaceorum, anatum, perdicum etiam: hisque vehementer oblectabatur, maxime palumborum, quos habuisse ad viginti millia dicitur: & ne eorum pastus gravaret annonam, servos habuit vectigales, qui eos ex ovis, ac pullicenis, ac pipionibus alerent.

XLII. Thermis & ſuis & veterum frequenter cum populo uſus eſt, & æſtate maxime, balneari veſte ad Palatium revertens; hoc ſolum imperatorium habens, quod lacernam coccineam accipiebat. Curſorem nunquam niſi ſervum ſuum, dicens, ingenuum currere, niſi in ſacro certamine, non debere: cocos, piſcatores, fullones, & balneatores, nonniſi ſervos ſuos habuit: ita ut, ſi quis deeſſet, emeret. Medicus ſub eo unus palatinus ſalarium accepit: ceteri omnes, qui uſque ad ſex fuerunt, annonas binas aut ternas accipiebant, ita ut mundas ſingulas conſequerentur, alias aliter. Judices cum promoveret, exemplo veterum, ut & Cicero docet, & argento & neceſſariis inſtruebat, ita ut præſides provinciarum acciperent argenti pondo vicena, phialas ſenas, mulos binos, equos binos, veſtes forenſes binas, domeſticas ſingulas, balneares ſingulas, aureos centenos, cocos ſingulos, muliones ſingulos; &, ſi uxores non haberent, ſingulas concubinas, quod ſine his eſſe non poſſent: reddituri, depoſita adminiſtratione, mulas, mulos, equos, muliones, & cocos: cetera ſibi habituri, ſi bene egiſſent; in quadruplum reddituri, ſi male, præter condemnationem, aut peculatus, aut repetundarum.

XLIII. Leges innumeras ſanxit. Carrucas Romæ & rhedas Senatoribus omnibus ut argentatas haberent, permiſit: intereſſe Romanæ dignitatis putans, ut his tantæ urbis Senatores vectarentur. Conſules quoſcunque vel ordinarios, vel ſuffectos creavit, ex Senatus ſententia nominavit, ſumtum

eorum contrahens: & nundina vetera ex ordine instituit, vel dies, vel tempora. Quæstores candidatos ex sua pecunia jussit munera populo dare, sed ut post quæsturam præturas acciperent, & inde provincias regerent: arcarios vero instituit, qui de arca fisci ederent munera, eademque parciora. Habuit in animo, ut munera per totum annum dispergeret, ut per triginta dies munus populo daretur: sed cur id non fecerit, in occulto habetur. Capitolium septimo die, cum in Urbe esset, ascendit, templa frequentavit. Christo templum facere voluit, eumque inter Deos recipere, quod & Hadrianus cogitasse fertur, qui templa in omnibus civitatibus sine simulacris jusserat fieri: quæ hodie idcirco, quia non habent numina, dicuntur *Hadriani*, quæ ille ad hoc parasse dicebatur: sed prohibitus est ab iis, qui, consulentes sacra, repererant omnes Christianos futuros, si id optato evenisset, & templa reliqua deserenda.

XLIV. In jocis Alexander dulcissimus fuit, in fabulis amabilis, in conviviis comis, ita ut quisque posceret, quod vellet. Ad aurum colligendum attentus, ad servandum cautus, ad inveniendum sollicitus, sed sine cujusquam excidio. Syrum se dici noluit, sed a majoribus Romanum. Et stemma generis depinxerat, quo ostendebatur, genus ejus a Metellis descendere. Rhetoribus, grammaticis, medicis, haruspicibus, mathematicis, mechanicis, architectis salaria instituit, & auditoria decrevit; & discipulos cum annonis pauperum filios, modo ingenuos, dari jussit. Etiam in provinciis orato-

ribus forensibus multum detulit, plerisque etiam annonas dedit, quos constitisset gratis agere. Leges in annos firmavit, easque etiam ipse diligentissime servavit. Theatralia spectacula sæpe obiit. Theatrum Marcelli reficere voluit. Multis civitatibus, quæ post terræ motus deformes erant, ad instaurationem operum, & publicorum, & privatorum, pecuniam ex vectigalibus dedit. In templis sane nunquam, præter quatuor aut quinque argenti libras, auri ne guttulam quidem aut bracteolam posuit, susurrans versum Persii,

— — *in sanctis quid facit aurum?*

XLV. Expeditiones bellicas habuit, de quibus ordine suo edisseram. Primum tamen ejus consuetudinem dicam de rebus vel tacendis, vel prodendis. Tacebantur secreta bellorum: itinerum autem dies publice proponebantur, ita ut edictum penderet ante menses duos, in quo scriptum esset, *Illa die, illa hora ab Urbe sum exiturus, &, si Dii voluerint, in prima mansione mansurus:* deinde per ordinem mansiones, deinde stativæ, deinde ubi annona esset accipienda: & id quidem eo usque, quamdiu ad fines barbaricos veniretur. jam enim inde tacebatur, & omnes ambulabant ita, ne dispositionem Romanam barbari scirent. Certum est autem, eum nunquam id, quod proposuerat, fefellisse, cum diceret, *nolle ab aulicis suas vendi dispositiones:* quod factum fuerat sub Heliogabalo, cum ab eunuchis omnia venderentur. quod genus hominum idcirco secreta omnia in aula nosse cupiunt, ut soli aliquid scire videantur, & habeant, unde vel gratiam

vel pecuniam requirant. Et quia de publicandis dispositionibus mentio contigit: ubi aliquos voluisset vel rectores provinciis dare, vel præpositos facere, vel procuratores, id est, rationales ordinare, nomina eorum proponebat, hortans populum, ut, si quis quid haberet criminis, probaret manifestis rebus; si non probasset, subiret pœnam capitis: dicebatque, *grave esse, cum id Christiani & Judæi facerent in prædicandis sacerdotibus, qui ordinandi sunt, non fieri in provinciarum rectoribus, quibus & fortunæ hominum committerentur & capita.*

XLVI. Assessoribus salaria instituit: quamvis sæpe dixerit, *eos esse promovendos, qui per se rempublicam gerere possent, non per assessores;* addens, *militares habere suas administrationes, habere literatos: & ideo unumquemque hoc agere debere, quod nosset.* Thesauros repertos iis, qui repererant, donavit: & si multi essent, addidit his eos, quos in suis habebat officiis. Cogitabat secum, & descriptum habebat, cui quid præstitisset: & si quos sciret vel nihil petiisse, vel non multum, unde sumtus suos augerent, vocabat eos, & dicebat: *Quid est, cur nihil petis? an me tibi vis fieri debitorem? pete, ne privatus de me queraris.* Dabat autem hæc in beneficiis, quæ famam ejus non læderent: bona punitorum, sed nunquam cum auro, argento, vel gemmis; nam id omne in ærarium reponebat: dabat præposituras locorum civilium, non militum: dabat eas administrationes, quæ ad procurationes pertinerent. Rationales cito mutabat, ita ut nemo nisi annum compleret; eosque, si boni essent, oderat, *malum necessarium* vocans.

Præsides vero, Proconsules & Legatos, nunquam fecit ad beneficium, sed ad judicium vel suum, vel Senatus.

XLVII Milites expeditionis tempore sic disposuit, ut in mansionibus annonas acciperent, nec portarent cibaria decem & septem, ut solent, dierum, nisi in barbarico: quamvis & illic mulis eosdem atque camelis adjuverit, dicens, *milites se magis servare, quam se ipsum, quod salus publica in his esset.* Ægrotantes ipse visitavit per tentoria milites, etiam ultimos, & carpentis vexit, & omnibus necessariis adjuvit. Et si forte gravius laborassent, per civitates & agros patribus familias hominibus, & sanctioribus matronis eos distribuebat; reddens impendia, quæ fecissent, sive convaluissent illi, seu perissent.

XLVIII Cum quidam Ovinius Camillus Senator antiquæ familiæ delicatissimus rebellare voluisset, tyrannidem affectans, eique nuntiatum esset, ac statim probatum; ad Palatium eum rogavit, eique gratias egit, quod curam reipublicæ, quæ recusantibus bonis imponeretur, sponte reciperet: deinde ad Senatum processit, & timentem, ac tantæ conscientiæ tabe confectum, participem imperii appellavit, in Palatium recepit, convivio adhibuit, ornamentis imperialibus, & melioribus, quam ipse utebatur, affecit. Et cum expeditio barbarica esset nuntiata, vel ipsum, si vellet, ire, vel ut secum proficisceretur, hortatus est. & cum ipse pedes iter faceret, illum invitavit ad laborem: quem, post quinque millia cunctantem, equo sedere jussit. cumque

post duas mansiones equo etiam fatigatus esset, carpento imposuit. hoc quoque, seu timore, seu vere respuentem, abdicantem quin etiam imperium, & mori paratum, dimisit: commendatumque militibus, a quibus Alexander unice amabatur, tutum ad villas suas ire praecepit, in quibus diu vixit. sed post jussu Imperatoris occisus est, quod ille militaris esset, & a militibus amatus. Scio, vulgum hanc rem, quam contexui, Trajani putare: sed neque in vita ejus id Marius Maximus ita exposuit, neque Fabius Marcellinus, neque Aurelius Verus, neque Statius Valens, qui omnem ejus vitam in literas miserunt. Contra autem & Septimius, & Acholius, & Encolpius, vitae scriptores, ceterique, de hoc talia praedicaverunt: quod ideo addidi, ne quis vulgi magis famam sequeretur, quam historiam, quae rumore utique vulgi verior reperitur.

XLIX. Honores juris gladii nunquam vendi passus est, dicens, *Necesse est, ut qui emit, vendat. Ego non patiar mercatores potestatum: quos si patiar, damnare non possim. Erubesco enim punire illum hominem, qui emit, & vendit.* Pontificatus & quindecimviratus, & auguratus, codicillares fecit, ita ut in Senatu allegerentur. Dexippus dixit, uxorem eum cujusdam Martiani filiam duxisse, eundemque ab eo Caesarem nuncupatum. Verum cum vellet insidiis occidere Alexandrum Martianus, detecta factione, & ipsum interemtum, & uxorem abjectam. Idem dicit, fuisse patruum Antoninum Heliogabalum Alexandri, non uxoris sororis ejusdem filium. Cum Christiani quendam locum, qui publicus fue-

rat, occupaſſent, contra popinarii dicerent, ſibi eum deberi, reſcripſit, *melius eſſe, ut quomodocunque illic Deus colatur, quam popinariis dedatur.*

L. Cum igitur tantus ac talis Imperator domi ac foris eſſet, iniit Parthicam expeditionem: quam tanta diſciplina, tanta reverentia ſui egit, ut non milites, ſed Senatores tranſire dicerentur. Quacunque iter legiones faciebant, Tribuni accincti, Centuriones verecundi, milites amabiles erant: ipſum vero ob hæc tot & tanta bona provinciales ut Deum ſuſpiciebant. Jam vero ipſi milites juvenem Imperatorem ſic amabant, ut fratrem, ut filium, ut parentem: veſtiti honeſte, calciati etiam ad decorem, armati nobiliter, equis etiam inſtructi, & ephippiis ac frenis decentibus: prorſus, ut Romanam rempublicam intelligeret, quicunque Alexandri vidiſſet exercitum. Elaborabat denique, ut dignus illo nomine videretur, immo, ut Macedonem illum vinceret: dicebatque, inter Romanum Alexandrum & Macedonem multum intereſſe debere. Fecerat denique ſibi argyroaſpidas & chryſoaſpidas: fecerat & phalangem triginta millium hominum, quos *phalangarios* vocari juſſerat, & cum quibus multum fecit in Perſide: quæ quidem erat ex ſex legionibus ſimilium armorum, ſtipendiorum vero poſt Perſicum bellum majorum.

LI. Dona regia in templis poſuit: gemmas ſibi oblatas vendidit, muliebre eſſe exiſtimans, gemmas poſſidere, quæ neque militi dari poſſint, neque a viro haberi. Cum quidam legatus uniones duos uxori ejus per ipſum obtuliſſet magni ponderis &

inusitatæ mensuræ, vendi eos jussit: qui cum pretium non invenirent, ne exemplum malum a regina nasceretur, si eo uteretur, quod emi non posset, inauribus Veneris eos dicavit. Ulpianum pro tutore habuit, primum repugnante matre, deinde gratias agente, quem sæpe a militum ira objectu purpuræ summæ defendit: atque ideo summus Imperator fuit, quod ejus consiliis præcipue rempublicam rexit. In procinctu atque in expeditionibus apertis papilionibus prandit atque cœnavit, cum militarem cibum, cunctis videntibus atque gaudentibus, sumeret; circumiret prope tota tentoria, a signis abesse neminem pateretur. Si quis de via in alicujus possessionem deflexisset, pro qualitate loci, aut fustibus subjiciebatur in conspectu ejus, aut virgis, aut condemnationi; aut, si hæc omnia transiret dignitas hominis, gravissimis contumeliis: cum diceret, *visne hoc in agro tuo fieri, quod alteri facis?* Clamabatque sæpius, quod a quibusdam, sive Judæis, sive Christianis audierat, & tenebat; idque per præconem, cum aliquem emendaret, dici jubebat, *Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris:* quam sententiam usque adeo dilexit, ut & in Palatio & in publicis operibus præscribi juberet.

LII. Idem cum quandam aniculam affectam injuriis a milite audisset, exauctoratum eum militia, servum ei dedit, quod artifex carpentarius esset, ut eam pasceret: & cum dolerent hoc milites factum, persuasit omnibus, ut modeste ferrent, & eos terruit. Ἀναίματον imperium ejus, cum fuerit durus & tetricus, idcirco vocatum est, quod Se-

natorem nullum occiderit, ut Herodianus Græcus ſcriptor refert in libris temporum ſuorum. Severitatis autem tantæ fuit in milites, ut ſæpe legiones integras exauctoraverit, ex militibus *Quirites* appellans; nec exercitum unquam timuerit, idcirco quod in vitam ſuam dici nihil poſſet, quod unquam tribuni vel duces de ſtipendiis militum quidquam accepiſſent: dicens, *Miles non timet, niſi veſtitus, armatus, calceatus, & ſatur, & habens aliquid in zonula:* idcirco quod mendicitas militaris ad omnem deſperationem vocaret armatum. Apparitores denique nullos eſſe paſſus eſt: tribunis aut ducibus, niſi milites anteire voluit; juſſitque, ut ante tribunum quatuor milites ambularent, ante ducem, ſex, ante legatum, decem; hique ad domos ſuas reciperentur.

LIII. Et ut ſeveritas ejus agnoſci poſſet, unam concionem militarem indendam putavi, quæ illius in rem militarem mores oſtenderet. Nam cum Antiochiam veniſſet, ac milites lavacris muliebribus & deliciis vacarent, eique nuntiatum eſſet, omnes eos comprehendi juſſit, & in vincula conjici: quod ubi compertum eſt, mota ſeditio eſt a legione, cujus ſocii erant in vincula conjecti. Tum ille tribunal aſcendit, vinctiſque omnibus ad tribunal adductis, circumſtantibus etiam militibus, & quidem armatis, ita cœpit: *Commilitones, ſi tamen iſta vobis, quæ a veſtris facta ſunt, diſplicent, diſciplina majorum rempublicam tenet: quæ ſi dilabatur, & nomen Romanum & imperium amittemus. Neque enim ſub nobis iſta facienda ſunt, quæ ſub impura illa beſtia*

nuper facta sunt. Milites Romani, vestri socii, mei contubernales & commilitones, amant, potant, lavant, Græcorum more etiam quidam se instituunt: hoc ego diutius feram? & non eos capitali dedam supplicio? Tumultus post hoc ortus est. Atque iterum: *Quin continetis vocem, in bello contra hostem, non contra Imperatorem vestrum necessariam? certe campiductores vestri hanc vos docuerunt contra Sarmatas, & Germanos, ac Persas emittere; non contra eum, qui acceptam a provincialibus annonam, qui vestem, qui stipendia vobis attribuit. Continete igitur vocem truculentam, campo ac bellis necessariam, ne vos hodie omnes uno ore atque una voce, Quirites, dimittam: & incertum, an Quirites. non enim digni estis, qui vel Romanæ plebis sitis, si jus Romanum non agnoscitis.*

LIV. Et cum vehementius fremerent, ac ferro quoque minarentur, *Deponite* (inquit) *dextras, contra hostem erigendas, si fortes estis: me enim ista non terrent. Si enim unum hominem occideritis, non nobis deerit respublica, non Senatus, non populus Romanus, qui me de vobis vindicet.* Cum nihilominus post ista fremerent, exclamavit, *Quirites, discedite, atque arma deponite.* Mirando exemplo depositis armis, depositis etiam sagulis militaribus, omnes non ad castra, sed ad diversoria varia recesserunt. Tuncque primum intellectum est, quantum ejus severitas posset. Denique etiam signa stipatores, & ii, qui Imperatorem circumdederant, in castra retulerunt: arma collecta populus ad Palatium tulit: eam tamen legionem, quam exauctoravit, rogatus, post dies triginta, priusquam ad expeditionem Persicam

proficiſceretur, loco ſuo reſtituit, eaque pugnante maxime vicit: cum tamen tribunos ejus capitali affecerit ſupplicio, quod per negligentiam illorum milites apud Daphnen luxuriati eſſent, vel per conniventiam ſeditionem feciſſent exercitus.

LV. Magno igitur apparatu inde in Perſas profectus, Artaxerxen regem potentiſſimum vicit; cum ipſe Alexander cornua adiret, milites admoneret, ſub ictu teli verſaretur, manu plurimum faceret, ſingulos quoque milites ad laudem verbis adduceret. Fuſo denique fugatoque tanto rege, qui cum ſeptingentis elephantis, falcatiſque mille & octingentis curribus ad bellum venerat, equitum multis millibus, ſtatim Antiochiam rediit, & de præda, quam Perſis diripuit, ſuum ditavit exercitum: cum & tribunos ea, quæ per vicos diripuerant, & duces, & ipſos milites habere juſſiſſet. Tumque primum Perſæ ſervi apud Romanos fuerunt: quos quidem, quia indigne ferunt Perſarum reges, quempiam ſuorum alicui ſervire, acceptis pretiis reddidit; pretiumque vel iis, qui manu ceperant ſervos, dedit, vel in ærarium contulit.

LVI. Poſt hoc Romam venit, triumphoque pulcherrimo acto, apud Senatum primum hæc verba habuit. Ex actis Senatus die ſeptimo Kalendas Octobres. *Perſas, Patres conſcripti, vicimus. longa eloquentia opus non eſt: tantum ſcire debetis, quæ illorum arma fuerint, qui apparatus. Jam primum elephanti ſeptingenti, iidemque turriti cum ſagittariis & onere ſagittarum. ex his trecentos cepimus, ducenti interfecti jacent, decem & octo perduximus. Falcati cur-*

rus mille, & adducere interfectorum animalium currus ducentos potuimus: ſed id, quia & fingi poterat, facere ſuperſedimus. Centum & viginti millia equitum fudimus: cataphractarios, quos illi clibanarios vocant, decem millia in bello interemimus: eorum armis noſtros armavimus. Multos Perſarum cepimus, eoſdemque vendidimus. Terras Interamnanas, Meſopotamiæ ſcilicet, neglectas ab impura illa bellua, recepimus. Artaxerxen, potentiſſimum regem, tam re, quam nomine, fuſum fugavimus, ita ut eum terra Perſarum fugientem videret, & qua ducta fuerant quondam ſigna noſtrorum, ea rex ipſe ſignis effugerit relictis. Hæc ſunt, Patres conſcripti, geſta. Eloquentia opus non eſt: milites divites redeunt: laborem in victoria nemo ſentit. Veſtrum eſt, ſupplicationem decernere, ne Diis videamur ingrati. Acclamatio Senatus: *Alexander Auguſte, Dii te ſervent. Perſice maxime, Dii te ſervent. Vere Parthicus, vere Perſicus. Trophæa tua & nos videmus, victorias & nos videmus. Juveni Imperatori, Patri patriæ, Pontifici maximo: per te victoriam de Germanis ſperamus: per te victoriam undique præſumimus. ille vincit, qui milites regit. dives Senatus, dives miles, dives populus Romanus.*

LVII. Dimiſſo Senatu, Capitolium aſcendit, atque inde re divina facta, & tunicis Perſicis in templo locatis, concionem hujuſmodi habuit: *Quirites, vicimus Perſas. milites divites reduximus. vobis congiarium pollicemur, cras ludos Circenſes Perſicos dabimus.* Hæc nos & in annalibus, & apud multos reperimus. Sed quidam dicunt, a ſervo ſuo eum proditum non viciſſe regem, ſed, ne vinceretur, fu-

giſſe. quod contra multorum opinionem dici, non dubium eſt iis, qui plurimos legerint. nam & amiſiſſe illum exercitum dicunt fame, frigore, ac morbo, ut Herodianus auctor eſt contra multorum opinionem. Poſt hoc cum ingenti gloria, & comitante Senatu, equeſtri ordine, atque omni populo, circumfuſiſque undique mulieribus & infantibus, maxime militum conjugibus, pedes Palatium conſcendit, cum retro currus triumphalis a quatuor elephantis traheretur. Levabatur manibus hominum Alexander, vixque illi per horas quatuor ambulare permiſſum eſt, undique omnibus clamantibus, *Salva Roma, quia ſalvus eſt Alexander.* Alia die actis Circenſibus, & item ludis ſcenicis, deinceps congiarium populo Romano dedit. Puellas & pueros, quemadmodum Antoninus Fauſtinianas inſtituerat, Mammæanas & Mammæanos inſtituit.

LVIII. Actæ ſunt res feliciter & in Mauritania Tingitana per Furium Celſum, & in Illyrico per Varium Macrinum affinem ejus, & in Armenia per Junium Palmatum; atque ex omnibus locis ei tabellæ laureatæ ſunt delatæ, quibus in Senatu & apud populum lectis, omnibus nominibus eſt adornatus. His vero, qui rempublicam bene geſſerant, Conſularia ornamenta decreta ſunt, additis etiam ſacerdotiis & agrorum poſſeſſionibus iis, qui erant pauperes, & ævo jam graves. Captivos diverſarum nationum amicis donavit, ſi ætas puerilis aut juvenilis permiſit. Si qui tamen regii aut nobiliores fuerunt, eos militiæ, non tamen magnæ, deputavit. Sola, quæ de hoſtibus capta ſunt, limitaneis

ducibus & militibus donavit, ita ut eorum ita essent, si heredes illorum militarent, nec unquam ad privatos pertinerent: dicens, *attentius eos militaturos, si etiam sua rura defenderent.* Addidit sane his & animalia & servos, ut possent colere, quod acceperant; ne per inopiam hominum, vel per senectutem possidentium desererentur rura vicina barbariæ, quod turpissimum ille ducebat.

LIX. Post hæc cum ingenti amore apud populum & Senatum viveret, & sperantibus victoriam cunctis, & invitis eum dimittentibus, ad Germanicum bellum profectus est, deducentibus cunctis per centum & quinquaginta millia. Erat autem gravissimum reipublicæ, atque ipsi, quod Germanorum vastationibus Gallia diripiebatur. pudoremque augebat, quod, victis jam Parthis, ea natio imminebat reipublicæ cervicibus, quæ semper etiam minusculis Imperatoribus subjecta videbatur. magnis igitur itineribus, lætis militibus, contendit. Sed cum ibi quoque seditiosas legiones comperisset, abjici eas præcepit. Verum Gallicanæ mentes, ut sese habent, duræ ac retrogradæ, & sæpe Imperatoribus graves, severitatem hominis nimiam, & longe majorem post Heliogabalum, non tulerunt. Denique agentem eum cum paucis in Britannia, ut alii volunt, in Gallia in vico, cui Sicila nomen est, non ex omnium sententia, sed latrocinantium modo quidam milites, & hi præcipue, qui Heliogabali præmiis effloruerant, cum severum Principem pati non possent, occiderunt. Multi dicunt, a Maximino immissos tirones, qui ei ad exer-

cendum dati fuerant, eum occidisse: multi aliter: a militibus tamen, constat, cum injuriose quasi in puerum eundem, & matrem ejus avaram & cupidam, multa dixissent.

LX. Imperavit annis tredecim, diebus novem. Vixit annis viginti novem, mensibus tribus, diebus septem. Egit omnia ex consilio matris, cum qua occisus est. Omina mortis hæc fuerunt. Cum natalem diem commendaret, hostia cruenta effugit, &, ut se civiliter gerebat, ac permixtus populo erat, albam ejus vestem, cum qua constiterat, cruentavit. Laurus in Palatio cujusdam civitatis, a qua proficiscebatur ad bellum, ingens & antiqua, tota subito decidit. Arbores fici tres, quæ ficus eas ferrent, quibus *Alexandrinarum* nomen est, subito ante illius tentorium deciderunt, cum tentoria imperatoria his annexa essent. Mulier Druias eunti exclamavit Gallico sermone, *Vadas, nec victoriam speres, nec te militi tuo credas.* Tribunal ascendit, ut concionaretur, & faustum aliquid diceret: ita cœpit, *Occiso Imperatore Heliogabalo.* hoc tamen omini fuit, quod iturus ad bellum, milites alloqui minus fausta oratione cœptaverat.

LXI. Sed hæc omnia vehementissime contemsit: profectusque ad bellum, in loco supra dicto ita occisus est. Pranderat forte publico, ut solebat, convivio, id est, apertis papilionibus, cibo militari accepto, (neque enim aliud a discutientibus militibus in tentoriis est repertum) & cum quiesceret post convivium, hora diei fere septima, unus ex Germanis, qui scurrarum officium susti-

nebat, ingressus, dormientibus cunctis, solo tantum Imperatore intervigilante visus est: cui Alexander, *Quid est*, inquit, *contubernalis? Num aliquid de hostibus nuntias?* At ille metu perterritus, & sperans, non posse evadere, quod in tentorium Principis irruisset, ad contubernales suos venit, eosque ad durum Principem interimendum exhortatus est: qui subito plures armatique ingressi, inermes & obsistentes contruncaverunt, ipsumque pluribus ictibus confoderunt. Aliqui dicunt, omnino nihil dictum, sed tantum a militibus clamatum, *Exi, recede:* atque ita obtruncatum juvenem optimum. * Sed omnis apparatus militaris, qui postea est ductus in Germaniam a Maximino, Alexandri fuit, & potissimus quidem per Armenios, & Osdroenos, & Parthos, & omnis generis hominum.

LXII. Contemsisse Alexandrum mortem, cum ferocitas mentis, qua militem semper attrivit, tum etiam illa declarant. Thrasybulus mathematicus illi amicissimus fuit: qui cum ei dixisset, necessitatem esse, ut gladio barbarico periret, primo lætatus est, quod sibi mortem bellicam & imperatoriam crederet imminere: deinde disputavit, ostenditque, optimos quosque violenta morte consumtos; cum diceret, ipsum Alexandrum, cujus nomen teneret, Pompejum, Cæsarem, Demosthenem, Tullium, & ceteros insignes viros, non quieta morte oppetisse; tantumque animi habuit, ut putaret se Diis comparandum, si in bello periret: sed res eum fefellit. Nam & gladio barbarico, & scurræ barbari manu, verum non in bello, sed belli tempore, periit.

LXIII. Mortem ejus milites, & qui exauctorati ab eo quondam fuerant, gravissime tulerunt, atque auctores cædis trucidarunt. Populus vero Romanus, Senatusque omnis cum provincialibus cunctis, neque tristius unquam neque asperius acceperunt; simul quod successoris asperitas atque rusticitas Maximini, utpote hominis militaris, cui cum filio post eum imperium delatum est, graviorem fati necessitatem videbatur ostendere. Senatus eum in Deos retulit. Cenotaphium in Gallia, Romæ sepulcrum amplissimum meruit. Dati sunt & sodales, qui *Alexandrini* appellati sunt: addita & festivitas matris nomine, atque ipsius, quæ hodieque Romæ religiosissime celebratur, natali ejus die. Causa occidendi ejus ab aliis hæc fuisse perhibetur, quod mater ejus, relicto bello Germanico, Orientem ad jactantiam sui vellet redire, atque ob hoc esset iratus exercitus. Sed hæc ab amatoribus Maximini ficta sunt, qui videri noluerunt, Imperatorem optimum ab amico suo interfectum, contra jura humana atque divina.

LXIV. Hactenus imperium populi Romani eum Principem habuit, qui diutius imperaret; post eum certatim irruentibus, & aliis semestribus, aliis annuis, plerisque per biennium, ad summum per triennium imperantibus, usque ad eos Principes, qui latius imperium tetenderunt, Aurelianum dico, & deinceps. de quibus, si vita suppeditaverit, ea, quæ comperta fuerint, publicabimus. Reprehensa sunt in Alexandro hæc, quod Syrus esse nolebat, quod aurum amabat, quod suspiciosissimus erat, quod vectigalia multa inveniebat, quod se Magnum Alex-

andrum videri volebat, quod nimis ſeverus in milites erat, quod curas privatas agebat: quæ omnia in republica inſtituerat. Scio ſane pleroſque negare, hunc a Senatu Cæſarem appellatum eſſe, ſed a militibus: qui verum prorſus ignorant: dicere præterea, non hunc fuiſſe conſobrinum Heliogabali: qui, ut nos ſequantur, hiſtoricos ejus temporis legant, & maxime Acholium, qui & itinera hujus Principis ſcripſit.

LXV. Soles quærere, Conſtantine maxime, quid ſit, quod hominem Syrum & alienigenam, talem Principem fecerit, cum tot Romani generis, tot aliarum provinciarum reperiantur improbi, impuri, crudeles, abjecti, injuſti, libidinoſi. Jam primum poſſum de bonorum virorum reſpondere ſententia, potuiſſe natura, quæ ubique una mater eſt, bonum Principem naſci: deinde timore, quod peſſimus eſſet occiſus, hunc optimum factum. Sed quia verum eſt ſuggerendum, clementiæ ac pietati tuæ lecta reſerabo. notum eſt illud pietati tuæ, quod in Mario Maximo legiſti, *meliorem eſſe rempublicam & prope tutiorem, in qua Princeps malus eſt, ea, in qua ſunt amici Principis mali: ſiquidem unus malus poteſt a plurimis bonis corrigi; multi autem mali non poſſunt ab uno, quamvis bono, ulla ratione ſuperari.* Et id quidem ab Homulo ipſi Trajano dictum eſt, cum ille diceret, Domitianum peſſimum fuiſſe, amicos autem bonos habuiſſe, atque adeo illum magis odio fuiſſe, qui rempublicam pejoris vitæ hominibus commendaverat, quia melius eſt unum malum pati, quam multos.

LXVI. Et ut ad rem redeam, Alexander quidem &

ipse optimus fuit; nam hoc nemo vult, nisi bonus: & optimæ matris consiliis usus est. ac tamen amicos sanctos & venerabiles habuit, non malitiosos, non furaces, non factiosos, non callidos, non ad malum consentientes, non bonorum inimicos, non libidinosos, non crudeles, non circumventores sui, non irrisores, non qui illum quasi fatuum circumducerent; sed sanctos, venerabiles, continentes, religiosos, amantes Principis sui, & qui de illo nec ipsi riderent, nec risui esse vellent, qui nihil venderent, nihil mentirentur, nihil fingerent, nunquam deciperent existimationem Principis sui, sed amarent. Huc accedit, quod eunuchos nec in consiliis, nec in ministeriis habuit, qui soli Principes perdunt, dum eos more gentium, aut regum Persarum volunt vivere: qui a populo & amicis Principem submovent: qui internuntii sunt, aliud, quam respondetur, sæpe referentes, claudentes Principem suum, & agentes ante omnia, ne quid sciat. qui cum emti sint, & pravi fuerint, quid tandem possunt boni sapere? Erat denique ejus ipsius sententia: *Ego de Præfectorum, & Consulum, & Senatorum capitibus, mancipia ære emta judicare non patiar.*

LXVII. Scio, Imperator Constantine, quo periculo ista dicantur apud Imperatorem, qui talibus serviit, sed salva republica, posteaquam intellexisti, quid mali clades istæ habeant, & quemadmodum Principes circumveniant, & tu eos eo loci habes, ut nec chlamyde uti jusseris, sed necessitatibus domesticis delegaris. Jam illud insigne, quod solum intra Palatium, præter Præfectum, & Ulpianum quidem, neminem vidit: nec dedit alicui facultatem

vel fumorum vendendorum de ſe, vel ſibi de aliis male loquendi, maxime occiſo Turino, qui illum quaſi fatuum & væcordem ſæpe vendiderat. His acceſſit, quod amicos & parentes Alexander ſi malos reperit, aut punivit, aut, ſi vetus vel amicitia, vel neceſſitudo non ſivit puniri, dimiſit a ſe, dicens, *His carior eſt mihi tota reſpublica.*

LXVIII. Et ut ſcias, qui viri in ejus conſilio fuerint: Fabius Sabinus, Sabini inſignis viri filius, Cato temporis ſui; Domitius Ulpianus, juris peritiſſimus; Ælius Gordianus, Gordiani Imperatoris pater, & ipſe revera vir inſignis; Julius Paulus, juris peritiſſimus; Claudius Venatus, orator ampliſſimus; Pomponius, legum peritiſſimus; Alphenus, Aphricanus, Florentinus, Martianus, Calliſtratus, Hermogenes, Venulejus, Triphonius, Metianus, Celſus, Proculus, Modeſtinus; hi omnes juris profeſſores diſcipuli fuere ſplendidiſſimi Papiniani, & Alexandri Imperatoris familiares & ſocii, ut ſcribit Acholius & Marius Maximus; Catilius Severus, cognatus ejus, vir omnium doctiſſimus; Ælius Serenianus, omnium vir ſanctiſſimus; Quintilius Marcellus, quo meliorem ne hiſtoriæ quidem continent. His tot atque aliis talibus viris, quid mali potuit cogitari vel fieri, cum ad bonum conſentirent? Et eos quidem malorum cohors depulerat, qui circumvenerant Alexandrum primis diebus: ſed prudentia juvenis, his malis occiſis atque depulſis, amicitia iſta ſancta convaluit. Hi ſunt, qui bonum Principem ſuum fecerunt: & item amici mali, qui Romanos peſſimos etiam poſteris tradiderunt, ſuis vitiis laborantes.

HISTORIÆ AUGUSTÆ
SCRIPTORES SEX

ÆLIUS SPARTIANUS, JULIUS CAPITOLINUS
ÆLIUS LAMPRIDIUS, VULCATIUS GALLICANUS,
TREBELLIUS POLLIO, FLAVIUS VOPISCUS

AD OPTIMAS EDITIONES
COLLATI
STUDIIS SOCIETATIS BIPONTINÆ

ZENOBIA.

VOLUMEN SECUNDUM

BIPONTI
Ex Typographia Societatis
CIↃIↃCCLXXXVII

JULII CAPITOLINI

MAXIMINI DUO

JULII CAPITOLINI MAXIMINI DUO AD CONSTANTINUM AUG.

I. Ne fastidiosum esset Clementiæ tuæ, Constantine maxime, singulos quosque Principes, vel Principum liberos, per libros singulos legere, adhibui moderationem, qua in unum volumen duos Maximinos, patrem filiumque, congererem. Servavi deinceps hunc ordinem, quem Pietas tua etiam a Tatio Cyrillo, clarissimo viro, qui Græca in Latinum vertit, servari voluit: quod quidem non in uno tantum libro, sed etiam in pluribus deinceps reservabo; exceptis magnis Imperatoribus, quorum res gestæ plures atque clariores, longiorem desiderant textum. Maximinus senior sub Alexandro Imperatore enituit. Militare autem sub Severo cœpit. Hic de vico Thraciæ, vicino barbaris, barbaro etiam patre & matre genitus; quorum alter e Gothis, alter ex Alanis, genitus esse perhibetur. Et patri quidem nomen Micca, matri Ababa fuisse

dicitur. Sed hæc nomina Maximinus primis temporibus ipſe prodidit: poſtea vero, ubi ad imperium venit, occuli præcepit, ne utroque parente barbaro genitus Imperator eſſe videretur.

II. Et in prima quidem pueritia fuit paſtor, nonnunquam procer, qui latronibus inſidiaretur, & ſuos ab incurſionibus vindicaret. Prima ſtipendia, equeſtria huic fuere. erat enim magnitudine corporis conſpicuus, virtute inter omnes milites clarus, forma virili decorus, ferus moribus, aſper, ſuperbus, contemtor, ſæpe tamen juſtus. Innoteſcendi ſub Severo Imperatore prima hæc fuit cauſa. Natali Getæ, filii minoris, Severus militares dabat ludos, propoſitis præmiis argenteis, id eſt, armillis, torquibus & balteolis. hic adoleſcens & ſemibarbarus, & vix adhuc Latinæ linguæ, prope Threcica, Imperatorem publice petiit, ut ſibi daret licentiam contendendi cum iis, qui jam non mediocri loco militarent. Magnitudinem corporis Severus miratus, primum eum cum lixis compoſuit, ſed fortiſſimis quibuſque, ne diſciplinam militarem corrumperet. Tunc Maximinus ſedecim lixas uno ſudore devicit, ſedecim acceptis præmiis minuſculis, non militaribus, juſſuſque militare.

III. Tertia forte die cum proceſſiſſet Severus ad campum, in turba exſultantem more barbarico Maximinum vidit, juſſitque ſtatim Tribuno, ut eum coerceret, ac Romana diſciplina imbueret. Tunc ille, ubi de ſe intellexit Imperatorem locutum, ſuſpicatus Barbarus, & notum ſe eſſe Principi, & inter multos conſpicuum, ad pedes Imperatoris

equitantis acceſſit. Tum volens Severus explorare, quantus in currendo eſſet, equum admiſit multis circuitionibus; & cum Imperator laboraſſet, neque ille accurrendo per multa ſpatia deſiſſet, ait ei, *Quid vis Threciſce? numquid delectat luctari poſt curſum?* Tum ille, *Quantum libet* (inquit) *Imperator.* Poſt hoc ex equo Severus deſcendit, & recentiſſimos quoſque ac fortiſſimos milites ei comparari juſſit. tum ille, more ſolito, ſeptem fortiſſimos uno ſudore vicit, ſoluſque omnium a Severo, poſt argentea præmia, torque aurea donatus eſt, juſſuſque inter ſtipatores corporis ſemper in aula conſiſtere. Hinc igitur factus conſpicuus, inter milites clarus, amari a Tribunis, a commilitonibus ſuſpici, impetrare ab Imperatore, quod vellet, locis etiam militiæ a Severo adjutus, cum eſſet peradoleſcens, longitudine autem corporis & vaſtitate, & forma, atque oculorum magnitudine, & candore omnes excelleret.

IV. Bibiſſe autem illum ſæpe in die vini Capitolinam amphoram conſtat: comediſſe & quadraginta libras carnis; ut autem Cordus dicit, etiam ſexaginta. Quod ſatis conſtat, oleribus ſemper abſtinuit: a frigidis prope ſemper, niſi cum illi potandi neceſſitas eſſet. Sudores ſæpe ſuos excipiebat, & in calices, vel in vaſculum mittebat, ita ut duos vel tres ſextarios ſui ſudoris oſtenderet. Hic diu ſub Antonino Caracallo ordines duxit, centuriatus, & ceteras militares dignitates ſæpe tractavit. Sub Macrino (quod eum, qui Imperatoris ſui filium occiderat, vehementer odiſſet) a militia deſiit, & in

Thracia in vico, ubi genitus fuerat, possessiones comparavit, ac semper cum Gothis commercia exercuit. Amatus est autem unice a Getis, quasi eorum civis. Alani, quicunque ad ripam venerunt, amicum eum, donis vicissim recurrentibus, approbabant. Sed occiso Macrino cum filio suo, ubi Heliogabalum, quasi Antonini filium, Imperatorem comperit, jam maturæ ætatis ad eum venit, petiitque, ut, quod avus ejus Severus judicii circa se habuerat, & ipse haberet. sed apud impurum hominem valere nihil potuit. nam dicitur cum eo jocatus esse Heliogabalus turpissime, dicens, *Maximine, sedecim, & viginti, & triginta milites diceris aliquando lassasse: potes tricies cum muliere perficere?* Tum ille, ubi vidit infamem Principem sic exorsum, a militia discessit. & tamen retentus est per amicos Heliogabali, ne hoc quoque illius famæ accederet, quod virum temporis sui fortissimum, & quem alii *Herculem*, alii *Achillem*, alii *Ajacem* vocabant, a suo exercitu dimoveret.

V. Fuit igitur Maximinus sub homine impurissimo tantum honore præditus tribunatus, sed nunquam ad manum ejus accessit, nunquam illum salutavit, per totum triennium huc atque illuc discurrens: modo agris, modo otio, modo fictis languoribus occupatus est. Occiso Heliogabalo, ubi Maximinus comperit, Alexandrum Principem nominatum, Romam contendit: quem Alexander miro cum gaudio, mira cum gratulatione suscepit, ut in Senatu verba faceret talia: *Maximinus, Patres conscripti, Tribunus, cui ego latum clavum addidi, ad me confugit, qui sub impura illa bellua militare non potuit, qui apud*

divum parentem meum Severum tantus fuit, quantum illum fama comperitis. Statim denique illum Tribunum legionis quartæ, quam ex tironibus ipse composuerat, dedit, & eum in hæc verba provexit: *Veteres milites tibi, Maximine mi cariſſime atque amantiſſime, idcirco non credidi, quod veritus ſum, ne vitia eorum ſub aliis inoleſcentia emendare non poſſes. Habes tirones: ad tuos mores, ad tuam virtutem, ad tuum laborem eos fac militiam addiſcere, ut mihi multos Maximinos reipublicæ optabiles ſolus efficias.*

VI. Accepta igitur legione, ſtatim eam exercere cœpit. Quinta quaque die jubebat milites decurrere, ſimulacra bellorum agere: gladios, lanceas, loricas, galeas, ſcuta, tunicas, & omnia arma illorum quotidie circumſpicere: calceamenta quin etiam ipſa proſpiciebat, prorſus ut ſe parem militibus præberet. Sed cum eum quidam Tribuni reprehenderent, dicentes, *Quid tantum laboras, cum ejus loci jam ſis, ut ducatum poſſis accipere?* dixiſſe fertur, *Ego vero, quo major fuero, tanto plus laborabo.* Exercebat cum militibus ipſe luctam, quinos, ſenos, & ſeptenos jam grandævus ad terram proſternens. Denique invidentibus cunctis, cum quidam Tribunus ſuperbior, magni corporis, virtutis notæ, atque ideo ferocior, ei dixiſſet, *Non magnam rem facis, ſi Tribunus tuos milites vincis:* ille ait, *Viſne congrediamur?* Cumque adverſarius annuiſſet, venientem contra ſe palma in pectus percuſſum ſupinum rejecit, & continuo dixit, *Date alium, ſed Tribunum.* Erat præterea, ut refert Cordus, magnitudine tanta, ut octo pedes

digito videretur egreſſus: pollice ita vaſto, ut uxoris dextrocherio uteretur pro anulo. Jam illa prope in vulgi ore ſunt poſita, quod hamaxas manibus attraheret, rhedam onuſtam ſolus moveret, equo ſi pugnum dediſſet, dentes ſolveret, ſi calcem, crura frangeret, lapides tophicios friaret, arbores teneriores ſcinderet; alii denique eum *Crotoniatem Milonem*, alii *Herculem*, *Antæum* alii vocarent.

VII. His rebus conſpicuum virum Alexander, magnorum meritorum judex, in ſuam perniciem omni exercitui præfecit, gaudentibus cunctis ubique tribunis, ducibus, & militibus. Denique totum ejus exercitum, qui ſub Heliogabalo magna ex parte torpuerat, ad ſuam militarem diſciplinam retraxit. quod Alexandro, ut diximus, optimo quidem Imperatori, ſed tamen cujus ætas ab initio contemni potuerit, graviſſimum fuit. Nam cum in Gallia eſſet, & non longe ab urbe quadam caſtra poſuiſſet, ſubito immiſſis militibus, ut quidam dicunt, ab ipſo, ut alii, a tribunis barbaris, Alexander ad matrem fugiens interemtus eſt, Maximino jam Imperatore appellato. Et cauſam quidem Alexandri interimendi alii aliam fuiſſe dicunt. Quidam enim Mammæam dicunt auctorem fuiſſe, ut filius, deſerto bello Germanico, Orientem peteret, atque ideo milites in ſeditionem prorupiſſe. Quidam, quod ille nimis ſeverus eſſet, & voluiſſet ita in Gallia legiones exauctorare, ut exauctoraverat in Oriente.

VIII. Sed occiſo Alexandro, Maximinus primum e corpore militari, & nondum Senator, ſine de-

creto Senatus, Augustus ab exercitu appellatus est, filio sibimet in participatum dato: de quo pauca, quæ nobis sunt cognita, mox dicemus. Maximinus autem ea fuit semper astutia, ut milites non solum virtute regeret, sed etiam præmiis & lucris sui amantissimos redderet. Nunquam ille annonam cujuspiam tulit. nunquam fuit, qui in exercitu faber, aut alterius rei, ut plerique sunt, artifex esset. solis venationibus legiones frequenter exercebat. Sed inter has virtutes tam crudelis fuit, ut illum alii *Cyclopem*, alii *Busiridem*, alii *Scironem*, nonnulli *Phalarim*, multi *Typhonem*, vel *Gygem* vocarent. Senatus eum tantum timuit, ut vota in templis publice privatimque, mulieres etiam cum suis liberis facerent, ne ille unquam urbem Romam videret. Audiebant enim, alios in crucem sublatos, alios animalibus nuper occisis inclusos, alios feris objectos, alios fustibus elisos; atque omnia hæc sine delectu dignitatis, cum videretur disciplinam velle regere militarem: cujus exemplo civilia etiam corrigere voluit. quod non convenit Principi, qui velit diligi. Erat enim ei persuasum, nisi crudelitate imperium non teneri. Simul & verebatur, ne propter humilitatem generis barbarici a nobilitate contemneretur. Meminerat præterea, se Romæ etiam a servis nobilium contemtum esse, ita ut ne a procuratoribus quidem eorum videretur. Et, ut se habent stultæ opiniones, tales eos contra se sperabat futuros, cum jam Imperator esset. Tantum valet conscientia degeneris animi.

IX. Nam ignobilitatis tegendæ causa omnes con-

ſcios generis ſui interemit: nonnullos etiam amicos, qui ei ſæpe miſericordiæ ac pietatis cauſa pleraque donaverant. neque enim fuit crudelius animal in terris: omnia ſic in viribus ſuis ponens, quaſi non poſſet occidi. Denique cum immortalem ſe prope crederet ob magnitudinem corporis ſui virtutiſque, mimus quidam in theatro, præſente illo, dicitur verſus Græcos dixiſſe, quorum hæc erat Latina ſententia:

Et qui ab uno non poteſt occidi, a multis occiditur.
Elephas grandis eſt, & occiditur:
Leo fortis eſt, & occiditur:
Tigris fortis eſt, & occiditur:
Cave multos, ſi ſingulos non times.

Et hæc Imperatore ipſo præſente jam dicta ſunt. ſed cum Maximinus interrogaret amicos, quid mimicus ſcurra dixiſſet; dictum eſt ei, quod antiquos verſus cantaret, contra homines aſperos ſcriptos: & ille, ut erat Thrax & barbarus, credidit. Nobilem circa ſe neminem paſſus eſt, prorſus ut Spartaci aut Athenionis exemplo imperaret. Præterea omnes Alexandri miniſtros variis modis interemit. Diſpoſitionibus ejus invidit. & dum ſuſpectos habet amicos ac miniſtros ejus, crudelior factus eſt.

X. Cum eſſet ita moratus, ut ferarum more viveret, triſtior & immanior factus eſt factione Magni cujuſdam conſularis viri contra ſe parata: qui cum multis militibus & Centurionibus ad eum confodiendum conſilium inierat, cum in ſe imperium transferre cuperet. Et genus factionis fuit tale. cum ponte juncto in Germanos tranſire Maximinus vellet,

placuerat, ut contrarii cum eo transirent, pons postea solveretur, ille in barbarico solo circumventus occideretur, imperium Magnus arriperet. Nam omnia bella cœperat agere, & quidem fortissime, statim ut factus Imperator, peritus utpote rei militaris, volens existimationem de se habitam tenere, & ante omnes, Alexandri gloriam, quem ipse occiderat, vincere. quare Imperator etiam in exercitio quotidie milites detinebat: eratque in armis ipse magnus exercitui, & corpore multa semper ostendens. Et istam quidem factionem Maximinus ipse finisse perhibetur, ut materiam crudelitatis augeret. Denique sine judicio, sine accusatione, sine delatore, sine defensione omnes interemit, omnium bona sustulit, &, plus quatuor millibus hominum occisis, se satiare non potuit.

XI. Fuit etiam sub eodem factio, descíscentibus sagittariis Osdroenis ab eodem, ob amorem Alexandri & desiderium, quem a Maximino apud eos occisum esse constabat, nec aliud persuaderi potuerat. denique etiam ipsi Tycum ex suis sibi ducem atque Imperatorem fecerunt, quem Maximinus privatum jam dimiserat: quem quidem & purpura circumdederunt, regioque apparatu ornarunt, & quasi sui milites obsepserunt. & invitum quidem. sed hic Tycus dormiens domi suæ ab uno ex amicis suis interfectus est, qui sibi doluit illum esse præpositum, Macedonio nomine, qui eum Maximino prodidit, quique caput ejus ad Imperatorem detulit. Sed Maximinus primo ei gratias egit, postea tamen, ut proditorem, odio habuit, & occidit. His

rebus in dies immanior fiebat, ferarum more, quæ vulneratæ magis exulcerantur. Poſt hæc tranſiit in Germaniam cum omni exercitu, & Mauris, & Oſdroenis, & Parthis, & omnibus, quos ſecum Alexander ducebat ad bellum. Et ob hoc maxime Orientalia ſecum trahebat auxilia, quod nulli magis contra Germanos, quam expediti ſagittarii, valent. Mirandum autem apparatum belli Alexander habuit, cui Maximinus multa dicitur addidiſſe.

XII. Ingreſſus igitur Germaniam Tranſrhenanam, per trecenta vel quadringenta millia barbarici ſoli vicos incendit, greges abegit, prædas ſuſtulit, barbarorum plurimos interemit, militem divitem reduxit, cepit innumeros: & niſi Germani per amnes, & paludes, & ſilvas confugiſſent, omnem Germaniam in Romanam ditionem redegiſſet. Ipſe præterea manu ſua multa faciebat, cum etiam paludem ingreſſus circumventus eſſet a Germanis, niſi eum equo inhærentem ſui liberaſſent. habuit enim hoc barbaricæ temeritatis, ut putaret, Imperatorem manu etiam ſua ſemper uti debere. denique quaſi navale quoddam prœlium in palude fecit, plurimoſque illic interemit. Victa igitur Germania, literas Romam ad Senatum & ad populum miſit, ſe dictante conſcriptas, quarum ſententia hæc fuit: *Non poſſumus tantum, Patres conſcripti, loqui, quantum fecimus. Per quadraginta millia Germanorum vicos incendimus, greges abduximus, captivos abſtraximus, armatos occidimus, in palude pugnavimus. Perveniſſemus ad ſilvas, niſi altitudo paludum nos tranſire non permiſiſſet.* Ælius Cordus dicit, hanc omnino ipſius

orationem fuiſſe: quod credibile eſt. quid enim in hac eſt, quod non poſſet barbarus miles? qui pari ſententia & ad populum ſcripſit, ſed majori reverentia, idcirco quod Senatum oderat, a quo ſe contemni multum credebat. Juſſit præterea tabulas pingi, ita ut erat bellum ipſum geſtum, & ante curiam proponi, ut facta ejus pictura loqueretur: quas quidem tabulas poſt mortem ejus Senatus & deponi juſſit, & exuri.

XIII. Fuerunt & alia ſub eo bella plurima, ex quibus ſemper primus victor revertit, & cum ingentibus ſpoliis atque captivis. Exſtat oratio ejuſdem, miſſa ad Senatum, cujus hoc exemplum eſt: *Brevi tempore, Patres conſcripti, tot bella geſſi, quot nemo veterum. Tantum prædæ in Romanum ſolum attuli, quantum ſperari non potuit. Tantum captivorum adduxi, ut vix ſola Romana ſufficiant.* Reliqua orationis verba non ſunt ad rem neceſſaria. Pacata Germania, Sirmium venit, Sarmatis inferre bellum parans atque animo habens, concupiens uſque ad Oceanum ſeptemtrionales partes in Romanam ditionem redigere: quod feciſſet, ſi vixiſſet, ut Herodianus dicit Græcus ſcriptor, qui ei, quantum videmus, in odium Alexandri plurimum favit. Sed cum Romani ejus crudelitatem ferre non poſſent, quod delatores evocaret, accuſatorem immitteret, crimina fingeret, innocentes occideret, damnaret omnes, quicunque in judicium veniſſent, ex ditiſſimis hominibus pauperrimos faceret, nec aliunde, niſi malo alieno, pecuniam quæreret, deinde ſine delicto conſulares viros & duces multos interime-

ret, alios Scythicis vehiculis exhiberet, alios in custodia detineret, nihil denique prætermitteret, quod ad crudelitatem videretur operari: contra eum defectionem pararunt. Nec solum Romani, sed, quia & in milites sæviebat, exercitus, qui in Africa erat, subita & ingenti seditione Gordianum senem, virum gravissimum, qui erat Proconsul, Imperatorem fecerunt: cujus factionis hic ordo fuit.

XIV. Erat fisci procurator in Libya, qui omnes Maximini studio spoliaverat: hic per rusticanam plebem, deinde & quosdam milites interemtus est, per eos, qui rationalem in honorem Maximini defendebant. Sed cum viderent auctores cædis ejus, acrioribus remediis sibi subveniendum esse, Gordianum Proconsulem, virum, ut diximus, venerabilem, natu grandiorem, omni virtutum genere florentem, ab Alexandro ex senatusconsulto in Africam missum, reclamantem & se terræ affligentem, opertum purpura imperare coegerunt, instantes cum gladiis, & cum omni genere telorum. Et primo quidem invitus Gordianus purpuram sumserat: postea vero, cum vidit neque filio, neque familiæ suæ tutum id esse, volens suscepit imperium, & appellatus ab omnibus Afris Augustus cum filio apud oppidum Tysdrum, inde Carthaginem venit cum pompa regali, & protectoribus, & fascibus laureatis, unde Romam ad Senatum literas misit, quæ, occiso Valeriano, duce militum prætorianorum, in odium Maximini gratanter acceptæ sunt. appellati etiam Gordianus senex & Gordianus juvenis a Senatu Augusti.

XV. Interfecti deinde omnes delatores, omnes accusatores, omnes amici Maximini. interfectus est Sabinus Præfectus Urbis, percussus in populo. Ubi hæc gesta sunt, Senatus magis timens Maximinum, aperte ac libere hostes appellat Maximinum & ejus filium. Literas deinde mittit ad omnes provincias, ut communi saluti libertatique subveniant: quæ auditæ sunt ab omnibus. denique ubique amici, & administratores, & duces, tribuni & milites Maximini interfecti sunt: paucæ civitates fidem hosti publico servaverunt, quæ, proditis iis, qui missi ad eos fuerant, ad Maximinum cito per indices detulerunt. Literarum Senatus exemplum hoc fuit: *Senatus populusque Romanus, per Gordianos Principes, ab illa tristissima bellua liberari cœptus, Proconsulibus, Præsidibus, Legatis, Ducibus, Tribunis, magistratibus, ac singulis civitatibus, & municipiis, & oppidis, & vicis, & castellis salutem, quam nunc primum recipere cœpit, dicit. Diis faventibus Gordianum Proconsulem, virum sanctissimum, & gravissimum Senatorem, Principem meruimus: Augustum appellavimus: nec solum illum, sed etiam in subsidium reipublicæ, filium ejus Gordianum nobilem juvenem. Vestrum est consentire ad salutem reipublicæ obtinendam, & ad scelera defendenda, & ad illam belluam, atque illius amicos, ubicunque fuerint, persequendos. A nobis etiam Maximinus cum filio suo, hostis est judicatus.*

XVI. Senatusconsulti autem hoc fuit exemplum. Cum ventum esset in ædem Castorum, sexto Kalendas Junias, acceptas literas Junius Syllanus Consul ex Africa, Gordiani Imperatoris Patris patriæ,

Proconſulis, recitavit. *Invitum me, Patres conſcripti, juvenes, quibus Africa tuenda commiſſa eſt, ad imperium vocarunt. Sed intuitu veſtri neceſſitatem libens ſuſtineo. Veſtrum eſt æſtimare, quid velitis. nam ego uſque ad Senatus judicium incertus & varius fluctuabo.* Lectis literis, ſtatim Senatus acclamavit: *Gordiane Auguſte, Dii te ſervent. Felix imperes: tu nos liberaſti. Salvus imperes: tu nos liberaſti. Per te ſalva reſpublica. omnes tibi gratias agimus.* Item Conſul retulit, *Patres conſcripti, de Maximinis quid placet?* reſponſum eſt, *Hoſtes, hoſtes. Qui eos occiderit, præmium merebitur.* Item Conſul dixit, *De amicis Maximini quid videtur?* acclamatum eſt, *Hoſtes, hoſtes. Qui eos occiderit, præmium merebitur.* Ita acclamatum eſt: *Inimicus Senatus in crucem tollatur. Hoſtis Senatus ubicunque feriatur. Inimici Senatus vivi exurantur. Gordiani Auguſti, Dii vos ſervent. Ambo feliciter agatis, ambo feliciter imperetis. Nepoti Gordiani Præturam decernimus, nepoti Gordiani Conſulatum ſpondemus. nepos Gordiani Cæſar appelletur. Tertius Gordianus Præturam accipiat.*

XVII. Ubi hoc ſenatuſconſultum Maximinus accepit, homo natura ferus, ſic exarſit, ut non hominem, ſed belluam putares. jaciebat ſe in parietes, nonnunquam terræ ſe proſternebat: exclamabat incondite, arripiebat gladium, quaſi Senatum poſſet occidere, conſcindebat veſtem regiam, alios verberibus afficiebat: & niſi de medio receſſiſſet, ut quidam ſunt auctores, oculos filio adoleſcentulo ſuſtuliſſet. Cauſa autem iracundiæ contra filium hæc fuit, quod eum Romam ire juſſerat, cum primum

Imperator factus est, & ille patris nimio amore neglexerat: putabat autem, quod si ille Romæ fuisset, nihil ausurus esset Senatus. Ardentem igitur Maximinum iracundia, amici intra cubiculum receperunt. sed cum furorem suum tenere non posset, ut oblivionem cogitationis acciperet, vino se primo die obruisse dicitur eousque, ut, quid gestum esset, ignoraret. Alia die, admissis amicis, qui eum audire non poterant, sed tacebant, & qui factum Senatus tacite laudabant, consilium habuit, quid facto opus esset: e consilio ad concionem processit, in qua concione multa in Afros, multa in Gordianum, plura in Senatum dixit, cohortatusque milites ad communes injurias vindicandas.

XVIII. Concio denique omnis militaris fuit, cujus hoc exemplum est: *Commilitones, rem vobis notam proferimus, Afri fidem fregerunt. quid dicam fregerunt? nam quando tenuerunt? Gordianus senex debilis, & morti vicinus, sumsit imperium. Sanctissimi autem Patres conscripti illi, & qui & Romulum & Cæsarem occiderunt, me hostem judicaverunt, cum pro his pugnarem, & ipsis vincerem; nec solum me, sed etiam vos, & omnes, qui mecum sentiunt; & Gordianos, patrem ac filium, Augustos vocarunt. Ergo si viri estis, si vires habetis, eamus contra Senatum & Afros: quorum omnium bona vos habebitis.* Dato igitur stipendio, & quidem ingenti, Romam versus cum exercitu proficisci cœpit.

XIX. Sed Gordianus in Africa primum a Capeliano quodam agitari cœpit, cui Mauros regenti successorem dederat. contra quem filium juvenem

cum misisset, acerrima pugna interfecto filio, ipse laqueo vitam finivit; sciens, & in Maximino multum esse roboris, & in Afris nihil virium, multum quin immo perfidiæ. Tunc Capelianus victor pro Maximino, omnes Gordiani partium, motu partium in Africa interemit atque proscripsit, nec cuiquam pepercit: prorsus ut ex animo Maximini videretur hæc facere. Civitates denique subvertit, fana diripuit, donaria militibus divisit, plebem & principes civitatum concidit. Ipse præterea militum animos sibi conciliabat, præludens ad imperium, si Maximinus perisset.

XX. Hæc ubi Romam nuntiata sunt, Senatus, Maximini & naturalem & jam necessariam crudelitatem timens, mortuis duobus Gordianis, Maximum Pupienum ex Præfecto Urbi, & qui plurimas dignitates præcipue gessisset, ignobilem genere, sed virtutibus clarum, & Clodium Balbinum, moribus delicatiorem, Imperatores creavit. quibus a populo Augustis appellatis, per milites & eundem populum etiam parvulus nepos Gordiani Cæsar est dictus. Tribus igitur Imperatoribus contra Maximinum fulta respublica est. horum tamen Maximus vita severior, prudentia gravior, virtute constantior. denique ipsi, contra Maximinum, & Senatus & Balbinus bellum crediderunt. Profecto igitur ad bellum Maximo contra Maximinum, Balbinus Romæ bellis intestinis & domesticis seditionibus urgebatur; occisis præcipue per populum Gallicano, & Mæcenate: qui quidem populus a prætorianis laniatus est, cum Balbinus resistere se-

ditionibus non ſatis poſſet. denique magna pars Urbis incenſa eſt. Et recreatus quidem Imperator fuerat Maximinus, audita morte Gordiani, atque ejus filii, Capeliani victoria. verum ubi & aliud ſenatuſconſultum accepit, quo Maximus, & Balbinus, & Gordianus Imperatores appellati ſunt, intellexit, Senatus odia eſſe perpetua, & ſe vere hoſtem omnium judicio haberi.

XXI. Acrior denique Italiam ingreſſus eſt. ubi cum comperiſſet, Maximum contra ſe miſſum, vehementius ſæviens, quadrato agmine Hemonam venit. Sed provincialium omnium conſilium hoc fuit, ut, ſublatis omnibus, quæ victum præbere poſſent, intra civitates ſe reciperent, ut Maximinus cum exercitu fame urgeretur. denique ubi primum caſtra in campo poſuit, neque quidquam commeatus reperiret, incenſus contra eum exercitus ſuus, quod fame in Italia laboraſſet, in qua poſt Alpes recreari ſe poſſe credebat, murmurare primum cœpit, deinde etiam aliqua libere dicere. Hæc cum vellet vindicare, multum exarſit exercitus, & odium tacitum in tempus diſtulit, quod loco ſuo ſtatim prodidit. Plerique ſane dicunt, ipſam Hemonam vacuam & deſertam inventam eſſe, Maximino ſtulte lætante, quod quaſi civitas tota ceſſiſſet. Poſt hoc Aquilejam venit, quæ contra eum armatis circa muros diſpoſitis, portas clauſit: nec oppugnatio defuit, Menophilo & Criſpino conſularibus viris auctoribus.

XXII. Cum igitur fruſtra obſideret Aquilejam Maximinus, legatos in eandem urbem miſit: qui-

bus populus pæne consenserat, nisi Menophilus cum collega restitisset, dicens, etiam Deum Belenum per haruspices spopondisse, Maximinum esse vincendum. Unde etiam postea Maximini milites jactasse dicuntur, Apollinem contra se pugnasse, nec illam Maximi aut Senatus, sed Deorum fuisse victoriam. Quod quidem idcirco ab his fictum esse dicunt, quod erubescebant, armatos se pæne ab inermibus victos. Ponte itaque cupis facto, Maximinus fluvium transivit, & de proximo Aquilejam obsidere cœpit. Ingens autem oppugnatio & discrimen tunc fuit, cum se cives sulfure & flammis, ceterisque hujusmodi propugnaculis a militibus defenderent: quorum alii nudabantur armis, aliorum vestes incendebantur, aliorum oculi exstinguebantur, diruebantur etiam machinamenta. Inter hæc Maximinus cum filio suo adolescente, quem Cæsarem appellaverat, circumire muros, quantum a teli jactu satis tutus esse posset, nunc suis verbis milites, nunc oppidanos rogare. verum nihil profecit. nam multa & in eum crudelitatis causa, & in filium, qui speciosissimus erat, probra congesta sunt.

XXIIII. Quare Maximinus, sperans suorum ignavia bellum trahi, duces suos interemit, eo tempore, quo minime oportebat: unde sibi milites etiam iratiores reddidit. Huc accedebat, quod deficiebant commeatus, quia Senatus ad omnes provincias & portuum custodes literas dederat, ne aliquid commeatuum in Maximini potestatem veniret. Miserat præterea per omnes civitates prætorios & quæstorios viros, qui ubique custodias agerent, &

omnia contra Maximinum defenderent. effectum denique est, ut obsessi angustias, obsidens ipse, pateretur. Nuntiabatur inter hæc, orbem terrarum consensisse in odium Maximini. Quare timentes milites, quorum affectus in Albano monte erant, medio forte die, cum a prœlio quiesceretur, & Maximinum & filium ejus quiescentes, in tentorio positos, occiderunt, eorumque capita præfixa contis Aquilejensibus demonstraverunt. In oppido igitur vicino statim Maximini statuæ atque imagines depositæ sunt, & ejus Præfectus prætorii occisus est cum amicis clarioribus. missi etiam Romam capita sunt eorum.

XXIV. Hic finis Maximinorum fuit, dignus crudelitate patris, indignus bonitate filii. quibus mortuis ingens lætitia provincialium, dolor gravissimus barbarorum. Sed milites, interfectis publicis hostibus, recepti sunt ab oppidanis, rogantes: & primum ita, ut ante imagines Maximi, & Balbini, & Gordiani adorarent, cum omnes dicerent, priores Gordianos in Deos relatos. Post hoc ingens ex Aquileja commeatus in castra, quæ laborabant fame, traductus est, fessisque militibus, alia die in concionem ventum est, & omnes in Maximi & Balbini verba jurarunt, Gordianos priores Divos appellantes. Dici vix potest, quanta lætitia fuerit, cum Romam per Italiam caput Maximini ferretur, occurrentibus cunctis ad gaudium publicum. Et Maximus quidem, quem multi Pupienum putant, apud Ravennam bellum parabat per Germanorum auxilia: qui ubi comperit, consensisse exercitum sibi

& collegis suis, occisos autem esse Maximinos, statim dimissis Germanorum auxiliis, quæ sibi contra hostem paraverat, Romam laureatas literas misit: quæ in Urbe ingentem lætitiam fecerunt, ita ut omnes per aras, & templa, & sacella, & loca religiosa, gratias agerent. Balbinus autem, homo timidior natura, & qui, cum Maximini nomen audiret, etiam tremeret, hecatomben fecit, jussitque per omnes civitates pari supplicari sacrificio. Deinde Maximus Romam venit, Senatumque ingressus, actis sibi gratiis, concionem habuit: atque inde in Palatium cum Balbino & Gordiano victores se receperunt.

XXV. Interest scire, quale senatusconsultum fuerit, vel qui dies Urbis, cum est nuntiatus interemtus Maximinus. Jam primum is nuntius, qui ex Aquilejensi urbe Romam missus fuerat, tanto impetu, mutatis animalibus, cucurrit, ut quarta die Romam veniret, cum apud Ravennam Maximum reliquisset. & forte dies ludorum erat, cum subito, sedente Balbino & Gordiano, theatrum nuntius ingressus est: atque, antequam aliquid indicaretur, omnis populus exclamavit, *Maximinus occisus est.* ita & nuntius præventus, & Imperatores, qui aderant, gaudium publicum nutu & consensu indicaverunt. Soluto igitur spectaculo, omnes statim ad suas religiones convolarunt: atque inde Senatus ad Principem, populus ad concionem cucurrerunt.

XXVI. Senatusconsultum hoc fuit. Recitatis in Senatu per Balbinum Augustum literis, acclamavit Senatus: *Hostes populi Romani Dii persequuntur. Jup-*

piter optime, tibi gratias. Apollo venerabilis, tibi gratias. Maxime Auguste, tibi gratias. Balbine Auguste, tibi gratias. Tibi gratias, Gordiane Auguste. Divis Gordianis templa decernimus. Maximini nomen olim erasum, nunc animis eradendum. Hostis publici caput in profluentem abjiciatur: corpus ejus nemo sepeliat. Qui Senatui mortem minatus est, qui Senatui vincula minatus est, ut debebat, interemtus. Sanctissimi Imperatores, gratias vobis agimus. Maxime, Balbine, Gordiane, Dii vos servent. Victores hostium omnes desideramus: præsentiam Maximi omnes desideramus. Balbine Auguste, Dii te servent. Præsentem annum Consules vos ornetis: in locum Maximini Gordianus sufficiatur. Post rogatus sententiam Cuspidius Celerinus, hæc verba habuit: *Patres conscripti, eraso nomine Maximinorum, appellatisque Divis Gordianis, victoriæ causa Principibus nostris, Maximo, Balbino, & Gordiano statuas cum elephantis decernimus, currus triumphales decernimus, statuas equestres decernimus, trophæa decernimus.* Post hæc, misso Senatu, supplicationes per totam Urbem decretæ. Victores Principes in Palatium se receperunt: de quorum vita, in alio libro deinceps dicemus.

JULII CAPITOLINI

MAXIMINUS JUNIOR

AD

CONSTANTINUM AUG.

I. Maximinus junior, de cujus genere ſuperius dictum eſt, tantæ pulchritudinis fuit, ut paſſim amatus ſit a procacioribus feminis. nonnullæ etiam optaverunt de eo concipere. Proceritatis videbatur poſſe illius eſſe, ut ad ſtaturam paternam perveniret. ſiquidem anno viceſimo & primo periit, in ipſo flore juventutis, (ut aliqui autem dicunt, octavodecimo) literis & Græcis, & Latinis, imbutus ad primam diſciplinam. nam uſus eſt magiſtro Græco literatore Fabilio, cujus epigrammata Græca multa exſtant, maxime in imaginibus ipſius pueri: qui verſus Græcos fecit ex illis Latinis Virgilii, cum ipſum puerum deſcriberet:

Qualis ubi Oceani profuſus lucifer unda
Extulit os ſacrum cœlo, tenebraſque reſolvit,
Talis erat juvenis primo ſub nomine clarus.

Grammatico Latino usus est Philemone, jurisperito Modestino, oratore Titiano, filio Titiani senioris, qui Provinciarum libros pulcherrimos scripsit, & qui dictus est *Simia temporis sui*, quod cuncta imitatus esset. Habuit & Græcum rhetorem Eugamium sui temporis clarum. Desponsata illi erat Junia Fadilla, proneptis Antonini: quam postea accepit Toxotius, ejusdem familiæ Senator, qui periit post præturam, cujus etiam poemata exstant. Manserunt autem apud eam arrhæ regiæ, quæ tales (ut Junius Cordus loquitur, harum rerum perscrutator) fuisse dicuntur: monolium de albis novem, reticulum de prasinis undecim, dextrocherium cum costula de hyacinthis quatuor, præter vestes auratas, & omnes regias, ceteraque insignia sponsaliorum.

II. Adolescens autem ipse Maximinus superbiæ fuit insolentissimæ, ita ut etiam, cum pater suus, homo crudelissimus, plerisque honoratis assurgeret, ille resideret. Vitæ lætioris, vini parcissimus, cibi avidus, maxime silvestris: ita ut nonnisi aprugnam, anates, grues, & omnia captiva ederet. Infamabant eum, ob nimiam pulchritudinem, amici Maximi, & Balbini, & Gordiani, & maxime Senatores, qui speciem illam, velut divinitus lapsam, incorruptam esse noluerunt. Denique illo tempore, quo circum Aquilejam muros circumveniens, cum patre deditionem Urbis petebat, nihil aliud ei, quam spurcities objecta est, quæ longe ab illius fuit vita. Vestibus tam accuratus fuit, ut nulla mulier nitidior esset in mundo. amicis paternis immane

quantum obsecutus est, sed ut donaret ac largiretur. nam in salutationibus superbissimus erat, & manum porrigebat, genua sibi osculari patiebatur, & nonnunquam etiam pedes: quod nunquam passus est senior Maximinus, qui dicebat, *Dii prohibeant, ut quisquam ingenuorum pedibus meis osculum figat.* Et quoniam ad Maximinos revertimur, res jucundæ prætereundæ non sunt. nam cum esset Maximinus pedum, ut diximus, octo & prope semis, calceamentum ejus, id est, campagum regium quidam in luco, qui est inter Aquilejam & Arciam, posuerunt, quod constat pede majus fuisse hominis vestigio atque mensura: unde etiam vulgo tractum est, cum de longis & ineptis hominibus diceretur, *Caliga Maximini.* quod idcirco indidi, ne, qui Cordum legeret, me prætermisisse crederet aliquid, quod ad rem pertineret. Sed redeam ad filium.

III. De hoc adolescente Alexander Aurelius ad matrem suam scribit Mammæam, cupiens ei sororem suam Theocliam dare, in hæc verba: *Mi mater, si Maximinus senior dux noster, & quidem optimus, non aliquid in se barbarum contineret, jam ego Maximino juniori Theocliam tuam dedissem. Sed timeo, ne soror mea, Græcis munditiis erudita, barbarum socerum ferre non possit: quamvis ipse adolescens & pulcher, & scholasticus, ad Græcas munditias eruditus esse videatur. Hæc quidem cogito: sed te tamen consulo, utrum Maximinum, Maximini filium, generum velis, an Messallam ex familia nobili, oratorem potentissimum eundemque doctissimum, &, nisi fallor, in rebus bellicis si applicetur, fortem futurum.* Hæc Alex-

ander de Maximino: de quo nos nihil amplius habemus, quod dicamus. Sane ne quid prætermissum esse videatur, etiam epistolam indidi patris Maximini, Imperatoris jam facti, qui dicit, idcirco se etiam filium suum appellasse Imperatorem, ut videret vel in pictura, vel in veritate, qualis esset junior Maximinus in purpura. Fuit autem talis epistola: *Ego cum propter affectum, quem pater filio debet, Maximinum meum, Imperatorem appellari permisi; tum etiam, ut populus Romanus & Senatus ille antiquus juraret, se nunquam pulchriorem Imperatorem habuisse.* Usus est autem idem adolescens & aurea lorica, exemplo Ptolemæorum: usus est argentea: usus & clypeo gemmato inaurato, & hasta inaurata. Fecit & spathas argenteas, fecit etiam aureas, & omnino quidquid ejus pulchritudinem posset juvare. Fecit & galeas gemmatas, fecit & bucculas. Hæc sunt, quæ de puero sciri & dici decuit. Reliqua qui volet nosse, de rebus Venereis & amatoriis, quibus eum Cordus aspergit, eundem legat: nos enim hoc loco finem libri faciemus, ad alia, ut jubetur velut publico jure, properantes.

IV. Omina sane imperii hæc fuerunt. Serpens dormienti caput circumdedit. Posita ab eodem vitis intra annum ingentes uvas purpureas attulit, & miræ magnitudinis facta est. Scutum ejus sub sole arsit. Lanceola sic fissa est fulmine, ut tota etiam per ferrum scinderetur, & duas partes faceret: unde dixerunt haruspices, duos Imperatores non diuturnos ex una domo, iisdem nominibus futuros. Lorica patris ejus, non, ut solet, ferrugine, sed tota

purpureo colore infecta, a plurimis visa est. Filio autem omina hæc fuerunt. Cum grammatico daretur, quædam parens sua libros Homericos omnes purpureos dedit, aureis literis scriptos. Ipse puerulus cum ad cœnam ab Alexandro esset rogatus in patris honorem, quod ei deesset vestis cœnatoria, ipsius Alexandri accepit. Cum infans esset, subito per publicum veniente vehiculo Antonini Caracalli, quod vacuum erat, conscendit & sedit, & vix ægreque a mulionibus carrucariis deturbatus est. Nec defuerunt, qui cavendum infantem dicerent Caracallo. Tum ille dixit, *Longe est, ut mihi succedat iste.* Erat enim illo tempore inter ignobiles, & nimis parvus.

V. Mortis omina hæc fuerunt. Venienti contra Maximum & Balbinum Maximino cum filio, mulier quædam passis crinibus occurrit lugubri habitu, & exclamavit, *Maximini, Maximini, Maximini:* neque quidquam amplius dixit, & mortua est. videbatur enim dicere voluisse, *Succurrite.* Canes circum tentorium ejus in secunda mansione ultra duodecim ulularunt, & animam quasi flendo posuerunt, ac prima luce mortui sunt deprehensi. Lupi urbem quingenti simul ingressi sunt, in quam se Maximinus contulerat: plerique dicunt Hemonam, alii Archimeam; certe, quæ deserta a civibus venienti Maximino patuit. Longum est omnia persequi: quæ qui scire desiderat, is velim, ut sæpe dixi, legat Cordum, qui hæc omnia usque ad fabellam scripsit. Sepulcra eorum nulla exstant: in profluentem enim cadavera eorum missa sunt, &

capita eorum in campo Martio, insultante populo, exusta.

VI. Scribit Ælius Sabinus, (quod prætermittendum non fuit) tantam pulchritudinem oris fuisse in filio, ut etiam caput ejus mortui jam nigrum, jam sordens, jam maceratum, defluente tabo, velut umbra pulcherrima videretur. Denique cum caput Maximini pilo circumferretur, & ex hoc ingens gaudium esset, prope par mœror erat, quod & filii caput pariter portaretur. Addit Dexippus, tantum odium fuisse Maximini, ut, interfectis Gordianis, viginti viros Senatus creaverit, quos opponeret Maximino: e quibus fuerunt Balbinus & Maximus, quos contra eum Principes fecerunt. Idem addidit, in conspectu Maximini, jam deserti a militibus, Anolinum Præfectum prætorio ipsius & filium ejus occisum. Nec desunt historici, qui dicant, ipsum Maximinum, ubi desertus est, & ubi filium interemtum ante oculos suos vidit, manu sua se interfecisse, ne quid ei muliebre contingeret.

VII. Prætereundum ne illud quidem est, quod tanta fide Aquilejenses contra Maximinum pro Senatu fuerunt, ut funes de capillis mulierum facerent, cum deessent nervi ad sagittas emittendas: quod aliquando Romæ dicitur factum. unde in honorem matronarum, templum Veneri Calvæ Senatus dicavit. Sane quod nullo in loco tacendum est, cum & Dexippus, & Arrianus, & multi alii Græci scripserunt, Maximum & Balbinum Imperatores contra Maximinum factos; Maximum autem cum exercitu missum, & apud Ravennam bellum

parasse, Aquilejam autem nisi victorem non vidisse: Latini scriptores non Maximum, sed Pupienum, contra Maximinum apud Aquilejam pugnasse dixerunt, eundemque vicisse. qui error unde natus sit, scire non possum; nisi forte idem est Pupienus, qui & Maximus. quod ideo testatum posui, ne quis me hoc nescisse crederet: quod revera magnum stuporem ac miraculum creat.

JULII CAPITOLINI

GORDIANI TRES

AD

CONSTANTINUM AUG.

I. FUERAT quidem consilium, venerabilis Auguste, ut singulos quosque Imperatores, exemplo multorum, libris singulis ad tuam Clementiam destinarem. nam id multos fecisse, vel ipse videram, vel lectione conceperam. sed improbum visum est, vel Pietatem tuam multitudine distinere librorum, vel meum laborem plurimis voluminibus occupare. Quare tres Gordianos hoc libro contexui, consulens & meo labori, & lectioni tuæ, ne cogereris plurimos codices volvendo unam tamen pæne historiam lectitare. Sed ne ego, qui longitudinem librorum fugi, multitudinemque verborum, in eam incurrisse videar, quam me urbane declinare confingo, jam rem aggrediar.

II. *Gordiani* non, ut quidam imperiti scriptores

loquuntur, duo, ſed tres fuerunt: idque docente Arriano, ſcriptore Græcæ hiſtoriæ, docente item Dexippo, Græco auctore, potuerunt addiſcere: qui, etiamſi breviter, ad fidem tamen omnia perſecuti ſunt. Horum *Gordianus* ſenior, id eſt, primus, natus ex patre Metio Marullo, matre Ulpia Gordiana, originem paternam ex Gracchorum genere habuit, maternam ex Trajani Imperatoris: patre, avo, proavo, Conſulibus; ſocero, proſocero, & item alio proſocero, & duobus abſoceris, Conſulibus. ipſe Conſul ditiſſimus ac potentiſſimus, Romæ Pompejanam domum poſſidens, in provinciis tantum terrarum habens, quantum nemo privatus. Ipſe ex Conſulatu, quem egerat cum Alexandro, ad Proconſulatum Africæ miſſus eſt ex ſenatuſconſulto.

III. Sed priuſquam de imperio ejus loquar, pauca de moribus dicam. Adoleſcens cum eſſet Gordianus, de quo ſermo eſt, poemata ſcripſit, quæ omnia exſtant, & cuncta illa, quæ Cicero ex Demetrio & Arato, & *Alcyonas*, & *Uxorium*, & *Nilum:* quæ quidem ad hoc ſcripſit, ut Ciceronis poemata nimis antiqua viderentur. Scripſit præterea, quemadmodum Virgilius *Æneidos*, Statius *Achilleidos*, & multi alii *Iliados*; ita etiam ille *Antoniniados*, hoc eſt, Antoninum Pium & Antoninum Marcum, verſibus diſertiſſimis, libris triginta vitam illorum, & bella, & publice privatimque geſta perſcribens. Et hæc quidem puerulus. poſtea vero ubi adolevit, in Athenæo controverſiis declamavit, audientibus etiam Imperatoribus ſuis. Quæſturam magnificentiſſime geſſit: ædilitatis ſuæ tem-

pore duodecim populo Romano munera, id eſt, per ſingulos menſes ſingula de ſuo exhibuit, ita ut gladiatorum nonnunquam quingena paria exhiberet, nunquam minus centenis quinquagenis. Feras Libycas una die centum exhibuit, urſos una die mille. Exſtat ſilva ejus memorabilis, quæ picta eſt in domo roſtrata Cn. Pompeji, quæ ipſius, & patris ejus, & proavi fuit; quam Philippi temporibus veſter fiſcus invaſit. in qua pictura etiam nunc continentur cervi palmati ducenti, mixtis Britannis, equi feri triginta, oves feræ centum, alces decem, tauri Cypriaci centum, ſtruthiones Mauri miniati trecenti, onagri triginta, apri centum quinquaginta, ibices ducenti, damæ ducentæ. Hæc autem omnia populo rapienda conceſſit die muneris, quod ſextum edebat.

IV. Præturam nobilem geſſit: poſt juriſdictionem Conſulatum primum iniit cum Antonino Caracallo, ſecundum cum Alexandro. Filios duos habuit, unum conſularem, qui cum ipſo Auguſtus appellatus eſt, qui juxta Carthaginem in Africa bello abſumtus eſt: & filiam Metiam Fauſtinam, quæ nupta eſt Junio Balbo, conſulari viro. In Conſulatibus clarior fuit ſui temporis Conſulibus, ita ut ei Antoninus invideret, modo prætextas ejus, modo latum clavum, modo Circenſes ultra imperatorium mirans modum. Palmatam tunicam, & togam pictam primus Romanorum privatus ſuam propriam habuit; cum ante Imperatores etiam de Capitolio acciperent, vel de Palatio. Equos Siculos centum, Cappadoces centum, permittentibus Im-

peratoribus, factionibus divisit. Et per hæc populo satis carus, qui semper talibus commovetur. Cordus dicit, in omnibus civitatibus Campaniæ, Etruriæ, Umbriæ, Flaminiæ, Piceni, de proprio illum per quatriduum ludos scenicos & Juvenalia edidisse. Scripsit & laudes soluta oratione omnium Antoninorum, qui ante eum fuerunt. Tantum autem Antoninos dilexit, ut sibi quoque, ut multi dicunt, *Antonini*, ut plerique autem asserunt, *Antonii* nomen adscripserit. Jam illud satis constat, quod filium Gordianum nomine Antonini, & signo illustravit, cum apud Præfectum ærarii, more Romano professus filium, publicis actis ejus nomen insereret.

V. Post consulatum, Proconsul Africæ factus est, annitentibus cunctis, qui Alexandri imperium etiam in Africa clarum per Proconsulis dignitatem haberi atque esse voluerunt. Exstat epistola ipsius Alexandri, qua Senatui gratias agit, quod Gordianum ad Africam Proconsulem destinaverit: cujus hoc exemplum est: *Neque gratius mihi quidquam, Patres conscripti, neque dulcius potuistis efficere, quam ut Antoninum Gordianum Proconsulem ad Africam mitteretis, virum nobilem & magnanimum, disertum, justum, continentem, bonum.* & reliqua. Ex quo apparet, quantus vir eo tempore Gordianus fuerit. Amatus est ab Afris ita, ut nemo antea Proconsulum: ita ut eum alii *Scipionem*, *Catonem* alii, multi *Mutium*, ac *Rutilium*, aut *Lælium* dicerent. Exstat eorum acclamatio, quæ a Junio in literas relata est. nam cum quadam die factum imperatorium legeret, atque a Proconsulibus Scipionibus cœpisset,

acclamatum eſt, *Novo Scipioni*, *vero Scipioni*, *Gordiano Proconſuli.* hæc & alia frequenter audivit.

VI. Et erat quidem longitudine Romana, canitie decora, & pompali vultu, ruber magis quam candidus, facie bene lata, oculis, ore, fronte verendus. Corporis qualitate ſubcraſſulus. Moribus ita moderatus, ut nihil poſſis dicere, quod ille aut cupide, aut immodeſte, aut nimie fecerit. Affectus ſuos unice dilexit: filium & nepotem ultra morem, filiam & neptem religioſe. Socero ſuo Annio Severo tantum detulit, ut in familiam ejus quaſi filium migraſſe ſe crederet, ut nunquam cum eo laverit, nunquam illo præſente ſederit. Ante Præturam Conſul cum eſſet, aut in domo ejus ſemper manſit, aut ſi in Pompejana domo, ad illum vel mane, vel ſero proceſſit. Vini parcus, cibi parciſſimus, veſtitu nitidus, lavandi cupidus, ita ut & quater, & quinquies in die lavaret æſtate, in hieme bis. Somni plurimi, ita ut in trincliniis, ſi forte apud amicos ederet, etiam ſine pudore dormiret: quod videbatur facere per naturam, non per ebrietatem atque luxuriam.

VII. Sed boni mores nihil ei profuerunt. Hic enim vita venerabilis, cum Platone ſemper, cum Ariſtotele, cum Tullio, cum Virgilio, ceteriſque veteribus agens, alium, quam merebatur, exitum paſſus eſt. nam cum temporibus Maximini, hominis ſævi atque truculenti, Proconſul Africam regeret, eique legatus filius eſſet a Senatu datus, cumque quidam rationalis acrius contra plurimos Afrorum ſæviret, quam Maximinus ipſe pateretur, proſcri-

bens plurimos, interficiens multos, & sibi ultra Procuratorem omnia vindicans, retunsus deinde a Proconsule atque Legato, cum nobilibus & consularibus viris ipse minaretur, cumque Afri tam insolentes injurias ferre nequirent, primum ipsum rationalem, adjunctis sibi plerisquē militibus, occiderunt. Occiso deinde eo, cum jam orbis terrarum odio contra Maximinum arderet, cœperunt cogitare, quemadmodum seditio inter Maximinos, & rusticos, vel Afros orta placaretur. Tunc quidam Mauricius nomine, potens apud Afros Decurio, juxta Tysdrum nobilissima posthac oratione apud plebem in agro suo, velut concionabundus, est locutus.

VIII. *Gratias habeo Diis immortalibus, cives, quod occasionem dederunt, & quidem necessariam, providendi nobis contra hominem furiosissimum Maximinum. Nos enim, qui Procuratorem ejus moribus & vita consimilem occidimus, nisi facto Imperatore salvi esse non possumus. Quocirca, si placet, quoniam non longe est nobilissimus vir Proconsul cum filio, consulari Legato, quorum utrique mortem pestis illa est minata; sublata de vexillis purpura Imperatores eos dicemus, adhibitisque insignibus Romano jure firmabimus.* Tunc acclamatum est: *Æquum est, justum est. Gordiane Auguste, Dii te servent. Feliciter! Imperator es, cum filio imperes.* His actis, prope ventum est ad oppidum Tysdrum; inventusque senex venerabilis post jurisdictionem jacens in lectulo: qui circumfusus purpura, humi se abjecit, ac retrectans elevatus est. Et cum aliud facere nihil posset, evitandi periculi

gratia, quod a Maximini furoribus haud dubie imminebat, Imperatorem se appellari passus est.

IX. Erat autem jam octogenarius, & plurimis provinciis (ut diximus) ante præfuerat: populo Romano ita commendatus suis actibus erat, ut toto dignus videretur imperio. Alii quidem, occiso juvene Gordiano filio suo, quod Gordianus ante nescierat: sed ubi rem comperit, jam morti vicinus, & filio magis timens, maluit honestas causas habere moriendi, quam dedi vinculis & carceri Maximini. Appellato igitur Gordiano Imperatore, juvenes, qui auctores hujus facinoris erant, statuas Maximini dejecerunt, imagines perfregerunt, nomen publicitus eraserunt. Ipsum etiam Gordianum *Africanum* appellaverunt. Addunt quidam, Africani cognomentum Gordiano idcirco inditum, non quod in Africa imperare cœpisset, sed quod de Scipionum familia originem traheret. In plurimis autem libris invenio, & hunc Gordianum, & filium ejus, pariter Imperatores appellatos, & *Antoninos* cognominatos: alii vero *Antonios*. Post hoc Carthaginem ventum cum pompa regali & fascibus laureatis: filiusque Legatus patris, exemplo Scipionum, (ut Dexippus Græcæ historiæ auctor est) gladii potestate succinctus est. Missa deinceps legatio Romam est cum literis Gordianorum, hæc, quæ gesta fuerant in Africa, indicans: quæ per Valerianum, principem Senatus, qui postea imperavit, gratanter accepta est. Missæ sunt & ad amicos nobiles literæ, ut homines potentes & rem probarent, & amiciores fierent ex amicis.

X. Sed tanta gratulatione factos contra Maximinum Imperatores Senatus accepit, ut non solum gesta hæc probarent, sed etiam viginti viros eligerent, inter quos erat Maximus sive Pupienus, & Clodius Balbinus: qui ambo Imperatores sunt creati, posteaquam Gordiani duo in Africa interemti sunt. Illos sane viginti Senatus ad hoc creaverat, ut divideret his Italicas regiones, contra Maximinum pro Gordianis tuendas. Tunc legationes a Maximino Romam venerunt, abolitionem præteritorum spondentes. Sed vicit Gordianorum legatio, quæ bona omnia pollicebatur, ita ut eidem crederetur; & ingens militibus stipendium, populo agri atque congiaria promissa. Usque adeo autem magis Gordianis, quam Maximinis, est creditum, ut Vitalianus quidam, qui prætorianis militibus præerat, per audacissimos quæstorem & milites, jussu Senatus occideretur: quod se antea crudeliter egerat, & tunc ejus magis immanitas timebatur, amica & familiaris moribus Maximini. de cujus morte hæc fabella fertur. Fictæ sunt literæ Maximini, signatæ quasi ejusdem anulo, & missi cum Quæstore milites, qui eas ferrent, addentes, quædam præter literas secreto esse dicenda. Longam igitur porticum petierunt: & cum ille ea, quæ sibi erant secreto dicenda, perquireret; hortantibus, ut prius signum inspiceret epistolæ, dum considerat, interemtus est. Persuasum deinde est militibus, jussu Maximini Vitalianum interemtum: peractisque rebus, in castris Gordianorum & literæ & vultus sunt propositi.

XI. Interest, ut Senatusconsultum, quo Gordiani

Imperatores appellati ſunt, & Maximinus hoſtis, literis propagetur. Non legitimo, ſed indicto Senatus die Conſul jam domi conventus, cum Prætoribus, Ædilibus, & Tribunis plebis venit in curiam. Præfectus urbis, cui neſcio quid redoluerat, & qui publicas literas non acceperat, a conventu ſe abſtinuit. Sed profuit: nam Conſul ante ſolitas acclamationes, priuſquam aliquid in Maximinum feliciter diceretur, ait: *Patres conſcripti, Gordiani duo, pater & filius, ambo ex Conſulibus, unus veſter Proconſul, alter veſter Legatus, magno Afrorum conſilio Imperatores ſunt appellati. Gratias igitur agamus Tyſdritanæ juventuti, gratias Carthaginienſi populo ſemper devoto, qui ab immani nos bellua, ab illa fera vindicaverunt. Quid timide auditis? quid circumſpicitis? quid cunctamini? hoc eſt, quod ſemper optaſtis. Hoſtis eſt Maximinus: Dii faciant, ut eſſe jam deſinat, & Gordiani ſenis felicitatem atque prudentiam, juvenis virtutem atque conſtantiam læti experiamur.* Poſt hæc literas legit Gordianorum, ad Senatum & ad ſe miſſas. Tunc clamavit Senatus, *Dii vobis gratias. Liberati ab hoſtibus ſumus, ſi penitus liberemur. Maximinum hoſtem omnes judicamus. Maximinum cum filio Diis inferis devovemus. Gordianos Auguſtos appellamus. Gordianos Principes agnoſcimus. Imperatores de Senatu Dii conſervent: Imperatores nobiles victores videamus: Imperatores noſtros Roma videat. Hoſtes publicos qui occiderit, præmium merebitur.*

XII. Dicit Junius Cordus, iſtud ſenatuſconſultum fuiſſe tacitum: quod quale ſit, aut quare ſic appel-

latum, brevi exponam. Omnino exemplum senatusconsulti taciti non aliud est hodie, quam quod vestra Clementia, convocatis ad interiora majoribus, ea disponit, quæ non sunt omnibus publicanda: de quibus adjurare etiam soletis, ne quis ante rem completam quidquam vel audiat, vel intelligat. Hunc autem morem apud veteres necessitates publicæ repererunt, ut si forte aliqua vis ab hostibus immineret, quæ vel cogeret humilia captare consilia, vel aliqua constituere, quæ non prius oporteret dici, quam effici, vel si nollent ad amicos aliqua permanare, senatusconsultum tacitum fieret: ita ut non scribæ, non servi publici, non censuales illis actibus interessent; Senatores exciperent, Senatores omnium officia censualium scribarumque complerent, ne quid forte proderetur. Factum est ergo senatusconsultum tacitum, ne res ad Maximinum perveniret.

XIII. Sed statim ille (ut se habent hominum mentes, eorum dumtaxat, qui erubescunt, per se ea non agnosci, quæ sciunt, & qui humiles se putant, si commissa non prodant) omnia comperit Maximinus, ita ut exemplum senatusconsulti taciti acciperet, quod nunquam ante fuerat factitatum. Exstat denique ejus epistola ad Præfectum Urbis talis: *Senatusconsultum tacitum vestrorum illorum Principum legi, quod tu, Præfectus urbi, factum esse fortasse non nosti: nam nec interfuisti: cujus exemplum ad te misi, ut scires, quomodo Romanam rempublicam regeres.* Enarrari autem non potest, quæ commotio fuerit Maximini, cum audivit, contra se Africam de-

sciviſſe. nam Senatus auctoritate percepta, incurrere in parietes, veſtem ſcindere, gladium arripere, quaſi omnes poſſet occidere, prorſus furere videbatur. Præfectus urbis, acceptis literis acrioribus, populum & milites allocutus eſt, dicens, Maximinum jam occiſum. Ex quo majus fuit gaudium, ſtatimque dejectæ ſunt ſtatuæ atque imagines ejus, qui hoſtis fuerat judicatus. Uſus eſt ſane Senatus, pendente bello, poteſtate, qua debuit. nam delatores, calumniatores, procuratores, & omnem illam facem Maximinianæ tyrannidis occidi juſſit: atque parum fuit, quod Senatus judicaverat; illud populi judicium fuit, quod occiſi tracti ſunt, & in cloacam miſſi. tunc & Præfectus urbi Sabinus, conſularis vir, fuſte percuſſus, occiſus, & in publico derelictus eſt.

XIV. Hæc ubi comperit Maximinus, ſtatim cohortatus eſt milites hoc genere concionis: *Sacrati commilitones, immo etiam mei conſecranei, & quorum mecum plerique vere militatis; dum nos in Germania Romanam defendimus majeſtatem, dum nos Illyricum a barbaris vindicamus, Afri fidem Punicam præſtiterunt. Nam duos nobis Gordianos, quorum alter ſenio ita affectus eſt, ut non poſſit aſſurgere, alter ita luxurie perditus, ut debilitatem habeat pro ſenectute, Imperatores fecerunt. Et nec hoc parum eſt, ſed factum Afrorum nobilis ille Senatus agnovit; & pro quorum liberis arma portamus, hi contra nos Vigintiviros ſtatuerunt, & omnes velut contra hoſtes ſententias protulerunt. Quin immo agite, ut viros decet: properandum eſt ad Urbem. nam & Viginti viri con-*

ſulares contra nos lecti ſunt, quibus reſiſtendum eſt, nobis fortiter agentibus, vobis feliciter dimicantibus. Lentas militum mentes & ſuorum minus alacres animos hac concione Maximinus ſæpe cognovit. Denique ſtatim ad filium ſcripſit, qui longe poſt ſequebatur, ut acceleraret, ne quid contra eum, ſe abſente, milites cogitarent. Literarum exemplum tale Junius Cordus dicit: *Referet ad te ſtipator meus Thyncanius, quæ geſta cognovi vel in Africa, vel Romæ: referet, quæ ſint militum mentes. Quæſo, quantum potes, properes, ne quid, ut ſolet, militaris turba plus faciat. Quid verear, ex eo audies, quem ad te miſi.*

XV. Dum hæc aguntur, in Africa contra duos Gordianos Capelianus quidam, Gordiano & in privata vita ſemper adverſus, & ab ipſo Imperatore jam, cum Mauros Maximini juſſu regeret veteranus, dimiſſus, cum lectis Mauris & tumultuaria manu, accepto a Gordiano ſucceſſore, Carthaginem petiit, atque omnes fide Punica Carthaginienſium populos inclinavit. Gordianus tamen, fortunam belli experiri cupiens, filium ſuum jam natu grandiorem, quadraginta & ſex annos agentem, quem tunc Legati loco, ut diximus, habuerat, contra Capelianum & Maximinianos miſit, virum, de cujus moribus ſuo loco dicemus. Sed cum in re militari & Capelianus eſſet audacior, & Gordianus junior non tam expertus, quippe qui nobilitatis deliciis tardabatur, pugna commiſſa vincitur, & in eodem bello interficitur.

XVI. Fertur autem tanta multitudo Gordiani partium in bello cecidiſſe, ut, cum diu quæſitum ſit

corpus Gordiani junioris, non potuerit inveniri. Fuit præterea ingens, quæ raro in Africa eſt, tempeſtas, quæ Gordiani exercitum ante bellum ita diſſipavit, ut minus idonei milites prœlio fierent, atque ita facilis eſſet Capeliani victoria. Hæc ubi comperit ſenior Gordianus, cum in Africa nihil præſidii, & a Maximino multum timoris, & fides Punica perurgeret, & acerrime Capelianus inſtaret, luctus deinde mentem atque animum fatigaret, laqueo vitam finivit. Hic exitus duorum Gordianorum fuit, quos ambos Senatus Auguſtos appellavit, & poſtea inter Divos retulit. Imperaverunt anno uno, menſibus ſex.

GORDIANUS JUNIOR.

XVII. Hic Gordiani ſenis, Proconſulis Africæ, filius, qui cum patre & ab Afris & a Senatu Auguſtus appellatus eſt, literis & moribus clarus fuit præter nobilitatem: quam, ut nonnulli, ab Antoninis, ut plurimi, ab Antoniis duxit. Siquidem argumento ad probandam generis qualitatem alii hoc eſſe dixerunt, quod *Africanus* Gordianus ſenior appellatus eſt, cognomine Scipionum, quod domum Pompejanam in Urbe habuit, quod Antoninorum cognomine ſemper eſt nuncupatus, quod *Antonium* filium ſuum ipſe ſignificari voluit in Senatu: quæ ſingula videntur familias deſignare. Sed ego Junium Cordum ſequor, qui dicit, ex omnibus his familiis Gordianorum coaluiſſe nobilitatem. Idem igitur natus patri primus ex Fabia Oreſtilla, Antonini pronepte: unde Cæſarum quoque familiam contingere videbatur. Et primis diebus ſui natalis *Antoninus* eſt appellatus. Mox in Senatu Antonini nomen eſt editum, vulgo deinde Gordianus haberi cœptus.

XVIII. In ſtudiis graviſſimæ opinionis fuit, forma conſpicuus, memoriæ ſingularis, bonitatis inſignis, adeo ut ſemper in ſcholis, ſi quis puerorum verberaretur, ille lacrimas non teneret. Sereno Sammonico, qui patri ejus amiciſſimus, ſibi autem præceptor fuit, nimis acceptus, & carus uſque adeo, ut omnes libros Sereni Sammonici patris ſui, qui cenſebantur ad ſexaginta & duo millia, Gordiano minori moriens ille relinqueret: quod eum ad cœlum tulit. ſiquidem tantæ bibliothecæ copia & ſplendore donatus, in famam hominum literarum decore pervenit. Quæſturam Heliogabalo auctore promeruit, idcirco quod luxurioſo Imperatoti laſcivia juvenis, non tamen luxurioſa neque infamis, prædicata eſt. Præturam Alexandro auctore urbanam tenuit, in qua tantus juriſdictionis gratia fuit, ut ſtatim Conſulatum, quem pater ſero acceperat, mereretur. Maximini, ſeu ejuſdem Alexandri, temporibus ad Proconſulatum patris miſſus Legatus, eſt obſecutus: atque illic ea, quæ ſuperius dicta ſunt, contigerunt.

XIX. Fuit vini cupidior, ſemper tamen undecunque conditi, nunc roſa, nunc maſtiche, nunc abſinthio, ceteriſque rebus, quibus gula maxime delectatur. Cibi parcus, ita ut intra punctum temporis, vel prandium, ſi pranderet, vel cœnam finiret. Mulierum cupidiſſimus: habuiſſe eum decretas ſibi concubinas viginti & duas fertur. ex quibus omnibus ternos & quaternos filios reliquit. appellatuſque eſt ſui temporis *Priamus*; quem vulgo jocantes, quod eſſet natura propenſior, *Priapum*, non

Priamum, ſæpe vocitarunt. Vixit in deliciis, in hortis, in balneis, in amœniſſimis nemoribus. nec pater aſpernatus eſt, ſæpiſſime dicens, illum quandoque in ſumma claritate cito eſſe moriturum. Nec tamen in vita ſua fortunæ bonis unquam degeneravit, ſemperque inter illuſtriſſimos fuit, nec civibus, nec reipublicæ ad conſultationem defuit. Denique etiam Senatus libentiſſime illum Auguſtum appellavit, atque in eo ſpem publicam poſuit. Veſtitu cultiſſimus, ſervis & omnibus ſuis carus. Cordus dicit, uxorem eum nunquam habere voluiſſe. Contra Dexippus putat, ejus filium eſſe Gordianum tertium, qui poſt hoc cum Balbino & Pupieno, ſive Maximo, puerulus adeptus eſt imperium.

XX. Cum ſenior Gordianus mathematicum aliquando conſuleret de genitura hujus, reſpondiſſe ille dicitur, hunc & filium Imperatoris, & ipſum Imperatorem futurum. & cum ſenior Gordianus rideret, oſtendiſſe conſtellationem mathematicum ferunt, & de libris veteribus dictaſſe, ita ut probaret, ſe vera dixiſſe. qui quidem & ſeni, & juveni, & diem, & genus mortis, & loca, quibus eſſent perituri, obſtinata conſtantiæ veritate prædixit: quæ omnia poſtea Gordianus ſenior in Africa, jam Imperator, & quando nihil timebat, narraſſe perhibetur; de morte quin etiam ſua filiique, & de genere mortis dixiſſe. Cantabat præterea verſus ſenex, cum Gordianum filium vidiſſet, hos ſæpiſſime:

Oſtendent terris hunc tantum fata, neque ultra
Eſſe ſinent. nimium vobis Romana propago
Viſa potens, ſuperi, propria hæc ſi dona fuiſſent.

Exſtant dicta, & ſoluta oratione & verſibus, Gordiani junioris, quæ hodie ab ejus affinibus frequentantur, non magna, non minima, ſed media, & quæ appareant eſſe hominis ingenioſi, ſed luxuriantis, & ſuum deſerentis ingenium.

XXI. Pomorum & olerum avidiſſimus fuit; in reliquo ciborum genere parciſſimus: adeo, ut ſemper pomorum aliquid recentium devoraret. Frigidarum percupidus; nec facile per æſtatem niſi frigidas, & quam plurimum, bibit. & erat corporis vaſti: quare magis ad frigidas urgebatur. Hæc de Gordiano juniore digna memoratu comperimus: non enim nos talia dicere voluimus, quæ Junius Cordus ridicule ac ſtulte compoſuit de voluptatibus domeſticis, ceteriſque infimis rebus: quæ qui velit ſcire, ipſum legat Cordum, qui dicit, & quos ſervos habuerit unuſquiſque Principum, & quos amicos, & quot pænulas, quotve chlamydes: quorum etiam ſcientia nulli prodeſt. Siquidem ea debent in hiſtoria poni ab hiſtoriographis, quæ aut fugienda ſint, aut ſequenda. Sane quidem, quod apud Vulcatium Terentianum, qui ſui temporis ſcripſit hiſtoriam, videtur mirabile, inſerendum cenſui. dicit enim, Gordianum ſeniorem Auguſti vultum ſic repræſentaſſe, ut & vocem, & morem, & ſtaturam ejuſdem oſtentare videretur: filium vero, Pompejo ſimillimum viſum: quamvis Pompejus obeſi corporis fuiſſe denegetur. nepotem autem, cujus etiam nunc videmus imagines, Scipionis Aſiatici faciem retuliſſe. quod pro ſui admiratione tacendum eſſe non credidi.

GORDIANUS TERTIUS.

XXII. Post mortem duorum Gordianorum Senatus trepidus, & Maximinum vehementius timens, ex viginti viris, quos ad rempublicam tuendam delegerat, Pupienum, ſive Maximum, & Clodium Balbinum Auguſtos appellavit, ambos exconſulibus. Tunc populus & milites Gordianum parvulum, annos agentem, ut plerique aſſerunt, undecim, ut nonnulli, tredecim, ut Junius Cordus dicit, ſedecim, (nam viceſimo & ſecundo anno eum periſſe aſſerit) petiverunt, ut Cæſar appellaretur: raptuſque ad Senatum, atque inde in concione poſitus, indumento Imperatorio tectus, Cæſar eſt appellatus. Hic natus eſt, ut plures aſſerunt, ex filia Gordiani, ut unus aut duo, (nam amplius invenire non potui) ex filio, qui in Africa periit. Gordianus igitur Cæſar factus, apud matrem educatus eſt: & cum, exſtinctis Maximinis, Maximus etiam & Balbinus militari ſeditione interemti eſſent, qui biennio imperaverant, Gordianus adoleſcens, qui

Cæsar eatenus fuerat, a militibus, & populo, & Senatu, & omnibus gentibus, ingenti amore, ingenti studio & gratia, Augustus est appellatus. Amabatur autem merito avi & avunculi, sive patris, qui ambo pro Senatu & pro populo Romano contra Maximinum arma sumserunt, & militari vel morte, vel necessitate perierunt. Post hæc veterani ad curiam venerunt, ut discerent, quid actum esset. ex quibus duo ingressi Capitolium, cum illic Senatus ageretur, ante ipsam aram, a Gallicano exconsulibus, & Mæcenate exducibus, interemti sunt: atque bellum intestinum ortum est, cum essent armati etiam Senatores, ignorantibus veteranis, quod Gordianus adolescens solus teneret imperium.

XXIII. Dexippus quidem asseverat, ex filio Gordiani tertium Gordianum esse natum: & posteaquam constitit apud veteranos quoque, solum Gordianum imperare; inter populum, & milites, ac veteranos pax roborata est: & hic finis belli intestini fuit, cum esset delatus Gordiano puero Consulatus. Sed indicium non diu imperaturi Gordiani hoc fuit, quod eclipsis solis facta est, ut nox crederetur, neque sine luminibus accensis quidquam agi posset. Post hæc tamen voluptatibus & deliciis populus Romanus vacavit, ut ea, quæ fuerant aspere gesta, mitigaret. Venusto & Sabino Coss. inita est factio in Africa contra Gordianum tertium, duce Sabiniano: quem Gordianus, per præsidem Mauritaniæ obsessum a conjuratis, ita oppressit, ut ad eum tradendum Carthaginem omnes venirent, & crimina confitentes, & veniam sceleribus postulan-

tes. Finita igitur ſollicitudine in Africa, Gordiano jam iterum & Pompejano Coss. bellum Perſicum natum eſt. Quare adoleſcens Gordianus, priuſquam ad bellum proficiſceretur, duxit uxorem filiam Miſithei, doctiſſimi viri, quem cauſa eloquentiæ dignum parentela ſua putavit, & Præfectum ſtatim fecit. Poſt quod non puerile jam & contemtibile videbatur imperium: ſiquidem & optimi ſoceri conſiliis adjuvaretur, & ipſe pro pietate aliquantulum ſaperet, nec per ſpadones ac miniſtros aulicos matris, vel ignorantiæ conniventia venderetur.

XXIV. Exſtat denique & ſoceri ejus ad eum epiſtola, & ipſius Gordiani ad ſocerum, qua intelligitur, ejus ſeculum emendatius ac diligentius, ſocero adjuvante, perfectum. quarum exemplum hoc eſt: *Domino filio & Auguſto, Miſitheus ſocer & Præfectus. Evaſiſſe nos gravem temporum maculam, qua per ſpadones, & per illos, qui amici tibi videbantur, (erant autem vehementes inimici) omnia vendebantur, voluptati nobis eſt, & eo magis, quo tibi gratior emendatio eſt: ut ſi qua vitia fuerunt, tua non fuiſſe ſatis conſtet, mi fili venerabilis. neque enim quiſquam ferre potuit datas eunuchis ſuffragantibus militum præpoſituras, negatum laboribus præmium, aut interemtos, aut liberatos, pro libidine atque mercede, quos non decebat: vacuatum ærarium per eos, qui quotidie inſidioſiſſime frequentabant, initas factiones, ut tu deciperetis, cum inter ſe de bonis peſſimi quique haberent ante conſilia tibimet ſuggerenda, bonos pellerent, deteſtandos inſinuarent, omnes poſtremo tuas fabulas venderent. Diis igitur gratias, quod, volente te ipſo, emen-*

data respublica est. Delectat sane boni esse Principis socerum, & ejus, qui omnia requirat, & omnia velit scire; & qui pepulerit homines, per quos antea velut in auctione positus nundinatus est.

XXV. Item Gordiani ad ipsum: *Imperator Gordianus Augustus Misitheo patri & Præfecto. Nisi Dii omnipotentes Romanum tuerentur imperium, etiam nunc per emtos spadones velut in hasta positi venderemur. Denique nunc demum intelligo, neque Felicem prætorianis cohortibus præponi debuisse, neque Serapammoni quartam legionem credendam fuisse; &, ne omnia dinumerem, multa non esse facienda, quæ feci: sed Diis gratias, quod, te insinuante, qui nihil vendis, didici ea, quæ inclusus scire non poteram. Quid enim facerem, quod nos Maurus venderet, & consilio cum Gaudiano, & Reverendo, & Montano habito, vel laudaret aliquos, vel vituperaret: & illorum consensu, quasi testium, quod dixerat approbarem? Mi pater, verum audias velim: miser est Imperator, apud quem vera reticentur: qui cum ipse publice ambulare non possit, necesse est, ut audiat, & vel audita, vel a plurimis roborata confirmet.* His epistolis intellectum est, adolescentem soceri consiliis emendatum atque correctum. Et Misithei quidem epistolam, Græcam quidam fuisse dicunt, sed in hanc sententiam. Tantum autem valuit ejus gravitas & sanctimonia, ut ex obscurissimo, præter nobilitatem, gestis etiam Gordianum clarum Principem fecerit.

XXVI. Fuit terræ motus eousque gravis imperante Gordiano, ut civitates etiam terræ hiatu cum populis deperirent: ob quæ sacrificia per totam

Urbem totumque orbem terrarum ingentia celebrata ſunt. Et Cordus quidem dicit, inſpectis libris Sibyllinis, celebratiſque omnibus, quæ illic juſſa videbantur, mundanum malum eſſe ſedatum. Sedato terræ motu, Prætextato & Attico Conſulibus, Gordianus, aperto Jano gemino, (quod ſignum erat indicti belli) profectus eſt contra Perſas cum exercitu ingenti, & tanto auro, ut vel auxiliis, vel militibus facile Perſas vincere poſſet. Fecit iter in Mœſiam, atque in ipſo procinctu, quidquid hoſtium in Thraciis fuit, delevit, fugavit, expulit, atque ſubmovit. Inde per Syriam in Antiochiam venit, quæ a Perſis jam tenebatur. Illic frequentibus prœliis pugnavit & vicit, Sapore Perſarum rege ſubmoto. & poſt Artaxanſen & Antiochiam recepit, & Carras, & Niſibin: quæ omnia ſub Perſarum imperio erant.

XXVII. Rex ſane Perſarum tantum Gordianum Principem timuit, ut, cum inſtructus eſſet & ſuis copiis & noſtris, tamen civitatibus ipſe præſidia ſponte deduceret, eaſque integras ſuis civibus redderet, ita ut nihil, quod ad eorum fortunas pertineret, attaminaret. Sed hæc omnia per Miſitheum, ſocerum Gordiani, eundemque Præfectum, geſta ſunt. Effectum denique eſt, ut Perſæ, qui jam in Italia timebantur, in regnum ſuum, pugnante Gordiano, redirent, totumque Orientem Romana reſpublica detineret. Exſtat oratio Gordiani ad Senatum, qua de rebus geſtis ſcribens, Miſitheo Præfecto ſuo & ſocero ingentes gratias agit: cujus partem indidi, ut ex eo vera cognoſceres. *Poſt hæc, Patres conſcripti, quæ, dum iter agimus, geſta ſunt,*

quæque ubique singulis triumphis digna sunt actitata, etiam Persas, ut brevi multa connectam, ab Antiochensium cervicibus, quas jam nexas Persico ferro gerebant, & reges Persarum, & leges amovimus. Carras deinde ceterasque urbes imperio Romano reddidimus. Nisibin usque pervenimus: &, si Dii faverint, Ctesiphonta usque veniemus. Valeat tantum Misitheus Præfectus & parens noster, cujus ductu & dispositione, & hæc transegimus, & reliqua transigemus. Vestrum est igitur, supplicationes decernere, nos Diis commendare, Misitheo gratias agere. His in Senatu lectis, quadrigæ elephantorum Gordiano decretæ sunt, utpote qui Persas vicisset, ut triumpho Persico triumpharet: Misitheo autem quadriga equorum & triumphalis currus, & titulus hujusmodi: MISITHEO. EMINENTI. VIRO. PARENTI. PRINCIPUM. PRÆTORII. PRÆFECTO. ET. TOTIUS. URBIS. TUTORI. REIP. S. P. Q. R. VICEM. REDDIDIT.

XXVIII. Sed ista felicitas longior esse non potuit. nam Misitheus, quantum plerique dicunt, artibus Philippi, qui post eum Præfectus prætorii est factus, ut alii, morbo exstinctus est, herede Romana republica; ut quidquid ejus fuerat, vectigalibus Urbis accederet. Cujus viri tanta in republica dispositio fuit, ut nulla esset unquam civitas limitanea potior, & quæ posset exercitum populi Romani ac Principem ferre, quæ totius anni in aceto, frumento, & larido, atque hordeo & paleis condita non haberet: minores vero urbes, aliæ triginta dierum, aliæ quadraginta, nonnullæ duorum mensium; quæ minimum, quindecim dierum. Idem

cum esset Præfectus, arma militum semper inspexit. Nullum senem militare passus est, nullum puerum annonas accipere. Castra omnia fossato circuibat, noctibus etiam plerumque vigilias frequentabat. Amabaturque ab omnibus, quod sic & rempublicam amaret, & Principem. Tribuni eum & duces usque adeo timuerunt & amaverunt, ut neque vellent peccare, neque ulla ex parte peccarent. Philippus eum propter pleraque vehementer timuisse fertur, atque ob hoc per medicos insidias ejus vitæ parasse, & quidem hoc genere. Cum effusione alvi Misitheus laboraret, atque a medicis sistendi ventris gratia poculum juberetur accipere; mutatis, quæ fuerant parata, id fertur datum, quo magis solveretur: atque ita exanimatus est.

XXIX. Quo mortuo, Apriano & Papo Consulibus, in ejus locum Præfectus prætorii factus est Philippus Arabs, humili genere natus, sed superbus, qui se in novitate atque enormitate fortunæ non tenuit: ita ut statim Gordiano, qui eum in locum parentis adsciverat, insidias per milites faceret, quæ tales fuerunt. Misitheus tantum, quantum diximus, habuerat conditorum, ut vacillare dispositio Romana non posset: verum artibus Philippi primum naves frumentariæ sunt aversæ, deinde in ea loca deducti sunt milites, in quibus annonari non posset. hinc Gordiano infestos milites statim reddidit, non intelligentes, artibus Philippi juvenem esse deceptum. Sed Philippus etiam hoc addidit, ut rumorem per milites spargeret, adolescentem esse Gordianum, imperium non posse rege-

re; melius esse, illum imperare, qui militem gubernaret, qui rempublicam sciret. Corrupit præterea etiam Principes: effectumque, ut palam Philippus ad imperium posceretur. Amici Gordiani primum vehementissime resistebant: sed cum milites fame vincerentur, imperium Philippo mandatum est; jussumque a militibus, ut quasi tutor ejus Philippus cum eodem Gordiano pariter imperaret.

XXX. Suscepto igitur imperio, cum & Philippus se contra Gordianum superbissime ageret, & ille se Imperatorem, atque Imperatorum prolem, & virum nobilissimæ familiæ recognosceret, nec ferre posset improbitatem hominis ignobilis, apud duces & milites, adstante Præfecto Metio Gordiano, affine suo, in tribunali conquestus est; sperans, posse imperium Philippo abrogari. Sed hac conquestione nihil egit, cum illum incusasset, quod immemor beneficiorum ejus sibi minus gratus exsisteret. Et cum milites rogasset, cum aperte duces ambisset, factione Philippi minor apud omnes fuit. Denique cum se videret minorem haberi, petiit, ut æquale saltem inter eos esset imperium; nec impetravit. Dehinc petiit, ut loco Cæsaris haberetur; nec id obtinuit. Petiit etiam, ut Præfecti loco esset Philippo: quod & ipsum negatum est. Ultimæ preces fuerunt, ut eum Philippus pro duce haberet, & pateretur vivere. Ad quod quidem pæne consenserat Philippus, ipse tacitus, sed omnia per amicos agens nutibus atque consiliis. Verum cum secum ipse cogitaret amorem populi Romani & Senatus circa Gordianum, & totius Africæ ac Syriæ, totiusque orbis

Romani, cum & nobilis esset, & nepos ac filius Imperatorum, & bellis gravibus totam rempublicam liberasset: posse fieri, ut factione quandoque militum Gordiano redderetur imperium, cum recentes in Gordianum iræ militum famis causa vehementes essent, clamantem ante conspectum duci jussit, ac spoliari, & occidi. quod cum primum dilatum esset, post, ut jussit, impletum est. Ita Philippus impie, non jure, obtinuit imperium.

XXXI. Imperavit Gordianus annis sex. Et dum hæc agerentur, Arguntis Scytharum rex finitimorum regna vastabat, maxime quod compererat, Misitheum perisse, cujus consilio respublica fuerat gubernata. Philippus autem, ne a crudelitate nancisci videretur imperium, Romam literas misit, quibus scripsit, Gordianum morbo perisse, seque a cunctis militibus electum. Nec defuit, ut Senatus de his rebus, quas non noverat, falleretur. Appellato igitur Principe Philippo, & Augusto nuncupato, Gordianum adolescentem inter Deos retulit. Fuit juvenis lætus, pulcher, amabilis, gratus omnibus, in vita jucundus, in literis nobilis, prorsus ut nihil præter ætatem deesset imperio. Amatus est a populo, & Senatu, & militibus, ante Philippi factionem, ita ut nemo Principum. Cordus dicit, omnes milites eum filium appellasse, ab omni Senatu filium dictum, omnem populum delicias suas Gordianum dixisse. Denique Philippus, cum eum interfecisset, neque imagines ejus tollere, neque statuas deponere, neque nomen abradere; sed Divum semper appellans, etiam apud ipsos milites, cum qui-

bus factionem fecerat, serio animo & peregrina calliditate veneratus est.

XXXII. Domus Gordianorum etiam nunc exstat, quam iste Gordianus pulcherrime exornavit. Est villa eorum via Prænestina, ducentas columnas uno peristylo habens, quarum quinquaginta Carysteæ, quinquaginta Claudianæ, quinquaginta Synnades, quinquaginta Numidicæ, pari mensura sunt. in qua basilicæ centenariæ tres: cetera huic operi convenientia, & thermæ, quales præter Urbem, ut tunc, nusquam in orbe terrarum. Familiæ Gordiani hoc Senatus decrevit, ut a tutelis, atque legationibus, & a publicis necessitatibus, nisi si vellent, posteri ejus semper vacarent. Opera Gordiani Romæ nulla exstant, præter quædam nymphæa & balneas. Sed balneæ privati hominis fuerunt, & ab eo in usum privatum exornatæ sunt. Instituerat porticum in campo Martio sub colle, pedum mille, ita ut ab altera parte æque mille pedum porticus fieret, atque inter eas pateret spatium pedum quingentorum: cujus spatii hinc atque inde viridaria essent, lauro, myrto & buxo frequentata; medium vero lithostrotum, brevibus columnis altrinsecus positis, & sigillis, per pedes mille: quod esset deambulatorium, ita ut in capite basilica esset pedum quingentorum. Cogitaverat præterea cum Misitheo, ut post basilicam thermas æstivas sui nominis faceret, ita ut hiemales in principio porticus poneret, & suo usui essent vel viridaria, vel porticus. Sed hæc omnia nunc privatorum & possessionibus, & hortis, & ædificiis occupata sunt.

XXXIII. Fuerunt ſub Gordiano Romæ elephanti triginta & duo, quorum ipſe duodecim miſerat, Alexander decem: alces decem, tigres decem, leones manſueti ſexaginta, leopardi manſueti triginta, belbi, id est, hyænæ, decem: gladiatorum fiſcalium paria mille: hippopotamus & rhinoceros unus: archoleontes decem, camelopardali decem, onagri viginti, equi feri quadraginta, & cetera hujuſmodi animalia, innumera & diverſa: quæ omnia Philippus ludis ſecularibus vel dedit, vel occidit. Has autem omnes feras manſuetas, & præterea efferas, parabat ad triumphum Perſicum: ſed votum publicum nihil valuit. nam omnia hæc Philippus exhibuit ſecularibus ludis, & muneribus, atque Circenſibus, cum milleſimum ab Urbe condita annum in Conſulatu ſuo & filii ſui celebravit. Quod de Cajo Cæſare memoriæ traditum eſt, hoc etiam de Gordiano Cordus eveniſſe perſcribit. nam omnes, quicunque illum gladio appetiverunt, (qui novem fuiſſe dicuntur) poſtea, interemtis Philippis, ſua manu ſuiſque gladiis, & iiſdem, quibus illum percuſſerant, interiſſe dicuntur.

XXXIV. Trium igitur Gordianorum hæc fuit vita, qui omnes Auguſti appellati ſunt, duobus in Africa interemtis, in Perſidis finibus tertio. Gordiano ſepulcrum milites apud Circejum caſtrum fecerunt, in finibus Perſidis, titulum hujuſmodi addentes, & Græcis, & Latinis, & Perſicis, & Judaicis, & Ægyptiacis literis, ut ab omnibus legeretur: DIVO GORDIANO VICTORI PERSARUM, VICTORI GOTHORUM, VICTORI SARMATARUM, DE-

PULSORI ROMANARUM SEDITIONUM, VICTORI GERMANORUM: SED NON VICTORI PHILIPPORUM. quod ideo videbatur additum, quia in campis Philippicis ab Alanis tumultuario prœlio victus abſceſſerat: ſimul etiam, quod a Philippis videbatur occiſus. quem titulum evertiſſe Licinius dicitur, eo tempore, quo eſt nactus imperium, cum ſe vellet videri a Philippis originem trahere. Quæ omnia, Conſtantine maxime, idcirco ſum perſecutus, ne quid tuæ cognitioni deeſſet, quod dignum ſcientia videretur.

JULII CAPITOLINI

MAXIMUS

ET

BALBINUS.

I. Interemtis in Africa Gordiano ſeniore cum filio, cum Maximinus ad Urbem furens veniret, ut, quod Gordiani Auguſti appellati fuerant, vindicaret, Senatus pertrepidus in ædem Concordiæ ſeptimo Kalendas Junii concurrit, ludis Apollinaribus, remedium contra furorem hominis improbiſſimi requirens. Cum igitur duo Conſulares, & eminentes quidem viri, Maximus & Balbinus (quorum Maximus a plerisque in hiſtoria reticetur, & loco ejus Pupieni nomen infertur: cum & Dexippus & Arabianus Maximum & Balbinum dicant electos contra Maximinum poſt Gordianos, quorum alter bonitate, virtute alter ac ſeveritate, clari habebantur) ingreſſi eſſent curiam, ac præ ſe timorem Maximini adventu ferrent oſtenderent-

que, referente Consule de aliis rebus, qui primam sententiam erat dicturus, sic orsus est: *Minora nos sollicitant, & prope aniles res ferventissimo tempore tractamus in curia. Quid enim opus est de restitutione templorum, de basilicæ ornatu, de thermis Titianis, de exædificatione amphitheatri agere: cum immineat Maximinus, quem hostem mecum ante dixistis: Gordiani duo, in quibus præsidium fuerat, interemti sint, neque in præsenti ullum sit auxilium, quo respirare possimus? Agite igitur, Patres conscripti, Principes dicite. Quid moramini? ne, dum singulatim pertimescitis, in timore potius, quam in virtute opprimamini.*

II. Post hæc tacentibus cunctis, cum Maximus, qui & natu grandior erat, & meritis, & virtute ac severitate clarior, dicere sententiam cœpisset, qua ostenderet, duos Principes esse faciendos; Vectius Sabinus, ex familia Ulpiorum, rogato Consule, ut sibi dicere atque interfari liceret, sic orsus est: *Scio, Patres conscripti, hanc rebus novis inesse oportere constantiam, ut rapienda sint consilia, non quærenda; verbis quin etiam plurimis abstinendum sit, atque sententiis, ubi res perurgent. Cervices suas quisque respiciat, uxorem ac liberos cogitet, avitas patriasque fortunas: quibus omnibus imminet Maximinus, natura furiosus, truculentus, immanis; causa vero, ut sibi videtur, satis justa, truculentior. Ille quadrato agmine, castris ubique positis ad Urbem tendit: vos sedendo & consultando diem teritis. Longa oratione opus non est: faciendus est Imperator, immo faciendi sunt Principes: unus, qui res domesticas, alter, qui bellicas curet: unus, qui in Urbe resideat, alter, qui ob-*

viam cum exercitu latronibus pergat. Ego Principes dico; vos firmate, si placet: sin minus, meliorem ostendite. Maximum igitur atque Balbinum: quorum unus in re militari tantus est, ut nobilitatem generis splendore virtutis allexerit; alter ita clarus nobilitate est, ut & morum lenitate reipublicæ sit necessarius, & vitæ sanctimonia, quam a prima ætate in studiis semper ac literis tenuit. Habetis sententiam, Patres conscripti, mihi fortasse periculosiorem, quam vobis; sed nec vobis satis tutam, si non aut alios, aut hos Principes feceritis. Post hæc acclamatum est uno consensu: *Æquum est, justum est. sententiæ Sabini omnes consentimus. Maxime & Balbine Augusti, Dii vos servent. Dii vos Principes fecerunt, Dii vos conservent. Vos Senatum a latronibus vindicate. vobis bellum contra latrones mandamus. Hostis publicus Maximinus cum filio pereat: hostem publicum vos persequimini. Felices vos judicio Senatus! felicem rempublicam vestro imperio! Quod vobis Senatus detulit, fortiter agite: quod vobis Senatus detulit, libenter accipite.*

III. His atque aliis acclamationibus Imperatores facti sunt Maximus atque Balbinus. Egressi igitur a Senatu, primum Capitolium ascenderunt, ac rem divinam fecerunt. Sed dum in Capitolio rem divinam faciunt, populus Romanus imperio Maximi contradixit. timebant enim severitatem ejus homines vulgares. Quare factum est, ut Gordianum adolescentulum Principem peterent; qui statim factus est: nec prius permissi sunt ad Palatium stipati armis ire, quam nepotem Gordiani, Cæsaris nomine nuncuparent. Deinde ad Rostra populum

convocarunt. ubi cum orationem, de Senatus ſententia, & de ſua electione habuiſſent, populus Romanus cum militibus, qui forte convenerant, acclamavit, *Gordianum Cæſarem omnes rogamus.* Hic nepos erat Gordiani ex filia, ut quidam, vel, ut alii, ex filio, qui eſt in Africa occiſus, annum agens decimum quartum, ut plerique dicunt: qui ſtatim raptus eſt, & novo genere ſenatuſconſulti, cum eadem die ſenatuſconſultum factum eſſet, inductus in curiam, Cæſar eſt appellatus.

IV. Prima igitur relatio Principum fuit, ut duo Gordiani Divi appellarentur. aliqui autem unum putant appellatum, ſeniorem videlicet: ſed ego libris, quos Junius Cordus affatim ſcripſit, legiſſe memini, ambos in Deos relatos. ſiquidem ſenior laqueo vitam finivit: junior autem in bello conſumtus eſt: qui utique majorem meretur reverentiam, quod eum bella rapuere. Poſt has igitur relationes Præfectura Urbis in Sabinum collata eſt, virum gravem, & Maximi moribus congruentem: prætoriana in Pinarium Valentem. Sed priuſquam de actibus eorum loquar, placet aliqua dicere de moribus atque genere: non eo modo, quo Junius Cordus eſt proſecutus omnia, ſed illo, quo Suetonius Tranquillus, & Valerius Marcellinus: quamvis Curius Fortunatianus, qui omnem hanc hiſtoriam perſcripſit, plura congerit; Cordus vero tam multa, ut etiam pleraque & minus honeſta perſcripſerit.

V. Maximo pater fuit Maximus, unus e plebe, ut nonnulli dicunt, faber ferrarius; ut alii, rhedarius vehicularius fabricator. hunc ſuſcepit ex uxo-

re Prima nomine, cui fratres quatuor viri fuerunt, & quatuor puellæ: qui omnes infra pubertatem interierunt. Nato Maximo, carnem bubulam, & quidem multam, aquila in cellam eorum projecisse fertur, quæ angusto patebat impluvio: eam denique cum jaceret, nec quisquam contingere auderet religionis timore, iterum sustulisse, & in proximum sacellum, quod erat Jovis Præstitis, detulisse. Id eo tempore nihil visum est ominis habere, sed non sine causa factum, probavit imperium. Pueritiam omnem in domo patrui Pinarii fecit, quem statim ad Præfecturam prætorii subvexit, ubi factus est Imperator. Operam grammatico, rhetori non multam dedit. siquidem semper virtuti & militari severitati studuit. Attamen militaris Tribunus fuit, & multos egit numeros, & postea præturam, sumtu Pescenninæ Marcellinæ, quæ illum loco filii susceperat & aluerat. Inde Proconsulatum Bithyniæ egit, & deinceps Græciæ, ac tertio Narbonæ. Missus præterea Legatus, Sarmatas in Illyrico contudit: atque inde translatus ad Rhenum, rem contra Germanos satis feliciter gessit. Post hæc Præfectus Urbis prudentissimus, ac ingeniosissimus, & severissimus approbatus est. Quare * veluti Senatus ei homini, quod non licebat, novæ familiæ imperium tamen detulit; confessis omnibus, eo tempore in Senatu aptiorem non esse, qui deberet Principis nomen accipere.

VI. Et quoniam etiam minora plerique desiderant, fuit cibi avidus, vini parcissimus, ad rem Veneream nimis rarus, domi forisque semper se-

verus, ita ut & *tristis* cognomen acciperet. Vultu gravissimus, & retorridus, statura procerus, corporis qualitate sanissimus, moribus aspernabilis, attamen justus, neque unquam usque ad exitum negotiorum vel inhumanus, vel inclemens. Rogatus semper ignovit, nec iratus est, nisi ubi eum irasci decuit. Factionibus se nunquam præbuit, judicii tenax fuit, neque aliis potius, quam sibi credidit. Quare & a Senatu multum dilectus est, & a populo timori habitus: siquidem sciebat populus ejus censoriam Præfecturam, quam videbat posse in imperio vehementius convalescere.

VII. Balbinus nobilissimus, & iterum Consul, rector provinciarum infinitarum. nam & Asiam, & Africam, & Bithyniam, & Galatiam, & Pontum, & Thracias, & Gallias civilibus administrationibus rexerat, ducto nonnunquam exercitu; sed rebus bellicis minor fuerat, quam civilibus: attamen bonitate, nimia sanctitate ac verecundia ingentem sibi amorem conciliaverat. Familiæ vetustissimæ, ut ipse dicebat, a Balbo Cornelio Theophane originem ducens, qui per Cn. Pompejum civitatem meruerat, cum esset suæ patriæ nobilissimus, idemque historiæ scriptor. Statura æque procerus, corporis qualitate conspicuus, in voluptatibus nimius: quem quidem adjuvabat divitiarum abundantia; nam erat a majoribus dives, & multa hereditatibus per se ipse collegerat. Eloquentia clarus, poemate inter sui temporis poetas præcipuus: præcipiti usu vini, cibi, rei Venereæ avidus, vestitu cultus: nec quidquam defuit,

quod illum populo non commendabilem redderet. Amabilis etiam Senatui fuit. Hæc de utriusque vita comperimus. Denique nonnulli, quemadmodum Catonem & Cæsarem Sallustius comparat, ita hunc quoque comparandum putarunt; ut alterum severum, clementem alterum; bonum illum, istum constantem; illum nihil largientem, hunc affluentem copiis omnibus dicerent.

VIII. Hæc de moribus atque genere. Decretis ergo omnibus imperatoriis honoribus atque insignibus, percepta tribunitia potestate, jure proconsulari, Pontificatu maximo, patris etiam patriæ nomine, inierunt imperium. His gestis, celebratisque sacris, datis ludis scenicis, ludisque Circensibus, gladiotorio etiam munere, Maximus, susceptis votis in Capitolio, ad bellum contra Maximinum missus est cum exercitu ingenti, prætorianis Romæ manentibus. Unde autem mos tractus sit, ut proficiscentes ad bellum Imperatores, munus gladiatorium & venatus darent, breviter dicendum est. Multi dicunt, apud veteres hanc devotionem contra hostes factam, ut, civium sanguine litato, specie pugnarum se Nemesis, id est, vis quædam Fortunæ, satiaret. Alii hoc literis tradunt, (quod verisimilius credo) ituros ad bellum Romanos debuisse pugnas videre, & vulnera, & ferrum, & nudos inter se coeuntes, ne in bello armatos hostes timerent, aut vulnera & sanguinem perhorrescerent.

IX. Et Maximo quidem ad bellum profecto, Romæ prætoriani remanserunt: inter quos & popu-

lum tanta ſeditio fuit, ut ad bellum inteſtinum veniretur, urbis Romæ pars maxima incenderetur, templa fœdarentur, omnes plateæ cruore polluerentur: cum Balbinus, homo ſenior, ſeditionem ſedare non poſſet. nam & in publicum proceſſit, manus ſingulis quibuſque tenuit, & pæne ictum lapidis paſſus eſt. alii dicunt, etiam fuſte percuſſum eſſe. Neque ſedaſſet tumultum, niſi infantem Gordianum purpuratum, ad populum, longiſſimi hominis collo ſuperpoſitum, produxiſſet: quo viſo, populus & milites uſque adeo placati ſunt, ut amore illius in concordiam redirent. Neque unquam quiſquam in illa ætate ſic amatus eſt, merito avi & avunculi, ſeu patris, ut quidam dicunt, qui pro populo Romano contra Maximinum in Africa vitam finierant. tantum apud Romanos memoria bonarum rerum valet.

X. Maximo igitur ad bellum profecto, Senatus per omnes regiones, conſulares, prætorios, quæſtorios, ædilitios, tribunitios etiam viros miſit: ita ut unaquæque civitas frumentum, arma & propugnacula, & muros pararet, ut per ſingulas urbes Maximinus fatigaretur. Juſſum tunc tamen, ut omnia ex agris in civitates colligerentur, ne quid hoſtis publicus inveniret. Scriptum eſt præterea ad omnes provincias miſſis frumentariis, juſſumque, ut, quicunque Maximinum juviſſet, in hoſtium numero duceretur. Inter hæc Romæ iterum ſeditiones inter populum & milites ortæ ſunt. Et cum mille edicta Balbinus proponeret, nec audiretur, veterani ſe in caſtra prætoria contulerunt cum ipſis prætorianis, quos cœpit populus obſidere. nec unquam

ad amicitiam essent reducti, nisi fistulas aquarias populus incidisset. In Urbe autem, priusquam dictum esset, milites pacatos venire, & tegulæ de tectis jactæ sunt, & omnia, quæ in domibus erant, vasa projecta: atque ideo major pars civitatis periit, & multorum divitiæ. nam latrones se militibus miscuerunt, ad vastanda ea, quæ norant ubi reperirent.

XI. Cum hæc Romæ geruntur, Maximus sive Pupienus apud Ravennam bellum parabat ingenti apparatu, timens vehementissime Maximinum: de quo sæpissime dicebat, se non contra hominem, sed contra Cyclopem, bellum gerere. Et Maximinus quidem apud Aquilejam ita victus est, ut a suis occideretur: caputque ejus & filii perlatum est Ravennam; quod a Maximo Romam transmissum est. Non tacenda hoc loco devotio est Aquilejensium pro Romanis, qui etiam crines mulierum pro nervis ad sagittas emittendas totondisse dicuntur. Tantum sane lætitiæ fuit in Balbino, qui plus timebat, ut hecatomben faceret, statim ut Maximini caput allatum est. Hecatombe autem tale sacrificium est: centum aræ uno in loco cespititiæ exstruuntur, & ad eas centum sues, centum oves mactantur. jam, si imperatorium sacrificium fit, centum leones, centum aquilæ, & cetera hujusmodi animalia centena feriuntur. Quod quidem etiam Græci quondam fecisse dicuntur, cum pestilentia laborarent: & a multis Imperatoribus id celebratum constat.

XII. His igitur peractis, Balbinus cum summa gratulatione Maximum redeuntem e Ravenna cum

exercitu integro & copiis exſpectabat. Siquidem Maximinus ab oppidanis Aquilejenſibus, & paucis, qui illic erant, militibus, ac Criſpino & Menophilo conſularibus, qui a Senatu miſſi fuerant, victus eſt. Ipſe autem Maximus Aquilejam idcirco acceſſerat, ut omnia tuta & integra uſque ad Alpes relinqueret; ac, ſi quæ eſſent barbarorum, qui Maximino faverant, reliquiæ, compeſceret. Miſſi ſunt denique ad eum legati Senatores viginti, quorum nomina ſunt apud Cordum, (in his conſulares quatuor, prætorii octo, quæſtorii octo) cum coronis & ſenatuſconſulto, in quo ei ſtatuæ auratæ equeſtres decernebantur. Ex quo quidem Balbinus ſubiratus eſt, dicens, Maximum minus, quam eum, laboraſſe, cum ipſe domi tanta bella compreſſiſſet; ille autem otioſus apud Ravennam reſediſſet. Sed tantum valuit velle, ut Maximo, quia profectus eſt contra Maximinum, etiam victoria decerneretur, quam impletam ille neſcivit. Exercitu igitur ſuſcepto Maximini, ad Urbem cum ingenti pompa & multitudine Maximus venit, mœrentibus militibus, quod eum Imperatorem, quem ipſi delegerant, perdiderant, & eos habebant, quos Senatus legerat. nec diſſimulari poterat mœror, qui in frontibus apparebat ſingulorum: & jam quidem nec verbis abſtinebatur, quamvis Maximus & apud milites ſæpe dixiſſet, oblivionem præteritorum eſſe debere, & ſtipendia magna donaſſet, & auxilia in ea loca, quæ delegerant, dimiſiſſet. Sed animi militum ſemel imbuti odio, refrænari nequeunt. Denique cum audiſſent Senatus acclamationes, quæ

milites tangerent, acriores contra Maximum & Balbinum exſtiterunt; ſecum quotidie cogitantes, quos Imperatores facere deberent.

XIII. Senatuſconſulti autem, quo moti ſunt, hæc forma eſt. Cum ingredienti Urbem Maximo Balbinus & Gordianus, & Senatus, & populus Romanus obviam proceſſiſſent, acclamationes primum publicæ fuerunt, quæ milites contingerent: inde in Senatum itum eſt, ubi poſt illa, quæ communia ſolent eſſe feſta, dictum eſt: *Sapienter electi Principes ſic agunt: per imperitos electi Principes ſic pereunt:* cum conſtaret, a militibus factum eſſe Maximinum, Balbinum autem & Maximum a Senatoribus. His auditis, milites gravius ſævire cœperunt, in Senatum præcipue, qui ſibi triumphare de militibus videbatur. Et Balbinus quidem cum Maximo Urbem cum magna moderatione, gaudente Senatu & populo Romano, regebant: Senatui plurimum deferebatur: leges optimas condebant: moderate cauſas audiebant: res bellicas pulcherrime diſponebant. Et cum jam paratum eſſet, ut contra Parthos Maximus proficiſceretur, Balbinus contra Germanos, puer autem Gordianus Romæ remaneret, milites, occaſionem quærentes occidendorum Principum, cum primo vix invenire poſſent, quia Germani ſtipabant Maximum atque Balbinum, quotidie ingraveſcebant.

XIV. Et erant quidem diſcordiæ inter Balbinum & Maximum, ſed tacitæ, & quæ intelligerentur potius, quam viderentur: cum Balbinus Maximum, quaſi ignobilem, contemneret; Maximus Balbinum,

quaſi debilem, calcaret. Quare occaſio militibus data eſt, intelligentibus, facile diſcordes Imperatores poſſe interfici. Ludis denique ſcenicis, cum multi & milites, & aulici, occupati eſſent, & in Palatio ſoli cum Germanis Principes remanſiſſent, impetum in eos fecerunt. Turbantibus igitur militibus, cum nuntiatum primum eſſet Maximo, turbam illam tempeſtatemque vix evadi poſſe, niſi ad Germanos mitteretur, & forte in alia parte Palatii Germani cum Balbino eſſent; mittit ad Balbinum Maximus, petens, ut ei præſidium mitteret. Sed ille ſuſpicatus, quod contra ſe eos peteret, quem putabat monarchiam velle, primum fruſtratus eſt, deinde uſque ad litem perventum eſt. In hac tamen ſeditione illis contendentibus, milites ſupervenerunt, atque ambos eos nudatos veſtibus regalibus, de Palatio cum injuriis produxerunt, & per mediam civitatem ad caſtra raptare voluerunt, magna ex parte laniatos. Sed ubi compererunt, Germanos ad defenſionem illorum ſupervenire, ambos occiderunt, & in itinere medio reliquerunt. Inter hæc Gordianus Cæſar, ſublatus a militibus, Imperator eſt appellatus, id eſt Auguſtus, quia non erat alius in præſenti, inſultantibus militibus Senatui & populo, qui ſe ſtatim in caſtra receperunt. Germani ſane, ne ſine cauſa pugnarent, occiſis jam Imperatoribus ſuis, extra Urbem, ubi ſuos habebant, ſe contulerunt.

XV. Hunc finem habuerunt boni Imperatores, indignum vitæ & moribus ſuis: nam neque Maximo ſive Pupieno fortius, neque Balbino benignius

fuit quidquam, quod re ipsa intelligi potest. neque enim, cum esset potestas, malos Senatus eligeret. Huc accedit, quod multis honoribus ac potestatibus explorati sunt; cum alter bis Consul & Praefectus, alter Consul & Praefectus, ad imperium longaevi pervenissent, amabiles Senatui, & populo etiam, quia Maximinum jam leviter pertimescebant. Haec sunt, quae ex Herodiano, Graeco scriptore, magna ex parte collegimus. Sed multi non a Maximo, verum a Pupieno Imperatore, apud Aquilejam Maximinum esse victum dixerunt, & ipsum cum Balbino esse occisum; ita ut Maximi nomen praetereant. Tanta est autem historicorum inter se certantium imperitia, vel usurpatio, ut multi eundem Maximum, quem Pupienum velint dici, cum Herodianus, vitae suae temporum scriptor, Maximum dicat, non Pupienum: cum & Dexippus, Graecus scriptor, Maximum & Balbinum Imperatores dicat factos contra Maximinum, post Gordianos duos; & a Maximo victum Maximinum, non a Pupieno. His accedit alia scriptorum imperitia, qui, Praefectum praetorii fuisse Gordianum parvulum, dicunt, ignorantibus multis, collo saepe vectum, ut militibus ostenderetur. Imperarunt autem Maximus & Balbinus anno uno, cum Maximinus imperasset cum filio, ut quidam dicunt, per triennium; ut alii, per biennium. Nec reticendum est, quod Maximus, cum & sibi & Balbino deferretur judicio Senatus imperium, Balbino dixisse fertur, ut Herodianus dicit: *Quid tu, Balbine, & ego merebimur, cum hanc tam immanem belluam exitio dederi-*

mus? Cumque Balbinus dixiſſet, *Senatus populique Romani ferventiſſimum amorem & orbis terrarum;* dixiſſe fertur Maximus, *Vereor, ne militum odium ſentiamus, & mortem.*

XVI. Domus Balbini etiam nunc Romæ oſtenditur in Carinis, magna & potens, & ab ejus familia huc uſque poſſeſſa. Maximus, quem Pupienum plerique putant, ſummæ tenuitatis, ſed virtutis ampliſſimæ fuit. Sub his pugnatum a Carpis contra Mœſos fuit, & Scythici belli principium, & Hiſtriæ excidium eo tempore: ut autem Dexippus dicit, Hiſtricæ civitatis. Dexippus Balbinum ſatis laudat, & dicit, forti animo militibus occurriſſe, atque interfectum: ut mortem non timeret, quem omnibus diſciplinis inſtructum fuiſſe dicit. Maximum vero negat ejuſmodi virum fuiſſe, qualem Græci plerique dixerunt. Addidit præterea, tantum contra Maximinum Aquilejenſium odium fuiſſe, ut de crinibus mulierum ſuarum arcubus nervos facerent, atque ita ſagittas emitterent. Dexippus & Herodianus, qui horum Principum hiſtoriam perſecuti ſunt, Maximum & Balbinum fuiſſe Principes dicunt, delectos a Senatu contra Maximinum, poſt interitum duorum Gordianorum in Africa; cum quibus etiam puer, tertius Gordianus, electus eſt. Sed apud Latinos ſcriptores pleroſque Maximi nomen non invenio, & cum Balbino Pupienum Imperatorem reperio, uſque adeo, ut idem Pupienus cum Maximino apud Aquilejam pugnaſſe dicatur; cum, memoratis hiſtoricis aſſerentibus, ne Maximus quidem contra Maximinum pugnaſſe do-

ceatur, sed resedisse apud Ravennam, atque illic patratam audisse victoriam: ut mihi videatur idem esse Pupienus, qui Maximus dicitur.

XVII. Quare etiam gratulatoriam epistolam subdidi, quæ scripta est a Consule sui temporis de Pupieno & Balbino, in qua lætatur, redditam ab his, post latrones improbos, esse rempublicam: *Pupieno & Balbino Augustis Claudius Julianus. Cum primum Jovis Optimi Maximi & Deorum immortalium Senatusque judicio, & consensu generis humani suscepisse vos rempublicam a nefarii latronis scelere servandam, reddendamque Romanis legibus, domini sanctissimi & invictissimi Augusti, quamquam nondum ex vestris literis, sed tamen ex SCto, quod vir clarissimus Celsus Ælianus collega transmiserat, comperissem: gratulatus sum urbi Romæ, cujus ad salutem estis electi: gratulatus Senatui, cujus pro judicio, quod in vos habuit, reddidistis pristinam dignitatem: gratulatus Italiæ, quam cummaxima ab hostibus vastatione defendistis: gratulatus provinciis, quas inexplebili avaritia tyrannorum laceratas ad spem salutis reduxistis: denique legionibus ipsis & auxiliis, quæ ubique terrarum jam vultus vestros adorant, qui, deposito dedecore pristino, nunc in vestro nomine dignam Romani principatus speciem receperunt. Quocirca nulla vox fortis, nulla oratio felix, nullum ingenium tam fœcundum unquam fuerit, quod possit publicam felicitatem digne exprimere. Quæ quanta & cujusmodi sint, jam in ipso exordio principatus vestri cognoscere potuimus, qui leges Romanas, æquitatemque abolitam, & clementiam, quæ jam nulla erat, & vitam, & mo-*

res, & libertatem, & spem successionum atque heredum, reduxistis. Hæc enumerare difficile est, nedum prosequi consentanea dicendi dignitate. Nam quod nobis vita per vos reddita est, cum, dimissis passim per provincias carnificibus, sic elatus latro surrexit, ut se Ordini profiteretur iratum, quomodo dicam aut prosequar? præsertim cum mediocritas mea, non modo publicam felicitatem, sed ne peculiare quidem gaudium animi mei possit exprimere, cum eos Augustos & Principes generis humani videam, quorum antehac perpetuo cultu mores & modestiam meam, tanquam veteribus censoribus meis, cuperem probatam: &, etiamsi confidam in priorum Principum testimoniis, vestris tamen, ut gravioribus, judiciis glorior. Dii præstent, præstabuntque hanc orbi Romano felicitatem. Nam cum ad vos respicio, aliud nihil optare possum, quam quod apud Deos dicitur victor Carthaginis precatus, ut scilicet in eo statu rempublicam servarent, in quo tunc esset, *quod nullus melior inveniretur. Ita ego precor, ut in eo statu vobis rempublicam servent, in quo eam vos adhuc nutantem collocavistis.*

XVIII. Hæc epistola probat, Pupienum eundem esse, qui a plerisque Maximus dicitur nomine paterno. Siquidem per hæc tempora apud Græcos non facile Pupienus, apud Latinos non facile Maximus inveniatur, & ea, quæ sunt gesta contra Maximinum, modo a Pupieno, modo a Maximo acta dicantur. Sed Fortunatiano credamus, qui dicit, Pupienum dictum nomine suo, cognomine vero paterno Maximum; ut omnium stupore legentibus aboliti videantur.

TREBELLII POLLIONIS

VALERIANUS PATER

ET

FILIUS.

I. VALERIANUS Imperator, nobilis genere, patre Valerio, Cenſor antea, & per dignitatum omnes gradus ſuis temporibus ad maximum in terris culmen aſcendens, cujus per annos ſeptuaginta vita laudabilis in eam conſcenderat gloriam, ut, poſt omnes honores & magiſtratus inſigniter geſtos, Imperator fieret: non, ut ſolet, tumultuario populi concurſu, non militum ſtrepitu, ſed jure meritorum, & quaſi ex totius orbis una ſententia. Denique ſi data eſſet omnibus poteſtas promendi arbitrii, quem Imperatorem vellent, alter non eſſet delectus. Et ut ſciatur, quanta vis in Valeriano meritorum fuerit publicorum, ponam ſenatuſconſulta, quibus animadvertant omnes, quid de illo ſemper ampliſſimus ordo judicaverit. Duobus Deciis

Consulibus, sexto Kalendarum Novembrium die, cum ob imperatorias literas in æde Castorum Senatus haberetur, ireturque per sententias singulorum, cui deberet censura deferri, (nam id Decii posuerant in Senatus amplissimi potestate) ubi primum Prætor edixit, *Quid vobis videtur, Patres conscripti, de Censore deligendo?* atque eum, qui erat Princeps tunc Senatus, sententiam rogasset, absente Valeriano, (nam ille in procinctu cum Decio tunc agebat) omnes una voce dixerunt, interrupto more dicendæ sententiæ, *Valeriani vita censura est. Ille de omnibus judicet, qui est omnibus melior. Ille de Senatu judicet, qui nullum habet crimen. Ille de vita nostra sententiam ferat, cui nihil potest objici. Valerianus a prima pueritia Censor fuit. Valerianus in tota vita sua fuit Censor. Prudens Senator, modestus Senator, gravis Senator. Amicus bonorum, inimicus tyrannorum, hostis criminum, hostis vitiorum. Hunc Censorem omnes accipimus, hunc imitari omnes volumus. Primus genere, nobilis sanguine, emendatus vita, doctrina clarus, moribus singularis, exemplum antiquitatis.* Quæ cum essent sæpius dicta, addiderunt omnes: atque ita discessum est.

II. Hoc senatusconsultum ubi Decius accepit, omnes aulicos convocavit, ipsum etiam Valerianum præcepit rogari: atque in conventu summorum virorum, recitato senatusconsulto, *Felicem te,* inquit, *Valeriane, totius Senatus sententia, immo animis atque pectoribus: totius orbis humani suscipe Censuram, quam tibi detulit Romana respublica, quam solus mereris, judicaturus de moribus nostris. Tu æsti-*

mabis, qui manere in curia debeant; tu equestrem ordinem in antiquum statum rediges; tu censibus modum pones; tu vectigalia firmabis, divides statum, respublicas recensebis; tibi legum scribendarum auctoritas dabitur; tibi de ordinibus militum judicandum est; tu arma respicies; tu de nostro palatio, tu de judicibus, tu de Præfectis eminentissimis judicabis: excepto denique Præfecto urbis Romæ, exceptis Consulibus ordinariis, & sacrorum Rege, ac maxima virgine Vestalium, (si tamen incorrupta permanebit) de omnibus sententias feres. Laborabunt autem etiam illi, ut tibi placeant, de quibus non potes judicare. Hæc Decius. Sed Valeriano sententia hujusmodi fuit: *Quæso, sanctissime Imperator, ne ad hanc me necessitatem alliges, ut ego judicem de populo, de militibus, de Senatu, de omni penitus orbe, judicibus, & Tribunis, ac Ducibus. Hæc sunt, propter quæ Augustum nomen tenetis: apud vos Censura desedit: non potest hoc implere privatus. Veniam igitur ejus honoris peto, cui vita impar est, impar est confidentia; cui tempora sic repugnant, ut Censuram hominum natura non quærat.*

III. Poteram multa alia & senatusconsulta, & judicia Principum de Valeriano proferre, nisi & vobis pleraque nota essent, ut puderet altius virum extollere, qui fatali quadam necessitate superatus est. Victus est enim a Sapore rege Persarum, dum ductu cujusdam sui ducis, cui summam omnium bellicarum rerum agendarum commiserat, seu fraude, seu adversa fortuna, in ea esset loca deductus, ubi nec vigor, nec disciplina militaris, quin caperetur, quidquam valere potuit. Captus igitur, in

ditionem Saporis pervenit: quem cum, gloriosæ victoriæ successu, minus honorifice quam deceret, superbo & elato animo detineret, atque cum Romanorum rege, ut vili & abjecto mancipio loqueretur, literas ab amicis regibus, qui & ei contra Valerianum faverant, plerasque missas accepit, quarum seriem Julius refert.

IV. *Sapori, Rex regum Belsolus. Si scirem, posse aliquando Romanos penitus vinci, gauderem tibi de victoria, quam præfers. Sed quia vel fato, vel virtute gens illa plurimum potest, vide, ne, quod senem Imperatorem cepisti, & id quidem fraude, male tibi cedat posterisque tuis. Cogita, quantas gentes Romani ex hostibus suas fecerint, a quibus sæpe victi sunt. Audivimus certe, quod Galli eos vicerint, & ingentem illam civitatem incenderint. certe Galli Romanis serviunt. Quid Afri? eos nonne vicerunt? certe serviunt Romanis. De longioribus exemplis, & fortasse ignotioribus, nihil dico. Mithridates Ponticus totam Asiam tenuit: certe victus est, certe Asia Romanorum est. Si meum consilium requiris, utere occasione pacis, & Valerianum suis redde: ego gratulor felicitati tuæ, si tamen illa uti tu scias.*

V. Balerus Rex Cadusiorum sic scripsit: *Remissa mihi auxilia integra & incolumia, gratanter accepi: sed captum Valerianum Principem Principum non satis gratulor: magis gratularer, si redderetur. Romani enim graviores tunc sunt, quando vicuntur. Age igitur, ut prudentem decet: nec fortuna te inflet, quæ multos decepit. Valerianus & filium Imperatorem habet, & nepotem Cæsarem. & quid? habet & omnem orbem illum*

Romanum, qui contra te totus insurget. Redde igitur Valerianum, & fac cum Romanis pacem, nobis etiam ob gentes Ponticas profuturam.

VI. Artabasdes, rex Armeniorum, talem ad Saporem epistolam misit: *In partem gloriæ venio: sed vereor, ne non tam viceris, quam bella severis. Valerianum & filius repetet, & nepos, & duces Romani, & omnis Gallia, & omnis Africa, & omnis Hispania, & omnis Italia, & omnes gentes, quæ sunt in Illyrico, atque in Oriente, & in Ponto, quæ cum Romanis consentiunt, aut Romanorum sunt. Unum ergo senem cepisti, & omnes gentes orbis terrarum infestissimas tibi fecisti; fortassis & nobis, qui auxilia misimus, qui vicini sumus, qui semper vobis inter vos pugnantibus laboramus.*

VII. Bactriani, & Hiberi, & Albani, & Tauroscythæ Saporis literas non receperunt, sed ad Romanos duces scripserunt, auxilia pollicentes ad Valerianum de captivitate liberandum. Sed Valeriano apud Persas consenescente, Odenatus Palmyrenus, collecto exercitu, rem Romanam prope in pristinum statum reddidit. Cepit regis thesauros, cepit etiam, quas thesauris cariores habent reges Parthici, concubinas. Quare magis reformidans Romanos duces Sapor, timore Balistæ atque Odenati, in regnum suum ocius se recepit. Atque hic interim finis belli fuit Persici. Hæc sunt digna cognitu de Valeriano, nunc ad Valerianum minorem revertar.

VALERIANUS JUNIOR.

VALERIANUS junior, alia quam Gallienus matre genitus, forma conſpicuus, verecundia probabilis, eruditione pro ætate clarus, moribus perjucundus, atque a fratris diſſolutione ſejunctus, a patre abſente Cæſar eſt appellatus, a fratre, ut Celeſtinus dicit, Auguſtus. nihil habet prædicabile in vita, niſi quod eſt nobiliter natus, educatus optime, & miſerabiliter interemtus. Et quoniam ſcio, errare pleroſque, qui Valeriani Imperatoris titulum in ſepulcro legentes, illius Valeriani redditum putant corpus, qui a Perſis eſt captus: ne ullus error obrepat, mittendum in literas cenſui, hunc Valerianum circa Mediolanum ſepultum, addito titulo, Claudii juſſu, VALERIANUS IMPERATOR. Non puto plus aliquid vel de majore Valeriano, vel de juniore requirendum. Et quoniam vereor, ne modum voluminis tranſeam, ſi Gallienum, Valeriani filium, de quo jam nobis multus ſermo fuit, vel Saloninum filium etiam Gallieni, qui & Gallienus dictus eſt, huic libro adjungam; ad aliud volumen tranſeam. Semper enim me vobis dedidi, & famæ, cui negare nihil debeo, neque poſſum.

TREBELLII POLLIONIS

GALLIENI DUO.

I. Capto Valeriano, (enimvero unde incipienda eſt Gallieni vita, niſi ab eo præcipue malo, quo ejus vita depreſſa eſt?) nutante republica, cum Odenatus jam Orientis cepiſſet imperium, & Gallienus comperta patris captivitate gauderet; vagabantur exercitus, murmurabant duces, erat ingens omnibus mœror, quod Imperator Romanus in Perſide ſerviliter teneretur. Gallieno igitur & Voluſiano Conſulibus, Macrianus & Baliſta in unum coeunt, exercitus reliquias convocant: & cum Romanum in Oriente nutaret imperium, quem facerent Imperatorem, requirunt, Gallieno tam negligenter ſe agente, ut ejus ne mentio quidem apud exercitum fieret. Denique cum pluries ejus rei cauſa conveniſſent, placuit, ut Macrianum cum filiis ſuis Imperatores dicerent, ac rempublicam defenſandam capeſſerent. Sic igitur imperium delatum eſt Macriano. Et cauſæ Macriano imperandi cum filiis hæ

fuerunt: primum, quod nemo eo tempore sapientior ducum habebatur, nemo ad res gerendas aptior: deinde ditissimus, & qui privatis posset fortunis publica explere dispendia. huc accedebat, quod liberi ejus, fortissimi juvenes, tota mente in bellum ruebant, ut essent legionibus exemplo ad omnia militaria.

II. Macrianus ergo, undique collectis exercitibus, Orientis partes petiit: atque ut posset late sibi delatum defendere & tueri imperium, bellum sic instruxit, atque copias sic paravit, ut esset omnium circumspectus, quae contra eum poterant cogitari. Idem Macrianus Pisonem, unum ex nobilibus principibus Senatus, ad Achajam destinavit ob hoc, ut Valentem, qui illic proconsulari imperio rempublicam gubernabat, opprimeret. Sed Valens, comperto, quod Piso contra se veniret, sumsit imperium. Piso igitur in Thessaliam se recepit. ubi, missis a Valente militibus compluribus, interfectus est: ipse quoque Imperator appellatus cognomento Thessalicus. Sed Macrianus, retento in Oriente uno ex filiis, pacatis tamen rebus, Asiam primum venit, deinde Illyricum petiit: in Illyrico cum Aureolo Imperatore, qui contra Gallienum imperium sumserat, duce Domitiano nomine, manum conseruit, unum ex filiis secum habens, & tringinta millia militum ducens. Sed victus est Macrianus cum filio Macriano nomine, deditusque omnis exercitus Aureolo Imperatori.

III. Turbata interim republica totoque penitus orbe terrarum, ubi Odenatus comperit, Macrianum

cum filio interemtum, regnare Aureolum, Gallienum remissius agere, festinavit ad alterum filium Macriani, cum exercitus hoc daret fortuna, capiendum. Sed ii, qui erant cum filio Macriani, Quieto nomine, consentientes Odenato, auctore Præfecto Macriani Balista, juvenem occiderunt, missoque per murum corpore, Odenato se omnes affatim dediderunt. Totius prope igitur Orientis factus est Odenatus Imperator, cum Illyricum teneret Aureolus, Romam Gallienus. Idem Balista multos Emissenos, ad quos confugerant Macriani milites, cum Quieto & thesaurorum Custode interfecit, ita ut civitas pæne deleretur. Odenatus inter hæc, quasi Gallieni partes ageret, cuncta eidem nuntiari ex veritate faciebat. Sed Gallienus, cognito, quod Macrianus cum suis liberis esset occisus, quasi securus rerum, ac patre jam recepto, libidini ac voluptati se dedidit. Ludos Circenses, ludosque scenicos, ludos gymnicos, ludicram etiam venationem, & ludos gladiatorios dedit: populumque quasi victorialibus diebus ad festivitatem ac plausum vocavit. Et cum plerique patris ejus captivitatem mœrerent, ille specie decoris, quod pater ejus virtutis studio deceptus videretur, supra modum lætatus est. Constabat autem, censuram parentis eum ferre non potuisse, votivumque illi fuisse, quod imminentem cervicibus suis gravitatem patriam non haberet.

IV. Per idem tempus Æmilianus apud Ægyptum sumsit imperium, occupatis horreis multa oppida malo famis pressit. Sed hunc dux Gallieni Theo-

dotus, conflictu habito, cepit, atque Imperatori Gallieno vivum transmisit. Ægyptus enim data Æmiliano per Transthebaitanos milites, cum Gallienus in luxuria & improbitate persisteret. Cumque ludibriis & helluationi vacaret, neque aliter rempublicam regeret, quam cum pueri fingunt per ludibria potestates, Galli, quibus insitum est esse leves, ac degenerantes a civitate Romana, & luxuriosos Principes ferre non posse, Postumium ad imperium vocarunt; exercitibusque consentientibus, qui occupatum Imperatorem libidinibus sentiebant querebanturque. Contra hunc Theodotus exercitum duxit: cumque urbem, in qua erat Postumius, obsidere cœpisset, decernentibus Gallis, Gallienus, muros circumiens, sagitta ictus est. nam & per annos septem Postumius imperavit, & Gallias ab omnibus circumfluentibus barbaris validissime vindicavit. His coactus malis Gallienus, pacem cum Aureolo facit, oppugnandi Postumii studio: longoque bello tracto, per diversas obsidiones ac prœlia, rem modo feliciter, modo infeliciter, gessit. Accesserat præterea his malis, quod Scythæ Bithyniam invaserant, civitatesque deleverant. denique Astacum, quæ postea Nicomedia dicta est, incensam graviter vastaverunt. denique quasi conjuratione totius mundi, concussis orbis partibus, etiam in Sicilia quasi quoddam servile bellum exstitit, latronibus evagantibus, qui vix oppressi sunt.

V. Et hæc omnia Gallieni contemtu fiebant. Neque enim quidquam est ad audaciam malis, ad spem bonorum bonis promtius, quam cum vel

malus timetur, vel dissolutus contemnitur Imperator. Gallieno & Faustino Consulibus, inter tot bellicas clades etiam terræ motus gravissimus fuit, & tenebræ per multos dies; auditum præterea tonitruum, terra mugiente, non Jove tonante: quo motu multæ fabricæ devoratæ sunt cum habitatoribus, multi terrore mortui; quod quidem malum tristius in Asiæ urbibus fuit. Mota est & Roma, mota & Lybia: hiatus terræ plurimis in locis fuerunt, cum aqua salsa in fossis appareret. Maria etiam multas urbes occuparunt. Pax igitur Deûm quæsita, inspectis Sibyllæ libris, factumque Jovi Salutari, ut præceptum fuerat, sacrificium. Nam & pestilentia tanta exstiterat, vel Romæ, vel in Achaicis urbibus, ut uno die quinque millia hominum pari morbo perirent. Sæviente fortuna, cum hinc terræ motus, inde hiatus soli, ex diversis partibus pestilentia orbem Romanum vastaret, capto Valeriano, Gallis parte maxima obsessis, cum bellum Odenatus inferret, cum Aureolus perurgeret Illyricum, cum Æmilianus Ægyptum occupasset: Gothi & Clodius, de quo dictum est superius, occupatis Thraciis, Macedoniam vastarunt, Thessalonicam obsederunt, neque usquam quies mediocriter salutem ostentare visa est. quæ omnia contemtu, ut sæpius diximus, Gallieni fiebant, hominis luxuriosissimi, &, si esset securus, ad omne dedecus paratissimi.

VI. Pugnatum est in Achaja, Macriano duce, contra eosdem Gothos. unde victi per Achæos, recesserunt. Scythæ autem, hoc est, pars Gothorum,

Asiam vastabant. Tunc etiam templum Dianæ Ephesiæ dispoliatum & incensum est: cujus opes, fama in populos satis notæ. Pudet numerare inter hæc tempora, cum ista gererentur, quæ sæpe Gallienus malo generis humani quasi per jocum dixerit. Nam cum ei nuntiatum esset, Ægyptum descivisse, dixisse fertur: *Quid? sine lino Ægyptio esse non possumus?* Cum autem vastatam Asiam & elementorum concursionibus, & Scytharum incursionibus, comperisset, *Quid*, inquit, *sine aphronitris esse non possumus?* Perdita Gallia, arrisisse ac dixisse perhibetur: *Non sine trabeatis sagis tuta respublica est?* Sic denique de omnibus partibus mundi, cum eas amitteret, quasi detrimentis vilium ministeriorum videretur affici, jocabatur. Ac ne quid mali deesset Gallieni temporibus, Byzantiorum civitas, clara navalibus bellis, claustrum Ponticum, per ejusdem Gallieni milites ita omnis vastata est, ut prorsus nemo superesset. denique nulla vetus familia apud Byzantios invenitur, nisi si quis, peregrinatione vel militia occupatus, evasit, qui antiquitatem generis nobilitatemque repræsentet.

VII. Contra Postumium igitur Gallienus cum Aureolo & Claudio duce, qui postea imperium obtinuit, principe generis Constantini Cæsaris nostri, bellum incepit: & cum multis auxiliis Postumius juvaretur Celticis ac Francicis, in bellum cum Victorino processit, cum quo imperium participaverat. Victrix Gallieni pars fuit, pluribus prœliis eventuum ratione decursis. Erat enim in Gallieno subitæ virtutis audacia: nam aliquando injuriis gra-

viter movebatur. Denique ad vindictam Byzantiorum processit: & cum non putaret recipi se posse muris, receptus alio die, omnes milites inermes, armatorum corona circumdatos, interemit, fracto fœdere, quod promiserat. Per eadem tempora etiam Scythæ, in Asia Romanorum ducum virtute ac ductu vastati, ad propria recesserunt. Interfectis sane militibus apud Byzantium, Gallienus quasi magnum aliquid gessisset, Romam cursu rapido convolavit, convocatisque Patribus, decennia celebravit, novo genere ludorum, nova specie pomparum, exquisito genere voluptatum.

VIII. Jam primum, inter togatos Patres, & equestrem ordinem, albatos milites, & omni populo præeunte, servis etiam prope omnium, & mulieribus, cum cereis facibus & lampadibus præcedentibus, Capitolium petiit. Processerunt etiam altrinsecus centeni albi boves, cornibus auro jugatis, & dorsualibus sericis discoloribus præfulgentes: agnæ candentes ab utraque parte ducentæ præcesserunt, & decem elephanti, qui tunc erant Romæ; mille ducenti gladiatores pompaliter ornati, cum auratis vestibus matronarum; mansuetæ feræ diversi generis ducentæ, ornatu quammaximo affectæ; carpenta cum mimis & omni genere histrionum; pugiles sacculis, non veritate pugilantes. Cyclopea etiam luserunt omnes apenarii, ita ut miranda quædam & stupenda monstrarent. Omnes viæ ludis, strepituque, & plausibus personabant. ipse medius cum picta toga & tunica palmata inter Patres, ut diximus, omnibus sacerdotibus prætextatis, Capito-

lium petiit. Hastæ auratæ altrinsecus quingenæ, vexilla centena: & præter ea, quæ collegiorum erant, dracones, & signa templorum omniumque legionum ibant. Ibant præterea gentes simulatæ, ut Gothi, Sarmatæ, Franci, Persæ: ita ut non minus, quam ducenti, singulis globis ducerentur.

IX. Hac pompa homo ineptus eludere se credidit populum Romanum: sed, ut sunt Romanorum facetiæ, alius Postumio favebat, alius Regilliano, alius Aureolo, alius Æmiliano, alius Saturnino: nam & ipse jam imperare dicebatur. Inter hæc ingens querela de patre, quem inultum filius liquerat, & quem externi utcunque vindicaverant. Nec tamen Gallienus ad talia movebatur, obstupefacto voluptatibus corde: sed ab iis, qui circum eum erant, requirebat, *Ecquid habemus in prandio? ecquæ voluptates paratæ sunt? & qualis cras erit cœna? quales Circenses?* Sic confecto itinere, celebratisque hecatombis, ad domum regiam rediit; conviviisque & epulis depulsis, alios dies voluptatibus publicis deputabat. Prætereundum non est haud ignobile facetiarum genus. nam cum rex Persarum, quasi captivorum, per pompam (rem ridiculam) duceretur; quidam scurræ miscuerunt se Persis, diligentissime scrutantes omnia, atque uniuscujusque vultum mira inhiatione mirantes. a quibus cum quæreretur, quidnam agerent illa sollertia; illi responderunt, *patrem Principis quærimus.* Quod cum ad Gallienum pervenisset; non pudore, non mœrore, non pietate commotus est, scurrasque jussit vivos exuri. quod populus factum tristius, quam quisquam

existimaret, tulit: milites vero ita doluerunt, ut non multo post vicem redderent.

X. Gallieno & Saturnino Consulibus, Odenatus rex Palmyrenorum obtinuit totius Orientis imperium: idcirco præcipue, quod se fortibus factis dignum tantæ majestatis infulis declaravit; Gallieno aut nullas, aut luxuriosas, aut ineptas & ridiculas res agente. denique statim bellum Persis in vindictam Valeriani, quam ejus filius negligebat, indixit. Nisibin & Carras statim occupat, tradentibus sese Nisibenis atque Carrenis, & increpantibus Gallienum. Nec defuit tamen reverentia Odenati circa Gallienum. nam captos satrapas, insultandi prope gratia, & ostentandi sui, ad eum misit. qui cum Romam deducti essent, vincente Odenato triumphavit Gallienus, nulla mentione patris facta: quem nec inter Deos quidem, nisi coactus, retulit, cum mortuum audisset, sed adhuc viventem: nam de illius morte falso compererat. Odenatus autem ad Ctesiphontem Parthorum multitudinem obsedit: vastatisque circum omnibus locis, innumeros homines interemit. Sed cum satrapæ omnes ex omnibus regionibus illuc, defensionis communis gratia, convolassent, fuerunt longa & varia proelia; longior tamen Romana victoria: & cum nihil aliud ageret, nisi ut Valerianum Odenatus liberaret, instabat quotidie, ac locorum difficultatibus, in alieno solo, Imperator optimus laborabat.

XI. Dum hæc apud Persas geruntur, Scythæ in Cappadociam pervaserunt: illic captis civitatibus, bello etiam vario diu acies ad Bithyniam contule-

runt. Quare milites iterum de novo Imperatore faciendo cogitaverunt: quos omnes Gallienus more ſuo, cum placare atque in gratiam ſuam reducere non poſſet, occidit. Cum tamen ſibi milites dignum Principem quærerent, Gallienus apud Athenas Archon erat, id eſt, ſummus magiſtratus, vanitate illa, qua & civis adſcribi deſiderabat, & ſacris omnibus intereſſe: quod neque Hadrianus in ſumma felicitate, neque Antoninus in adulta fecerat pace; cum tanto ſtudio Græcarum docti fuerint literarum, ut raro aliquibus doctiſſimis magnorum arbitrio ceſſerint virorum. Areopagitarum præterea cupiebat ingeri numero, contemta prope republica. Fuit enim Gallienus, quod negari non poteſt, oratione, poemate, atque omnibus artibus clarus. hujus eſt illud epithalamium, quod inter centum poetas præcipuum fuit. nam cum fratrum ſuorum filios conjugaret, & omnes poetæ Græci Latinique epithalamia dixiſſent, idque per dies plurimos, cum ille manus ſponſorum teneret, ut quidam dicunt, ſæpius ita dixiſſe fertur:

Ite, ait, o pueri, pariter ſudate medullis
Omnibus inter vos: non murmura veſtra columbæ,
Brachia non hederæ, non vincant oſcula conchæ.

Longum eſt, ejus verſus orationeſque connectere, quibus ſuo tempore tam inter poetas, quam inter rhetores emicuit. Sed aliud in Imperatore quæritur; aliud in oratore, vel poeta flagitatur.

XII. Laudatur ſane ejus optimum factum. nam, conſulto Valeriani fratris ſui & Lucilli propinqui, ubi comperit, ab Odenato Perſas vaſtatos, redactam

Nisibin & Carras in potestatem Romanam, omnem Mesopotamiam nostram, denique Ctesiphontem esse perventum, fugisse regem, captos satrapas, plurimos Persarum occisos; Odenatum, participato imperio, Augustum vocavit, ejusque monetam, qua Persas captos traheret, cudi jussit: quod & Senatus, & Urbs, & omnis ætas gratanter accepit. Fuit præterea idem ingeniosissimus: cujus ostendentia acumen pauca libet ponere. Nam cum taurum ingentem in arenam misisset, exissetque ad eum feriendum venator, neque perductum decies potuisset occidere, coronam venatori misit; mussantibusque cunctis, quid rei esset, quod homo ineptissimus coronaretur, ille per curionem dici jussit, *Taurum toties non ferire difficile est.* Idem, cum quidam gemmas vitreas pro veris vendidisset ejus uxori, atque illa, re prodita, vindicari vellet, surripi, quasi ad leonem, venditorem jussit, deinde e cavea caponem emitti: mirantibusque cunctis rem tam ridiculam, per curionem dici jussit, *Imposturam fecit, & passus est.* deinde negotiatorem dimisit. Occupato tamen Odenato bello Persico, & Gallieno rebus ineptissimis, ut solebat, incumbente, Scythæ, navibus factis, Heracleam pervenerunt, atque inde cum præda in solum proprium reverterunt, quamvis multi naufragio perierint, navali bello superati.

XIII. Per idem tempus Odenatus, insidiis consobrini sui, interemtus est cum filio Herode, quem & ipsum Imperatorem appellaverat. Tum Zenobia, uxor ejus, quod parvuli essent filii ejus, qui su-

pererant, Herennius & Timolaus, ipsa suscepit imperium, diuque rexit non muliebriter, neque more femineo. sed non solum Gallieno virago melius imperare potuisset, verum etiam multis Imperatoribus fortius atque sollertius. Gallieno sane ubi nuntiatum, Odenatum interemtum, bellum Persis ad seram nimis vindictam patris paravit, collectisque per Heraclianum ducem militibus, sollertis Principis rem gerebat. qui tamen Heraclianus, cum contra Persas profectus esset, a Palmyrenis victus, omnes, quos paraverat, milites perdidit, Zenobia Palmyrenis & Orientalibus plerisque viriliter imperante. Inter hæc Scythæ, per Euxinum navigantes, Istrum ingressi, multa gravia in solo Romano fecerunt. quibus compertis, Gallienus Cleodamum & Athenæum Byzantios, instaurandis urbibus muniendisque præfecit: pugnatumque est circa Pontum, & a Byzantiis ducibus victi sunt barbari. Veneriano item duce, navali bello Gothi superati sunt: tum ipse Venerianus militari periit morte. Atque inde Cyzicum & Asiam, deinceps Achajam omnem vastaverunt, & ab Atheniensibus, duce Dexippo, scriptore horum temporum, victi sunt. unde pulsi per Epirum, Acarnaniam, Bœotiam, pervagati sunt. Gallienus interea, vix excitatus publicis malis, Gothis vagantibus per Illyricum occurrit, & fortuito plurimos interemit. quo comperto, Scythæ facta carragine per montem Gessacem fugere sunt conati. Omnes inde Scythas Martianus varia bellorum fortuna agitavit: quæ omnes Scythas ad rebellionem excitarunt.

XIV. Et hæc quidem Heracliani ducis erga rempublicam devotio fuit. Verum cum Gallieni tantam improbitatem ferre non possent, consilium inierunt Martianus & Heraclianus, ut alter eorum imperium caperet: & Claudius quidem, ut suo dicemus loco, vir omnium optimus, electus est, qui consilio non affuerat, eaque apud cunctos reverentia, ut dignus videretur imperio, quemadmodum postea comprobatum est. is enim est Claudius, a quo Constantinus, vigilantissimus Cæsar, originem ducit. Fuit ejusdem socius in appetendo imperio quidam Ceronius sive Cecropius, dux Dalmatarum, qui eos & urbanissime & prudentissime adjuvit. Sed cum imperium capere vivo Gallieno non possent, hujusmodi eum insidiis appetendum esse duxerunt, ut labem improbissimam, malis fessa republica, a gubernaculis humani generis dimoverent, ne diutius theatro & Circo addicta republica, per voluptatum deperiret illecebras. Insidiarum genus fuit tale. Gallienus ab Aureolo, qui principatum invaserat, diffidebat, sperans quotidie gravem & intolerabilem tumultuarii Imperatoris adventum. Hoc scientes Martianus & Cecropius, subito Gallieno jusserant nuntiari, Aureolum jam venire. Ille igitur, militibus congregatis, quasi certum processit ad prœlium, atque ita missis percussoribus interemtus est. Et quidem Cecropii Dalmatarum ducis gladio Gallienus dicitur esse percussus, ut quidam ferunt, circa Mediolanum: ubi continuo & frater ejus Valerianus est interemtus, quem multi Augustum, multi Cæsarem, multi neutrum

fuisse dicunt: quod verisimile non est. Siquidem capto jam Valeriano, scriptum invenimus in fastis, *Valeriano Imperatore Consule.* quis igitur alius potuit esse Valerianus, nisi Gallieni frater? Constat de genere: non satis tamen constat de dignitate, vel, ut cœperunt alii loqui, de majestate.

XV. Occiso igitur Gallieno, seditio ingens militum fuit, cum spe prædæ ac publicæ vastationis, Imperatorem sibi utilem, necessarium, fortem, efficacem, ad invidiam faciendam, dicerent raptum. Quare consilium Principum fuit, ut milites ejus, quo solent placari genere, sedarentur. Promissis itaque per Martianum aureis vicenis, & acceptis, (nam præsto erat thesaurorum copia) Gallienum *tyrannum* militari judicio in fastos publicos retulerunt. Sic militibus sedatis, Claudius, vir sanctus ac jure venerabilis, & bonis omnibus carus, amicus patriæ, amicus legibus, acceptus Senatui, populo bene cognitus, accepit imperium.

XVI. Hæc vita Gallieni fuit, breviter a me literis intimata, qui natus abdomini & voluptatibus, dies ac noctes vino & stupris perdidit, orbem terrarum triginta prope tyrannis vastari fecit; ita ut etiam mulieres illo melius imperarent. Ac ne ejus prætereatur miseranda sollertia, veris tempore cubicula de rosis fecit. de pomis castella composuit. uvas triennio servavit. hieme summa, melones exhibuit. mustum quemadmodum toto anno haberetur, docuit. ficos virides, & poma ex arboribus recentia, semper alienis mensibus præbuit. mantilibus aureis semper stravit. gemmata vasa fecit, ea-

demque aurea. crinibus ſuis auri ſcobem aſperſit: radiatus ſæpe proceſſit. cum chlamyde purpurea, gemmatiſque fibulis & aureis Romæ viſus eſt, ubi ſemper togati Principes videbantur: purpuream tunicam auratamque virilem, eandemque manicatam habuit. gemmato balteo uſus eſt: caligas gemmatas annexuit, cum campagos reticulos appellaret. Convivatus in publico eſt: congiariis populum mollivit: Senatui ſportulam ſedens erogavit. Matronas ad Conſulatum ſuum rogavit, iiſdemque, manum ſibi oſculantibus, quaternos aureos ſui nominis dedit.

XVII. Ubi de Valeriano patre comperit, quod captus eſſet, id, quod philoſophorum optimus de filio amiſſo dixiſſe fertur, *Sciebam, me genuiſſe mortalem*; dixit ille, *Sciebam, patrem meum eſſe mortalem.* Nec defuit Annius Cornicula, qui eum, quaſi conſtantem Principem, falſo ſua voce laudaret. pejor tamen ille, qui credidit. Sæpe ad tibicinem proceſſit, ad organum ſe recepit, cum proceſſui & receſſui cani juberet. Lavit ad diem, ſeptimo æſtate, vel ſexto; hieme ſecundo, vel tertio. Bibit in aureis ſemper poculis, aſpernatus vitrum; dicens, nil eſſe eo communius. Semper vina variavit. neque unquam in uno convivio ex uno vino duo pocula bibit. Concubinæ in ejus tricliniis ſæpe accubuerunt. Menſam ſecundam, ſcurrarum & mimorum ſemper prope habuit. Cum iret ad hortos nominis ſui, omnia palatina officia ſequebantur. Ibant & Præfecti, & magiſtri officiorum omnium: adhibebantur & conviviis, & natationibus lavabant etiam ſimul cum Principe. admittebantur ſæpe etiam mu-

lieres; cum ipso, pulchræ & puellæ; cum illis, anus deformes: & jocari se dicebat, cum orbem terrarum undique perdidisset.

XVIII. Fuit tamen nimiæ crudelitatis in milites: nam & terna millia, & quaterna militum, singulis diebus occidit. Statuam sibi majorem colosso fieri præcepit, Solis habitu: sed ea imperfecta periit. tam magna denique cœperat fieri, ut duplex ad colossum videretur. Poni autem illam voluerat in summo Esquiliarum monte, ita ut hastam teneret, per cujus caput infans ad summum posset ascendere. sed & Claudio & Aureliano deinceps stulta res visa est. siquidem etiam equos & currum fieri jusserat pro qualitate statuæ, atque in acutissima base poni. Porticum Flaminiam usque ad pontem Milvium & ipse paraverat ducere, ita ut tetrastiche fieret, ut autem alii dicunt, pentastiche: ita ut primus ordo pilas haberet, & ante se columnas cum statuis; secundus & tertius, & deinceps διὰ τεσσάρων columnas. Longum est ejus cuncta in literas mittere: quæ qui volet scire, legat Palfurium Suram, qui Ephemeridas ejus vitæ composuit. Nos ad Saloninum revertamur.

DE SALONINO GALLIENO.

I. SALONINUS hic Gallieni filius fuit, nepos Valeriani, de quo nihil eſt, quod dignum in literas mittatur, niſi quod nobiliter natus, educatus regie, occiſus deinde non ſua, ſed patris cauſa. De hujus nomine magna eſt ambiguitas. nam multi eum Gallienum, multi Saloninum in hiſtoriis prodiderunt. & qui Saloninum, idcirco, quod apud Salonas natus eſſet, cognominatum ferunt: qui autem Gallienum, patris nomine cognominatum, & avi Gallieni, ſummi quondam in republica viri. Fuit denique hactenus ſtatua in pede montis Romulei, hoc eſt, ante Sacram viam, intra templum Fauſtinæ advecta ad arcum Fabianum, quæ haberet inſcriptum, *Gallieno juniori, Salonino* additum: ex quo ejus nomen intelligi poterit. Tranſiſſe decennium imperium Gallieni, ſatis clarum eſt: quod idcirco addidi, quia multi, eum imperii ſui primo anno periiſſe, dixerunt. Fuiſſe autem & alias rebelliones ſub eodem, proprio dicemus loco; ſiquidem placuit, triginta tyrannos uno volumine includere, idcirco, quod nec multa de his dici poſſunt, & in Gallieni vita pleraque jam dicta ſunt. Et hæc quidem de Gallieno hoc interim

libro dixisse sufficiat. nam & multa jam in Valeriani vita, in libro, qui *De triginta tyrannis* inscribendus est, jam loquemur, quæ iterari, ac sæpius dici, minus utile videbatur. Huc accedit, quod quædam etiam studiose prætermisi, ne ejus posteri multis rebus editis læderentur.

II. Scis enim ipse, quales homines cum iis, qui aliqua de majoribus eorum scripserint, quantum gerant bellum: nec ignota esse arbitror, quæ dixit Marcus Tullius in Hortensio, quem ad exemplum Protreptici scripsit. Unum ponam tamen, quod jucunditatem quandam, sed vulgarem, habuit, morem tamen novum fecit. Nam cum cingula sua plerique militantium, qui ad convivium venerant, ponerent hora convivii; Saloninus puer, sive Gallienus, his auratos constellatosque balteos rapuisse perhibetur: &, cum esset difficile in aula Palatina requirere, quod periisset, ac taciti militares viri detrimenta pertulissent; postea rogati ad convivium, cincti accubuerunt. Cumque ab his quæreretur, cur non solverent cingulum, respondisse dicuntur, *Salonino deferimus:* atque hinc tractum morem, ut deinceps cum Imperatore cincti discumberent. Negare non possum, aliunde plerisque videri hujus rei ortum esse morem. Dicunt enim, militare prandium, quod dictum est prandium, ab eo, quod ad bellum milites paret, a cinctis initum: cui rei argumentum est, quod a discinctis etiam cum Imperatore cœnatur. Quæ idcirco posui, quia digna & memoratu videbantur, & cognitu.

III. Nunc transeamus ad triginta tyrannos, qui

Gallieni temporibus, contemtu mali Principis, exstiterunt. De quibus breviter & pauca dicenda sunt. Neque enim digni sunt eorum plerique, ut volumen talium hominum saltem nominibus occuparetur. quamvis eorum aliqui non parum in se virtutis habuisse videantur, multum etiam reipublicæ profuisse. Tam variæ item opiniones sunt de Salonini nomine, ut, qui se verius putant dicere, a matre sua Salonina appellatum esse dicant, quam is perdite dilexerit, Piparam nomine, barbaram regis filiam. Gallienus cum suis semper flavum crinem condidit. De annis autem Gallieni & Valeriani, ad imperium pertinentibus, adeo incerta traduntur, ut, cum quindecim annos eosdem imperasse constet, id est, Gallienum usque ad quintum decimum pervenisse, Valerianus vero sexto sit captus; alii novem annis, alii decem etiam Gallienum imperasse in literas mittant: cum constet, & decennalia Romæ ab eodem celebrata, & post decennalia Gothos ab eo victos, cum Odenato pacem factam, cum Aureolo initam esse concordiam, pugnatum contra Postumium, contra Lollianum; multa etiam ab eo gesta, quæ ad virtutem, plura tamen, quæ ad dedecus pertinebant. nam & semper noctibus popinas dicitur frequentasse, & cum lenonibus, mimis, scurrisque vixisse.

TREBELLII POLLIONIS
TRIGINTA TYRANNI.

I. Scriptis jam pluribus libris, non historico, nec diserto, sed pedestri eloquio, ad eam temporum venimus seriem, in qua per annos, quibus Gallienus & Valerianus rempublicam tenuerunt, triginta tyranni, occupato Valeriano magnis belli Persici necessitatibus, exstiterunt; cum Gallienum non solum viri, sed etiam mulieres, contemtui haberent, ut suis locis probabitur. Sed quoniam tanta obscuritas eorum hominum fuit, qui ex diversis orbis partibus ad imperium convolabant, ut non multa de his vel dici possint a doctioribus, vel requiri; deinde ab omnibus historicis, qui Græce ac Latine scripserunt, ita nonnulli prætereantur, ut eorum nec nomina frequententur; postremo cum tam varie a plerisque super his nonnulla sint prodita: in unum eos libellum contuli, & quidem brevem; maxime cum vel in Valeriani, vel in Gallieni vita pleraque de his dicta, nec repetenda tamen satis constet.

I. DE CYRIADE.

II HIC patrem Cyriadem fugiens, dives & nobilis, cum luxuria sua, & moribus perditis, sanctum senem gravaret, direpta magna parte auri, argenti etiam infinito pondere, Persas petiit: atque inde Sapori regi conjunctus atque sociatus, cum hortator belli Romanis inferendi fuisset, Odenatum primum, deinde Saporem ad Romanum solum traxit: Antiochia etiam capta & Cæsarea, Cæsareanum nomen accepit. Atque inde vocatus Augustus, cum omnem Orientem vel virium audacia, vel terrore quateret, patrem vero interemisset, (quod alii historici negant factum) ipse per insidias suorum, cum Valerianus jam ad bellum Persicum veniret, occisus est. Neque plus de hoc historiæ quidquam mandatum est, quod dignum memoria esse videatur. quem clarum, perfugium, & parricidium, & aspera tyrannis, & summa luxuries, literis dederunt.

II. DE POSTUMIO.

III. HIC vir in bello fortissimus, in pace constantissimus, in omni vita gravis, usque adeo, ut Saloninum filium suum eidem Gallienus in Gallia positum crederet, quasi custodi vitæ, & morum & actuum imperialium institutori. Sed, quantum

plerique afferunt, (quod ejus non convenit moribus) poftea fidem fregit, &, occifo Salonino, fumfit imperium. Ut autem verius plerique tradiderunt, cum Galli vehementiffime Gallienum odiffent, puerum autem apud fe imperare ferre non poffent, eum, qui commiffum regebat imperium, Imperatorem appellarunt, miffifque militibus adolefcentem interfecerunt. Quo interfecto, ab omni exercitu & ab omnibus Gallis Poftumius gratanter acceptus, talem fe præbuit per annos feptem, ut Gallias inftauraverit, cum Gallienus luxuriæ & popinis vacaret, & amore barbaræ mulieris confenefceret. Geftum eft autem a Gallieno contra hunc bellum, tunc cum fagitta Gallienus eft vulneratus. Siquidem nimius amor erga Poftumium omnium erat in Gallica gente populorum, quod, fubmotis omnibus Germanicis gentibus, Romanum in priftinam fecuritatem revocaffet imperium. Sed cum fe graviffime regeret; more illo, quo Galli novarum rerum femper funt cupidi, Lolliano agente, interemtus eft. Si quis fane Poftumii meritum requirit, judicium de eo Valeriani, ex hac epiftola, quam ille ad Gallos mifit, intelliget: *Tranfrhenani limitis ducem, & Galliæ præfidem Poftumium fecimus, virum digniffimum feveritate Gallorum: præfente quo, non miles in caftris, non jura in foro, non in tribunalibus lites, non in curia dignitas pereat: qui unicuique proprium & fuum fervet: virum, quem ego præ ceteris ftupeo, & qui locum Principis mereatur jure: de quo fpero quod mihi gratias agetis. Quod fi me fefellerit opinio, quam de illo habeo, fciatis, nufquam*

gentium reperiri, qui possit penitus approbari. Hujus filio, Postumio nomine, tribunatum Vocontiorum dedi, adolescenti, qui se dignum patris moribus reddet.

III. DE POSTUMIO JUNIORE.

IV. De hoc prope nihil est, quod dicatur, nisi quod a patre appellatus est Cæsar, ac deinceps in ejus honore Augustus cum patre dicitur interemtus, cum Lollianus in locum Postumii subrogatus, delatum sibi a Gallis sumsisset imperium. Fuit autem (quod solum memoratu dignum est) ita in declamationibus disertus, ut ejus controversiæ Quinctiliano dicantur insertæ; quem declamatorem Romani generis acutissimum, vel unius capitis lectio, prima statim fronte demonstrat.

IV. DE LOLLIANO.

V. Hujus rebellione in Gallia Postumius, vir omnium fortissimus, interemtus est, cum, jam nutante Gallieni luxuria, in veterem statum Romanum reformasset imperium. Fuit quidem etiam iste fortissimus, sed rebellionis intuitu minorem apud Gallos auctoritatem de suis viribus tenuit. Interemtus autem est a Victorino, Victorinæ vel Victoriæ filio, quæ postea mater castrorum appellata est, & Augustæ nomine affecta, cum ipsa per se

fugiens tanti ponderis molem, primum in Marium, deinde in Tetricum atque ejus filium contulisset imperia. Et Lollianus quidem nonnihilum reipublicæ profuit. nam plerasque Galliæ civitates, nonnulla etiam castra, quæ Postumius per septem annos in solo barbarico ædificaverat, quæque, interfecto Postumio, subita irruptione Germanorum, & direpta fuerant, & incensa, in statum veterem reformavit: deinde a suis militibus, quod in labore nimius esset, occisus est. Ita Gallieno perdente rempublicam, in Gallia primum Postumius, deinde Lollianus, Victorinus deinceps, postremo Tetricus, (nam de Mario nihil dicimus) assertores Romani nominis exstiterunt: quos omnes datos divinitus credo, ne, cum illa pestis inaudita luxuria impediretur, in aliis possidendi Romanum solum Germanis daretur facultas: qui si eo genere tunc evasissent, quo Gothi & Persæ, consentientibus in Romano solo gentibus, venerabile hoc Romani nominis finitum esset imperium. Lolliani autem vita in multis obscura est, ut ipsius Postumii; sed privata virtute clari, non nobilitatis pondere, vixerunt.

V. DE VICTORINO.

VI. POSTUMIUS senior, cum videret, multis se Gallieni viribus peti, atque auxilium non solum militum, verum etiam alterius Principis necessarium, Victorinum, militaris industriæ virum, in par-

ticipatum vocavit imperii, & cum eodem contra Gallienum conflixit. Cumque, adhibitis ingentibus Germanorum auxiliis, diu bella traxissent, victi sunt. Tunc interfecto etiam Lolliano, solus Victorinus in imperio remansit: qui & ipse, quod matrimoniis militum & militarium corrumpendis operam daret, a quodam actuario, cujus uxorem stupraverat, composita factione, Agrippinæ percussus, Victorino filio Cæsare a matre Victorina, sive Victoria, quæ *mater castrorum* dicta est, appellato: qui & ipse puerulus statim est interemtus, cum apud Agrippinam pater ejus esset occisus. De hoc, quod fortissimus fuerit, & præter libidinem optimus Imperator, a multis multa sunt dicta. Sed satis credimus, Julii Ateriani partem libri cujusdam ponere, in quo de Victorino sic loquitur: *Victorino, qui Gallias post Junium Postumium rexit, neminem existimo præferendum: non in virtute Trajanum, non Antoninum in clementia, non in gravitate Nervam, non in gubernando ærario Vespasianum, non in censura totius vitæ ac severitate militari Pertinacem, vel Severum. Sed omnia hæc, libido & cupiditas mulierariæ voluptatis sic perdidit, ut nemo audeat virtutes ejus in literas mittere, quem constat omnium judicio meruisse puniri.* Ergo cum id judicii de Victorino scriptores habuerint, satis mihi videor de ejus dixisse moribus.

VI. DE VICTORINO JUNIORE.

VII. De hoc nihil amplius in literas est relatum, quam quod nepos Victoriæ, Victorini filius fuit, & a patre, vel ab avia, sub eadem hora, qua Victorinus interemtus, Cæsar nuncupatus est, ac statim a militibus ira occisus. Exstant denique sepulcra circa Agrippinam, brevi marmore impressa, humilia, in quibus unus est inscriptus, HIC DUO VICTORINI TYRANNI SITI SUNT.

VII. DE MARIO.

VIII. Victorino, Lolliano, & Postumio interemtis, Marius, ex fabro, ut dicitur, ferrario, triduo tantum imperavit. De hoc quid amplius requiratur, ignoro, nisi quod eum insigniorem brevissimum fecit imperium. nam ut Consul ille, qui sex pomeridianis horis Consulatum suffectus tenuit, a Marco Tullio tali aspersus est joco, *Consulem habuimus tam severum tamque censorium, ut in ejus magistratu nemo pranderit, nemo cœnaverit, nemo dormierit;* de hoc etiam dici posse videtur: qui una die factus est Imperator, alia die visus est imperare, tertia interemtus est. Et vita quidem strenuus, ac militaribus usque ad imperium gradibus evectus: quem plerique *Mamurium*, nonnulli *Vecturium*, opificem utpote

ferrarium, nuncuparunt. Sed de hoc nimis multa: de quo illud addidisse satis est, nullius manus vel ad feriendum, vel ad impellendum fortiores fuisse, cum in digitis nervos videretur habuisse, non venas. Nam & carra venientia digito salutari repulisse dicitur, & fortissimos quosque uno digito sic afflixisse, ut quasi ligni vel ferri obtusioris ictu percussi dolerent. Multa duorum digitorum allisione contrivit. Occisus est a quodam milite, qui, cum ejus quondam operarius in fabrili officina fuisset, contemtus est ab eodem, vel cum duxisset, vel cum imperium cepisset. Addidisse hæc verba dicitur interemtor: *Hic est gladius, quem ipse fecisti.* Hujus concio prima talis fuisse dicitur: *Scio, commilitones, posse mihi objici artem pristinam, cujus mihi omnes testes estis. Sed dicat quisque, quod vult. utinam semper ferrum exerceam: non vino, non floribus, non mulierculis, non popinis, ut facit Gallienus, indignus patre suo & sui generis nobilitate, depeream. Ars mihi objiciatur ferraria, dum me & exteræ gentes ferrum attrectasse suis cladibus recognoscant in Italia. Denique, ut omnis Alemannia omnisque Germania cum ceteris, quæ adjacent, gentibus, Romanum populum ferratam putent gentem, ut specialiter in nobis ferrum timeant. Vos tamen cogitetis velim, fecisse vos Principem, qui nunquam quidquam scierit tractare, nisi ferrum. Quod idcirco dico, quia scio, mihi a luxuriosissima illa peste nihil opponi posse, nisi hoc, quod gladiorum armorumque artifex fuerim.*

VIII. DE INGENUO.

IX. Fusco & Basso Consulibus, cum Gallienus vino & popinis vacaret, cumque se lenonibus, mimis, & meretricibus dederet, ac bona naturæ luxuriæ continuatione deperderet, Ingenuus, qui Pannonias tunc regebat, a Mœsiacis legionibus Imperator est dictus, ceteris Pannoniarum volentibus: neque in quoquam melius consultum reipublicæ a militibus videbatur, quam quod, instantibus Sarmatis, creatus est Imperator, qui fessis rebus mederi sua virtute potuisset. Causa autem ipsi arripiendi tunc imperii fuit, ne suspectus esset Imperatoribus, quod erat fortissimus ac reipublicæ necessarius, & militibus (quod imperantes vehementer movet) acceptissimus. Sed Gallienus, ut erat nequam & perditus, ita etiam, ubi necessitas coegisset, velox, furibundus, ferus, vehemens, crudelis, denique Ingenuum, conflictu habito, vicit, eoque occiso, in omnes Mœsiacos, tam milites, quam cives, asperrime sæviit: nec quemquam suæ crudelitatis exsortem reliquit, usque adeo asper & truculentus, ut plerasque civitates vacuas a virili sexu relinqueret. Fertur sane idem Ingenuus civitate capta intrasse domum, in qua se pugione transfodit; atque ita vitam finisse, ne in tyranni crudelis potestatem veniret. Exstat sane epistola Gallieni, quam ad Celerem Verianum scripsit, qua ejus nimietas crudelitatis ostenditur: quam ego idcirco interposui, ut

omnes intelligerent, hominem luxuriosum crudelissimum esse, si necessitas postulet. *Gallienus Veriano. Non mihi satisfacies, si tantum armatos occideris, quos & fors belli interimere potuisset. Perimendus est omnis sexus virilis, si & senes atque impuberes sine reprehensione nostra occidi possent. Occidendus est, quicunque male voluit: occidendus est, quicunque male dixit contra me, contra Valeriani filium, contra tot Principum patrem & fratrem. Ingenuus factus est Imperator. Lacera, occide, concide: animum meum intelligere potes, mea mente irascere, qui hæc manu mea scripsi.*

IX. DE REGILLIANO.

X. FATI publici fuit, ut Gallieni tempore, quicunque potuit, ad imperium prosiliret. Regillianus denique, in Illyrico ducatum gerens, Imperator est factus, auctoribus imperii Mœsis, qui cum Ingenuo fuerant ante superati; in quorum parentes graviter Gallienus sævierat. Hic tamen multa fortiter contra Sarmatas gessit: sed, auctoribus Roxolanis, consentientibusque militibus, & timore provincialium, ne iterum Gallienus graviora faceret, interemtus est. Mirabile fortasse videatur, si, quæ origo imperii ejus fuerit, declaretur. militari enim joco regna promeruit. Nam cum milites quidam cum eo cœnarent, exstitit Valerianus Tribunus, qui diceret, *Regilliani nomen unde credimus dictum?* Alius continuo, *Credimus, quod a regno.* Tum is, qui ad-

erat, ſcholaſticus, cœpit quaſi grammaticaliter declinare & dicere, *Rex*, *regis*, *regi*, *Regillianus*. Milites, ut eſt hominum genus pronum ad ea, quæ cogitant, dixerunt, *Ergo poteſt rex eſſe?* item alius *Ergo poteſt nos regere?* item alius, *Deus tibi regis nomen impoſuit.* Quid multa? his dictis, cum alia die mane proceſſiſſet, a principiis Imperator eſt ſalutatus. Ita, quod aliis vel audacia, vel judicium detulit, huic jocularis aſtutia. Fuit, quod negari non poteſt, vir in militari re ſemper probatus, & Gallieno jam ante ſuſpectus, quod dignus videretur imperio: gentis Daciæ, Decibali ipſius, ut fertur, affinis. Exſtat epiſtola Divi Claudii adhuc privati, qua Regilliano, Illyrici duci, gratias agit ob redditum Illyricum, cum omnia Gallieni ſegnitia deperirent: quam ego repertam in archivis, inſerendam putavi: fuit enim publica. *Claudius Regilliano multam ſalutem. Felicem rempublicam, quæ te talem virum habere rei caſtrenſis, bellis his, meruit: felicem Gallienum, etiamſi ei vera nemo nec de bonis, nec de malis nuntiat. Pertulerunt ad me Bonitus & Celſus, ſtipatores Principis noſtri, qualis apud Scupos in pugnando fueris, quot uno die prœlia, & qua celeritate confeceris. Dignus eras triumpho, ſi antiqua tempora exſtarent. Sed quid multa? Memor cujuſdam ominis, cautius velim vincas. Arcus Sarmaticos & duo ſaga ad me velim mittas, ſed fibulatoria, cum ipſe miſerim de noſtris.* Hac epiſtola oſtenditur, quid de Regilliano ſenſerit Claudius, cujus graviſſimum judicium ſuis temporibus fuiſſe non dubium eſt. Nec a Gallieno quidem vir iſte promotus eſt, ſed a patre

ejus Valeriano, & ut Claudius, & Macrianus, & Ingenuus, & Postumius, & Aureolus: qui omnes in imperio interemti sunt, cum mererentur imperium. Mirabile autem hoc fuit in Valeriano Principe, quod omnes, quoscunque duces fecit, postea militum testimonio ad imperium pervenerunt: ut appareat, senem Imperatorem in deligendis reipublicæ ducibus talem fuisse, qualem Romana felicitas, si continuari fataliter potuisset, sub bono Principe requirebat. Et utinam vel illi, qui arripuerant imperia, regnare potuissent, vel ejus filius in imperio diutius non fuisset, ut libere se in suo statu respublica nostra tenuisset. Sed nimis sibi Fortuna indulgendum putavit, quæ cum Valeriano & bonos Principes tulit, & Gallienum diutius, quam oportebat, reipublicæ reservavit.

X. DE AUREOLO.

XI. Hic quoque Illyricianos exercitus regens, in contemtum Gallieni, ut omnes eo tempore, coactus a militibus, sumsit imperium. Et cum Macrianus, cum filio suo Macriano, contra Gallienum veniret, cum plurimis exercitus ejus cepit; aliquos corruptos fidei suæ addixit. & cum factus esset invalidus Imperator, cumque Gallienus expugnare virum fortem frustra tentasset, pacem cum eo contra Postumium pugnaturus fecit. quorum pleraque & dicta sunt, & dicenda. Hunc eundem Aureolum Claudius, interfecto jam Gallieno, conflictu habi-

to apud eum pontem interemit, qui nunc *pons Aureoli* nuncupatur, atque illic, ut tyrannum, ſepulcro humiliore donavit. Exſtat etiam epigramma Græcum in hanc formam:

Donat ſepulcro victor poſt multa tyranni
Prœlia, jam felix Claudius Aureolum:
Munere proſequitur mortali, & jure, ſuperſtes
Vivere quem vellet, ſi pateretur amor
Militis egregii, vitam qui jure negavit
Omnibus indignis, & magis Aureolo:
Ille tamen clemens, qui corporis ultima ſervans,
Et pontem Aureoli dedicat & tumulum.

Hos ego verſus, a quodam grammatico translatos, ita poſui, ut fidem ſervarem: non quo melius non potuerint transferri, ſed ut fidelitas hiſtorica ſervaretur, quam ego præ ceteris cuſtodiendam putavi, qui id, quod ad eloquentiam pertinet, nihil curo. Rem enim vobis propoſui deferre, non verba: maxime tanta rerum copia, ut triginta tyrannorum ſimul vitas ſcribendas acceſſerim.

XI. DE MACRIANO.

XII. CAPTO Valeriano, diu clariſſimo Principe civitatis, fortiſſimo deinde Imperatore, ad poſtremum omnium infeliciſſimo, vel quod ſenex apud Perſas conſenuit, vel quod indignos ſe poſteros dereliquit; cum Gallienum contemnendum Baliſta Præfectus Valeriani, & Macrianus primus ducum in-

telligerent, quærentibus etiam militibus Principem, unum in locum concesserunt, quærentes, quid faciendum esset. Tuncque constitit, Gallieno longe posito, Aureolo usurpante imperium, debere aliquem Principem fieri, & quidem optimum, ne quispiam tyrannus exsisteret. Verba igitur Balistæ (quantum Mæonius Astyanax, qui consilio interfuit, asserit) hæc fuerunt: *Mea ætas & professio & voluntas longe ab imperio absunt: & ego, quod negare non possum, bonum Principem quæro. Sed quis tandem est, qui Valeriani locum possit implere? nisi talis, qualis tu es, Macriane, fortis, constans, integer, probatus in republica, &, quod maxime ad imperium pertinet, dives. Arripe igitur locum meritis tuis debitum. me Præfecto, quamdiu voles, uteris: tu cum republica tantum bene agas, ut te Romanus orbis factum Principem gaudeat.* Ad hæc Macrianus: *Fateor, Balista, imperium prudenti non frustra est. Volo enim reipublicæ subvenire, atque illam pestem a legum gubernaculis dimovere: sed non hoc in me ætatis est: senex sum, ad exemplum equitare non possum. Lavandum est mihi frequentius, edendum delicatius. divitiæ me jamdudum ab usu militiæ retraxerunt. Juvenes aliqui sunt quærendi, nec unus, sed duo vel tres fortissimi, qui ex diversis partibus orbis Romani rempublicam restituant, quam Valerianus fato, Gallienus vitæ suæ genere perdiderunt.* Post hæc intellexit eum Balista sic agere, ut de filiis suis videretur cogitare, atque adeo sic aggressus est: *Prudentiæ tuæ rempublicam tradimus. Da igitur liberos tuos Macrianum & Quietum, fortissimos juvenes, olim Tribunos a Valeriano factos, qui, Gal-*

lieno imperante, quod boni sunt, salvi esse non possunt. Tunc ille, ubi intellectum se esse comperit, *Do*, inquit, *manus, de meo stipendium militi duplex daturus: tu tantum Præfecti mihi studium, & annonam in necessariis locis præbe. Jam ego faxim, ut Gallienus, sordidissimus feminarum omnium, duces sui parentis intelligat.* Factus est igitur cum Macriano & Quieto duobus filiis, cunctis militibus volentibus, Imperator: ac statim contra Gallienum venire cœpit, utcunque rebus in Oriente derelictis. Sed cum quadraginta quinque millia militum secum duceret, in Illyrico vel in Thraciarum extremis congressus cum Aureolo, victus & cum filio interemtus est. Triginta denique millia militum in Aureoli potestatem concessere. Domitianus autem eundem vicit, dux Aureoli fortissimus & vehementissimus, qui se originem diceret a Domitiano Imperatore trahere, atque a Domitilla. De Macriano autem nefas mihi videtur judicium Valeriani præterire, quod ille in oratione sua, quam ad Senatum e Persidis finibus miserat, posuit. Inter cetera ex oratione Divi Valeriani: *Ego, Patres conscripti, bellum Persicum gerens, Macriano totam rempublicam credidi quidem, a parte militari. Ille vobis fidelis, ille mihi devotus, illum & amat, & timet miles. Utcunque res exegerit, cum exercitibus agit. nec, Patres conscripti, nova vel inopina nobis sunt: pueri ejus virtus in Italia, adolescentis in Gallia, juvenis in Thracia, in Africa jam provecti, senescentis denique in Illyrico & Dalmatia, comprobata est, cum in diversis prœliis ad exemplum fortiter faceret. Huc accedit, quod habet ju-*

venes filios, Romano dignos collegio, nostra dignos amicitia, & reliqua.

XII. DE MACRIANO JUNIORE.

XIII. MULTA de hoc in patris imperio prælibata sunt, qui nunquam Imperator factus esset, nisi prudentiæ patris ejus creditum videretur. De hoc plane multa miranda dicuntur, quæ ad fortitudinem pertineant juvenilis ætatis. Sed ad facta, aut quantum in bellis, minus valet fortitudo. Hic enim vehemens cum prudentissimo patre, cujus merito imperare cœperat, a Domitiano victus, triginta (ut superius dixi) millibus militum spoliatus est: matre nobili, patre tantum forti, & ad bellum parato, atque ab ultima militia in summum perveniente ducatum, & splendore sublimi.

XIII. DE QUIETO.

XIV. HIC, ut diximus, Macriani filius fuit: cum patre & fratre, Balistæ judicio, Imperator est factus. Sed ubi comperit Odenatus, qui olim jam Orientem tenebat, ab Aureolo Macrianum patrem, Quietum, & ejus fratrem Macrianum victos, milites in ejus potestatem concessisse; quasi Gallieni partes vindicaret, adolescentem cum Balista Præ-

fecto dudum interemit. Idem quoque adolescens dignissimus Romano imperio fuit, ut vere Macriani filius, & Macrianus etiam frater: qui duo afflictis rebus potuerunt rempublicam gerere. Videtur mihi non prætermittendum de Macrianorum familia, quæ hodieque floret, id dicere, quod speciale semper habuerunt. Alexandrum Magnum Macedonem viri in auro & argento, mulieres & in reticulis & dextrocheriis, & in anulis, & in omni ornamentorum genere, exsculptum semper habuerunt: eousque, ut tunicæ, & limbi, & pænulæ matronales in familia ejus hodieque sint, quæ Alexandri effigiem de liciis variantibus monstrent. Vidimus proxime Cornelium Macrum in eadem familia virum, cum cœnam in templo Herculis daret, pateram electrinam, quæ in medio vultum Alexandri haberet, & in circuitu omnem historiam contineret, signis brevibus & minutulis, Pontifici propinare: quam quidem circumferri ad omnes tanti illius viri cupidissimos jussit. Quod idcirco posui, quia dicuntur juvari in omni actu suo, qui Alexandrum expressum vel auro gestitant, vel argento.

XIV. DE ODENATO.

XV. Nisi Odenatus, Princeps Palmyrenorum, capto Valeriano, fessis Romanæ reipublicæ viribus, sumsisset imperium, in Oriente res perditæ essent. Quare assumto nomine primum regali cum

uxore Zenobia, & filio majore, cui erat nomen Herodes, minoribus Herenniano & Timolao, collecto exercitu contra Persas profectus est. Nisibin primum & Orientis pleraque, cum omni Mesopotamia, in potestatem recepit, deinde ipsum regem victum fugere coegit: postremo Ctesiphonta usque, Saporem & ejus liberos persecutus, captis concubinis, capta etiam magna præda, ad Orientem vertit, sperans, quod Macrianum, qui imperare contra Gallienum cœperat, posset opprimere: sed illo jam profecto contra Aureolum & contra Gallienum, eo interemto, filium Quietum interfecit, Balista (ut plerique asserunt) regnum usurpante, ne & ipse posset occidi. Composito igitur magna ex parte Orientis statu, a consobrino suo Mæonio, qui & ipse imperium sumserat, interemtus est cum filio suo Herode, qui & ipse, post reditum de Perside, cum patre Imperator est appellatus. Iratum fuisse reipublicæ Deum credo, qui, interfecto Valeriano, noluit Odenatum reservare. Ille plane cum uxore Zenobia non solum Orientem, quem jam in pristinum reformaverat statum, sed omnes omnino totius orbis partes reformasset, vir acer in bellis, &, quantum plerique scriptores loquuntur, venatu memorabili semper inclitus; qui a prima ætate capiendis leonibus & pardis, ursis, ceterisque silvestribus animalibus, sudorem officii virilis impendit, quique semper in silvis ac montibus vixit, perferens calorem, pluvias, & omnia mala, quæ in se continent venatoriæ voluptates: quibus duratus, solem ac pulverem in bellis Persicis tulit: non

aliter etiam conjuge assueta, quæ multorum sententia, fortior marito fuisse perhibetur; mulier omnium nobilissima Orientalium feminarum, &, ut Cornelius Capitolinus asserit, speciosissima.

XV. DE HERODE.

XVI. HERODES, non Zenobia matre, sed priore uxore genitus, cum patre accepit imperium, homo omnium delicatissimus, & prorsus Orientalis & Græcæ luxuriæ, cui erant sigillata tentoria, & aureati papiliones, & omnia Persica. denique, ingenio ejus usus Odenatus, quidquid concubinarum regalium, quidquid divitiarum gemmarumque cepit, eidem tradidit, paternæ indulgentiæ affectione permotus. Et erat circa illum Zenobia novercali animo: qua re commendabiliorem patri eum fecerat. neque plura sunt, quæ de Herode dicantur.

XVI. DE MÆONIO.

XVII. HIC consobrinus Odenati fuit: nec ulla re alia ductus, nisi damnabili invidia, Imperatorem optimum interemit; cum ei nihil aliud objiceretur, præter filii Herodis delicias. Dicitur autem primum cum Zenobia consensisse, quæ ferre non poterat, ut privignus ejus Herodes priore loco, quam filii ejus, Herennianus & Timolaus, Principes dicerentur. Sed hic quoque spurcissimus fuit. quare Impe-

rator appellatus per errorem, brevi a militibus pro suæ luxuriæ meritis interemtus est.

XVII. DE BALISTA.

XVIII. De hoc, utrum imperaverit, scriptores inter se ambigunt. Multi enim dicunt, Quieto per Odenatum occiso, Balistæ veniam datam: tamen eum imperasse, quod nec Gallieno, nec Aureolo, nec Odenato se crederet. Alii asserunt, privatum eum in agro suo, quem apud Daphnem sibi comparaverat, interemtum. Multi, & sumsisse illum purpuram, & more Romano imperasse, exercitum duxisse, & de se plura promisisse, dixerunt; occisum autem per hos, quos Aureolus miserat ad comprehendendum Quietum, Macriani filium, quem prædam suam esse dicebat. Fuit vir insignis, eruditus ad gerendam rempublicam, in consiliis vehemens, in expeditionibus clarus, in provisione annonaria singularis; Valeriano sic acceptus, ut eum quibusdam literis hoc testimonio prosecutus sit: *Valerianus Ragonio Claro Præfecto Illyrici & Galliarum. Si quid in te bonæ frugis est, quam esse scio, parens Clare, dispositionem Balistæ prosequere. Hac in forma rempublicam vides, ut nec ille provinciales gravet; ut illic equos contineat, ubi sunt pabula; illic annonas militum mandet, ubi sunt frumenta: non provincialem, non possessorem cogat, illic frumenta, ubi non habet, dare; illic equum, ubi non potest, pascere: nec est ulla alia provisio melior, quam ut in locis suis*

erogentur, quæ nascuntur, ne aut vehiculis aut sumtibus rempublicam gravent. Galatia frumentis abundat, referta est Thracia, plenum est Illyricum: illic pedites collocentur. quamquam in Thracia etiam equites, sine noxa provincialium, hiemare possint. Multum enim ex campis fœni colligitur. Jam ubi laridum, jam ceteræ species, in his dandæ sunt locis, in quibus affatim redundant. Quæ omnia sunt Balistæ consilia, qui ex quaque provincia unam tantum speciem præberi jussit, quod ea redundaret, atque ab ea milites submoveri: id quod publicitus est decretum. Est & alia ejus epistola, qua gratias Balistæ agit: in qua docet, sibi præcepta gubernandæ reipublicæ ab eodem data, gaudens, quod ejus consilio nullum adscriptitium, id est, vacantem, haberet, & tribunum nullum stipatorem, qui non vere pugnaret. Hic igitur vir, in tentorio suo cubans, a quodam gregario milite Odenati, in Gallieni gratiam, dicitur interemtus. De quo ipse vera non satis comperi, idcirco quod scriptores temporum de hujus præfectura multa, de imperio pauca dixerunt.

XVIII. DE VALENTE.

XIX. Hic vir militaris, simul etiam civilium virtutum gloria pollens, Proconsulatum Achajæ, dato a Gallieno tunc honore, gubernabat: quem Macrianus vehementer reformidans, simul quod in omni genere vitæ satis clarum norat, simul quod inimicum sibi esse invidia virtutum sciebat, misso

Pisone, nobilissimæ tunc & consularis familiæ viro, interfici præcepit. Valens diligentissime cavens & providens, neque aliter sibi posse subveniri existimans, sumsit imperium, & brevi a militibus interemtus est.

XIX. DE VALENTE SUPERIORE.

XX. Fuit & Valens superior: & bene venit in mentem, ut, cum de hoc Valente loquimur, etiam de illo Valente, qui superiorum Principum temporibus interemtus est, aliquid dicamus. Nam hujus Valentis, qui sub Gallieno imperavit, avunculus magnus fuisse perhibetur. Alii tantum avunculum dicunt. sed par in ambobus fuit fortuna. nam & ille, cum paucis diebus Illyrico imperasset, occisus est.

XX. DE PISONE.

XXI. Hic a Macriano ad interficiendum Valentem missus, ubi eum providum futurorum imperare cognovit, Thessaliam concessit, atque illic, paucis sibi consentientibus, sumsit imperium, *Thessalicusque* appellatus, interemtus est; vir summæ sanctitatis, & temporibus suis *Frugi* dictus, & qui ex illa Pisonum familia ducere originem diceretur, cui se, nobilitandi causa, Cicero sociaverat. Hic

omnibus Principibus acceptissimus fuit. Ipse denique Valens, qui ad eum percussores misisse perhibetur, dixisse dicitur, non sibi apud Deos inferos constare rationem, quod, quamvis hostem suum, Pisonem tamen jussisset occidi, virum, cui similem Romana respublica tunc non haberet. Senatusconsultum de Pisone factum ad noscendam ejus majestatem, libenter inserui. Die septimo Kalendas Julias, cum esset nuntiatum, Pisonem a Valente interemtum, ipsum Valentem a suis occisum, Arellius Fuscus, consularis primæ sententiæ, qui in locum Valeriani successerat, ait, *Consul, consule.* Cumque consultus esset, *Divinos*, inquit, *honores Pisoni decerno, Patres conscripti: Gallienum, & Valerianum, & Saloninum Imperatores nostros esse confido. Neque enim melior vir quisquam fuit, neque constantior.* Post quem ceteri consulti, statuam inter triumphales, & currus quadrijugos Pisoni decreverunt. Sed statua ejus videtur: quadrigæ autem, quæ decretæ fuerant, quasi transferendæ ad alium positæ sunt, nec adhuc redditæ. Nam in his locis fuerunt, in quibus thermæ Diocletianæ sunt exædificatæ, tam æterni nominis, quam sacrati.

XXI. DE ÆMILIANO.

XXII. Et hoc familiare est populo Ægyptiorum, ut vel furiosi ac dementes, de levibus quibusque ad summæ reipublicæ pericula perducantur. Sæpe illi, ob neglectas salutationes, locum in balneis non

concessum, carnem & olera sequestrata, calceamenta servilia, & cetera talia, usque ad summum reipublicæ periculum seditionis, ita ut armarentur contra eos exercitus, pervenerunt. Familiari ergo sibi furore, cum quodam die cujusdam servus curatoris, qui Alexandriam tunc regebat, militarie ob hoc cæsus esset, quod crepidas suas meliores esse, quam militis diceret; collecta multitudo ad domum Æmiliani ducis anceps venit, atque eum omni seditionum instrumento & furore persecuta est. ictus est lapidibus, petitus est ferro: nec desiit ullum seditionis telum. qua re coactus Æmilianus sumsit imperium, cum sciret, sibi undecunque pereundum. Consenserunt ei Ægyptiacus exercitus, maxime in Gallieni odium. Nec ejus ad regendam rempublicam vigor defuit. nam Thebaidem totamque Ægyptum peragravit, & quatenus potuit, barbarorum gentes forti auctoritate submovit. denique *Alexander*, vel *Alexandrinus*, (nam incertum id quoque habetur) virtutum merito vocatus est. Et cum contra Indos pararet expeditionem, misso Theodoto duce, Gallieno jubente dedit pœnas: siquidem strangulatus in carcere captivorum veterum more perhibetur. Tacendum esse non credo, quod cum de Ægypto loquor, vetus suggessit historia, simul etiam Gallieni factum: qui cum Theodoto vellet imperium proconsulare decernere, a sacerdotibus est prohibitus, qui dixerunt, fasces consulares ingredi Alexandriam non licere. cujus rei etiam Ciceronem, cum contra Gabinium loquitur, meminisse satis novimus. denique non exstat memoria rei frequenta-

tæ. Quare ſcire oportet, Herennium Celſum, veſtrum parentem, dum conſulatum cupit, hoc, quod deſiderat, non licere. Fertur enim apud Memphim in aurea columna Ægyptiis literis ſcriptum, tunc demum Ægyptum liberam fore, cum in eam veniſſent Romani faſces, & prætexta Romanorum: quod apud Proculum grammaticum, doctiſſimum ſui temporis virum, cum de peregrinis regionibus loquitur, invenitur.

XXII. DE SATURNINO.

XXIII. OPTIMUS ducum Gallieni temporibus, ſed a Valeriano dilectus, Saturninus fuit. Hic quoque, cum diſſolutionem Gallieni, pernoctantis in publico, ferre non poſſet, & milites non exemplo Imperatoris ſui, ſed ſuo regeret, ab exercitibus ſumſit imperium: vir prudentiæ ſingularis, gravitatis inſignis, vita amabilis, victoriarum barbaris etiam ubique notarum. Hic ea die, qua eſt amictus a militibus peplo imperatorio, concione habita, dixiſſe fertur, *Commilitones, bonum ducem perdidiſtis, & malum Principem feciſtis.* Denique cum multa ſtrenue in imperio feciſſet; quod eſſet ſeverior & gravior militibus, ab iiſdem ipſis, a quibus factus fuerat, interemtus eſt. Hujus inſigne eſt, quod convivio diſcumbere milites, ne inferiora denudarentur, cum ſagis juſſit, hieme gravibus, æſtate perlucidis.

XXIII. DE TETRICO SENIORE.

XXIV. INTERFECTO Victorino, & ejus filio, mater ejus Victoria, sive Victorina, Tetricum Senatorem populi Romani præsidatum in Gallia regentem, ad imperium hortata, quod ejus erat, ut plerique loquuntur, affinis, Augustum appellari fecit, filiumque ejus Cæsarem nuncupavit. Et cum multa Tetricus feliciter egisset, diuque imperasset, ab Aureliano victus, cum militum suorum impudentiam & procacitatem ferre non posset, volens se gravissimo Principi & severissimo dedit. Versus denique illius fertur, quem statim ad Aurelianum scripserat:

Eripe me his, invicte, malis.

Quare cum Aurelianus nihil simplex, neque mite, aut tranquillum facile cogitaret, Senatorem populi Romani, eundemque consularem, qui jure præsidiali omnes Gallias rexerat, per triumphum duxit, eodem tempore, quo & Zenobiam Odenati uxorem, cum filiis minoribus Odenati, Herenniano & Timolao: pudore tamen victus vir nimium severus, eum, quem triumphaverat, correctorem totius Italiæ fecit, id est, Campaniæ, Samnii, Lucaniæ, Brutiorum, Apuliæ, Calabriæ, Etruriæ, atque Umbriæ, Piceni, & Flaminiæ, omnisque annonariæ regionis: ac Tetricum, non solum vivere, sed etiam in summa dignitate manere passus est; cum illum

sæpe collegam, nonnunquam commilitonem, aliquando etiam Imperatorem appellaret.

XXIV. DE TETRICO JUNIORE.

XXV. Hic puerulus a Victoria Cæsar est appellatus, cum illa *Mater castrorum* ab exercitu nuncupata esset, qui & ipse cum patre per triumphum ductus, postea omnibus senatoriis honoribus functus est, illibato patrimonio, quod quidem ad suos posteros misit, ut Gellius Fuscus dicit, semper insignis. Narrabat avus meus, hunc sibi familiarem fuisse, neque quemquam illi ab Aureliano, aut postea ab aliis Principibus, esse prælatum. Tetricorum domus hodieque exstat in monte Cœlio inter duos lucos contra Isium Metellinum, pulcherrima, in qua Aurelianus pictus est, utrique prætextam tribuens & senatoriam dignitatem; accipiens ab his sceptrum, coronam civicam picturatam de museo, quam cum dedicasset, Aurelianum ipsum dicuntur duo Tetrici adhibuisse convivio.

XXV. DE TREBELLIANO.

XXVI. Pudet jam persequi, quanti sub Gallieno fuerunt tyranni, vitio pestis illius: siquidem erat in eo ea luxuria, ut rebelles plurimos mereretur, & ea crudelitas, ut jure timeretur. Quare & Trebellianum factum in Isauria Principem, ipsis Isau-

ris sibi ducem quærentibus: quem cum alii archipiratam vocassent, ipse se Imperatorem appellavit. Monetam etiam cudi jussit. Palatium in arce Isauriæ constituit: qui quidem cum se in intima & tuta Isaurorum loca, munitus difficultatibus locorum & montibus contulisset, aliquamdiu apud Cilicas imperavit. Sed per Gallieni ducem Causisoleum, natione Ægyptium, fratrem Theodoti, qui Æmilianum ceperat, ad campum deductus, victus est & occisus. Neque tamen postea Isauri, timore, ne in eos Gallienus sæviret, ad æqualitatem perduci quavis Principum humanitate potuerunt. Denique post Trebellianum pro barbaris habentur; &, cum in medio Romani nominis solo regio eorum sit, novo genere custodiarum, quasi limes includitur, locis defensa, non hominibus. Nam non sunt statura decori, non virtute graves, non instructi armis, non consiliis prudentes, sed hoc solo securi, quod in editis positi adiri nequeunt: quos quidem Divus Claudius pæne ad hoc perduxerat, ut a suis semotos locis in Cilicia collocaret; daturus uni ex amicissimis omnem Isaurorum possessionem, ne quid ex ea postea rebellionis oriretur.

XXVI. DE HERENNIANO.

XXVII. ODENATUS moriens duos parvulos reliquit, Herennianum & fratrem ejus Timolaum: quorum nomine Zenobia, usurpato sibi imperio, diutius, quam feminam decuit, rempublicam obtinuit, parvulos Romani Imperatoris habitu profe-

rens purpuratos, eosdemque adhibens concionibus, quas illa viriliter frequentavit; Didonem, & Semiramidem, & Cleopatram sui generis Principem, inter cetera prædicans. Sed de eorum exitu incertum est. multi enim dicunt, eos ab Aureliano interemtos, multi morte sua esse consumtos: siquidem Zenobiæ posteri etiam nunc Romæ inter nobiles manent.

XXVII. DE TIMOLAO.

XXVIII. De hoc ea putamus digna memoria, quæ de fratre sunt dicta. Unum tamen est, quod eum a fratre separat, quod tanti fuit ardoris ad studia Romana, ut brevi consecutus, quæ insinuaverat grammaticus, esse dicatur: potuisse quin etiam summum Latinorum rhetorem facere.

XXVIII. DE CELSO.

XXIX. Occupatis partibus Gallicanis, Orientalibus, quin etiam Ponti, Thraciarum & Illyrici, dum Gallienus popinatur, & balneis ac lenonibus deputat vitam, Afri quoque, auctore Vibio Passieno, Proconsule Africæ, & Fabio Pomponiano, duce limitis Libyci, Celsum Imperatorem appellaverunt, peplo Deæ Cœlestis ornatum. Hic, privatus ex Tribunis, in Africa positus, in agris suis vivebat; sed ea justitia, & corporis magnitudine, ut dignus videretur imperio. Quare creatus per quan-

dam mulierem, Gallienam nomine, consobrinam Gallieni, septimo imperii die interemtus est, atque adeo etiam inter obscuros Principes vix relatus est. Corpus ejus a canibus consumtum est, Siccensibus, qui Gallieno fidem servaverant, perurgentibus: & novo injuriæ genere imago in crucem sublata, persultante vulgo, quasi patibulo ipse Celsus videretur affixus.

XXIX. DE ZENOBIA.

XXX. OMNIS jam consumtus est pudor: siquidem fatigata republica, eousque perventum est, ut, Gallieno nequissime agente, optime etiam mulieres imperarent. & quidem peregrina, nomine Zenobia, de qua jam multa dicta sunt, quæ se de Cleopatrarum Ptolemæorumque gente jactaret, post Odenatum maritum imperiali sagulo persuso per humeros habitu, donis ornata, diademate etiam accepto, nomine filiorum Herenniani & Timolai diutius, quam femineus sexus patiebatur, imperavit. Siquidem Gallieno adhuc regente rempublicam, regale mulier superba munus obtinuit, & Claudio bellis Gothicis occupato: vix denique ab Aureliano victa & triumphata, concessit in jura Romana. Exstat epistola Aureliani, quæ captivæ mulieri testimonium fert. nam cum a quibusdam reprehenderetur, quod mulierem, veluti ducem aliquem vir fortissimus, triumphasset, missis ad Senatum populumque Romanum literis, hac se attestatione de-

ſendit: *Audio, Patres conſcripti, mihi objici, quod non virile munus impleverim, Zenobiam triumphando. Næ illi, qui me reprehendunt, ſatis laudarent, ſi ſcirent, qualis illa eſt mulier, quam prudens in conſiliis, quam conſtans in diſpoſitionibus, quam erga milites gravis, quam larga, cum neceſſitas poſtulet, quam triſtis, cum ſeveritas poſcat. Poſſum dicere, illius eſſe, quod Odenatus Perſas vicit, ac fugato Sapore Cteſiphontem uſque pervenit. Poſſum aſſerere, tanto apud Orientales & Ægyptiorum populos timori mulierem fuiſſe, ut ſe non Arabes, non Saraceni, non Armenii commoverent. Nec ego illi vitam conſervaſſem, niſi eam ſciſſem multum Romanæ reipublicæ profuiſſe, cum ſibi, vel liberis ſuis, Orientis ſervaret imperium. Sibi ergo habeant propriarum venena linguarum hi, quibus nihil placet. Nam ſi viciſſe ac triumphaſſe feminam, non eſt decorum; quid de Gallieno loquuntur, in cujus contemtum hæc bene rexit imperium? quid de Divo Claudio, ſancto ac venerabili duce? qui eam, quod ipſe Gothicis eſſet expeditionibus occupatus, paſſus eſſe dicitur imperare; idque occulte ac prudenter: ut, illa ſervante Orientalis fines imperii, ipſe ſecurius, quæ inſtituerat, perpetraret.* Hæc oratio indicat, quid judicii Aurelianus habuerit de Zenobia: cujus ea caſtitas fuiſſe dicitur, ut ne virum ſuum quidem ſciret, niſi tentatis conceptionibus. nam cum ſemel concubuiſſet, exſpectatis menſtruis, continebat ſe, ſi prægnans eſſet: ſin minus, iterum poteſtatem quærendis liberis dabat. Vixit regali pompa, more magis Perſico. adorata eſt more regum Perſarum: convivata eſt Imperatorum more Romanorum. Ad conciones

galeata processit cum limbo purpureo, gemmis dependentibus per ultimam fimbriam; media etiam cyclade veluti fibula muliebri adstricta, brachio sæpe nudo. Fuit vultu subaquilo, fusci coloris, oculis supra modum vigentibus, nigris, spiritus divini, venustatis incredibilis: tantus candor in dentibus, ut margaritas eam plerique putarent habere, non dentes. vox clara & virilis: severitas, ubi necessitas postulabat, tyrannorum: bonorum Principum clementia, ubi pietas requirebat: larga prudenter, conservatrix thesaurorum, ultra femineum modum. Usa vehiculo carpentario, raro pilento, equo sæpius. Fertur autem vel tria vel quatuor milliaria frequenter cum peditibus ambulasse. Nata est Hispanorum cupiditate: bibit sæpe cum ducibus, cum esset alias sobria: bibit etiam cum Persis atque Armeniis, ut eos vinceret. Usa est vasis aureis gemmatis ad convivia, quibus & Cleopatra usa est. In ministerio eunuchos gravioris ætatis habuit, puellas nimis raras. Filios Latine loqui jusserat, adeo ut Græce vel difficile, vel raro loquerentur. Ipsa Latini sermonis non usquequaque ignara, sed ut loqueretur pudore cohibita: loquebatur & Ægyptiace ad perfectum modum. Historiæ Alexandrinæ atque Orientalis ita perita, ut eam epitomasse dicatur: Latinam autem Græce legerat. Cum illam Aurelianus cepisset, atque in conspectum suum ductam sic appellasset, *Quid, o Zenobia, ausa es insultare Romanis Imperatoribus?* illa dixisse fertur, *Imperatorem te esse cognosco, qui vincis: Gallienum, & Aureolum, & ceteros Principes non puta-*

vi. *Victoriam mei similem credens, in consortium regni venire, si facultas locorum pateretur, optavi.* Ducta est igitur per triumphum, ea specie, ut nihil pompabilius populo Romano videretur. jam primum ornata gemmis ingentibus, ita ut ornamentorum onere laboraret. Fertur enim mulier fortissima sæpissime restitisse, cùm diceret, se gemmarum onera ferre non posse. Vincti erant præterea pedes auro, manus etiam catenis aureis: nec collo aureum vinculum deerat, quod scurra Persicus præferebat. Huic ab Aureliano vivere concessum est. ferturque vixisse cum liberis, matronæ jam more Romanæ, data sibi possessione in Tiburti, quæ hodieque Zenobia dicitur, non longe ab Hadriani palatio, atque ab eo loco, cui nomen est Conchæ.

XXX. VICTORIA.

XXXI. NON tam digna res erat, ut etiam Victorina, sive Victoria, in literas mitteretur, nisi Gallieni mores hoc facerent, ut memoria dignæ etiam mulieres censerentur. Victoria enim, ubi filium ac nepotem a militibus vidit occisos, Postumium, deinde Lollianum, Marium etiam, quem Principem milites nuncuparunt, interemtos, Tetricum (de quo superius dictum est) ad imperium hortata est, ut virile semper facinus auderet: insignita est præterea hoc titulo, ut *castrorum* se diceret *Matrem*. Cusi sunt ejus nummi ærei, aurei, & argentei, quorum hodieque forma exstat apud Trevi-

ros. quæ quidem non diutius vixit. nam Tetrico imperante, ut plerique loquuntur, occisa; ut alii asserunt, fatali necessitate consumta. Hæc sunt, quæ de triginta tyrannis dicenda videbantur: quos ego in unum volumen idcirco contuli, ne, si de singulis singula quæque narrarem, nascerentur indigna fastidia, & ea, quæ ferre lector non posset. Studiose in medio feminas posui, ad ludibrium Gallieni, quo nihil prodigiosius passa est respublica Romana. Duos etiam nunc tyrannos, quasi extra numerum, (quod alieni essent temporis) additurus: unum, qui fuit Maximini temporibus; alterum, qui Claudii: ut tyrannorum triginta viri hoc volumine tenerentur. Quæso, qui expletum jam librum acceperas, boni consulas, atque hos volumini tuo volens addas: quos ego, quemadmodum Valentem superiorem huic volumini, sic post Claudium & Aurelianum, his, qui inter Tacitum & Diocletianum fuerunt, addere destinaveram. Sed errorem meum major historiæ diligentia tuæ eruditionis avertit. Habeo igitur gratiam, quod titulum meum prudentiæ tuæ benignitas implevit. Nemo in templo Pacis dicturus est, me feminas inter tyrannos, cum risu & joco tyrannas videlicet & tyrannides, ut ipsi de me solent jactare, posuisse. Habent integrum numerum ex arcanis historiæ in meas literas datum. Titus enim & Censorinus, quorum unus, ut dixi, sub Maximino, alter sub Claudio fuit, ambo ab iisdem militibus, a quibus purpura velati fuerant, interemti sunt.

DE TITO.

XXXII. Docet Dexippus, nec Herodianus tacet, omnesque, qui talia legenda posteris tradiderunt, Titum, Tribunum Maurorum, qui a Maximino inter privatos relictus fuerat, timore violentæ mortis, ut alii dicunt; invitum vero, & a militibus coactum, ut plerique asserunt, imperasse: atque hunc intra paucos dies, post vindicatam defectionem, quam consularis vir Magnus Maximino paraverat, a suis militibus interemtum. imperasse autem mensibus sex. Fuit hic vir de primis erga rempublicam domi forisque laudabilis; sed imperio parum felix. Alii dicunt, ab Armeniis sagittariis, quos Maximinus, ut Alexandrinos, & oderat, & offenderat, Principem factum. Nec mireris, tantam esse varietatem de homine, cujus vix nomen agnoscitur. Hujus uxor Calpurnia fuit sancta & venerabilis femina, de genere Cæsoninorum, id est, Pisonum, quam majores nostri univiriam sacerdotem, inter sacratissimas feminas, adorarunt: cujus statuam in templo Veneris adhuc videmus Argolicam, sed auratam. Hæc uniones Cleopatranas habuisse perhibetur: hæc lancem centum librarum argenti, cujus plerique poetæ meminerunt, in qua majorum ejus expressa ostenderetur historia. Longius mihi videor processisse, quam res postulabat. sed quid faciam? omnis scientia naturæ facilitate verbosa est. quare ad Censorinum revertar, homi-

nem nobilem, ſed qui non tam bono, quam malo reipublicæ, ſeptem diebus dicitur imperaſſe.

DE CENSORINO.

XXXIII. Censorinus, vir plane militaris & antiquæ in curia dignitatis, bis Conſul, bis Præfectus prætorii, ter Præfectus urbis, quarto Proconſul, tertio conſularis, Legatus prætorius ſecundo, ædilitius quarto, quæſtorius tertio, extra ordinem quoque legatione Perſica functus, etiam Sarmatica. Poſt omnes tamen honores cum in agro ſuo degeret ſenex, atque uno pede claudicans vulnere, quod bello Perſico, Valeriani temporibus, acceperat, factus eſt Imperator, & ſcurrarum joco Claudius appellatus eſt. Cumque ſe graviſſime gereret, neque a militibus ob diſciplinam cenſoriam ferri poſſet, ab his ipſis, a quibus factus fuerat, interemtus eſt. Exſtat ejus ſepulcrum, in quo grandibus literis circa Bononiam inciſi ſunt omnes ejus honores, ultimo tamen verſu adſcripto, FELIX AD OMNIA, INFELICISSIMUS IMPERATOR. Exſtat ejus familia, Cenſorinorum nomine frequentata: cujus pars Thracias, odio rerum Romanarum, pars Bithyniam petiit. exſtat etiam domus pulcherrima, adjuncta gentibus Flaviis, quæ quondam Titi Principis fuiſſe perhibetur. Habes integrum numerum triginta tyrannorum, qui cum malevolis quidem, ſed bono animo, cauſabaris. Da nunc cuivis libellum, non tam diſerte, quam fideliter ſcriptum. ne-

que ego eloquentiam videor pollicitus esse, sed rem: qui hos libellos, quos de vita Principum edidi, non scribo, sed dicto; & dicto cum ea festinatione, quam, si quid vel ipse promisero, vel tu petieris, sic perurges, ut respirandi non habeam facultatem. Nunc ad Claudium Principem redeo: de quo speciale mihi volumen, quamvis breve, merito vitæ illius, videtur edendum, addito fratre singulari viro; ita ut de familia tam sancta, & tam nobili, saltem pauca referantur.

TREBELLII POLLIONIS

DIVUS CLAUDIUS

AD

CONSTANTINUM AUG.

I. VENTUM eſt ad Principem Claudium, qui nobis, intuitu Conſtantii Cæſaris, cum cura in literis digerendus eſt. de quo ego idcirco recuſare non potui, quod alios, tumultuarios videlicet, Imperatores ac regulos ſcripſeram eo libro, quem *De triginta tyrannis* edidi, qui Cleopatranam etiam ſtirpem, & Victorinam, & quæ nunc eſt, detinet. ſiquidem eo res proceſſit, ut mulierum etiam vitas ſcribi Gallieni comparatio effecerit. neque enim fas erat eum tacere Principem, qui tantam generis ſui prolem, qui bellum Gothicum ſua virtute confecit, qui manum publicis cladibus victor impoſuit, qui Gallienum, prodigioſum Imperatorem, etiamſi non auctor conſilii fuit, tamen ipſe imperaturus bono generis humani, a gubernaculibus publicis depulit: qui ſi diutius in hac eſſet commoratus repu-

blica, Scipiones bonis & Camillos, omnesque illos veteres suis virtutibus, suis consiliis, sua providentia reddidisset.

II. Breve illius in imperio fuit tempus; sed breve fuisset, etiamsi, quantum hominum vita suppetit, tantum vir talis imperare potuisset. Quid enim in illo non mirabile? quid non conspicuum? quid non triumphalibus vetustissimis præferendum? In quo Trajani virtus, Antonini pietas, Augusti moderatio, & magnorum Principum bona sic fuerunt, ut non ab aliis exemplum caperet, sed etiamsi illi non fuissent, hic ceteris reliquisset exemplum. Doctissimi mathematicorum, centum & viginti annos homini ad vivendum datos judicant, neque amplius cuiquam jactitant esse concessum: etiam illud addentes, Mosem solum, Dei (ut Judæorum libri loquuntur) familiarem, centum viginti quinque annos vixisse: qui cum quereretur, quod juvenis interiret, responsum ei ab incerto ferunt numine, neminem plus esse victurum. Quare etiamsi centum & viginti quinque annos Claudius vixisset, necessariam quidem mortem ejus exspectandam fuisse, (ut Tullius de Scipione loquitur pro Milone) stupenda & mirabilis docet vita. Quid enim magnum vir ille domi forisque non habuit? Amavit parentes. quid mirum? amavit & fratres. jam potest dignum esse miraculo. Amavit propinquos: res nostris temporibus comparanda miraculo. Invidit nulli, malos persecutus est. Fures judices palam aperteque damnavit. Stultis, quasi negligeret, indulsit. Leges optimas dedit. Talis in republica fuit, ut ejus stirpem

ad imperium summi Principes eligerent, emendatior Senatus optaret.

III. In gratiam me quispiam putet Constantii Cæsaris loqui: sed testis est & tua conscientia, & vita mea, me nihil unquam cogitasse, dixisse, fecisse gratiosum. Claudium Principem loquor, cujus vita, probitas, & omnia, quæ in republica gessit, tantam posteris famam dedere, ut Senatus populusque Romanus novis eum honoribus post mortem affecerit. Illi clypeus aureus, vel ut grammatici loquuntur, clypeum aureum, Senatus totius judicio, in Romana curia collocatum est; ut etiam nunc videtur expressa thorace vultus ejus imago. Illi, quod nulli antea, populus Romanus sumtu suo in Capitolio, ante Jovis Optimi Maximi templum, statuam auream decem pedum collocavit. Illi totius orbis judicio, in Rostris posita est columna, cum palmata statua superfixa, librarum argenti mille quingentarum. Ille, velut futurorum memor, gentes Flavias, quæ Vespasiani & Titi, nolo autem dicere Domitiani, fuerant, propagavit. Ille bellum Gothicum brevi tempore implevit. Adulator igitur Senatus, adulator populus Romanus, adulatrices exteræ gentes, adulatrices provinciæ: siquidem omnes ordines, omnis ætas, omnis civitas, statuis, vexillis, coronis, fanis, arcubus bonum Principem, aris ac templis honoraverunt.

IV. Interest eorum, qui bonos imitantur Principes, & totius orbis humani, cognoscere, quæ de illo viro senatusconsulta sint condita, ut omnes judicium publicæ mentis agnoscant. Nam cum esset

nuntiatum nono Kalend. Aprilis ipſo in ſacrario Matris, ſanguinis die, Claudium Imperatorem factum, neque cogi Senatus, ſacrorum celebrandorum cauſa, poſſet, ſumtis togis itum eſt ad Apollinis templum, ac lectis literis Claudii Principis, hæc in Claudium dicta ſunt: *Auguſte Claudi, Dii te nobis præſtent:* (dictum ſexagies) *Claudi Auguſte, Principem te, aut qualis tu es, ſemper optavimus:* (dictum quadragies) *Claudi Auguſte, te reſpublica requirebat:* (dictum quadragies) *Claudi Auguſte, tu frater, tu pater, tu amicus, tu bonus Senator, tu vere Princeps:* (dictum octuagies) *Claudi Auguſte, tu nos ab Aureolo vindica:* (dictum quinquies) *Claudi Auguſte, tu nos a Palmyrenis vindica:* (dictum quinquies) *Claudi Auguſte, tu nos a Zenobia & a Victoria libera:* (dictum ſepties) *Claudi Auguſte, Tetricus nihil fecit:* (dictum ſepties.)

V. Qui primum ut factus eſt Imperator, Aureolum, qui gravior reipublicæ fuerat, quod multum Gallieno placebat, conflictu habito a reipublicæ gubernaculis depulit, tyrannumque, miſſis ad populum edictis, datis etiam ad Senatum orationibus, judicavit. His accedit, quod arrogantem Aureolum, & fœdus petentem, Imperator gravis & ſeverus non audivit, reſponſo tali repudiatum, *Hæc a Gallieno petenda fuerant, qui conſentire moribus poterat, & timere.* Denique judicio militum apud Mediolanum Aureolus dignum exitum vitæ ac moribus ſuis habuit: & hunc tamen quidam hiſtorici laudare conati ſunt, & ridicule quidem. Nam Gallus Antipater, ancillariorum & hiſtoricorum dehoneſta-

mentum, principium de Aureolo ſic habuit, *Venimus ad Imperatorem nominis ſui.* Magna ejus videlicet virtus, ab auro nomen accipere. At ego ſcio, ſæpius inter gladiatores bonis pugnatoribus hoc nomen appoſitum. Habuit proxime tuus libellus munerarius hoc nomen in indice ludorum.

VI. Sed redeamus ad Claudium. Nam ut ſuperius diximus, illi Gothi, qui evaſerant eo tempore, quo illos Macrianus eſt perſecutus, quoſque Claudius emitti non ſiverat, ne quid fieret, quod effectum eſt, omnes gentes ſuorum ad Romanas incitaverunt prædas. Denique Scytharum diverſi populi, Peucini, Trutungi, Auſtrogothi, Virtingui, Sigipedes, Celtæ etiam, & Heruli, prædæ cupiditate in Romanum ſolum & rempublicam venerunt, atque illic pleraque vaſtarunt, dum aliis occupatus eſt Claudius, dumque ſe ad id bellum, quod confecit, imperatorie inſtruit; ut videantur fata Romana boni Principis occupatione lentata. ſed credo, ut Claudii gloria accreſceret, ejuſque fieret glorioſior toto penitus orbe victoria. Armatarum denique gentium trecenta viginti millia tunc fuere. Dicat nunc, qui nos adulationis accuſat, Claudium minus eſſe amabilem. Armatorum trecenta viginti millia. Quis tandem Xerxes hoc habuit? quæ fabella iſtum numerum effinxit? quis poeta compoſuit? Trecenta viginti millia armatorum fuerunt. Adde ſervos, adde familias, adde carraginem, & epota flumina conſumtaſque ſilvas. Laboraſſe denique ipſam, quæ tantum barbarici tumoris excepit, terram puto.

VII. Exſtat ipſius epiſtola, miſſa ad Senatum legenda ad populum, qua indicat de numero barbarorum, quæ talis eſt: *Senatui populoque Romano Claudius Princeps.* (hanc autem ipſe dictaſſe perhibetur: ego verba magiſtri memoriæ non requiro) *Patres conſcripti, militantes audite, quod verum eſt. Trecenta viginti millia barbarorum in Romanum ſolum armati venerunt: hæc ſi vicero, vos vicem reddite meritis: ſi non vicero, ſcitote, me poſt Gallienum velle pugnare. Fatigata eſt tota reſpublica. Pugnabimus poſt Valerianum, poſt Ingenuum, poſt Regillianum, poſt Lollianum, poſt Poſtumium, poſt Celſum, poſt mille alios, qui contemtu Gallieni Principis a republica defecerunt. Non ſcuta, non ſpathæ, non pila jam ſuperſunt. Gallias & Hiſpanias, vires reipublicæ, Tetricus tenet, & omnes ſagittarios, quod pudet dicere, Zenobia poſſidet. Quidquid fecerimus, ſatis grande eſt.* Hos igitur Claudius ingenita illa virtute ſuperavit, hos brevi tempore attrivit; de his vix aliquos ad patrium ſolum redire permiſit. Rogo, quantum pretium eſt clypeus in curia tantæ victoriæ? quantum una aurea ſtatua? Dicit Ennius de Scipione: *Quantam ſtatuam faciet populus Romanus, quantam columnam, quæ res tuas geſtas loquatur?* Poſſumus dicere, Flavium Claudium, unicum in terris Principem, non columnis, non ſtatuis, ſed famæ viribus adjuvari.

VIII. Habuerunt præterea duo millia navium, duplicem ſcilicet numerum, quam illum, quo tota pariter Græcia omniſque Theſſalia urbes Aſiæ quondam expugnare conata eſt. Sed illud poeticus

ſtilus fingit: hoc vera continet hiſtoria. Claudio igitur ſcriptores adulamur. qui duo millia navium barbararum, & trecenta viginti millia armatorum delevit, oppreſſit, attrivit: qui carraginem tantam, quantam numerus hic armatorum ſibimet aptare potuit & parare, nunc incendia fecit, nunc cum omnibus familiis Romano ſervitio deputavit, ut docet ejuſdem epiſtola, quam ad Junium Brocchum ſcripſit Illyricum tuentem. *Claudius Broccho. Delevimus trecenta viginti millia Gothorum, duo millia navium merſimus. Tecta ſunt flumina ſcutis: ſpathis & lanceolis omnia litora operiuntur. Campi oſſibus latent tecti: nullum iter purum eſt: ingens carrago deſerta eſt. Tantum mulierum cepimus, ut binas & ternas mulieres victor ſibi miles poſſit adjungere.*

IX. Et utinam Gallienum non eſſet paſſa reſpublica: utinam ſexcentos tyrannos non pertuliſſet! Salvis militibus, quos varia prœlia ſuſtulerunt, ſalvis legionibus, quas Gallienus male victor occidit, quantum eſſet additum reipublicæ? Siquidem nunc verba naufragii publici colligit noſtra diligentia, ad Romanæ reipublicæ decus. Pugnatum eſt enim apud Mœſos, & multa prœlia fuerunt apud Marcianopolin; multi naufragio perierunt; plerique capti reges; captæ diverſarum gentium nobiles feminæ; impletæ barbaris ſervis, ſenibuſque cultoribus Romanæ provinciæ. Factus miles barbarus & colonus ex Gotho. nec ulla fuit regio, quæ Gothum ſervum triumphali quodam ſervitio non haberet. Quid boum barbarorum noſtri videre majores? quid ovium? quid equarum, quas fama no-

bilitat, Celticarum? Hoc totum ad Claudii gloriam pertinet. Claudius & securitate rempublicam, & opulentiæ nimietate donavit. Pugnatum præterea est apud Byzantios, ipsis, qui superfuerant, Byzantiis fortiter facientibus. pugnatum apud Thessalonicenses, quos Claudio absente obsederant barbari. pugnatum in diversis regionibus; & ubique auspiciis Claudianis victi sunt Gothi, prorsus ut jam tunc Constantio Cæsari nepoti futuro videretur Claudius securam parare rempublicam.

X. Et bene venit in mentem, exprimenda est sors, quæ Claudio data esse perhibetur: eo magis, ut intelligant omnes, genus Claudii ad felicitatem reipublicæ divinitus constitutum. Nam cum consuleret factus Imperator, quamdiu imperaturus esset, sors talis emersit:

Tu, qui nunc patrias gubernas oras,
Et mundum regis, arbiter Deorum;
- - - *in veteres tuis novellis;*
Regnabunt etenim tui minores,
Et reges facient suos minores.

Item cum in Apennino de se consuleret, responsum hujusmodi accepit:

Tertia dum Latio regnantem viderit æstas.

Item cum de posteris suis:

His ego nec metas rerum nec tempora pono.

Item cum de fratre Quintillo, quem consortem habere volebat imperii, responsum est:

Ostendent terris hunc tantum fata.

Quæ idcirco posui, ut sit omnibus clarum, Constantium divini generis virum, sanctissimum Cæ-

ſarem, & Auguſtæ ipſum familiæ eſſe, & Auguſtos multos de ſe daturum, ſalvis Diocletiano & Maximiano Auguſtis, & ejus fratre Galerio.

XI. Sed dum hæc a Divo Claudio aguntur, Palmyreni, ducibus Saba & Timogene, contra Ægyptios bellum ſumunt; atque ab his, Ægyptia pervicacia & indefeſſa pugnandi continuatione, vincuntur. Dux tamen Ægyptiorum Probatus Timogenis inſidiis interemtus eſt. Ægyptii vero omnes ſe Romano Imperatori dediderunt, in abſentis Claudii verba jurantes. Atticiano & Orphito Conſulibus, auſpicia Claudiana favor divinus adjuvit. Nam cum ſe in Hæmimontum multitudo barbararum gentium, quæ ſuperfuerant, contuliſſet, illic ita fame ac peſtilentia laborarunt, ut jam Claudius dedignaretur & vincere. Denique finitum eſt aſperrimum bellum, terroreſque Romani nominis ſunt depulſi. Vera dici fides cogit; ſimul ut ſciant hi, qui adulatores nos exiſtimari cupiunt, id, quod hiſtoria dici poſtulat, non tacere. Eo tempore, quo parta eſt plena victoria, plerique milites Claudii, ſecundis rebus elati, quæ ſapientium quoque animos fatigant, ita in prædam verſi ſunt, ut non cogitarent, a pauciſſimis ſe poſſe fatigari, dum occupati animo atque corporibus, avertendis prædis inſerviunt. denique in ipſa victoria prope duo millia militum a paucis barbaris, & iis, qui fugerant, interemti ſunt. Sed ubi hoc comperit Claudius, omnes, qui rebelles animos extulerant, conducto exercitu rapit, atque in vincula Romam etiam mittit, ludo publico deputandos. ita id, quod vel fortuna, vel miles egerat,

virtute boni Principis antiquatum eſt. nec ſola de hoſte victoria, ſed etiam vindicta præſumta eſt. In quo bello quod geſtum eſt, equitum Dalmatarum ingens exſtitit virtus, quod originem ex ea provincia Claudius videbatur oſtendere; quamvis alii Dardanum, & ab Ilio Trojanorum, atque ipſo Dardano, ſanguinem dicerent trahere.

XII. Fuerunt per ea tempora & apud Cretam Scythæ, & Cyprum vaſtare tentarunt: ſed ubique morbo exercitu laborante, ſuperati ſunt. Finito ſane bello Gothico, graviſſimus morbus increbuit; tunc cum etiam Claudius affectus morbo mortales reliquit, & familiare virtutibus ſuis petiit coelum. Quo ad Deos atque ad ſidera demigrante, *Quintillus* frater ejuſdem, vir ſanctus, & ſui fratris, ut vere dixerim, frater, delatum ſibi omnium judicio ſuſcepit imperium, non hereditarium, ſed merito virtutum: qui factus eſſet Imperator, etiamſi frater Claudii Principis non fuiſſet. Sub hoc barbari, qui ſuperfuerant, Anchialo vaſtata, conati ſunt Nicopolin etiam obtinere. Sed illi provincialium virtute obtriti ſunt. Quintillus autem ob brevitatem temporis, nihil dignum imperio gerere potuit: nam ſeptimadecima die, quod ſe gravem & ſerium contra milites oſtenderat, ac verum Principem pollicebatur, eo genere, quo Galba, quo Pertinax, interemtus eſt. Et Dexippus quidem Claudium non dicit occiſum, ſed tantum mortuum. nec tamen addidit morbo, ut dubium ſentire videatur.

XIII. Quoniam res bellicas diximus, de Claudii genere & familia ſaltem pauca dicenda ſunt, ne ea,

quæ ſcienda ſunt, præteriſſe videamur. Claudius, Quintillus, & Criſpus, fratres fuerunt. Criſpi filia, Claudia: ex ea & Eutropio, nobiliſſimo gentis Dardanæ viro, Conſtantius Cæſar eſt genitus. Fuerunt etiam ſorores: quarum una, Conſtantina nomine, nupta Tribuno Aſſyriorum, in primis annis defecit. De avis nobis parum cognitum. varia enim plerique prodiderunt. Ipſe Claudius inſignis morum gravitate, inſignis vita ſingulari & unica caſtimonia, vini parcus, ad cibum promtus, ſtatura procerus, oculis ardentibus, lato & pleno vultu, digitis uſque adeo fortibus, ut ſæpe equis & mulis ictu pugni dentes excuſſerit. Fecerat hoc etiam adoleſcens in militia, cum, ludicro Martiali, in campo luctamen inter fortiſſimos quoſque monſtraret. nam iratus ei, qui non balteum, ſed genitalia ſibi contorſerat, omnes dentes uno pugno excuſſit. quæ res indulgentiam meruit, pudore vindictæ: ſiquidem tunc Decius Imperator, quo præſente fuerat perpetratum, & virtutem & verecundiam Claudii publice prædicavit; donatumque armillis & torquibus, a militum congreſſu faceſſere præcepit, ne quid atrocius, quam luctamen exigit, faceret. Ipſi Claudio liberi nulli fuerunt: Quintillus duos reliquit: Criſpus, ut diximus, filiam.

XIV. Nunc ad judicia Principum veniamus, quæ de illo a diverſis edita ſunt: & eatenus quidem, ut appareret, quandoque Claudium Imperatorem futurum. Epiſtola Valeriani ad Zoſimionem, Procuratorem Syriæ. *Claudium, Illyricianæ gentis virum, Tribunum Martiæ quintæ legioni fortiſſimæ dedimus,*

virum devotiſſimis quibuſque ac fortiſſimis veterum præferendum. Huic ſalarium de noſtro privato ærario dabis, annuos frumenti modios tria millia, hordei ſex millia, laridi libras duo millia, vini veteris ſextarios tria millia quingentos, olei boni ſextarios centum quinquaginta, olei ſecundi ſextarios ſexcentos, ſalis modios viginti, ceræ pondo centum quinquaginta; fœni, paleæ, aceti, oleris, herbarum, quantum ſatis eſt; pellium tentoriarum, decurias triginta, mulos annuos ſex, equos annuos tres, camelos annuas decem, mulas annuas novem; argenti in opere annua pondo quinquaginta, Philippeos noſtri vultus, annuos centum quinquaginta, & in ſtrenis quadraginta ſeptem, & trientes centum ſexaginta. Item in caucos & ſcyphos pondo undecim: item in caucos & ſcyphos & zumæ pondo undecim. Tunicas ruſſas militares annuas, ſagochlamydes annuas duas, fibulas argenteas inauratas duas, fibulam auream cum acu Cyprea unam. Balteum argenteum inauratum unum, annulum bigemmeum uncialem, brachialem unum unciarum ſeptem. Torquem libralem unum, caſſidem inauratam unam. Scuta chryſographata duo, loricam unam, quam refundat. Lanceas Herculeanas duas, aclides duas, falces duas, falces fœnarias quatuor. Cocum, quem refundat, unum: mulionem, quem refundat, unum. Mulieres ſpecioſas ex captivis duas. Albam ſubſericam unam, cum purpura ſuccubitana: ſubarmale unum cum purpura Maura. Notarium, quem refundat, unum: ſtructorem, quem refundat, unum. Accubitalium Cypriorum paria duo. Interulas puras duas: faſcias viriles duas: togam, quam refundat, unam. Latum clavum, quem refundat,

unum. Venatores, qui obsequantur, duos: carpentarium unum. Curam prætorii unum. Aquarium unum. Piscatorem unum. Dulciarium unum. Ligni quotidiani pondo mille, si est copia: sin minus, quantum fuerit, & ubi fuerit: coctilium quotidiana batilla quatuor. Balneatorem unum, & ad balneas ligna: sin minus, lavetur in publico. Jam cetera, quæ propter minutias suas scribi nequeunt, pro moderatione præstabis, sed ita, ut nihil adæretur: & si alicubi aliquid defuerit, non præstetur, nec in nummo exigatur. Hæc autem omnia idcirco specialiter, non quasi Tribuno, sed quasi duci detuli, quia vir talis est, ut ei plura etiam deferenda sint.

XV. Item ex epistola ejusdem alia, inter cetera ad Ablavium Murenam, Præfectum prætorii: *Desine autem conqueri, quod adhuc Claudius est Tribunus, nec exercitus ducem loco accipit: unde etiam Senatum & populum conqueri jactabas. dux factus est, & dux totius Illyrici. habet in potestatem Thracias, Mœsias, Dalmatas, Pannonios, Dacos exercitus: vir ille summus, nostro quoque judicio, speret Consulatum, si ejus animo accommodum est, quando voluerit, accipiat prætorianam, accipiat præfecturam. Sane scias, tantum ei a nobis decretum salarii, quantum habet Ægypti Præfectura: tantum vestium, quantum Proconsulatui Africano detulimus: tantum argenti, quantum accipit curator Illyrici Metatius: tantum ministeriorum, quantum nos ipsi nobis per singulas quasque decernimus civitates: ut intelligant omnes, quæ sit nostra de viro tali sententia.*

XVI. Item epistola Decii de eodem Claudio. *De-*

cius Messalæ, Præsidi Achajæ, salutem. Inter cetera, *Tribunum vero Claudium, optimum juvenem, fortissimum militem, constantissimum civem, castris, Senatui & reipublicæ necessarium, in Thermopylas ire præcepimus, mandata eidem cura Peloponnensium; scientes, neminem melius omnia, quæ injungimus, esse curaturum. Huic ex regione Dardania dabis milites ducentos, ex cataphractariis centum, ex equitibus centum & sexaginta, ex sagittariis Creticis sexaginta, ex tironibus bene armatos mille. nam bene illi novi creduntur exercitus: neque enim illo quisquam devotior, fortior, gravior invenitur.*

XVII. Item epistola Gallieni, cum nuntiatum esset per frumentarios, Claudium irasci, quod ille mollius viveret: *Nihil me gravius accepit, quam quod notoria tua intimasti, Claudium, parentem amicumque nostrum, insinuatis sibi falsis plerisque, graviter irasci. Quæso igitur, mi Venuste, si mihi fidem exhibes, ut eum facias a Grato & Herenniano placari, nescientibus hoc militibus Dacisianis, qui jam sæviunt, ne graviter ferant. Ipse ad eum dona misi: quæ ut libenter accipiat, tu facies. Curandum præterea est, ne me hoc scire intelligat, ac sibi succensere judicet, & pro necessitate ultimum consilium capiat. Misi autem ad eum pateras gemmatas trilibres duas, scyphos aureos gemmatos trilibres duos: discum corymbiatum argenteum librarum viginti: lancem argenteam pampinatam librarum triginta: patinam argenteam hederatam librarum viginti & trium: boletar halieuticum argenteum librarum viginti: urceos duos auro inclusos, argenteos librarum sex, & in vasis minoribus argenti libras vi-*

ginti quinque : calices Ægyptios, operisque diversi, decem : chlamydes veri luminis limbatas duas : vestes diversas sedecim, albam subsericam, paragaudem triuncem unam, zanchas de nostris Parthicis paria tria, singiliones Dalmatenses decem, chlamydem Dardanicam mantuelem unam, penulam Illyricianam unam, bardocucullum unum, cucutia villosa duo, oraria Sarabdena quatuor : aureos Valerianos centum quinquaginta : trientes Saloninianos trecentos.

XVIII. Habuit & Senatus judicia, priusquam ad imperium perveniret, ingentia. nam cum esset nuntiatum, illum cum Macriano fortiter contra gentes in Illyrico dimicasse, acclamavit Senatus: *Claudi, dux fortissime, habeas! Virtutibus tuis, devotioni tuæ. Claudio statuam omnes dicamus. Claudium Consulem omnes cupimus. Qui amat rempublicam, sic agit: qui amat Principes, sic agit. Antiqui milites sic egerunt. Felicem te, Claudi, judicio Principum, felicem te virtutibus tuis, Consulem te, te Præfectum. Vivas Valerie: ameris a Principe.* Longum est, tam multa, quam meruit vir ille, perscribere : unum tamen tacere non debeo, quod illum & Senatus, & populus, ante imperium, & in imperio, & post imperium sic dilexit, ut satis constet, neque Trajanum, neque Antoninos, neque quemquam alium Principem sic amatum.

FLAVII VOPISCI SYRACUSII

DIVUS AURELIANUS.

I. HILARIBUS, quibus omnia festa & fieri debere scimus, & dici, impletis solemnibus, vehiculo suo me & judiciali carpento Præfectus urbis, vir illustris, ac præfata reverentia nominandus, Junius Tiberianus accepit. Ibi cum animus, a causis atque a negotiis publicis solutus ac liber, vacaret, sermonem multum a Palatio usque ad hortos Valerianos instituit, & in ipso præcipue de vita Principum. Cumque ad templum Solis venissemus, ab Aureliano Principe consecratum, quod ipse nonnihilum ex ejus origine sanguinem duceret, quæsivit a me, quis vitam ejus in literas retulisset. Cui ego cum respondissem, neminem a me Latinorum, Græcorum aliquos lectitatos, dolorem gemitus sui vir sanctus per hæc verba profudit: *Ergo Thersitem, Sinonem, ceteraque illa prodigia vetustatis, & nos bene scimus, & posteri frequentabunt. Divum Aurelianum, clarissimum Principem, severissimum Imperatorem, per quem totus Romano nomini orbis est restitutus, posteri nescient? Deus avertat hanc amen-*

tiam. Et tamen, ſi bene novi, ephemeridas illius viri ſcriptas habemus, etiam bella, charactere hiſtorico digeſta, quæ velim accipias, & per ordinem ſcribas, additis, quæ ad vitam pertinent. Quæ omnia ex libris linteis, in quibus ipſe quotidiana ſua ſcribi præceperat, pro tua ſedulitate condiſces. Curabo autem, ut tibi ex Ulpia bibliotheca & libri lintei proferantur. Tu velim Aurelianum ita, ut eſt, quatenus potes, in literas mittas. Parui ipſe quidem præceptis: accepi libros Græcos, & omnia mihi neceſſaria in manum ſumſi: ex quibus & quæ digna erant memoratu, in unum libellum contuli. Tu velim meum munus boni conſulas: & ſi hoc contentus non fueris, lectites Græcos, linteos etiam libros requiras, quos Ulpia tibi bibliotheca, cum volueris, miniſtrabit.

II. Et quoniam ſermo nobis de Trebellio Pollione, qui a duobus Philippis uſque ad Divum Claudium, & ejus fratrem Quintillum, Imperatores tam claros, quam obſcuros, memoriæ prodidit, in eodem vehiculo fuit, aſſerente Tiberiano, quod Pollio multa incurioſe, multa breviter prodidiſſet; me contra dicente, neminem ſcriptorum, quantum ad hiſtoriam pertinet, non aliquid eſſe mentitum, prodente quin etiam, in quo Livius, in quo Salluſtius, in quo Cornelius Tacitus, in quo denique Trogus, manifeſtis teſtibus convincerentur: pedibus in ſententiam tranſitum faciens, ac manum porrigens jucundam præterea, *Scribe*, inquit, *ut libet: ſecurus, quod velis, dicas, habiturus mendaciorum comites, quos hiſtoricæ eloquentiæ mirantur auctores.*

III. Ac ne multa & frivola prooemiis odiosis intexam, Divus Aurelianus ortus, ut plures loquuntur, Sirmii, familia obscuriore: ut nonnulli, Dacia ripensi. Ego autem legisse memini auctorem, qui eum Moesia genitum praedicaret. Et evenit quidem, ut de eorum virorum genitali solo nesciatur, qui humiliori loco nati, plerumque solum genitale confingunt, ut dent posteritati de locorum splendore fulgorem. nec tamen magnorum Principum virtutibus summa sciendi est, ubi quisque sit genitus, sed qualis in republica fuerit. An Platonem magis commendat, quod Atheniensis fuerit, quam quod unicum sapientiae munus illuxerit? An eo minores inveniuntur Aristoteles Stagirita, Eleatesque Zenon, aut Anacharsis Scytha, quod in minimis nati sunt viculis, cum illos ad coelum omnis philosophiae virtus extulerit?

IV. Atque ut ad ordinem redeam, Aurelianus modicis ortus parentibus, a prima aetate ingenio vivacissimus, viribus clarus, nullum unquam diem praetermisit, quamvis festum, quamvis vacantem, quo non se pilo & sagittis ceterisque armorum exerceret officiis. Matrem quidem ejus Callicrates Tyrius, Graecorum longe doctissimus scriptor, sacerdotem templi Solis, in eo vico, in quo habitabant parentes, fuisse dicit. habuisse quin etiam nonnihilum divinationis, adeo ut aliquando marito suo jurgans ingesserit, cum ejus & stultitiam increparet & vilitatem, *En Imperatoris patrem.* ex quo constat, illam mulierem scisse fatalia. Idem dicit, auspicia imperii Aureliano haec fuisse. pri-

mum, pueri ejus pelvem, ſerpentem plerumque cinxiſſe, neque unquam occidi potuiſſe: poſtremo ipſam matrem, quæ hoc viderat, ſerpentem quaſi familiarem occidere noluiſſe. his accedit, quod ex palliolo purpureo, quod Soli ſui temporis Imperator obtulerat, ſacerdos mulier crepundia filio feciſſe perhibetur. Addit etiam illud, quod vinctum faſciola Aurelianum aquila innoxie de cunis levaverit, & in aram poſuerit, quæ juxta ſacellum forte ſine ignibus erat. Idem auctor eſt, vitulum matri ejus natum miræ magnitudinis, candidum, ſed purpurantibus maculis, ita ut haberet in latere uno avem, in alio coronam.

V. Multa ſuperflua in eodem legiſſe memini: quippe qui aſſeverat etiam, roſas in ejuſdem mulieris chorte, nato Aureliano, exiſſe purpureas, odoris roſei, floris aurei. Fuerunt & poſtea multa omina jam militanti, futuri, ut res monſtravit, imperii. nam ingrediente eo Antiochiam in vehiculo, quod præ vulnere tunc equo ſedere non poſſet, ita pallium purpureum, quod in honorem ejus expanſum fuerat, decidit, ut humeros ejus tegeret. Et cum in equum tranſire vellet, (quia invidioſum tunc erat vehiculis in civitate uti) equus eſt ei Imperatoris applicitus, cui per feſtinationem inſedit. ſed ubi comperit, ſemet ad ſuum tranſtulit. Data eſt ei præterea, cum legatus ad Perſas iſſet, patera, qualis ſolet Imperatoribus dari a rege Perſarum, in qua inſculptus erat Sol, eo habitu, quo colebatur in eo templo, in quo mater ejus fuerat ſacerdos. Donatus eidem etiam elephantus

præcipuus, quem ille Imperatori obtulit: solusque omnium privatus Aurelianus elephanti dominus fuit.

VI. Sed ut hæc & talia omittamus, fuit decorus, & gratia viriliter speciosus: statura procerior, nervis validissimis, vini & cibi paulo cupidior, libidinis raræ, severitatis immensæ, disciplinæ singularis, gladii exserendi cupidus. nam cum essent in exercitu duo Aureliani Tribuni, hic, & alius, qui cum Valeriano captus est, huic signum exercitus apposuerat *Manu ad ferrum*; ut si forte quæreretur, quis Aurelianus aliquid vel fecisset, vel gessisset, suggereretur, *Aurelianus Manu ad ferrum*, atque cognosceretur. Privati hujus multa exstant egregia facinora. nam erumpentes Sarmatas in Illyrico, cum trecentis præsidiariis solus attrivit. Refert Theoclius, Cæsarianorum temporum scriptor, Aurelianum manu sua bello Sarmatico uno die quadraginta & octo interfecisse, plurimis autem & diversis diebus ultra nongentos quinquaginta; adeo ut etiam ballistea pueri & saltatiunculas in Aurelianum tales componerent, quibus diebus festis militariter saltitarent.

Mille, mille, mille, mille, mille, mille, decollavimus.
Unus homo mille, mille, mille, mille, decollavimus.
Mille, mille, mille vivat, qui mille, mille occidit.
Tantum vini habet nemo, quantum fudit sanguinis.

Hæc video esse perfrivola: sed quia supra scriptus auctor ita eadem, ut sunt Latine, suis scriptis inseruit, tacenda esse non credidi.

VII. Idem apud Maguntiacum Tribunus legionis

ſextæ Gallicanæ, Francos irruentes, cum vagarentur per totam Galliam, ſic afflixit, ut trecentos ex his captos, ſeptingentis interemtis, ſub corona vendiderit. Unde iterum de eo facta eſt cantilena: *Mille Francos, mille Sarmatas ſemel & ſemel occidimus: Mille, mille, mille, mille, mille, Perſas quærimus.* Hic autem, ut ſupra diximus, militibus ita timori fuit, ut ſub eo, poſteaquam ſemel cum ingenti ſeveritate caſtrenſia peccata correxit, nemo peccaverit. Solus denique omnium, militem, qui adulterium cum hoſpitis uxore commiſerat, ita punivit, ut duarum arborum capita inflecteret, ad pedes militis deligaret, easdemque ſubito dimitteret, ut ſciſſus ille utrinque penderet. quæ res ingentem timorem omnibus fecit. Hujus epiſtola militaris eſt ad vicarium ſuum data hujuſmodi: *Si vis Tribunus eſſe, immo ſi vis vivere, manus militum contine. Nemo pullum alienum rapiat, ovem nemo contigat. Uvam nullus auferat, ſegetem nemo deterat: oleum, ſal, lignum, nemo exigat: annona ſua contentus ſit. De præda hoſtis, non de lacrimis provincialium, habeat. Arma terſa ſint: ferramenta ſamiata, calceamenta fortia. Veſtis nova veſtem veterem excludat. Stipendium in balteo, non in popina habeat. Torquem brachialem & anulum apponat: equum ſagmarium ſuum defricet, capitum animalis non vendat, mulum centuriatum comiter curet. Alter alteri quaſi ſervus obſequatur: a medicis gratis curentur: haruſpicibus nihil dent: in hoſpitiis caſte ſe agant: qui litem fecerit, vapulet.*

VIII. Inveni nuper in Ulpia bibliotheca inter linteos libros epiſtolam Divi Valeriani, de Aure-

liano Principe ſcriptam, quam ad verbum, ut decebat, inſerui. *Valerianus Auguſtus Antonino Gallo Conſuli. Culpas me familiaribus literis, quod Poſtumio filium meum Gallienum, magis quam Aureliano, commiſerim: cum utique & ſeveriori & puer credendus fuerit & exercitus: nec tu id diutius judicabis, ſi bene ſcieris, quantæ ſit Aurelianus ſeveritatis. nimius eſt, multus eſt, gravis eſt, & ad noſtra jam non facit tempora. Teſtor autem omnes Deos, me etiam timuiſſe, ne quid etiam erga filium meum ſeverius, ſi quid ille feciſſet (ut eſt natura pronus ad ludicra) levius, cogitaret.* Hæc epiſtola indicat, quantæ fuerit ſeveritatis, ut illum Valerianus etiam timuiſſe ſe dicat.

IX. Et ejuſdem Valeriani alia eſt epiſtola, quæ laudes illius continet: quam ego ex ſcriniis præfecturæ urbanæ protuli. nam illi Romam venienti ſalaria ſui ordinis ſunt decreta. Exemplum epiſtolæ: *Valerianus Auguſtus Cejonio Albino Præfecto urbi. Vellemus quidem ſingulis quibuſque devotiſſimis reipublicæ viris multo majora deferre compendia, quam eorum dignitas poſtulat; maxime ubi honorem vita commendat. debet enim quid, præter dignitatem, pretium eſſe meritorum. Sed facit rigor publicus, ut accipere de provinciarum oblationibus ultra ordinis ſui gradum nemo plus poſſit. Aurelianum, fortiſſimum virum, ad inſpicienda & ordinanda caſtra omnia deſtinavimus: cui tantum a nobis, atque ab omni republica, communi totius exercitus confeſſione, debetur, ut digna illo vix aliqua, vel nimis magna ſint munera. Quid enim in illo non clarum? quid non Corvinis & Scipionibus conferendum? Ille liberator Illyrici, ille*

Galliarum restitutor, ille dux magni totius exempli. Et tamen nihil præterea possum addere tanto viro ad muneris gratiam, quam patitur sobria & bene gerenda respublica. Quare sinceritas tua, mi parens carissime, supradicto viro efficiet, quamdiu Romæ fuerit, panes militares mundos sedecim, panes militares castrenses quadraginta; vini mensalis sextarios quadraginta; porcellum dimidium; gallinaceos duos; porcinæ pondo triginta; bubulæ pondo quadraginta; olei sextarium unum; & item olei secundi sextarium unum; liquaminis sextarium unum; salis sextarium unum; herbarum, olerum, quantum satis est. Sane quoniam ei aliquid præcipue decernendum est, quamdiu Romæ fuerit, pabula extra ordinem decernes: ipsi autem ad sumtus, aureos Antoninianos diurnos binos, argenteos Philippeos minutulos quinquagenos, æris denarios centum, reliqua per Præfectos ærarii præbebuntur.

X. Frivola hæc fortassis cuipiam, & nimis levia esse videantur: sed curiositas nihil recusat. Habuit ergo multos ducatus, plurimos Tribunatus, vicarias ducum & Tribunorum, diversis temporibus, prope quadraginta; usque adeo, ut etiam Ulpii Criniti (qui se de Trajani genere referebat, & fortissimi revera viri, & Trajani simillimi, qui pictus est cum eodem Aureliano in templo Solis, quem Valerianus Cæsaris loco habere instituerat) vicem sumeret, exercitum duceret, limitem restitueret, prædam militibus daret, Thracias bobus, equis, mancipiis, captivis locupletaret, manubias in Palatio collocaret, quingentos servos, duo millia vaccarum, equas mille, ovium decem millia, caprarum quindecim mil-

lia, in privatam villam Valeriani congereret. Tunc enim Ulpius Crinitus, publice apud Byzantium sedenti Valeriano in thermis egit gratias, dicens, *magnum de se judicium habitum, quod eidem vicarium Aurelianum dedisset*: quare eum statuit arrogare.

XI. Interest epistolas nosse Aureliano scriptas, & ipsam arrogationem. Epistola Valeriani ad Aurelianum: *Si esset alius, Aureliane jucundissime, qui Ulpii Criniti vicem posset implere, tecum de ejus virtute ac sedulitate conferrem. nunc tecum requirere potuissem. Suscipe bellum a parte Nicopolis, ne nobis ægritudo Criniti obsit. Fac, quidquid potes. Multa non dico: in tua erit potestate militiæ magisterium. habes sagittarios Ityreos trecentos, Armenios sexcentos, Arabas centum quinquaginta, Saracenos ducentos, Mesopotamios auxiliares quadringentos: habes legionem tertiam Felicem, & equites cataphractarios octingentos. Tecum erit Hartomundus, Haldegastes, Hildemundus, Carioviscus. Commeatus a Præfectis necessarius in omnibus castris est constitutus. Tuum est, pro virtutibus tuis atque sollertia, illic hiemalia & æstiva disponere, ubi tibi nihil deerit: quærere præterea, ubi carrago sit hostium, & vere scire, quanti qualesque sint; ut non vinum aut annona consumatur, aut tela jaciantur, in quibus res bellica constituta est. Ego de te tantum, Deo favente, spero, quantum de Trajano, si viveret, posset sperare respublica. Neque enim minor est, in cujus locum fidemque te legi. Consulatum cum eodem Ulpio Crinito in annum sequentem a die undecimo Kalendarum Juniarum, in locum Gallieni & Valeriani, sperare te convenit sumtu publico. levanda est enim pau-*

pertas eorum hominum, qui diu reipublicæ viventes, pauperes sunt; & nullorum magis. His quoque literis indicatur, quantus fuerit Aurelianus, & revera neque quisquam aliquando ad summam rerum pervenit, qui non a prima ætate gradibus virtutis ascenderit.

XII. Literæ de Consulatu. *Valerianus Augustus Ælio Xifidio, Præfecto ærarii. Aureliano, cui Consulatum detulimus ob paupertatem, qua ille magnus est, ceteris major, dabis ad editionem Circensium aureos Antoninianos trecentos, argenteos Philippeos minutulos tria millia, in ære sestertium quinquagies, tunicas multicias viriles decem, lineas Ægyptias viginti, mantelia Cypria paria duo, tapetia Afra decem, stragula Maura decem, porcos centum, oves centum: convivium autem publicum edi jubebis Senatoribus, Equitibus Romanis: hostias majores duas, minores quatuor.* Et quoniam etiam de arrogatione aliqua me dixeram positurum, quæ ad tantum Principem pertinerent, quæso, ne odiosior verbosiorve ea re videar: quam fidei causa inserendam credidi ex libris Acholii, qui magister admissionum Valeriani Principis fuit, libro Actorum ejus nono.

XIII. Cum consedisset Valerianus Augustus in thermis apud Byzantium, præsente exercitu, præsente etiam officio Palatino, assidentibus Memmio Fusco, Consule ordinario, Bæbio Macro, Præfecto prætorii, Quinto Ancario, Præside Orientis, assidentibus etiam a parte læva Avulvio Saturnino, Scythici limitis duce, Murentio ad Ægyptum destinato, Julio Tryphone, Orientalis limitis duce, & Meceo

Brundusino, Præfecto annonæ Orientis, & Ulpio Crinito, duce Illyriciani limitis & Thracii, & Fulvio Bojo, duce Rhætici limitis, Valerianus Augustus dixit: *Gratias tibi agit, Aureliane, respublica, quod eam Gothorum potestate liberasti. Abundamus per te præda, abundamus gloria, & his omnibus, quibus Romana felicitas crescit. Cape igitur tibi pro rebus gestis tuis coronas murales quatuor, coronas vallares quinque, coronas navales duas, coronas civicas duas, hastas puras decem, vexilla bicolora quatuor, tunicas ducales russas quatuor, pallia proconsularia duo, togam prætextam, tunicam palmatam, togam pictam, subarmalem profundum, sellam eboratam. Nam te Consulem hodie designo, scripturus ad Senatum, ut tibi deputet scipionem, deputet etiam fasces: hæc enim Imperator non solet dare, sed a Senatu, quando fit Consul, accipere.*

XIV. Post hæc Valeriani dicta, Aurelianus surrexit, atque ad manus accessit, agens gratias militaribus verbis: quæ propria & ipsa apponenda decrevi. Aurelianus dixit: *Et ego, domine Valeriane, Imperator Auguste, ideo cuncta feci, ideo vulnera patienter excepi, ideo & equos & cantherios meos lassavi, ut mihi gratias ageret respublica, & conscientia mea. At tu plus fecisti. ago ergo gratias bonitati tuæ, & accipio Consulatum, quem das. Dii faciant, & Deus certus Sol, ut & Senatus de me sic judicet.* Agentibus igitur gratias omnibus circumstantibus, Ulpius Crinitus surrexit, atque hac oratione usus est: *Apud majores nostros, Valeriane Auguste, quod & familiæ meæ amicum ac proprium fuit, ab optimis quibusque*

in filiorum locum fortissimi viri semper electi sunt, ut vel senescentes familias, vel fœtus matrimoniis jam caducos, substitutæ fœcunditas prolis ornaret. Hoc igitur, quod Coccejus Nerva in Trajano adoptando, quod Ulpius Trajanus in Hadriano, quod Hadrianus in Antonino, & ceteri deinceps proposita suggestione fecerunt, jam in arrogando Aureliano, quem mihi vicarium judicii tui auctoritate fecisti, censui esse referendum. Jube igitur, ut lege agatur, sitque Aurelianus heres sacrorum, nominis & bonorum, totiusque juris, Ulpio Crinito jam consulari viro, ipse actutum, te judice, consularis.

XV. Longum est cuncta pertexere. Nam & actæ sunt Crinito a Valeriano gratiæ, & adoptio, ut solebat, impleta. Memini, me in quodam libro Græco legisse, (quod tacendum esse non credidi) mandatum esse Crinito a Valeriano, ut Aurelianus adoptaretur, idcirco præcipue, quod pauper esset: sed hoc in medio relinquendum puto. Et quoniam superius epistolam posui, qua sumtus Aureliano ad Consulatum delatus est, quare posuerim, rem quasi frivolam, eloquendum putavi. Vidimus proxime Consulatum Furii Placidi tanto ambitu in Circo editum, ut non præmia dari aurigis, sed patrimonia viderentur; cum darentur tunicæ subsericæ, lineæ paragaudæ, darentur etiam equi, ingemiscentibus frugi hominibus. Factum est enim, ut jam divitiarum sit, non hominum Consulatus: quia utique si virtutibus defertur, editorem spoliare non debent. Perierunt casta illa tempora, & magis ambitione populari peritura sunt. Sed nos (ut solemus) hanc quoque rem in medio relinquimus.

XVI. His igitur tot ac talibus præjudiciis muneribusque fultus, Claudianis temporibus tantus enituit, ut, post eum Quintillo quoque fratre ejus interemto, solus teneret imperium, Aureolo interfecto, cum quo Gallienus fecerat pacem. Hoc loco tanta est diversitas historicorum, & quidem Græcorum, ut alii dicant, invito Claudio ab Aureliano Aureolum interfectum, alii mandante ac volente, alii ab Imperatore jam Aureliano eundem occisum, alii vero adhuc privato. Sed hæc quoque media relinquemus, ab ipsis petenda, per quos in literas missa sunt. Illud tamen constat, omne contra Mœotidas bellum Divum Claudium nulli magis, quam Aureliano, credidisse.

XVII. Exstat epistola, quam ego (ut soleo) fidei causa, immo ut alios annalium scriptores fecisse video, inserendam putavi. *Flavius Claudius Valerio Aureliano suo salutem. Expetit a te munus solitum nostra respublica. Aggredere. quid moraris? Tuo magisterio milites uti volo, tuo ductu Tribunos. Gothi oppugnandi sunt: Gothi a Thraciis amovendi. Eorum enim plerique Hæmimontum Europamque vexant, qui te pugnante fugerunt. Omnes exercitus Thracicos, omnes Illyricianos, totumque limitem in tua potestate constituo: solitam, en, nobis ede virtutem. Tecum erit etiam frater Quintillus, cum occurrerit. Ego aliis rebus occupatus, summam belli illius virtutibus tuis credo. Misi sane equos decem, loricas duas, & cetera, quibus munire ad bellum euntem necessitas cogit.* Secundis igitur prœliis usus auspiciis Claudianis, rempublicam in integrum reddidit: atque ipse statim (ut supra

diximus) consensu omnium legionum factus est Imperator.

XVIII. Equites sane omnes ante imperium sub Claudio Aurelianus gubernavit, cum offensam magistri eorum incurrissent, quod temere, Claudio non jubente, pugnassent. Item Aurelianus contra Suevos & Sarmatas iisdem temporibus vehementissime dimicavit, ac florentissimam victoriam retulit. Accepta est sane clades sub Aureliano a Marcomannis per errorem. nam dum is a fronte non curat occurrere, subito erumpentibus, dumque illos a dorso persequi parat, omnia circa Mediolanum graviter evastata sunt. postea tamen ipsi quoque Marcomanni superati sunt. In illo autem timore, quo Marcomanni cuncta vastabant, ingentes Romæ seditiones motæ sunt, paventibus cunctis, ne eadem, quæ sub Gallieno fuerant, provenirent. quare etiam libri Sibyllini, noti beneficiis publicis, inspecti sunt; inventumque, ut in certis locis sacrificia fierent, quæ barbari transire non possent. Facta denique sunt ea, quæ præcepta fuerant in diverso cærimoniarum genere: atque ita barbari restiterunt, quos omnes Aurelianus carptim vagantes occidit. Libet ipsius senatusconsulti formam exponere, quo libros inspici clarissimorum jussit auctoritas.

XIX. Die tertio Idus Januarias, Fulvius Sabinus Prætor urbanus dixit: *Referimus ad vos, Patres conscripti, Pontificum suggestionem, & Aureliani Principis literas, quibus jubetur, ut inspiciantur fatales libri, quibus spes belli terminandi sacrato Deorum im-*

perio continetur. Scitis enim ipsi, quotiescunque gravior aliquis exstitit motus, eos semper inspectos: neque prius mala publica esse finita, quam ex iis sacrificiorum processit auctoritas. Tunc surrexit primæ sententiæ Ulpius Syllanus, atque ita locutus est: *Sero nimis, Patres conscripti, de reipublicæ salute consulimus, sero ad fatalia jussa respicimus, more languentium, qui ad summos medicos, nisi in summa desperatione, non mittunt: proinde quasi peritioribus viris major facienda sit cura; cum omnibus morbis occurri sit melius. Meministis enim, Patres conscripti, me in hoc ordine sæpe dixisse, jam tum, cum primum nuntiatum est, Marcomannos erupisse, consulenda Sibyllæ decreta, utendum Apollinis beneficiis, inserviendum Deorum immortalium præceptis: recusasse vero quosdam, & cum ingenti calumnia recusasse, cum adulando dicerent, tantam Principis esse virtutem, ut opus non sit Deos consuli: proinde quasi & ipse vir magnus non Deos colat, non de Diis immortalibus speret. quid plura? audivimus literas, quibus rogavit opem Deorum, quæ nunquam cuiquam turpis est, ut vir fortissimus adjuvetur. Agite igitur, Pontifices, qua puri, qua mundi, qua sancti, qua vestitu animisque sacris commodi, templum ascendite, subsellia laureata constituite, veteranis manibus libros evolvite, fata reipublicæ, quæ sunt æterna, perquirite. Patrimis matrimisque pueris carmen indicite: nos sumtum sacris, nos apparatum sacrificiis, nos aris ambarvalia indicemus.*

XX. Post hæc interrogati plerique Senatores, sententias dixerunt, quas longum est innectere. deinde aliis manus porrigentibus, aliis pedibus in sen-

tentias euntibus, plerisque verbo consentientibus, conditum est senatusconsultum. Itum est deinde ad templum, inspecti libri, proditi versus, lustrata urbs, cantata carmina, amburbium celebratum, ambarvalia promissa: atque ita solemnitas, quae jubebatur, expleta. Est epistola Aureliani de libris Sibyllinis: nam ipsam quoque indidi ad fidem rerum. *Miror, vos, Patres sancti, tamdiu de aperiendis Sibyllinis dubitasse libris; perinde quasi in Christianorum ecclesia, non in templo Deorum omnium, tractaretis. Agite igitur, & castimonia Pontificum, caerimoniisque solemnibus juvate Principem, necessitate publica laborantem. Inspiciantur libri: quae facienda fuerint, celebrentur. quemlibet sumtum, cujuslibet gentis captivos, quaelibet animalia regia non abnuo, sed libens offero: neque enim indecorum est, Diis juvantibus vincere. sic apud majores nostros multa finita sunt bella, sic coepta. Si quid est sumtuum, datis ad Praefectum aerarii literis decerni jussi. est praeterea vestrae auctoritatis arca publica, quam magis refertam esse reperio, quam cupio.*

XXI. Cum autem Aurelianus vellet omnibus simul facta exercitus sui constipatione concurrere, tanta apud Placentiam clades accepta est, ut Romanum paene solveretur imperium. Et causa quidem hujus periculi perfidia & calliditas barbarici fuit motus. nam cum congredi aperto marte non possent, in silvas se densissimas contulerunt; atque ita nostros vespera incumbente turbarunt. Denique nisi divina ope, post inspectionem librorum, sacrificiorumque curas, monstris quibusdam speciebus-

que divinis impliciti essent barbari, Romana victoria non fuisset. Finito prœlio Marcomannico, Aurelianus, ut erat natura ferocior, plenus irarum Romam petit, vindictæ cupidus, quam seditionum asperitas suggerebat: incivilius denique usus imperio, vir alias optimus, seditionum auctoribus interemtis, cruentius ea, quæ mollius fuerant curanda, compescuit. Interfecti sunt enim nonnulli etiam nobiles Senatores, cum his leve quiddam, & quod contemni a mitiore Principe potuisset, vel unus, vel levis, vel vilis testis objiceret. Quid multa? magnum illud, & quod jam fuerat, & quod non frustra speratum est, infamiæ tristioris ictu contaminavit imperium. timeri cœpit Princeps optimus, non amari: cum alii dicerent, perfodiendum talem Principem, non optandum; alii, bonum quidem medicum, sed mala ratione curantem. His actis, cum videret posse fieri, ut aliquid tale iterum, quale sub Gallieno evenerat, proveniret; adhibito consilio Senatus, muros urbis Romæ dilatavit. nec tamen pomœrio addidit eo tempore, sed postea. Pomœrio autem nemini Principum licet addere, nisi ei, qui agri barbarici aliqua parte Romanam rempublicam locupletaverit. Addidit autem Augustus, addidit Trajanus, addidit Nero, sub quo Pontus Polemoniacus & Alpes Cottiæ Romano nomini tributæ.

XXII. Transactis igitur, quæ ad septiones, atque urbis statum & civilia pertinebant, contra Palmyrenos, id est, contra Zenobiam, quæ filiorum nomine orientale tenebat imperium, iter flexit.

Multa in itinere ac magna bellorum genera confecit. nam in Thraciis & in Illyrico occurrentes barbaros vicit: Gothorum quin etiam ducem Cannabam, ſive Cannabaudem, cum quinque millibus hominum trans Danubium interemit. Atque inde per Byzantium in Bithyniam tranſitum fecit, eamque nullo certamine obtinuit. Multa ejus magna & præclara, tam facta, quam dicta ſunt: ſed omnia libro innectere nec poſſumus, faſtidii evitatione, nec volumus: ſed ad intelligendos mores atque virtutem pauca libanda ſunt. nam cum Thyanam veniſſet, eamque occluſam reperiſſet, iratus dixiſſe fertur, *Canem in hoc oppido non relinquam.* Tunc & militibus acrius incumbentibus ſpe prædæ, & Heraclammone quodam, timore, ne inter ceteros occideretur, patriam ſuam prodente, civitas capta eſt.

XXIII. Sed Aurelianus duo ſtatim præcipua, quod unum ſeveritatem oſtenderet, alterum lenitatem, ex imperatoria mente monſtravit. nam & Heraclammonem proditorem patriæ ſuæ ſapiens victor occidit: & cum milites juxta illud dictum, quo canem ſe relicturum apud Thyanæos negarat, everſionem urbis expoſcerent, reſpondit iis: *Canem*, inquit, *negavi in hac urbe me relicturum: canes omnes occidite.* Grande Principis dictum, grandius militum votum: nam dictum Principis, quo præda negabatur, civitas ſervabatur, totus exercitus ita, quaſi ditaretur, accepit. Epiſtola de Heraclammone. *Aurelianus Auguſtus Mallio Chiloni. Occidi paſſus ſum, cujus quaſi beneficio Thyanam recepi. Ego vero*

proditorem amare non potui, & libenter tuli, quod eum milites occiderunt: neque enim mihi fidem servare potuisset, qui patriæ non pepercit. Solum denique ex omnibus, qui oppugnabantur, campus accepit. Divitem hominem negare non possum, sed cujus bona ejus liberis reddidi, ne quis me causa pecuniæ locupletem hominem occidi passum esse criminaretur.

XXIV. Capta autem civitas est miro modo. nam cum Heraclammon locum ostendisset, aggeris naturali specie tumentem, qua posset Aurelianus occultus ascendere, ille conscendit, atque elata purpurea chlamyde, intus civibus, foris militibus se ostendit; & ita civitas capta est, quasi totus in muris Aureliani fuisset exercitus. Taceri non debet res, quæ ad famam venerabilis viri pertinet. Fertur enim, Aurelianum de Thyanæ civitatis eversione vera dixisse, vera cogitasse: verum Apollonium Thyanæum, celeberrimæ famæ auctoritatisque sapientem, veterem philosophum, amicum verum Deorum, ipsum etiam pro numine frequentandum, recipienti se in tentorium, ea forma, qua videtur, subito adstitisse, atque hæc Latine, ut homo Pannonius intelligeret, verba dixisse: *Aureliane, si vis vincere, nihil est, quod de civium meorum nece cogites. Aureliane, si vis imperare, a cruore innocentium abstine. Aureliane, clementer te age, si vis vivere.* Norat vultum philosophi venerabilis Aurelianus, atque in multis ejus imaginem viderat templis. denique statim attonitus, & imaginem & statuas & templum eidem promisit, atque in meliorem rediit mentem. Hæc ego & a gravibus viris comperi, &

in Ulpiæ bibliothecæ libris relegi, & pro majestate Apollonii magis credidi. quid enim illo viro sanctius, venerabilius, diviniusque inter homines fuit? ille mortuis reddidit vitam, ille multa ultra homines & fecit & dixit: quæ qui velit nosse, Græcos legat libros, qui de ejus vita conscripti sunt. Ipse autem, si vita suppetat, atque ipsius viri favori usquequaque placuerit, breviter saltem tanti viri facta in literas mittam: non quo illius viri gesta munere mei sermonis indigeant, sed ut ea, quæ miranda sunt, omnium voce prædicentur.

XXV. Recepta Thyana, Antiochiam, proposita omnibus impunitate, brevi apud Daphnen certamine obtinuit: atque inde præceptis, quantum probatur, venerabilis viri Apollonii parens, humanior atque clementior fuit. Pugnatum est post hæc de summa rerum contra Zenobiam & Zabam ejus socium apud Emessam magno certamine. cumque Aureliani equites fatigati jam pæne discederent, ac terga darent, subito vi numinis, quod postea proditum, hortante quadam divina forma, per pedites etiam equites restituti sunt. Fugata est Zenobia cum Zaba, & plenissime parta victoria. Recepto igitur Orientis statu, Emessam victor Aurelianus ingressus est, ac statim ad templum Heliogabali tetendit, quasi communi officio vota soluturus. Verum illic eam formam numinis reperit, quam in bello sibi faventem vidit. quare & illic templa fundavit, donariis ingentibus positis: & Romæ Soli templum posuit, majore honorificentia consecratum, ut suo dicemus loco.

XXVI. Poſt hæc Palmyram iter flexit, ut, ea oppugnata, laborum terminus fieret. Sed in itinere a latronibus Syris male accepto frequenter exercitu, multa perpeſſus eſt, & in obſidione uſque ad ictum ſagittæ periclitatus eſt. Epiſtola ipſius exſtat ad Mucaporem miſſa, in qua de ejus belli difficultate ultra pudorem imperialem fatetur. *Romani me modo dicunt bellum contra feminam gerere: quaſi ſola mecum Zenobia & ſuis viribus pugnet, ac non hoſtium, quantum ſi vir a me oppugnandus eſſet, in conſcientia & timore longe deteriore. Dici non poteſt, quantum hic ſagittarum, qui belli apparatus, quantum telorum, quantum lapidum: nulla pars muri eſt, quæ non binis & ternis baliſtis occupata ſit: ignes etiam tormentis jaciuntur. Quid plura? non quaſi femina pugnat, quaſi pœnam timens. ſed credo adjuturos Romanam rempublicam Deos, qui nunquam noſtris conatibus defuerunt.* Denique fatigatus, ac pro malis feſſus, literas ad Zenobiam miſit, deditionem illius petens, vitam promittens, quarum exemplum indidi. *Aurelianus Imperator Romani orbis, & receptor Orientis, Zenobiæ ceteriſque, quos ſocietas tenet bellica. Sponte facere debuiſtis id, quod meis literis nunc jubetur: deditionem præcipio impunitate vitæ propoſita, ita ut illic Zenobia cum tuis agas vitam, ubi te ex Senatus ampliſſimi ſententia collocavero. Gemmas, argentum, aurum, ſericum, equos, camelos in ærarium Romanum conferas. Palmyrenis jus ſuum ſervabitur.*

XXVII. Hac epiſtola accepta, Zenobia ſuperbius inſolentiuſque reſcripſit, quam ejus fortuna poſcebat, credo ad terrorem: nam ejus quoque epiſto-

læ exemplum indidi. *Zenobia regina Orientis, Aureliano Augusto. Nemo adhuc, præter te, quod poscis, literis petiit. Virtute faciendum est, quidquid in rebus bellicis est gerendum. Deditionem meam petis: quasi nescias, Cleopatram reginam perire maluisse, quam in qualibet vivere dignitate. Nobis Persarum auxilia non desunt, quæ jam speramus: pro nobis sunt Saraceni, pro nobis Armenii. Latrones Syri exercitum tuum, Aureliane, vicerunt. quid igitur, si illa venerit manus, quæ undique speratur? pones profecto supercilium, quo nunc mihi deditionem, quasi omnifariam victor, imperas.* Hanc epistolam Nicomachus se transtulisse in Græcum ex lingua Syrorum dicit, ab ipsa Zenobia dictatam. nam illa superior Aureliani, Græca missa est.

XXVIII. His acceptis literis, Aurelianus non erubuit, sed iratus est: statimque collecto exercitu ac ducibus suis, undique Palmyram obsedit: neque quidquam vir fortis reliquit, quod aut imperfectum videretur, aut incuratum. Nam & auxilia, quæ a Persis missa fuerant, intercepit: & alas Saracenas Armeniasque corrupit, atque ad se, modo ferociter, modo subtiliter, transtulit; denique post multa mulierem potentissimam vicit. Victa igitur Zenobia cum fugeret camelis, quos dromatas vocitant, atque ad Persas iter tenderet, equitibus missis est capta, atque in Aureliani potestatem deducta. Victor itaque Aurelianus, totiusque jam Orientis possessor, cum in vinculis Zenobiam teneret cum Persis, Armeniis, Saracenis, superbior atque insolentior egit ea, quæ ratio temporis postulabat. Tunc illæ vestes, quas in templo Solis videmus, consertæ gem-

mis; tum Persici dracones, & tiaræ; tum genus purpuræ, quod postea nec ulla gens detulit, nec Romanus orbis vidit: de qua pauca saltem libet dicere.

XXIX. Meministis enim, fuisse in templo Jovis Optimi Maximi Capitolini pallium breve purpureum lanestre: ad quod cum matronæ, atque ipse Aurelianus, jungerent purpuras suas, cineris specie decolorari videbantur ceteræ, divini comparatione fulgoris. Hoc munus rex Persarum ab Indis interioribus sumtum, Aureliano dedisse perhibetur, scribens, *Sume purpuram, qualis apud nos est.* sed hoc falsum fuit. nam postea diligentissime & Aurelianus, & Probus, & proxime Diocletianus, missis diligentissimis confectoribus, requisiverunt tale genus purpuræ, nec tamen invenire potuerunt. dicitur enim sandix Indica talem purpuram facere, si curetur. Sed ad incepta redeamus.

XXX. Ingens tamen strepitus militum fuit omnium, Zenobiam ad pœnam poscentium. sed Aurelianus, indignum existimans, mulierem interimi, occisis plerisque, quibus auctoribus illa bellum moverat, paraverat, gesserat, triumpho mulierem reservavit, ut populi Romani oculis esset ostentui. Grave inter eos, qui cæsi sunt, de Longino philosopho fuisse perhibetur, quo illa magistro usa esse ad Græcas literas dicitur: quem quidem Aurelianus idcirco dicitur occidisse, quod superbior illa epistola ipsius diceretur dictata consilio, quamvis Syro esset sermone contexta. Pacato igitur Oriente, in Europam Aurelianus rediit victor, atque illic Carporum copias afflixit: & cum illum *Carpicum* Senatus ab-

ſentem vocaſſet, mandaſſe illico fertur: *Supereſt, Patres conſcripti, ut me etiam Carpiſculum vocetis.* (*Carpiſculum* enim genus calciamenti eſſe, ſatis notum eſt.) quod cognomen deforme videbatur, cum & *Gothicus*, & *Sarmaticus*, & *Armeniacus*, & *Parthicus*, & *Adiabenicus* diceretur.

XXXI. Rarum eſt, ut Syri fidem ſervent, immo difficile. nam Palmyreni, qui jam victi atque contuſi fuerant, Aureliano rebus Europenſibus occupato, non mediocriter rebellarunt. Sandarionem enim, quem in præſidio illic Aurelianus poſuerat, cum ſexcentis ſagittariis occiderunt, Achilleo cuidam parenti Zenobiæ parantes imperium. Verum adeo Aurelianus, ut erat paratus, ex Europa revertit; atque urbem, quia ita merebatur, evertit. Crudelitas denique Aureliani, vel (ut quidam dicunt) ſeveritas, eatenus exſtitit, ut epiſtola ejus feratur, confeſſionem immaniſſimi furoris oſtentans, cujus hoc exemplum eſt. *Aurelianus Auguſtus Cejonio Baſſo. Non oportet ulterius progredi militum gladios: jam ſatis Palmyrenorum cæſum atque occiſum eſt. Mulieribus non pepercimus, infantes occidimus, ſenes jugulavimus, ruſticos interemimus. cui terras, cui urbem deinceps relinquemus? parcendum eſt iis, qui remanſerunt. Credimus enim, tam paucos tam multorum ſuppliciis eſſe correctos. Templum ſane Solis, quod apud Palmyram aquiliferi legionis tertiæ cum vexilliferis, & draconario, & cornicinibus, atque liticinibus diripuerunt, ad eam formam volo, quæ fuit, reddi. Habes trecentas auri libras e Zenobiæ capſulis: habes argenti mille octingenta pondo de Palmyrenorum bo-*

nis: habes gemmas regias. Ex his omnibus fac cohoneſtari templum: mihi & Diis immortalibus gratiſſimum feceris. Ego ad Senatum ſcribam, petens, ut mittat Pontificem, qui dedicet templum. Hæ literæ, ut videmus, indicant ſatiatam eſſe immanitatem Principis duri.

XXXII. Securior denique iterum in Europam rediit: atque illic omnes, qui vagabantur, hoſtes nota illa ſua virtute contudit. Interim res per Thracias Europamque omnem Aureliano ingentes agente, Firmus quidam exſtitit, qui ſibi Ægyptum, ſine inſignibus imperii, quaſi ut eſſet civitas libera, vindicavit. ad quem continuo Aurelianus revertit: nec illi defuit felicitas ſolita. nam Ægyptum ſtatim recepit: atque, ut erat ferox animi, cogitatione multus, vehementer iraſcens, quod adhuc Tetricus Gallias obtineret, Occidentem petiit: atque ipſo Tetrico exercitum ſuum prodente, quod ejus ſcelera ferre non poſſet, deditas ſibi legiones obtinuit. Princeps igitur totius orbis Aurelianus, pacatis Oriente, Gallis, atque undique terris, Romam iter flexit, ut de Zenobia & Tetrico, hoc eſt, de Oriente & Occidente, triumphum Romanis oculis exhiberet.

XXXIII. Non ab re eſt cognoſcere, qui fuerit Aureliani triumphus. fuit enim ſpecioſiſſimus. Currus regii tres fuerunt: in his unus Odenati, argento, auro, & gemmis operoſus atque diſtinctus: alter, quem rex Perſarum Aureliano dono dedit, ipſe quoque pari opere fabricatus: tertius, quem ſibi Zenobia compoſuerat, ſperans, ſe urbem Ro-

manam cum eo visuram: quod illam non fefellit. nam cum eo Urbem ingressa est, victa & triumphata. Fuit alius currus quatuor cervis junctus, qui fuisse dicitur regis Gothorum: quo, ut multi memoriæ tradiderunt, Capitolium Aurelianus invectus est, ut illic cæderet cervos, quos, cum eodem curru captos, vovisse Jovi Optimo Maximo ferebatur. Præcesserunt elephanti viginti, feræ mansuetæ Libycæ, Palestinæ diversæ ducentæ: quas statim Aurelianus privatis donavit, ne fiscum annonis gravaret; tigrides quatuor; camelopardali, alces, cetera talia per ordinem ducta; gladiatorum paria octingenta: præter captivos gentium barbararum, Blemyes, Axomytæ, Arabes Eudæmones, Indi, Bactriani, Hiberi, Saraceni, Persæ, cum suis quique muneribus; Gothi, Alani, Roxolani, Sarmatæ, Franci, Suevi, Vandali, Germani: religatis manibus captivi præcesserunt. inter hos etiam Palmyreni, qui superfuerant Principes civitatis, & Ægyptii ob rebellionem.

XXXIV. Ductæ sunt & decem mulieres, quas virili habitu pugnantes inter Gothos ceperat: cum multæ essent interemtæ; quas de Amazonum genere titulus indicabat. Prælati sunt tituli, gentium nomina continentes. Inter hæc fuit Tetricus chlamyde coccinea, tunica galbina, braccis Gallicis ornatus, adjuncto sibi filio, quem Imperatorem in Gallia nuncupaverat. Incedebat etiam Zenobia, ornata gemmis, catenis aureis, quas alii sustentabant. præferebantur coronæ omnium civitatum aureæ, titulis eminentibus proditæ. Jam populus ipse Ro-

manus, jam vexilla collegiorum atque castrorum, & cataphractarii milites, & opes regiæ, & omnis exercitus, & Senatus (etsi aliquantulo tristior, quod Senatores triumphari videbat) multum pompæ addiderant. Denique vix nona hora in Capitolium pervenit, sero autem ad Palatium. Sequentibus diebus datæ sunt populo voluptates ludorum scenicorum, ludorum Circensium, venationum, gladiatorum, naumachiæ.

XXXV. Non prætermittendum videtur, quod & memoria tenet publica, & fides historica frequentavit, Aurelianum eo tempore, quo proficiscebatur ad bellum orientale, bilibres coronas populo promisisse, si victor rediret; & cum aureas populus speraret, neque Aurelianus aut posset, aut vellet; coronas eum fecisse de panibus, qui nunc siliginei vocantur, & singulis quibusque donasse, ita ut siligineum suum quotidie toto ævo suo, & unusquisque reciperet, & posteris suis dimitteret. Nam idem Aurelianus & porcinam carnem populo Romano distribuit, quæ hodieque dividitur: leges plurimas sanxit, & quidem salutares: sacerdotia composuit, templum Solis fundavit, & Pontifices roboravit. Decrevit etiam emolumenta architectis & ministris. His gestis, ad Gallias profectus, Vindelicos obsidione barbarica liberavit: deinde ad Illyricum rediit, paratoque magno potius, quam ingenti exercitu, Persis, quos eo quoque tempore, quo Zenobiam superavit, gloriosissime jam vicerat, bellum indixit. Sed cum iter faceret, apud Cænophrurium, mansionem, quæ est inter

Heracliam & Byzantium, malitia notarii ſui, & manu Mucaporis interemtus eſt.

XXXVI. Et cauſa occidendi ejus quæ fuerit, & quemadmodum ſit occiſus, ne res tanta lateat, brevi ediſſeram. Aurelianus, quod negari non poteſt, ſeverus, truculentus, ſanguinarius fuit Princeps. hic, cum uſque eo ſeveritatem tetendiſſet, ut & filiam ſororis occideret, non in magna, neque ſatis idonea cauſa, jam primum in odium ſuorum venit. Incidit autem, ut ſe res fataliter agunt, ut Mneſtheum quendam, quem pro notario ſecretorum habuerat, libertum, ut quidam dicunt, ſuum, infenſiorem ſibi minando redderet, quod neſcio quid de quodam ſuſpicatus eſſet. Mneſtheus, qui ſciret, Aurelianum neque fruſtra minari ſolere, neque, ſi minaretur, ignoſcere, brevem nominum conſcripſit, mixtis iis, quibus Aurelianus vere iraſcebatur, cum iis, de quibus nihil aſperum cogitabat; addito etiam ſuo nomine, quo magis fidem faceret ingeſtæ ſollicitudinis: ac brevem legit ſingulis, quorum nomina continebat, addens, diſpoſuiſſe Aurelianum eos omnes occidere; illos vero debere ſuæ vitæ, ſi viri ſunt, ſubvenire. Hi cum exarſiſſent timore, qui merebantur offenſam, dolorem miſcentes beneficiis atque officiis, quibus Aurelianus videbatur ingratus, in ſupradicto loco iter facientem Principem ſubito adorti, interemerunt.

XXXVII. Hic finis Aureliano fuit, Principi neceſſario magis, quam bono. quo interfecto, cum eſſet res prodita, & ſepulcrum ingens, & templum illi detulerunt ii, a quibus interemtus eſt. Sane

Mnestheus postea surrectus ad stipitem, bestiis objectus est: quod statuæ marmoreæ positæ in eodem loco utrinque significant, ubi & in columnis Divo Aureliano statuæ constitutæ sunt. Senatus mortem ejus graviter tulit, gravius tamen populus Romanus, qui vulgo dicebat, *Aurelianum pædagogum esse Senatorum.* Imperavit annis sex, minus paucis diebus: ac rebus magnis gestis inter Divos relatus est. Quia pertinet ad Aurelianum, id, quod in historia relatum est, tacere non debui. Nam multi ferunt, Quintillum, fratrem Claudii, cum in præsidio Italico esset, audita morte Claudii, sumsisse imperium. verum postea, ubi Aurelianum comperit imperare, a toto exercitu derelictum; cumque contra eum concionaretur, nec a militibus audiretur, incisis sibimet venis, die vicesimo imperii sui periisse. Quidquid sane scelerum fuit, quidquid malæ conscientiæ, vel artium funestarum, quidquid denique factionum, Aurelianus toto penitus orbe purgavit.

XXXVIII. Hoc quoque ad rem pertinere arbitror, Balbati filii nomine Zenobiam, non Timolai & Herenniani, imperium tenuisse, quod tenuit. Fuit sub Aureliano etiam monetariorum bellum, Felicissimo rationali auctore: quod acerrime severissimeque compescuit, septem tamen millibus suorum militum interemtis, ut epistola docet, missa ad Ulpium Crinitum ter Consulem, qui eum ante adoptaverat. *Aurelianus Augustus Ulpio patri. Quasi fatale quiddam incessit, ut omnia, quæcunque gessero, omnes motus ingravescant. Ita enim seditio intramu-*

rana bellum mihi graviſſimum peperit. monetarii, auctore Feliciſſimo, ultimo ſervorum, cui procurationem fiſci mandaveram, rebelles ſpiritus extulerunt. Hi compreſſi ſunt, ſeptem millibus Hiberorum, & Riparienſium, & Caſtrianorum, & Daciſcorum interemtis. unde apparet, nullam mihi a Diis immortalibus datam ſine difficultate victoriam.

XXXIX. Tetricum triumphatum Correctorem Lucaniæ fecit, filio ejus in Senatu manente. Templum Solis magnificentiſſimum conſtituit: muros urbis Romæ ſic ampliavit, ut quinquaginta prope millia murorum ejus ambitus teneant. Item quadruplatores ac delatores ingenti ſeveritate perſecutus eſt: tabulas publicas ad privatorum ſecuritatem exuri in foro Trajani ſemel juſſit. Amneſtia etiam ſub eo delictorum publicorum decreta eſt de exemplo Athenienſium: cujus rei etiam Tullius in Philippicis meminit. Fures provinciales, repetundarum ac peculatus reos, ultra militarem modum eſt perſecutus, ut eos ingentibus ſuppliciis cruciatibuſque puniret. In templo Solis multum auri gemmarumque conſtituit. Cum vaſtatum Illyricum ac Mœſiam deperditam videret, provinciam trans Danubium Daciam, a Trajano conſtitutam, ſublato exercitu & provincialibus reliquit, deſperans, eam poſſe retineri: abductoſque ex ea populos in Mœſiam collocavit, appellavitque ſuam Daciam, quæ nunc duas Mœſias dividit. Dicitur præterea hujus fuiſſe crudelitatis, ut pleriſque Senatoribus ſimulatam ingereret factionem conjurationis ac tyrannidis, quo facilius eos poſſet occidere. Addunt nonnulli, fi-

lium ſororis, non filiam, ab eodem interfectum: plerique autem etiam filiam ſororis.

XL. Quam difficile ſit Imperatorem in locum boni Principis legere, & Senatus ſanctioris gravitas probat, & exercitus prudentis auctoritas. Occiſo namque ſeveriſſimo Principe, de Imperatore deligendo exercitus retulit ad Senatum, idcirco, quod nullum de his faciendum putabat, qui tam bonum Principem occiderant. Verum Senatus hanc eandem delectionem in exercitum refudit, ſciens, non libenter jam milites accipere Imperatores eos, quos Senatus elegerit. Denique id tertio factum eſt, ita ut per ſex menſes Imperatorem Romanus orbis non habuerit, omneſque judices ii permanerent, quos aut Senatus, aut Aurelianus elegerat, niſi quod Proconſulem Aſiæ Falconium Probum in locum Arellii Fuſci delegit.

XLI. Non injucundum eſt ipſas inſerere literas, quas ad Senatum exercitus miſit. *Felices ac fortes exercitus Senatui populoque Romano. Aurelianus Imperator noſter per fraudem unius hominis, & per errorem bonorum ac malorum interemtus eſt. Hunc inter Deos referte ſancti & domini Patres conſcripti, & de vobis aliquem, ſed dignum veſtro judicio, Principem mittite. Nos enim de iis, qui vel erraverunt, vel male fecerunt, imperare nobis neminem patimur.* Reſcriptum eſt ſenatuſconſulto. cum die tertio Nonas Februarias Senatus ampliſſimus in curiam Pompilianam conveniſſet, Aurelius Gordianus Conſul dixit, *Referimus ad vos, Patres conſcripti, literas exercitus feliciſſimi.* Quibus recitatis, Aurelianus Ta-

citus, primæ ſententiæ Senator, ita locutus eſt: (hic autem eſt, qui poſt Aurelianum ſententia omnium Imperator eſt appellatus) *Recte atque ordine conſuluiſſent Dii immortales, Patres conſcripti, ſi boni Principes ferro inviolabiles exſtitiſſent, ut longiorem ducerent vitam; neque contra eos aliqua eſſet poteſtas iis, qui neces infandas triſtiſſima mente concipiunt. Viveret enim Princeps noſter Aurelianus, quo neque utilior fuit quiſquam. Reſpirare certe poſt infelicitatem Valeriani, poſt Gallieni mala, imperante Claudio cœperat noſtra reſpublica: at eadem reddita fuerat Aureliano toto penitus orbe vincente. Ille nobis Gallias dedit: ille Italiam liberavit: ille Vindelicis jugum barbaricæ ſervitutis amovit. Illo vincente Illyricum reſtitutum eſt, redditæ Romanis legibus Thraciæ. Ille, proh pudor, Orientem femineo preſſum jugo, in noſtra jura reſtituit: ille Perſas, inſultantes adhuc Valeriani nece, fudit, fugavit, oppreſſit. Illum Saraceni, Blemyes, Axomitæ, Bactriani, Seres, Hiberi, Albani, Armenii, populi etiam Indorum, veluti præſentem pæne venerati ſunt Deum. Illius donis, quæ a barbaris gentibus meruit, refertum eſt Capitolium: quindecim millia librarum auri ex ejus liberalitate unum tenet templum: omnia in Urbe fana ejus micant donis. Quare, Patres conſcripti, vel Deos ipſos jure convenio, qui talem Principem interire paſſi ſunt: niſi forte ſecum eum eſſe maluerunt. Decerno igitur divinos honores: id, quod vos omnes exiſtimo eſſe facturos. Nam de Imperatore deligendo ad eundem exercitum cenſeo eſſe referendum. Etenim in tali genere ſententiæ, niſi fiat, quod dicitur, & electi periculum erit, & eligentis*

invidia. Probata est sententia Taciti: attamen cum iterum atque iterum mitteretur, ex senatusconsulto, quod in Taciti vita dicemus, Tacitus factus est Imperator.

XLII. Aurelianus filiam solam reliquit, cujus posteri etiam nunc Romæ sunt. Aurelianus namque Proconsul Ciliciæ, Senator optimus, sui vere juris vitæque venerabilis, qui nunc in Sicilia vitam agit, ejus est nepos. Quid hoc esse dicam, tam paucos bonos exstitisse Principes, cum jam tot Cæsares fuerint: nam ab Augusto in Diocletianum Maximianumque Principes, quæ series purpuratorum sit, index publicus tenet. Sed in his optimi, ipse Augustus, Flavius Vespasianus, Flavius Titus, Coccejus Nerva, Divus Trajanus, Divus Hadrianus, Pius & Marcus Antonini, Severus Afer, Alexander Mammææ, Divus Claudius, & Divus Aurelianus. Valerianus enim cum optimus fuerit, ab omnibus infelix apparuit. Vides, quæso, quam pauci sint Principes boni, ut bene dictum sit a quodam mimico scurra Claudii hujus temporibus, *In uno anulo bonos Principes posse perscribi atque depingi.* At contra, quæ series malorum? ut enim omittamus Vitellios, Caligulas, & Nerones; quis ferat Maximinos & Philippos, atque illam inconditæ multitudinis fæcem? tametsi Decios excerpere debeam, quorum & vita & mors veteribus comparanda est.

XLIII. Et quæritur quidem, quæ res malos Principes faciat. Jam primum nimia licentia, deinde rerum copia; amici præterea improbi, satellites detestandi, eunuchi avarissimi, aulici vel stulti, vel

deteſtabiles, & (quod negari non poteſt) rerum publicarum ignorantia. Sed ego a patre meo audivi, Diocletianum Principem, jam privatum, dixiſſe, *nihil eſſe difficilius, quam bene imperare.* Colligunt ſe quatuor vel quinque, atque unum conſilium ad decipiendum Imperatorem capiunt: dicunt, quod probandum ſit: Imperator, qui domi clauſus eſt, vera non novit: cogitur hoc tantum ſcire, quod illi loquuntur: facit judices, quos fieri non oportet: amovet a republica, quos debebat obtinere. Quid multa? ut Diocletianus ipſe dicebat, *Bonus, cautus, optimus venditur Imperator.* Hæc Diocletiani verba ſunt: quæ idcirco inſerui, ut prudentia tua ſciret, nihil eſſe difficilius bono Principe.

XLIV. Et Aurelianum quidem multi neque inter bonos, neque inter malos Principes ponunt, idcirco, quod ei clementia, Imperatorum dos prima, defuerit. Verconnius Herennianus Præfectus prætorio Diocletiani, teſte Aſclepiodoto, ſæpe dicebat, Diocletianum frequenter dixiſſe, cum Maximiani aſperitatem reprehenderet, *Aurelianum magis ducem eſſe debuiſſe, quam Principem.* nam ejus nimia ferocitas eidem diſplicebat. Mirabile fortaſſe videtur, quod compertum Diocletiano, Aſclepiodotus Celſino, conſiliario ſuo, dixiſſe perhibet: ſed de hoc poſteri judicabunt. Dicebat enim, quodam tempore Aurelianum Gallicanas conſuluiſſe Druidas, ſciſcitantem, utrum apud ejus poſteros imperium permaneret? tum illas reſpondiſſe dixit, *Nullius clarius in republica nomen, quam Claudii poſterorum futurum.* Et eſt quidem jam Conſtantius Im-

perator ejuſdem vir ſanguinis, cujus puto poſteros ad eam gloriam, quæ a Druidibus prænuntiata ſit, pervenire. quod idcirco ego in Aureliani vita conſtitui, quia hæc ipſi Aureliano conſulenti reſponſa ſunt.

XLV. Vectigal ex Ægypto urbi Romæ Aurelianus vitri, chartæ, lini, ſtupæ, atque anabolicas ſpecies æternas conſtituit. Thermas in Transtiberina regione Aurelianus facere paravit hiemales, quod aquæ frigidioris copia illic deeſſet. Forum nominis ſui in Oſtienſi ad mare fundare cœpit. in quo poſtea prætorium publicum conſtitutum eſt. Amicos ſuos honeſte ditavit & modice, ut miſerias paupertatis effugerent, & divitiarum invidiam patrimonii moderatione vitarent. Veſtem holoſericam neque ipſe in veſtiario ſuo habuit, neque alteri utendam dedit. Et cum ab eo uxor ſua peteret, ut unico pallio blatteo ſerico uteretur, ille reſpondit, *Abſit, ut auro fila penſentur:* libra enim auri tunc libra ſerici fuit.

XLVI. Habuit in animo, ut aurum neque in cameras, neque in tunicas, neque in pelles, neque in argentum mitteretur: dicens, plus auri eſſe in rerum natura, quam argenti; ſed aurum per varios bractearum, filorum, & liquationum uſus perire, argentum autem in ſuo uſu manere. Idem dederat facultatem, ut aureis, qui vellent, & vaſis uterentur, & poculis. Dedit præterea poteſtatem, ut argentatas privati carrucas haberent; cum antea ærata & eborata vehicula fuiſſent. Idem conceſſit, ut blatteas matronæ tunicas haberent, & ceteras

vestes; cum antea coloreas habuissent, & ut multum oxypæderotinas. Et ut fibulas aureas gregarii milites haberent, idem primus concessit; cum antea argenteas habuissent. Paragaudas vestes ipse primus militibus dedit; cum ante nonnisi rectas purpureas accepissent: & quidem aliis monolores, aliis dilores, trilores aliis, & usque ad pentelores, quales hodie lineæ sunt.

XLVII. Panibus urbis Romæ unciam de Ægyptio vectigali auxit, ut quadam epistola, data ad Præfectum annonæ Urbis, etiam ipse gloriatur. *Aurelianus Augustus Flavio Arabiano Præfecto annonæ. Inter cetera, quibus, Diis faventibus, Romanam rempublicam juvimus, nihil mihi est magnificentius, quam quod additamento unciæ omne annonarum urbicarum genus juvi: quod ut esset perpetuum, navicularios Niliacos apud Ægyptum novos, & Romæ amnicos posui. Tiberinas exstruxi ripas: vadum alvei tumentis effodi. Diis & Perennitati vota constitui, almam Cererem consecravi. Nunc tuum est officium, Arabiane jucundissime, elaborare, ne meæ dispositiones in irritum veniant. Neque enim populo Romano saturo quidquam potest esse lætius.*

XLVIII. Statuerat & vinum gratuitum populo Romano dare, ut, quemadmodum oleum & panis & porcina gratuita præberentur, sic etiam vinum daretur, quod perpetuum hac dispositione conceperat. Etruriæ per Aureliam, usque ad Alpes maritimas ingentes agri sunt, iique fertiles ac silvosi. statuerat igitur dominis locorum incultorum, qui tamen vellent, pretia dare, atque illic familias ca-

ptivas conſtituere, vitibus montes conſerere, atque ex eo opere vinum dare, ut nihil redituum fiſcus acciperet, ſed totum populo Romano concederet. Facta erat ratio dogæ, cuparum, navium & operum. ſed multi dicunt, Aurelianum, ne id faceret, præventum; alii a Præfecto prætorii ſui prohibitum, qui dixiſſe fertur, *Si & vinum populo Romano damus, ſupereſt, ut & pullos & anſeres demus.* Argumento eſt, id vere Aurelianum cogitaſſe, immo etiam facere diſpoſuiſſe, vel ex aliqua parte feciſſe, quod in porticibus templi Solis fiſcalia vina ponuntur, non gratuita populo eroganda, ſed pretio. Sciendum tamen, congiaria illum ter dediſſe, donaſſe etiam populo Romano tunicas albas manicatas ex diverſis provinciis, & lineas Afras atque Ægyptias puras: ipſumque primum donaſſe oraria populo Romano, quibus uteretur populus ad favorem.

XLIX. Diſplicebat ei, cum eſſet Romæ, habitare in Palatio, ac magis placebat in hortis Salluſtii, vel in Domitiæ vivere. Miliarenſem denique porticum in hortis Salluſtii ornavit, in qua quotidie & equos & ſe fatigabat, quamvis eſſet non bonæ valetudinis. Servos & miniſtros peccantes coram ſe cædi jubebat, ut plerique dicunt, cauſa tenendæ ſeveritatis; ut alii, ſtudio crudelitatis. Ancillam ſuam, quæ adulterium cum ſervo ſuo fecerat, capite punivit. Multos ſervos e familia propria, qui peccaverant, legibus audiendos judiciis publicis dedit. Senatum, ſive ſenaculum, matronis reddi voluerat: ita ut primæ illic, quæ ſacerdotia Senatu auctore

meruiſſent. Calceos mulleos, & cereos, & albos, & hederacios viris omnibus tulit; mulieribus reliquit. Curſores eo habitu, quo ipſe habebat, Senatoribus conceſſit. Concubinas ingenuas haberi vetuit. Eunuchorum modum pro ſenatoriis profeſſionibus ſtatuit, idcirco, quod ad ingentia pretia perveniſſent. Vas argenti ejus nunquam triginta libras tranſiit. Convivium de aſſaturis maxime fuit. Vino ruſo maxime delectatus eſt.

L. Medicum ad ſe, cum ægrotaret, nunquam vocavit, ſed ipſe ſe inedia præcipue curabat. Uxori & filiæ anulum ſigillaricium, quaſi privatus, inſtituit. Servis ſuis veſtes eaſdem Imperator, quas & privatus, dedit, præter duos ſenes, quibus quaſi libertis plurimum detulit, Antiſtium & Gillonem, qui poſt eum, ex Senatus ſententia, manumiſſi ſunt. Erat quidem rarus in voluptatibus; ſed miro modo mimis delectabatur: vehementiſſime autem delectatus eſt Phagone, qui uſque eo multum comedit, ut uno die ante menſam ejus aprum integrum, centum panes, vervecem & porcellum comederet; biberet autem infundibulo appoſito, plus orca. Habuit tempus, præter ſeditiones quaſdam domeſticas, fortunatiſſimum. Populus autem Romanus eum amavit: Senatus & timuit.

FLAVII VOPISCI SYRACUSII

TACITUS.

I. Quod post excessum Romuli, novello adhuc Romanæ urbis imperio, factum, Pontifices, penes quos scribendæ historiæ potestas fuit, in literas retulerunt, ut interregnum, dum post bonum Principem bonus alius quæritur, iniretur; hoc post Aurelianum, habito inter Senatum exercitumque Romanum non invido, non tristi, sed grato religiosoque certamine, sex totis mensibus factum est. Multis tamen modis hæc ab illo negotio causa separata est. Jam primum enim, cum interregnum initum est post Romulum, interreges tamen facti sunt: totusque ille annus per quinos & quaternos dies, sive ternos, centum Senatoribus deputatus est, ita ut qui valerent, interreges essent singuli dumtaxat. Quare factum est, ut & plures annos interregnum iniretur, ne aliquis sub æquali dignitate Romani expers remaneret imperii. Huc accedit, quod etiam sub Consulibus Tribunisque militaribus, præditis imperio consulari, si quando interregnum initum est, interreges fuerunt. nec unquam ita vacua fuit hoc

nomine Romana respublica, ut nullus interrex biduo saltem triduove crearetur. Video, mihi posse objici, curules magistratus apud majores nostros quadriennium in republica non fuisse: sed erant Tribuni plebis cum tribunicia potestate, quæ pars maxima regalis imperii est: tamen non est proditum, interreges eo tempore non fuisse. Quin etiam verioribus historicis referentibus declaratum est, Consules ab interregibus prius creatos, qui haberent reliquorum comitia magistratuum.

II. Ergo, quod rarum & difficile fuit, Senatus populusque Romanus perpessus est, ut Imperatorem per sex menses, dum bonus quæritur, respublica non haberet. Quæ illa concordia militum? quanta populo quies? quam gravis Senatus auctoritas fuerit? Nullus usquam tyrannus emersit: sub judicio Senatus & militum populique Romani totus orbis est temperatus: non illi Principem quemquam, ut recte facerent, non tribunitiam potestatem formidabant, sed (quod est in vita optimum) se timebant. Dicenda est tamen causa tam felicium morarum, & speciatim monumentis publicis inserenda ea in posteros humani generis stupenda moderatio, ut discant, qui regna cupiunt, non raptum ire imperia, sed mereri. Interfecto sane fraude Aureliano, ut superiore libro scriptum est, calliditate servi nequissimi, errore militarium, ut apud quoslibet commenta plurimum valent, dummodo irati audiant, plerumque temulenti, certe consiliorum prope semper expertes: reversis ad bonam mentem omnibus, eisdemque ab exercitu graviter confuta-

tis, cœptum est quæri, & quis fieri deberet ex omnibus Princeps. Tunc odio præsentium exercitus, qui creare Imperatorem raptim solebat, ad Senatum literas misit, de quibus priore libro jam dictum est, petens, ut ex ordine suo Principem legerent. Verum Senatus, sciens, lectos a se Principes militibus non placere, rem ad milites retulit: dumque id sæpius fit, sextus peractus est mensis.

III. Interest tamen, ut sciatur, quemadmodum Tacitus Imperator sit creatus. Die septimo Kalendas Octobres, cum in curiam Pompilianam ordo amplissimus consedisset, Velius Cornificius Gordianus Consul dixit: *Referimus ad vos, Patres conscripti, quod sæpe retulimus. Imperator est deligendus: exercitus sine Principe recte diutius stare non potest, simul quia cogit necessitas. Nam limitem trans Rhenum Germani rupisse dicuntur, occupasse urbes validas, nobiles, divites, & potentes. Jam si nihil de Persicis motibus nuntiatur; cogitate, tam leves esse mentes Syrorum, ut regnare vel feminas cupiant potius, quam nostram perpeti sanctimoniam. Quid Africam? Quid Illyricum? Quid Ægyptum, earumque omnium partium exercitum, quousque sine Principe credimus posse consistere? Quare agite, Patres conscripti, & Principem dicite. aut accipiet eum exercitus, quem elegeritis; aut, si refutaverit, alterum faciet.*

IV. Post hæc cum Tacitus, qui erat primæ sententiæ Consularis, sententiam (incertum quam) vellet dicere, omnis Senatus acclamavit: *Tacite Auguste, Dii te servent. te deligimus, te Principem facimus, tibi curam reipublicæ orbisque mandamus.*

Suſcipe imperium ex Senatus auctoritate: tui loci, tuæ vitæ, tuæ mentis eſt, quod mereris. Princeps Senatus recte Auguſtus creatur: primæ ſententiæ vir recte Imperator creatur. Et quis melius quam gravis imperat? & quis melius quam literatus imperat? Quod bonum, fauſtum ſalutareque ſit, diu privatus fuiſti. Scis, quemadmodum debeas imperare, qui alios Principes pertuliſti. Scis, quemadmodum debeas imperare, qui de aliis Principibus judicaſti. At ille: *Miror, Patres conſcripti, vos in locum Aureliani, fortiſſimi Imperatoris, ſenem velle Principem facere. En membra, quæ jaculari valeant, quæ haſtile torquere, quæ clypeis intonare, quæ ad exemplum docendi milites frequenter equitare. Vix munia Senatus implemus, vix ſententias, ad quas nos locus arctat, edicimus. Videte diligentius, quam ætatem de cubiculo atque umbra in pruinas æſtuſque mittatis. An probaturos ſenem Imperatorem milites creditis? Videte, ne reipublicæ non eum, quem velitis, Principem detis, & mihi hoc ſolum obeſſe incipiat, quod me unanimiter delegiſtis.*

V. Poſt hæc acclamationes Senatus hæ fuerunt: *Et Trajanus ad imperium ſenex venit* (dixerunt decies.) *Et Hadrianus ad imperium ſenex venit* (dixerunt decies.) *Et Antoninus ad imperium ſenex venit* (dixerunt decies.) *Et tu legiſti*, Incanaque menta regis Romani (dixerunt decies.) *Et quis melius, quam ſenex, imperat?* (dixerunt decies.) *Imperatorem te, non militem facimus*, (dixerunt vicies.) *Tu jube, milites pugnent* (dixerunt tricies.) *habes prudentiam & bonum fratrem* (dixerunt decies.) *Severus dixit, caput imperare, non pedes* (dixerunt tricies.) *Animum*

tuum, non corpus, eligimus (dixerunt vicies.) *Tacite Auguste, Dii te servent!* deinde omnes. Interrogatus præterea, qui post Tacitum sedebat, Senator consularis Metius Falconius Nicomachus in hæc verba disseruit:

VI. *Semper quidem, Patres conscripti, recte atque prudenter reipublicœ magnificus hic ordo consuluit, neque a quoquam orbis terræ populo solidior unquam exspectata sapientia est: attamen nulla unquam neque gravior, neque prudentior in hoc sacrario dicta sententia est. Seniorem Principem fecimus, & virum, qui omnibus quasi pater consulat. Nihil ab hoc immaturum, nihil properum, nihil asperum formidandum est. Omnia seria, cuncta gravia, & quasi ipsa respublica jubeat, auguranda sunt. Scit enim, qualem sibi Principem semper optaverit: nec potest aliud nobis exhibere, quam quod ipse desideravit & voluit. Enimvero si recolere velitis vetusta illa prodigia, Nerones dico, & Heliogabalos, & Commodos, seu potius semper Incommodos, certe non hominum magis vitia illa, quam ætatum, fuerunt. Dii avertant Principes pueros; & Patres patriæ dici impuberes, & quibus ad subscribendum magistri literarii manus teneant: quos ad consulatus dandos, dulcia & circuli, & quæcunque voluptas puerilis invitet. Quæ, malum, ratio est habere Imperatorem, qui famam curare non noverit: qui, quid sit respublica, nesciat, nutritorem timeat, respiciat ad nutricem, manuum magistralium ictibus terrorique subjaceat: faciat eos Consules, duces, judices, quorum vitas, merita, ætates, familias, gesta non norit. Sed quid diutius, Patres conscripti, protrahor? magis gra-*

tulemur, quod habemus Principem senem, quam illa iteremus, quæ plusquam lacrimanda tolerantibus exstiterunt. Gratias igitur Diis immortalibus ago atque habeo, & quidem pro universa republica; teque, Tacite Auguste, convenio, petens, obsecrans, libere pro communis patriæ legibus deposcens, ne parvulos tuos, si te citius fata prævenerint, facias Romani heredes imperii: ne sic rempublicam, Patresque conscriptos, populumque Romanum, ut villulam tuam, ut colonos tuos, ut servos tuos relinquas. Quare circumspice, imitare Nervas, Trajanos, Hadrianos. Ingens est gloria morientis Principis, rempublicam magis amare, quam filios.

VII. Hac oratione & Tacitus ipse vehementer est motus, & totus senatorius ordo concussus: statimque acclamatum est: *Omnes, Omnes.* Inde itum ad campum Martium: ibi comitiale tribunal ascendit: ibi Præfectus urbis Ælius Cesetianus sic locutus est: *Vos, sanctissimi milites, & sacratissimi vos Quirites, habetis Principem, quem de sententia omnium exercituum Senatus elegit: Tacitum dico, augustissimum virum, ut qui hactenus sententiis suis rempublicam juvit, nunc juvet jussis atque consultis.* Acclamatum est a populo, *Felicissime Tacite Auguste, Dii te servent*, & reliqua, quæ solent dici. Hoc loco tacendum non est, plerosque in literas retulisse, Tacitum absentem, & in Campania positum, Principem nuncupatum: quod verum est, nec dissimulare possum. nam cum rumor emersisset, illum Imperatorem esse faciendum, discessit, atque in Bajano duobus mensibus fuit. sed inde deductus, huic se-

natusconsulto interfuit, quasi vere privatus, & qui vere recusaret imperium.

VIII. Ac ne quis me Græcorum alicui, vel Latinorum existimet temere credidisse, habet bibliotheca Ulpia in armario sexto librum elephantinum, in quo hoc senatusconsultum perscriptum est, cui Tacitus ipse manu sua subscripsit. nam diu hæc senatusconsulta, quæ ad Principes pertinebant, in libris elephantinis scribebantur. Inde ad exercitus profectus: ibi quoque, cum primum tribunal ascendit, Mœsius Gallicanus Præfectus prætorio in hæc verba disseruit: *Dedit, sanctissimi commilitones, Senatus Principem, quem petiistis: paruit præceptis & voluntati castrensium ordo ille nobilissimus. Plura mihi apud vos, præsente Imperatore, non licet loqui. Ipsum igitur, qui tueri nos debet, loquentem dignanter audite.* Post hoc Tacitus Augustus dixit: *Et Trajanus ad imperium senex venit, sed ille ab uno deductus est: at me, sanctissimi commilitones, primum vos, qui scitis Principes approbare, deinde amplissimus Senatus, dignum hoc nomine judicavit: curabo, enitar, efficiam, ne vobis desint, si non fortia facta, at saltem vobis atque Imperatore digna consilia.*

IX. Post hoc stipendium & donativum ex more promisit, & primam orationem ad Senatum talem dedit: *Ita mihi liceat, Patres conscripti, sic imperium regere, ut a vobis me constet electum, ut ego cuncta ex vestra facere sententia & potestate decrevi. Vestrum est igitur ea jubere atque sancire, quæ digna vobis, digna modesto exercitu, digna populo Romano esse videantur.* In eadem oratione Aureliano statuam au-

ream ponendam in Capitolio decrevit: item statuam argenteam in curia, item in templo Solis, item in foro Divi Trajani. Sed aurea non est posita: dedicatæ autem sunt solæ argenteæ. In eadem oratione cavit, ut, si quis argento publice privatimque æs miscuisset, si quis auro argentum, si quis æri plumbum, capitale esset, cum bonorum proscriptione. in eadem oratione cavit, ut servi in dominorum capita non interrogarentur, ne in causa majestatis quidem. addidit, ut Aurelianum omnes pictum haberent. Divorum templum fieri jussit, in quo essent statuæ Principum bonorum; ita ut iisdem, natalibus suis, & Parilibus, & Kalendis Januariis, & votis, libamina ponerentur. In eadem oratione fratri suo Floriano Consulatum petiit, & non impetravit, idcirco, quod jam Senatus omnia nundina suffectorum Consulum clauserat. Dicitur autem multum lætatus Senatus libertate, quod ei negatus est Consulatus, quem fratri petierat. Fertur denique dixisse, *Scit Senatus, quem Principem fecerit.*

X. Patrimonium suum publicavit, quod habuit in reditibus, sestertium bis millies octingenties. Pecuniam, quam domi collegerat, in stipendium militum vertit. Togis & tunicis iisdem est usus, quibus privatus. Meritoria intra urbem stare vetuit: quod quidem diu tenere non potuit. Thermas omnes ante lucernam claudi jussit, ne quid per noctem seditionis oriretur. Cornelium Tacitum, scriptorem historiæ Augustæ, quod parentem suum eundem diceret, in omnibus bibliothecis collocari jussit:

& ne lectorum incuria deperiret, librum per annos singulos decies scribi publicitus in * evicis archiis jussit, & in bibliothecis poni. Holosericam vestem viris omnibus interdixit. Domum suam destrui præcepit, atque in eo loco thermas publicas fieri privato sumtu jussit. columnas centum Numidicas, pedum vicenûm ternûm, Ostiensibus donavit de proprio. Possessiones, quas in Mauritania habuit, sartis tectis Capitolii deputavit. Argentum mensale, quod privatus habuerat, ministeriis conviviorum, quæ in templis fierent, dedicavit. Servos urbanos omnes manumisit utriusque sexus; intra centum tamen, ne Caniniam transire videretur.

XI. Ipse fuit vitæ parcissimæ, ita ut sextarium vini tota die nunquam potaverit, sæpe intra heminam. Convivium vero unius gallinacei, ita ut sinciput adderet, & ova. Præ omnibus, oleribus affatim ministratis, lactucis impatienter indulsit: somnum enim se mercari illa sumtus effusione dicebat. Amariores cibos appetivit. Balneis raro usus est, atque validior fuit in senectute. Vitreorum diversitate atque operositate vehementer est delectatus. Panem, nisi siccum, nunquam comedit, eundemque sale atque aliis rebus conditum. Fabricarum peritissimus fuit: marmorum cupidus: nitoris Senatorii. Venationum studiosus. Mensam denique suam nunquam, nisi agrestibus, opimavit. Fasianam avem, nisi suo & suorum natali, & diebus festissimis, non posuit. Hostias suas semper domum revocavit, iisdemque suos vesci jussit. Uxorem gem-

mis uti non est passus. Auroclavatis vestibus idem interdixit. nam & ipse auctor Aureliano fuisse perhibetur, ut aurum a vestibus & cameris & pellibus submoveret, Multa hujus feruntur, sed longum est ea in literas mittere. quod si quis omnia de hoc viro cupit scire, legat Suetonium Optatianum, qui ejus vitam affatim scripsit. Legit sane senex minutulas literas ad stuporem; nec unquam noctem intermisit, qua non aliquid vel scriberet, vel legeret, præter posterum Kalendarum diem.

XII. Nec tacendum est, & frequenter imitandum, tantam Senatus lætitiam fuisse, quod eligendi Principis cura ad ordinem amplissimum revertisset, ut & supplicationes decernerentur, & hecatombæ promitterentur; singuli denique Senatores ad suos scriberent, nec ad suos tantum, sed etiam ad externos; mitterentur præterea literæ ad provincias, ut scirent omnes socii omnesque nationes, in antiquum statum redisse rempublicam, ac Senatum Principes legere, immo ipsum Senatum Principem factum, leges a Senatu petendas, reges barbaros Senatui supplicaturos, pacem ac bella Senatu auctore tractanda. Ne quid denique deesset cognitioni, plerasque hujusmodi epistolas in fine libri posui, & cum cupiditate, & sine fastidio, ut existimo, perlegendas.

XIII. Et prima quidem illi cura Imperatoris facti hæc fuit, ut omnes, qui Aurelianum occiderant, interimeret, bonos malosve, cum jam ille vindicatus esset. Et quoniam a Mæotide multi barbari eruperant, hos eosdem consilio atque viribus, ut

eo redirent, compulit. Ipsi autem Mæotidæ ita congregabantur, quasi accitu Aureliani ad bellum Persicum convenissent, auxilium daturi nostris, si necessitas postularet. Cum Tullius dicat, magnificentius esse dicere, quemadmodum ceperit Consulatum: at in isto viro magnificum fuit, quod tanta gloria cepit imperium. Gessit autem, propter brevitatem temporum, nihil magnum. Interemtus est enim insidiis militaribus, ut alii dicunt, sexto mense: ut alii, morbo interiit. Tamen constat, factionibus eum oppressum, mente atque animo defecisse. Hic idem mensem Septembrem *Tacitum* appellari jussit, idcirco quod eo mense & natus, & factus est Imperator. Huic frater Florianus in imperio successit, de quo pauca ponenda sunt.

FLAVII VOPISCI SYRACUSII

FLORIANUS.

I. Hic frater Taciti germanus fuit, qui post fratrem arripuit imperium, non Senatus auctoritate, sed suo motu, quasi hereditarium esset imperium: cum sciret, adjuratum esse in Senatu Tacitum, ut, cum mori cœpisset, non liberos suos, sed optimum aliquem Principem faceret. Denique vix duobus mensibus imperium tenuit, & occisus est Tarsi a militibus, qui Probum audierant imperare, quem omnis exercitus legerat. Tantus autem Probus fuit in re militari, ut illum Senatus optaret, miles eligeret, ipse populus Romanus acclamationibus peteret. Fuit etiam Florianus morum fratris imitator, nec tamen usquequaque. nam effusionem in eo frater frugi reprehendebat: & hæc ipsa imperandi cupiditas, aliis eum moribus ostendit fuisse, quam fratrem. Duo igitur Principes una exstiterunt domo: quorum alter sex mensibus, alter vix duobus, imperaverunt, quasi quidam interreges inter Aurelianum & Probum, post interregnum Principes nuncupati.

II. Horum statuæ fuerunt Interamnæ duæ, pe-

dum tricenûm ex marmore, quod illic eorum cenotaphia constituta sunt in solo proprio: sed dejectæ fulmine ita contritæ sunt, ut membratim jaceant dissipatæ: quo tempore responsum est ab haruspicibus, quandoque ex eorum familia Imperatorem Romanum futurum, seu per feminam, seu per virum, qui det judices Parthis ac Persis, qui Francos & Alemannos sub Romanis legibus habeat, qui per omnem Africam barbarum non relinquat, qui Taprobanis Præsidem imponat, qui ad Romanam insulam Proconsulem mittat, qui Sarmatis omnibus judicet, qui terram omnem, qua Oceano ambitur, captis omnibus gentibus, suam faciat, postea tamen Senatui reddat imperium, & antiquis legibus vivat, ipse victurus annis centum viginti, & sine herede moriturus. Futurum autem eum dixerunt a die fulmine præcipitatis statuisque confractis post annos mille. Non magna hæc urbanitas haruspicum fuit, qui Principem talem post mille annos futurum esse dixerunt, quia, si post centum annos prædicerent fore, possent eorum deprehendi mendacia, cum vix remanere talis possit historia. Ego tamen hæc idcirco inserenda volumini credidi, ne quis, me legens, legisse non crederet.

III. Tacitus congiarium populo Romano intra sex menses vix dedit. Imago ejus posita est in Quintiliorum, in una tabula, quincuplex, in qua semel togatus, semel chlamydatus, semel armatus, semel palliatus, semel venatorio habitu. De qua quidam epigrammatarius ita lusit, ut diceret, *Non agnosco senem armatum, non chlamydatum*, inter cetera, *sed*

agnoſco togatum. Et Floriani liberi & Taciti multi exſtiterunt: quorum ſunt poſteri, credo, milleſimum annum exſpectantes. In quos multa epigrammata ſcripta, quo jocati ſunt haruſpices imperium pollicentes. Hæc ſunt, quæ de vita Taciti atque Floriani digna memoratu comperiſſe memini. Nunc nobis aggrediendus eſt *Probus*, vir domi foriſque conſpicuus, vir Aureliano, Trajano, Hadriano, Antoninis, Alexandro, Claudioque præferendus; niſi quia in illis varia, in hoc omnia præcipua tunc fuere: qui poſt Tacitum, omnium judicio bonorum, Imperator eſt factus, orbemque terrarum pacatiſſimum gubernavit, deletis barbaris gentibus, deletis etiam plurimis tyrannorum, qui ejus temporibus exſtiterunt: de quo dictum eſt, ut Probus diceretur, etiamſi Probus nomine non fuiſſet. quem quidem multi ferunt, etiam Sibyllinis libris promiſſum: qui ſi diutius fuiſſet, orbis terræ barbaros non haberet. Hæc ego in aliorum vita de Probo credidi prælibanda, ne dies, hora, momentum aliquid ſibi vindicaret, ne fatali neceſſitate abſumtus, Probo indicto deperirem. Nunc claudam volumen, ſatisfactum arbitrans ſtudio & cupiditati meæ.

IV. Omina imperii Tacito hæc fuerunt. Fanaticus quidam in templo Sylvani tenſis membris exclamavit, *Taciti purpuram, Taciti purpuram;* idque ſeptimo. quod quidem poſtea omini deputatum eſt. Vinum, quo libaturus Tacitus fuerat in templo Herculis Fundani, ſubito purpureum factum eſt. Vitis, quæ uvas Amineas albas ferebat, eo anno, quo ille imperium meruit, purpuraſcere plurima pur-

pura cœpit. Mortis omina hæc fuerunt. Patris sepulcrum, disruptis januis, se aperuit: matris umbra se per diem & Tacito & Floriano velut viventis obtulit; nam diversis patribus nati ferebantur: in larario Dii omnes, seu terræ motu, seu casu aliquo, conciderunt. Imago Apollinis, quæ ab his colebatur, ex summo fastigio in lectulo posita sine cujuspiam manu deprehensa est. Sed hæc sunt, quæ a plerisque dicuntur. Nos ad Probum & ad Probi gesta insignia revertemur.

V. Et quoniam me promisi aliquas epistolas esse positurum, quæ, creato Tacito Principe, gaudia Senatus ostenderent; his additis, finem scribendi faciam. Epistolæ publicæ. *Senatus amplissimus curiæ Carthaginiensi salutem dicit. Quod bonum, faustum, felix, salutareque sit reipublicæ, orbique Romano! dandi jus imperii, appellandi Principis, nuncupandi Augusti, ad nos revertit. Ad nos igitur referte, quæ magna sunt. Omnis provocatio Præfecti urbis erit: quæ tamen a Proconsulibus & ab ordinariis judicibus emerserit: in quo quidem etiam vestram in antiquum statum redisse credimus dignitatem, siquidem primus hic ordo est, qui recipiendo vim suam, jus suum ceteris servat.* Alia epistola. *Senatus amplissimus curiæ Trevirorum. Ut estis liberi & semper fuistis, lætari vos credimus. Creandi Principis judicium ad Senatum redit; simul etiam Præfecturæ urbanæ appellatio universa decreta est.* Eodem modo scriptum est Antiochensibus, Aquilejensibus, Mediolanensibus, Alexandrinis, Thessalonicensibus, Corinthiis, & Atheniensibus.

VI. Privatæ autem epistolæ hæ fuerunt. *Autronio*

Justo patri Autronius Tiberianus salutem. Nunc te, pater sancte, interesse decuit Senatui amplissimo; nunc sententiam dicere; cum tantum auctoritatis amplissimo ordini creverit, ut revertat in antiquum statum respublica, & nos Principes demus, nos faciamus Imperatores, nos denique nuncupemus Augustos. Fac igitur, ut convalescas, curiæ intersuturus antiquæ. Nos recepimus jus proconsulare, redierunt ad Præfectum urbis appellationes omnium potestatum, & omnium dignitatum. Item alia. *Claudius Capellianus Cerejo Metiano patruo salutem. Obtinuimus, pater sancte, quod semper optavimus: in antiquum statum Senatus revertit. Nos Principes facimus; nostri ordinis sunt potestates. Gratias exercitui Romano, & vere Romano: reddidit nobis, quam semper habuimus, potestatem. Abjice Bajanos Puteolanosque secessus. Da te urbi, da te curiæ. Floret Roma, floret tota respublica. Imperatores damus, Principes facimus: possumus & prohibere, qui cœpimus facere. Dictum sapienti sat est.* Longum est omnes epistolas connectere, quas reperi, quas legi. tantum illud dico, Senatores omnes ea esse lætitia elatos, ut domibus suis omnes, albas hostias cæderent, imagines frequenter aperirent, albati sederent, convivia sumtuosiora prævenirent, antiquitatem sibi redditam crederent.

FLAVII VOPISCI SYRACUSII

PROBUS.

I. CERTUM eſt, quod Salluſtius Criſpus, quodque Marcus Cato, & Gellius, hiſtorici, ſententiæ modo in literas retulerunt, *Omnes omnium virtutes tantas eſſe, quantas videri eas voluerint eorum ingenia, qui uniuſcujuſque facta deſcripſerint.* Inde eſſe, quod Alexander Magnus Macedo, cum ad Achillis ſepulcrum veniſſet, graviter ingemiſcens, *Felicem te,* inquit, *juvenis, qui talem præconem tuarum virtutum reperiſti:* Homerum intelligi volens, qui Achillem tantum in virtutum ſtudio finxit, quantum ipſe valebat ingenio. Quorſum hæc pertineant, mi Celſe, ne fortaſſis requiras, Probum Principem, cujus imperio Oriens, Occidens, Meridies, Septemtrio, omneſque orbis partes in totam ſecuritatem redactæ ſunt, ſcriptorum inopia jam pæne neſcimus. Occidit, pro pudor! tanti viri & talis hiſtoria, qualem non habent bella Punica, non terror Gallicus, non motus Pontici, non Hiſpanienſis aſtutia. Sed non patiar ego ille, a quo dudum ſolus Aurelianus eſt expetitus, cujus vitam, quantum potui, perſecutus, Tacito Florianoque jam ſcriptis,

non me ad Probi facta conscendere; si vita suppetet, omnes, qui supersunt usque ad Maximianum Diocletianumque dicturus. Neque ego nunc facultatem eloquentiamque polliceor, sed res gestas, quas perire non patior.

II. Usus autem sum, ne in aliquo fallam carissimam mihi familiaritatem tuam, præcipue libris ex bibliotheca Ulpia, ætate mea thermis Diocletianis; item ex domo Tiberiana. Usus etiam ex regestis scribarum porticus Porphyreticæ, actis etiam Senatus ac populi. Et quoniam me ad colligenda talis viri gesta ephemeris Turduli Gallicani plurimum juvit, viri honestissimi ac sincerissimi, beneficium amici senis tacere non debui. Cnæum Pompejum, tribus fulgentem triumphis, belli piratici, belli Sertoriani, belli Mithridatici, multarumque rerum gestarum majestate sublimem, quis tandem nosset, nisi eum Marcus Tullius & Titus Livius in literas retulissent? Publium Scipionem Africanum, immo Scipiones omnes, seu Lucios, seu Nasicas, nonne tenebræ possiderent ac tegerent, nisi commendatores eorum historici nobiles atque ignobiles exstitissent? Longum est omnia persequi, quæ ad exemplum hujuscemodi, etiam nobis tacentibus, usurpanda sunt. Illud tantum contestatum volo, me & rem scripsisse, quam, si quis voluerit, honestius eloquio celsiore demonstret. Et mihi quidem id animi fuit, non ut Sallustios, Livios, Tacitos, Trogos, atque omnes disertissimos imitarer viros, in vita Principum & temporibus disserendis, sed Marium Maximum, Suetonium Tranquillum, Fabium

Marcellinum, Gargillium Martialem, Julium Capitolinum, Ælium Lampridium, ceterosque, qui hæc & talia non tam diserte, quam vere, memoriæ tradiderunt. Sum enim unus ex curiosis, quod infinita scire non possum, incendentibus vobis, qui, cum multa sciatis, scire multo plura cupitis. Et ne diutius ea, quæ ad meum consilium pertinent, loquar; magnum & præclarum Principem, & qualem historia nostra non novit, arripiam.

III. *Probus* oriundus e Pannonia, civitate Sirmiensi, nobiliore matre, quam patre, patrimonio moderato, affinitate non magna, tam privatus, quam Imperator nobilissimis virtutibus claruit. Probo, ut quidam in literas retulerunt, pater nomine Maximus fuit: qui cum ordines honestissime duxisset, tribunatum adeptus, apud Ægyptum vita functus est, uxore ac filio & filia derelictis. Multi dicunt, Probum Claudii propinquum fuisse, optimi & sanctissimi Principis: quod, quia per unum tantum Græcorum relatum est, nos in medio relinquemus. Unum tamen dico, quod in ephemeride legisse me memini, a Claudia sorore Probum sepultum. Adolescens Probus corporis moribus tam clarus est factus, ut Valeriani judicio tribunatum prope imberbis acciperet. Exstat epistola Valeriani ad Gallienum, qua Probum laudat adhuc adolescentem, & imitationi omnium proponit. Ex quo apparet, neminem unquam pervenisse ad virtutum summam jam maturum, nisi qui puer seminario virtutum generosiore concretus, aliquid inclitum designasset.

IV. Epistola Valeriani. *Valerianus pater Gallieno filio, Augustus Augusto. Et meum secutus judicium, quod semper de Probo adolescente primo habui, & omnium bonorum, qui eundem sui nominis virum dicunt, tribunatum in eum contuli, datis sex cohortibus Saracenis, creditis etiam auxiliaribus Gallis, cum ea Persarum manu, quam nobis Artabasses Syrus mancipavit. Te quæso, fili carissime, ut eum juvenem, quem imitari pueris omnibus volo, in tanto habeas honore, quantum virtutes ejus & merita, pro debito mentis splendore, desiderant.* Alia epistola de eodem ad Præfectum prætorio cum salario. *Valerianus Augustus Mulvio Gallicano Præfecto prætorii. Miraris fortassis, quod ego imberbem Tribunum fecerim, contra constitutum Divi Hadriani. Sed non multum miraberis, si Probum cogitas, adolescentem vere probum: nunquam enim aliud mihi, cum eum cogito, nisi nomen occurrit. Quod nisi nomen haberet, potuit habere cognomen. Huic igitur dari jubebis, quoniam mediocris fortuna est, ut ejus dignitas incrementis juvetur, tunicas rufulas duas, pallia Gallica duo fibulata, interulas paragaudias duas, patinam argenteam librarum decem specillatam, aureos Antoninianos centum, argenteos Aurelianos mille, æreos Philippeos decem millia. Item in salario diurno, bubulæ pondo, porcinæ pondo sex, caprinæ pondo decem, gallinaceum per biduum, olei per biduum sextarium unum, vini veteris diurnos sextarios decem cum larido bubalino: salis, olerum, lignorum, quantum satis est. Hospitia præterea eidem, ut Tribunis legionum, præberi jubebis.*

V. Et hæc quidem epistolæ declarant. Nunc quan-

tum ex ephemeride colligi potuit. Cum bello Sarmatico jam Tribunus, transmisso Danubio, multa fortiter fecisset, publice in concione donatus est hastis puris quatuor, coronis vallaribus duabus, corona civica una, vexillis puris quatuor, armillis aureis duabus, torque aureo uno, patera sacrificali quinquelibri una. quo quidem tempore Valerium Flaccum, adolescentem nobilem, parentem Valeriani, e Quadorum liberavit manu: unde illi Valerianus coronam civicam detulit. Verba Valeriani pro concione habita: *Suscipe, Probe, præmia pro republica, suscipe coronam civicam pro parente.* quo quidem tempore legionem tertiam eidem addidit, sub testimonio ejusmodi. Epistola de legione tertia: *Res gestæ tuæ, Probe carissime, faciunt, ut & serius tibi tradere majores exercitus videar, & cito tamen tradam. Recipe in fidem tuam legionem tertiam felicem, quam ego adhuc nulli, nisi provecto jam, credidi: mihi autem eo tempore credita est, quo & me canosum, qui credebat, cum gratulatione vidit. Sed ego in te non exspecto ætatem, cum & virtutibus fulgeas, & moribus polleas. Vestes tibi triplices dari jussi, salarium duplex feci, vexillarium deputavi.*

VI. Longum est, si per res gestas tanti percurram viri, quæ ille sub Valeriano, quæ sub Gallieno, quæ sub Aureliano & Claudio privatus fecerit, quoties murum conscenderit, vallum diripuerit, hostem cominus interemerit, dona Principum emeruerit, rempublicam in antiquum statum sua virtute reddiderit. Docet Gallieni epistola ad Tribunos data, qui fuerit Probus. *Gallienus Augustus*

Tribunis exercituum Illyricianorum. Etiamsi patrem meum fatalis belli Persici necessitas tenuit, habeo tamen parentem Aurelium Probum, quo laborante possim esse securus: qui si affuisset, nunquam ille ne nominandus quidem tyrannus sibi usurpasset imperium. Quare omnes vos consiliis ejus cupio parere, qui & patris judicio probatus est, & Senatus. Non magnum fortassis judicium Gallieni esse videatur, Principis mollioris: sed quod negari non potest, ne dissolutus quidem quispiam se nisi in ejus fidem tradit, cujus sibi virtutes existimat profuturas. Sed esto, Gallieni epistola sequestretur, quid Aureliani judicium? qui Probo decimanos, fortissimos exercitus sui, & cum quibus ipse ingentia gesserat, tradidit sub hujusmodi testimonio: *Aurelianus Augustus Probo salutem dicit. Ut scias, quanti te faciam, decimanos meos sume, quos Claudius mihi credidit. Isti enim sunt, qui, quadam felicitatis prærogativa, præsules, nisi futuros Principes, habere non norunt.* Ex quo intellectum est, Aurelianum in animo habuisse, ut, si quid sibi scienti prudentique eveniret, Probum Principem faceret.

VII. Jam Claudii, jam Taciti judicia de Probo longum est innectere; quamvis feratur in Senatu Tacitus dixisse, cum eidem offerretur imperium, *debere Probum Principem fieri.* sed ego senatusconsultum ipsum non inveni. Ipse autem Tacitus Imperator primam talem ad Probum epistolam dedit: *Tacitus Augustus Probo. Me quidem Senatus Principem fecit, de prudentis exercitus voluntate. Attamen sciendum tibi est, tuis nunc humeris magis incubuisse rem-*

publicam. qui, & quantus sis, omnes novimus: scit Senatus. Adesto igitur nostris necessitatibus: tuæ familiæ assere, ut soles, rempublicam. Nos tibi, decreto totius Orientis ducatu, salarium quintuplex fecimus, ornamenta militaria geminavimus, Consulatum in annum proximum nobiscum decrevimus: te enim manet pro virtutibus tuis Capitolina palmata. Ferunt quidam, Probo id pro imperii omine fuisse, quod Tacitus scripsit, *Te manet Capitolina palmata.* Sed in hanc sententiam omnibus semper Consulibus scribebatur.

VIII. Amor militum erga Probum ingens semper fuit. neque enim unquam ille passus est peccare militem. ille quin etiam Aurelianum sæpe a gravi crudelitate deduxit. ille singulos manipulos adiit, vestes & calceamenta perspexit: si quid prædæ fuit, ita divisit, ut sibi nihil, præter tela & arma, servaret. Quin etiam cum de prædato, sive ex Alanis, sive ex aliqua alia gente, incertum est, repertus esset equus non decorus, neque ingens, qui, quantum captivi loquebantur, centum ad diem milliaria currere diceretur, ita ut per dies octo vel decem continuaret, & omnes crederent, Probum tale animal sibimet servaturum, jam primum dixit, *Fugitivo militi potius, quam forti, hic equus convenit:* deinde in urnam militares jussit nomen suum mittere, ut aliquis eum sorte ductus acciperet. & cum essent in exercitu quidam, nomine Probi, alii quatuor milites, casu evenit, ut primum emergeret, cui Probo nomen exsisteret, cum ipsius Probi ducis nomen missum non esset. Sed cum quatuor illi milites inter se contenderent, ac sortem sibi quisque

defenderet, jussit iterum agitari urnam: sed & iterum Probi nomen emersit: cumque tertio & quarto fecisset, quarto Probi nomen effusum est. Tunc omnis exercitus equum illum Probo duci dicavit, ipsis etiam militibus, quorum nomina exierant, id volentibus.

IX. Pugnavit & contra Marmaridas in Africa fortissime, eos denique vicit, atque ex Libya Carthaginem transiit, eandemque a rebellionibus vindicavit. Pugnavit & singulari certamine contra quendam Aradionem in Africa, eundemque prostravit: & quia fortissimum ac pertinacissimum virum viderat, sepulcro ingenti honoravit, quod adhuc exstat, tumulo usque ad ducentos pedes terra elato per milites, quos otiosos esse nunquam est passus. Exstant apud Ægyptum ejus opera, quæ per milites struxit, in plurimis civitatibus. In Nilo autem tam multa fecit, ut vectigal frumentarium solus adjuverit: pontes, templa, porticus, basilicas, labore militum struxit: ora fluminum multa patefecit, paludes plerasque siccavit, atque in his segetes agrosque constituit. Pugnavit etiam contra Palmyrenos, pro Odenati & Cleopatræ partibus Ægyptum defendentes, primo feliciter, postea temere, ut pæne caperetur: sed postea refectis viribus, Ægyptum & Orientis maximam partem in Aureliani potestatem redegit.

X. Cum his igitur tot & tantis virtutibus eniteret, Tacito absumto fataliter, ac Floriano imperium arripiente, omnes Orientales exercitus eundem Imperatorem fecerunt. Non inepta neque in-

elegans fabula est, scire quemadmodum imperium Probus sumserit. Cum ad exercitus nuntius venisset, tum primum animus militibus fuit prævenire Italicos exercitus, ne iterum Senatus Principem daret. sed cum inter milites sermo esset, quis fieri deberet, & manipulatim in campo Tribuni eos alloquerentur, dicentes, *requirendum esse Principem aliquem fortem, sanctum, verecundum, clementem, probum:* idque per multos circulos, ut fieri assolet, diceretur; quasi divino nutu undique ab omnibus acclamatum est, *Probe Auguste, Dii te servent!* deinde concursus, & cæspititium tribunal: appellatusque Imperator, ornatus etiam pallio purpureo, quod de statua templi oblatum est: atque inde ad Palatium reductus, invitus ac retrectans, & sæpe dicens, *Non enim vobis expedit milites; non mecum bene agitis. Ego enim vobis blandiri non possum.* Prima ejus epistola, data ad Capitonem Præfectum prætorio, talis fuit: *Imperium nunquam optavi, & invitus accepi. Deponere mihi rem invidiosissimam non licet. Agenda est persona, quam mihi miles imposuit. Te quæso, Capito, ita mecum salva republica perfruaris, annonam & commeatus, & quidquid necessarium est, ubique militi pares. ego, quantum in me est, si recte omnia gubernaveris, Præfectum alterum non habebo.* Itaque milites, cognito, quod imperaret Probus, Florianum, qui quasi hereditarium imperium arripuerat, interemerunt, scientes, neminem dignius imperare, quam Probum. Ita ei sine ulla molestia totius orbis imperium, & militum & Senatus judicio, delatum est.

XI. Et quoniam mentionem Senatus fecimus,

ſciendum eſt, quid ipſe ad Senatum ſcripſerit, quid item ad eum ampliſſimus ordo reſcripſerit. Oratio Probi prima ad Senatum. *Recte atque ordine, Patres conſcripti, proximo ſuperiore anno factum eſt, ut veſtra clementia orbi terrarum Principem daret, & quidem de vobis, qui & eſtis mundi Principes, & ſemper fuiſtis, & in veſtris poſteris eritis. atque utinam id Florianus exſpectare voluiſſet, nec velut hereditarium ſibi vindicaſſet imperium; vel illum, vel alium quempiam majeſtas veſtra feciſſet. Nunc quoniam ille imperium arripuit, nobis a militibus delatum eſt nomen Auguſtum, vindicatum quin etiam in illum ſa prudentioribus militibus, quod fuerat uſurpatum: quæſo, ut de meis meritis faciatis, quidquid juſſerit veſtra clementia.* Item ſenatuſconſultum. Die tertio Nonas Februarias in æde Concordiæ: inter cetera. Ælius Scorpianus Conſul dixit: *Audiſtis, Patres conſcripti, literas Aurelii Valerii Probi: de his quid videtur?* Tunc acclamatum eſt: *Probe Auguſte, Dii te ſervent. Olim dignus, & fortis, & juſtus, bonus ductor, bonus Imperator. Exemplum militiæ, exemplum imperii, Dii te ſervent. Aſſertor reipublicæ felix imperes: magiſter militiæ felix imperes: te cum tuis Dii cuſtodiant. Et Senatus antea te delegit. Ætate Tacito poſterior, ceteris prior. Quod imperium ſuſcepiſti, gratias agimus. Tuere nos, tuere rempublicam. bene tibi committimus, quos ante ſervaſti. Tu Francicus, tu Gothicus, tu Sarmaticus, tu Parthicus, tu omnia. & prius fuiſti ſemper dignus imperio, dignus triumphis. felix agas, feliciter imperes!*

XII. Poſt hæc Manlius Statianus, qui primæ ſen-

tentiæ tunc erat, ita locutus est: *Diis immortalibus gratias, & præ ceteris, Patres conscripti, Jovi Optimo, qui nobis Principem talem, qualem semper optabamus, dederunt. Si recte cogitemus, non nobis Aurelianus, non Alexander, non Antonini, non Trajanus, non Claudius requirendi sunt: omnia in uno Principe constituta sunt, rei militaris scientia, animus clemens, vita venerabilis, exemplar agendæ reipublicæ, atque omnium prærogativa virtutum. enimvero quæ mundi pars est, quam ille non vincendo didicerit? Testes sunt Marmaridæ, in Africæ solo victi, testes Franci, inviis strati paludibus, testes Germani & Alemanni, longe a Rheni submoti litoribus. Jam vero quid Sarmatas loquar, quid Gothos, quid Parthos, ac Persas, atque omnem Ponticum tractum? ubique vigent Probi virtutis insignia. Longum est dicere, quot reges magnarum gentium fugaverit, quot duces manu sua occiderit, quantum armorum sit, quæ ipse cepit privatus. Superiores Principes quas illi gratias egerint, testes sunt literæ, publicis insertæ monumentis. Dii boni, quoties ille donis militaribus est donatus! quas militum laudes emeruit! Adolescens Tribunatum, non longe post adolescentiam regendas legiones accepit. Juppiter Opt. Max. Juno regina, tuque virtutum præsul Minerva, tu orbis Concordia, & tu Romana Victoria, date hoc Senatui, populoque Romano, date militibus, date sociis, atque exteris nationibus: imperet, quemadmodum militavit! Decerno igitur, Patres conscripti, votis omnium concinentibus nomen Cæsareum, nomen Augustum: addo proconsulare imperium, patris patriæ reverentiam, Pontificatum maxi-*

mum, jus tertiæ relationis, tribunitiam poteſtatem. Poſt hæc acclamatum eſt, *Omnes, Omnes*.

XIII. Accepto igitur hoc ſenatuſconſulto, ſecundum orationem, permiſit Patribus, ut ex magnorum judicum appellationibus ipſi cognoſcerent, Proconſules crearent, Legatos Conſulibus darent, jus prætorium Præſidibus darent, leges, quas Probus ederet, ſenatuſconſultis propriis conſecrarent. Statim deinde, ſi qui de interfectoribus Aureliani ſuperfuerant, vario genere vindicavit: mollius tamen moderatiuſque, quam prius exercitus, & poſtea Tacitus, vindicaverant. Deinde animadvertit etiam in eos, qui Tacito inſidias fecerant. Floriani ſociis pepercit, quod non tyrannum aliquem videbantur ſecuti, ſed ſui Principis fratrem. Recepit deinde omnes Europenſes exercitus, qui Florianum & Imperatorem fecerant, & occiderant. His geſtis, cum ingenti exercitu Gallias petit: quæ omnes, occiſo Poſtumio, turbatæ fuerant; interfecto Aureliano, a Germanis poſſeſſæ. Tanta autem illic prœlia feliciter geſſit, ut a barbaris ſexaginta per Gallias nobiliſſimas reciperet civitates; prædam deinde omnem, qua illi, præter divitias, etiam efferebantur ad gloriam. Et cum jam in noſtra ripa, immo per omnes Gallias, ſecuri vagarentur, cæſis prope quadringentis millibus, qui Romanum occupaverant ſolum, reliquias ultra Nicrum fluvium & Albam removit: tantum his prædæ barbaricæ tulit, quantum ipſi Romanis abſtulerant: contra urbes Romanas & caſtra in ſolo barbarico poſuit, atque illic milites collocavit.

XIV. Agros, & horrea, & domos, & annonam Transrhenanis omnibus fecit, iis videlicet, quos in excubiis collocavit: nec cessatum est unquam pugnari, cum quotidie ad eum barbarorum capita deferrentur, jam ad singulos aureos singula, quamdiu reguli novem ex diversis gentibus venirent, atque ad pedes Probi jacerent: quibus ille primum obsides imperavit, qui statim dati sunt: deinde frumentum, postremo etiam vaccas atque oves. Dicitur jussisse his acrius, ut gladiis non uterentur, Romanam exspectaturi defensionem, si essent ab aliquibus vindicandi. Sed visum est id non posse fieri, nisi si limes Romanus extenderetur, & fieret Germania tota provincia. Maxime tamen, ipsis regibus consentientibus, in eos vindicatum est, qui prædam fideliter non reddiderunt. Accepit præterea sedecim millia tironum: quos omnes per diversas provincias sparsit, ita ut numeris, vel limitaneis militibus, quinquagenos & sexagenos intersereret, dicens, sentiendum esse, non videndum, cum auxiliaribus barbaris Romanus juvatur.

XV. Compositis igitur rebus in Gallia, tales ad Senatum literas dedit: *Ago Diis immortalibus gratias, Patres conscripti, quia vestra in me judicia comprobarunt. Subacta est omnis, qua tenditur, late Germania, novem reges gentium diversarum ad meos pedes, immo ad vestros, supplices stratique jacuerunt. Omnes jam barbari vobis arant, vobis jam serunt, & contra interiores gentes militant. Supplicationes igitur vestro more decernite. Nam & quadringenta millia hostium cæsa sunt, & sedecim millia armatorum nobis*

oblata, & septuaginta urbes nobilissimæ captivitate hostium vindicatæ, & omnes penitus Galliæ liberatæ. Coronas, quas mihi obtulerunt omnes Galliæ civitates, aureas, vestræ, Patres conscripti, clementiæ dedicavi. & has Jovi Optimo Maximo, ceterisque Diis Deabusque immortalibus, vestris manibus consecrate. Præda omnis recepta est, capta etiam alia, & quidem major, quam fuerat ante direpta. Arantur Gallicana rura barbaris bobus, & juga Germanica captiva præbent nostris colla cultoribus: pascuntur ad nostram alimoniam gentium pecora diversarum: equinum pecus nostro jam fœcundatur equitatui: frumento barbarico plena sunt horrea. Quid plura? illis sola relinquimus sola, nos eorum omnia possidemus. Volueramus, Patres conscripti, Germaniæ novum Præsidem facere: sed hoc ad pleniora vota distulimus. quod quidem credimus conferre, cum divina providentia nostros uberius fœcundarit exercitus.

XVI. Post hæc Illyricum petiit: & priusquam veniret, Rhætias sic pacatas reliquit, ut illic ne suspicionem quidem ullius terroris relinqueret. In Illyrico Sarmatas ceterasque gentes ita contudit, ut prope sine bello cuncta reciperet, quæ illi diripuerant. Tetendit deinde iter per Thracias, atque omnes Geticos populos, fama rerum territos, & antiqui nominis potentia pressos, aut in deditionem, aut in amicitiam recepit. His gestis, Orientem petiit, atque in itinere potentissimo quodam latrone Palfurio capto & interfecto, omnem Isauriam liberavit, populis atque urbibus Romanis legibus restitutis. Barbarorum, qui apud Isauros sunt,

vel per terrorem, vel per voluntatem, loca ingressus est: quæ cum peragrasset, hoc dixit, *Facilius est ab istis locis latrones arceri, quam tolli.* veteranis omnia illa, quæ anguste adeuntur, loca privata donavit, addens, ut eorum filii, ab anno octavo decimo, mares dumtaxat, ad militiam mitterentur, ne ante latrocinari, quam militare, discerent.

XVII. Pacatis denique omnibus Pamphyliæ partibus, ceterarumque provinciarum, quæ sunt Isauriæ vicinæ, ad Orientem iter flexit. Blemyas etiam subegit: quorum captivos Romam transmisit, qui mirabilem sui visum, stupente populo Romano, præbuerunt. Copton præterea & Ptolemaidem urbes, ereptas barbarico servitio, Romano addidit juri. Ex quo tantum profecit, ut Parthi legatos ad eum mitterent, confitentes timorem, pacemque poscentes: quos ille superbius acceptos, magis timentes domum remisit. Fertur etiam epistola illius, repudiatis donis, quæ rex Parthorum miserat, ad Narseum talis fuisse: *Miror, te de omnibus, quæ nostra futura sunt, tam pauca misisse. Habeto interim omnia illa, quibus gaudes: quæ si nos habere cupiamus, scimus, quemadmodum possidere debeamus.* His acceptis literis Narseus maxime territus, & præcipue, quod Copton & Ptolemaidem comperit a Blemyis, qui eas tenuerant, vindicatas, cæsosque ad internecionem eos, qui gentibus fuerant ante terrori.

XVIII. Facta igitur pace cum Persis, ad Thracias rediit, & centum millia Bastarnarum in solo Romano constituit: qui omnes fidem servaverunt. Sed cum & ex aliis gentibus plerosque pariter transtu-

lisset, id est, ex Gepidis, Gautunnis, & Vandalis, illi omnes fidem fregerunt, &, occupato bellis tyrannicis Probo, per totum pæne orbem, pedibus & navigando, vagati sunt, nec parum molestiæ Romanæ gloriæ intulerunt. quos quidem ille diversis vicibus, variisque victoriis oppressit, paucis domum cum gloria redeuntibus, quod Probi evasissent manus. Hæc Probus cum barbaris gessit. Sed habuit etiam non leves tyrannicos motus. nam & Saturninum, qui Orientis imperium arripuerat, variis prœliorum generibus & nota virtute superavit. quo victo, tanta in Oriente quies fuit, ut (quemadmodum vulgo loquebantur) mures rebelles nullus audiret. Deinde cum Proculus & Bonosus apud Agrippinam in Gallia imperium arripuissent, omnesque sibi jam Britannias, Hispanias, & braccatæ Galliæ provincias vindicarent, barbaris semet juvantibus, vicit. Ac ne requiras plura vel de Saturnino, vel de Proculo, vel de Bonoso, suo eosdem inseram libro, pauca de iisdem, ut decet, immo ut poscit necessitas, locuturus. Unum sane sciendum est, quod Germani omnes, cum ad auxilium essent rogati a Proculo, Probo potius perservire maluerunt, quam cum Bonoso & Proculo esse. Gallis omnibus & Hispanis ac Britannis hinc permisit, ut vites haberent, vinumque conficerent. Ipse Almam montem, in Illyrico circa Sirmium, militari manu fossum, lecta vite consevit.

XIX. Dedit Romanis etiam voluptates, & quidem insignes, delatis etiam congiariis. Triumphavit de Germanis & Blemyis: omnium gentium

drungos usque ad quinquagenos homines ante triumphum duxit. Venationem in Circo amplissimam dedit, ita ut populus cuncta diriperet. Genus autem spectaculi fuit tale. Arbores validæ, per milites radicitus vulsæ, connexis late longeque trabibus affixæ sunt, terra deinde superjecta, totusque Circus ad silvæ consitus speciem, gratia novi viroris effronduit. Immissi deinde per omnes aditus struthiones mille, mille cervi, mille apri, mille damæ, ibices, oves feræ, & cetera herbatica animalia, quanta vel ali potuerunt, vel inveniri. immissi deinde populares: rapuit quisque, quod voluit. Edidit alia die in Amphitheatro una missione centum jubatos leones, qui rugitibus suis tonitrua excitabant: qui omnes e posticis interemti sunt, non magnum præbentes spectaculum, cum occidebantur. neque enim erat bestiarum impetus ille, qui esse e caveis egredientibus solet. Occisi sunt præterea multi, qui diripere volebant, sagittis. Editi deinde centum leopardi Libyci, centum deinde Syriaci, centum leænæ, & ursi simul trecenti: quarum omnium ferarum magnum magis constat spectaculum fuisse, quam gratum. Edita præterea gladiatorum paria trecenta, Blemyis plerisque pugnantibus, qui per triumphum erant ducti, plerisque Germanis & Sarmatis, nonnullis etiam latronibus Isauris.

XX. Quibus peractis, bellum Persicum parans, cum per Illyricum iter faceret, a militibus suis per insidias interemtus est. Causæ occidendi ejus hæ fuere: primum, quod nunquam militem otiosum

esse perpessus est. siquidem multa opera militari manu perfecit, dicens, annonam gratuitam militem comedere non debere. His addidit dictum eis grave, si unquam eveniat, salutare reipublicæ, *brevi milites necessarios non futuros.* Quid ille conceperat animo, qui hoc dicebat? nonne omnes barbaras nationes subjecerat pedibus, quia totum mundum fecerat jam Romanum? *Brevi*, inquit, *milites necessarios non habebimus.* Quid est aliud dicere? Romanus jam miles erit nullus, ubique regnabit: omnia possidebimus, secura republica: orbis terrarum non arma fabricabit, non annonam præbebit: boves habebuntur aratro, equus nascetur ad pacem: nulla erunt bella, nulla captivitas: ubique pax, ubique Romanæ leges, ubique judices nostri.

XXI. Longius amore Imperatoris optimi progredior, quam pedestris sermo desiderat. Quare addam illud, quod præcipue tanto viro fatalem properavit necessitatem. nam cum Sirmium venisset, ac solum patrium effœcundari cuperet & dilatari, ad siccandam quandam paludem multa simul millia militum posuit, ingentem parans fossam, qua dejectis in altum navibus, loca Sirmiensibus profutura siccaret. hoc permoti milites, confugientem eum in turrem ferratam, quam ipse speculæ causa editissimam exædificaverat, interemerunt, anno imperii sui quinto. Postea tamen ingens ei sepulcrum, elatis aggeribus, omnes pariter milites fecerunt, cum titulo hujusmodi, inciso marmori: HIC PROBUS IMPERATOR, ET VERE PROBUS, SITUS

EST, VICTOR OMNIUM GENTIUM BARBARARUM, VICTOR ETIAM TYRANNORUM.

XXII. Conferens ego cum aliis Imperatoribus Principem Probum, omnibus prope Romanis ducibus, qui fortes, qui clementes, qui prudentes, qui mirabiles exſtiterunt, intelligo hunc virum parem fuiſſe, aut, ſi non repugnat invidia furioſa, meliorem. Quinquennio enim imperii ſui per totum orbem terrarum tot bella geſſit, & quidem per ſe, ut mirabile ſit, quemadmodum omnibus occurrerit prœliis. Multa manu ſua fecit, duces præclariſſimos inſtituit. nam ex ejus diſciplina Carus, Diocletianus, Conſtantius, Aſclepiodotus, Annibalianus, Leonides, Cecropius, Piſonianus, Herennianus, Gaudioſus, Urſinianus, Herculius Maximianus, & ceteri, quos patres noſtri mirati ſunt, & de quibus nonnulli boni Principes exſtiterunt, inſtituti ſunt. Conferat nunc, cui placet, viginti Trajani Hadrianique annos: conferat prope totidem Antoninorum. Nam quid de Auguſto loquar, cujus imperii anni vix poſſunt credi? Malos autem Principes taceo: ipſa vox Probi clariſſima indicat, quid ſe facere potuiſſe ſperaret, qui dixit, *brevi neceſſarios milites non futuros.*

XXIII. Ille vero conſcius ſui, non barbaros timuit, non tyrannos. Quæ deinde felicitas emicuiſſet, ſi ſub illo Principe milites non fuiſſent? annonam provincialis daret nullus, ſtipendia de largitionibus nulla erogarentur, æternos theſauros haberet Romana reſpublica: nihil expenderetur a Principe, nihil a poſſeſſore redderetur: aureum profecto

ſeculum promittebat. nulla futura erant caſtra, nuſquam lituus audiendus, arma non erant fabricanda: populus iſte militantium, qui nunc bellis civilibus rempublicam vexat, pacis ſtudiis incumberet, erudiretur artibus, navigaret. adde, quod nullus occideretur in bello. Dii boni, quid tantum vos offendit Romana reſpublica, cui talem Principem ſuſtuliſtis? Eant nunc, qui ad civilia bella milites parant, in germanorum necem arment dexteras fratrum, hortentur in patrum vulnera liberos, & divinitatem Probo derogent; quam Imperatores noſtri prudenter & conſecrandam vultibus, & ornandam templis, & celebrandam ludis Circenſibus judicarunt.

XXIV. Poſteri Probi, vel odio invidiæ, vel timore Romanam rem fugerunt: & in Italia circa Veronam, ac Benacum, & Larium, atque in his regionibus, larem locaverunt. Sane, quod præterire non potui, cum imago Probi in Veronenſi ita fulmine icta eſſet, ut ejus prætexta colores mutaret, haruſpices reſponderunt, hujus familiæ poſteros tantæ in Senatu claritudinis fore, ut omnes ſummis honoribus fungerentur. ſed adhuc neminem vidimus: poſteri autem videntur æternitatem habere. Senatus mortem Probi graviſſime accepit, æque populus. Et cum eſſet nuntiatum, Carum imperare, virum bonum quidem, ſed longe a moribus Probi; cauſa filii ejus Carini, qui ſemper peſſime vixerat, tam Senatus, quam populus, inhorruit. metuebant enim unuſquiſque triſtiorem Principem, ſed magis improbum metuebant heredem. Hæc ſunt,

quæ de Probo cognovimus, vel quæ digna memoratu existimavimus. Nunc in alio libro, & quidem brevi, de Firmo, & Saturnino, & Bonoso, & Proculo dicemus. non enim dignum fuit, ut quadrigæ tyrannorum bono Principi miscerentur. Post deinde, si vita suppetit, Carum incipiemus propagare cum liberis.

FLAVII VOPISCI SYRACUSII

FIRMUS, SATURNINUS PROCULUS ET BONOSUS.

I. Minusculos tyrannos ſcio pleroſque tacuiſſe, aut breviter præteriſſe. Nam & Suetonius Tranquillus, emendatiſſimus & candidiſſimus ſcriptor, Antoninum & Vindicem tacuit, contentus eo, quod eos curſim perſtrinxerat: & Marius Maximus, qui Avidium Marci temporibus, Albinum & Nigrum Severi, non ſuis propriis libris, ſed alienis innexuit. Et de Suetonio non miramur, cui familiare fuit amare brevitatem. Quid Marius Maximus, homo omnium verboſiſſimus, qui & mythiſtoricis ſe voluminibus implicavit, num ad iſtam deſcriptionem curamque deſcendit? At contra Trebellius Pollio ea fuit diligentia, eaque cura in edendis bonis maliſque Principibus, ut etiam triginta tyrannos uno breviter libro concluderet, qui

Valeriani & Gallieni, nec multo superiorum aut inferiorum fuere Principum temporibus. Quare nobis etiam non minima fuit cura, ut, dictis Aureliano, Tacito & Floriano, Probo etiam, magno ac singulari Principe, cum dicendi essent Carus, Carinus, & Numerianus, de Saturnino, Bonoso, Proculo, & Firmo, qui sub Aureliano fuerant, non taceremus.

II. Scis enim, mi Basse, quanta nobis contentio proxime fuerit cum amatore historiarum Marco Fontejo, cum ille diceret, Firmum, qui Aureliani temporibus Ægyptum occupaverat, latrunculum fuisse, non Principem: contra ego, mecumque Rufus Celsus, & Cejonius Julianus, & Fabius Sosianus contenderent, dicentes, illum & purpura usum, & percussa moneta *Augustum* esse vocitatum. quin etiam nummos ejus Severus Archontius protulit: de Græcis autem Ægyptiisque libris convicit, illum Αὐτοκράτορα in edictis suis esse vocitatum. Et illi quidem adversum nos contendenti hæc sola ratio fuit, quod dicebat, Aurelianum in edicto suo non scripsisse, quod tyrannum occidisset, sed quod latrunculum quendam a republica removisset: perinde quasi digne tanti Princeps nominis debuerit tyrannum appellare hominem tenebrarium, aut non semper *latrones* vocitaverint magni Principes eos, quos invadentes purpuras necaverunt. Ipse ego in Aureliani vita, priusquam de Firmo cuncta cognoscerem, Firmum non inter purpuratos habui, sed quasi quendam latronem: quod idcirco dixi, ne quis me oblitum existimaret mei. Sed ne volumini,

quod breviſſimum promiſi, multa connectam, veniamus ad Firmum.

III. Firmo patria Seleucia fuit; tametſi plerique Græcorum alteram tradunt, ignari, eo tempore ipſo tres fuiſſe Firmos, quorum unus Præfectus Ægypti, alter dux limitis Africani, idemque Proconſul, tertius iſte Zenobiæ amicus ac ſocius: qui Alexandriam Ægyptiorum incitatus furore pervaſit, & quem Aurelianus ſolita virtutum ſuarum felicitate contrivit. De hujus divitiis multa dicuntur. nam & vitreis quadraturis, bitumine aliiſque medicamentis inſertis, domum induxiſſe perhibetur: & tantum habuiſſe de chartis, ut publice ſæpe diceret, exercitum ſe alere poſſe papyro & glutino. Idem & cum Blemyis ſocietatem maximam tenuit, & cum Saracenis: naves quoque ad Indos negotiatorias ſæpe miſit. ipſe quoque dicitur habuiſſe duos dentes elephanti pedum denûm, e quibus Aurelianus ipſe ſellam conſtituerat facere, additis aliis duobus, in qua Juppiter aureus & gemmatus ſederet, cum prætexta, ponendus in templo Solis, Apenninis ſortibus additis, quem appellari voluerat Jovem *Conſulem*, vel *Conſulentem*. Sed eoſdem dentes poſtea Carinus mulieri cuidam dono dedit. quæ lectum ex iis feciſſe narratur: & quia nunc ſcitur, & ſciri apud poſteros nihil proderit, taceo. Ita donum Indicum, Jovi Optimo Maximo conſecratum, per deterrimum Principem & miniſterium libidinis factum videtur & pretium.

IV. Fuit tamen Firmus ſtatura ingenti, oculis foris eminentibus, capillo criſpo, fronte vulnera-

ta, vultu nigriore, reliqua parte corporis candidus, ſed piloſus atque hiſpidus, ita ut eum plerique *Cyclopem* vocarent. Carne multa veſcebatur, ſtruthionem ad diem comediſſe fertur. Vini non multum bibit, aquæ plurimum, mente firmiſſimus, nervis robuſtiſſimus, ita ut Tritanum vinceret, cujus Varro meminit. nam & incudem ſuperpoſitam pectori conſtanter, aliis tundentibus, pertulit, cum ipſe reclinus ac reſupinus & curvatus in manus penderet potius, quam jaceret. Fuit tamen ei contentio cum Aureliani ducibus ad bibendum, ſi quando eum tentare voluiſſet. nam quidam Burburus nomine, de numero vexillariorum, notiſſimus potator, cum ad bibendum eundem provocaſſet, ſitulas duas plenas mero duxit, & toto poſtea convivio ſobrius fuit: & cum ei Burburus diceret, *Quare non fæces bibiſti?* reſpondit ille, *Stulte, terra non bibitur.* Levia perſequimur, cum majora dicenda ſint.

V. Hic ergo contra Aurelianum ſumſit imperium ad defendendas partes, quæ ſupererant Zenobiæ. Sed Aureliano de Caris redeunte, ſuperatus eſt. Multi dicunt, laqueo vitam eum finiſſe: aliud edictis ſuis oſtendit Aurelianus. namque cum eum viciſſet, tale edictum Romæ proponi juſſit. *Amantiſſimo ſui populo Romano Aurelianus Auguſtus ſalutem dicit. Pacato undique gentium toto, qua patet, orbe terrarum, Firmum etiam latronem Ægyptium, barbaricis motibus æſtuantem, & feminei propudii reliquias colligentem, ne plurimum loquar, fugavimus, obſedimus, cruciavimus, & occidimus. Nihil eſt, Ro-*

mulei Quirites, quod timere possitis. Canon Ægypti, qui suspensus per latronem improbum fuerat, integer veniet. Sit vobis cum Senatu concordia, cum equestri ordine amicitia, cum prætorianis affectio: ego efficiam, ne sit aliqua sollicitudo Romana. Vacate ludis, vacate Circensibus. nos publicæ necessitates teneant: vos occupent voluptates. Quare, sanctissimi Quirites, & reliqua.

VI. Hæc nos de Firmo cognovisse, scire debuisti, sed digna memoratu. nam ea, quæ de illo Aurelianus Festivus, libertus Aureliani, sigillatim retulit, si vis cognoscere, eundem oportet legas; maxime cum dicat, Firmum eundem inter crocodilos, unctum crocodilorum adipibus, natasse, & elephantum rexisse, & hippopotamos edisse, & sedentem ingentibus struthionibus vectum esse, & quasi volitasse. Sed hæc scire quid prodest? cum & Livius & Sallustius taceant res leves de iis, quorum vitas scribendas arripuerint. non enim scimus, quales mulos Clodius habuerit, aut mulas Titus Annius Milo; aut utrum Tusco equo sederit Catilina, an Sardo; vel quali chlamyde Pompejus usus fuerit, an purpura. Quare finem de Firmo faciemus, venientes ad Saturninum, qui contra Probum imperium sibimet in Orientis partibus vindicavit.

SATURNINUS.

VII. SATURNINUS oriundus fuit Gallis, ex gente hominum inquietiſſima, & avida ſemper, vel faciendi Principis, vel imperii. Huic inter ceteros duces, qui vere ſummus videretur, Aurelianus limitis Orientalis ducatum dedit, ſapienter præcipiens, ne unquam Ægyptum videret. cogitabat enim, quantum videmus, vir prudentiſſimus, Gallorum naturam, & verebatur, ne, ſi perturbidam civitatem vidiſſet, quo eum natura ducebat, ſocietate quoque hominum duceretur. Sunt enim Ægyptii (ut ſatis noſti) viri ventoſi, furibundi, jactantes, injurioſi, atque adeo vani, liberi, novarum rerum, uſque ad cantilenas publicas, cupientes, verſificatores, epigrammatarii, mathematici, haruſpices, medici. nam & Chriſtiani, Samaritæ, & quibus præſentia ſemper tempora cum enormi libertate diſpliceant. Ac ne quis mihi Ægyptiorum iraſcatur, & meum eſſe credat, quod in literas retuli, Hadriani epiſtolam, ex libris Phlegontis liberti ejus proditam, ex qua penitus Ægyptiorum vita detegitur, indidi.

VIII. *Hadrianus Auguſtus Serviano Conſuli ſalutem. Ægyptum, quam mihi laudabas, Serviane cariſſime, totam didici, levem, pendulam, & ad omnia famæ momenta volitantem. Illi, qui Serapin colunt, Chriſtiani ſunt, & devoti ſunt Serapi, qui ſe Chriſti epiſcopos dicunt. Nemo illic archiſynagogus Judæo-*

rum, nemo Samarites, nemo Christianorum presbyter, non mathematicus, non haruspex, non aliptes. Ipse ille patriarcha cum Ægyptum venerit, ab aliis Serapidem adorare, ab aliis cogitur Christum. Genus hominum seditiosissimum, vanissimum, injuriosissimum: civitas opulenta, dives, fœcunda, in qua nemo vivat otiosus. Alii vitrum conflant, ab aliis charta conficitur: omnes certe linifiones, cujuscunque artis & videntur, & habentur. Prodagrosi quod agant, habent; cæci quod agant, habent; cæci quod faciant. ne chiragrici quidem apud eos otiosi vivunt. Unus illis Deus nullus est. hunc Christiani, hunc Judæi, hunc omnes venerantur & gentes. & utinam melius esset morata civitas, digna profecto sui profunditate, quæ pro sui magnitudine totius Ægypti teneat principatum. Huic ego cuncta concessi, vetera privilegia reddidi, nova sic addidi, ut præsenti gratias agerent. denique ut primum inde discessi, & in filium meum Verum multa dixerunt, & de Antinoo quæ dixerunt, comperisse te credo. Nihil illis opto, nisi ut suis pullis alantur, quos quemadmodum fœcundant, pudet dicere. Calices tibi allassontes versicolores transmisi, quos mihi sacerdos templi obtulit, tibi & sorori meæ specialiter dedicatos: quos tu velim festis diebus conviviis adhibeas. Caveas tamen, ne his Africanus noster indulgenter utatur.

IX. Hæc ergo cogitans de Ægyptiis Aurelianus, jusserat, ne Saturninus Ægyptum videret: & mente quidem divina. nam ut primum Ægyptii, magnam potestatem ad se venisse, viderunt, statim clamaverunt, *Saturnine Auguste, Dii te servent!* & ille quidem, quod negari non potest, vir sapiens, de Alex-

andrina civitate mox fugit, atque ad Palæstinam rediit. Ibi tamen cum cogitare cœpisset, tutum sibi non esse, si privatus viveret, deposita purpura ex simulacro Veneris; cyclade uxoria, militibus circumstantibus, amictus, & adoratus est. Avum meum sæpe dicentem audivi, se interfuisse, cum ille adoraretur. Flebat (inquit) & dicebat, *Necessarium (si non arroganter dicam) respublica virum perdidit. Ego certe instauravi Gallias, ego a Mauris possessam Africam reddidi. Ego Hispanias pacavi. Sed quid prodest? omnia hæc affectato semel honore perierunt.*

X. Et cum eum animarent vel ad vitam, vel ad imperium, qui induerant purpuram, in hæc verba disseruit: *Nescitis, amici, quid mali sit imperare. Gladii & tela nostris cervicibus impendent, imminent hastæ undique, undique spicula. ipsi custodes timentur, ipsi comites formidantur: non cibus pro voluptate, non iter pro auctoritate, non bella pro judicio, non arma pro studio. Adde, quod omnis ætas in imperio reprehenditur. Senex est quispiam? inhabilis videtur: sin minus, inest furor. nam quod Imperatorem me cupitis, in necessitatem mortis me trahitis. Sed habeo solatium mortis, solus perire non potero.* Marcus Salvidienus hanc ipsius orationem vere fuisse dicit: & fuit re vera non parum literatus. nam & in Africa rhetoricæ operam dederat, Romæ frequentaverat pergulas magistrales.

XI. Et ne longius progrediar, dicendum est, quod præcipue ad hunc pertinet. Errare quosdam scio, & putare, hunc esse Saturninum, qui Gallieni temporibus imperium occupavit; cum hic longe alius

fuerit, & Probo pæne nolente ſit occiſus. Fertur autem Probus & clementes ad eum literas ſæpe miſiſſe, & veniam eſſe pollicitum; ſed milites, qui cum eo fuerant, non credidiſſe. Obſeſſum denique in caſtro quodam ab iis, quos Probus miſerat, invito Probo eſſe jugulatum. Longum eſt frivola quæque connectere, & odioſum dicere, quali ſtatura fuerit, quo corpore, quo decore, quid biberit, quid comederit: ab aliis iſta dicantur, quæ prope ad exemplum nihil proſunt. Nos ad ea, quæ ſunt dicenda, redeamus.

PROCULUS.

XII. PROCULO patria Albingauni fuere, poſiti in Alpibus maritimis: domi nobilis, ſed majoribus latrocinantibus, atque adeo pecore, ac ſervis, & iis rebus, quas abduxerat, ſatis dives. Fertur denique eo tempore, quo ſumſit imperium, duo millia ſervorum ſuorum armaſſe. Huic uxor virago, quæ illum in hanc præcipitavit dementiam, nomine Sampſo, quod ei poſtea inditum eſt: nam antea Viturgia nominata eſt. Filius Herennianus, quem & ipſum, quinquennium ſi impleſſet, ita enim loquebatur, dicaſſet imperio. Homo, quod negari non poteſt, optimus, idemque fortiſſimus: ipſe quoque latrociniis aſſuetus, qui tamen armatam ſemper egerit vitam. nam & multis legionibus Tribunus præfuit, & fortia edidit facta. Et quoniam minima quæque jucunda ſunt, atque habent aliquid

gratiæ, cum leguntur; tacendum non est, quod & ipse gloriatur in quadam sua epistola: quam ipsam melius est ponere, quam de ea plurimum dicere. *Proculus Metiano affini salutem dicit. Centum ex Sarmatia virgines cepi. Ex his una nocte decem inivi: omnes tamen, quod in me erat, mulieres intra dies quindecim reddidi.* Gloriatur, ut vides, rem ineptam, & satis libidinosam: atque inter fortes se haberi credit, si criminum densitate coalescat.

XIII. Hic tamen, cum etiam post honores militares se improbe & libidinose, tamen fortiter ageret, hortantibus Lugdunensibus, qui & ab Aureliano graviter contusi videbantur, & Probum vehementissime pertimescebant, in imperium vocitatus est, ludo pæne & joco, ut Onesimus dicit: quod quidem apud nullum alium reperisse me scio. Nam cum in quodam convivio ad latrunculos luderetur, atque ipse decies Imperator exisset, quidam non ignobilis scurra, *Ave*, inquit, *Auguste*, allataque lana purpurea, humeris ejus ingessit, eumque adoravit: timor inde consciorum, atque inde jam exercitus tentatio & imperii. Nonnihilum tamen Gallis profuit. nam Alemannos, qui tunc adhuc Germani dicebantur, non sine gloriæ splendore contrivit, nunquam aliter, quam latrocinandi pugnans modo. Hunc tamen Probus fugatum usque ad ultimas terras, & cupientem in Francorum auxilium venire, a quibus originem se trahere ipse dicebat, ipsis prodentibus Francis, quibus familiare est ridendo fidem frangere, vicit & interemit. Posteri ejus etiam nunc apud Albingaunos agunt,

qui joco ſolent dicere, ſibi non placere, ſe eſſe vel Principes, vel latrones. Hæc digna memoratu de Proculo didiciſſe memini. Veniamus ad Bonoſum, de quo multo minora condidi.

BONOSUS.

XIV. Bonosus domo Hiſpanienſi fuit, origine Britannus, Galla tamen matre: ut ipſe dicebat, rhetoris filius; ut ab aliis comperi, pædagogi literarii. parvulus patrem amiſit, atque a matre fortiſſima educatus, literarum nihil didicit. Militavit primum inter ordinarios, deinde inter equites: duxit ordines, Tribunatus egit, dux limitis Rhætici fuit: bibit, quantum hominum nemo. De hoc Aurelianus ſæpe dicebat, *Non, ut vivat, natus eſt, ſed ut bibat*: quem quidem diu in honore habuit cauſâ militiæ. nam ſi quando legati barbarorum undecunque gentium veniſſent, ipſi propinabantur, ut eos inebriaret, atque ab his per vinum cuncta cognoſceret. ipſe quantumlibet bibiſſet, ſemper ſecurus & ſobrius, &, ut Oneſimus dicit, ſcriptor vitæ Probi, adhuc in vino prudentior. Habuit præterea rem mirabilem, ut, quantum bibiſſet, tantum mingeret; neque unquam aut ejus pectus, aut venter, aut veſica gravaretur.

XV. Hic idem, cum quodam tempore in Rheno Romanas luxurias Germani incendiſſent, timore ne pœnas daret, ſumſit imperium: idque diutius tenuit, quam merebatur. nam longo gravique certamine a Probo ſuperatus, laqueo vitam finivit.

tunc quidem jocus exſtitit, *Amphoram pendere, non hominem.* Filios duos reliquit, quibus ambobus Probus pepercit, uxore quoque ejus in honore habita, & uſque ad mortem ſalario præſtito. Fuiſſe enim dicitur (ut & avus meus dicebat) femina ſingularis exempli, & familiæ nobilis gentis Gothicæ: quam illi Aurelianus uxorem idcirco dederat, ut per eum a Gothis cuncta cognoſceret. erat enim illa virgo regalis. Exſtant literæ ad legatum Thraciarum ſcriptæ, de iis nuptiis & donis, quæ Aurelianus Bonoſo dari nuptiarum cauſa juſſit, quas ego inſerui: *Aurelianus Auguſtus Gallonio Avito ſalutem. Superioribus literis ſcripſeram, ut optimates Gothicas apud Perinthum collocares, decretis ſalariis, non ut ſingulæ acciperent, ſed ut ſeptem ſimul unum convivium haberent. cum enim diviſæ accipiunt, & illæ parum ſumunt, & reſpublica plurimum perdit. Nunc tamen, quoniam placuit Bonoſo Hunilam dari, dabis ei, juxta breve infra ſcriptum, omnia, quæ præcipimus: ſumtu etiam publico nuptias celebrabis.* Brevis munerum fuit: *Tunicas palliolatas hyacinthinas ſubſericas: tunicam auro clavatam ſubſericam librilem unam, interulas dilores duas, & reliqua, quæ matronæ conveniunt. Ipſi dabis aureos Philippeos centum, argenteos Antoninianos mille, æris ſeſtertium decies.* Hæc me legiſſe teneo de Bonoſo. & potui quidem horum vitam præterire, quos nemo quærebat: attamen, ne quid fidei deeſſet, etiam de iis, quæ didiceram, intimanda curavi. Superſunt mihi Carus, Carinus, & Numerianus: nam Diocletianus, & qui ſequuntur, majore ſtilo dicendi ſunt.

FLAVII VOPISCI SYRACUSII

CARUS, NUMERIANUS

ET

CARINUS.

I. FATO rempublicam regi, eamque nunc ad summum evehi, nunc ad minima retrahi, Probi mors satis prodidit. Nam cum ducta per tempora, variis vel erecta motibus, vel afflicta, nunc tempestate aliqua, nunc felicitate variata, omnia prope passa esset, quæ patitur in homine uno mortalitas, videbatur post diversitatem malorum jam secura, continuata felicitate mansura, post Aurelianum vehementem Principem, Probo ex sententia Senatus & populi leges & gubernacula temperante. Sed ruina ingens, vel naufragii modo, vel incendii, accensis fataliter militibus, sublato e medio tali Principe, in eam desperationem votum publicum redegit, ut timerent omnes Domitianos, Vitellios, & Nerones. plus enim timetur de incertis moribus Principis, quam speratur; maxime in ea republica, quæ recentibus confossa vulneribus, Valeria-

ni captivitatem, Gallieni luxuriam, triginta etiam prope tyrannorum, cæsa civilium membra sibimet vindicantium, perpessa mœruerit.

II. Nam si volumus ab ortu Urbis repetere, quas varietates sit passa Romana respublica, inveniemus, nullam magis vel bonis floruisse, vel malis laborasse. Et, ut a Romulo incipiam, vero patre ac parente reipublicæ, quæ illius felicitas? qui fundavit, constituit, roboravitque rempublicam, atque unus omnium conditorum perfectam Urbem reliquit? Quid deinde Numam loquar? qui frequentem bellis, & gravidam triumphis, civitatem religione munivit. Viguit igitur usque ad Tarquinii Superbi tempora nostra respublica: sed passa tempestatem de moribus regiis, non sine gravi exitio semet ulta est. Adolevit deinde usque ad tempora Gallicani belli: sed quasi quodam mersa naufragio, capta præter arcem Urbe, plus pæne mali sensit, quam tunc boni habuerat. Reddidit se deinde in integrum; sed eousque gravata est Punicis bellis, ac terrore Pyrrhi, ut mortalitatis mala præcordiorum timore sentiret.

III. Crevit deinde, victa Carthagine, trans maria missis imperiis: sed socialibus affecta discordiis, extenuato felicitatis sensu, usque ad Augustum bellis civilibus confecta, consenuit. per Augustum deinde reparata; si reparata dici potest, libertate deposita. tamen utcunque (etiamsi domi tristis fuit) apud exteras gentes effloruit: passa deinceps tot Nerones, per Vespanianum caput extulit. nec omni Titi felicitate lætata, Domitiani vulnerata imma-

nitate, per Nervam atque Trajanum, uſque ad Marcum ſolito melior, Commodi væcordia & crudelitate lacerata eſt: nullum poſt hæc, præter Severi diligentiam, uſque ad Alexandrum Mammææ, ſenſit bonum. Longum eſt, quæ ſequuntur univerſa connectere. Uti enim Principe Valeriano non potuit: & Gallienum per quindecim annos paſſa eſt. Invidit Claudio longinquitatem imperii, amans varietatum prope, & ſemper inimica fortuna juſtitiæ. Sic enim Aurelianus occiſus eſt, ſic Tacitus abſumtus, ſic Probus cæſus, ut appareat, nihil tam gratum eſſe fortunæ, quam ut ea, quæ ſunt in publicis actibus, eventuum varietate mutentur. Sed quorſum talibus querelis & temporum caſibus diſtinemur? veniamus ad Carum, medium, ut ita dixerim, virum, inter bonos magis, quam inter malos Principes collocandum, & longe meliorem, ſi Carinum non reliquiſſet heredem.

IV. Cari patria ſic ambigue a pleriſque proditur, ut præſumte veritatem dicere nequeam, quæ illa vera ſit. Oneſimus enim, qui diligentiſſime vitam Probi ſcripſit, Romæ illum & natum & literis eruditum, ſed Illyricianis parentibus fuiſſe, contendit. Sed Fabius Cerilianus, qui tempora Cari, Carini, & Numeriani ſollertiſſime perſecutus eſt, neque Romæ, ſed in Illyrico genitum, neque Pannoniis, ſed Pœnis parentibus aſſerit natum. In ephemeride quadam legiſſe memini, Carum Mediolanenſem fuiſſe, ſed avo juri Aquilejenſis civitatis inſertum. Ipſe, quod negari non poteſt, ut epiſtola ejus indicat, quam Proconſul ad Legatum ſcri-

pſit, cum eum ad bona hortaretur officia, Romanus vult videri. Epiſtola Cari: *Carus Manlius Aurelianus Proconſul Ciliciæ, Junio Legato ſuo. Majores noſtri, Romani illi Principes, in Legatis creandis hac uſi ſunt conſuetudine, ut morum ſuorum ſpecimen per eos oſtenderent, quibus rempublicam delegabant. Ego vero, ſi ita non eſſet, aliter non feciſſem: feci aliter, ſi, te juvante, non fallar. Fac igitur, ut majoribus noſtris, id eſt, Romanis non diſcrepemus viris.* Vides, quod tota epiſtola majores ſuos Romanos vult intelligi.

V. Indicat & oratio ejus ad Senatum data iſtam generis prærogativam. nam cum primum Imperator eſſet creatus, ſic ad Senatorium ordinem ſcripſit inter cetera: *Gaudendum eſt itaque, Patres conſcripti, quod unus ex veſtro ordine, veſtri etiam generis, Imperator eſt factus. Quare annitemur, ne meliores peregrini, quam veſtri eſſe videantur.* Hoc quoque loco ſatis clarum eſt, illum voluiſſe intelligi ſe eſſe Romanum, id eſt, Roma oriundum. Hic igitur per civiles & militares gradus, ut tituli ſtatuarum ejus indicant, Præfectus prætorii a Probo factus, tantum ſibi apud milites amoris locavit, ut, interfecto Probo tanto Principe, ſolus digniſſimus videretur imperio.

VI. Non me præterit, ſuſpicatos eſſe pleroſque, & eos in faſtos retuliſſe, Cari factione interemtum Probum: ſed neque meritum Probi erga Carum, neque Cari mores id credi patiuntur: ſimul quia Probi mortem & acerrime & conſtantiſſime vindicavit. Quid autem de eo Probus ſenſerit, indicant

literæ, de ejus honoribus ad Senatum datæ. *Probus Augustus amantissimo Senatui suo salutem dicit.* Inter cetera: *Felix esset nostra respublica, si, qualis Carus est, aut plerique vestrûm, plures haberem in actibus collocatos. Quare equestrem statuam viro morum veterum (si vobis placet) decernendam censeo: addito eo, ut publico sumtu, vel eidem exædificetur domus, marmoribus a me delatis. Decet enim nos talis integritatem remunerari viri*, & reliqua.

VII. Ac ne minima quæque connectam, & ea, quæ apud alios poterunt inveniri; ubi primum accepit imperium, consensu omnium militum bellum Persicum, quod Probus parabat, aggressus est, liberis Cæsaribus nuncupatis: & ita quidem, ut Carinum ad Gallias tuendas cum viris lectissimis destinaret; secum vero Numerianum, adolescentem cum lectissimum, tum etiam disertissimum, duceret. Et dicitur quidem sæpe dixisse, se miserum, quod Carinum ad Gallias Principem mitteret; neque illa ætas esset Numeriani, ut illi Gallicanum, quod maxime constantem Principem quærit, crederetur imperium. Sed hæc alias. Nam exstant jam literæ Cari, quibus apud Præfectum suum de Carini moribus queritur, ut appareat verum esse, quod Onesimus dicit, habuisse in animo Carum, ut Carino Cæsareum abrogaret imperium. Sed hæc, ut diximus, alias in ipsius Carini vita dicenda sunt. Nunc ad ordinem revertamur.

VIII. Ingenti apparatu, & totis viribus Probi profligato magna ex parte bello Sarmatico, quod gerebat, contra Persas profectus, nullo sibi occur-

rente, Mesopotamiam Carus cepit, & Ctesiphontem usque pervenit. occupatisque Persis domestica seditione, Imperatoris Persici nomen meruit. Verum cum avidus gloriæ, Præfecto suo maxime jurgante, (qui & ipsius & filii ejus quærebat exitium, cupiens imperare) longius progressus esset, ut alii dicunt, morbo, ut plures, fulmine interemtus est. Negari non potest, eo tempore, quo periit, tantum fuisse subito tonitruum, ut multi terrore ipso exanimati esse dicantur. Cum igitur ægrotaret, atque in tentorio jaceret; ingenti exorta tempestate, immani coruscatione, immaniori, ut diximus, tonitru, exanimatus est. Junius Calpurnius, qui ad memoriam dictabat, talem ad Præfectum urbis, super morte Cari, epistolam dedit. Inter cetera: *Cum* (inquit) *Carus, Princeps noster vere carus, ægrotaret, tanti turbinis subito exorta tempestas est, ut caligarent omnia, neque alter alterum nosceret: coruscationum deinde ac tonitruum in modum fulgurum igniti sideris continuata vibratio, omnibus nobis veritatis scientiam sustulit. Subito enim conclamatum est, Imperatorem mortuum, & post illud præcipue tonitruum, quod cuncta terruerat. His accessit, quod cubicularii, dolentes Principis mortem, incenderunt tentorium. Unde fama emersit, fulmine interemtum eum, quem, quantum scire possumus, ægritudine constat absumtum.*

IX. Hanc ego epistolam idcirco indidi, quod plerique dicunt, vim fati quondam esse, ut Romanus Princeps Ctesiphontem transire non possit: ideoque Carum fulmine absumtum, quod eos fines

transſgredi cuperet, qui fataliter conſtituti ſunt. Sed ſibi habeat artes ſuas timiditas, calcanda virtutibus. Licet plane, ac licebit, per ſacratiſſimum Cæſarem Maximianum, Perſas vincere, atque ultra eos progredi: & futurum reor, ſi a noſtris non deſeratur promiſſus numinum favor. Bonum Principem Carum fuiſſe, cum multa indicant, tum illud etiam, quod ſtatim adeptus imperium, Sarmatas, adeo morte Probi feroces, ut invaſuros ſe non ſolum Illyricum, ſed Thracias quoque Italiamque minarentur, ita inter bella patiendo contudit, ut pauciſſimis diebus Pannonias ſecuritate donaverit, occiſis Sarmatarum ſedecim millibus, captis diverſi ſexus viginti millibus. Hæc de Caro ſatis eſſe credo.

X. Veniamus ad Numerianum, cujus & vicinior patri, & admirabilior per ſocerum ſuum ſacta videtur hiſtoria. Et quamvis Carinus major ætate fuerit, prior etiam Cæſar ſit nuncupatus; tamen neceſſe eſt, ut prius de Numeriano loquamur, qui patris ſecutus eſt mortem: poſt de Carino, quem vir reipublicæ neceſſarius, Auguſtus Diocletianus, habitis conflictibus, interemit.

NUMERIANUS.

XI. NUMERIANUS, Cari filius, moratus egregie & vere dignus imperio, eloquentia etiam præpollens, adeo ut publice declamaverit, feranturque illius ſcripta nobilia, declamationi tamen, quam Tulliano accommodatiora ſtilo. Verſu autem ta-

lis fuisse prædicatur, ut omnes poetas sui temporis vicerit. nam & cum Olympio Nemesiano contendit, qui ἁλιευτικὰ, κυνηγετικὰ & ναυτικὰ scripsit, quique omnibus coloniis illustratus emicuit: & Aurelium Apollinarem jamborum scriptorem, qui patris ejus gesta in literas retulit, iisdem, quæ recitaverat, editis, veluti radio solis obtexit. Hujus oratio fertur ad Senatum missa tantum habuisse eloquentiæ, ut illi statua, non quasi Cæsari, sed quasi rhetori decerneretur, ponenda in bibliotheca Ulpia, cui subscriptum est, NUMERIANO CÆSARI, ORATORI TEMPORIBUS SUIS POTENTISSIMO.

XII. Hic patri comes fuit bello Persico: quo mortuo, cum nimio fletu oculos dolere cœpisset, quod illud ægritudinis genus nimia, utpote familiarissima, confectus angustia incurrisset: & dum lectica portaretur, factione Arrii Apri soceri sui, qui invadere conabatur imperium, occisus est. Sed cum per plurimos dies de Imperatoris salute quæreretur a milite, concionareturque Aper, idcirco illum videri non posse, quod oculos invalidos a vento ac sole subtraheret; fœtore tamen cadaveris res esset prodita: omnes invaserunt Aprum, cujus factio latere non potuit, eumque ante signa & principia protaxere. Tunc habita est ingens concio, factum etiam tribunal.

XIII. Et cum quæreretur, quis vindex Numeriani justissimus fieret, quis daretur reipublicæ bonus Princeps, *Diocletianum* omnes divino consensu, cui multa jam signa facta dicebantur imperii, Augustum appellaverunt, domesticos tunc regen-

tem, virum insignem, callidum, amantem reipublicæ, amantem suorum, & ad omnia, quæ tempus quæsierat, paratum, consilii semper alti, nonnunquam tamen effrontis, sed prudentis, nimia pervicacia motus inquieti pectoris comprimentis. Hic cum tribunal conscendisset, atque Augustus esset appellatus, & quæreretur, quemadmodum Numerianus esset occisus, educto gladio, Aprum Præfectum prætorii ostentans, percussit; addens verbis suis, *Hic est auctor necis Numeriani.* Sic Aper se ipsum foedavit, & deformibus consiliis agens, dignum moribus suis exitum dedit. Avus meus retulit, se interfuisse concioni, cum Diocletiani manu esset Aper occisus: percussisse autem dicebat Diocletianum, & dixisse, *Gloriare, Aper, Æneæ magni dextra cadis.* quod ego miror de homine militari; quamvis sciam, plurimos, plus quam militares, vel Græce, vel Latine, vel Comicorum usurpare dicta, vel talium poetarum. ipsi denique Comici plerumque sic milites inducunt, ut eos faciant vetera dicta usurpare. nam &, *Lepus tute es, & pulpamentum quæris*, Livii Andronici dictum est; multaque alia, quæ Plautus Cæciliusque posuerunt. Curiosum non puto, neque satis vulgare, fabellam de Diocletiano Augusto ponere hoc convenientem loco, quæ illi data est ad omen imperii. Avus meus mihi retulit, ab ipso Diocletiano compertum. Cum (inquit) Diocletianus apud Tungros, in Gallia quadam in caupona moraretur, in minoribus adhuc locis militans, & cum Druide quadam muliere rationem convictus sui quotidiani faceret, atque illa diceret, *Diocletiane,*

nimium avarus, nimium parcus es; joco, non ſerio, Diocletianus reſpondiſſe fertur, *tunc ero largus, cum Imperator fuero.* Poſt quod verbum Druias dixiſſe fertur, *Diocletiane, jocari noli: nam Imperator eris, cum Aprum occideris.*

XIV. Semper exinde Diocletianus in animo habuit imperii cupiditatem, idque Maximiano conſcio, atque avo meo, cui hoc dictum a Druide ipſe retulerat. Denique, ut erat altus, riſit & tacuit. Apros tamen in venationibus, ubi fuit facultas, manu ſua ſemper occidit. Denique cum Aurelianus imperium accepiſſet, cum Probus, cum Tacitus, cum ipſe Carus; Diocletianus dixit, *Ego ſemper apros occido, ſed alter ſemper utitur pulpamento.* Jam illud notum eſt, atque vulgatum, quod, cum occidiſſet Aprum Præfectum prætorii, dixiſſe fertur, *Tandem occidi Aprum fatalem.* Ipſum Diocletianum idem avus meus dixiſſe dicebat, nullam aliam fuiſſe ſibi cauſam occidendi manu ſua Aprum, niſi ut impleret Druidis dictum, & ſuum firmaret imperium: non enim tam crudelem ſe innoteſcere cuperet, primis maxime diebus imperii, niſi illum neceſſitas ad hanc atrocitatem occiſionis attraheret. Dictum eſt de Caro, dictum etiam de Numeriano: ſupereſt nobis Carinus.

CARINUS.

XV. CARINUS, homo omnium contaminatiſſimus, adulter, frequens corruptor juventutis, (pudet dicere, quod in literas Oneſimus retulit) ipſe quoque male uſus genio ſexus ſui. Hic cum Cæſar,

decretis ſibi Galliis atque Italia, Illyrico, Hiſpaniis, ac Britanniis & Africa, relictus a patre, Cæſarianum teneret imperium, ſed ea lege, ut omnia faceret, quæ Auguſti faciunt, enormibus ſe vitiis & ingenti fœditate maculavit. Amicos optimos quoſque relegavit: peſſimum quemque elegit, aut tenuit: Præfectum urbi unum ex cancellariis ſuis fecit; quo fœdius nec cogitari potuit aliquando, nec dici. Præfectum prætorii, quem habebat, occidit: in ejus locum Matronianum, veterem conciliatorem, fecit. Unum ex his notarium, quem ſtuprorum & libidinum conſcium ſemper atque adjutorem habuerat, invito patre Conſulem fecit. Superbas ad Senatum literas dedit. Vulgo urbis Romæ, quaſi populo Romano, bona Senatus promiſit. Uxores ducendo ac rejiciendo novem duxit, pulſis pleriſque prægnantibus. Mimis, meretricibus, pantomimis, cantoribus atque lenonibus, Palatium implevit. Faſtidium ſubſcribendi tantum habuit, ut impurum quendam, cum quo ſemper meridie jocabatur, ad ſubſcribendum poneret: quem objurgabat plerumque, quod bene ſuum imitaretur magiſtrum.

XVI. Habuit gemmas in calceis: niſi gemmata fibula uſus non eſt: balteum etiam ſæpe gemmatum. Regem denique illum Illyrici plerique vocitarunt. Præfectis nunquam, Conſulibus obviam proceſſit. Hominibus improbis plurimum detulit, eoſque ad convivium ſemper vocavit. Centum libras avium, centum piſcium, mille diverſæ carnis in convivio ſuo frequenter exhibuit. Vini pluri-

mum effudit. Inter poma & melones natavit. Rosis Mediolanensibus & triclinia, & cubicula stravit. Balneis ita frigidis usus est, ut solent esse cellæ suppositoriæ, frigidariis semper nivalibus. Cum hiemis tempore ad quendam locum venisset, in quo fons erat aqua pertepida, ut solet per hiemem naturaliter, eaque in piscina usus esset, dixisse balneatoribus fertur, *Aquam mihi muliebrem præparatis*: atque hoc ejus clarissimum dictum effertur. Audiebat pater ejus, quæ ille faceret, & clamabat, *Non est meus.* Statuerat denique, Constantium (qui postea Cæsar est factus, tunc autem præsidatum Dalmatiæ administrabat) in locum ejus subrogare, quod nemo tunc vir melior videbatur: illum vero (ut Onesimus dicit) occidere. Longum est, si de ejus luxuria plura velim dicere. quicunque ostiatim cupit noscere, legat etiam Fulvium Asprianum, usque ad tædium gestorum ejus universa dicentem.

XVII. Hic ubi patrem fulmine absumtum, fratrem a socero interemtum, Diocletianum Augustum appellatum comperit, majora vitia & scelera edidit, quasi jam liber a frænis domesticæ pietatis, suorum mortibus absolutus. Nec ei tamen defuit ad vindicandum sibimet imperium vigor mentis. nam contra Diocletianum multis prœliis conflixit. sed ultima pugna, apud Murtium commissa, victus occubuit. Hic trium Principum finis fuit, Cari, Numeriani, & Carini: post quos Diocletianum & Maximianum Principes Dii dederunt; jungentes talibus viris Galerium atque Constantium: quorum alter natus est, qui acceptam ignominiam

Valeriani captivitate deleret; alter, qui Gallias Romanis legibus redderet. Quatuor ſane Principes mundi, fortes, ſapientes, benigni, & admodum liberales, unum in republica ſentientes: præterea Senatus Romani moderati, populo amici, poteſtate graves, religioſi, & quales Principes ſemper oravimus: quorum vitam ſingulis libris Claudius Euſthenius, qui Diocletiano ab epiſtolis fuit, ſcripſit: quod idcirco dixi, ne quis a me tantam rem quæreret, maxime cum vel vivorum Principum vita non ſine reprehenſione dicatur.

XVIII. Memorabile maxime & Carini & Numeriani hoc habuit imperium, quod ludos populo Romano, novis ornatos ſpectaculis, dederunt, quos in Palatio circa porticum ſtabuli pictos vidimus. Nam & neurobaten, qui velut in ventis cothurnatus ferretur, exhibuit, & tichobaten, qui per parietem urſo eluſo cucurrit, & urſos mimum agentes, & item centum ſalpiſtas uno crepitu concinentes, & centum camptaulas, choraulas centum, etiam pithaulas centum, pantomimos & gymnicos mille, pegma præterea, cujus flammis ſcena conflagravit, quam Diocletianus poſtea magnificentiorem reddidit. Mimos præterea undique advocavit. Exhibuit & ludum Sarmaticum, quo dulcius nihil eſt. Exhibuit Cyclopem. Donatum eſt & Græcis artificibus, & gymnicis, & hiſtrionibus, & muſicis, aurum & argentum, donata & veſtis ſerica.

XIX. Sed hæc omnia, neſcio quantum ad populum gratiæ habeant, nullius certe ſunt momenti apud Principes bonos. Diocletiani denique di-

ctum fertur, cum ei quidam largitionalis suus editionem Cari laudaret, dicens, multum placuisse Principes illos, causa ludorum theatralium, ludorumque Circensium: *Ergo*, inquit, *bene risus est imperio suo Carus.* Denique cum omnibus gentibus advocatis Diocletianus daret ludos, parcissime usus liberalitate, dicens, castiores esse oportere ludos, spectante censore. Legat hunc locum Junius Messalla, quem ego libere culpare audeo. ille enim patrimonium suum scenicis dedit, heredibus abnegavit: matris tunicam dedit mimæ, lacernam patris mimo: & recte, si aviæ pallio aurato atque purpurato, pro syrmate tragœdus uteretur. Inscriptum est adhuc in choraulæ pallio tyrianthino, quo ille velut spolio nobilitatis exsultat, Messallæ nomen & uxoris. Jam quid lineas petitas Ægypto loquar? quid Tyro & Sidone tenuitate perlucidas, micantes purpura, plumandi difficultate pernobiles? Donati sunt ab Atrebaticis birri petiti, donati birri Canusini, Africanæ opes in scena non prius visæ.

XX. Et hæc quidem idcirco ego in literas retuli, quo futuros editores pudor tangeret, ne patrimonia sua, proscriptis legitimis heredibus, mimis & balatronibus deputarent. Habe, mi amice, meum munus, quod ego, ut sæpe dixi, non eloquentiæ causa, sed curiositatis, in lumen edidi; id præcipue agens, ut, si quis eloquens vellet facta Principum reserare, materiam non requireret, habiturus meos libellos ministros eloquii. Te quæso, sis contentus, nosque sic voluisse scribere melius, quam potuisse, contendas.

FRAGMENTA VITÆ VALERIANORUM,

FRAGMENTA VITÆ VALERIANORUM.

I.

Valerianus inter hæc in Retia exſiſtens ab exercitu Auguſtus eſt appellatus, volente populo, ac Senatu gaudente. Fuit enim vir nobilis, ſcientia ac eloquentia clarus, qui per multas dignitates ac officia rempublicam nobiliſſime adminiſtravit. Fuit enim prætor inſignis, cenſor æquiſſimus. Poſt adeptum principatum in diſpoſitione ducum & magiſtratuum, nemo juſtior, nemo melior. Quo tempore Romæ Gallienus filius ejus a populo Cæſar eſt appellatus. Valerianus igitur cum ingenti exercitu profectionem paravit in Perſas, relicto, ut plerique aſſerunt, Romæ filio Gallieno. Denique Valerianus regnum Perſarum potenter invadens, incauto ſuorum ductu a Sapore Perſarum rege captus eſt: & ignominioſa apud Perſas ſervitute con-

ſenuit, ac infamis officii, donec vixit, damnationem ſortitus eſt, ut ipſe acclinis humi regem ſemper aſcenſurum in equum non manu, ſed dorſo attolleret. * Sapori rex regum Belſolus. *Si ſcirem, poſſe aliquando Romanos penitus vinci, gauderem tibi de victoria, quam præfers. ſed quia vel de facto, vel de virtute, gens illa plurimum poteſt, vide, ne quod ſenem Imperatorem cepiſti, & id quidem fraude, male tibi cedat poſteriſve tuis. cogita, quantas gentes Romani ex hoſtibus ſuas fecerint, a quibus ſæpe victi ſunt. audimus certe, quod Galli illos vicerunt, & ingentem illam civitatem incenderunt: certe Galli Romanis ſerviunt. quid? Afri eos non vicerunt? certe ſerviunt Romanis. De longioribus exemplis & fortaſſe interioribus nihil dico. Mithridates Ponticus totam Aſiam tenuit. certe victus eſt, certe Aſia Romanorum eſt. ſi meum conſilium receperis, utere occaſione pacis, & Valerianum ſuis redde. ego gratulor felicitati tuæ: ſi tamen illa uti tu ſcias.* Valenus rex Caduſiorum etiam ſcripſit: *Remiſſa mihi auxilia & incolumia gratanter accepi: at captum Valerianum Principem principum non ſatis gratulor: magis gratularer, ſi redderetur. Romani enim tunc graviores ſunt, quando vincuntur. Age igitur, ut prudentem virum decet, nec fortuna te infamet, quæ multos decepit. Valerianus & filium Imperatorem habet, & nepotem Cæſarem. & quid ad omnem orbem illum Romanum, qui contra te totus inſudat? Redde igitur Valerianum, &*

ſac cum Romanis pacem, nobis etiam ob gentes Ponticas profuturam. Arthabaſdes rex Armeniorum talem ad Saporem epiſtolam miſit: *In partem gloriæ venio: ſed vereor, ne non tam viceris, quam bella ſerueris. Valerianum & filius repetit & nepos, & duces Romani, & omnis Gallia, & omnis Africa, & omnis Hiſpania, & omnis Italia, & omnes gentes, quæ ſunt in Illyrico & in Ponto, quæ cum Romanis conſentiunt, aut Romanorum ſunt: unum ergo ſenem cepiſti, & omnes gentes orbis infeſtiſſimas tibi feciſti. fortaſſis & nobis, quia auxilia miſimus, qui vicini ſumus: qui ſemper vobis inter vos pugnantibus laboramus.* Bactriani, & Hiberi, & Albini, & Tauroſcythæ Saporis literas non receperunt: ſed ad Romanos ſcripſerunt duces, auxilia pollicentes, ad Valerianum de captivitate liberandum. Sed Valeriano apud Perſas conſeneſcente, Odenatus Palmyrenus, collecto exercitu, rem Romanam prope in priſtinum ſtatum reddidit. cepit regios theſauros, cepit etiam, quas theſauris cariores habent, regis Parthici concubinas. Quare magis reformidans Romanos duces Sapor, timore Baliſtæ atque Odenati, in regnum ſuum ocius ſe recepit. atque hic interim finis belli fuit Perſici. Hæc ſunt digna cognitu de Valeriano, cujus per annos LXX vita laudabilis in eam conſcenderat gloriam, ut poſt honores omnes & magiſtratus inſignes geſtos, Imperator fieret; non, ut ſolet, tumultuario populi concurſu, non

militum ſtrepitu, ſed jure meritorum, & quaſi ex totius orbis una ſententia. Denique ſi data eſſet omnibus poteſtas promendi arbitrii, quem Imperatorem vellent; alter non eſſet electus. Et ut ſcias, quanta vis in Valeriano meritorum fuerit publicorum, ponam Senatus conſulta, quibus animadvertant omnes, quid de illo ſemper ampliſſimus ordo judicaverit. Duobus Deciis conſulibus, VI Kal. Novembr. cum ob Imperatoris literas in æde Caſtorum Senatus haberetur, quæreretur que per ſententias ſingulorum, cui deberet cenſura deferri: nam id Decii poſuerant in Senatus ampliſſimi poteſtate: ubi Prætor edixit, *Quid vobis videtur P. C. de Cenſore deligendo?* atque eum, qui erat tunc princeps Senatus, ſententiam rogaſſet, abſente Valeriano; nam ille in procinctu cum Decio tunc agebat; omnes una voce dixerunt interrupto more dicendæ ſententiæ: *Valeriani vita cenſura eſt: ille de omnibus judicet, qui nullum crimen habet: ille de vita noſtra ſententiam ferat, cui nihil poteſt objici. Valerianus a prima pueritia fuit Cenſor. Valerianus in tota vita ſua fuit Cenſor, prudens, modeſtus, gravis ſenator, amicus bonorum, inimicus tyrannorum, hoſtis criminum, hoſtis vitiorum. hunc Cenſorem omnes accipimus: hunc imitari omnes volumus: primus genere, nobilis ſanguine, emendatus vita, doctrina clarus, moribus ſingularis, exempla antiquitatis. Quæ cum eſſent ſæpius dicta, addiderunt, Omnes; atque ita diſ-*

cessum est. Hoc senatusconsultum ubi Decius accepit, omnes aulicos convocavit, ipsum etiam Valerianum præcepit rogari: atque in conventu summorum virorum recitato senatusconsulto: *Felicem te*, inquit, *Valeriane, totius Senatus sententia: immo animis atque pectoribus totius orbis humani. suscipe censuram, quam tibi detulit Romana respublica, quam solus mereris, judicaturus de moribus omnium, judicaturus de moribus nostris. tu æstimabis, qui manere in curia debent. tu equestrem ordinem in antiquum statum rediges. tu censibus modum pones: tu vectigalia firmabis, divides, statues, respublicas censebis. tibi legum scribendarum auctoritas dabitur: tibi de ordinibus militum judicandum est: tu arma respicies: tu de nostro Palatio, tu de judicibus, tu de præfectis eminentissimis judicabis: excepto denique præfecto urbis Romanæ, exceptis Consularibus ordinariis & sacrorum rege, ac maxima virgine Vestali, si tamen incorrupta permanebit, de omnibus sententias feres. laborabunt etiam illi, ut tibi placeant, de quibus non potes judicare.* hæc Decius. Sed Valeriani sententia hujusmodi fuit. *Ne quæso, sanctissime Imperator, ad hanc me necessitatem alliges, ut ego judicem de populo, de militibus, de Senatu, de omni penitus orbe, judicibus & tribunis, ac ducibus. hæc sunt, qui Augustum nomen tenetis: apud vos censura desedit. Non potest hæc implere privatus. Igitur veniam ejus oneris peto, cui vita impar est confidentia: cui tempo-*

ra sic repugnant, ut censuram hominum natura non quærat. Poteram multa alia & senatusconsulta & judicia Principum de Valeriano proferre, nisi & vobis pleraque nota essent, ut puderet altius virum extollere, qui fatali quadam necessitate superatus est.

Ad Valerianum juniorem revertor, qui alia, quam Gallienus, matre genitus, forma conspicuus, verecundia probabilis, eruditione pro ætate clarus, moribus perjucundus, atque a fratris dissimilis &c. *fere ut in vulgatis.*

I I.

Sapori rex regum, vel solus, *si scirem posse aliquando Romanos penitus vinci, gauderem tibi de victoria, quam præfers. sed quia, vel fato, vel virtute gens illa plurimum potest, vide, ne, quod senem Imperatorem cepisti, & id quidem fraude, male tibi cedat posterisque tuis. Cogita, quantas gentes Romani ex hostibus suas fecerint, a quibus sæpe victi sunt. Audivimus certe, quod Galli eos vicerint, & ingentem illam civitatem incenderint. Certe Galli Romanis serviunt. Quid Afri? eos nonne vicerunt? Certe serviunt Romanis. De longioribus exemplis, & fortasse interioribus nihil dico. Mithridates Ponticus totam Asiam tenuit: certe victus est: certe Asia Romanorum est. si meum consilium requiris, utere occasione pacis, & Va-*

lerianum suis redde. ego gratulor felicitati tuæ, si tamen illa uti scias. Velenus rex Cadusiorum sic scripsit: *Remissa mihi auxilia integra & incolumia gratanter accepi. sed captum Valerianum Principem principum non satis gratulor: magis gratularer, si redderetur. Romani enim graviores tunc sunt, quando vincuntur. Age igitur, ut prudentem decet: nec forma te inflammet, quæ multos decepit. Valerianus & filium Imperatorem habet, & nepotem Cæsarem: & quid? habet & omnem orbem Romanum, qui contra te totus insurget. Redde igitur Valerianum, & fac cum Romanis pacem, nobis etiam ob gentes Ponticas futuram.* Artabastes rex Armenorum talem ad Saporem epistolam misit: *In partem gloriæ venio: sed vereor, ne non tam viceris, quam bella severis. Valerianum & filius repetet, & nepos, & duces Romani, & omnis Gallia, & omnis Africa, & omnis Hispania, & omnis Italia, & omnes gentes, quæ sunt in Illyrico, atque in oriente & in Ponto, quæ cum Romanis consentiunt, aut Romanorum sunt. Unum ergo senem cepisti, & omnes gentes orbis terrarum infestissimas tibi fecisti: fortassis & nobis, qui auxilia misimus, qui vicini sumus, qui semper vobis inter vos pugnantibus laboramus.* Bactrani, & Iberi, & Albani, & Tauroscythæ Saporis literas non receperunt, sed ad Romanos duces scripserunt, auxilia pollicentes ad Valerianum de captivitate liberandum. Sed Valeriano apud Persas consenescente, Odenatus Palmy-

renus, collecto exercitu, rem Romanam in pristinum statum reddidit. cepit regis thesauros, cepit etiam, quas thesauris cariores habent reges Parthici, concubinas. Quare magis reformidans Romanos duces Sapor, timore Balistæ atque Odenati, in regnum suum ocius se recepit. atque hic interim finis belli fuit Persici. Hæc sunt digna cognitu de Valeriano, cujus per annos LXX vita laudabilis in eam conscenderat gloriam, ut post omnes honores & magistratus insigniter gestos Imperator fieret: non, ut solet, tumultuario populi concursu, non militum strepitu, sed jure meritorum, & quasi ex totius orbis una sententia. Denique si data esset omnibus potestas promendi arbitrii, quem Imperatorem vellent, alter non esset electus &c.

INDEX

INDEX

IN

SCRIPTORES HISTORIÆ AUGUSTÆ

Primus numerus volumen, alter paginam notat.

INDEX.

INDEX.

INDEX.

INDEX.

INDEX.

I N D E X.

INDEX.

INDEX.

I N D E X.

B.

K.

L.

INDEX.

M.

I N D E X.

T.

ERRATA.

Vol. I, pag. 47. lin. 2. *Umidio*, leg. *Vinidio.*
Vol. II, pag. 93. lin. 1. *Herennius*, leg. *Herennianus.*

